

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

17. Cattālīsanipāto

[521] 1. Tesakuṇajātakavaṇṇanā

Vessantaram (5.0114) taṃ **pucchāmīti** idaṃ satthā jetavane viharanto kosala-rañño ovādavāsena kathesi. Tañhi rājānaṃ dhammassavanatthāya āgataṃ satthā āmantetvā “mahārāja, raññā nāma dhammena rajjaṃ kāretabbaṃ, yasmiñhi samaye rājāno adhammikā honti, rājayuttāpi tasmim̐ samaye adhammikā honti”ti catukkanipāte (a. ni. 4.70) āgatasuttanayena ovaditvā agatigamane agati-agamane ca ādīnavañca ānisaṃsañca kathetvā “supinakūpamā kāmā”-ti-ādinā nayena kāmesu ādīnavaṃ vitthāretvā, “mahārāja, imesañhi sattānaṃ-

‘Maccunā saṅgaro natthi, lañjaggāho na vijjati;
yuddhaṃ natthi jayo natthi, sabbe maccuparāyaṇā’.

Tesaṃ paralokaṃ gacchantānaṃ ṭhapetvā attanā kataṃ kalyāṇakammaṃ aññā patiṭṭhā nāma natthi. Evaṃ ittarapaccupaṭṭhānaṃ avassaṃ pahātabbaṃ, na yasaṃ nissāya pamādaṃ kātuṃ vaṭṭati, appamatteneva hutvā dhammena rajjaṃ kāretuṃ vaṭṭati. Porāṇakarājāno anuppannepi buddhe paṇḍitānaṃ ovāde ṭhatvā dhammena rajjaṃ kāretvā devanagaraṃ pūrayamānā gamiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto rajjaṃ kārento aputtako ahosi, patthentopi puttaṃ vā dhītaraṃ vā na labhi. So ekadivasaṃ mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā divasabhāgaṃ uyyāne kiḷitvā maṅgalasālarukkhamūle sayanaṃ attharāpetvā thokaṃ niddāyitvā pabuddho sālarukkhaṃ oloketvā tattha sakuṇakulāvakaṃ passi, saha dassanenevassa sineho uppajji. So ekaṃ purisaṃ pakkosāpetvā “imaṃ rukkaṃ abhiruhitvā etasmim̐ kulāvake kassaci atthitaṃ vā natthitaṃ vā jānāhi”ti āha. So “sādhu, devā”ti vatvā abhiruhitvā tattha (5.0115) tīṇi aṇḍakāni disvā rañño ārocesi. Rājā “tena hi etesaṃ upari nāsavātaṃ mā vissajjesi”ti vatvā “caṅkoṭake kappāsapicuṃ attharivā tattheva tāni aṇḍakāni ṭhapetvā saṅikaṃ otarāhi”ti otārāpetvā caṅkoṭakaṃ hatthena gahetvā “katarasakuṇaṇḍakāni nāmetāni”-ti amacce pucchi. Te “mayaṃ na jānāma, nesādā jānissanti”ti vadiṃsu. Rājā nesāde pakkosāpetvā pucchi. Nesādā, “mahārāja, tesu ekaṃ ulūka-aṇḍaṃ, ekaṃ sālīkā-aṇḍaṃ, ekaṃ suvaka-aṇḍaṃ”ti kathayiṃsu. Kiṃ pana ekasmim̐ kulāvake tiṇṇaṃ sakuṇikānaṃ aṇḍāni hontīti. Āma, deva, paripantho asati sunikkhittāni na nassantīti. Rājā tussitvā “ime mama puttā bhavissanti”ti tāni tīṇi aṇḍāni tayo amacce paṭicchāpetvā “ime mayhaṃ puttā bhavissanti, tumhe sādhukaṃ paṭija-ggitvā aṇḍakosato nikkhantakāle mamāroceyyāthā”ti āha. Te tāni sādhukaṃ rakkhiṃsu.

Tesu paṭhamam ulūka-aṇḍam bhijji. Amacco ekaṃ nesādam pakkosāpetvā “tvam itthibhāvam vā purisabhāvam vā jānāhī”ti vatvā tena taṃ vīmaṃsitvā “puriso”ti vutte rājānaṃ upasaṅkamtivā “putto te, deva, jāto”ti āha. Rājā tuṭṭho tassa bahum dhanam datvā “puttakam me sādhuṃ paṭijagga, ‘vessantarō’ti cassa nāmaṃ karohī”ti vatvā uyyojesi. So tathā akāsi. Tato katipāhaccayena sālikā-aṇḍam bhijji. Sopi amacco taṃ nesādena vīmaṃsāpetvā “itthī”ti sutvā rañño santikam gantvā “dhītā te, deva, jātā”ti āha. Rājā tuṭṭho tassapi bahum dhanam datvā “dhītaram me sādhuṃ paṭijagga, ‘kuṇḍalinī’ti cassā nāmaṃ karohī”ti vatvā uyyojesi. Sopi tathā akāsi. Puna katipāhaccayena suvaka-aṇḍam bhijji. Sopi amacco nesādena taṃ vīmaṃsitvā “puriso”ti vutte rañño santikam gantvā “putto te, deva, jāto”ti āha. Rājā tuṭṭho tassapi bahum dhanam datvā “puttassa me mahantena parivārena maṅgalaṃ katvā ‘jambuko’ tissa nāmaṃ karohī”ti vatvā uyyojesi. Sopi tathā akāsi. Te tayopi sakuṇā tiṇṇam amaccānaṃ gehesu rājaku-māraparihāreneva vaḍḍhanti. Rājā “mama putto, mama dhītā”ti voharati. Athassa amaccā aññamaññaṃ avahasanti “passatha, bho, rañño (5.0116) kiriyaṃ, tiracchānagatepi ‘putto me, dhītā me’ti vadanto vicarati”ti.

Taṃ sutvā rājā cintesi- “ime amaccā etesaṃ mama puttānaṃ paññāsampadaṃ na jānanti, pākaṃ nesaṃ karissāmi”ti. Athekaṃ amaccaṃ vessantarassa santikam pesesi- “tumhākaṃ pitā pañhaṃ pucchitukāmo, kadā kira āgantvā pucchatū”ti. So amacco gantvā vessantaram vanditvā taṃ sāsanaṃ ārocesi. Taṃ sutvā vessantaro attano paṭijaggakaṃ amaccaṃ pakkositvā “mayham kira pitā maṃ pañhaṃ pucchitukāmo, tassa idhāgatassa sakkāram kātuṃ vaṭṭati, kadā āgacchatū”ti pucchi. Amacco “ito sattame divase tava pitā āgacchatū”ti āha. Taṃ sutvā vessantaro “pitā me ito sattame divase āgacchatū”ti vatvā uyyojesi. So āgantvā rañño ācikkhi. Rājā sattame divase nagare bherim carāpetvā puttassa nivesanaṃ agamāsi. Vessantaro rañño mahantaṃ sakkāram kāresi, antamaso dāsakammakārānampi sakkāram kāresi. Rājā vessantarasakuṇassa gehe bhuñjitvā mahantaṃ yasaṃ anubhavitvā sakaṃ nivesanaṃ āgantvā rājaṅgaṇe mahantaṃ maṇḍapaṃ kārāpetvā nagare bherim carāpetvā alaṅkatamaṇḍapamajjhe mahājanaparivāro nisīditvā “vessantaram ānetū”ti amaccassa santikam pesesi. Amacco vessantaram suvaṇṇapīṭhe nisīdāpetvā ānesi. Vessantarasakuṇo pitu aṅke nisīditvā pitarā saha kilītvā gantvā tattheva suvaṇṇapīṭhe nisīdi. Atha naṃ rājā mahājanamajjhe rājadhammaṃ pucchanto paṭhamam gāthamāha-

1. “Vessantaram taṃ pucchāmi, sakuṇa bhaddamatthu te;
rajjam kāretukāmena, kiṃ su kiccaṃ kataṃ varan”ti.

Tattha **sakuṇā**ti taṃ ālapati. **Kiṃ sū**ti kataram kiccaṃ kataṃ varaṃ uttamaṃ hoti, kathehi me, tāta, sakalam rājadhammanti evaṃ kira taṃ so pucchi.

Taṃ sutvā vessantaro pañhaṃ akathetvāva rājānaṃ tāva pamādena codento dutiyaṃ gāthamāha-

2. “Cirassaṃ vata maṃ tāto, kaṃso bārāṇasiggaho;
pamatto appamattaṃ maṃ, pitā puttaṃ acodayi”ti.

Tattha (5.0117) **tā**toti pitā. **Kaṃ**soti idaṃ tassa nāmaṃ. **Bārāṇasiggah**oti catūhi

saṅgahavattūhi bārāṇasiṃ saṅgahetvā vattanto. **Pamattoti** evarūpānaṃ paṇḍi-
tānaṃ santike vasanto pañhassa apucchanena pamatto. **Appamattaṃ manti** silā-
diguṇayogena maṃ appamattaṃ. **Pitāti** posakapitā. **Acodayīti** amaccehi “tiracchā-
nagate putte katvā voharati”ti avahasiyamāno pamādaṃ āpajjitvā cirassaṃ ajja
codesi, pañhaṃ pucchīti vadati.

Evam so imāya gāthāya codetvā “mahārāja, raññā nāma tīsu dhammesu ṭhatvā
dhammena rajjaṃ kāretabban”ti vatvā rājadhammaṃ kathento imā gāthāyo āha-

3. “Paṭhameneva vitathaṃ, kodhaṃ hāsaṃ nivāraye;
tato kiccāni kāreyya, taṃ vataṃ āhu khattiya.
4. “Yaṃ tvaṃ tāta tapokammaṃ, pubbe katamasasayaṃ;
ratto duṭṭho ca yaṃ kayirā, na taṃ kayirā tato puna.
5. “Khattiyassa pamattassa, raṭṭhasmiṃ raṭṭhavaḍḍhana;
sabbe bhogā vinassanti, rañño taṃ vuccate aghaṃ.
6. “Sirī tāta alakkhī ca, pucchitā etadabravum;
uṭṭhānavīriye pose, ramāhaṃ anusūyake.
7. “Usūyake duhadaye, purise kammadussake;
kāḷakaṇṇī mahārāja, ramati cakkabhañjanī.
8. “So tvaṃ sabbe suhadayo, sabbesaṃ rakkhito bhava;
alakkhiṃ nuda mahārāja, lakkhyā bhava nivesanaṃ.
9. “Sa lakkhīdhitisampanno, puriso hi mahaggato;
amittānaṃ kāsipati, mūlaṃ aggañca chindati.
10. “Sakkopi hi bhūtapati, uṭṭhāne nappamajjati;
sa kalyāṇe dhitim katvā, uṭṭhāne kurute mano.
11. “Gandhabbā (5.0118) pitaro devā, sājivā honti tādino;
uṭṭhāhato appamajjato, anuṭṭhanti devatā.
12. “So appamatto akkuddho, tāta kiccāni kāraya;
vāyamassu ca kicesu, nālaso vindate sukhaṃ.
13. “Tattheva te vattapadā, esāva anusāsani;
alaṃ mitte sukhāpetum, amittānaṃ dukhāya cā”ti.

Tattha **paṭhameneva vitathanti**, tāta, rājā nāma āditova musāvādaṃ nivāraye.
Musāvādino hi rañño raṭṭhaṃ nirojaṃ hoti, pathaviyā ojā kammakaraṇaṭṭhānato
sattaratanamattaṃ heṭṭhā bhassati, tato āhāre vā telamadhuphāṇitādīsu vā osa-
dhesu ojā na hoti. Nirojāhārabhojanā manussā bahvābādhā honti, raṭṭhe thalajala-
pathesu āyo nuppajjati, tasmim anuppajjante rājāno duggatā honti. Te sevake
saṅgaṇhitum na sakkonti, asaṅgahitā sevakā rājānaṃ garucittena na olokenti.
Evam, tāta, musāvādo nāmesa nirojo, na so jīvitahetupi kātabbo, saccaṃ pana
sādutaraṃ rasānanti tadeva paṭiggahetabbaṃ. Apica musāvādo nāma guṇapari-
dhaṃsako vipattipariyosāno, dutiyacittavāre avīciparāyaṇaṃ karoti. Imasmim
panatthe “dhammo have hatto hanti”ti **cetiyaajātakam** (jā. 1.8.45 ādayo) kathe-
tabbaṃ.

Kodhanti, tāta, rājā nāma paṭhamameva kujjhanalakkhaṇaṃ kodhampi nivā-
reyya. Tāta, aññesañhi kodho khippaṃ matthakaṃ na pāpuṇāti, rājūnaṃ pāpu-

ṇāti. Rājāno nāma vācāvudhā kujjhitvā olokitamattenāpi paraṃ vināśenti, tasmā raññā aññehi manussehi atirekataraṃ nikkodhena bhavitabbaṃ, khantimettānu-ddayāsampanna attano piyaputtaṃ viya lokaṃ volokentena bhavitabbaṃ. Tāta, atikodhano nāma rājā uppannaṃ yasaṃ rakkhituṃ na sakkoti. Imassa pana-tthassa dīpanatthaṃ **khantivāḍijātaka-** (jā. 1.4.49 ādayo) **cūḷadhammapāḷajātakāni** (jā. 1.5.44 ādayo) kathetabbāni. Cūḷadhammapāḷajātakasmiñhi mahāpatāpano nāma rājā puttaṃ ghātetvā puttasokena hadayena phalitena matāya deviyā sayampi deviṃ anusocanto (5.0119) hadayena phaliteneva mari. Atha te tayopi eka-āḷāhaneva jhāpesuṃ. Tasmā raññā paṭhamameva musāvādaṃ vajjetvā dutiyaṃ kodho vajjetabbo.

Hāsanti hassaṃ, ayameva vā pāṭho. Tesu tesu kiccesu uppilāvitacittatāya keḷi-sīlataṃ parihāsaṃ nivāreyya. Tāta, raññā nāma keḷisīlena na bhavitabbaṃ, apara-pattiyena hutvā sabbāni kiccāni attapaccakkheneva kātabbāni. Uppilāvitacitto hi rājā

atuletvā kammāni karonto laddhaṃ yasaṃ vināseti. Imasmiṃ panatthe **sarabhaṅga-jātaka** (jā. 2.17.50 ādayo) purohitassa vacanaṃ gahetvā daṇḍakiraṅṅo kisa- vacche aparajjhivā saha raṭṭhena ucchijjivā kukkuḷaniraye nibbattabhāvo ca **māta-ṅgajātaka** (jā. 1.15.1 ādayo) majjharaṅṅo brāhmaṇānaṃ kathaṃ gahetvā māta- ṅgatāpase aparajjhivā saha raṭṭhena ucchijjivā niraye nibbattabhāvo ca **ghaṭapa- ṇḍitajātaka** (jā. 1.10.165 ādayo) dasabhātikarājadārakānaṃ mohamūlhaṇaṃ vacanaṃ gahetvā kaṇhadīpāyane aparajjhivā vāsudevakulassa nāsitabhāvo ca kathetabbo.

Tato kiccāni kāreyyāti evaṃ, tāta, paṭhamaṃ musāvādaṃ dutiyaṃ kodhaṃ tatiyaṃ adhammahāsaṃ vajjetvā tato pacchā rājā raṭṭhavāsīnaṃ kattabbakiccāni kāreyya. **Taṃ vataṃ āhu khattiyāti**, khattiyamahārāja, yaṃ mayā vuttaṃ, etaṃ raṅṅo vatasamādānanti porāṇakapaṇḍitā kathayiṃsu.

Na taṃ kayirāti yaṃ tayā rāgādivasena pacchā tāpakaraṃ kammaṃ kataṃ hoti, tato pubbe katato puna tādisaṃ kammaṃ na kayirā, mā kāreyyāsi, tātāti. **Vuccateti** taṃ raṅṅo aghanti vuccati, evaṃ porāṇakapaṇḍitā kathayiṃsu. **Sirīti** idaṃ vessantarasaṅgāso pubbe bārāṇasiyaṃ pavattitakāraṇaṃ āharitvā dassento āha. Tattha **abravunti** suciparivāraseṭṭhinā pucchitā kathayiṃsu. **Uṭṭhānavīriyeti** yo poso uṭṭhāne vīriye ca patiṭṭhito, na ca paresaṃ sampattiṃ disvā usūyati, tasmīṃ ahaṃ abhiraṃmāmi āha. Evaṃ tāva tāta sirī kathesi. **Usūyaket**i alakkhī pana, tāta, pucchitā ahaṃ parasampatti-usūyake **duhadaye** ducitte kalyāṇakammadūsaṅgāso yo kalyāṇakammaṃ dussanto (5.0120) appiyāyanto aṭṭiyanto na karoti, tasmīṃ abhiraṃmāmi āha. Evaṃ sā kāḷakaṇṇī, mahārāja, ramati patirūpadesavāsādino kusala- cakkassa bhaṅgāni.

Suhadayoti sundaracitto hitacittako. **Nudāti** nīhara. **Nivesananti** lakkhiyā pana nivesanaṃ bhava patiṭṭhā hohi. **Sa lakkhīdhitisampannoti**, mahārāja, kāsipati so puriso paṅṅāya ceva vīriyena ca sampanno. **Mahaggatoti** mahajjhāsayo corānaṃ paccayabhūte gaṇhanto amittānaṃ mūlaṃ core gaṇhanto amittānaṃ aggaṃ chindatīti vadati. **Sakkoti** indo. **Bhūtapatīti** rājānaṃ ālapati. **Uṭṭhāneti** uṭṭhānavīriye. **Nappamajjati** na pamajjati, sabbakiccāni karoti. **Sa kalyāṇeti** so devarājā uṭṭhāna- vīriye manaṃ karonto pāpakammaṃ akatvā kalyāṇe puṅṅakammasmaṅṅeva dhitiṃ katvā appamatto uṭṭhāne manaṃ karoti, tassa pana kalyāṇakamme vīriya- karaṇabhāvadassanattamaṃ sarabhaṅgajātaka dvīsu devalokesu devatāhi saddhiṃ kapiṭṭhārāmaṃ āgantvā paṅṅaṃ pucchivā dhammassa sutabhāvo, mahākaṇhajā- take (jā. 1.12.61 ādayo) attano ānubhāvena janaṃ tāsetvā osakkantassa sāsana- nassa pavattitabhāvo cāti evamādīni vatthūni kathetabbāni.

Gandhabbāti cātumahārājikānaṃ heṭṭhā catuyonikā devā, catuyonikattāyeva kira te gandhabbā nāma jātā. **Pitaroti** brahmāno. **Devāti** upapattidevavasena cha kāmāvacaradevā. **Tādinoti** tathāvidhassa kusalābhiratassa raṅṅo. **Sājivā hontīti** samānajīvikā upajīvitabbā. Tādisā hi rājāno dānādīni puṅṅāni karontā devatānaṃ pattiṃ denti, tā taṃ pattiṃ anumoditvā sampaṭicchitvā dibbayasena vaḍḍhanti. **Anu- tiṭṭhantīti** tādisassa raṅṅo vīriyaṃ karontassa appamādaṃ āpajjantassa devatā anutiṭṭhanti anugacchanti, dhammikaṃ rakkhaṃ saṃvidahantīti attho.

Soti so tvaṃ. **Vāyamassūti** tāni raṭṭhakiccāni karonto tulanavasena tīraṇavasena paccakkhakkammavasena tesu tesu kiccesu vīriyaṃ karassu. **Tattheva te vattapadāti**, tāta, yaṃ maṃ tvaṃ kiṃsu kiccaṃ kataṃ varanti (5.0121) pucchi, tattha tava pañheya ete mayā “paṭhameneva vitathan”ti-ādayo vuttā, ete vattapadā vattakoṭṭhāsā, evaṃ tattha vattassu. **Esāti** yā te mayā kathitā, esāva tava anusāsani. **Alanti** evaṃ vattamāno hi rājā attano mitte sukhāpetuṃ, amittānañca dukkhāya alaṃ pariyatto samatthoti.

Evaṃ vessantarasaṅgheṇa ekāya gāthāya rañño pamādaṃ codetvā ekādasahi gāthāhi dhamme kathite “buddhaliṅgāya pañho kathito”ti mahājano acchariyabbhūtacittajāto sādhu-kārasatāni pavattesi. Rājā somanassappatto amacce āmantetvā pucchi- “bhonto! Amaccā mama puttena vessantarena evaṃ kathentena kena kattabbaṃ kiccaṃ katan”ti. Mahāsenaguttena, devāti. “Tena hissa mahāsenaguttaṭṭhānaṃ dammi”ti vessantaraṃ ṭhānantare ṭhapesi. So tato paṭṭhāya mahāsenaguttaṭṭhāne ṭhito pitu kammaṃ akāsīti.

Vessantarapañho niṭṭhito.

Puna rājā katipāhaccayena purimanayeneva kuṇḍaliniyā santikaṃ dūtaṃ pesetvā sattame divase tattha gantvā paccāgantvā tattheva maṇḍapamajjhe nisīditvā kuṇḍaliniṃ āharāpetvā suvaṇṇapīṭhe nisinnaṃ rājadhammaṃ pucchanto gāthamāha-

14. “Sakkhisi tvaṃ kuṇḍalini, maññasi khattabandhuni;
rajjaṃ kāretukāmena, kiṃ su kiccaṃ kataṃ varan”ti.

Tattha **sakkhisīti** mayā puṭṭhapañhaṃ kathetuṃ sakkhissasīti pucchati. **Kuṇḍalini**ti tassā salīngato āgatanāmenālapati. Tassā kira dvīsu kaṇṇapīṭṭhesu kuṇḍalasaṅgheṇā dve lekḥā ahesuṃ, tenassā “kuṇḍalini”ti nāmaṃ kāresi. **Maññasīti** jānissasi mayā puṭṭhapañhassa atthanti. **Khattabandhuni**ti khattassa mahāsenaguttassa bhaginibhāvena naṃ evaṃ ālapati. Kasmā panesa vessantarasaṅgheṇa evaṃ apucchitvā imameva pucchatīti? Itthibhāvena. Itthiyo hi parittapaññā, tasmā “sace sakkoti, pucchissāmi, no ce, na pucchissāmi”ti vīmaṃsanavasena evaṃ pucchitvā taññeva pañhaṃ pucchi.

Sā (5.0122) evaṃ raññā rājadhamme pucchite, “tāta, tvaṃ maṃ ‘itthikā nāma kiṃ kathessatī’ti vīmaṃsasi maññe, sakalaṃ te rājadhammaṃ dvīsuyeva padesu pakkhipitvā kathessāmi”ti vatvā āha-

15. “Dveva tāta padakāni, yattha sabbaṃ patiṭṭhitaṃ;
aladdhassa ca yo lābho, laddhassa cānurakkhaṇā.

16. “Amacce tāta jānāhi, dhīre atthassa kovide;
anakkhākitave tāta, asoṇḍe avināsake.

17. “Yo ca taṃ tāta rakkheyya, dhanam yañceva te siyā;
sūtova ratham saṅgaṇhe, so te kiccāni kāraye.

18. “Susaṅgahitantajano, sayam vittaṃ avekkhiya;
nidhiñca iṇadānañca, na kare parapattiyā.

19. “Sayam āyam vayam jaññā, sayam jaññā katākataṃ;
niggaṇhe niggahārahaṃ, paggaṇhe paggahārahaṃ.
20. “Sayam jānapadaṃ atthaṃ, anusāsa rathesabha;
mā te adhammikā yuttā, dhanam raṭṭhañca nāsayaṃ.
21. “Mā ca vegena kiccāni, karosi kārayesi vā;
vegasā hi kataṃ kammaṃ, mando pacchānutappati.
22. “Mā te adhisare muñca, subāḷhamadhikopitaṃ;
kodhasā hi bahū phitā, kulā akulataṃ gatā.
23. “Mā tāta issaromhīti, anathāya patārayi;
itthīnaṃ purisānañca, mā te āsi dukhudrayo.
24. “Apetalomahaṃsassa, rañño kāmānusārino;
sabbe bhogā vinassanti, rañño taṃ vuccate aghaṃ.
25. “Tattheva te vattapadā, esāva anusāsani;
dakkhassudāni puññakaro, asoṇḍo avināsako;
sīlavāssu mahārāja, dussīlo vinipātiko”ti.

Tattha (5.0123) **padakānīti** kāraṇapadāni. **Yatthāti** yesu dvīsu padesu sabbaṃ atthajātaṃ hitasukhaṃ patiṭṭhitaṃ. **Aladdhassāti** yo ca pubbe aladdhassa lābhassa lābho, yā ca laddhassa anurakkhaṇā. Tāta, anuppannassa hi lābhassa uppādanaṃ nāma na bhāro, uppannassa pana anurakkhaṇameva bhāro. Ekacco hi yasaṃ uppādetvāpi yase pamatto pamādaṃ uppādetvā pāṇātipātādīni karoti, mahācoro hutvā raṭṭhaṃ vilumpamāno carati. Atha naṃ rājāno gāhāpetvā mahāvināsaṃ pāpentī. Atha vā uppannarūpādīsu kāmaguṇesu pamatto ayoniso dhanam nāsento sabbasāpateyye khīṇe kapaṇo hutvā cīrakavasano kapālamādaya carati. Pabbajito vā pana ganthadhurādivasena lābhasakkāraṃ nibbattetvā pamatto hīnāyāvattati. Aparo paṭhamajhānādīni nibbattetvāpi muṭṭhassatitāya tathārūpe ārammaṇe bajjhitvā jhānā parihāyati. Evaṃ uppannassa yasassa vā jhānādīlābhassa vā rakkhaṇameva dukkaraṃ. Tadatthadīpanatthaṃ pana devadattassa vatthu ca, mudulakkhaṇa- (jā. 1.1.66) lomasakassapa- (jā. 1.9.60 ādayo) haritacajātaka- (jā. 1.9.40 ādayo) saṅkappajātakādīni (jā. 1.3.1 ādayo) ca katheta-bbāni. Eko pana lābhasakkāraṃ uppādetvā appamāde ṭhatvā kalyāṇakammaṃ karoti, tassa so yaso sukkapakke cando viya vaḍḍhati, tasmā tvaṃ, mahārāja, appamatto payogasampattiyā ṭhatvā dhammena rajjaṃ kārento tava uppannaṃ yasaṃ anurakkhāhīti.

Jānāhīti bhaṇḍāgārikakammādīnaṃ karaṇatthaṃ upadhārehi. **Anakkhākitaveti** anakke akitave ajutakare ceva akerāṭike ca. **Asoṇḍeti** pūvasurāgandhamālāsoṇḍabhāvarahite. **Avināsaketi** tava santakānaṃ dhanadhaññādīnaṃ avināsake. **Yoti** yo amacco. **Yañcevāti** yañca te ghare dhanam siyā, taṃ rakkheyya. **Sūtovāti** rathasārathi viya. Yathā sārathi visamamagganivāraṇatthaṃ asse saṅgaṇhanto rathaṃ saṅgaṇheyya, evaṃ yo saha bhogehi taṃ rakkhituṃ sakkoti, so te amacco nāma tādisaṃ saṅgahetvā bhaṇḍāgārikādīkiccāni kāraye.

Susaṅgahitantajanoti, tāta, yassa hi rañño attano antojano attano valañjanaka-parijano ca dānādīhi asaṅgahito hoti, tassa antonivesane suvaṇṇahiraññādīni

tesaṃ asaṅgahitamanussānaṃ vasena (5.0124) nassanti, antojanā bahi gacchanti, tasmā tvaṃ suṭṭhusaṅgahita-antojano hutvā “ettakaṃ nāma me vittaṃ”-ti sayāṃ attano dhaṇaṃ avekkhitvā “asukatṭhāne nāma nidhiṃ nidhema, asukassa iṇaṃ demā”ti idaṃ ubhayampi **na kare parapattiyā**, parapattiyāpi tvaṃ mā kari, sabbaṃ attapaccakkhameva kareyyāsīti vadati.

Āyaṃ vayanti tato uppajjanakaṃ āyañca tesaṃ tesaṃ dātabbaṃ vayañca sayameva jāneyyāsīti. **Katākatanti** saṅgāme vā navakamme vā aññesu vā kiccesu “iminā idaṃ nāma mayhaṃ kataṃ, iminā na katan”ti etampi sayameva jāneyyāsīti, mā parapattiyo hohi. **Niggaṇheti**, tāta, rājā nāma sandhicchedādikāraṃ niggahārahaṃ ānetvā dassitaṃ upaparikkhitvā sodhetvā porāṇakarājūhi

ṭhapitandaṇḍaṃ oloketvā dosānurūpaṃ niggaṇḥeyya. **Paggaṇḥeti** yo pana pagga-
hāraho hoti, abhinnassa vā parabalassa bhedetā, bhinnassa vā sakabalassa ārā-
dhako, aladdhassa vā rajjassa āharako, laddhassa vā thāvarakārako, yena vā
pana jīvitam dinnam hoti, evarūpaṃ paggaḥārahaṃ paggaḥetvā mahantaṃ sakkā-
rasammānaṃ kareyya. Evaṃ hissa kiccesu aññepi uraṃ datvā kattabbaṃ kari-
ssanti.

Jānapadanti janapadavāsīnaṃ atthaṃ sayam attapaccakkheneva anusāsa.
Adhammikā yuttāti adhammikā tattha tattha niyuttā āyuttakā lañjaṃ gahetvā vini-
cchayaṃ bhindantā tava dhanañca raṭṭhañca mā nāsayaṃ. Iminā kāraṇena appa-
matto hutvā sayameva anusāsa. **Vegenāti** sahasā atuletvā atiretvā. **Vegasāti** atu-
letvā atiretvā chandādivasena sahasā kataṃ kammañhi na sādhu na sundaraṃ.
Kiṃkāraṇā? Tādisañhi katvā mando pacchā vippaṭṭisāravasena idha loke apāya-
dukkhaṃ anubhavanto paraloke ca anutappati. Ayaṃ panettha attho “isīnama-
ntaraṃ katvā, bharurājāti me sutan”ti bharujātakena (jā. 1.2.125-126) dīpetabbo.

Mā te adhisare muñca, subāḷhamadhikopitanti, tāta, tava hadayaṃ kusalaṃ
adhisarivā atikkamivā pavatte paresaṃ akusalakamme suṭṭhu bāḷhaṃ adhiko-
pitaṃ kujjhāpitaṃ hutvā mā muñca, mā patiṭṭhāyatūti attho. Idaṃ (5.0125) vuttaṃ
hoti- tāta, yadā te vinicchaye ṭhitassa iminā puriso vā hato sandhi vā chinnoti
coraṃ dassenti, tadā te paresaṃ vacanehi suṭṭhu kopitampi hadayaṃ kodhava-
sena mā muñca, apariggahetvā mā daṇḍaṃ paṇehi. Kiṃkāraṇā? Acorampi hi
“coro”ti gahetvā ānenti, tasmā akujjhivā ubhinnaṃ attapaccatthikānaṃ kathaṃ
sutvā suṭṭhu sodhetvā attapaccakkhena tassa corabhāvaṃ ṇatvā paveṇiyā ṭhapita-
daṇḍavasena kattabbaṃ karohi. Raññā hi uppannepi kodhe hadayaṃ sītaṃ
akatvā kammaṃ na kātabbaṃ. Yadā panassa hadayaṃ nibbutaṃ hoti mudukaṃ,
tadā vinicchayakammaṃ kātabbaṃ. Pharuse hi citte pakkuthite udake mukhani-
mittaṃ viya kāraṇaṃ na paññāyati. **Kodhasā hīti,** tāta, kodhena hi bahūni phitāni
rājakulāni akulabhāvaṃ gatāni mahāvināsameva pattānīti. Imassa panatthassa
dīpanatthaṃ khantivādijātaka- (jā. 1.4.49 ādayo) nāḷikerarājavatthusahassabā-
hu-ajjunavatthu-ādīni kathetabbāni.

Mā, tāta, issaromhīti, anathāya patārayīti, tāta, “ahaṃ pathavissaro”ti mā mahā-
janaṃ kāyaduccaritādi-anathāya patārayi mā otārayi, yathā taṃ anattaṃ samā-
dāya vattati, mā evamakāsīti attho. **Mā te āsīti,** tāta, tava vijite manussajātikānaṃ
vā tiracchānajātikānaṃ vā itthipurisānaṃ **dukkhodayo** dukkhuppatti mā āsi. Yathā
hi adhammikarājūnaṃ vijite manussā kāyaduccaritādīni katvā niraye uppajjanti,
tava raṭṭhavāsīnaṃ taṃ dukkhaṃ yathā na hoti, tathā karohīti attho.

Apetalomahaṃsassāti attānuvādādibhayehi nibbhayassa. Iminā imaṃ dasseti-
tāta, yo rājā kismiñci āsaṅkaṃ akatvā attano kāmameva anussarati, chandava-
sena yaṃ yaṃ icchati, taṃ taṃ karoti, vissaṭṭhayaṭṭhi viya andho niraṅkuso viya
ca caṇḍahatthī hoti, tassa sabbe bhogā vinassanti, tassa taṃ bhogabyasanaṃ
aghaṃ dukkhanti vuccati.

Tattheva te vattapadāti purimanayeneva yojetabbaṃ. **Dakkhassudānīti,** tāta,
tvam imaṃ anusāsaniṃ sutvā idāni dakkho analaso puññaṃ karaṇena (5.0126)

puññakaro surādipariharaṇena. **Asoṇḍo** diṭṭhadhammikasamparāyikassa atthassa avināsanena **avināsako** bhavēyyāsīti. **Sīlavāssūti** sīlavā ācārasampanno bhava, dasasu rājadhammesu paṭiṭṭhāya rajjaṃ kārehi. **Dussīlo vinipātikoti** dussīlo hi, mahārāja, attānaṃ niraye vinipātentō vinipātikō nāma hotīti.

Evaṃ kuṇḍalinīpi ekādasahi gāthāhi dhammaṃ desesi. Rājā tuṭṭho amacce āmantetvā pucchi- “bhonto! Amaccā mama dhītāya kuṇḍaliniyā evaṃ kathayamānāya kena kattabbaṃ kiccaṃ katan”ti. Bhaṇḍāgārikena, devāti. “Tena hissā bhaṇḍāgārikatṭhānaṃ dammī”ti kuṇḍaliniṃ ṭhānantare ṭhapesi. Sā tato paṭṭhāya bhaṇḍāgārikatṭhāne ṭhatvā pitu kammaṃ akāsīti.

Kuṇḍalinipaṅho niṭṭhito.

Puna rājā katipāhaccayena purimanayeneva jambukapaṇḍitassa santikaṃ dūtaṃ pesetvā sattame divase tattha gantvā sampattiṃ anubhavitvā paccāgato tattheva maṇḍapamajjhe nisīdi. Amacco jambukapaṇḍitaṃ kañcanabhaddapīṭhe nisīdāpetvā pīṭhaṃ sisenādāya āgacchi. Paṇḍito pitu aṅke nisīditvā kilītvā gantvā kañcanapīṭheyeva nisīdi. Atha naṃ rājā pañhaṃ pucchanto gāthamāha-

26. “Apucchimha kosiyagottaṃ, kuṇḍaliniṃ tattheva ca;
tvam dāni vadehi jambuka, balānaṃ balamuttaman”ti.

Tassattho- tāta, jambuka, ahaṃ tava bhātaraṃ kosiyagottaṃ vessantaraṃ bhaginiñca te kuṇḍaliniṃ rājadhammaṃ apucchiṃ, te attano balena kathesuṃ, yathā pana te pucchiṃ, tattheva idāni, putta jambuka, taṃ pucchāmi, tvam me rājadhamañca balānaṃ uttamaṃ balañca kathehīti.

Evaṃ rājā mahāsattaṃ pañhaṃ pucchanto aññesaṃ pucchitaniyāmena apucchitvā visesetvā pucchi. Athassa paṇḍito “tena hi, mahārāja, ohitasoto suṇāhi, sabbaṃ te kathessāmī”ti pasāritahatthe sahasatthavikaṃ ṭhapento viya dhamma-desanaṃ ārabhi-

27. “Balaṃ (5.0127) pañcavidhaṃ loke, purisasmim mahaggate;
tattha bāhubalaṃ nāma, carimaṃ vuccate balaṃ.

28. “Bhogabalañca dīghāvu, dutiyaṃ vuccate balaṃ;
amaccabalañca dīghāvu, tatiyaṃ vuccate balaṃ.

29. “Abhijaccabalañceva, taṃ catutthaṃ asaṃsayam;
yāni cetāni sabbāni, adhigaṇhāti paṇḍito.

30. “Taṃ balānaṃ balaṃ seṭṭhaṃ, aggaṃ paññābalaṃ balaṃ;
paññābalenupatthaddho, atthaṃ vindati paṇḍito.

31. “Api ce labhati mando, phītaṃ dharaṇimuttamaṃ;
akāmassa pasayhaṃ vā, añño taṃ paṭipajjati.

32. “Abhijātōpi ce hoti, rajjaṃ laddhāna khattiyō;
duppañño hi kāsipati, sabbenapi na jīvati.

33. “Paññāva sutam vinicchinī, paññā kittisilokavaḍḍhanī;
paññāsahito naro idha, api dukkhe sukhāni vindati.

34. “Paññañca kho asussūsaṃ, na koci adhigacchati;

bahussutaṃ anāgamma, dhammaṭṭhaṃ avinibbhujāṃ.

35. “Yo ca dhammavibhaṅgaññū, kāluṭṭhāyī atandito;
anuṭṭhahati kālena, kammaphalaṃ tassijjhati.
36. “Anāyatanasilassa, anāyatanasevino;
na nibbindiyakāriṣṣa, sammadattho vipaccati.
37. “Ajjhattañca payuttassa, tathāyatanasevino;
anibbindiyakāriṣṣa, sammadattho vipaccati.
38. “Yogappayogasaṅkhātaṃ, sambhatassānurakkhaṇaṃ;
tāni tvaṃ tāta sevassu, mā akammāya randhayi;
akammunā hi dummedho, naḷāgāraṃva sīdati”ti.

Tattha (5.0128) **mahaggateti**, mahārāja, imasmimṃ sattaloke mahajjhāsaye purise pañcavidhaṃ balaṃ hoti. **Bāhubalanti** kāyabalaṃ. **Carimanti** taṃ atimaha-
ntampi samānaṃ lāmakameva. Kimkāraṇā? Andhabālabhāvena. Sace hi kāya-
balaṃ mahantaṃ nāma bhavya, vāraṇabalato laṭukikāya balaṃ khuddakaṃ
bhavya, vāraṇabalaṃ pana andhabālabhāvena maraṇassa paccayaṃ jātaṃ,
laṭukikā attano ñāṇakusalatāya vāraṇaṃ jīvitakkhayaṃ pāpesi. Imasmimṃ panatthe
“na heva sabbattha balena kiccaṃ, balañhi bālassa vadhāya hoti”ti suttaṃ (jā. 1.5.
42) āharitabbaṃ.

Bhogabalanti upatthambhanavasena sabbaṃ hiraññasuvaṇṇādi upabhogajātaṃ
bhogabalaṃ nāma, taṃ kāyabalato mahantataraṃ. **Amaccabalanti** abhejjama-
ntassa sūrassa suhadayassa amaccamaṇḍalassa atthitā, taṃ balaṃ saṅgāmasū-
ratāya purimehi balehi mahantataraṃ. **Abhijaccabalanti** tiṇi kulāni atikkamitvā
khattiyakulavasena jātisampatti, taṃ itarehi balehi mahantataraṃ. Jātisampannā
eva hi sujjhanti, na itareti. **Yāni cetānīti** yāni ca etāni cattāripi balāni paṇḍito paññā-
nubhāvena adhigaṇhāti abhibhavati, taṃ sabbabalānaṃ paññābalaṃ seṭṭhanti ca
agganti ca vuccati. Kimkāraṇā? Tena hi balena upatthaddho paṇḍito atthaṃ
vindati, vuḍḍhimṃ pāpuṇāti. Tadatthajotanatthaṃ “puṇṇaṃ nadiṃ yena ca peyya-
māhū”ti **puṇṇanadijātakañca** (jā. 1.2.127 ādayo) sirikāḷakaṇṇipaṇhaṃ pañcapan-
ḍitapañhaṃ **sattubhastajātaka-** (jā. 1.7.46 ādayo) **sambhavajātaka-** (jā. 1.
16.138 ādayo) **sarabhaṅgajātakādīni** (jā. 2.17.50 ādayo) ca kathetabbāni.

Mandoti mandapañño bālo. **Phīnti**, tāta, mandapañño puggalo sattaratana-
puṇṇaṃ cepi uttamaṃ dharaṇimṃ labhati, tassa anicchamānasseva pasayhakāraṃ
vā pana katvā añño paññāsampanno taṃ paṭipajjati. Mando hi laddhaṃ yasaṃ
rakkhituṃ kulasantakaṃ vā pana paveṇi-āgatampi rajjaṃ adhigantuṃ na sakkoti.
Tadatthajotanatthaṃ “addhā pādañjalī sabbe, paññāya atirocati”ti **pādañjalijātakaṃ**
(jā. 1.2.194-195) kathetabbaṃ. **Laddhānāti** jātisampattiṃ nissāya kulasantakaṃ
rajjaṃ labhitvāpi. **Sabbenapīti** tena sakalenapi rajjena na jīvati, anupāyakusala-
tāya duggatova hotīti.

Evam (5.0129) mahāsatto ettakena ṭhānena apaṇḍitassa agunaṃ kathetvā
idāni paññaṃ pasamsanto “**paññā**”ti-ādimāha. Tattha **sutanti** sutapariyatti. Tañhi
paññāva vinicchinati. **Kittisilokavaḍḍhanīti** kittighosassa ca lābhasakkārassa ca
vaḍḍhanī. **Dukkhe sukhāni vindatīti** dukkhe uppannepi nibbhayo hutvā upāyakusa-

latāya sukhaṃ paṭilabhati. Tadatthadīpanatthaṃ-
“yassete caturo dhammā, vānarinda yathā tava”. (jā. 1.1.57);
alametehi ambehi, jambūhi panasehi cā”ti. (jā. 1.2.115)-
Ādīni jātakāni kathetabbāni.

vakāraṇe ʘhitam̄ bahussutam̄ anāgamma tam̄ asaddahanto. Avinibbhujanti atthā-
Asussūsanti paṇḍitapuggale apayirupāsanto assuṇanto. **Dhammaṭṭhanti** sabhā-
vakāraṇe ʘhitam̄ bahussutam̄ anāgamma tam̄ asaddahanto. **Avinibbhujanti** atthā-
nattham̄ kāraṇākāraṇam̄ anogāhanto atirento na koci paññam̄ adhigacchati, tātāti.

Dhammavibhaṅgaññūti dasakusalakammam̄ pathavibhaṅgakusalo. **Kāluṭṭhāyīti**
vīriyam̄ kātum̄ yuttakāle vīriyassa kārako. **Anuṭṭhahatīti** tasmim̄ tasmim̄ kāle tam̄
tam̄ kiccaṃ karoti. **Tassāti** tassa puggalassa kammam̄ phalam̄ samijjhati nipphajjati.
Anāyatanasilassāti anāyatanaṃ vuccati lābhayasasukhānaṃ anākaro dussilya-
kammaṃ, tam̄silassa tena dussilyakammaṃ samannāgatassa, anāyatanabhūta-
meva dussilapuggalam̄ sevantassa, kusalassa kammaṃ karaṇakāle **nibbindiyakā-**
rissa nibbinditvā ukkaṇṭhitvā karontassa evarūpassa, tāta, puggalassa kammānaṃ
attho sammā **na vipaccati** na sampajjati, tīṇi kulaggāni ca cha kāmasaggāni ca na
upanetīti attho. **Ajjhattañcāti** attano niyakajjhattam̄ aniccabhāvanādivasena payu-
ttassa. **Tathāyatanasevinoti** tatheva silavante puggale sevamānassa. **Vipaccatīti**
sampajjati mahantaṃ yasaṃ deti.

Yogappayogasankhātanti yoge yuñjitabbayuttake kāraṇe payogakoṭṭhāsa-
bhūtam̄ paññam̄. **Sambhatassāti** rāsikatassa dhanassa anurakkhaṇam̄. **Tāni**
tvanti etāni ca dve purimāni ca mayā vuttakāraṇāni sabbāni, tāta, tvaṃ sevassu,
mayā vuttam̄ ovādam̄ hadaye katvā attano ghare (5.0130) dhanam̄ rakkha. **Mā**
akammāya randhayīti ayuttena akāraṇena mā randhayi, tam̄ dhanam̄ mā jhāpayi
mā nāsayi. Kimkāraṇā? **Akammunā hīti** ayuttakammakaraṇena dummedho
puggalo sakaṃ dhanam̄ nāsetvā pacchā duggato. **Naḷāgāramva sīdatīti** yathā naḷā-
gāram̄ mūlato paṭṭhāya jīramānaṃ appatiṭṭham̄ patati, evaṃ akāraṇena dhanam̄
nāsetvā apāyesu nibbattatīti.

Evampi bodhisatto ettakena ʘhānena pañca balāni vaṇṇetvā paññābalaṃ ukkhi-
pitvā candamaṇḍalam̄ nīharanto viya kathetvā idāni dasahi gāthāhi rañño ovādam̄
dento āha-

39. “Dhammaṃ cara mahārāja, mātāpitūsu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
40. “Dhammaṃ cara mahārāja, puttadāresu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
41. “Dhammaṃ cara mahārāja, mittāmmaccesu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
42. “Dhammaṃ cara mahārāja, vāhanesu balesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
43. “Dhammaṃ cara mahārāja, gāmesu nigamesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
44. “Dhammaṃ cara mahārāja, raṭṭhe janapadesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.
45. “Dhammaṃ cara mahārāja, samaṇe brāhmaṇesu ca;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

46. “Dhammaṃ cara mahārāja, migapakkhīsu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja sattaṃ gamissasi.
47. “Dhammaṃ (5.0131) cara mahārāja, dhammo ciṅṅo sukhāvaho;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja sattaṃ gamissasi.
48. “Dhammaṃ cara mahārāja, sa-indā devā sabrahmakā;
suciṅṅena divaṃ pattā, mā dhammaṃ rāja pāmado”ti.

Tattha paṭhamagāthāya tāva **idha dhammanti** mātāpitupaṭṭhānadhammaṃ. Taṃ kālasseva vuṭṭhāya mātāpitūnaṃ mukhodakadantakaṭṭhadānamādiṃ katvā sabba-sarīrakiccapariharaṇaṃ karontova pūrehīti vadati. **Puttadāresūti** puttadhītarō tāva pāpā nivāretvā kalyāṇe nivesento sippaṃ uggaṇhāpento vayappattakāle patirūpakulavaṃsena āvāhavivāhaṃ karonto samaye dhaṇaṃ dento puttesu dhammaṃ carati nāma, bhariyaṃ sammānento anavamānento anaticaranto issariyaṃ vossajjento alaṅkāraṃ anuppadento dāresu dhammaṃ carati nāma. **Mittāmaccesūti** mittāmacce catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhanto avisaṃvādentō etesu dhammaṃ carati nāma. **Vāhanesu balesu cāti** hatthi-assādīnaṃ vāhanānaṃ balakāyassa ca dātābbayuttakaṃ dento sakkāraṃ karonto hatthi-assādayo mahallakakāle kammesu ayojento tesu dhammaṃ carati nāma.

Gāmesu nigamesu cāti gāmanigamavāsino daṇḍabalīhi apīlentova tesu dhammaṃ carati nāma. **Raṭṭhe janapadesu cāti** raṭṭhañca janapadañca akāraṇena kilamento hitacittaṃ apaccupaṭṭhapento tattha adhammaṃ carati nāma, apīlentō pana hitacittena pharanto tattha dhammaṃ carati nāma. **Samaṇe brāhmaṇesu cāti** tesam cattāro paccaye dentova tesu dhammaṃ carati nāma. **Migapakkhīsūti** sabbacatuppadasakuṇānaṃ abhayaṃ dento tesu dhammaṃ carati nāma. **Dhammo ciṅṅoti** sucaritadhammo ciṅṅo. **Sukhāvahoti** tīsu kulasampadāsu chasu kāmasaggesu sukhaṃ āvahati. **Suciṅṅenāti** idha ciṅṅena kāyasucaritādīnā suciṅṅena. **Divāṃ pattāti** devalokabrahmalokasaṅkhātāṃ divāṃ gatā, tattha dibbasampattilābhino jātā. **Mā dhammaṃ rāja pāmadoti** tasmā tvāṃ, mahārāja, jīvitaṃ jahantopi dhammaṃ mā pamajjīti.

Evaṃ (5.0132) dasa dhammacariyagāthāyo vatvā uttaripi ovadanto osānagāthamāha-

49. “Tattheva te vattapadā, esāva anusāsani;
sappaññasevī kalyāṇī, samattaṃ sāma taṃ vidū”ti.

Tattha **tattheva te vattapadāti** idaṃ purimanayeneva yojetabbaṃ. **Sappaññasevī kalyāṇī, samattaṃ sāma taṃ vidūti**, mahārāja, taṃ mayā vuttaṃ ovādaṃ tvāṃ niccakālaṃ sappaññapuggalasevī kalyāṇaguṇasamannāgato hutvā samattaṃ paripuṇṇaṃ sāmaṃ vidū attapaccakkhatova jānitvā yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjāti.

Evaṃ mahāsatto ākāsagaṅgaṃ otārento viya buddhalīlāya dhammaṃ desesi. Mahājano mahāsakkāraṃ akāsi, sādhu-kārasahassāni adāsi. Rājā tuṭṭho amacce āmantetvā pucchi- “bhonto! Amaccā mama puttena taruṇajambuphalasamānātunḍena jambukapaṇḍitena evaṃ kathentena kena kattabbaṃ kiccaṃ katan”ti. Senāpatinā, devāti. “Tena hissa senāpatiṭṭhānaṃ dammi”ti jambukaṃ ṭhānantare ṭhapesi. So tato paṭṭhāya senāpatiṭṭhāne ṭhatvā pitu kammāni akāsi. Tiṅṅaṃ saku-

ṇānaṃ mahanto sakkāro ahosi. Tayopi janā rañño atthañca dhammañca anusāsiṃsu. Mahāsattassovāde ṭhatvā rājā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi. Amaccā rañño sarīrakiccaṃ katvā sakuṇānaṃ ārocetvā “sāmi, jambukasakuṇa rājā tumhākaṃ chattam ussāpetabbaṃ akāsī”ti vadiṃsu. Mahāsatto “na mayhaṃ rajjenattho, tumhe appamattā rajjaṃ kārethā”ti mahājanaṃ silesu patiṭṭhāpetvā “evaṃ vinicchayaṃ pavatteyyāthā”ti vinicchayadhammaṃ suvaṇṇapaṭṭe likhāpetvā araññaṃ pāvīsi. Tassovādo cattālīsa vassasahassāni pavattati.

Satthā rañño ovādavasena imaṃ dhammadesanaṃ desetvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā ānando ahosi, kuṇḍalinī uppalavaṇṇā, vessantaro sārīputto, jambukasakuṇo pana ahameva ahosin”ti.

Tesakuṇajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[522] 2. Sarabhaṅgajātakavaṇṇanā

Alaṅkatā (5.0133) **kuṇḍalino suvatthā**ti idaṃ satthā veḷuvane viharanto mahāmogallānattherassa parinibbānaṃ ārabha kathesi. Sārīputtatthero tathāgataṃ jetavane viharantaṃ attano parinibbānaṃ anujānāpetvā gantvā nāḷakagāmake jātovarake parinibbāyi. Tassa parinibbutabhāvaṃ sutvā satthā rājagahaṃ gantvā veḷuvane vihāsi. Tadā mahāmogallānatthero isigilipasse kāḷasilāyaṃ viharati. So pana iddhibalena koṭippattabhāvena devalokacārikañca ussanirayacārikañca gacchati. Devaloke buddhasāvakaṇaṃ mahantaṃ issariyaṃ disvā ussanirayaṃ ca titthiyasāvakaṇaṃ mahantaṃ dukkhaṃ disvā manussalokaṃ āgantvā “asuko upāsako asukā ca upāsikā asukasmīṃ nāma devaloke nibbattitvā mahāsaṃpattiṃ anubhavanti, titthiyasāvakesu asuko ca asukā ca nirayādīsu asuka-apāye nāma nibbattā”ti manussānaṃ kathesi. Manussā sāsane pasīdanti, titthiye parivajjenti. Buddhasāvakaṇaṃ sakkāro mahanto ahosi, titthiyānaṃ parihāyati.

Te there āghātaṃ bandhitvā “imasmīṃ jīvante amhākaṃ upaṭṭhākā bhijjanti, sakkāro ca parihāyati, mārāpessāma nan”ti therassa māraṇatthaṃ samaṇaguttakassa nāma corassa sahasaṃ adāsi. So “theraṃ māressāmi”ti mahantena parivārena saddhiṃ kāḷasilaṃ agamāsi. Thero taṃ āgacchantaṃ disvā iddhiyā uppatitvā pakkāmi. Coro taṃ divasaṃ theraṃ adisvā nivattitvā punadivasepīti cha divase agamāsi. Theropi tatheva iddhiyā pakkāmi. Sattame pana divase therassa pubbe kataṃ aparāpariyavedaniyakammaṃ okāsaṃ labhi. So kira pubbe bhariyāya vacanaṃ gahetvā mātāpitaro māretukāmo yānakena araññaṃ netvā corānaṃ uṭṭhitākāraṃ katvā mātāpitaro pothesi pahari. Te cakkhudubbalatāya rūpadassanarahitā taṃ attano puttaṃ asañjānantā “corā eva ete”ti saññāya, “tāta, asukā nāma corā no ghātentī, tvaṃ paṭikkamāhi”ti tassevatthāya parideviṃsu. So cintesi- “ime mayā pothiyamānāpi mayhaṃ yevatthāya paridevanti, ayuttaṃ kammaṃ karomī”ti. Atha ne assāsetvā corānaṃ palāyanākāraṃ dassetvā tesam hatthapāde sambāhitvā “amma (5.0134), tātā, mā bhāyittha, corā palātā”ti vatvā puna attano gehameva ānesi. Taṃ kammaṃ ettakaṃ kālaṃ okāsaṃ alabhitvā

bhasmapaṭicchanno aṅgārarāsi viya ṭhatvā imaṃ antimasarīraṃ upadhāvitvā gaṇhi. Yathā hi pana sunakhaluddakena migam disvā sunakho vissajjito migam anubandhitvā yasmim ṭhāne pāpuṇāti, tasmimyeva gaṇhāti, evam idaṃ kammaṃ yasmim ṭhāne okāsam labhati, tasmim vipākam deti, tena mutto nāma natthi.

Thero attanā katakammassa ākaḍḍhitabhāvaṃ ṇatvā na apagacchi. Thero tassa nissandena ākāse uppatitum nāsakkhi. Nandopanandadamanasamatthavejayantakampanasamatthāpissa iddhi kammabalena dubbalataṃ pattā. Coro theram gahetvā therassa aṭṭhīni taṇḍulakaṇamattāni karonto bhinditvā sañcuṇṇetvā palālapitṭhikakaraṇam nāma katvā “mato”ti saññāya ekasmim gumba-piṭṭhe khipitvā saparivāro pakkāmi. Thero satim paṭilabhitvā “sathāram passitvā parinibbāyissāmi”ti cintetvā sarīram jhānaveṭhanena veṭhetvā thiram katvā ākāsam uppatitvā ākāsenā sathu santikam gantvā sathāram vanditvā “bhante, āyusaṅkhāro me ossaṭṭho, parinibbāyissāmi”ti āha. “Parinibbāyissasi, moggallāna”-āti. “Āma, bhante”ti. “Kattha gantvā parinibbāyissasi”ti. “Kāḷasilāpaṭṭe, bhante”ti. Tena hi, moggallāna, dhammam mayham kathetvā yāhi, tādisassa sāvakassa idāni dassanam natthīti. So “evam karissāmi, bhante”ti sathāram vanditvā tālapamāṇam ākāse uppatitvā parinibbānadivase sārīputtatthero viya nānappakārā iddhiyo katvā dhammam kathetvā sathāram

vanditvā kāḷasilāyaṃ aṭaviyaṃ parinibbāyi.

Taṅkhaṇaṅṅeva cha devalokā ekakolāhalā ahesuṃ, “amhākaṃ kira ācariyo parinibbuto”ti dibbagandhamālāvāsadhūmacandanacuṇṇāni ceva nānādārūni ca gahetvā āgamiṃsu, ekūnasataratanacandanacitakā ahoṣi. Satthā therassa santike ṭhatvā sarīranikkhepaṃ kāresi. Āḷāhanassa samantato yojanamatte padese pupphavassaṃ vassi. Devānaṃ antare manussā, manussānaṃ antare devā ahesuṃ. Yathākkamena devānaṃ antare yakkhā tiṭṭhanti, yakkhānaṃ antare gandhabbā tiṭṭhanti, gandhabbānaṃ antare nāgā tiṭṭhanti, nāgānaṃ antare venateyyā tiṭṭhanti, venateyyānaṃ antare kinnarā tiṭṭhanti, kinnarānaṃ antare chattā tiṭṭhanti, chattānaṃ antare suvaṇṇacāmarā (5.0135) tiṭṭhanti, tesāṃ antare dhajā tiṭṭhanti, tesāṃ antare paṭākā tiṭṭhanti. Satta divasāni sādhuḷāṃ kiḷiṃsu. Satthā therassa dhātuṃ gāhāpetvā veḷuvanadvārakoṭṭhake cetiyaṃ kārāpesi. Tadā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, sārīputtathero tathāgatassa santike aparinibbutattā buddhānaṃ santikā mahantaṃ sammānaṃ na labhi, moggallānathero pana buddhānaṃ samīpe parinibbutattā mahāsaṃmānaṃ labhī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva moggallāno mama santikā sammānaṃ labhati, pubbepi labhiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa brāhmaṇiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhitvā dasamāsaccayena paccūsasamaye mātukucchito nikkhami. Tasmīṃ khaṇe dvādasayojanike bārāṇasinagare sabbāvudhāni pajjaliṃsu. Purohito puttassa jātakkaṇe bahi nikkhamitvā ākāsaṃ olokeno nakkhattayogaṃ disvā “iminā nakkhattena jātattā eso kumāro sakalajambudīpe dhanuggahānaṃ aggo bhavissatī”ti ṅatvā kālasseva rājakulaṃ gantvā rājānaṃ sukhasayitabhāvaṃ pucchi. “Kuto me, ācariya, sukhaṃ, ajja sakalanivesane āvudhāni pajjalitānī”ti vutte “mā bhāyi, deva, na tumhākaṃ nivesaneyeva, sakalanagarepi pajjaliṃsuyeva, ajja amhākaṃ gehe kumārassa jātattā evaṃ ahoṣī”ti. “Ācariya, evaṃ jātakumārassa pana kiṃ bhavissatī”ti? “Na kiñci, mahārāja, so pana sakalajambudīpe dhanuggahānaṃ aggo bhavissatī”ti. “Sādhu, ācariya, tena hi naṃ paṭijaggitvā vayappattakāle amhākaṃ dasseyyāsī”ti vatvā khīramūlaṃ tāva sahasaṃ dāpesi. Purohito taṃ gahetvā nivesanaṃ gantvā brāhmaṇiyā datvā puttassa nāmaggaṇadivase jātakkaṇe āvudhānaṃ pajjalitattā “jotipālo”tissa nāmaṃ akāsi.

So mahantena parivārena vaḍḍhamāno soḷasavassakāle uttamarūpadharo ahoṣi. Athassa pitā sarīrasampattiṃ oloketvā sahasaṃ datvā, “tāta, takkasiḷaṃ gantvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippaṃ uppaṇhāhī”ti āha. So “sādhu”ti sampaṭicchitvā ācariyabhāgaṃ gahetvā mātāpitāro vanditvā tattha gantvā sahasaṃ datvā (5.0136) sippaṃ paṭṭhapetvā sattāheneva nipphattiṃ pāpuṇi. Athassa ācariyo tussitvā attano santakaṃ khaggaratanaṃ sandhiyuttaṃ meṇḍaka-siṅgadhanuṃ sandhiyuttaṃ tūṇīraṃ attano sannāhakaṅcukaṃ uṇhisaṅca datvā “tāta jotipola, ahaṃ mahallako, idāni tvāṃ ime māṇavake sikkhāpehi”ti pañcasatamāṇavakepi tasseva niyyādesi. Bodhisatto sabbaṃ upakaraṇaṃ gahetvā āca-

riyaṃ vanditvā bārāṇasimeva āgantvā mātāpitaro vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṃ vanditvā ṭhitam pitā avoca “uggahitam te, tāta, sippan”ti. “Āma, tātā”ti. So tassa vacanam sutvā rājakulam gantvā “putto me, deva, sippaṃ sikkhitvā āgato, kiṃ karotū”ti āha. “Ācariya, amhe upaṭṭhahatū”ti. “Paribbayamassa jānātha, devā”ti. “So devasikaṃ sahasaṃ labhatū”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā gehaṃ gantvā kumāraṃ pakkosāpetvā “tāta, rājānaṃ upaṭṭhahā”ti āha. So tato paṭṭhāya devasikaṃ sahasaṃ labhitvā rājānaṃ upaṭṭhahi.

Rājapādamūlikā ujjhāyimsu- “mayaṃ jotipālena katakammaṃ na passāma, devasikaṃ sahasaṃ gaṇhāti, mayamassa sippaṃ passitukāmā”ti. Rājā tesam vacanam sutvā purohitassa kathesi. Purohito “sādhū, devā”ti puttassārocesi. So “sādhū, tāta, ito sattame divase dassessāmi sippaṃ, apica rājā attano vijite dhanuggahe sannipātāpetū”ti āha. Purohito gantvā rañño tamatthaṃ ārocesi. Rājā nagare bheriṃ carāpetvā dhanuggahe sannipātāpesi. Saṭṭhisahassā dhanuggahā sannipatiṃsu. Rājā tesam sannipatitabhāvaṃ ṇatvā “nagaravāsino jotipālassa sippaṃ passantū”ti nagare bheriṃ carāpetvā rājaṅgaṇaṃ sajjāpetvā mahājanaparivuto pallaṅkavare nisīditvā dhanuggahe pakkosāpetvā “jotipālo āgacchatū”ti pesesi. So ācariyena dinnāni dhanutūṇirasannāhakaṅcuka-uṇhisāni nivāsana-ntare ṭhapetvā khaggaṃ gāhāpetvā pakativesena rañño santikaṃ gantvā ekamantaṃ aṭṭhāsi.

Dhanuggahā “jotipālo kira dhanusippaṃ dassetuṃ āgato, dhanuṃ aggahetvā pana āgatattā amhākaṃ hatthato dhanuṃ gahetukāmo bhavissati (5.0137), nāssa dassāmā”ti katikaṃ kariṃsu. Rājā jotipālaṃ āmantetvā “sippaṃ dassēhi”ti āha. So sāṇiṃ parikkhipāpetvā antosāṇiyaṃ ṭhito sāṭakaṃ apanetvā sannāhakaṅcukaṃ pavesetvā uṇhisam sise paṭimuṅcivā meṇḍakasiṅgadhanumhi pavālavāṇṇaṃ jiyam āropetvā tūṇiraṃ piṭṭhe bandhitvā khaggaṃ vāmato katvā vajiraggaṃ nārācaṃ nakhapiṭṭhena parivattetvā sāṇiṃ vivarivā pathaviṃ bhinditvā alaṅkatanāgakumāro viya nikkhamitvā gantvā rañño apacitiṃ dassetvā aṭṭhāsi. Taṃ disvā mahājanā vagganti nadanti apphoṭenti seḷenti. Rājā “dassehi, jotipāla, sippan”ti āha. Deva, tumhākaṃ dhanuggahesu akkhaṇavedhivāavedhisaravedhisaddavedhino cattāro dhanuggahe pakkosāpehīti. Atha rājā pakkosāpesi.

Mahāsatto rājaṅgaṇe caturassaparicchedabbhantare maṇḍalaṃ katvā catūsu kaṇṇesu cattāro dhanuggahe ṭhapetvā ekekassa tiṃsa tiṃsa kaṇḍasahassāni dāpetvā ekekassa santike ekekaṃ kaṇḍadāyakaṃ ṭhapetvā sayaṃ vajiraggaṃ nārācaṃ gahetvā maṇḍalamajjhe ṭhatvā “mahārāja, ime cattāro dhanuggahā ekappahāreneva sare khipitvā maṃ vijjhantu, ahaṃ etehi khittakaṇḍāni nivāressāmi”ti āha. Rājā “evaṃ karoṭhā”ti āṇāpesi. Dhanuggahā āhaṃsu, “mahārāja, mayaṃ akkhaṇavedhivāavedhisaravedhisaddavedhino, jotipālo taruṇadārako, na mayaṃ vijjhissāmā”ti. Mahāsatto “sace sakkotha, vijjhatha maṃ”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā ekappahāreneva kaṇḍāni khipiṃsu. Mahāsatto tāni nārācena paharivā yathā vā tathā vā na pātesi, bodhikoṭṭhakaṃ pana parikkhipanto viya tālena tālaṃ, vālena vālaṃ, daṇḍakena daṇḍakaṃ, vājena vājaṃ anatikkamanto khipitvā saragabbhaṃ akāsi. Dhanuggahānaṃ kaṇḍāni khīṇāni. So tesam kaṇḍa-

khīṇabhāvaṃ ñatvā saragabbhaṃ avināsentova uppatitvā gantvā rañño santike aṭṭhāsi. Mahājano unnādentō vaggantō apphoṭentō seḷentō accharaṃ paharantō mahākolāhalaṃ katvā vatthābharaṇādīni khipi. Evaṃ ekarāsibhūtaṃ aṭṭhārasakoṭisaṅkhaṃ dhaṇaṃ ahoṣi.

Atha (5.0138) naṃ rājā pucchi- “kiṃ sippaṃ nāmetaṃ jotipālā”ti? Sarapaṭibāhanaṃ nāma, devāti. Aññe etaṃ jānantā atthīti. Sakalajambudīpe maṃ ṭhapetvā añño natthi, devāti. Aparāṃ dassēhi, tātāti. Deva, ete tāva catūsu kaṇṇesu ṭhatvā cattāropi janā maṃ vijjhitaṃ na sakkhiṃsu, ahaṃ panete catūsu kaṇṇesu ṭhite ekeneva sarena vijjhissāmiti. Dhanuggahā ṭhātuṃ na ussaḥiṃsu. Mahāsatto catūsu kaṇṇesu catasso kadaliyo ṭhapāpetvā nārācapuṅkhe rattasuttakaṃ bandhitvā ekaṃ kadaliṃ sandhāya khipi. Nārāco taṃ kadaliṃ vijjhitaṃ tato dutiyaṃ, tato tatiyaṃ, tato catutthaṃ, tato paṭhamaṃ viddhameva vijjhitaṃ puna tassa hattheyeva paṭiṭṭhahi. Kadaliyo suttaparikkhitaṃ aṭṭhaṃsu. Mahājano unnādasahaṣṣāni pavattesi. Rājā “kiṃ sippaṃ nāmetaṃ, tātā”ti? Cakkaviddhaṃ nāma, devāti. Aparāṃpi dassēhi, tātāti. Mahāsatto saralaṭṭhiṃ nāma, sararajjuṃ nāma, saravedhiṃ nāma dassesi, sarapāsādaṃ nāma, sarasopānaṃ nāma, saramaṇḍapaṃ nāma, sarapākāraṃ nāma, sarapokkharāṇiṃ nāma akāsi, sarapadumaṃ nāma pupphāpesi, saravassaṃ nāma vassāpesi. Iti aññehi asādhāraṇāni imāni dvādasa sippāni dassetvā puna aññehi asādhāraṇeyeva satta mahākāye padālesi, aṭṭhaṅgulabahalaṃ udumbarapadaraṃ vijjhi, caturaṅgulabahalaṃ asanapadaraṃ, dvaṅgulabahalaṃ tambapaṭṭaṃ, ekaṅgulabahalaṃ ayapaṭṭaṃ, ekābaddhaṃ phalakaṣataṃ vinivijjhitaṃ palālasakaṭavālukasakaṭapadarasakaṭānaṃ purimabhāgena saraṃ khipitvā pacchābhāgena nikkhamāpesi, pacchābhāgena saraṃ khipitvā purimabhāgena nikkhamāpesi, udake catu-usabhaṃ, thale aṭṭha-usabhaṭṭhānaṃ kaṇḍaṃ pesesi. Vātiṅgaṇasaññāya usabhamattake vālaṃ vijjhi. Bodhisatto sare khipitvā ākāse sarapāsādādīni katvā puna ekena sarena te sare pātento bhaṅgavibhaṅge akāsīti “sarabhaṅgo”ti nāma paññāto. Tassa ettakāni sippāni dassentasseva sūriyo atthaṅgato.

Athassa rājā senāpatiṭṭhānaṃ paṭijānitvā “jotipāla, ajja vikālo, sve tvaṃ senāpatiṭṭhānaṃ sakkāraṃ gaṇhissasi, kesamassuṃ kāretvā nhatvā ehī”ti taṃ divasaṃ paribbayatthāya sataṣaḥassaṃ adāsi. Mahāsatto (5.0139) “iminā mayhaṃ attho natthi”ti aṭṭhārasakoṭisaṅkhaṃ dhaṇaṃ sāmikānaññeva datvā mahantena parivārena nhāyitaṃ nadiṃ gantvā kesamassuṃ kāretvā nhatvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito anopamāya siriyaṃ nivesanaṃ pavisitvā nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā siriṣayanaṃ abhiruyha nipanno dve yāme sayitvā pacchimayāme pabuddho utṭhāya pallaṅkaṃ ābhujitvā sayanapiṭṭhe nisinnova attano sippassa ādimajjhapariyosānaṃ olovento “mama sippassa āditova paramāraṇaṃ paññāyati, majjhe kilesa-paribhogo, pariyoṣāne nirayamhi paṭisandhi, pāṇātipāto kilesa-paribhogesu ca adhimattappamādo niraye paṭisandhiṃ deti, raññā mayhaṃ mahantaṃ senāpatiṭṭhānaṃ dinnaṃ, mahantaṃ me issariyaṃ bhavissati, bhariyā ca puttadhītarō ca bahū bhavissanti. Kilesavatthu kho pana vepullagataṃ duccajaṃ hoti, idāneva nikkhamitvā ekakova araññaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitaṃ yuttaṃ mayhan”-

ti mahāsayanato uṭṭhāya kañci ajānāpento pāsādā oruyha aggadvārena nikkhamitvā ekakova araññaṃ pavisitvā godhāvarinadītīre tiyojanikaṃ kapiṭṭhavanaṃ sandhāya pāyāsi.

Tassa nikkhantabhāvaṃ ñatvā sakko vissakammaṃ pakkosāpetvā “tāta, jātipālo abhinikkhamaṃ nikkhanto, mahāsamāgamo bhavissati, godhāvarinadītīre kapiṭṭhavane assamaṃ māpetvā pabbajitaparikkhāre paṭiyādehī”ti āha. So tathā akāsi. Mahāsatto taṃ ṭhānaṃ patvā ekapadikamaggaṃ disvā “pabbajitānaṃ vasanaṭṭhānena bhavitabban”ti tena maggena tattha gantvā kañci apassanto paṇṇasālaṃ pavisitvā pabbajitaparikkhāre disvā “sakko devarājā mama nikkhantabhāvaṃ aññāsi maññe”ti cintetvā sātakaṃ apanetvā rattavākaciraṃ nivāsetvā ca pārupitvā ca ajinacammaṃ ekaṃsagataṃ akāsi, jaṭāmaṇḍalaṃ bandhitvā khārikājaṃ aṃse katvā kattaradaṇḍaṃ gahetvā paṇṇasālato nikkhamitvā caṅkamaṃ āruyha katipayavāre aparāparaṃ caṅkamitvā pabbajjāsiriyaṃ vanaṃ upasobhaya-māno kasiṇaparikammaṃ katvā pabbajitato sattame divase aṭṭha samāpattiyo pañca abhiññāyo ca nibbattetvā uñchācariyāya vanamūlaphalāhāro ekakova vihāsi. Mātāpitāro mittasuhajjādayo ñātivaggāpissa taṃ apassantā rodantā paridevantā vicaranti.

Atheko (5.0140) vanacarako araññaṃ pavisitvā kapiṭṭhaka-assamapade nisinnaṃ mahāsattaṃ disvā sañjānitvā gantvā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā nagaraṃ gantvā tassa mātāpitūnaṃ ārocesi. Te rañño ārocayiṃsu. Rājā “etha naṃ passissāmā”ti tassa mātāpitāro gahetvā mahājanaparivuto vanacarakena desitena maggena godhāvarinadītīraṃ pāpuṇi. Bodhisatto nadītīraṃ āgantvā ākāse nisinna dhammaṃ desetvā te sabbe assamapadaṃ pavevetvā tatrapītesaṃ ākāse nisinnova kāmesu ādīnavaṃ pakāsetvā dhammaṃ desesi. Rājānaṃ ādiṃ katvā sabbeva pabbajiṃsu. Bodhisatto isigaṇaparivuto tattheva vasi. Athassa tattha vasanabhāvo sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. Aññepi rājāno raṭṭhavāsīhi saddhiṃ āgantvā tassa santike pabbajiṃsu, samāgamo mahā ahosi. Anupubbena anekasatasahassaparīsā ahesuṃ. Yo kāmavitakkaṃ vā byāpādavitaṃ vā vihiṃsāvitakkaṃ vā vitakketi, mahāsatto gantvā tassa purato ākāse nisīditvā dhammaṃ deseti, kasiṇaparikammaṃ ācikkhati. Tassovāde ṭhatvā aṭṭha samāpattiyo uppādetvā jhānanipphattiṃ pattā sālissaro meṇḍissaro pabbato kāḷadevilo kisavaccho anusisso nāradoti satta jeṭṭhantevāsino ahesuṃ. Aparabhāge kapiṭṭhaka-assamo paripūri. Isigaṇassa vasanokāso nappahoti.

Atha mahāsatto sālissaraṃ āmantetvā “sālissara, ayaṃ assamo isigaṇassa nappahoti, tvaṃ imaṃ isigaṇaṃ gahetvā majjharañño

vijite kalappacullakanigamaṃ upanissāya vasāhī”ti āha. So “sādhū”ti tassa vacanaṃ sampañcchitvā anekasahassaṃ isigaṇaṃ gahetvā gantvā tattha vāsaṃ kappesi. Manussesu āgantvā pabbajantesu puna assamo paripūri. Bodhisatto meṇḍissaraṃ āmantetvā, “meṇḍissara, tvaṃ imaṃ isigaṇaṃ ādāya suraṭṭhajana-padassa sīmantare sātodikā nāma nadī atthi, tassā tīre vasāhī”ti uyyojesi, puna kapiṭṭhaka-assamo paripūri. Etenupāyena tatiyavāre pabbataṃ āmantetvā “pabbata, tvaṃ mahā-aṭaviyaṃ añjanapabbato nāma atthi, taṃ upanissāya vasāhī”ti pesesi. Catutthavāre kāḷadevilaṃ āmantetvā “kāḷadevila, tvaṃ dakkhiṇapathe avantiraṭṭhe ghanaselapabbato nāma atthi, taṃ upanissāya vasāhī”ti (5.0141) pesesi. Puna kapiṭṭhaka-assamo paripūri, pañcasu ṭhānesu anekasatasahassa-isigaṇo ahosi. Kisavaccho pana mahāsattaṃ āpucchitvā daṇḍakirañño vijite kumbhavinagaraṃ nāma atthi, taṃ upanissāya uyyāne vihāsi. Nārado majjhima-dese añjanagirināmake pabbatajālantare vihāsi. Anusisso pana mahāsattassa santikeva ahosi.

Tasmim̐ kāle daṇḍakirājā ekaṃ laddhasakkāraṃ gaṇikaṃ ṭhānā cāvesi. Sā attano dhammatāya vicarantī uyyānaṃ gantvā kisavacchatāpasamaṃ disvā “ayaṃ kāḷakaṇṇī bhavissati, imassa sarīre kaliṃ pavāhetvā nhatvā gamissāmi”ti dantakaṭṭhaṃ khāditvā sabbapaṭhamamaṃ tassūpari bahalakheḷaṃ niṭṭhubhantī kisavacchatāpasassa jaṭantare niṭṭhubhitvā dantakaṭṭhampissa sīseyeva khipitvā sayamaṃ sīsaṃ nhāyitvā gatā. Rājāpi taṃ saritvā puna pākatikameva akāsi. Sā mohamūḷhā hutvā “kāḷakaṇṇī sarīre kaliṃ pavāhetvā mampi rājā puna ṭhāne ṭhapeti mayā yaso laddho”ti saññamakāsi. Tato nacirasseva rājā purohitaṃ ṭhānato cāvesi. So tassā santikaṃ gantvā “tvaṃ kena kāraṇena puna ṭhānaṃ labhasi”ti pucchi. Athassa sā “rājuyyāne kāḷakaṇṇī sarīre kalissa pavāhitattā”ti ārocesi. Purohito gantvā tatheva tassa sarīre kaliṃ pavāhesi, tampi rājā puna ṭhāne ṭhapesi. Athassa aparabhāge paccanto kuppi. So senaṅgaparivuto yuddhāya nikkhami. Atha naṃ mohamūḷho purohito, “mahārāja, kiṃ tumhe jayaṃ icchatha, udāhu parājayan”ti pucchitvā “jayan”ti vutte- “tena hi rājuyyāne kāḷakaṇṇī vasati, tassa sarīre kaliṃ pavāhetvā yāhī”ti āha. So tassa kathaṃ gahetvā “ye mayā saddhiṃ āgacchanti, te uyyāne kāḷakaṇṇī sarīre kaliṃ pavāhentū”ti vatvā uyyānaṃ pavisitvā dantakaṭṭhaṃ khāditvā sabbapaṭhamamaṃ sayameva tassa jaṭantare kheḷaṃ niṭṭhubhitvā dantakaṭṭhañca khipitvā sīsaṃ nhāyi. Balakāyopissa tathā akāsi.

Tasmim̐ pakkante senāpati gantvā tāpasamaṃ disvā dantakaṭṭhādīni nīharitvā sādhukaṃ nhāpetvā “bhante, rañño kiṃ bhavissati”ti pucchi. Āvusā (5.0142) mayhaṃ manopadoso natthi, devatā pana kupitā ito sattame divase sakalaraṭṭhaṃ araṭṭhaṃ karissanti, tvaṃ puttadāraṃ gahetvā sīghaṃ palāyitvā aññattha yāhīti. So bhītatasito gantvā rañño ārocesi, rājā tassa vacanaṃ na gaṇhi. So nivattitvā attano gehamaṃ gantvā puttadāraṃ ādāya palāyitvā aññaṃ raṭṭhaṃ agamāsi. Sara-bhaṅgasatthā taṃ kāraṇaṃ ñatvā dve taruṇatāpase pesetvā “kisavacchamañcasivikāya ānethā”ti ākāsenā añāpesi. Rājā yujjhitvā core gahetvā nagarameva paccāgami. Tasmim̐ āgate devatā paṭhamamaṃ devamaṃ vassāpesuṃ, vassoghena sabbakuṇapesu avahaṭesu suddhavālukavassaṃ vassi, suddhavālukama-

tthake dibbapupphavassaṃ vassi, dibbapupphamatthake māsakavassaṃ, māsakamatthake kahāpaṇavassaṃ, kahāpaṇamatthake dibbābharaṇavassaṃ vassi, manussā somanassappattā hiraññasuvaṇṇābharaṇāni gaṇhituṃ ārabhiṃsu. Atha nesaṃ sarīre sampajjalitaṃ nānappakāraṃ āvudhavassaṃ vassi, manussā khaṇḍākhaṇḍikaṃ chijjiṃsu. Atha nesaṃ upari mahantamahantā vītaccitaṅgārā patiṃsu, tesāṃ upari mahantamahantāni pajjalitapabbatakūṭāni patiṃsu, tesāṃ upari saṭṭhihatthaṭṭhānaṃ pūrayantaṃ sukhumavālukavassaṃ vassi. Evaṃ saṭṭhiyojanaṭṭhānaṃ araṭṭhaṃ ahosi, tassa evaṃ araṭṭhabhāvo sakalajambudīpe paññāyi.

Atha tassa raṭṭhassa anantararaṭṭhādhipatino kāliṅgo, aṭṭhako, bhīmarathoti tayo rājāno cintayiṃsu- “pubbe bārāṇasiyaṃ kalābukāsikarājā khantivādītāpase aparajjhivā pathaviṃ pavitṭhoti sūyati, tathā “nāḷikerarājā tāpase sunakhehi khādāpetvā, sahasabāhu ajjuno ca aṅgīrase aparajjhivā, idāni daṇḍakirājā kisa- vacche aparajjhivā saha raṭṭhena vināsaṃ patto”ti sūyati. Imesaṃ pana catunnaṃ rājūnaṃ nibbattaṭṭhānaṃ mayaṃ na jānāma, taṃ no ṭhapetvā sarabhaṅgasa- tthāraṃ añño kathetuṃ samattho nāma natthi, taṃ upasaṅkamtivā ime pañhe pucchissāmā”ti. Te tayopi mahantena parivārena pañhapucchanatthāya nikkha- miṃsu. Te pana “asukopi nikkhanto”ti na jānanti, ekeko “ahameva gacchāmī”ti maññati, tesāṃ godhāvarinadito avidūre samāgamo (5.0143) ahosi. Te rathehi ota- ritvā tayopi ekameva rathaṃ abhiruyha godhāvarinadītiraṃ sampāpuṇiṃsu.

Tasmiṃ khaṇe sakko paṇḍukambalasilāsane nisinno satta pañhe cintetvā “ime pañhe ṭhapetvā sarabhaṅgasatthāraṃ añño sadevake loke kathetuṃ samattho nāma natthi, taṃ ime pañhe pucchissāmi, imepi tayo rājāno sarabhaṅgasatthāraṃ pañhaṃ pucchituṃ godhāvarinadītiraṃ pattā, etesaṃ pañhepi ahameva pucchi- ssāmī”ti dvīsu devalokesu devatāhi parivuto devalokato otari. Taṃ divasameva kisavaccho kālamakāsi. Tassa sarīrakiccaṃ kāretuṃ catūsu ṭhānesu anekasa- hassā isayo tattheva gantvā pañcasu ṭhānesu maṇḍapañca kāretvā anekasa- hassā isigaṇā kisavacchassa tāpasassa candanacitakaṃ katvā sarīraṃ jhāpesuṃ. Āḷāhanassa samantā aḍḍhajojanamatte ṭhāne dibbakusumavassaṃ vassi. Mahā- satto tassa sarīranikkhepaṃ kārapetvā assamaṃ pavisitvā tehi isigaṇehi parivuto nisīdi. Tesampi rājūnaṃ nadītiraṃ āgatakāle mahāsenāvāhanatūriyasaddo ahosi. Mahāsatto taṃ sutvā anusissaṃ tāpasāṃ āmantetvā “tāta, tvaṃ gantvā tāva jānāhi, kiṃ saddo nāmeso”ti āha. So pāṇiyaghaṭaṃ ādāya tattha gantvā te rājāno disvā pucchanavasena paṭhamaṃ gāthamāha-

50. “Alaṅkatā kuṇḍalino suvatthā, veḷuriyamuttātharukhaggabandhā;

rathesabhā tiṭṭhatha ke nu tumhe, kathaṃ vo jānanti manussaloke”ti.

Tattha **veḷuriyamuttātharukhaggabandhā**ti veḷuriyamaṇihi ceva muttālabakehi ca alaṅkatatharūhi khaggaratanehi samannāgatā. **Tiṭṭhathā**ti ekasmiṃ rathe tiṭṭhatha. **Ke nūti** ke nāma tumhe, kathaṃ vo sañjānantiti?

Te tassa vacanaṃ sutvā rathā otarivā vanditvā aṭṭhaṃsu. Tesu aṭṭhakarājā tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha-

51. “Ahamaṭṭhako (5.0144) bhīmaratho panāyaṃ, kāliṅgarājā pana uggatoyaṃ.

susaññatānaṃ isīnaṃ dassanāya, idhāgatā pucchitāyemha pañhe”ti.

Tattha **uggatoti** cando viya sūriyo viya ca pākaṭo paññāto. **Susaññatānaṃ isīnanti**, bhante, na mayaṃ vanakiḷādīnaṃ atthāya āgatā, atha kho kāyādīhi susaññatānaṃ silasampannānaṃ isīnaṃ dassanattāya idhāgatā. **Pucchitāyemha pañheti** sarabhaṅgasatthāraṃ pañhe pucchituṃ emha, āgatāmhāti attho. Ya-kāro byañjanasandhikaroti veditabbo.

Atha ne tāpaso “sādhu mahārājā, āgantabbaṭṭhānaññeva āgatāttha, tena hi nhatvā vissamitvā assamapadaṃ pavisitvā isigaṇaṃ vanditvā sarabhaṅgasatthārameva pañhaṃ pucchathā”ti tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā pāṇiyaghaṭaṃ ukkhipitvā udakatheve puñchanta ākāsaṃ olokeno sakkaṃ devarājānaṃ devagaṇaparivutaṃ erāvaṇakkhandhavaragataṃ otarantaṃ disvā tena saddhiṃ salla-panto tatiyaṃ gāthamāha-

52. “Vehāyasaṃ tiṭṭhasi antalikkhe, pathaddhuno pannaraseva cando;
pucchāmi taṃ yakkha mahānubhāva, kataṃ taṃ jānanti manussaloke”ti.

Tattha **vehāyasanti** abbhuggantvā antalikkhe ākāse tiṭṭhasi. **Pathaddhunoti** pathaddhagato, addhapathe gaganamajjhe ṭhitoti attho.

Taṃ sutvā sakko catutthaṃ gāthamāha-

53. “Yamāhu devesu ‘sujampati’ti, ‘maghavā’ti taṃ āhu manussaloke;
sa devarājā idamajja patto, susaññatānaṃ isīnaṃ dassanāya”ti.

Tattha **sa devarājāti** so ahaṃ sakko devarājā. **Idamajja pattoti** idaṃ ṭhānaṃ ajja āgato. **Dassanāyāti** dassanattāya vandanattāya sarabhaṅgasatthāraṇca pañhaṃ pucchannattāyāti āha.

Atha (5.0145) naṃ anusisso “sādhu, mahārāja, tumhe pacchā āgacchathā”ti vatvā pāṇiyaghaṭaṃ ādāya assamapadaṃ pavisitvā pāṇiyaghaṭaṃ paṭisāmetvā tiṇṇaṃ rājūnaṃ devarājassa ca pañhapucchannattāya āgatabhāvaṃ mahāsa-ttassa ārocesi. So isigaṇaparivuto mahāvisālamāḷake nisīdi. Tayo rājāno āgantvā isigaṇaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdiṃsu. Sakkopi otaritvā isigaṇaṃ upasaṅka-mitvā añjaliṃ paggayha ṭhito isigaṇaṃ vaṇṇetvā vandamāno pañcamaṃ gāthamāha-

54. “Dūre sutā no isayo samāgatā, mahiddhikā iddhiguṇūpapannā;
vandāmi te ayire pasannacitto, ye jīvalokettha manussasetṭhā”ti.

Tattha **dūre sutā noti**, bhante, amhehi tumhe dūre devaloke ṭhitehiyeva sutāti mamāyanto evamāha. Idaṃ vuttaṃ hoti- ime idha samāgatā amhākaṃ isayo dūre sutā yāva brahmalokā vissutā pākaṭāti. **Mahiddhikāti** mahānubhāvā. **Iddhiguṇūpa-pannāti** pañcavidhena iddhiguṇena samannāgatā. **Ayireti**, ayye. **Yeti** ye tumhe imasmiṃ jīvaloke manussesu setṭhāti.

Evam isigaṇaṃ vaṇṇetvā sakko cha nisajjadose pariharanto ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ isīnaṃ adhovāte nisinnaṃ disvā anusisso chaṭṭhaṃ gāthamāha-

55. “Gandho isīnaṃ ciradikkhitānaṃ, kāyā cuto gacchati mālutena;
ito paṭikkamma sahasanetta, gandho isīnaṃ asuci devarājā”ti.

Tattha **ciradikkhitānanti** cirapabbajitānaṃ. **Paṭikkammāti** paṭikkama apehi. **Sahas-sanettāti** ālapanametaṃ. Sakko hi amaccasahashehi cintitaṃ atthaṃ ekakova

passati, tasmā “sahassanetto”ti vuccati. Atha vā sahassanettānaṃ pana devānaṃ dassanūpacārātikkamanasamatthoti sahassanettā (5.0146). **Asucī**ti sedamalādīhi paribhāvitattā duggandho, tumhe ca sucikāmā, tena vo esa gandho bādhatīti.

Taṃ sutvā sakko itaraṃ gāthamāha-

56. “Gandho isīnaṃ ciradikkhitānaṃ, kāyā cuto gacchatu mālutena;
vicittapupphaṃ surabhiṃva mālāṃ, gandhañca etaṃ pāṭikañkhāma bhante.

na hettha devā paṭikkūlasañño”ti.

Tattha **gacchatū**ti yathāsukhaṃ pavattatu, nāsapuṭaṃ no paharatūti attho. **Pāṭika-
ñkhāmā**ti icchāma patthema. **Etthā**ti etasmim̄ gandhe devā jigucchasañño na
honti. Dussīleyeva hi devā jigucchanti, na sīlavanteti.

Evañca pana vatvā “bhante, anusissa ahaṃ mahantena ussāhena pañhaṃ
pucchitum āgato, okāsaṃ me karohi”ti āha. So tassa vacanaṃ sutvā uṭṭhāyāsanā
isigaṇaṃ okāsaṃ karonto gāthādvayamāha-

57. “Purindado bhūtapatī yasassī, devānamindo sakko maghavā sujampati;
sa devarājā asuragaṇappamaddano, okāsamākaṅkhati pañha pucchitum.

58. “Ko nevimesaṃ idha paṇḍitānaṃ, pañhe puṭṭho nipuṇe byākarissati;
tiṇaṅca raññaṃ manujādhipānaṃ, devānamindassa ca vāsavassā”ti.

Tattha “purindado”ti-ādīni sakkasseva guṇanāmāni. So hi pure dānaṃ dinnattā
purindado, bhūtesu jeṭṭhakattā **bhūtapati**, parivārasampadāya **yasassī**, paramissa-
ratāya **devānamindo**, sattannaṃ vattapadānaṃ suṭṭhu katattā **sakko**, purimajātiva-
sena **maghavā**, sujāya asurakaññāya patibhāvena (5.0147) **sujampati**, devānaṃ
rañjanatāya **devarājā**. **Ko nevā**ti ko nu eva. **Nipuṇeti** saṅhasukhume pañhe.
Raññanti rājūnaṃ. Imesaṃ catunnaṃ rājūnaṃ manaṃ gahetvā ko imesaṃ paṇḍi-
tānaṃ isīnaṃ pañhe kathessati, pañhaṃ nesaṃ kathetum samatthaṃ jānāthāti
vadati.

Taṃ sutvā isigaṇo, “mārisa, anusissa tvaṃ pathaviyaṃ ṭhatvā pathaviṃ apa-
ssanto viya kathesi, ṭhapetvā sarabhaṅgasatthāraṃ ko añño etesaṃ pañhaṃ
kathetum samattho”ti vatvā gāthamāha-

59. “Ayaṃ isi sarabhaṅgo tapassī, yato jāto virato methunasmā;
āceraputto suvinītarūpo, so nesaṃ pañhāni viyākarissati”ti.

Tattha **sarabhaṅgoti** sare khipitvā ākāse sarapāsādādīni katvā puna ekena
sarena te sare pātento bhaṅgavibhaṅge akāsīti sarabhaṅgo. **Methunasmāti** methu-
nadhammato. So kira methunaṃ asevitvā pabbajito. **Āceraputtoti** rañño ācari-
yassa purohitassa putto.

Evañca pana vatvā isigaṇo anusissaṃ āha- “mārisa, tvameva sathāraṃ
vanditvā isigaṇassa vacanena sakkena pucchitapañhakathanāya okāsaṃ kārehi”-
ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā sathāraṃ vanditvā okāsaṃ kārento anantaraṃ
gāthamāha-

60. “Koṇḍañña pañhāni viyākarohi, yācanti taṃ isayo sādhurūpā;
koṇḍañña eso manujesu dhammo, yaṃ vuddhamāgacchati esa bhāro”ti.

Tattha **koṇḍaññāti** taṃ gottenālapati. **Dhammoti** sabhāvo. **Yaṃ vuddhanti** yaṃ
paññāya vuddhaṃ purisaṃ esa pañhānaṃ vissajjanabhāro nāma āgacchati, eso
manujesu sabhāvo, tasmā candimasūriyasahassaṃ uṭṭhāpento viya pākaṭaṃ
katvā devarañño pañhe kathehīti.

Tato (5.0148) mahāpuriso okāsaṃ karonto anantaraṃ gāthamāha-

61. “Katāvakāsā pucchantu bhonto, yaṃ kiñci pañhaṃ manasābhipatthitaṃ;
ahañhi taṃ taṃ vo viyākarissaṃ, ñatvā sayāṃ lokamimaṃ parañcā”ti.

Tattha **yaṃ kiñcī**ti na kevalaṃ tumhākaṃyeva, atha kho sadevakassapi lokassa

yaṃ manasābhipatthitaṃ, taṃ maṃ bhavanto pucchantu. Ahañhi vo idhalokani-
ssitaṃ vā paralokanissitaṃ vā sabbaṃ pañhaṃ imañca parañca lokaṃ sayamaṃ
paññāya sacchikatvā kathessāmīti sabbaññupavāraṇaṃ sampavāresi.

Evamaṃ tena okāse kate sakko attanā abhisankhataṃ pañhaṃ pucchi. Tamatthaṃ
pakāsento satthā āha-

62. “Tato ca maghavā sakko, atthadassī purindado;
apucchi paṭhamaṃ pañhaṃ, yañcāsi abhipatthitaṃ.

63. “Kiṃ sū vadhitvā na kadāci socati, kissappahānaṃ isayo vaṇṇayanti;
kassīdha vuttaṃ pharusaṃ khametha, akkhāhi me koṇḍañña etamatthan”ti.

Tattha **yañcāsīti** yaṃ tassa manasā abhipatthitaṃ āsi, taṃ pucchīti attho. **Etanti**
etaṃ mayā pucchitamatthaṃ akkhāhi meti ekagāthāya tayo pañhe pucchi.

Tato param byākaronto āha-

64. “Kodhaṃ vadhitvā na kadāci socati, makkhappahānaṃ isayo vaṇṇayanti;
sabbesaṃ vuttaṃ pharusaṃ khametha, etaṃ khantiṃ uttamamāhu santo”ti.

Tattha **kodhaṃ vadhitvāti** kodhaṃ māretvā chaḍḍetvā. Socanto hi paṭighacitte-
neva socati, kodhābhāvā kuto soko. Tena vuttaṃ (5.0149) “**na kadāci socati**”ti.

Makkhappahānanti parehi attano katagunaṃ makkhanalakkhaṇassa akataññubhā-
vasaṅkhātassa makkhassa pahānaṃ isayo vaṇṇayanti. **Sabbesanti** hīnamajjhimu-
kkaṭṭhānaṃ sabbesampi pharusaṃ vacanaṃ khametha. **Santoti** porāṇakā paṇḍitā
evamaṃ kathenti.

Sakko āha-

65. “Sakkā ubhinnaṃ vacanaṃ titikkhituṃ, sadisassa vā seṭṭhatarassa vāpi;
kathaṃ nu hīnassa vaco khametha, akkhāhi me koṇḍañña etamatthan”ti.

Sarabhaṅgo āha-

66. “Bhayā hi seṭṭhassa vaco khametha, sārambhahetū pana sādissassa;
yo cīdha hīnassa vaco khametha, etaṃ khantiṃ uttamamāhu santo”ti.-

Evamādīnaṃ gāthānaṃ vacanappaṭivacanavasena sambandho veditabbo.

Tattha **akkhāhi meti**, bhante koṇḍañña, tumhehi dve pañhā sukathitā, eko me
cittaṃ na gaṇhāti, kathaṃ sakkā attano hīnatarassa vacanaṃ adhivāsetuṃ, taṃ
mama akkhāhīti pucchanto evamāha. **Etaṃ khantinti** yadetaṃ jātigottādi hīnassa
vacanaṃ khamanaṃ, etaṃ khantiṃ uttamanti porāṇakapaṇḍitā vadanti. Yaṃ
panetaṃ jāti-ādīhi seṭṭhassa bhayena, sadisassa karaṇuttariyalakkhaṇe
sārambhe ādīnavadassanena khamanaṃ, nesā adhivāsanakhanti nāmāti attho.

Evamaṃ vutte sakko mahāsattaṃ āha- “bhante, paṭhamaṃ tumhe ‘sabbesaṃ
vuttaṃ pharusaṃ khametha, etaṃ khantiṃ uttamamāhu santo’ti vatvā idāni ‘yo
cīdha hīnassa vaco khametha, etaṃ khantiṃ uttamamāhu santo’ti vadatha, na vo
purimena pacchimaṃ sameti”ti. Atha naṃ mahāsatto, “sakka, pacchimaṃ mayā
‘ayaṃ hīno’ti ñatvā pharusavacanaṃ adhivāsentassa vasena vuttaṃ, yasmā pana
na sakkā rūpadassanamattena sattānaṃ seṭṭhādibhāvo ñātuṃ, tasmā (5.0150)
purimaṃ vuttan”ti vatvā sattānaṃ aññatra saṃvāsā rūpadassanamattena seṭṭhā-
dibhāvassa duviññeyyataṃ pakāsento gāthamāha-

67. “Kathaṃ vijaññā catupattharūpaṃ, seṭṭhaṃ sarikkhaṃ athavāpi hīnaṃ;

virūparūpena caranti santo, tasmā hi sabbesaṃ vaco khamethā” ti.

Tattha **catupattharūpanti** catūhi iriyāpathehi paṭicchannasabhāvaṃ. **Virūparūpe-**
nāti virūpānaṃ lāmakapuggalānaṃ rūpena uttamaguṇā santopi vicaranti.
Imasmiṃ panatthe majjhantikattherassa vatthu kathetabbaṃ.

Taṃ sutvā sakko nikkaṅkho hutvā, “bhante, etāya no khantiyā ānisaṃsaṃ
kathehi” ti yāci. Athassa mahāsatto gāthamāha-

68. “Na hetamatthaṃ mahatīpi senā, sarājikā yujjhamānā labhetha;
yaṃ khantimā sappuriso labhetha, khantibalassūpasamanti verā” ti.

Tattha **etamatthanti** etaṃ veravūpasamanippaṭighasabhāvasaṅkhātaṃ atthaṃ.
Evaṃ mahāsattena khantiguṇe kathite te rājāno cintayiṃsu- “sakko attanova
pañhe pucchatī, amhākaṃ pucchanokāsaṃ na dassatī” ti. Atha nesaṃ ajjhāsayaṃ
viditvā sakko attanā abhisāṅkhate cattāro pañhe ṭhapetvāva tesāṃ kaṅkhaṃ
pucchanto gāthamāha-

69. “Subhāsitaṃ te anumodiyāna, aññaṃ taṃ pucchāmi tadinṅha brūhi;
yathā ahuṃ daṇḍakī nāḷikero, athajjuno kalābu cāpi rājā;
tesāṃ gatim brūhi supāpakammaṃ, katthūpapannā isīnaṃ viheṭhakā” ti.

Tattha (5.0151) **anumodiyānāti** idaṃ mayā puṭṭhānaṃ tiṇṇaṃ pañhānaṃ vissa-
jjanasaṅkhātaṃ tava subhāsitaṃ anumoditvā. **Yathā ahunti** yathā cattāro janā
ahesuṃ. **Kalābu cāti** kalāburājā ca. **Athajjunoti** atha ajjunarājā.

Athassa vissajjento mahāsatto pañca gāthāyo abhāsi-

70. “Kisañhi vacchaṃ avakiriya daṇḍakī, ucchinnaṃ uḷlo sajana saraṭṭho;

kukkuḷanāme nirayamhi paccati, tassa phuliṅgāni patanti kāye.

71. “Yo saññate pabbajite aheṭṭhayi, dhammaṃ bhaṅante samaṇe adūsake; taṃ nāḷikeram sunakhā parattha, saṅgamma khādanti viphandamaṇaṃ.

72. “Athajjuno niraye sattisūle, avamsiro patito uddhampādo; aṅgīrasaṃ gotamaṃ heṭṭhayitvā, khantiṃ tapassiṃ cirabrahmacāriṃ.

73. “Yo khaṇḍaso pabbajitaṃ achedayi, khantiṃ vadantaṃ samaṇaṃ adūsakaṃ;

kalābuvīciṃ upapajja paccati, mahāpatāpaṃ kaṭukaṃ bhayānakaṃ.

74. “Etāni sutvā nirayāni paṇḍito, aññāni pāpiṭṭhatarāni cettha; dhammaṃ care samaṇabrāhmaṇesu, evaṃkaro saggamupeti ṭhānan”ti.

Tattha **kisanti** appamaṃsalohitattā kisasarīraṃ. **Avakiriyāti** avakiritvā niṭṭhubhanadantakaṭṭhapātanena tassa sarīre kaliṃ pavāhetvā. **Ucchinnamūloti** (5.0152) ucchinnamūlo hutvā. **Sajanoti** saporiso. **Kukkuḷanāme nirayamhīti** yojanasatappamaṇe kappasaṅṭhite uṇhachārikaniraye. **Phuliṅgānīti** vitaccitaṅgārā. Tassa kira tattha uṇhakukkuḷe nimuggassa navahi vaṇamukhehi uṇhā chārikā pavisanti, sīse mahantamahantā aṅgārā patanti. Tesam pana patanakāle sakalasarīraṃ dīparukkho viya jalati, balavavedanā vattanti. So adhivāsetuṃ asakkonto mahāviraṃ ravati. Sarabhaṅgasatthā pathaviṃ bhinditvā taṃ tattha tathāpaccamaṇaṃ dassesi, mahājano bhayasantāsamāpajji. Tassa ativiya bhītabhāvaṃ ṇatvā mahāsatto taṃ nirayaṃ antaradhāpesi.

Dhammaṃ bhaṅanteti dasakusalakamma pathadhammaṃ bhāsante. **Samaṇeti** samitapāpe. **Adūsaketi** niraparādhe. **Nāḷikeranti** evaṃnāmaṃ rājānaṃ. **Paratthāti** paraloke niraye nibbattaṃ. **Saṅgammāti** ito cito ca samāgantvā chinditvā mahantamahantā sunakhā khādanti. Tasmīṃ kira kaliṅgaratṭhe dantapurānagare nāḷikere nāma raññe rajjaṃ kārayamāne eko mahātāpaso pañcasatatāpasapari-vuto himavantā āgamma rājuyyāne vāsaṃ kappetvā mahājanassa dhammaṃ desesi. “Dhammikātāpaso uyyāne vasatī”ti raññopi ārocayimṃsu. Rājā pana adhammiko adhammena rajjaṃ kāresi. So amaccesu tāpasaṃ pasamsantesu “ahampi dhammaṃ suṇissāmi”ti uyyānaṃ gantvā tāpasaṃ vanditvā nisīdi. Tāpaso raññā saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto “kiṃ, mahārāja, dhammena rajjaṃ kāresi, janaṃ na piḷesī”ti āha. So tassa kujjhitvā “ayaṃ kūṭajaṭilo ettakaṃ kālaṃ nāgarānaṃ santike mamaññeva aguṇaṃ kathesi maññe, hotu jānissāmi”ti cintetvā “sve amhākaṃ gharadvāraṃ āgaccheyyāthā”ti nimantetvā punadivase purāṇagūthassa cāṭiyo paripūrāpetvā tāpasesu āgatesu tesam bhikkhābhājanāni gūthassa pūrāpetvā dvāraṃ pidahāpetvā musalāni ca lohadaṇḍe ca gāhāpetvā isīnaṃ sīsāni bhindāpetvā jaṭāsu gāhāpetvā kaḍḍhāpetvā sunakhehi khādāpetvā tattheva bhinnaṃ pathaviṃ pavisitvā sunakhamahāniraye nibbattati, tatrassa tigā-vutappamāṇasarīraṃ (5.0153) ahosi. Atha naṃ mahantamahantā mahāhatthippamāṇā pañcavaṇṇā sunakhā anubandhitvā ḍamsitvā navayojanāya jalita-ayapathavīyā pātetvā mukhapūraṃ luṅcantā vipphandamaṇaṃ khādīṃsu. Mahāsatto pathaviṃ dvidhā bhinditvā taṃ nirayaṃ dassetvā mahājanassa bhītabhāvaṃ ṇatvā antaradhāpesi.

Athajjunoti saḥassabāhurājā. **Aṅgīrasanti** aṅgehi raṃsīnaṃ niccharaṇato evaṃ-laddhanāmaṃ. **Heṭṭhayitvā** viheṭṭhetvā visapītaṅḍena vijjhivā jīvitakkhayaṃ pāpetvā. So kira ajjuno nāma rājā mahisakaraṭṭhe ketakarājadhāniyaṃ rajjaṃ kārento migavaṃ gantvā mige vadhitvā aṅgārapakkamaṃsaṃ khādanto vicari. Athekadivasam migānaṃ āgamaṇaṭṭhāne koṭṭhakaṃ katvā mige olokayamāno aṭṭhāsi. Tadā so tāpaso tassa rañño avidūre ekaṃ kārarukkhaṃ abhiruhitvā phalāni ocinanto ocinitaphalasākhaṃ muñci. Tassā vissaṭṭhāya saddena taṃṭhānaṃ pattā migā palāyimsu. Rājā kujjhivā tāpasaṃ visamissitena sallena vijjhi. So parigalivā patanto matthakena khadirakhāṇukaṃ āsādetvā sūlaggeyeva kālamakāsi. Rājā taṅkhaṇeyeva dvidhā bhinnaṃ pathaviṃ pavisitvā sattisūlani-raye nibbatti, tigāvutappamāṇaṃ sarīraṃ ahosi. Tatra taṃ nirayapālā jalitehi āvudhehi koṭṭetvā jalitaṃ ayapabbataṃ āropenti. Pabbatamatthake ṭhitakāle vāto paharati, so vātappahārena parigalivā patati. Tasmim̐ khaṇe heṭṭhā navayojanāya jalita-ayapathaviyā mahātālakkhandhappamāṇaṃ jalitaṃ ayasūlaṃ uṭṭhahati. So sūlaggamatthakeyeva āsādetvā sūlāvuto tiṭṭhati. Tasmim̐ khaṇe pathavī jalati, sūlaṃ jalati, tassa sarīraṃ jalati. So tattha mahāravaṃ ravanto paccati. Mahāsatto pathaviṃ dvidhā katvā taṃ nirayaṃ dassetvā mahājanassa bhītabhāvaṃ ṇatvā antaradhāpesi.

Khaṇḍasoti cattāro hatthapāde kaṇṇanāsañca khaṇḍākhaṇḍaṃ katvā. **Adūsa-****kanti** niraparādhaṃ. Tathā chedāpetvā dvīhi kasāhi pahārasahashehi tālāpetvā jaṭāsu gahetvā ākaḍḍhāpetvā paṭikujjaṃ nipajjāpetvā (5.0154) piṭṭhiyaṃ paṇhiyā paharivā mahādukkhasamappitaṃ akāsi. **Kalābuvīcinti** kalābu avīciṃ. **Kaṭukanti** tikhiṇavedanaṃ, evarūpaṃ nirayaṃ upapajjitvā channaṃ jālānaṃ antare paccati. Vitthārato pana kalāburañño vatthu **khantivādijātaka** (jā. 1.4.49-52) kathitameva. **Aññāni pāpiṭṭhatarāni cetthāti** etehi nirayehi pāpiṭṭhatarāni ca aññāni nirayāni sutvā. **Dhammaṃ careti**, sakka devarāja, paṇḍito kulaputto na kevalaṃ eteyeva cattāro nirayā, eteyeva ca rājāno nerayikā, atha kho aññepi nirayā, aññepi ca rājāno nirayesu uppannāti veditvā catupaccayadānadhammikārakkhāvaraṇasaṃ-vidhānasaṅkhātāṃ samaṇabrāhmaṇesu dhammaṃ careyyāti.

Evaṃ mahāsattena catunnaṃ rājūnaṃ nibbattaṭṭhāne dassite tayo rājāno nikkāṅkhā ahesuṃ. Tato sakko avasese cattāro pañhe pucchanto gāthamāha-

75. “Subhāsitaṃ te anumodiyāna, aññaṃ taṃ pucchāmi tadin̄gha brūhi;
kathaṃvidhaṃ sīlavantaṃ vadanti, kathaṃvidhaṃ paññavantaṃ vadanti;
kathaṃvidhaṃ sappurisaṃ vadanti, kathaṃvidhaṃ no siri no jahātī” ti.

Tattha **kathaṃvidhaṃ no siri no jahātī**ti kathaṃvidhaṃ nu purisaṃ paṭiladdha-sirī na jahātīti.

Athassa vissajjento mahāsatto catasso gāthāyo abhāsi-

76. “Kāyena vācāya ca yodha saññato, manasā ca kiñci na karoti pāpaṃ;
na attahetū alikaṃ bhaṇeti, tathāvidhaṃ sīlavantaṃ vadanti.

77. “Gambhīrapañhaṃ (5.0155) manasābhicintayaṃ, nāccāhitaṃ kamma
karoti luddaṃ;

kālāgataṃ atthapadaṃ na riñcati, tathāvidhaṃ paññavantaṃ vadanti.

78. “Yo ve kataññū katavedi dhīro, kalyāṇamitto daḷhabhatti ca hoti; dukhitassa sakkacca karoti kiccaṃ, tathāvidhaṃ sappurisaṃ vadanti.

79. “Etehi sabbehi guṇehupeto, saddho mudū saṃvibhāgī vadaññū; saṅgāhakaṃ sakhilaṃ saṅhavācaṃ, tathāvidhaṃ no siri no jahāti” ti.

Tattha “**kāyenā**” ti-ādīni padāni tividhasucaritadvārasena vuttāni. **Na attahetūti** desanāsīsamevetam, attahetu vā parahetu vā yasahetu vā dhanahetu vā lābhahetu vā āmisakiñcikkahetu vā alikaṃ na kathetīti attho. Kāmañcesa attho “vācāya saññato” ti imināva siddho, musāvādinō pana akattabbaṃ pāpaṃ nāma natthīti garubhāvadīpanatthaṃ puna evamāhāti veditabbo. Taṃ puggalaṃ silavantaṃ vadanti.

Gambhīrapañhanti atthato ca pālito ca gambhīraṃ guḷhaṃ paṭicchannaṃ **sattubhastajātaka-** (jā. 1.7.46 ādayo) **sambhavajātaka-** (jā. 1.16.138 ādayo) **mahā-umaṅgajātakesu** (jā. 2.22.590 ādayo) āgatasadisam pañhaṃ. **Manasābhicintayanti** manasā abhicintento atthaṃ paṭivijjhītvā candasahassaṃ sūriyasahassaṃ uṭṭhāpento viya pākaṭaṃ katvā yo kathetuṃ sakkotīti attho. **Nāccāhīti** na ati-ahitaṃ, hitātikantaṃ luddaṃ pharusaṃ sāhasikakammañca yo na karotīti attho. Imassa panatthassa āvibhāvattaṃ-

“Na (5.0156) paṇḍitā attasukhassa hetu, pāpāni kammāni samācaranti; dukkhena phuṭṭhā piḷitāpi santā, chandā dosā ca na jahanti dhamman” ti.-

Bhūripaño kathetabbo.

Kālāgatanti ettha dānaṃ dātābbakāle, silaṃ rakkhaṇakāle, uposathaṃ upavāsakāle, saraṇesu paṭiṭṭhānakāle, pabbajitakāle, samaṇadhammakaraṇakāle, vipassanācārasmiṃ yuñjanakāle cāti imāni dānādīni sampādentō kālāgataṃ atthapadaṃ na riñcati na hāpeti na gaḷāpeti nāma. **Tathāvidhanti** sakka sabbaññubuddhā ca paccekabuddhā ca bodhisattā ca paññavantaṃ kathentā evarūpaṃ puggalaṃ kathenti.

“**Yo ve**” ti gāthāya parena attano kataguṇaṃ jānātīti **kataññū**. Evaṃ ñatvā pana yenassa guṇo kato, tassa guṇaṃ paṭikaronto **katavedī** nāma. **Dukhitassāti** attano sahāyassa dukkhappattassa dukkhaṃ attani āropetvā yo tassa uppannakiccaṃ sahatthena sakkaccaṃ karoti, buddhādayo evarūpaṃ sappurisaṃ nāma kathenti. Apica sappurisā nāma kataññū katavedino hontīti **satapattajātaka-** (jā. 1.3.85-87) **cūlahamsajātaka-** (jā. 1.15.133 ādayo) **mahāhamsajātakādīni** (jā. 2.21.89 ādayo) kathetabbāni. **Etehi sabbehīti** sakka yo etehi heṭṭhā vuttehi silādīhi sabbehipi guṇehi upeto. **Saddhoti** okappanasaddhāya samannāgato. **Mudūti** piyabhāṇī. **Saṃvibhāgīti** silasaṃvibhāgadānasaṃvibhāgābhiratattā saṃvibhāgī. Yācakānaṃ vacanaṃ ñatvā dānavasena **vadaññū**. Catūhi saṅgahavatthūhi tesam tesam saṅgaṇhanato **saṅgāhakaṃ**, madhuravacanaṭāya **sakhilaṃ**, maṭṭhavacanaṭāya **saṅhavācaṃ** tathāvidhaṃ nu puggalaṃ adhigatayasasobhaggasaṅkhātā sirī no jahāti, nāssa sirī vinassatīti.

Evaṃ mahāsatto gaganatale puṇṇacandaṃ uṭṭhāpento viya cattāro pañhe vissajjesi. Tato paraṃ sesapañhānaṃ pucchā ca vissajjanañca hoti-

80. “Subhāsitaṃ (5.0157) te anumodiyāna, aññaṃ taṃ pucchāmi tadiṅgha brūhi;

sīlaṃ siriñcāpi satañca dhammaṃ, paññañca kaṃ seṭṭhataraṃ vadanti.

81. “Paññā hi seṭṭhā kusalā vadanti, nakkhattarājāriva tārakānaṃ;

sīlaṃ sirī cāpi satañca dhammo, anvāyikā pañnavato bhavanti.

82. “Subhāsitaṃ te anumodiyāna, aññaṃ taṃ pucchāmi tadiṅgha brūhi;

kathaṃkaro kintikaro kimācaram, kiṃ sevamāno labhatīdha paññaṃ;

paññāya dānippaṭipadaṃ vadehi, kathaṃkaro pañnavā hoti macco.

83. “Sevetha vuddhe nipuṇe bahussute, uggāhako ca paripucchako siyā;

suṇeyya sakkacca subhāsitāni, evaṃkaro pañnavā hoti macco.

84. “Sa pañnavā kāmagaṇe avekkhati, aniccato dukkhato rogato ca;

evaṃ vipassī pajahāti chandaṃ, dukkhesu kāmesu mahabbhayesu.

85. “Sa vītarāgo pavineyya dosaṃ, mettaṃ cittaṃ bhāvaye appamāṇaṃ;

sabbesu bhūtesu nidhāya daṇḍaṃ, anindito brahmamupeti ṭhānaṃ”ti.

Tattha **sīlanti** ācārasīlaṃ. **Sirinti** issariyasiriṃ. **Satañca dhammanti** sappurisa-dhammaṃ. **Paññanti** supaññaṃ. Evaṃ imesaṃ catunnaṃ dhammānaṃ kataraṃ dhammaṃ seṭṭhataraṃ vadantīti pucchati. **Paññā hīti**, sakka, etesu catūsu dhammesu yā esā paññā (5.0158) nāma, sāva seṭṭhā, iti buddhādayo kusalā vadanti. Yathā hi tārakagaṇā candaṃ parivārenti, candova tesam uttamo. Evaṃ sīlañca sirī cāpi satañca dhammoti ete tayopi anvāyikā **pañnavato bhavanti** pañnavantameva anugacchanti, paññāya eva parivārā hontīti attho.

“Kathaṃkaro”ti-ādīni aññaṃaññavevacanāneva. **Kathaṃkaroti** kiṃ nāma kammaṃ karonto kiṃ ācaranto kiṃ sevamāno bhajamāno payirupāsamāno idhaloke paññaṃ labhati, paññāyameva paṭipadaṃ vadehi, jānitukāmomhi, kathaṃkaro macco pañnavā nāma hotīti pucchati. **Vuddheti** paññāvuddhippatte paṇḍite. **Nipuṇeti** sukhumakāraṇajānanasamatthe. **Evaṃkaroti** yo puggalo evaṃ vuttappakāre puggale sevati bhajati payirupāsati, pāliṃ uggāṇhāti, punappunaṃ atthaṃ pucchati, pāsāṇe lekhaṃ khaṇanto viya kañcānāḷiyā sihavasam sampaṭicchanto viya ohitasoto sakkaccaṃ subhāsitāni suṇāti, ayaṃ evaṃkaro macco pañnavā hotīti.

Evaṃ mahāsatto pācīnalokadhātuto sūriyaṃ uṭṭhāpento viya paññāya paṭipadaṃ kathetvā idāni tassā paññāya gaṇaṃ kathento “**sa pañnavā**”ti-ādīmāha. Tattha **kāmagaṇeti** kāmakoṭṭhāse hutvā abhāvaṭṭhena **aniccato**, diṭṭhadhammika-samparāyikānaṃ dukkhānaṃ vatthubhāvena **dukkhato**, aṭṭhanavutiyā rogamu-khānaṃ kāme nissāya uppattisambhavena **rogato ca avekkhati** oloketi, so **evaṃ vipassī** etehi kāraṇehi kāmānaṃ aniccāditaṃ passanto “kāme nissāya uppajjanakadukkhānaṃ anto natthi, kāmānaṃ pahānameva sukhaṃ”ti viditvā dukkhesu kāmesu mahabbhayesu chandaṃ pajahāti. **Sa vītarāgoti**, “sakka, so puggalo evaṃ vītarāgo navāghātavattuvasena uppajjanakasabhāvadosaṃ vinetvā mettacittaṃ bhāveyya, appamāṇasattārammaṇattā appamāṇaṃ taṃ bhāvetvā aparihīnajjhāno agarahito brahmaloke uppajjati”ti.

Evaṃ mahāsatte kāmānaṃ dosaṃ kathenteyeva tesam tiṇṇampi rājūnaṃ saba-

lakāyānaṃ tadaṅgappahānena pañcakāmaguṇarāgo pahīno. Taṃ ñatvā mahā-
satto tesam pahamsanavasena gāthamāha-

86. “Mahatthiyaṃ (5.0159) āgamaṃ ahosi, tavamaṭṭhakā bhīmarathassa
cāpi;

kāliṅgarājassa ca uggatassa, sabbesa vo kāmarāgo pahīno” ti.

Tattha **mahatthiyanti** mahatthaṃ mahāvippahāraṃ mahājutikaṃ. **Tavamaṭṭha-**
kāti tava aṭṭhakā. **Pahīnoti** tadaṅgappahānena pahīno.

Taṃ sutvā rājāno mahāsattassa thutiṃ karontā gāthamāhaṃsu-

87. “Evametam paracittavedi, sabbesa no kāmarāgo pahīno;
karohi okāsamanuggahāya, yathā gatiṃ te abhisambhavemā” ti.

Tattha **anuggahāyāti** pabbajjathāya okāsaṃ no karohi. Yathā mayaṃ pabba-
jivā tava gatiṃ nipphattiṃ abhisambhavema pāpuṇeyyāma, tayā paṭividdhaguṇaṃ
paṭivijjheyāmāti vadiṃsu.

Atha nesaṃ okāsaṃ karonto mahāsatto itaraṃ gāthamāha-

88. “Karomi okāsamanuggahāya, tathā hi vo kāmarāgo pahīno;
pharātha kāyaṃ vipulāya pītiyā, yathā gatiṃ me abhisambhavethā” ti.

Tattha **pharātha kāyanti** jhānapītiyā vipulāya kāyaṃ pharathāti.

Taṃ sutvā te sampaṭicchantā gāthamāhaṃsu-

89. “Sabbam karissāma tavānusāsaṇiṃ, yaṃ yaṃ tuvaṃ vakkhasi bhūripaṅṅa.
pharāma kāyaṃ vipulāya pītiyā, yathā gatiṃ te abhisambhavemā” ti.

Atha nesaṃ sabalakāyānaṃ mahāsatto pabbajjaṃ dāpetvā isigaṇaṃ uyyojento
gāthamāha-

90. “Katāya (5.0160) vacchassa kisassa pūjā, gacchantu bhonto isayo sādhu-
rūpā;

jhāne ratā hotha sadā samāhitā, esā ratī pabbajitassa seṭṭhā” ti.

Tattha **gacchantūti** attano attano vasanaṭṭhānāni gacchantu.

Isayo tassa sarabhaṅgasatthuno vacanaṃ siraṣā sampaṭicchitvā vanditvā
ākāsaṃ uppativā sakāni vasanaṭṭhānāni gamiṃsu. Sakkopi uṭṭhāyāsanaṃ mahāsa-
ttassa thutiṃ katvā añjaliṃ paggayha sūriyaṃ namassanto viya mahāsattaṃ
namassamāno sapaṇiso pakkāmi. Etamatthaṃ veditvā sathā imā gāthāyo abhāsi-

91. “Sutvāna gāthā paramatthasaṃhitā, subhāsītā isinā paṇḍitena;
te vedajātā anumodamānā, pakkāmu devā devapuraṃ yasassino.

92. “Gāthā imā atthavatī subyañjanā, subhāsītā isinā paṇḍitena;
yo kocimā aṭṭhikatvā suṇeyya, labhetha pubbāpariyaṃ visesaṃ;
laddhāna pubbāpariyaṃ visesaṃ, adassanaṃ maccurājassa gacche” ti.

Tattha **paramatthasaṃhitāti** aniccādidīpanena nibbānanissitā. **Gāthā imāti** idaṃ
sathā sarabhaṅgasatthuno nibbānadāyakaṃ subhāsitaṃ vaṇṇento āha. Tattha
atthavatīti nibbānadāyakaṭṭhena paramatthanissitā. **Subyañjanāti** parisuddhabya-
ñjanā. **Subhāsītāti** sukathitā. **Aṭṭhikatvāti** attano atthikabhāvaṃ katvā atthiko hutvā
sakkaccaṃ suṇeyya. **Pubbāpariyanti** paṭhamajjhānaṃ pubbaviseso, dutiyajjhānaṃ
aparaviseso. Dutiyajjhānaṃ pubbaviseso, tatiyajjhānaṃ aparavisesoti evaṃ aṭṭha-
samāpatticatumaggavasena pubbāparabhāvena ṭhitaṃ visesaṃ. **Adassananti**

pariyosāne aparavisesaṃ (5.0161) arahattaṃ labhitvā nibbānaṃ pāpuṇeyya. Nibbānappatto hi puggalo maccurājassa adassanaṃ gato nāma hotīti.

Evaṃ satthā arahattena desanāya kūṭaṃ gaṇhitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi moggallānassa āḷāhane pupphavassaṃ vassī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānento āha-

93. “Sālissaro sāriputto, meṇḍissaro ca kassapo;
pabbato anuruddho ca, kaccāyano ca devalo;

94. “Anusisso ca ānando, kisavaccho ca kolito;
nārado udāyitthero, parisā buddhapaṇḍitaṃ;
sarabhaṅgo lokanātho, evaṃ dhāretha jātaṃ”ti.

Sarabhaṅgajātakavaṇṇanā dutiyā.

[523] 3. Alambusājātakavaṇṇanā

Athabravīti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu **indriyajātake** (jā. 1.8.60 ādayo) vitthāritameva. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”-ti vutte “kena ukkaṇṭhāpito”ti vatvā “purāṇadutiyikāyā”ti vutte “bhikkhu esā itthi tuyhaṃ anattakārikā, tvaṃ etaṃ nissāya jhānaṃ nāsetvā tiṇi samvaccharāni mūḷho visaññī nipajjitvā uppannāya saññāya mahāparidevaṃ paridevī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇa-kule nibbattitvā vayappatto sabbasippesu nipphattiṃ patvā isipabbajjaṃ pabbajitvā araññāyatane vanamūlaphalāhāro yāpesi. Atekā migī tassa passāvatthāne sambhavamissakaṃ tiṇaṃ khāditvā udakaṃ pivi. Ettakeneva ca tasmim paṭibaddhacittā gabbhaṃ paṭilabhitvā tato paṭṭhāya katthaci agantvā tattheva tiṇaṃ khāditvā assamassa sāmanteveva vicarati (5.0162). Mahāsatto pariggaṇhanto taṃ kāraṇaṃ

aññāsi. Sā aparabhāge manussadārakaṃ vijāyi. Mahāsatto taṃ puttāsinehena paṭijaggi, “isisingo” tissa nāmaṃ akāsi. Atha naṃ mahāsatto viññutappattaṃ pabbājetvā attano mahallakakāle taṃ ādāya nārivanaṃ nāma gantvā, “tāta, imasmiṃ himavante imehi pupphehi sadisā itthiyo nāma honti, tā attano vasaṃ gate mahāvināsaṃ pāpentī, na tāsamaṃ vasaṃ nāma gantuṃ vaṭṭatī” ti ovaditvā aparabhāge brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Isisingopi jhānakīlaṃ kiḷanto himavantappadese vāsaṃ kappesi. Ghoratapo paramadhitindriyo ahosi. Athassa silatejēna sakkassa bhavanaṃ kampi, sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ñatvā “ayaṃ maṃ sakkattā cāveyya, ekaṃ accharaṃ pesetvā silamassa bhindāpessāmī” ti sakaladevalokaṃ upaparikkhanto attano aḍḍhateyyakoṭisaṅkhānaṃ paricārikānaṃ majjhe ekaṃ alambusaṃ nāma accharaṃ ṭhapetvā aññaṃ tassa silaṃ bhindituṃ samatthaṃ adisvā taṃ pakkosāpetvā tassa silabhedamaṃ kātuṃ āṇāpesi. Tamatthaṃ āvikaronto satthā paṭhamaṃ gāthamāha-

95. “Athabravi brahā indo, vatrabhū jayataṃ pitā;
devakaññaṃ parābhetvā, sudhammāyaṃ alambusaṃ” ti.

Tattha **brahā**ti mahā. **Vatrabhū**ti vatrassa nāma asurassa abhibhavitā. **Jayataṃ pitā**ti jayantānaṃ jayappattānaṃ sesānaṃ tettiṃsāya devaputtānaṃ pitukiccasā-dhanena pitā. **Parābhetvā**ti hadayaṃ bhinditvā olokento viya taṃ “paṭibalā a-
n” ti ñatvāti attho. **Sudhammāyanti** sudhammāyaṃ devasabhāyaṃ.

Paṇḍukambasilāsane nisinna taṃ alambusaṃ pakkosāpetvā idamāha-

96. “Misse devā taṃ yācanti, tāvatiṃsā sa-indakā;
isippalobhane gaccha, isisingaṃ alambuse” ti.

Tattha (5.0163) **misseti** taṃ ālapati, idaṅca tassā nāmaṃ, sabbā panitthiyo purise kilesamissanena missanato “missā” ti vuccanti, tena sādharmaṇena guṇanāmenālapanto evamāha. **Isippalobhaneti** isīnaṃ palobhanasamatthe. **Isisinganti** tassa kira matthake migasiṅgākārena dve cūḷā uṭṭhahiṃsu, tasmā evaṃ vuccati.

Iti sakko “gaccha isisingaṃ upasaṅkamitvā attano vasaṃ ānetvā silamassa bhindā” ti alambusaṃ āṇāpesi.

97. “Purāyaṃ amhe acceti, vattavā brahmacariyavā;
nibbānābhirato vuddho, tassa maggāni āvarā” ti.- vacanaṃ āha;

Tattha **purāyanti** ayaṃ tāpaso vattasampanno ca brahmacariyavā ca, so panesa dīghāyukatāya nibbānasaṅkhāte magge abhirato guṇavuddhiyā ca vuddho. Tasmā yāva esa amhe nātikkamati, na abhibhavitvā imamhā ṭhānā cāveti, tāvadeva tvaṃ gantvā tassa devalokagamanāni maggāni āvara, yathā idha nāgacchati, evaṃ karohīti attho.

Taṃ sutvā alambusā gāthādvayamāha-

98. “Devarāja kimeva tvaṃ, mameva tvaṃ sikkhasi;
isippalobhane gaccha, santi aññāpi accharā.

99. “Mādisiyo pavarā ceva, asoke nandane vane;
tāsampi hotu pariyāyo, tāpi yantu palobhanā” ti.

Tattha **kimeva tvanti** kiṃ nāmetaṃ tvaṃ karosīti dīpeti. **Mameva tvaṃ sikkha-**

sīti imasmim sakaladevaloke mameva tuvaṃ ikkhasi, aññaṃ na passasīti adhippāyena vadati. **Sa**-kāro panettha byañjanasandhikaro. **Isippalobhane gacchāti** kiṃkāraṇā maññaeva evaṃ vadesīti adhippāyo. **Pavarā cevāti** mayā uttaritarā ceva. **Asoke**ti sokarahite. **Nandaneti** nandijanake. **Pariyāyoti** gamanavāro.

Tato (5.0164) sakko tisso gāthāyo abhāsi-

100. “Addhā hi saccaṃ bhaṇasi, santi aññāpi accharā;
tādisiyo pavarā ceva, asoke nandane vane.

101. “Na tā evaṃ pajānanti, pāricariyaṃ pumaṃ gatā;
yādisaṃ tvaṃ pajānāsi, nāri sabbaṅgasobhane.

102. “Tvameva gaccha kalyāṇi, itthīnaṃ pavarā casi;
taveva vaṇṇarūpena, savasamānayissasī”ti.

Tattha **pumaṃ gatāti** purisaṃ upasaṅkamantā samānā purisapalobhinipāricariyaṃ na jānanti. **Vaṇṇarūpenāti** sarīravaṇṇena ceva rūpasampattiyā ca. **Savasamānayissasīti** taṃ tāpasam attano vasaṃ ānessasīti.

Taṃ sutvā alambusā dve gāthā abhāsi-

103. “Na vāhaṃ na gamissāmi, devarājena pesitā;
vibhemi cetam āsāduṃ, uggatejo hi brāhmaṇo.

104. “Aneke nirayaṃ pattā, isimāsādiyā janā;
āpannā mohasaṃsāraṃ, tasmā lomāni haṃsaye”ti.

Tattha **na vāhanti** na ve ahaṃ. **Vibhemīti** bhāyāmi. **Āsāduntī** āsādituṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- nāhaṃ, deva, tayā pesitā na gamissāmi, apicāhaṃ taṃ isiṃ silabhedanathāya alliyituṃ bhāyāmi, uggatejo hi soti. **Āsādiyāti** āsādetvā. **Mohasaṃsāranti** mohena saṃsāraṃ, mohena isiṃ palobhetvā saṃsāraṃ āpannā vaṭṭa-dukke patiṭṭhitā sattā gaṇanapathaṃ atikkantā. **Tasmāti** tena kāraṇena. **Lomāni haṃsayeti** ahaṃ lomāni utṭhapemi, “tassa kirāhaṃ silaṃ bhindissāmi”ti cintayamānāya me lomāni pahaṃsantīti vadati.

105. “Idaṃ vatvāna pakkāmi, accharā kāmavaṇṇinī;
missā missitumicchanti, isisiṅgaṃ alambusā.

106. “Sā (5.0165) ca taṃ vanamogayha, isisiṅgena rakkhitaṃ;
bimbijālakasañchannaṃ, samantā addhayajanaṃ.

107. “Pātova pātarāsamhi, udaṇhasamayaṃ pati;
aggiṭṭhaṃ parimajjantaṃ, isisiṅgaṃ upāgami”ti.- imā abhisambuddhagāthā;

Tattha **pakkāmīti** tena hi, devarāja, āvajjeyyāsi manti attano sayanagabbhaṃ pavisitvā alaṅkaritvā isisiṅgaṃ kilesena missituṃ icchantī pakkāmi, bhikkhave, sā accharā tassa assamaṃ gatāti. **Bimbijālakasañchannanti** rattaṅkuravanena sañchannaṃ. **Pātova pātarāsamhīti**, bhikkhave, pātarāsavelāya pātova pageyeva atipageva. **Udaṇhasamayaṃ patīti** sūriyuggamanavelāyameva. **Aggiṭṭhanti** aggisālaṃ. Rattiṃ padhānamanuyuñjitvā pātova nhatvā udakakiccaṃ katvā paṇṇasālāyaṃ thokaṃ jhānasukhena vitināmetvā nikkhamitvā aggisālaṃ sammajjantaṃ taṃ isisiṅgaṃ sā upāgami, itthivilāsaṃ dassentī tassa purato aṭṭhāsī.

Atha naṃ tāpaso pucchanto āha-

108. “Kā nu vijjurivābhāsi, osadhī viya tārakā;

vicittahatthābharaṇā, āmuttamaṇikuṇḍalā.

109. “Ādiccavaṇṇasaṅkāsā, hema-candanagandhinī;
saññatūrū mahāmāyā, kumārī cārudassanā.

110. “Vilaggā mudukā suddhā, pādā te suppatiṭṭhitā;
gamanā kāmanīyā te, harantiyeva me mano.

111. “Anupubbā ca te ūrū, nāganāsasamūpamā;
vimaṭṭhā tuyhaṃ sussoṇī, akkhassa phalakaṃ yathā.

112. “Uppalasseva kiṅjakkhā, nābhi te sādhusaṅṭhitā;
purā kaṇhañjanasseva, dūrato patidissati.

113. “Duvidhā (5.0166) jātā urajā, avaṇṭā sādhu-paccudā;
payodharā apatitā, aḍḍhalābusamā thanā.

114. “Dīghā kambutalābhāsā, gīvā eṇeyyakā yathā;
paṇḍarāvaraṇā vaggu, catutthamanasannibhā.

115. “Uddhaggā ca adhaggā ca, dumaggaparimajjitā;
duvijā nelasambhūtā, dantā tava sudassanā.

116. “Apaṇḍarā lohitantā, jiṅjūkaphalasannibhā;
āyatā ca visālā ca, nettā tava sudassanā.

117. “Nātidīghā susammaṭṭhā, kanakabyāsamocitā;
uttamaṅgaruhā tuyhaṃ, kesā candanagandhikā.

118. “Yāvatā kasigorakkhā, vāṇijānañca yā gati;
isīnañca parakkantaṃ, saññatānaṃ tapassinaṃ.

119. “Na te samasamaṃ passe, asmiṃ pathavimaṇḍale;
ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **vicittahatthābharaṇā**ti vicittehi hatthābharaṇehi samannāgatā. **Hemacandanagandhinī**ti suvaṇṇavaṇṇacandanagandhavilepanā. **Saññatūrū**ti suvaṭṭitagha-na-ūru sampanna-ūrulakkhaṇā. **Vilaggā**ti saṃkhittamajjhā. **Mudukā**ti mudu sukhumālā. **Suddhā**ti nimmalā. **Suppatiṭṭhitā**ti samaṃ pathaviṃ phusantā suṭṭhu patiṭṭhitā. **Gamanā**ti gacchamānā. **Kāmanīyā**ti kantā kāmitabbayuttakā. **Harantiyeva me manoti** ete evarūpena

paramena itthivilāsenā caṅkamantiyā tava pādā mama cittaṃ harantiyeva. **Vimaṭṭhā**ti visālā. **Sussoṇī**ti sundarasoṇī. **Akkhassā**ti sundaravaṇṇassa akkhassa suvaṇṇaphalakaṃ viya visālā te soṇīti vadati. **Uppalasseva kiṅjakkhā**ti nīluppalakaṇṇikā viya. **Kaṇhañjanassevā**ti sukhumakaṇṇhalomacittattā evamāha.

“Duvidhā”tigāthaṃ thāne vaṇṇayanto āha. Te hi dve hutvā ure jātā vaṇṇassa abhāvā **avaṇṭā**, ure laggā eva hutvā suṭṭhu nikkhantattā (5.0167) **sādhupaccudā**, payassa dhāraṇato **payodharā**, **apatitā**ti na patitā, amilātātāya vā alambanatāya vā na anto pavitṭhāti apatitā, suvaṇṇaphalake ṭhapitasuvaṇṇamayavaṭṭa-alābuno aḍḍhena sadisātāya **aḍḍhalābusamā thanā**. **Eṇeyyakā yathā**ti eṇīmigassa hi dīghā ca vaṭṭā ca gīvā sobhati yathā, evaṃ tava gīvā thokaṃ dīghā. **Kambutalābhā**sāti suvaṇṇāliṅgatalasannibhā gīvāti attho. **Paṇḍarāvaraṇā**ti dantāvaraṇā. **Catutthamanasannibhā**ti catutthamano vuccati catutthamanavattubhūtā jivhā. Abhiratta-bhāvena jivhāsadisamṃ te oṭṭhapariyosānanti vadati. **Uddhaggā**ti heṭṭhimadantā. **Adhaggā**ti uparimadantā. **Dumaggaparimajjitā**ti dantakaṭṭhaparimajjitā parisuddhā. **Duvijā**ti dvijā. **Nelasambhūtā**ti niddosesu hanumaṃsapariyosānesu sambhūtā.

Apaṇḍarāti kaṇhā. **Lohitantā**ti rattapariyantā. **Jiṅjūkaphalasannibhā**ti rattatṭhāne jiṅjukaphalasadisā. **Sudassanā**ti passantānaṃ atittikarā pañcapasādasamannāgatā. **Nātidīghā**ti pamāṇayuttā. **Susammattā**ti suṭṭhu sammattā. **Kanakabyāsamo**citāti kanakabyā vuccati suvaṇṇaphaṇikā, tāya gandhatelaṃ ādāya paharitā suracitā. **Kasigorakkhā**ti iminā kasiṅca gorakkhaṅca nissāya jīvanakasatte dasseti. **Yā gatī**ti yattakā nipphatti. **Parakkantanti** yattakaṃ isīnaṃ parakkantaṃ, vitthārīkatā imasmiṃ himavante yattakā isayo vasantīti attho. **Na te samasamanti** tesu sabbesu ekampi rūpalīlāvilāsādisamatāya tayā samānaṃ na passāmi. **Ko vā tvanti** idaṃ tassā itthibhāvaṃ jānanto purisavohāravasena pucchati.

Evaṃ pādato paṭṭhāya yāva kesā attano vaṇṇaṃ bhāsante tāpase alambusā tuṅhī hutvā tassā kathāya yathānusandhiṃ gatāya tassa sammūlhabhāvaṃ ṅatvā gāthamāha-

120. “Na pañhakālo bhaddante, kassapevaṃ gate sati;
ehi samma ramissāma, ubho asmākamassame;
ehi taṃ upagūhissaṃ, ratīnaṃ kusalo bhavā”ti.

Tattha (5.0168) **kassapevaṃ gate satī**ti kassapagotta evaṃ tava citte pavatte sati pañhakālo na hoti. **Sammā**ti vayassa, piyavacanālapanametaṃ. **Ratīnanti** pañcakāmaguṇaratīnaṃ.

Evaṃ vatvā alambusā cintesi- “nāyaṃ mayi ṭhitāya hatthapāsaṃ āgamissati, gacchantī viya bhavissāmi”ti. Sā itthimāyākusalatāya tāpasaṃ anupasaṅkamitvā āgatamaggābhimukhī pāyāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

121. “Idaṃ vatvāna pakkāmi, accharā kāmavaṇṇinī;
missā missitumicchanti, isisiṅgaṃ alambusā”ti.

Atha naṃ tāpaso gacchantiṃ disvā “ayaṃ gacchatī”ti attano dandhaparakkamaṃ mandagamaṃ chinditvā vegena dhāvitvā kesesu hatthena parāmasi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

122. “So ca vegena nikkhamma, chetvā dandhaparakkamaṃ;

- tamuttamāsu veṇīsu, ajjhappatto parāmasi.
- 123.** “Tamudāvatta kalyāṇī, palissaji susobhanā;
cavitamhi brahmacariyā, yathā taṃ atha tositā.
- 124.** “Manasā agamā indaṃ, vasantaṃ nandane vane;
tassā saṅkappamaññāya, maghavā devakuñjaro.
- 125.** “Pallaṅkaṃ paḥiṇī khippaṃ, sovaṇṇaṃ sopavāhanaṃ;
sa-uttaracchadapaññāsaṃ, saḥassapaṭiyatthataṃ.
- 126.** “Tameṇaṃ tattha dhāresi, ure katvāna sobhanā;
yathā ekamuhuttaṃva, tīṇi vassāni dhārayi.
- 127.** “Vimado tīhi vassehi, pabujjhivāna brāhmaṇo;
addasāsi haritarukkhe, samantā aggiyāyanaṃ.
- 128.** “Navapattavanaṃ phullaṃ, kokilaggaṇaghositaṃ;
samantā paviloketvā, rudaṃ assūni vattayi.
- 129.** “Na (5.0169) juhe na jape mante, aggihuttaṃ pahāpitaṃ;
ko nu me pāricariyāya, pubbe cittaṃ palobhayi.
- 130.** “Araññe me viharato, yo me tejā ha sambhutaṃ;
nānāratana-paripūraṃ, nāvaṃva gaṇhi aṇṇave”ti.

Tattha **ajjhappattoti** sampatto. **Tamudāvatta kalyāṇīti** taṃ kese parāmasitvā ṭhitam isim udāvattitvā nivattitvā kalyāṇadassanā sā suṭṭhu sobhanā. **Palissajīti** āliṅgi. **Cavitamhi brahmacariyā, yathā taṃ atha tositāti**, bhikkhave, tassa isino tāvadeva jhānaṃ antaradhāyi. Tasmim tamhā jhānā brahmacariyā cavite yathā taṃ sakkena patthitaṃ, tatheva ahosi. Atha sakkassa patthanāya samiddha-bhāvaṃ viditvā sā devakaññā tositā, tassa tena brahmacariyavināsenā sañjanita-pītipāmojjāti attho.

Manasā agamāti sā taṃ āliṅgitvā ṭhitā “aho vata sakko pallaṅkaṃ me peseyyā”-ti evaṃ pavattena manasā indaṃ agamā. **Nandane vaneti** nandijananasamatthātāya nandanavanasāṅkhāte tāvatimsabhavane vasantaṃ. **Devakuñjaroti** deva-seṭṭho. **Paḥiṇīti** pesesi. “Pāḥiṇī”tipi pāṭho. **Sopavāhananti** sapaṭivāraṃ. **Sa-uttaracchadapaññāsanti** paññāsāya uttaracchadehi paṭicchaditaṃ. **Saḥassapaṭiyatthatanti** saḥassadibbakojavatthataṃ. **Tameṇaṃ tattḥāti** taṃ isisiṅgaṃ tattha dibbapallaṅke nisinnā sā ure katvā dhāresi. **Tīṇi vassānīti** ekamuhuttaṃ viya manussagaṇanāya tīṇi vassāni taṃ ure nipajjāpetvā tattha nisinnā dhāresi.

Vimadoti nimmado vigatasaññabhāvo. So hi tīṇi saṃvaccharāni visañño sayitvā pacchā paṭiladdhasañño pabujjhi. Tasmim pabujjhamāne hatthādiphandaṃ disvāva alambusā tassa pabujjhanabhāvaṃ ñatvā pallaṅkaṃ antaradhāpetvā sayampi antarahitā aṭṭhāsi. **Addasāsīti** so assamapadaṃ olokento “kena nu khomhi silavināsaṃ pāpito”ti cintetvā mahantena saddena paridevamāno addasāsi. **Haritarukkheti** aggiyāyanasaṅkhātaṃ aggisālaṃ samantā parivāretvā ṭhite haritapattarukkhe. **Navapattavananti** taruṇehi navapattehi sañchannaṃ vanaṃ. **Rudanti** paridevanto.

Na (5.0170) **juhe na jape manteti** ayamassa paridevanagāthā. **Pahāpīti** hāpitaṃ, **pa-kāro** upasaggamattaṃ. **Pāricariyāyāti** ko nu kilesapāricariyāya ito

pubbe mama cittaṃ palobhayīti paridevati. **Yo me tejā ha sambhutanti ha-kāro** nipātamattaṃ. Yo mama samaṇatejena sambhūtaṃ jhānaguṇaṃ nānāratana-paripuṇṇaṃ mahantaṃ mahaṇṇave nāvaṃ viya gaṇhi, vināsaṃ pāpesi, ko nāmesoti paridevatīti.

Taṃ sutvā alambusā cintesi- “sacāhaṃ na kathessāmi, ayaṃ me abhisapissati, handassa kathessāmi”ti. Sā dissamānena kāyena ṭhatvā gāthamāha-

131. “Ahaṃ te pāricariyāya, devarājena pesitā;
avadhīṃ cittaṃ cittaena, pamādo tvaṃ na bujjhasī”ti.

So tassā kathaṃ sutvā pitarā dinna-ovādaṃ saritvā “pitu vacanaṃ akatvā mahāvināsaṃ pattomhi”ti paridevanto catasso gāthāyo abhāsi-

132. “Imāni kira maṃ tāto, kassapo anusāsati;
kamalāsadisitthiyo, tāyo bujjhesi māṇava.

133. “Uregaṇḍāyo bujjhesi, tāyo bujjhesi māṇava;
iccānusāsī maṃ tāto, yathā maṃ anukampako.

134. “Tassāhaṃ vacanaṃ nākaṃ, pitu vuddhassa sāsanaṃ;
araññe nimmanussamhi, svajja jhāyāmi ekako.

135. “Sohaṃ tathā karissāmi, dhiratthu jīvitena me;
puna vā tādiso hessaṃ, maraṇaṃ me bhavissati”ti.

Tattha **imānīti** imāni vacanāni. **Kamalāsadisitthiyoti** kamalā vuccati nāripupphalā, tāsamaṃ pupphasadisā itthiyo. **Tāyo bujjhesi māṇavāti** māṇava tvaṃ tāyo jāneyyāsī, ṇatvā dassanapathaṃ agantvā palāpeyyāsīti yāni evarūpāni vacanāni tadā maṃ tāto anusāsati, imāni kira tānīti. **Uregaṇḍāyoti** uramhi dvīhi gaṇḍehi samannāgatā. **Tāyo bujjhesi, māṇavāti**, māṇava, tāyo attano (5.0171) vasaṃ gate vināsaṃ pāpentīti tvaṃ jāneyyāsī. **Nākanti** nākarīṃ. **Jhāyāmīti** pajjhāyāmi paridevāmi. **Dhiratthu jīvitena meti** dhiratthu garahitaṃ mama jīvitaṃ, jīvitena me ko attho. **Puna vāti** tathā karissāmi, yathā puna vā tādiso bhavissāmi, naṭṭhaṃ jhānaṃ uppādetvā vītarāgo bhavissāmi, maraṇaṃ vā me bhavissatīti.

So kāmarāgaṃ pahāya puna jhānaṃ uppādesi. Athassa samaṇatejaṃ disvā jhānassa ca uppāditabhāvaṃ ṇatvā alambusā bhītā khamāpesi. Tamatthaṃ pakā-sento satthā dve gāthāyo abhāsi-

136. “Tassa tejaṃ vīriyañca, dhitiṃ ṇatvā avatṭhitaṃ;
sirasā aggahī pāde, isisīṅgaṃ alambusā.

137. “Mā me kujjha mahāvīra, mā me kujjha mahā-ise;
mahā attho mayā ciṅṅo, tidasānaṃ yasassinaṃ;
tayā pakampitaṃ āsi, sabbaṃ devapuraṃ tadā”ti.

Atha naṃ so “khamāmi te, bhadde, yathāsukhaṃ gacchā”ti vissajjento gāthamāha-

138. “Tāvatiṃsā ca ye devā, tidasānañca vāsavo;
tvañca bhadde sukhī hohi, gaccha kaññe yathāsukhan” ti.

Sā taṃ vanditvā teneva suvaṇṇapallaṅkena devapuraṃ gatā. Tamatthaṃ pakā-
sento satthā tisso gāthāyo abhāsi-

139. “Tassa pāde gahetvāna, katvā ca naṃ padakkhiṇaṃ;
añjaliṃ paggahetvāna, tamhā ṭhānā apakkami.

140. “Yo ca tassāsi pallaṅko, sovaṇṇo sopavāhano;
sa-uttaracchadapaññāso, sahasapaṭiyatthato;
tameva pallaṅkamāruyha, agā devāna santike.

141. “Tamokkamiva āyantiṃ, jalantiṃ vijjutaṃ yathā;
patīto sumano vitto, devindo adadā varan” ti.

Tattha (5.0172) **okkamivā**ti dīpakaṃ viya. “Patīto”ti-ādīhi tuṭṭhākārova dassito
adadā varanti āgantvā vanditvā ṭhitāya tuṭṭho varaṃ adāsi.

Sā tassa santike varaṃ gaṇhantī osānagāthamāha-

142. “Varaṅce me ado sakka, sabbabhūtānamissara;
Nisippalobhikā gacche, etaṃ sakka varaṃ vare” ti.

Tassattho- “sakka devarāja, sace me tvaṃ varaṃ ado, puna isipalobhikāya na
gaccheyyaṃ, mā maṃ etadatthāya paṇeyyāsi, etaṃ varaṃ vare yācāmī” ti.

Satthā tassa bhikkhuno imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā
jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.
Tadā alambusā purāṇadutiyaṃ ahosi, isisiṅgo ukkaṇṭhitabhikkhu, pitā mahā-isi
pana ahameva ahosinti.

Alambusājātakavaṇṇanā tatiyā.

[524] 4. Saṅkhapāljātakavaṇṇanā

Ariyāvakaśosīti idaṃ satthā jetavane viharanto uposathakammaṃ ārabha
kathesi. Tadā hi satthā uposathike upāsake sampahaṃsetvā “porāṇakapaṇḍitā
mahatiṃ nāgasampattiṃ pahāya uposathavāsaṃ upavasasiṃsuyevā” ti vatvā tehi
yācito atītaṃ āhari.

Atīte rājagahe magadharājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto tassa rañño
aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, “duyyodhano” tissa nāmaṃ kariṃsu. So vaya-
ppatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā āgantvā pitu sippaṃ dassesi. Atha
naṃ pitā rajje abhisiñcitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uyyāne vasi. Bodhisatto diva-
sassa tikkhattuṃ pitu santikaṃ agamāsi. Tassa mahālābhasakkāro udapādi. So
teneva palibodhena kaṣiṇaparikkammattampi kātuṃ asakko cintesi- “mahā
me (5.0173) lābhasakkāro, na sakkā mayā idha vasantena imaṃ jaṭaṃ chindituṃ,
puttassa me anārocetvāva aññattha gamissāmī” ti. So kañci ajānāpetvā uyyānā
nikkhamitvā magadharatṭhaṃ atikkamitvā mahisakaraṭṭhe saṅkhapāladahato
nāma nikkhantāya kaṇṇaveṇṇāya nadiyā nivattane candakapabbataṃ upani-
ssāya paṇṇasālaṃ katvā tattha vasanto kaṣiṇaparikkammaṃ katvā jhānābhiññā

nibbattetvā uñchācariyāya yāpesi. Tamenam sañkhapālo nāma nāgarājā mahantena parivārena kaṇṇaveṇṇanadito nikkhamitvā antarantarā upasañkamati. So tassa dhammam desesi. Athassa putto pitaram daṭṭhukāmo gataṭṭhānam ajānanto anuvicārāpetvā “asukaṭṭhāne nāma vasati”ti ñatvā tassa dassanattāya mahantena parivārena tattha gantvā ekamante khandhavāram nivāsetvā katipayehi amaccehi saddhiṃ assamapadābhimukho pāyāsi.

Tasmiṃ khaṇe sañkhapālo mahantena parivārena dhammam suṇanto nisīdi. So taṃ rājānam āgacchantam disvā isiṃ vanditvā utṭhāyāsanaṃ pakkāmi. Rājā pitaram vanditvā paṭisanthāram katvā nisīditvā pucchi- “bhante, katararājā nāmesa tumhākaṃ santikaṃ āgato”ti. Tāta, sañkhapālanāgarājā nāmesoti. So tassa sampattiṃ nissāya nāgabhavane lobham katvā katipāham vasitvā pitu bhikkhāhāram nibaddham dāpetvā attano nagarameva gantvā catūsu dvāresu dānasālāyo kāretvā sakalajambudīpaṃ sañkhobhento dānam datvā sīlam rakkhitvā uposathakammaṃ katvā nāgabhavanam patthetvā āyupariyosāne nāgabhavane nibbattitvā sañkhapālanāgarājā ahosi. So gacchante kāle tāya sampattiyā vippaṭisārī hutvā tato paṭṭhāya manussayoniṃ patthento uposathavāsam vasi. Athassa nāgabhavane vasantassa uposathavāso na sampajjati, sīlavināsam pāpuṇāti. So tato paṭṭhāya nāgabhavanā nikkhamitvā kaṇṇaveṇṇāya nadiyā avidūre mahāmaggassa ca ekapadikamaggassa ca antare ekaṃ vammikaṃ parikkhipitvā uposatham adhiṭṭhāya samādinnaṃ “mama cammamaṃsādīhi atthikā cammamaṃsādīni harantū”ti attānam dānamukhe vissajjetvā vammikamatthake nipanno samaṇadhammam karonto cātuddase pannarase vasitvā pāṭipade nāgabhavanam gacchati.

Tasmiṃ (5.0174) ekadivasam evam sīlam samādiyitvā nipanne paccantagāma-vāsino soḷasa janā “maṃsam āharissāmā”ti āvudhahatthā araṇṇe vicarantā kiñci alabhitvā nikkhantā taṃ vammikamatthake nipannam disvā “mayam ajja godhāpotakampi na labhimhā, imam nāgarājānam vadhitvā khādissāmā”ti cintetvā “mahākho panesa gayhamāno palāyeyya, yathānipannameva taṃ bhogesu sūlehi vijjhitvā dubbalam katvā gaṇhissāmā”ti sūlāni ādāya upasañkamimsu. Bodhisattassa sarīram mahantam ekadoṇikanāvappamāṇam vaṭṭetvā ṭhapitasumanapupphadāmam viya jiṅjukaphalasannibhehi akkhīhi jayasumanapupphasadisena ca sīsena samannāgataṃ ativiya sobhati. So tesam soḷasannaṃ janānam padasaddena bhogantarato sīsam nīharitvā rattakkhīni ummīletvā te sūlahatthe āgacchante disvā cintesi- “ajja mayham manoratho matthakam pāpuṇissati, aham attānam dānamukhe niyyādetvā vīriyam adhiṭṭhahitvā nipanno, ime mama sarīram sattīhi koṭṭetvā chiddāvachiddam karonte kodhavasena akkhīni ummīletvā na olokessāmi”ti attano sīlabhedabhayena daḷham adhiṭṭhāya sīsam bhogantareyeva pavesetvā nipajji. Atha nam te upagantvā naṅguṭṭhe gahetvā kaḍḍhantā bhūmiyam pothetvā tikhiṇasūlehi aṭṭhasu ṭhānesu vijjhitvā sakaṇṭakakāḷavettayaṭṭhiyo pahāramukhehi pavesetvā aṭṭhasu ṭhānesu kājenādāya mahāmaggam paṭipajjimsu, mahāsatto sūlehi vijjhanato paṭṭhāya ekaṭṭhānepi kodhavasena akkhīni ummīletvā te na olokesi. Tassa aṭṭhahi kājehi ādāya nīyamānassa sīsam olambetvā

bhūmiyaṃ pahari. Atha naṃ “sīsamassa olambati”ti mahāmagge nipajjāpetvā taru-
ṇasūlena nāsāpuṭaṃ vijjhivā rajjukaṃ pavesetvā sīsaṃ ukkhipivā kājakoṭṭiyaṃ
laggitvā punapi ukkhipivā maggaṃ paṭipajjimsu.

Tasmiṃ khaṇe videharaṭṭhe mithilanagaravāsī āḷāro nāma kuṭumbiko pañca
sakaṭasatāni ādāya sukhayānake nisīditvā gacchanto te bhojaputte bodhisattaṃ
tathā gaṇhitvā gacchante disvā tesāṃ soḷasannampi soḷasahi vāhagoṇehi
saddhiṃ pasataṃ pasataṃ suvaṇṇamāsake sabbesaṃ nivāsanapārūpanāni
bhariyānampi nesāṃ vatthābharaṇāni datvā vissajjāpesi. Atha so nāgabhavanaṃ
gantvā tatha papañcaṃ akatvā mahantena (5.0175) parivārena nikkhamitvā
āḷāraṃ upasaṅkamitvā nāgabhavanassa vaṇṇaṃ kathetvā taṃ ādāya nāgabhava-
vanaṃ gantvā tīhi nāgakaññāsatehi saddhiṃ mahantamassa yasaṃ datvā
dibbehi kāmehi santappesi. Āḷāro nāgabhavane ekavassaṃ vasitvā dibbakāme
paribhuñjitvā “icchāmaṃ, samma, pabbajitun”ti nāgarājassa kathetvā pabbajita-
parikkhāre gahetvā nāgabhavanato himavantappadesaṃ gantvā pabbajitvā tatha
ciraṃ vasitvā aparabhāge cārikaṃ caranto bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā
punadivase bhikkhāya nagaraṃ pavisitvā rājadvāraṃ agamāsi. Atha naṃ bārāṇa-
sirājā disvā iriyāpathe pasīditvā pakkosāpetvā paññattāsane nisīdāpetvā nānagga-
rasabhojanaṃ bhojetvā aññatarasmiṃ nīce āsane nisinno vanditvā tena saddhiṃ
sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

143. “Ariyāvakaśosi pasannanetto, maññe bhavaṃ pabbajito kulamhā;

kathaṃ nu vittāni pahāya bhoge, pabbaji nikkhamma gharā sapaññā”ti.

Tattha **ariyāvakaśosīti** niddosasarāsarīravakaśosi, abhirūposīti attho. **Pasa-
nnanetto**ti pañcahi pasādehi yuttanetto. **Kulamhāti** khattiyakulā vā brāhmaṇakulā
vā seṭṭhikulā vā pabbajitosīti maññāmi. **Kathaṃ nūti** kena kāraṇena kiṃ āra-
mmaṇaṃ katvā dhanañca upabhoge ca pahāya gharā nikkhamitvā pabbajitosi
sapañña paṇḍitapurisāti pucchati.

Tato paraṃ tāpasassa ca rañño ca vacanappaṭivacanavasena gāthānaṃ
sambandho veditabbo-

144. “Sayaṃ vimānaṃ naradeva disvā, mahānubhāvassa mahoragassa;

disvāna puññāna mahāvipākaṃ, saddhāyahaṃ pabbajitomi rāja.

145. “Na (5.0176) kāmakāmā na bhayā na dosā, vācaṃ musā pabbajitā
bhaṇanti;

akkhāhi me pucchito etamatthaṃ, sutvāna me jāyihitippasādo.

146. “Vāṇijja raṭṭhādhipa gacchamāno, pathe addasāsīmhi bhojaputte;

pavaḍḍhakāyaṃ uragaṃ mahantaṃ, ādāya gacchante pamodamāne.

147. “Sohaṃ samāgamma janinda tehi, pahaṭṭhalomo avacamhi bhīto;

kuhiṃ ayaṃ nīyati bhīmakāyo, nāgena kiṃ kāhatha bhojaputtā.

148. “Nāgo ayaṃ nīyati bhojanatthā, pavaḍḍhakāyo urago mahanto;

sāduñca thūlañca muduñca maṃsaṃ, na tvaṃ rasaññāsi videhaputta.

149. “Ito mayaṃ gantvā sakaṃ nicketaṃ, ādāya satthāni vikopayitvā;

maṃsāni bhokkhāma pamodamānā, mayañhi ve sattavo pannagānaṃ.

150. “Sace ayaṃ nīyati bhojanatthā, pavaḍḍhakāyo urago mahanto;

dadāmi vo balibaddāni soḷasa, nāgaṃ imaṃ muñcatha bandhanasmā.
151. “Addhā hi no bhakkho ayaṃ manāpo, bahū ca no uragā bhuttapubbā;
karoma te taṃ vacanaṃ aḷāra, mittañca no hohi videhaputta.

152. “Tadāssu (5.0177) te bandhanā mocayiṃsu, yaṃ natthuto paṭimokkassa pāse;

mutto ca so bandhanā nāgarājā, pakkāmi pācīnamukho muhuttaṃ.

153. “Gantvāna pācīnamukho muhuttaṃ, puṇṇehi nettehi palokayī maṃ; tadāssahaṃ piṭṭhito anvagacchiṃ, dasaṅgulimā añjalimā paggahetvā.

154. “Gaccheva kho tvaṃ taramānarūpo, mā taṃ amittā punaraggahesum; dukkho hi luddehi punā samāgamo, adassanaṃ bhojaputtāna gaccha.

155. “Agamāsi so rahadaṃ vippasannaṃ, nīlobhāsaṃ ramaṇiyaṃ sutitthaṃ; samotataṃ jambuhi vetasāhi, pāvekkhi nittiṇṇabhayo paṭito.

156. “So taṃ pavissa nacirassa nāgo, dibbena me pāturahū janinda; upaṭṭhahī maṃ pitaraṃva putto, hadayaṅgamaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇanto.

157. “Tvaṃ mesi mātā ca pitā aḷāra, abbhantaro pāṇadado sahāyo; sakañca iddhiṃ paṭilābhakosmi, aḷāra passa me nivesanāni;

pahūtabhakkhaṃ bahu-annapānaṃ, masakasāraṃ viya vāsavassā”ti.

Tattha **vimānanti** saṅkhapālanāgarañño anekasatanāṭakasampattisampannaṃ kañcanaṃaṇivimānaṃ. **Puññānanti** tena katapuññānaṃ mahantaṃ vipākaṃ disvā kammañca (5.0178) phalañca paralokañca saddahitvā pavattāya saddhāya ahaṃ pabbajito. **Na kāmakāmāti** na vatthukāmenapi bhayenapi dosenapi musā bhaṇanti. **Jāyihīti**, bhante, tumhākaṃ vacanaṃ sutvā mayhampi pasādo somanassaṃ jāyissati. **Vāṇijjanti** vāṇijjakammaṃ karissāmīti gacchanto. **Pathe addasāsimhīti** pañcannaṃ sakaṭasatānaṃ purato sukhayānake nisīditvā gacchanto mahāmagge janapadamanusse addasaṃ. **Pavaḍḍhakāyanti** vaḍḍhitakāyaṃ. **Ādāyāti** aṭṭhahi kājehi gahetvā. **Avacamhīti** abhāsim. **Bhīmakāyoti** bhayajanakakāyo. **Bhojaputtāti** luddaputtake piyasamudācārenālapati. **Videhaputtāti** videharaṭṭhavāsītāya aḷāraṃ ālapimāsu. **Vikopayitvāti** chinditvā. **Mayaṇhi vo sattavoti** mayaṃ pana nāgānaṃ verino nāma. **Bhojanatthāti** bhojanatthāya. **Mittañca no hohīti** tvaṃ amhākaṃ mitto hohi, katagunaṃ jāna.

Tadāssu teti, mahārāja, tehi bhojaputtehi evaṃ vutte ahaṃ tesam soḷasa vāhaḡe nivāsanapārupanāni pasataṃ pasataṃ suvaṇṇamāsake bhariyānañca nesaṃ vatthālaṅkāraṃ adāsim, atha te saṅkhapālanāgarājānaṃ bhūmiyaṃ nipaḡḡpetvā attano kakkhaḷatāya sakaṇṭakakāḷavettalatāya koṭiyaṃ gahetvā ākaḡḡhituṃ ārabhimāsu. Athāhaṃ nāgarājānaṃ kilamantaṃ disvā akilamentova asinā tā latā chinditvā dārakānaṃ kaṇṇavedhato vaṭṭinīharaṇaniyāmena adukkhāpento saṇikaṃ nīhariṃ, tasmim kāle te bhojaputtā yaṃ bandhanaṃ assa natthuto paveḡsetvā pāse paṭimokkaṃ, tasmā bandhanā taṃ uragaṃ mocayiṃsu. Tassa nāsato saha pāsena taṃ rajjukaṃ nīhariṃsūti dīpeti. Iti te uragaṃ vissajjetvā thokaṃ gantvā “ayaṃ urago dubbalo, matakāle naṃ gahetvā gamissāmā”ti niliyimāsu.

Puṇṇehīti sopi muhuttaṃ pācīnābhimukho gantvā assupuṇṇehi nettehi maṃ palokayi. **Tadāssahanti** tadā assa ahaṃ. **Gacchevāti** evaṃ taṃ avacanti vadati. **Rahadanti** kaṇṇaveṇṇadahaṃ. **Samotatanti** ubhayatīresu jamburukkhavetasarukkhehi otataṃ vitataṃ. **Nittiṇṇabhayo paṭitoti** so (5.0179) kira taṃ dahaṃ pavisanto āḷārassa nipaccakāraṃ dassetvā yāva naṅguṭṭhā otari, uḡake pavitṭhaṭṭhā-

namevassa nibbhayaṃ ahosi, tasmā nittiṇṇabhayo patīto haṭṭhatuṭṭho pāvekkhīti. **Pavissāti** pavisitvā. **Dibbena meti** nāgabhavane pamādaṃ anāpajjitvā mayi kaṇṇaveṇṇatīraṃ anatikkanteyeva dibbena parivārena mama purato pāturaḥosi. **Upaṭṭha-****hīti** upāgami. **Abbhantaroti** hadayamaṃsasadiso. Tvaṃ mama bahupakāro, sakkāraṃ te karissāmi. **Passa me nivesanānīti** mama nāgabhavanaṃ passa. **Masak-****kasāraṃ viyāti** masakkasāro vuccati osakkanaparisakkanābhāvena ghanasāra-tāya ca sinerupabbatarājā. Ayaṃ tattha māpitaṃ tāvatiṃsabhavanaṃ sandhāyevamāha.

Mahārāja! Evaṃ vatvā so nāgarājā uttari attano nāgabhavanaṃ vaṇṇento gāthādvayamāha-

158. “Taṃ bhūmibhāgehi upetarūpaṃ, asakkharā ceva mudū subhā ca; nīcattiṇā apparajā ca bhūmi, pāsādikā yattha jahanti sokaṃ.

159. “Anāvakuḷā veḷuriyūpanīlā, catuddisaṃ ambavanaṃ surammaṃ; pakkā ca pesī ca phalā suphullā, niccotukā dhārayanti phalānī”ti.

Tattha **asakkharāti** yā tattha bhūmi pāsāṇasakkhararahitā mudu subhā kañcana-rajatamaṇimayā sattaratanavālukākiṇṇā. **Nīcattiṇāti** indagopakapiṭṭhisadisava-ṇṇehi nīcatiṇehi samannāgatā. **Apparajāti** paṃsurahitā. **Yattha jahanti sokanti** yattha pavitṭhamattāva nissokā honti. **Anāvakuḷāti** na avakuḷā akhāṇumā upari ukkulavikulabhāvarahitā vā samasaṇṭhitā. **Veḷuriyūpanīlāti** veḷuriyena upanīlā, tasmīṃ nāgabhavane veḷuriyamayā pasannasalilā nīlobhāsā anekavaṇṇakamaluppalasañchannā pokkharāṇīti attho. **Catuddisanti** tassā pokkharāṇiyā catūsu disāsu. **Pakkā cāti** tasmīṃ ambavane ambarukkhā pakkaphalā ca (5.0180) aḍḍhapakkaphalā ca taruṇaphalā ca phullitāyevāti attho. **Niccotukāti** channampi utūnaṃ anurūpehi pupphaphalehi samannāgatāti.

160. Tesam vanānaṃ naradeva majjhe, nivesanaṃ bhassarasannikāsaṃ; rajataggaḷaṃ sovaṇṇamayam uḷāraṃ, obhāsati vijjurivantalikkhe.

161. “Maṇimayā soṇṇamayā uḷārā, anekacittā satataṃ sunimmitā; paripūrā kaññāhi alaṅkatāhi, suvaṇṇakāyūradharāhi rāja.

162. “So saṅkhapālo taramānarūpo, pāsādamāruya anomavaṇṇo; saḥassathambhaṃ atulānubhāvaṃ, yatthassa bhariyā mahesī ahosi.

163. “Ekā ca nārī taramānarūpā, ādāya veḷuriyamayaṃ mahaggaṃ; subhaṃ maṇiṃ jātīmāntūpapannaṃ, acoditā āsanamabbhihāsi.

164. “Tato maṃ urago hatthe gahetvā, nisīdayī pāmukha-āsanasmīṃ; idamāsaṃ atra bhavaṃ nisīdatu, bhavañhi me aññataro garūnaṃ.

165. “Aññā ca nārī taramānarūpā, ādāya vāriṃ upasaṅkamtivā; pādāni pakkhālayī me janinda, bhariyāva bhattū patino piyassa.

166. “Aparā (5.0181) ca nārī taramānarūpā, paggayha sovaṇṇamayāya pātiyā; anekasūpaṃ vividhaṃ viyañjanaṃ, upanāmayī bhatta manuññarūpaṃ.

167. “Turiyehi maṃ bhārata bhuttavantaṃ, upaṭṭhahumaṃ bhattu mano viditvā; tatuttariṃ maṃ nipatī mahantaṃ, dibbehi kāmehi anappakehi”ti.

Tattha **nivesananti** pāsādo. **Bhassarasannikāsanti** pabhassaradassanaṃ. **Rajataggaḷanti** rajatadvārakavāṭaṃ. **Maṇimayāti** evarūpā tattha kūṭāgārā ca gabbhā ca.

Paripūrāti sampuṇṇā. **So saṅkhapāloti**, mahārāja, ahaṃ evaṃ tasmaṃ nāgabha-
vanam vaṇṇente taṃ daṭṭhukāmo ahoṣiṃ, atha maṃ tattha netvā so saṅkhapālo
hatthe gahe tvā taramāno veḷuriyathambhehi saḥassathambhaṃ pāsādaṃ āruya
yasmim ṭhāne assa mahesī ahoṣi, taṃ ṭhānaṃ netīti dīpeti. **Ekā cāti** mayi pāsādaṃ
abhiraḷhe ekā itthī aññehi maṇīhi jātimahantehi upetaṃ subhaṃ veḷuriyāsaṇaṃ
tena nāgarājena avuttāva. **Abbhihāsīti** abhihari, attharīti vuttaṃ hoti.

Pāmukha-āsanasminti pamukhāsanasmim, uttamāsane nisīdāpesīti attho. **Garū-**
nanti mātāpitūnaṃ me tvaṃ aññataroti evaṃ vatvā nisīdāpesi. **Vividhaṃ viyañja-**
nanti vividhaṃ byañjanaṃ. **Bhatta manuññarūpanti** bhattaṃ manuññarūpaṃ.
Bhāratāti rājānaṃ ālapati. **Bhuttavantanti** bhuttaviṃ katabhattakiccaṃ. **Upaṭṭha-**
hanti anekasatehi turiyehi gandhabbaṃ kurumānā upaṭṭhahiṃsu. **Bhattu mano vidi-**
tvāti attano patino cittaṃ jānitvā. **Tatuttarinti** tato gandhabbakaraṇato uttariṃ. **Maṃ**
nipatīti so nāgarājā maṃ upasaṅkami. **Mahantaṃ dibbehīti** mahantehi uḷārehi
dibbehī kāmehi tehi ca anappakehi.

Evaṃ upasaṅkavitvā ca pana gāthamāha-

168. “Bharyā mame tā tisatā aḷāra, sabbattamajjhā padumuttarābhā;
aḷāra etāssu te kāmakārā, dadāmi te tā paricārayassū” ti.

Tattha (5.0182) **sabbattamajjhāti** sabbā attamajjhā, pāṇinā gaḥitappamāṇama-
jjhāti attho. Aṭṭhakathāyaṃ pana “sumajjhā” ti pāṭho. **Padumuttarābhāti** padumava-
ṇṇa-uttarābhā, padumavaṇṇa-uttaracchaviyoti attho. **Paricārayassūti** tā attano
pādapāricārikā karohīti vatvā tīhi itthisatehi saddhiṃ mahāsampattiṃ mayhaṃ
adāsi.

So āha-

169. “Saṃvaccharaṃ dibbarasānubhutvā, tadāssuhaṃ uttarimajjhabhāsiṃ;
nāgassidaṃ kinti kathañca laddhaṃ, kathajjhagamāsi vimānaseṭṭhaṃ.

170. “Adhiccaladdhaṃ pariṇāmajaṃ te, sayamaṃkataṃ udāhu devehi dinnaṃ;
pucchāmi taṃ nāgarājetamatthaṃ, kathajjhagamāsi vimānaseṭṭhan” ti.

Tattha **dibbarasānubhutvāti** dibbe kāmaguṇarase anubhavitvā. **Tadāssuhanti**
tadā assu ahaṃ. **Nāgassidanti** bhadramukhassa saṅkhapālanāgarājassa idaṃ
sampattijātaṃ **kin**ti kiṃ nāma kammaṃ katvā kathañca katvā laddhaṃ, katha-
metaṃ vimānaseṭṭhaṃ tvaṃ ajjhagamāsi, iti naṃ ahaṃ pucchim. **Adhiccala-**
ddhanti ahetunā laddhaṃ. **Pariṇāmajaṃ teti** kenaci tava atthāya pariṇāmitattā
pariṇāmato jātaṃ. **Sayamaṃkatanti** kārake pakkosāpetvā ratanāni datvā kāritanti.

Tato parā dvinnampi vacanappaṭivacanagāthāva-

171. “Nādhiccaladdhaṃ na pariṇāmajaṃ me, na sayamaṃkataṃ nāpi devehi
dinnaṃ;

sakehi kammehi apāpakehi, puññehi me laddhamidaṃ vimānaṃ.

172. “Kiṃ (5.0183) te vataṃ kiṃ pana brahmacariyaṃ, kissa suciṇṇassa ayaṃ
vipāko;

akkhāhi me nāgarājetamatthaṃ, kathaṃ nu te laddhamidaṃ vimānaṃ.

173. “Rājā ahosiṃ magadhānamissaro, duyodhano nāma mahānubhāvo;
so ittaraṃ jīvitaṃ saṃviditvā, asassataṃ vipariṇāmadhammaṃ.

174. “Annañca pānañca pasannacitto, sakkacca dānaṃ vipulaṃ adāsiṃ;
opānabhūtaṃ me gharaṃ tadāsi, santappitā samaṇabrāhmaṇā ca.

175. “Mālañca gandhañca vilepanañca, padīpiyaṃ yānamupassayañca;
acchādanaṃ sayanamathannapānaṃ, sakkacca dānāni adamha tattha.

176. “Taṃ me vataṃ taṃ pana brahmacariyaṃ, tassa suciṇṇassa ayaṃ vipāko.
teneva me laddhamidaṃ vimānaṃ, pahūtabhakkhaṃ bahu-annapānaṃ;
naccehi gītehi cupetarūpaṃ, ciraṭṭhitikaṃ na ca sassatāyaṃ.

177. “Appānubhāvā taṃ mahānubhāvaṃ, tejassinaṃ hanti atejavanto;
kimeva dāṭhāvudha kiṃ paṭicca, hatthattamāgacchi vanibbakānaṃ.

178. “Bhayaṃ nu te anvagataṃ mahantaṃ, tejo nu te nānvagaṃ dantamūlaṃ;
kimeva dāṭhāvudha kiṃ paṭicca, kilesamāpajji vanibbakānaṃ.

179. “Na (5.0184) me bhayaṃ anvagataṃ mahantaṃ, tejo na sakkā mama tehi
hantaṃ;

satañca dhammāni sukittitāni, samuddavelāva duraccayāni.

180. “Cātuddasiṃ pañcadasiṃ aḷāra, uposathaṃ niccamupāvasāmi;
athāgamuṃ soḷasa bhojaputtā, rajjuṃ gahetvāna daḷhañca pāsaṃ.

181. “Bhetvāna nāsaṃ atikassa rajjuṃ, nayiṃsu maṃ samparigayha luddā;
etādisaṃ dukkhamahaṃ titikkhaṃ, uposathaṃ appaṭikopayanto.

182. “Ekāyane taṃ pathe addasaṃsu, balena vaṇṇena cupetarūpaṃ;
siriyaṃ paññāya ca bhāvitosi, kiṃ patthayaṃ nāga tapo karosi.

183. “Na puttahetū na dhanassa hetū, na āyuno cāpi aḷāra hetu;
manussayoniṃ abhipatthayāno, tasmā parakkama tapo karomi.

184. “Tvaṃ lohitaṃ vihatantaraṃso, alaṅkato kappitakesamassu;

surosito lohitaandanena, gandhabbarājāva disā pabhāsasi.

185. “Deviddhipattosi mahānubhāvo, sabbehi kāmehi samaṅgibhūto; pucchāmi taṃ nāgarājetamatthaṃ, seyyo ito kena manussaloko.

186. “Aḷāra (5.0185) nāññatra manussalokā, suddhiva saṃvijjati saṃyamo vā; ahañca laddhāna manussayoniṃ, kāhāmi jātimaraṇassa antaṃ.

187. “Saṃvaccharo me vasato tavantike, annena pānena upaṭṭhitosmi; āmantayitvāna palemi nāga, cirappavuṭṭhosmi ahaṃ janinda.

188. “Puttā ca dārā anujivino ca, niccānusiṭṭhā upatiṭṭhathetaṃ; kaccinnu taṃ nābhisapittha koci, piyañhi me dassanaṃ tuyhaṃ aḷāra.

189. “Yathāpi mātū ca pitū agāre, putto piyo paṭivihito vaseyya; tatopi mayhaṃ idhameva seyyo, cittañhi te nāga mayī pasannaṃ.

190. “Maṇī mamaṃ vijjati lohitaṅko, dhanāharo maṇirataṃ uḷāraṃ; ādāya tvaṃ gaccha sakaṃ nikaṃ, laddhā dhanaṃ taṃ maṇimossaja-

ssū”ti.

Tattha **kiṃ te vatanti** kiṃ tava vatasamādānaṃ. **Brahmacariyanti** seṭṭhacariyaṃ. **Opānabhūtanti** catumahāpathe khatapokkharāṇī viya dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ yathāsukhaṃ paribhuñjitabbavibhavaṃ. **Na ca sassatāyanti** ciraṭṭhitikaṃ samānampi ce taṃ mayhaṃ sassataṃ na hotīti me katheti.

Appānubhāvāti bhojaputte sandhāyāha. **Hantīti** aṭṭhasu ṭhānesu sūlehi vijjhantā kiṃkāraṇā haniṃsu. **Kiṃ paṭiccāti** kiṃ sandhāya tvaṃ tadā tesāṃ hatthattaṃ āgacchi vasaṃ upagato. **Vanibbakānanti** bhojaputtā idha “vanibbakā”ti vuttā. **Tejo nu te nānvagaṃ dantamūlanti** kiṃ nu tava tejo (5.0186) bhojaputte disvā tadā bhayaṃ mahantaṃ anvagataṃ, udāhu visaṃ dantamūlaṃ na anvagataṃ. **Kilesanti** dukkhaṃ. **Vanibbakānanti** bhojaputtānaṃ santike, bhojaputte nissāyāti attho.

Tejo na sakkā mama tehi hantuntī mama visatejo aññassa tejena abhiantumpi na sakkā. **Satanti** buddhādīnaṃ. **Dhammānīti** silasamādhipaññākhanti-anuddaya-mettābhāvanāsaṅkhātāni dhammāni. **Sukittitānīti** suvaṇṇitāni sukathitāni. Kinti katvā? **Samuddavelāva duraccayānīti** tehi samuddavelā viya sappurisehi jīvita-tthampi duraccayānīti vaṇṇitāni, tasmā ahaṃ silabhedabhayaena khantimettādisa-mannāgato hutvā mama kopassa silavelantaṃ atikkamituṃ na adāsinti āha.

“Imissā pana saṅkhapāladhammadesanāya dasapi pāramiyo labbhanti. Tadā hi mahāsattena sarīrassa pariccatabhāvo dānapāramī nāma hoti, tathārūpenāpi visatejena silassa abhinnatā silapāramī, nāgabhavanato nikkhamitvā samaṇadhammakaraṇaṃ nekkhammapāramī, ‘idañcidañca kātuṃ vaṭṭatī’ti saṃvidahanaṃ paññāpāramī, adhivāsanavīriyaṃ vīriyapāramī, adhivāsana-khanti khantipāramī, saccasamādānaṃ saccapāramī, ‘mama silaṃ na bhindissāmi’ti adhiṭṭhānaṃ adhiṭṭhānapāramī, anuddayabhāvo mettāpāramī, vedanāya majjhatabhāvo upekkhāpāramī”ti.

Athāgamuntī athekadivasaṃ vammikamatthake nipannaṃ disvā soḷasa bhojaputtā khararajjuñca daḷhapāsañca sūlāni ca gahetvā mama santikaṃ āgatā. **Bhetvānāti** mama sarīraṃ aṭṭhasu ṭhānesu bhinditvā sakaṅṭakakāḷavettalatā pavesetvā. **Nāsaṃ atikassa rajjuntī** thokaṃ gantvā sīsaṃ me olambantaṃ disvā mahāmagge

nipajjāpetvā puna nāsampi me bhinditvā vaṭṭarajjuṃ atikassa āvunitvā kājakoṭiyam laggetvā samantato pariggahetvā maṃ nayiṃsu.

Addasaṃsūti, samma saṅkhapāla, te bhojaputtā ekāyane ekagamane jaṅghapa-dikamagge taṃ balena ca vaṇṇena ca upetarūpaṃ passiṃsu, tvaṃ pana issariya-sobhaggasiriyā ca paññāya ca bhāvito vaḍḍhito, so tvaṃ evarūpo samānopi (5.0187) kimatthaṃ tapaṃ karosi, kimicchanto uposathavāsaṃ vasasi, sīlaṃ rakkhasi. “Addasāsin” tipi pāṭho, ahaṃ ekāyane mahāmagge taṃ addasinti attho. **Abhipatthayānoti** patthento. **Tasmāti** yasmā manussayoniṃ patthemī, tasmā vīriyena parakkamitvā tapokammaṃ karomi.

Surositoti suṭṭhu manulitto. **Itoti** imamhā nāgabhavanā manussaloko kena uttaritaro. **Suddhīti** maggaphalanibbānasaṅkhātā visuddhi. **Samyamoti** sīlaṃ. Idaṃ so manussalokeyeva buddhapaccekabuddhānaṃ uppattiṃ sandhāyāha. **Kāhāmīti** attano appaṭisandhikabhāvaṃ karonto jātijarāmarañassantaṃ karissāmīti. Evaṃ, mahārāja, so

saṅkhapālo manussalokaṃ vaṇṇesi. **Samvaccharo** meti evaṃ, mahārāja, tasmim manussalokaṃ vaṇṇente ahaṃ pabbajjāya sinehaṃ katvā etadavocaṃ. Tattha **upa-
tthitosmīti** annapānena ceva dibbehi ca kāmaguṇehi pariciṅṅho mānito asmi. **Pale-
mīti** paremi gacchāmi. **Cirappavutthosmīti** ahaṃ manussalokato cirappavuttho
asmi.

Nābhisapitthāti kacci nu kho mama puttādīsu koci taṃ na akkosi na paribhāsīti
pucchati. “Nābhisajjethā”tipi pāṭho, na kopesīti attho. **Paṭivihitoti** paṭijaggito. **Maṇi-
mamanti** sace, samma ālāra, gacchasiyeva, evaṃ sante mama lohitaṅko dhanahā-
rako sabbakāmadado maṇi saṃvijjati, taṃ uḷāraṃ maṇiratanaṃ ādāya tava gehaṃ
gaccha, tattha imassānubhāvena yāvadicchakaṃ dhanaṃ laddhā puna imaṃ
maṇiṃ ossajassu, ossajanto ca aññattha anossajitvā attano udakacāṭiyaṃ ossaje-
yyāsīti vatvā mayhaṃ maṇiratanaṃ upanesīti vadati.

Evaṃ vatvā ālāro “athāhaṃ, mahārāja, nāgarājānaṃ etadavocaṃ- ‘samma,
nāhaṃ dhanenatthiko, pabbajitum pana icchāmīti pabbajitaparikkhāraṃ yācitvā
teneva saddhiṃ nāgabhavanā nikkhamitvā taṃ nivattetvā himavantaṃ pavisitvā
pabbajitomi”ti vatvā rañño dhammakathaṃ kathento gāthādvayamāha-

191. “Diṭṭhā mayā mānusakāpi kāmā, asassatā vipariṇāmadhammā;
ādīnavaṃ kāmaguṇesu disvā, saddhāyahaṃ pabbajitomi rāja.

192. “Dumapphalānīva (5.0188) patanti māṇavā, daharā ca vuddhā ca sarīra-
bhedā;

etampi disvā pabbajitomi rāja, apaṇṇakaṃ sāmāññameva seyyo”ti.

Tattha **saddhāyāti** kammañca phalañca nibbānañca saddahitvā. **Dumapphalā-
nīva patantīti** yathā rukkhaphalāni pakkānīpi apakkānīpi patanti, tathā māṇavā
daharā ca vuddhā ca patanti. **Apaṇṇakanti** aviraddhaṃ niyyānikaṃ. **Sāmāññameva
seyyoti** pabbajjāva uttamāti pabbajjāya guṇaṃ disvā pabbajitomi, mahārājāti.

Taṃ sutvā rājā anantaraṃ gāthamāha-

193. “Addhā have sevitabbā sapaññā, bahussutā ye bahuṭhānacintino;
nāgañca sutvāna tavañcaḷāra, kāhāmi puññāni anappakānī”ti.

Tattha **ye bahuṭhānacintinoti** ye bahūni kāraṇāni jānanti. **Nāgañcāti** tathā appa-
mādavihāriṇaṃ nāgarājānañca tava ca vacanaṃ sutvā.

Athassa ussāhaṃ janento tāpaso osānagāthamāha-

194. “Addhā have sevitabbā sapaññā, bahussutā ye bahuṭhānacintino;
nāgañca sutvāna mamañca rāja, karohi puññāni anappakānī”ti.

Evaṃ so rañño dhammaṃ desetvā tattheva cattāro vassānamāse vasitvā puna
himavantaṃ gantvā yāvajīvaṃ cattāro brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago
ahosi. Saṅkhapālopi yāvajīvaṃ uposathavāsaṃ vasitvā rājā ca dānādīni puññāni
karitvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā pitā
tāpaso kassapo ahosi, bārāṇasirājā ānando, ālāro sārīputto, saṅkhapālanāgarājā
pana ahameva ahosin”ti.

Saṅkhapāla-jātakavaṇṇanā catutthā.

[525] 5. Cūlasutasomajātakavaṇṇanā

Āmantayāmi (5.0189) **nigamanti** idaṃ satthā jetavane viharanto nekkhammapāramiṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **mahānāradakassapajātaka** sadisa meva (jā. 2.22.1153 ādayo). Atīte pana bārāṇasī sudassanaṃ nāma nagaraṃ ahosi, tattha brahmadatto nāma rājā ajjhāvasi. Bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, dasamāsaccayena mātukucchito nikkhami. Tassa pana puṇṇacandasassirikaṃ mukhaṃ ahosi, tenassa “soma-kumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. So viññutaṃ patto sutavittako savanasīlo ahosi, tena naṃ “sutasomo”ti sañjāniṃsu. So vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggahetvā āgato pitu santakaṃ setacchattaṃ labhitvā dhammena rajjaṃ kāresi, mahantaṃ issariyaṃ ahosi. Tassa candādevippamukhāni soḷasa itthisahassāni ahesuṃ. So aparabhāge puttadhītāhi vaḍḍhanto gharāvāse anabhirato araññaṃ pavisitvā pabbajitukāmo ahosi.

So ekadivasaṃ kappakaṃ āmantetvā “yadā me, samma, sirasmiṃ palitaṃ passeyyāsi, tadā me āroceyyāsi”ti āha. Kappako tassa vacanaṃ sampaṭicchitvā aparabhāge palitaṃ disvā āroce tvā “tena hi naṃ, samma kappaka, uddharitvā mama hatthe patiṭṭhapesi”ti vutte suvaṇṇasaṇḍāsenā uddharitvā rañño hatthe ṭhapesi. Taṃ disvā mahāsatto “jarāya me sarīraṃ abhibhūtan”ti bhīto taṃ palitaṃ gahetvāva pāsādā otarivā mahājanassa dassanaṭṭhāne paññatte rājapallaṅke nisīditvā senāpatippamukhāni asīti-amaccasahassāni purohitappamukhāni saṭṭhibrahmaṇasahassāni aññe ca raṭṭhikajānapadanegamādayo bahū jane pakkosāpetvā “sirasmiṃ me palitaṃ jātaṃ, ahaṃ mahallakosmi, mama pabbajitabhāvaṃ jānāthā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

195. “Āmantayāmi nigamaṃ, mittāmacce parissaje;
sirasmim palitaṃ jātaṃ, pabbajjaṃ dāni rocahan”ti.

Tattha **āmantayāmīti** jānāpemi. **Rocahanti** “roce mi ahaṃ, tassa me, bhonto! Pabbajitabhāvaṃ jānāthā”ti.

Taṃ (5.0190) sutvā tesu eko visāradappatto hutvā gāthamāha-

196. “Abhuṃ me kathaṃ nu bhaṇasi, sallaṃ me deva urasi kappesi;
sattasatā te bhariyā, kathaṃ nu te tā bhavissanti”ti.

Tattha **abhunti** avaḍḍhiṃ. **Uraṣi kappesīti** urasmiṃ sunisitadhotasattiṃ cāresi. **Sattasatāti** samajātikā khattiyakaññā sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Kathaṃ nu te tā bhavissanti**ti tā tava bhariyā tayi pabbajite anāthā nippaccayā kathaṃ bhavissanti, etā anāthā katvā tumhākaṃ pabbajjā nāma na yuttāti.

Tato mahāsatto tatiyaṃ gāthamāha-

197. “Paññāyihinti etā, daharā aññampi tā gamissanti;
saggañca patthayāno, tena ahaṃ pabbajissāmī”ti.

Tattha **paññāyihintīti** attano kamma paññāyissanti. Ahaṃ etāsaṃ kiṃ homi, sabbāpetā daharā, yo añño rājā bhavissati, taṃ etā gamissantīti.

Amaccādayo bodhisattassa paṭivacanaṃ dātuṃ asakkontā tassa mātu santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesuṃ. Sā turitaturitā āgantvā “saccaṃ kira tvaṃ, tāta,

pabbajitukāmosī”ti vatvā dve gāthāyo abhāsi-

198. “Dulladdhaṃ me āsi sutasoma, yassa te homahaṃ mātā;
yaṃ me vilapantiyā, anapekkho pabbajasi deva.

199. “Dulladdhaṃ me āsi sutasoma, yaṃ taṃ ahaṃ vijāyissaṃ;
yaṃ me vilapantiyā, anapekkho pabbajasi devā”ti.

Tattha (5.0191) **dulladdhanti** yaṃ etaṃ mayā labhantiyā puttaṃ jammaṃ
laddhaṃ dulladdhaṃ. **Yaṃ meti** yena kāraṇena mayi nānappakāraṃ vipala-
ntiyā tvaṃ pabbajituṃ icchasi, tena kāraṇena tādisassa puttassa labhanaṃ mama
dulladdhaṃ nāmāti.

Bodhisatto evaṃ paridevamānāyapi mātārā saddhiṃ kiñci na kathesi. Sā
roditvā kanditvā sayameva ekamantaṃ aṭṭhāsi. Athassa pitu ārocesuṃ. So
āgantvā ekaṃ tāva gāthamāha-

200. “Ko nāmeso dhammo, sutasoma kā ca nāma pabbajjā;
yaṃ no amhe jiṇṇe, anapekkho pabbajasi devā”ti.

Tattha **yaṃ no amheti** yaṃ tvaṃ amhākaṃ putto samāno amhe jiṇṇe paṭijaggita-
bbakāle appaṭijaggitvā papāte silaṃ pavaṭṭento viya chaḍḍetvā anapekkho pabba-
jasi, tena taṃ vadāmi ko nāmeso tava dhammoti adhippāyo.

Taṃ sutvā mahāsatto tuṅhī ahosi. Atha naṃ pitā, “tāta sutasoma, saccepi te
mātāpitūsu sineho natthi, puttadhītaro te bahū taruṇā, tayā vinā vattituṃ na
sakkhissanti, tesam vuddhippattakāle pabbajissasi”ti vatvā sattamaṃ gāthamāha-

201. “Puttāpi tuyhaṃ bahavo, daharā appattayobbanā;
mañjū tepitaṃ apassantā, maññe dukkhaṃ nigacchanti”ti.

Tattha **mañjūti** madhuravacanā. **Nigacchantīti** nigacchissanti kāyikacetasika-
dukkhaṃ paṭilabhissantīti maññāmi.

Taṃ sutvā mahāsatto gāthamāha-

202. “Puttehi ca me etehi, daharehi appattayobbanehi;
mañjūhi sabbehipi tumhehi, cirampi ṭhatvā vināsabhāvo”ti.

Tattha (5.0192) **sabbehipi tumhehīti**, tāta, na kevalaṃ putteheva, atha kho
tumhehipi aññehipi sabbasaṅkhārehi ciraṃ ṭhatvāpi dīghamaddhānaṃ ṭhatvāpi
vināsabhāvova niyato. Sakalasmimpi hi lokasannivāse ekasaṅkhāropi nicco
nāma natthīti.

Evaṃ mahāsatto pitu dhammakathaṃ kathesi. So tassa dhammakathaṃ sutvā
tuṅhī ahosi. Athassa sattasatānaṃ bhariyānaṃ ārocayiṃsu. Tā ca pāsādā oruyha
tassa santikaṃ gantvā gopphakesu gahetvā paridevamānā gāthamāhaṃsu-

203. “Chinnaṃ nu tuyhaṃ hadayaṃ, adu te karuṇā ca natthi amhesu;
yaṃ no vikandantiyo, anapekkho pabbajasi devā”ti.

ssapi sinehassa abhāvena tava hadayaṃ amhesu chinnaṃ nu, udāhu karuṇāya abhāvena kāruṇṇaṃ vā natthi, yaṃ no evaṃ vikandantiyo pahāya pabbajasiṭi.

Mahāsatto tāsamaṃ pādamūle parivattivā paridevamānānaṃ paridevanasaddamaṃ sutvā anantaraṃ gāthamāha-

204. “Na ca mayhaṃ chinnaṃ hadayaṃ, atthi karuṇāpi mayhaṃ tumhesu; saggañca patthayāno, tena ahaṃ pabbajissāmi” ti.

Tattha **saggañcāti** ahaṃ saggañca patthayanto yasmā ayaṃ pabbajjā nāma buddhādīhi vaṇṇitā, tasmā pabbajissāmi, tumhe mā cintayitthāti tā assāsesi.

Athassa aggamaheṣiyā ārocesuṃ. Sā garubhārā paripuṇṇagabbhāpi samānā āgantvā mahāsattaṃ vanditvā ekamantaṃ ṭhitā tisso gāthāyo abhāsi-

205. “Dulladdhaṃ (5.0193) me āsi sutasoma, yassa te ahaṃ bhariyā; yaṃ me vilapantiyā, anapekkho pabbajasi deva.

206. “Dulladdhaṃ me āsi sutasoma, yassa te ahaṃ bhariyā; yaṃ me kucchipaṭṭisandhiṃ, anapekkho pabbajasi deva.

207. “Paripakko me gabbho, kucchigato yāva naṃ vijāyāmi; māhaṃ ekā vidhavā, pacchā dukkhāni addakkhin” ti.

Tattha **yaṃ meti** yasmā mama vilapantiyā tvaṃ anapekkho pabbajasi, tasmā yaṃ mayā tava santikā aggamaheṣiṭṭhānaṃ laddhaṃ, taṃ dulladdhameva āsi. Dutiyagāthāya yasmā maṃ tvaṃ kucchipaṭṭisandhiṃ pahāya anapekkho pabbajasi, tasmā yaṃ mayā tava bhariyattaṃ laddhaṃ, taṃ dulladdhaṃ meti attho. **Yāva nanti** yāvāhaṃ taṃ gabbhaṃ vijāyāmi, tāva adhivāseḥiṭi.

Tato mahāsatto gāthamāha-

208. “Paripakko te gabbho, kucchigato iṅgha tvaṃ vijāyassu; puttaṃ anomavaṇṇaṃ, taṃ hitvā pabbajissāmi” ti.

Tattha **puttanti**, bhadde, tava gabbho paripakkoti jānāmi, tvaṃ pana vijāyamānā puttaṃ vijāyissasi, na dhītaraṃ, sā tvaṃ sotthinā vijāyassu puttaṃ, ahaṃ pana saddhiṃ tayā taṃ puttaṃ hitvā pabbajissāmiyevāti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā sokaṃ sandhāretuṃ asakkonti “ito dāni paṭṭhāya, deva, amhākaṃ sirī nāma natthi” ti ubhohi hatthehi hadayaṃ dhārayamānā assūni muñcantī mahāsaddena paridevi. Atha naṃ samassāsento mahāsatto gāthamāha-

209. “Mā (5.0194) tvaṃ cande rudi, mā soci vanatimiramattakki; āroha varapāsādaṃ, anapekkho ahaṃ gamissāmi” ti.

Tattha **mā tvaṃ cande rudīti**, bhadde candādevi, tvaṃ mā rodi mā soci. **Vanatimiramattakkhīti** girikaṇṇikapupphasamānānette. Pāḷiyaṃ pana “koviḷāratambakkhī” ti likhitaṃ, tassā koviḷārapupphaṃ viya tambanetteti attho.

Sā tassa vacanaṃ sutvā ṭhātuṃ asakkonti pāsādaṃ āruya rodamānā nisīdi. Atha naṃ bodhisattassa jeṭṭhaputto disvā “kiṃ nu kho me mātā rodanti nisinnā” ti taṃ pucchanto gāthamāha-

210. “Ko taṃ amma kopesi, kiṃ rodasi pekkhasi ca maṃ bāḷhaṃ; kaṃ avajjhaṃ ghātemi, ñātīnaṃ udikkhamānānaṃ” ti.

Tattha **kopesīti**, amma! Ko nāma taṃ kopesi, ko te appiyaṃ akāsi. **Pekkhasi cāti** maṃ bāḷhaṃ pekkhantī kiṃkāraṇā rodasīti adhippāyo. **Kaṃ avajjhaṃ ghātemīti** aghātetabbampi kaṃ ghātemi attano ñātināṃ udikkhamānānaññeva, akkhāhi meti pucchati.

Tato devī gāthamāha-

211. “Na hi so sakkā hantaṃ, vijitāvī yo maṃ tāta kopesi;
pitā te maṃ tāta avaca, anapekkho ahaṃ gamissāmī”ti.

Tattha **vijitāvīti**, tāta, yo maṃ imissā pathaviyā vijitāvī kopesi, appiyasamudācārena me hadaye kopañca sokañca pavesesi, so tayā hantaṃ na sakkā, mañhi, tāta, tava pitā “ahaṃ rajjasiriñca tañca pahāya araññaṃ pavisitvā pabbajissāmī”ti avaca, idaṃ me rodanakāraṇanti.

So (5.0195) tassā vacanaṃ sutvā “amma! Kiṃ nāma tvaṃ kathesi, nanu evaṃ sante mayaṃ anāthā nāma bhavissāmā”ti paridevanto gāthamāha-

212. “Yohaṃ pubbe niyyāmi, uyyānaṃ mattakuñjare ca yodhemi;
sutasome pabbajite, kathaṃ nu dāni karissāmī”ti.

Tassattho- yo ahaṃ pubbe catu-ājaññayuttaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ rathaṃ abhiruyha uyyānaṃ gacchāmi, mattakuñjare ca yodhemi, aññehi ca assa-kīḷādīhi kīḷāmi, svāhaṃ idāni sutasome pabbajite kathaṃ karissāmīti?

Athassa kaniṭṭhabhātā sattavassiko te ubhopi rodante disvā mātaraṃ upasaṅkamitvā, “amma! Kiṃkāraṇā tumhe rodathā”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā “tena hi mā rodatha, ahaṃ tātassa pabbajituṃ na dassāmī”ti ubhopi te assāsetvā dhātiyā saddhiṃ pāsādā oruyha pitu santikaṃ gantvā, “tāta, tvaṃ kira amhe akāmake pahāya ‘pabbajāmī’ti vadasi, ahaṃ te pabbajituṃ na dassāmī”ti pitaraṃ gīvāya daḷhaṃ gahetvā gāthamāha-

213. “Mātucca me rudantyā, jeṭṭhassa ca bhātuno akāmassa;
hatthepi te gahessaṃ, na hi gacchasi no akāmānan”ti.

Mahāsatto cintesi- “ayaṃ me paripanthaṃ karoti, kena nu kho naṃ upāyena paṭikkamāpeyyan”ti. Tato dhātiṃ oloketvā, “amma! Dhāti handimaṃ maṇikkhandhapiḷandhanaṃ, taveso hotu hatthe, puttaṃ apanehi, mā me antarāyaṃ kari”ti sayaṃ puttaṃ hatthe gahetvā apanetuṃ asakkonto tassā lañjaṃ paṭijānetvā gāthamāha-

214. “Uṭṭhehi tvaṃ dhāti, imaṃ kumāraṃ ramehi aññattha;
mā me paripanthamakāsi, saggāṃ mama patthayānassā”ti.

Tattha (5.0196) **imaṃ kumāranti**, amma! Dhāti tvaṃ uṭṭhehi, imaṃ kumāraṃ apanetvā āgantvā imaṃ maṇiṃ gahetvā aññattha naṃ abhiramehīti.

Sā lañjaṃ labhitvā kumāraṃ saññāpetvā ādāya aññattha gantvā paridevamānā gāthamāha-

215. “Yaṃ nūnimaṃ dadeyyaṃ pabhaṅkaraṃ, ko nu me imināttho;
sutasome pabbajite, kiṃ nu menaṃ karissāmī”ti.

Tassattho- yaṃ nūna ahaṃ imaṃ lañjatthāya gahitaṃ pabhaṅkaraṃ suppa-bhāsaṃ maṇiṃ dadeyyaṃ, ko nu mayhaṃ sutasomanarinde pabbajite iminā attho, **kiṃ nu menaṃ karissāmī**, ahaṃ tasmīṃ pabbajite imaṃ labhissāmī, labhantīpi ca

kiṃ nu kho etaṃ karissāmi, passatha me kammanti.

Tato mahāsenagutto cintesi- “ayaṃ rājā “gehe me dhanaṃ mandan’ti saññaṃ karoti maññe, bahubhāvamassa kathessāmi” ti. So uṭṭhāya vanditvā gāthamāha-

216. “Koso ca tuyhaṃ vipulo, koṭṭhāgārañca tuyhaṃ paripūraṃ;
pathavī ca tuyhaṃ vijitā, ramassu mā pabbaji devā” ti.

Taṃ sutvā mahāsatto gāthamāha-

217. “Koso ca mayhaṃ vipulo, koṭṭhāgārañca mayhaṃ paripūraṃ;
pathavī ca mayhaṃ vijitā, taṃ hitvā pabbajissāmi” ti.

Taṃ sutvā tasmim̐ apagate kulavaḍḍhanaseṭṭhi nāma uṭṭhāya vanditvā gāthamāha-

218. “Mayhampi (5.0197) dhanaṃ pahūtaṃ, saṅkhyātuṃ nopi deva sakkomi;
taṃ te dadāmi sabbampi, ramassu mā pabbaji devā” ti.

Taṃ sutvā mahāsatto gāthamāha-

219. “Jānāmi dhanaṃ pahūtaṃ, kulavaḍḍhana pūjito tayā casmi;
saggañca patthayāno, tena ahaṃ pabbajissāmi” ti.

Taṃ sutvā kulavaḍḍhane apagate mahāsatto somadattaṃ kaniṭṭhabhātaraṃ āmantetvā, “tāta, ahaṃ pañjarapakkhitto vanakukkuṭo viya ukkaṇṭhito, maṃ gharāvāse anabhirati abhibhavati, ajjeva pabbajissāmi, tvaṃ imaṃ rajjaṃ paṭipajjā” ti rajjaṃ niyyādentō gāthamāha-

220. “Ukkaṇṭhitosmi bālhaṃ, arati maṃ somadatta āvisati;
bahukāpi me antarāyā, ajjevāhaṃ pabbajissāmi” ti.

Taṃ sutvā sopi pabbajitukāmo taṃ dīpentō itaraṃ gāthamāha-

221. “Idaṅca tuyhaṃ rucitaṃ, sutasoma ajjeva dāni tvaṃ pabbaja;
ahampi pabbajissāmi, na ussahe tayā vinā ahaṃ ṭhātun” ti.

Atha naṃ so paṭikkhipitvā upaḍḍhaṃ gāthamāha-

222. “Na hi sakkā pabbajituṃ, nagare na hi paccati janapade cā” ti.
Tattha **na hi paccatī**ti idāneva tāva

mama pabbajjādhippāyaṃ sutvāva imasmiṃ dvādasayojanike sudassananagare ca sakalajanapade ca na paccati, koci uddhane aggim na jāleti, amhesu pana dvīsu pabbajitesu anāthāva raṭṭhavāsino bhavissanti, tasmā na hi sakkā tayā pabbajitum, ahameva pabbajissāmiti.

Taṃ sutvā mahājano mahāsattassa pādamūle parivattivā paridevanto upaḍḍha-gāthamāha-

“Sutasome pabbajite, kathaṃ nu dāni karissāmā”ti.

Tato mahāsatto “alaṃ mā socayittha, ahaṃ cirampi ṭhatvā tumhehi vinā bhavi-ssāmi, uppannasaṅkhāro hi nicco nāma natthi”ti mahājanassa dhammaṃ kathento āha-

223. “Upanīyatidaṃ (5.0198) maññe, parittaṃ udakaṃva caṅkavāramhi; evaṃ suparittake jīvite, na ca pamajjitum kālo.

224. “Upanīyatidaṃ maññe, parittaṃ udakaṃva caṅkavāramhi; evaṃ suparittake jīvite, andhabālā pamajjanti.

225. “Te vaḍḍhayanti nirayaṃ, tiracchānayaniṅca pettivisayaṅca; taṅhāya bandhanabaddhā, vaḍḍhenti asurakāyan”ti.

Tattha **upanīyatidaṃ maññeti**, tāta, “idaṃ jīvitaṃ upanīyati”ti ahaṃ maññāmi. Aññesu suttesu upasaṃharaṇattho upaniyyanattho, idha pana pariyādānattho. Tasmā yathā parittaṃ udakaṃ rajakānaṃ khāracaṅkavāre pakkhittaṃ sīghaṃ pariyādiyati, tathā jīvitampi. Evaṃ suparittake jīvite taṃ parittakaṃ āyusaṅkhāraṃ gahetvā vicarantānaṃ sattānaṃ na puññakiriyāya pamajjitum kālo, appamādova kātum vaṭṭatīti ayamettha attho. **Andhabālā pamajjantīti** ajarāmarā viya hutvā gūthakalale sūkarā viya hutvā kāmapaṅke nimujjantā pamajjanti. **Asurakāyanti** kāḷakañjika-asurayoniṅca vaḍḍhentīti attho.

Evaṃ mahāsatto mahājanassa dhammaṃ desetvā pubbakaṃ nāma pāsādaṃ āruyha sattamāya bhūmiyā ṭhito khaggena cūḷaṃ chinditvā “ahaṃ tumhākaṃ kiñci na homi, attano rājānaṃ gaṇhathā”ti saveṭhanaṃ cūḷaṃ mahājanassa antare khipi. Taṃ gahetvā mahājano bhūmiyaṃ parivaṭṭento parivaṭṭento paridevi. Tasmim ṭhāne mahantaṃ rajaggaṃ uṭṭhahi. Paṭikkamitvā ṭhitajano taṃ oloketvā “raññā cūḷaṃ chinditvā saveṭhanā cūḷā mahājanassa antare khittā bhavissati, tenāyaṃ pāsādassa avidūre rajavaṭṭi uggatā”ti paridevanto gāthamāha-

226. “Ūhaññate rajaggaṃ avidūre, pubbakamhi ca pāsāde; maññe no kesā chinnā, yasassino dhammarājassā”ti.

Tattha **ūhaññateti** uṭṭhahati. **Rajagganti** rajakkhandho. **Avidūreti** ito amhākaṃ ṭhitatṭhānato avidūre. **Pubbakamhīti** pubbakapāsādassa samīpe. **Maññe noti** amhākaṃ dhammarājassa kesā chinnā bhavissantīti maññāma.

Mahāsatto (5.0199) paricārikaṃ pesetvā pabbajitaparikkhāre āharāpetvā kappa-kena kesamassuṃ ohārāpetvā alaṅkāraṃ sayanapiṭṭhe pātetvā rattapaṭānaṃ dasāni chinditvā tāni kāsāyāni nivāsetvā mattikāpattaṃ vāma-aṃsakūṭe laggetvā kattaradaṇḍaṃ ādāya mahātale aparāparaṃ caṅkamitvā pāsādā otarivā antara-vīthim paṭipajji. Gacchantam pana naṃ na koci sañjāni. Athassa sattasatā khattiya-kaññā pāsādaṃ abhiruhitvā taṃ adisvā ābharaṇabhaṇḍameva disvā otarivā ava-

sesānaṃ soḷasasahassānaṃ itthīnaṃ santikaṃ gantvā “amhākaṃ piyasāmiko sutasomamahissaro pabbajito”ti mahāsaddena paridevamānāva bahi nikkhamiṃsu. Tasmim̃ khaṇe mahājano tassa pabbajitabhāvaṃ aññāsi, sakalanagaraṃ saṅkhubhitvā “rājā kira no pabbajito”ti rājadvāre sannipati, mahājano “idha rājā bhavissati, ettha bhavissati”ti pāsādādīni rañño paribhogaṭṭhānāni gantvā rājānaṃ adisvā-

227. “Ayamassa pāsādo, sovaṇṇapupphamālyavītikiṇṇo; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

228. “Ayamassa pāsādo, sovaṇṇapupphamālyavītikiṇṇo; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghena.

229. “Idamassa kūṭāgāraṃ, sovaṇṇapupphamālyavītikiṇṇaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

230. “Idamassa kūṭāgāraṃ, sovaṇṇapupphamālyavītikiṇṇaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghena.

231. “Ayamassa asokavanikā, supupphitā sabbakālikā rammā; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

232. “Ayamassa asokavanikā, supupphitā sabbakālikā rammā; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghena.

233. “Idamassa uyyānaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

234. “Idamassa (5.0200) uyyānaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghena.

235. “Idamassa kaṇikāravanaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

236. “Idamassa kaṇikāravanaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghena.

237. “Idamassa pāṭalivanaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

238. “Idamassa pāṭalivanaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghena.

239. “Idamassa ambavanaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

240. “Idamassa ambavanaṃ, supupphitaṃ sabbakālikaṃ rammaṃ; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghena.

241. “Ayamassa pokkharāṇī, sañchannā aṇḍajehi vītikiṇṇā; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo itthāgārehi.

242. “Ayamassa pokkharāṇī, sañchannā aṇḍajehi vītikiṇṇā; yahimanuvaricari rājā, parikiṇṇo ñātisaṅghenā”ti.-

Imāhi gāthāhi paridevanto vicari.

Tattha **vītikiṇṇoti** sovaṇṇapupphehi ca nānāmālyehi ca samokiṇṇo. **Parikiṇṇoti** parivārito. **Itthāgārehi**ti dāsiyo upādāya itthiyo itthāgārā nāma. **Ñātisaṅghenāti** amaccāpi idha ñātayo eva. **Kūṭāgāranti** sattaratanavicitto sayanakūṭāgāragabbho.

Asokavanikāti asokavanabhūmi. **Sabbakālikā**ti sabbakālaparibhogakkhamā nicca-pupphitā vā. **Uyyānanti** nandanavanacittalatāvanasadisaṃ uyyānaṃ (5.0201). **Sabbakālikanti** chasupi utūsu uppajjanakapupphaphalasañchannaṃ. Kaṇikāravanādīsu **sabbakālikanti** sabbakāle supupphitaphalitameva. **Sañchannā**ti nānāvīdhehi jalajathalajakusumehi suṭṭhu sañchannā. **Aṇḍajehi vītikinṇā**ti sakuṇasaṅghehi okiṇṇā.

Evamaṃ tesu tesu ṭhānesu paridevītvā mahājano puna rājaṅgaṇaṃ āgantvā-

243. “Rājā vo kho pabbajito, sutasomo rajjaṃ imaṃ pahatvāna;

kāsāyavatthavasano, nāgo va ekako caratī”ti.-

Gāthaṃ vatvā attano ghare vibhavaṃ pahāya puttadhītarō hatthesu gahetvā nikkhamitvā bodhisattasseva santikaṃ agamāsi, tathā mātāpitarō puttadārā soḷasasahassā ca nāṭakitthiyo. Sakalanagaraṃ tucchaṃ viya ahosi, janapadavāsīnopi tesāṃ pacchato pacchato gamiṃsu. Bodhisatto dvādasayojanikaṃ parisāṃ gahetvā himavantābhimukho pāyāsi. Athassa abhinikkhamaṃ ñatvā sakko vissakammaṃ āmantetvā, “tāta vissakamma, sutasomamahārājā abhinikkhamaṃ nikkhanto, vasanaṭṭhānaṃ laddhuṃ vaṭṭati, samāgamo ca mahā bhavissati, gaccha himavantapadese gaṅgātīre tiṃsayojanāyāmaṃ pañcadasayojanavitthataṃ assamapadaṃ māpehi”ti pesesi. So tathā katvā tasmīṃ assamapade pabbajitaparikkhāre paṭiyādetvā ekapadikamaggaṃ māpetvā devalokameva gato.

Mahāsatto tena maggena gantvā taṃ assamapadaṃ pavisitvā paṭhamaṃ sayāṃ pabbajitvā pacchā sese pabbājesi, aparabhāge bahū pabbajiṃsu. Tiṃsayojanikaṃ ṭhānaṃ paripūri. Vissakammena pana assamapadaniyāmo ca bahūnaṃ pabbajitaniyāmo ca bodhisattassa assamapadasaṃvidahitaniyāmo ca **hatthipālajātake** (jā. 1.15.337 ādayo) āgatanayeneva veditabbo. Tattha mahāsatto yassa yasseva kāmavitakkādi micchāvitakko uppajjati, taṃ taṃ ākāseṇa upasaṅkamitvā ākāse pallaṅkena nisīditvā ovaḍanto gāthādvayamāha-

244. “Māssu (5.0202) pubbe ratikīḷitāni, hasitāni ca anussarittha;

mā vo kāmā haniṃsu, rammañhi sudassanaṃ nagaraṃ.

245. “Mettacittaṅca bhāvētha, appamāṇaṃ divā ca ratto ca;

agacchittha devapuraṃ, āvāsaṃ puñṇakammaṃ”ti.

vo kāmā haniṃsūti mā tumhe vatthukāmakilesakāmā haniṃsu. Rammaṃ hīti Tattha **ratikīlītānī**ti kāmaraṭiyo ca kāyavācākhīḍḍāvasena pavattakīlītāni ca. **Mā vo kāmā haniṃsūti** mā tumhe vatthukāmakilesakāmā haniṃsu. **Rammaṃ hīti** sudassananagaraṃ nāma ramaṇiyaṃ, taṃ mā anussarīttha. **Mettacittanti** idaṃ desanāmatameva, so pana cattāropi brahmavihāre ācikkhi. **Appamāṇanti** appamāṇasattārammaṇaṃ. **Agacchitthā**ti gamissatha. **Devapuranti** brahmalokaṃ.

Sopi isigaṇo tassovāde ṭhatvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣīti sabbaṃ **hatthipāla-jātake** āgatanayeneva kathetabbaṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahābhiniḅkhamanaṃ nikkhantoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā mātāpitaro mahārājakulāni ahesuṃ, candādevī rāhulamātā, jeṭṭhaputto sārīputto, kaniṭṭhaputto rāhulo, dhāti khujjuttarā, kulavaḍḍhanaseṭṭhi kassapo, mahāsena-gutto moggallāno, somadattakumāro ānando, sesaparisā buddhaparisā, sutasomārājā pana ahameva ahoṣin”ti.

Cūlasutasomajātakavaṇṇanā pañcamā.

Jātakuddānaṃ-

Suvapaṇḍitajambukakuṇḍalino, varakañña malambusajātakañca;
pavaruttamasañkhasirīvhayako, sutasoma-arindamarājavarō.

Cattālīsanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

18. Paṇṇāsanipāto

[526] 1. Niṅinikājātakavaṇṇanā

Uddayhate (5.0203) **janapadoti** idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyaikā-palobhanaṃ ārabba kathesi. Kathento ca taṃ bhikkhuṃ “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti pucchitvā “purāṇadutiyaikāyā”ti vutte “na esā kho, bhikkhu, idāneva tava anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya jhānā parihāyitvā mahāvināsaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto udiccabrāhmaṇama-hāsālakule nibbattitvā vayappatto uggahitasippo isipabbajjaṃ pabbijitvā jhānā-bhiññā nibbattetvā himavantapadese vāsaṃ kappesi. Alambusājātake vuttanayeneva taṃ paṭicca ekā migī gabbhaṃ paṭilabhivā puttaṃ vijāyi, “isisiṅgo”tvevassa nāmaṃ ahoṣi. Atha naṃ pitā vayappattaṃ pabbājetvā kasiṇaparikkammaṃ uggaṇhāpesi. So nacirasseva jhānābhiññā uppādetvā jhānasukhena kīḷi, ghoratapo paramadhitindriyo ahoṣi. Tassa silatejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjento taṃ kāraṇaṃ ṇatvā “upāyenassa silaṃ bhindissāmi”ti tīṇi saṃvaccharāni

sakalakāsiraṭṭhe vuṭṭhiṃ nivāresi, raṭṭhaṃ aggidaḍḍhaṃ viya ahosi. Sasse asa-mpajjamāne dubbhikkhapīlitā manussā sannipativā rājaṅgaṇe upakkosiṃsu. Atha ne rājā vātapāne ṭhito “kiṃ etan”ti pucchi. “Mahārāja, tīṇi saṃvaccharāni devassa avassantattā sakalaraṭṭhaṃ uddayhati, manussā dukkhitā, devaṃ vassā-pehi, devā”ti. Rājā sīlaṃ samādiyivā uposathaṃ upavasantopi vassaṃ vassā-petuṃ nāsakkhi.

Tasmiṃ kāle sakko aḍḍharattasamaye tassa sirigabbhaṃ pavisitvā ekobhāsaṃ katvā vehāse aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā “kosi tvan”ti pucchi. “Sakkohamasmi”ti. “Kenatthenāgatosi”ti? “Vassati te, mahārāja (5.0204), raṭṭhe devo”ti? “Na vassati”-ti. “Jānāsi panassa avassanakāraṇan”ti? “Na jānāmi, sakkā”ti. “Mahārāja, himavanta-padese isisiṅgo nāma tāpaso paṭivasati ghoratapo paramadhitindriyo. So nibaddhaṃ deve vassante kujjhivā ākāsaṃ olokesi, tasmā devo na vassati”ti. “Idāni panettha kiṃ kātabban”ti? “Tassa tape bhinne devo vassissati”ti. “Ko panassa tapaṃ bhindituṃ samattho”ti? “Dhītā te, mahārāja, niḷinikā samatthā, taṃ pakkosāpetvā ‘asukaṭṭhānaṃ nāma gantvā tāpasassa tapaṃ bhindāhi’ti pesehi”ti. Evaṃ so rājānaṃ anusāsivā sakaṭṭhānameva agamāsi. Rājā punadivase ama-ccehi saddhiṃ mantevā dhītaraṃ pakkosāpetvā paṭhamaṃ gāthamāha-

1. “Uddayhate janapado, raṭṭhañcāpi vinassati;
ehi niḷinike gaccha, taṃ me brāhmaṇamānaya”ti.

Tattha **taṃ meti** taṃ mama anattakāriṃ brāhmaṇaṃ attano vasaṃ ānehi, kilesarativasenassa sīlaṃ bhindāhīti.

Taṃ sutvā sā dutiyaṃ gāthamāha-

2. “Nāhaṃ dukkhakkhamā rāja, nāhaṃ addhānakovidā;
kathaṃ ahaṃ gamissāmi, vanaṃ kuñjarasevitan”ti.

Tattha **dukkhakkhamā**ti ahaṃ, mahārāja, dukkhassa khamā na homi, addhā-nampi na jānāmi, sāhaṃ kathaṃ gamissāmīti.

Tato rājā dve gāthāyo abhāsi-

3. “Phītaṃ janapadaṃ gantvā, hatthinā ca rathena ca;
dārusaṅghāṭayānena, evaṃ gaccha niḷinike.

4. “Hatthi-assarathe pattī, gacchevādāya khattiye;
taveva vaṇṇarūpena, vasaṃ tamānayasī”ti.

Tattha **dārusaṅghāṭayānenā**ti, amma, niḷinike na tvamaṃ padasā gamissasi, phītaṃ pana subhikkhaṃ khemaṃ attano janapadaṃ hatthivāhanehi ca rathavāhanehi ca (5.0205) gantvā tato parampi ajjhokāse paṭicchannena vayhādinā udakaṭṭhāne nāvāsaṅkhātena dārusaṅghāṭayānena gaccha. **Vaṇṇarūpenā**ti evaṃ akilama-mānā gantvā tava vaṇṇena ceva rūpasampadāya ca taṃ brāhmaṇaṃ attano vasaṃ ānayasīti.

Evaṃ so dhītaraṃ saddhiṃ akathetabbampi raṭṭhaparipālanāṃ nissāya kathesi. Sāpi “sādhū”ti sampaṭicchī. Athassā sabbaṃ dātabbayuttakaṃ datvā amaccehi saddhiṃ uyyojesi. Amaccā taṃ ādāya paccantaṃ patvā tattha khandhāvāraṃ nivāsāpetvā rājadhītaraṃ ukkhipāpetvā vanacarakena desitena maggena hima-vantaṃ pavisitvā pubbaṇhasamaye tassa assamapadassa samīpaṃ pāpuṇiṃsu.

Tasmiṃ khaṇe bodhisatto puttam assamapade nivāsāpetvā sayam phalāphalattāya araṇṇam pavittṭho hoti. Vanacarako sayam assamam agantvā tassa pana dassanaṭṭhāne ṭhatvā niṇikāya tam dassento dve gāthā abhāsi-

5. “Kadalīdhajapaññāṇo, ābhujīparivārito;
eso padissati rammo, isisiṅgassa assamo.
6. “Eso aggissa saṅkhāto, eso dhūmo padissati;
maññe no aggiṃ hāpeti, isisiṅgo mahiddhiko”ti.

Tattha kadalīsaṅkhātā dhajā paññāṇam assāti **kadalīdhajapaññāṇo. Ābhujīparivāritoti** bhujapattavanaparikkhitto. **Saṅkhātoti** eso aggi assa isisiṅgassa jhānena saṅkhāto paccakkhagato jalati. **Maññe no agginti** aggiṃ no hāpeti juhati paricaratīti maññāmi.

Amaccāpi bodhisattassa araṇṇam pavittṭhavelāya assamam parivāretvā ārakkham ṭhapetvā rājadhītaram isivesam gāhāpetvā suvaṇṇacīrakena nivāsana-pārupanam katvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā tantubaddham cittageṇḍukam gāhāpetvā assamapadam pesetvā sayam bahi rakkhantā aṭṭhamṣu. Sā tena geṇḍukena kīlantī caṅkamakoṭiyam otari. Tasmiṃ khaṇe isisiṅgo paṇṇasāladvāre pāsāṇaphalake nisino hoti. So tam āgacchantiṃ disvā bhītatasito uttāya paṇṇasālam pavisitvā aṭṭhāsi (5.0206). Sāpissa paṇṇasāladvāram gantvā kīliyeva. Satthā taṅca tato uttari ca attham pakāsento tisso gāthā abhāsi-

7. “Taṅca disvāna āyantim, āmuttamaṇikuṇḍalam;
isisiṅgo pāvisi bhīto, assamam paṇṇachādanam.
8. “Assamassa ca sā dvāre, geṇḍukenassa kīlati;
vidaṃsayantī aṅgāni, guyham pakāsītāni ca.
9. “Taṅca disvāna kīlantim, paṇṇasālagato jaṭi;
assamā nikkhamitvāna, idam vacanamabravī”ti.

Tattha **geṇḍukenassāti** assa isisiṅgassa assamadvāre geṇḍukena kīlati. **Vidaṃsayantīti** dassentī. **Guyham pakāsītāni cāti** guyhaṅca rahassaṅgam pakāsītāni ca pākaṭāni mukhahatthādīni. **Abravīti** so kira paṇṇasālāya ṭhatvā cintesi- “sacāyam yakkho bhavēyya, paṇṇasālam pavisitvā maṃ murumāpetvā khādeyya, nāyam yakkho, tāpaso bhavissati”ti assamā nikkhamitvā pucchanto gāthamāha-

10. “Ambho ko nāma so rukkho, yassa tevaṃgataṃ phalam;
dūrepi khittam paccehi, na tam ohāya gacchati”ti.

Tattha **yassa tevaṃgataṃ phalanti** yassa tava rukkhasa evaṃgatikaṃ manoramam phalam. **Ko nāma so rukkhoti** citrageṇḍukassa adiṭṭhapubbattā “rukkiphalena tena bhavitabban”ti maññamāno evam pucchati.

Athassa sā rukkham ācikkhantī gāthamāha-

11. “Assamassa mama brahme, samīpe gandhamādane;
bahavo tādisā rukkha, yassa tevaṃgataṃ phalam;
dūrepi khittam paccehi, na maṃ ohāya gacchati”ti.

Tattha **samīpe gandhamādaneti** gandhamādanapabbate mama assamassa samīpe. **Yassa tevaṃgatanti** yassa evaṃgataṃ, **ta-kāro** byañjanasandhikaroti.

Iti (5.0207) sā musāvādam abhāsi. Itaropi saddahitvā “tāpaso eso”ti saññāya

paṭisanthāraṃ karonto gāthamāha-

12. “Etū bhavaṃ assamimaṃ adetu, pajjañca bhakkhañca paṭicca dammi;
idamāsaṇaṃ atra bhavaṃ nisīdatu, ito bhavaṃ mūlaphalāni bhuñjatū” ti.

Tattha **assamimanti** assamaṃ imaṃ bhavaṃ pavisatu. **Adetūti** yathāsannihitaṃ
āhāraṃ paribhuñjatu. **Pajjanti** pādabbhañjanaṃ. **Bhakkhanti** madhuraphalāphalaṃ.
Paṭicchāti paṭiggaṇha. **Idamāsananti** pavitṭhakāle evamāha.

gate sarīraṃ appaṭicchannaṃ ahosi. Tāpaso mātugāmasarīrassa adiṭṭhapubbattā taṃ disvā “vaṇṇo eso”ti saññāya evamāha-

13. “Kiṃ te idaṃ ūrūnamantarasmim, supicchitaṃ kaṇharivappakāsati; akkhāhi me pucchito etamatthaṃ, kose nu te uttamaṅgaṃ paviṭṭhan”ti.

Tattha **supicchitanti** dvinnaṃ ūrūnaṃ samāgamakāle suphusitaṃ sippipuṭamu-khasaṅṭhānaṃ. Subhalakkhaṇena hi asamannāgatāya taṃ ṭhānaṃ āvāṭadhā-tukaṃ hoti, samannāgatāya abbhunnataṃ sippipuṭamukhasaṅṭhānaṃ. **Kaṇhariva-ppakāsati** ubhosu passesu kāḷakaṃ viya khāyati. **Kose nu te uttamaṅgaṃ pavi-ṭṭhanti** tava uttamaṅgaṃ liṅgasaṅṭhānaṃ na paññāyati, kiṃ nu taṃ tava sarīrasa-nkhāte kose paviṭṭhanti pucchati.

Atha naṃ sā vañcayantī gāthādvayamāha-

14. “Ahaṃ vane mūlaphalesanaṃ caraṃ, āsādayiṃ acchaṃ sughorarūpaṃ; so maṃ patitvā sahasājjhapatto, panujja maṃ abbaḥhi uttamaṅgaṃ.

15. “Svāyaṃ (5.0208) vaṇo khajjati kaṇḍuvāyati, sabbañca kālaṃ na labhāmi sātamaṃ;

paho bhavaṃ kaṇḍumimaṃ vinetuṃ, kurutaṃ bhavaṃ yācito brāhmaṇattha-n”ti.

Tattha **āsādayinti** ghaṭṭesiṃ, āgacchantaṃ disvā leḍḍunā paharinti attho. **Pati-tvāti** upadhāvitvā. **Sahasājjhappatto** mamaṃ sahasā ajjhappatto sampatto. **Panu-jjāti** atha maṃ potetvā. **Abbahīti** mukhena mama uttamaṅgaṃ luñcitvā pakkāmi, tato paṭṭhāya imasmim ṭhāne vaṇo jāto. **Svāyanti** so ayaṃ tato paṭṭhāya mayhaṃ vaṇo khajjati ceva kaṇḍuvañca karoti, tappaccayā sāhaṃ sabbakālaṃ kāyikaceta-sikasukhaṃ na labhāmi. **Pahoti** pahu samattho. **Brāhmaṇatthanti** bhavaṃ mayā yācito imaṃ brāhmaṇassa atthaṃ karotu, idaṃ me dukkhaṃ harāhīti vadati.

So tassā musāvādaṃ “sabhāvo”ti saddahitvā “sace te evaṃ sukhaṃ hoti, kari-ssāmi”ti taṃ padesaṃ oloketvā anantaraṃ gāthamāha-

16. “Gambhīrarūpo te vaṇo salohito, apūṭiko vaṇagandho mahā ca; karomi te kiñci kasāyayogaṃ, yathā bhavaṃ paramasukhī bhaveyyā”ti.

Tattha **salohitoti** rattobhāso. **Apūṭikoti** pūṭimaṃsarāhito. **Vaṇagandhoti** thokaṃ duggandho. **Kasāyayoganti** ahaṃ keci rukkhakasāye gahetvā tava ekaṃ kasāya-yogaṃ karomīti.

Tato niḷinikā gāthamāha

17. “Na mantayogā na kasāyayogā, na osadhā brahmacāri kamanti; yaṃ te mudu tena vinehi kaṇḍuṃ, yathā ahaṃ paramasukhī bhaveyyan”ti.

Tattha (5.0209) **kamantīti**, bho brahmacāri, imasmim mama vaṇe neva manta-yogā, na kasāyayogā, na pupphaphalādīni osadhāni kamanti, anekavāraṃ katehipi tehi etassa phāsukabhāvo na bhūtapubbo. Yaṃ pana te etaṃ mudu aṅga-jātaṃ, tena ghaṭṭiyamānasseva tassa kaṇḍu na hoti, tasmā tena vinehi kaṇḍunti.

So “saccaṃ eso bhaṇati”ti sallakkhetvā “methunasamsaggena sīlaṃ bhijjati, jhānaṃ antaradhāyati”ti ajānanto mātugāmassa adiṭṭhapubbattā methunadha-mmassa ca ajānanabhāvena “bhesajjan”ti vadantiyā tāya methunaṃ paṭisevi.

Tāvadevassa sīlaṃ bhijji, jhānaṃ parihāyi. So dve tayo vāre saṃsaggaṃ katvā kilanto hutvā nikkhamitvā saraṃ oruyha nhatvā paṭippassaddhadaratho āgantvā paṇṇasālāyaṃ nisīditvā punapi taṃ “tāpaso”ti maññaṃāno vasanaṭṭhānaṃ pucchanto gāthamāha-

18. “Ito nu bhoto katamena assamo, kacci bhavaṃ abhiramasī arañña; kacci nu te mūlaphalaṃ pahūtaṃ, kacci bhavantaṃ na vihiṃsanti vāḷā”ti.

Tattha **katamenā**ti ito katamena disābhāgena bhoto assamo. **Bhavanti** ālapana-metaṃ.

Tato niḷinikā catasso gāthāyo abhāsi-

19. “Ito ujum uttarāyaṃ disāyaṃ, khemā nadī himavatā pabhāvī; tassā tīre assamo mayha rammo, aho bhavaṃ assamaṃ mayhaṃ passe.

20. “Ambā ca sālā tilakā ca jambuyo, uddālakā pāṭaliyo ca phullā; samantato kimpurisābhigītaṃ, aho bhavaṃ assamaṃ mayhaṃ passe.

21. “Tālā (5.0210) ca mūlā ca phalā ca mettha, vaṇṇena gandhena upetarūpaṃ. taṃ bhūmibhāgehi upetarūpaṃ, aho bhavaṃ assamaṃ mayhaṃ passe.

22. “Phalā ca mūlā ca pahūtamettha, vaṇṇena gandhena rasenupeṭā; āyanti ca luddakā taṃ padesaṃ, mā me tato mūlaphalaṃ ahāsun”ti.

Tattha **uttarāyanti** uttarāya. **Khemā**ti evaṃnāmikā nadī. **Himavatā pabhāvī**ti himavantato pavattati. **Ahoti** patthanatthe nipāto. **Uddālakā**ti vātaghātakā. **Kimpuri-sābhigī**ti samantato parivāretvā madhurasaddena gāyantehi kimpurisehi abhigītaṃ. **Tālā ca mūlā ca phalā ca metthā**ti ettha mama assame pāsādikā tālarukkhā ca tesaññaeva vaṇṇagandhādisampannā kandasāṅkhātā mūlā ca phalā ca. **Pahūtametthā**ti nānārukkhaphalā ca rukkhavallimūlā ca pahūtā ettha. **Mā me tatoti** taṃ mama assamapadaṃ sambahulā luddakā āgacchanti, mayā cettha āharitvā ṭhapitaṃ bahu madhurasamūlaphalāphalaṃ atthi, te mayi cirāyante mūlaphalāphalaṃ hareyyuṃ. Te tato mama mūlaphalāphalaṃ mā hariṃsu, tasmā sacepi mayā saddhiṃ āgantukāmo, ehi, no ce, ahaṃ gamissāmiti āha.

Taṃ sutvā tāpaso yāva pitu āgamanā adhivāsāpetuṃ gāthamāha-

23. “Pitā mamaṃ mūlaphalesanaṃ gato, idāni āgacchati sāyakāle; ubhova gacchāmasse assamaṃ taṃ, yāva pitā mūlaphalato etū”ti.

Tattha **ubhova gacchāmaseti** mama pitu ārocetvā ubhova gamissāma.

Tato (5.0211) sā cintesi- “ayaṃ tāva araññaeva vaḍḍhitabhāvena mama itthi-bhāvaṃ na jānāti, pitā panassa maṃ disvāva jānitvā ‘tvaṃ idha kiṃ karosī’ti kājakoṭiyā paharivā sīsampi me bhindeyya, tasmīṃ anāgateyyeva mayā gantuṃ vaṭṭati, āgamanakammampi me niṭṭhitan”ti. Sā tassa āgamanūpāyaṃ ācikkhanti itaraṃ gāthamāha-

24. “Añña bahū isayo sādthurūpā, rājīsayo anumagge vasanti;

teyeva pucchasi mamassamaṃ taṃ, te taṃ nayissanti mamaṃ sakāse”ti.

Tattha **rājīsayoti**, samma, mayā na sakkā cirāyituṃ, añña pana sādhusabhāvā rājīsayo ca brāhmaṇīsayo ca anumagge mama assamamaggapasse vasanti, ahaṃ tesam ācikkhitvā gamissāmi, tvaṃ te puccheyyāsi, te taṃ mama santikaṃ nayissantīti.

Evam sā attano palāyanūpāyaṃ katvā paṇṇasālato nikkhamitvā taṃ olokenta-
meva “tvam nivattā”ti vatvā āgamanamaggeneva amaccānaṃ santikaṃ agamāsi.
Te taṃ gahetvā khandhāvāraṃ gantvā anupubbena bārāṇasiṃ pāpuṇiṃsu.
Sakkopi taṃ divasameva tussitvā sakalaraṭṭhe devaṃ vassāpesi, tato subhikkhaṃ
janapadaṃ ahosi. Isisīngatāpasassapi tāya pakkantamattāya eva kāye ḍāho
uppajji. So kampanto paṇṇasālaṃ pavisitvā vākacīraṃ pārupitvā socanto nipajji.
Bodhisatto sāyaṃ āgantvā puttaṃ apassanto “kahaṃ nu kho gato”ti kājaṃ otā-
retvā paṇṇasālaṃ pavisitvā taṃ nipannaṃ disvā “tāta, kiṃ karosī”ti piṭṭhiṃ pari-
majjanto tisso gāthā abhāsi-

25. “Na te kaṭṭhāni bhinnāni, na te udakamābhataṃ;
aggīpi te na hāpito, kiṃ nu mandova jhāyasi.

26. “Bhinnāni kaṭṭhāni huto ca aggī, tapanīpi te samitā brahmacārī;
piṭṭhañca mayhaṃ udakañca hoti, ramasi tuvaṃ brahmabhūto puratthā.

27. “Abhinnakaṭṭhosī (5.0212) anābhatodako, ahāpitaggīsi asiddhabhojano;
na me tuvaṃ ālapasī mamajja, natṭhaṃ nu kiṃ cetasañca dukkhaṃ”ti.

Tattha **bhinnānī**ti araññato uddhaṭāni. **Na hāpitoti** na jalito. **Bhinnānī**ti pubbe
tayā mamāgamanavelāya kaṭṭhāni uddhaṭāneva honti. **Huto ca aggī**ti aggī ca huto
hoti. **Tapanī**ti visibbana-aggisañkhātā tapanīpi te samitāva sayameva saṃvidahi-
tāva hoti. **Piṭṭhanti** mama āsanatthāya piṭṭhañca paññattameva hoti. **Udakañcā**ti
pādadhovana-udakampi upaṭṭhāpitameva hoti. **Brahmabhūtoti** tuvampi ito
puratthā seṭṭhabhūto imasmīṃ assame abhiraṃsi. **Abhinnakaṭṭhosī**ti so dāni ajja
anuddhaṭakaṭṭhosī. **Asiddhabhojanoti** na te kiñci amhākaṃ kandamūlaṃ vā
paṇṇaṃ vā seditaṃ. **Mamajjāti**, mama putta, ajja na me tvam ālapasi. **Natṭhaṃ nu**
kinti kiṃ nu te natṭhaṃ vā, kiṃ cetasaṃ vā dukkhaṃ, akkhāhi me nipanna-kāra-
ṇanti pucchati.

28. “Idhāgamā jaṭilo brahmacārī, sudassaneyyo sutanū vineti;
So pitu vacanaṃ sutvā taṃ kāraṇaṃ kathento āha-

28. “Idhāgamā jaṭilo brahmacārī, sudassaneyyo sutanū vineti;
nevātidīgho na panātirasso, sukaṇhakaṇhacchadanehi bhoto.

29. “Amassujāto apurāṇavaṇṇī, ādhārarūpañca panassa kaṇṭhe;
dve yamā gaṇḍā ure sujātā, suvaṇṇatindukanibhā pabhassarā.

30. “Mukhañca tassa bhusadassaneyyaṃ, kaṇṇesu lambanti ca kuñcitaggā;
te jotare carato māṇavassa, suttañca yaṃ saṃyamanaṃ jaṭānaṃ.

31. “Aññā (5.0213) ca tassa saṃyamāni catasso, nīlā pītā lohikā ca setā;
tā piṃsare carato māṇavassa, tiriṭisaṅghāriva pāvusamhi.

32. “Na mikhalaṃ muñjamayaṃ dhāreti, na santhare no pana pabbajassa;
tā jotare jaghanantare vilaggā, sateratā vijjurivantalikkhe.

33. “Akhīlakāni ca avaṇṭakāni, heṭṭhā nabhyā kaṭisamohitāni;
aghaṭṭitā niccakīlaṃ karonti, haṃ tāta kiṃrukkhaphalāni tāni.

34. “Jaṭā ca tassa bhusadassaneyyā, parosataṃ vellitaggā sugandhā;
dvedhā siro sādhu vibhattarūpo, aho nu kho mayha tathā jaṭāssu.

35. “Yadā ca so pakirati tā jaṭāyo, vaṇṇena gandhena upetarūpā;
nīluppalaṃ vātasameritaṃva, tatheva saṃvāti panassamo ayam.

36. “Paṅko ca tassa bhusadassaneyyo, netādiso yādiso mayhaṃ kāye;
so vāyati erito mālutena, vanaṃ yathā aggagimhe suphullaṃ.

37. “Nihanti so rukkhaphalaṃ pathabyā, sucittarūpaṃ ruciraṃ dassaneyyaṃ;
khittañca tassa punarehi hatthaṃ, haṃ tāta kiṃrukkhaphalaṃ nu kho taṃ.

38. “Dantā (5.0214) ca tassa bhusadassaneyyā, suddhā samā saṅkhavarūpa-
pannā;

mano pasādentī vivariyamānā, na hi nūna so sākamakhādi tehi.

39. “Akakkasaṃ aggaḷitaṃ muhuṃ muduṃ, ujum anuddhataṃ acapalamassa
bhāsitaṃ;

rudam manuññaṃ karavīkasussaraṃ, hadayaṅgamaṃ rañjayateva me
mano.

40. “Bindussaro nātivisaṭṭhavākya, na nūna sajjhāyamatippayutto;
lcchāmi bho taṃ punadeva daṭṭhuṃ, mitto hi me māṇavohu puratthā.

41. “Susandhi sabbattha vimaṭṭhimaṃ vaṇaṃ, puthū sujātaṃ kharapattasa-
nnibhaṃ;

teneva maṃ uttariyāna māṇavo, vivaritaṃ ūruṃ jaghanena piḷayi.

42. “Tapanti ābhanti virocāre ca, sateratā vijjurivantalikkhe;
bāhā mudū añjanalomasādisā, vicitravaṭṭaṅgulikāssa sobhare.

43. “Akakkasaṅgo na ca dīghalomo, nakhāssa dīghā api lohitagga;
mudūhi bāhāhi palissajanto, kalyāṇarūpo ramayaṃ upaṭṭhahi.

44. “Dumassa tūlūpanibhā pabhassarā, suvaṇṇakambutalavaṭṭasucchavi;
hatthā mudū tehi maṃ samphusitvā, ito gato tena maṃ dahanti tāta.

45. “Na (5.0215) nūna so khārividhaṃ ahāsi, na nūna so kaṭṭhāni sayam

abhañji;

na nūna so hanti dume kuṭhāriyā, na hissa hatthesu khilāni atthi.

46. “Accho ca kho tassa vaṇaṃ akāsi, so maṃbravi ‘sukhitaṃ maṃ karohi’;
tāhaṃ karim̐ tena mamāsi sokhyaṃ, so cabravi ‘sukhitosmī’ti brahme.

47. “Ayañca te māluvapaṇṇasanthatā, vikiṇṇarūpāva mayā ca tena ca;
kilantarūpā uduke ramitvā, punappunaṃ paṇṇakuṭṭim̐ vajāma.

48. “Na majja mantā paṭibhanti tāta, na aggihuttaṃ napi yaññatantaṃ;
na cāpi te mūlaphalāni bhuñje, yāva na passāmi taṃ brahmacāriṃ.

49. “Addhā pajānāsi tuvampi tāta, yassaṃ disaṃ vasate brahmacāri;
taṃ maṃ disaṃ pāpaya tāta khippaṃ, mā te ahaṃ amarimassamamhi.

50. “Vicitraphullañhi vanaṃ suttaṃ mayā, dijābhighuttaṃ dijasaṅghasevitaṃ;
taṃ maṃ vanaṃ pāpaya tāta khippaṃ, purā te pāṇaṃ vijahāmi assame”ti.

Tattha **idhāgamāti**, tāta, imaṃ assamapadaṃ āgato. **Sudassaneyyoti** suṭṭhu dassaneyyo. **Sutanūti** suṭṭhu tanuko nātikiso nāthūlo (5.0216). **Vinetīti** attano sarīrappabhāya assamapadaṃ ekobhāsaṃ viya vineti pūreti. **Sukaṇhakaṇhacchadanehi bhototi**, tāta, tassa bhoto sukaṇhehi kaṇhacchadanehi bhamaravaṇṇehi kesehi sukaṇhasīsaṃ sumajjitamaṇimayaṃ viya khāyati. **Amassūjātoti** na tāvassa massu jāyati, taruṇoyeva. **Apurāṇavaṇṇīti** acirapabbajito. **Ādhārarūpañca panassa kaṇṭheti** kaṇṭhe ca panassa amhākaṃ bhikkhābhājanaṭṭhapanāṃ pattādhārasa-disaṃ piḷandhanaṃ atthīti muttāhāraṃ sandhāya vadati. **Gaṇḍāti** thane sandhāyāha. **Ure sujātāti** uramhi sujātā. “Urato”tipi pāṭho. **Pabhassarāti** pabhāsampannā. “Pabhāsare”tipi pāṭho, obhāsantīti attho.

Bhusadassaneyyanti ativiya dassanīyaṃ. **Kuñcitaggāti** sīhakuṇḍalaṃ sandhāya vadati. **Suttañcāti** yaṃ tassa jaṭābandhanasuttaṃ, tampi jotati pabhaṃ muñcati. “**Samyamāni catasso**”ti iminā maṇisuvaṇṇapavālarajataṃ mayāni cattāri piḷandhanāni dasseti. **Tā piṃsareti** tāni piḷandhanāni pāvusamhi pavuṭṭhe deve tiriṭisaṅghā viya viravanti. **Mikhalanti** mekhalaṃ, ayameva vā pāṭho. Idaṃ nivatthakañcanacīrakaṃ sandhāyāha. **Na santhareti** na vāke. Idaṃ vuttaṃ hoti- tāta, yathā mayaṃ tiṇamayaṃ vā vākamayaṃ vā cīrakaṃ dhārema, na tathā so, so pana suvaṇṇacīrakaṃ dhāretīti. **Akhīlakānīti** atacāni nippaṇṇāni. **Kaṭisamohitānīti** kaṭiyaṃ baddhāni. **Niccakīlaṃ karontīti** aghaṭṭitānīpi niccakālaṃ kīlāyanti. **Haṃ, tātāti** hambho, tāta. **Kim rukkhaphalāni tānīti** tāni tassa māṇavassa suttarūḷhāni kaṭiyaṃ baddhāni katararukkhaphalāni nāmāti maṇisaṅghāṭim̐ sandhāyāha.

Jaṭāti jaṭāmaṇḍalākārena baddharatanamissakakesavaṭṭiyo sandhāyāha. **Vellita-ggāti** kuñcitaggā. **Dvedhāsiroti** tassa sīsaṃ dvedhā katvā baddhānaṃ jaṭānaṃ vasena suṭṭhu vibhattarūpaṃ. **Tathāti** yathā tassa māṇavassa jaṭā, tathā tumhehi mama na baddhā, aho vata mamapi tathā assūti patthento āha. **Upetarūpāti** upeta-sabhāvā. **Vātasameritaṃvāti** (5.0217) yathā nāma nīluppalaṃ vātena samīritaṃ, tatheva ayaṃ imasmim̐ vanasaṇḍe assamo saṃvāti. **Netādisoti**, tāta, yādiso mama kāye paṅko, netādiso tassa sarīre. So hi dassanīyo ceva sugandho ca. **Agga-gimheti** vasantasamaye.

Nihantīti paharati. **Kim rukkhaphalaṃ nu kho tanti** katararukkhassa nu kho taṃ

phalaṃ. **Saṅkhavarūpapannā**ti sudhotasaṅkhapaṭibhāgā. **Na hi nūna so sākama-khādi** tehīti na nūna so māṇavo mayaṃ viya tehi dantehi rukkhapaṇṇāni ceva mūlaphalāphalāni ca khādi. Amhākañhi tāni khādantānaṃ sabalā paṇṇavaṇṇā dantāti dīpeti.

Akakkasanti, tāta, tassa bhāsitaṃ aphaṛusaṃ agaḷitaṃ, punappunaṃ vadanta-ssāpi madhuratāya **muhuṃ muduṃ**, apamussatāya **ujuṃ**, avikkhattatāya **anuddhaṃ**, patiṭṭhitatāya **acapalaṃ**. **Rudanti** bhāsamānassa sarasaṅkhātaṃ rudampi manoharaṃ karavīkassa viya sussaraṃ sumadhuraṃ. **Raṅjayatevā**ti mama mano raṅjatiyeva. **Bindussaroti** piṇḍitassaro. **Māṇavohūti** so hi māṇavo puratthā mama mitto ahu.

Susandhi sabbattha vimaṭṭhimaṃ vaṇanti tāta tassa māṇavassa ūrūnaṃ antare ekaṃ vaṇaṃ atthi, taṃ susandhi suphusitaṃ sippipuṭamukhasadisaṃ, sabbattha vimaṭṭhaṃ samantato maṭṭhaṃ. **Puthūti** mahantaṃ. **Sujātanti** susaṅghitaṃ. **Khara-pattasannibhanti** supupphitapadumamakuḷasannibhaṃ. **Uttariyānāti** uttaritvā avattharivā. **Piḷayīti** piḷesi. **Tapantīti**

tassa māṇavassa sarīrato niccharantā suvaṇṇavaṇṇaramsiyo jalanti obhāsanti virocanti ca. **Bāhāti** bāhāpissa mudū. **Añjanalomasādisāti** añjanasadisehi lomehi samannāgatā. **Vicitravaṭṭaṅgulikāssa sobhareti** hatthāpissa varalakkhaṇavicitrāhi pavālaṅkurasadisāhi vaṭṭaṅgulīhi samannāgatā sobhanti.

Akakkasaṅgoti kacchupīlakādirahita-aṅgapaccaṅgo. **Ramayaṃ upaṭṭhahīti** maṃ ramayanto upaṭṭhahi paricari. **Tūlūpanibhāti** mudubhāvassa upamā. **Suvaṇṇakambutalavaṭṭasucchavīti** suvaṇṇamayam ādāsatalam viya vaṭṭā ca succhavi ca, parimaṇḍalatalā ceva sundaracchavi cāti attho. **Samphusitvāti** suṭṭhu phusitvā attano hatthasamphassaṃ mama sarīre pharāpetvā. **Ito gatoti** mama (5.0218) olo-kentasseva ito gato. **Tena maṃ dahantīti** tena tassa hatthasamphassena idāni maṃ dahanti. Tathā hi tassa gatakālato paṭṭhāya mama sarīre ḍāho utṭhito, tenamhi domanassappatto nipannoti.

Na nūna so khārividhanti, tāta, nūna so māṇavo na khāribhāram ukkhipitvā vicari. **Khilānīti** kilāni, “ayameva vā pāṭho. **Sokhyanti** sukham. **Māluvapaṇṇasanthatā vikiṇṇarūpāvāti**, tāta, ayam tava māluvapaṇṇasanthatā ajja mayā ca tena ca aññamaññaṃ parāmasanāliṅganavasena parivattantehi vikiṇṇā viya ākulabyākulā jātā. **Punappunam paṇṇakuṭiṃ vajāmāti**, tāta, ahañca so ca abhiramitvā kilantarūpā paṇṇasālato nikkhamitvā udakam pavisitvā ramitvā vigatadarathā punappunam imameva kuṭiṃ pavisāmāti vadati.

Na majja mantāti ajja mama tassa gatakālato paṭṭhāya neva mantā paṭibhanti na upaṭṭhahanti na ruccanti. **Na aggihuttam napi yaññatantanti** mahābrahmuno ārādhanatthāya kattabbahomavidhūpanādiyaññakiriyāpi me na paṭibhāti na upaṭṭhāti na ruccati. **Na cāpi teti** tayā ābhatamūlaphalāphalānīpi na bhujjāmi. **Yassam disanti** yassam disāyam. **Vananti** tassa māṇavassa assamaṃ parivāretvā ṭhitavananti.

Tassevam vilapantassa taṃ vilāpaṃ sutvā mahāsatto “ekāya itthiyā imassa silam bhinnam bhavissati”ti ñatvā taṃ ovaḍanto cha gāthāyo abhāsi-

51. “Imasmāham jotirase vanamhi, gandhabbadevaccharasaṅghasevite; isīnamāvāse sanantanamhi, netādisaṃ aratiṃ pāpuṇetha.
52. “Bhavanti mittāni atho na honti, ñātīsu mittesu karonti pemaṃ; ayañca jammo kissa vā nivitṭho, yo neva jānāti ‘kutomhi āgato’.
53. “Saṃvāsena (5.0219) hi mittāni, sandhīyanti punappunam; sveva mitto asaṃgantu, asaṃvāsena jīrati.
54. “Sace tuvaṃ dakkhasi brahmacāriṃ, sace tuvaṃ sallape brahmacārinā; sampannasassaṃva mahodakena, tapoguṇam khippamimaṃ pahissasi.
55. “Punapi ce dakkhasi brahmacāriṃ, punapi ce sallape brahmacārinā; sampannasassaṃva mahodakena, usmāgataṃ khippamimaṃ pahissasi.
56. “Bhūtāni hetāni caranti tāta, virūparūpena manussaloke; na tāni sevetha naro sapañño, āsajja naṃ nassati brahmacārī”ti.

Tattha **imasmāti** imasmim. **Hanti** nipātamattaṃ. **Jotiraseti** hūyamānassa jotino raṃsi-obhāsite. **Sanantanamhīti** porāṇake. **Pāpuṇethāti** pāpuṇeyya. Idaṃ vuttaṃ hoti- tāta, evarūpe vane vasanto yaṃ aratiṃ tvaṃ patto, etādisaṃ na pāpuṇeyya

paṇḍito kulaputto, pattuṃ nārahatīti attho.

“**Bhavanti**” ti imaṃ gāthaṃ mahāsatto antogatameva bhāsati. Ayamettha adhippāyo- loke sattānaṃ mittāni nāma hontipi na hontipi tattha yesaṃ honti, te attano ñātisu ca mittesu ca pemaṃ karonti. **Ayañca jammoti** migasiṅgo lāmakko. **Kissa vā nivitṭho**ti kena nāma kāraṇena tasmimṃ mātuḡāme mittasaññāya nivitṭho, so migiyā kucchimimṃ nibbattivā araññe vaḍḍhitattā “kutomhi āgato” ti attano āgataṭṭhāna- mattampi na jānāti, pageva ñātimitteti.

Punappunanti, tāta, mittāni nāma punappunaṃ saṃvāseṇa saṃsevanena sandhīyanti ghaṭīyanti. **Sveva mittoti** so eva mitto **asamgantu** asamāgacchantassa purisassa tena asamāgamasañkhātena asaṃvāseṇa **jirati** vinassati (5.0220). **Saceti** tasmā, tāta, sace tvaṃ punapi taṃ dakkhasi, tena vā sallapissasi, atha yathā nāma nipphannasassaṃ mahoghena hariyati, evaṃ imaṃ attano tapo- guṇaṃ pahissasi hāressasīti attho. **Usmāgatanti** samaṇatejaṃ.

Virūparūpenāti vividharūpena. Idaṃ vuttaṃ hoti- tāta, manussalokasmiñhi etāni yakkhinisañkhātāni bhūtāni vividharūpapaṭicchannena attano rūpena attano vasaṃ gate khādituṃ caranti, tāni sapañño naro na sevetha. Tādisañhi bhūtaṃ āsajja naṃ patvā nassati brahmacārī, diṭṭhosi tāya yakkhiniyā na khāditoti puttaṃ ovadi.

So pitu kathaṃ sutvā “yakkhinī kira sā” ti bhīto cittaṃ nivattetvā “tāta, etto na gamissāmi, khamatha me” ti khamāpesi. Sopi naṃ samassāsetvā “ehi tvaṃ, māṇava, mettaṃ bhāvehi, karuṇaṃ, muditaṃ, upekkhaṇaṃ” ti brahmavihārabhā- vanaṃ ācikkhi. So tathā paṭipajjitvā puna jhānābhīññā nibbattesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā- nesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā niḷinikā purāṇadutiyaikā ahosi, isisiṅgo ukkaṇṭhitabhikkhu, pitā pana ahameva ahosinti.

Niḷinikājātakavaṇṇanā paṭhamā.

[527] 2. Ummānantijātakavaṇṇanā

Nivesanaṃ kassanudaṃ sunandāti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhita- bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kirekadivasāṃ sāvattiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkatapaṭiyattaṃ uttamarūpadharaṃ itthim oloketvā paṭibaddhacitto hutvā cittaṃ nivattetuṃ asakkonto vihārameva āgantvā tato paṭṭhāya sallaviddho viya rāgāturo bhantamigapaṭibhāgo kiso dhamaṇisanthatagatto uppaṇḍuppaṇḍukajāto anabhi- rato ekiriyāpathepi (5.0221) cittassādaṃ alabhanto ācariyavattādīni pahāya udde- saparipucchākammaṭṭhānānuyogarahito vihāsi. So sahāyabhikkhūhi “pubbe tvaṃ, āvuso, santindriyo vipprasannaṃ mukhavaṇṇo, idāni no tathā, kiṃ nu kho kāraṇaṃ” ti puṭṭho, “āvuso, anabhiratomhi” ti āha. Atha naṃ te “abhiramāvuso, sāsane, buddhuppādo nāma dullabho, tathā saddhammassavanaṃ manussapaṭilābho ca, so tvaṃ manussapaṭilābhaṃ paṭilābhivā dukkhassantakiriyaṃ patthayamāno assumukhaṃ ñātijanaṃ pahāya saddhāya pabbajitvā kiṃkāraṇā kilesavasāṃ

yāsi, kilesā nāmete gaṇḍuppadakapāṇakaṃ upādāya sabbabālanasādhāraṇā, ye tesam vatthubhūtā, tepi appassādā kāmā bahudukkhā bahupāyāsā, ādīnavo ettha bhīyyo. Aṭṭhikaṅkalūpamā kāmā, maṃsapesūpamā kāmā, tiṇukkūpamā kāmā, aṅgārakāsūpamā kāmā, supinakūpamā kāmā, yācitakūpamā kāmā, rukkhaphalūpamā kāmā, asisūnūpamā kāmā, sattisūlūpamā kāmā, sappasirūpamā kāmā, aggikkhandhūpamā kāmā, tvaṃ nāma evarūpe buddhasāsane pabbajitvā evaṃ anattakāraṇaṃ kilesānaṃ vasaṃ gatosi”ti ovaditvā attano kathaṃ gāhāpetuṃ asakkontā satthu santikaṃ dhammasabhaṃ netvā “kiṃ, bhikkhave, aniccamaṇakaṃ bhikkhuṃ ānāyitthā”ti vutte, “bhante, ayaṃ kira bhikkhu ukkaṇṭhito”ti āhaṃsu. Satthā “saccaṃ kirā”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu porāṇakapaṇḍitā rajjaṃ anusāsantāpi kilese uppanne tassa vasaṃ agantvā cittaṃ nivāretvā na ayuttakaṃ kariṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte sivratthe ariṭṭhapuranagare sivi nāma rājā rajjaṃ kāresi. Bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchismiṃ nibbatti, “sivikumāro”tvevassa nāmaṃ kariṃsu. Senāpatissapi putto jāyi, “abhipārako”tissa nāmaṃ kariṃsu. Te ubhopi sahāyā hutvā abhivaḍḍhantā soḷasavassikā hutvā takkasilāṃ gantvā sippaṃ uggaṇhitvā āgamiṃsu. Rājā puttassa rajjaṃ adāsi. Sopi abhipārakaṃ senāpatiṭṭhāne ṭhapetvā dhammena rajjaṃ kāresi. Tasmīmyeva nagare tiriṭivacchassa nāma asītikotiṭṭhāna vassa seṭṭhino dhītā nibbatti uttamarūpadharā sobhaggappattā subhalakkhaṇena samannāgatā, tassā nāmaggaḥaṇadivase “ummādanṭi”ti (5.0222) nāmaṃ kariṃsu. Sā soḷasavassikakāle atikkantamaṇusavaṇṇā devaccharā viya abhirūpā dassaniyā pāsādikā paramāya vaṇṇapokkharatāya samannāgatā ahosi. Ye ye puthujjanā taṃ passanti, te te sakabhāvena saṅṭhātuṃ asakkontā surāpānamadamattā viya kilesamadena mattā hutvā satīṃ paccupaṭṭhāpetuṃ samatthā nāma nāhesuṃ.

Athassā pitā tiriṭivaccho rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, mama gehe itthiratanāṃ uppannaṃ, rañño va anucchavikaṃ, lakkhaṇapāṭhake brāhmaṇe pesetvā taṃ vīmaṃsāpetvā yathārucci karohi”ti āha. Rājā “sādhū”ti vatvā brāhmaṇe pesesi. Te seṭṭhigeḥaṃ gantvā katasakkārasammānā pāyāsaṃ paribhuñjiṃsu. Tasmīṃ khaṇe ummādanṭi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā tesam santikaṃ agamāsi. Te taṃ disvā satīṃ paccupaṭṭhāpetuṃ asakkontā kilesamadadamattā hutvā attano vippakatabhojanabhāvaṃ na jāniṃsu. Ekacce ālopaṃ gahetvā “bhuñjissāmā”ti saññāya sīse ṭhapesuṃ, ekacce upakacchantare khipiṃsu, ekacce bhittiṃ pahariṃsu, sabbeva ummattakā ahesuṃ. Sā te disvā “ime kira mama lakkhaṇaṃ vīmaṃsissanti, gīvāyaṃ ne gahetvā nīharathā”ti nīharāpesi. Te maṅkubhūtā rājanivesanaṃ gantvā ummādanṭiyā kuddhā “deva, sā itthi kālakaṇṇi, na tumhākaṃ anucchavikā”ti vadiṃsu. Rājā “kālakaṇṇi kirā”ti na taṃ āṇāpesi. Sā taṃ pavattiṃ sutvā “ahaṃ kira kālakaṇṇi raññā na gahitā, kālakaṇṇiyo nāma na evarūpā honti”ti vatvā “hotu, sace pana taṃ rājānaṃ passissāmi, jānissāmi”ti tasmīṃ āghātaṃ bandhi. Atha naṃ pitā abhipārakassa adāsi, sā tassa piyā ahosi manāpā.

Kassa pana kammaṃ nissandena sā evaṃ abhirūpā ahoṣi? Rattavatthadānassa nissandenāti. Sā kira atīte bārāṇasiyaṃ daliddakule nibbattitvā ussavadi-

vase puññasampannā itthiyo kusumbharattavatthaṃ nivāsetvā alaṅkatā kīḷantiyo disvā tādisaṃ vatthaṃ nivāsetvā kīḷitukāmā hutvā mātāpitūnaṃ ārocetvā tehi, “amma, mayaṃ daliddā, kuto no evarūpaṃ vatthan”ti vutte “tena hi maṃ ekasmiṃ aḍḍhakule bhaṭṭiṃ kātum anujānātha (5.0223), te mama guṇaṃ ñatvā dassanti”ti vatvā tehi anuññātā ekaṃ kulaṃ upasaṅkamtivā “kusumbharattavatthena bhaṭṭiṃ karomī”ti āha. Atha naṃ te “tīṇi saṃvaccharāni kamme kate tava guṇaṃ ñatvā dassāmā”ti vadiṃsu. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā kammaṃ paṭipajji. Te tassā guṇaṃ ñatvā aparipuṇṇesuyeva tīsu saṃvaccharesu tassā ghanakusumbharattavatthena saddhiṃ aññampi vatthaṃ datvā “tava sahāyikāhi saddhiṃ gantvā nhatvā nivāsehi”ti taṃ pesayiṃsu. Sā

sahāyikā ādāya gantvā rattavatthaṃ naditīre t̥hapetvā nhāyi.

Tasmiṃ khaṇe eko kassapadasabalassa sāvako acchinnacīvaro sākhābhaṅgaṃ nivāsetvā ca pārupitvā ca taṃ padesaṃ pāpuṇi. Sā taṃ disvā “ayaṃ bhadanto acchinnacīvaro bhavissati, pubbepi adinnabhāvena me nivāsaṃ dullabhaṃ jātan”ti taṃ vatthaṃ dvidhā phāletvā “ekaṃ koṭṭhāsaṃ ayyassa dassāmi”ti cintetvā uttaritvā attano nivāsaṃ nivāsetvā “tiṭṭhatha, bhante”ti vatvā therāṃ vanditvā rattavatthaṃ majjhe phāletvā tassekaṃ koṭṭhāsaṃ adāsi. So ekamante paṭicchanne t̥hatvā sākhābhaṅgaṃ chaḍḍetvā tassekaṃ kaṇṇaṃ nivāsetvā ekaṃ pārupitvā nikkhami. Athassa vatthobhāsenā sakalasarīraṃ taruṇasūriyo viya ekobhāsaṃ ahosi. Sā taṃ disvā “mayhaṃ ayyo paṭhamaṃ na sobhati, idāni taruṇasūriyo viya virocati, idampi etasseva dassāmi”ti dutiyampi koṭṭhāsaṃ datvā “bhante, ahaṃ bhava bhava vicarantī uttamarūpadharā bhaveyyaṃ, maṃ disvā koci puriso sakabhāvena saṅṭhātuṃ mā asakkhi, mayā abhirūpatarā nāma aññā mā hotū”ti patthanaṃ paṭṭhapesi. Theropi anumodanaṃ katvā pakkāmi.

Sā devaloke saṃsarantī tasmiṃ kāle ariṭṭhapure nibbattitvā tathā abhirūpā ahosi. Atha tasmiṃ nagare kattikachaṇaṃ ghosayimsu, kattikapuṇṇamāyaṃ nagaraṃ sajjayimsu. Abhipārako attano ārakkhatṭhānaṃ gacchanto taṃ āmantetvā “bhadde, ummādanti ajja kattikarattivāro chaṇo, rājā nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto paṭhamaṃ imaṃ gehadvāraṃ āgamissati, mā kho tassa attānaṃ dassesi, sopi taṃ disvā satim upaṭṭhāpetuṃ na sakkhissati”ti āha. Sā “gaccha tvaṃ, sāmi, ahaṃ jānissāmi”ti sampaṭicchitvā (5.0224) tasmiṃ gate dāsiṃ āṇāpesi “rañño imaṃ gehadvāraṃ āgatakāle mayhaṃ āroceyyāsi”ti. Atha sūriye atthaṅgate uggāhe puṇṇacande devanagare viya nagare alaṅkate sabbadisāsu dīpesu jaliṭesu rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito ājaññarathavaragato amaccagaṇaparivuto mahantena yasena nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto paṭhamameva abhipārakassa gehadvāraṃ āgamāsi. Taṃ pana gehaṃ manosilāvaṇṇapākāraparikkhittaṃ alaṅkatadvāraṭṭhālakāṃ sobhaggappattaṃ pāsādikaṃ. Tasmiṃ khaṇe dāsi ummādanṭiyā ārocesi. Sā pupphasamuggaṃ gāhāpetvā kinnarilīlāya vātapānaṃ nissāya t̥hitā rañño pupphāni khipi. So taṃ ulloketvā kilesamadamatto satim upaṭṭhāpetuṃ asakkonto “abhipārakassetāṃ gehaṃ”ti sañjānitumpi nāsakkhi, atha sārathim āmantetvā pucchanto dve gāthā abhāsi-

57. “Nivesanaṃ kassa nudaṃ sunanda, pākārena paṇḍumayena guttaṃ;
kā dissati aggisikhāva dūre, vehāyasaṃ pabbataggeva acci.

58. “Dhītā nvayaṃ kassa sunanda hoti, suṇisā nvayaṃ kassa athopi bhariyā;
akkhāhi me khippamidheva puṭṭho, avāvaṭā yadi vā atthi bhattā”ti.

Tattha **kassa nudanti** kassa nu idaṃ. **Paṇḍumayenāti** rattiṭṭhakamayena. **Dissatīti** vātapāne t̥hitā paññāyati. **Accīti** analajālakkhandho. **Dhītā nvayanti** dhītā nu ayaṃ. **Avāvaṭāti** apētāvaraṇā apariggahā. **Bhattāti** yadi vā assā sāmiko atthi, etaṃ me akkhāhīti.

Athassa so ācikkhanto dve gāthā abhāsi-

59. “Ahañhi jānāmi janinda etaṃ, matyā ca petyā ca athopi assā;
taveva so puriso bhūmipāla, rattindivaṃ appamatto tavatthe.

60. “Iddho (5.0225) ca phīto ca suvaḍḍhito ca, amacco ca te aññataro janinda; tassesā bhariyābhipārakassa, ummādanā nāmadheyyena rājā”ti.

Tattha **matyā ca petyā cāti** mātito ca pitito cetam jānāmi. **Athopi assāti** atha sāmikampi assā jānāmīti vadati. **Iddhoti** samiddho. **Phītoti** vatthālaṅkārehi supupphito. **Suvaḍḍhitoti** suṭṭhu vuddho. **Nāmadheyyenāti** nāmena. Ayañhi yo naṃ passati, taṃ ummādeti, satimassa paccupaṭṭhāpetuṃ na deti, tasmā ummādanāti vuccati.

Taṃ sutvā rājā nāmamassā thomento anantaram gāthamāha-

61. “Ambho ambho nāmamidaṃ imissā, matyā ca petyā ca kataṃ susādhu; tadā hi mayhaṃ avalokayanāti, ummattakaṃ ummadanāti akāsī”ti.

Tattha **matyā ca petyā cāti** mātārā ca pitarā ca. **Mayhanti** upayogathe sampadānavacanaṃ. **Avalokayanāti** mayā avalokitā sayampi maṃ avalokayanāti maṃ ummattakaṃ akāsīti attho.

Sā tassa kampitabhāvaṃ ṇatvā vātapānaṃ thaketvā sirigabbhameva agamāsi. Raññopi tassā diṭṭhakālato paṭṭhāya nagaraṃ padakkhiṇakaraṇe cittameva nāhosi. So sārathim āmantetvā, “samma sunanda, rathaṃ nivattehi, ayaṃ chaṇo amhākaṃ nānucchaviko, abhipārakassa senāpatissevānucchaviko, rajjampi tassevānucchavikan”ti rathaṃ nivattāpetvā pāsādaṃ abhiruyha sirisayane nipajjitvā vippalapanto āha-

62. “Yā puṇṇamāse migamandalocanā, upāvisi puṇḍarīkattacaṅgī; dve puṇṇamāyo tadahū amaññahaṃ, disvāna pārāvatarattavāsiniṃ.

63. “Aḷārapamhehi (5.0226) subhehi vaggubhi, palobhayanti maṃ yadā udi-kkhati;

vijambhamānā harateva me mano, jātā vane kimpurisīva pabbate.

64. “Tadā hi brahatī sāmā, āmuttamaṇikuṇḍalā; ekaccavasanā nārī, migī bhantāvudikkhati.

65. “Kadāssu maṃ tambanakhā sulomā, bāhā mudū candanasāralittā; vaṭṭaṅgulī sannatadhīrakuttiyā, nārī upaññissati sīsato subhā.

66. “Kadāssu maṃ kañcanajāluracchadā, dhītā tiriṭṭissa vilaggamajjhā; mudūhi bāhāhi palissajissati, brahāvane jātadumaṃva māluvā.

67. “Kadāssu lākhārasarattasucchavī, bindutthanī puṇḍarīkattacaṅgī; mukhaṃ mukhena upanāmayissati, soṇḍova soṇḍassa surāya thālaṃ.

68. “Yadāddasaṃ taṃ tiṭṭhantiṃ, sabbabhaddaṃ manoramaṃ; tato sakassa cittassa, nāvabodhāmi kañcinaṃ.

69. “Ummādanāmaṃ daṭṭhā, āmuttamaṇikuṇḍalaṃ; na supāmi divārantiṃ, sahassaṃva parājito.

70. “Sakko ce me varaṃ dajjā, so ca labbhetha me varo; ekarattaṃ dirattaṃ vā, bhavyeṃ abhipārako; ummādanāti ramitvāna, sivrājā tato siyan”ti.

Tattha **puṇṇamāseti** puṇṇacandāya rattiyā. **Migamandalocanāti** kaṇḍasantā-sena palāyitvā vanantare ṭhatvā luddaṃ olokentiyaṃ migiyā viya mandāni (5.0227) locanāni assāti migamandalocanā. **Upāvisīti** padumavaṇṇena karatalena

pupphāni khipitvā maṃ oloketi vātapāne nisīdi. **Puṇḍarīkattacaṅgīti** rattapaduma-vaṇṇasarīrā. **Dve puṇṇamāyoti** ahaṃ tadahu tasmim chaṇḍavase taṃ pāravatapā-dasamānavāṇṇarattavatthanivatthaṃ disvā tassā mukhasobhaṃ oloketo ekassa pācīnalokadhātuto ekassa abhipārakassa senāpatino nivesaneti dvinnam puṇṇa-candānaṃ uggatattā dve puṇṇamāyo amaññim. **Aḷārapamhehīti** visālapakhumehi. **Subhehīti** parisuddhehi. **Vaggubhīti** madhurākārehi. **Udikkhatīti** evarūpehi nettehi yasmim khaṇe oloketi. **Pabbateti** yathā himavantapabbate supupphitavane viṇaṃ ādāya tantissarena attano saraṃ saṃsandanti kimpurisī kimpurisassa manam harati, evaṃ harateva me manoti vippalapati.

Brahatīti uḷārā. **Sāmāti** suvaṇṇavaṇṇasāmā. **Ekaccavasanāti** ekaccikavasanā, ekavatthanivatthāti attho. **Bhantāvudikkhatīti** saṇhakesā puthunalāṭā āyatabhamū visālakkhī tuṅganāsā rattoṭṭhā setadantā tikhiṇadāṭhā suvaṭṭitagivā sutanubāhu susaṇṭhitapayodharā karamitamajjhā visālasaṇi suvaṇṇakadalisamānoru sā uttamitthī tasmim khaṇe maṃ udikkhanti bhayena vanaṃ pavisitvā puna nivattitvā luddam udikkhanti bhantā migīva maṃ udikkhatīti vadati. **Bāhāmudūti** mudubāhā. **Sannatadhīrakuttiyāti** suphusitachekakaraṇā. **Upaññissati manti** sā subhā nārī kadā nu maṃ tehi tambanakhehi sīsato paṭṭhāya sannatena dhīrena karaṇena paritosessatīti patthento vilapati.

Kañcanajāluracchadāti kañcanamaya-uracchadālaṅkā. **Vilaggamajjhāti** vilag-gasarīrā tanumajjhimā. **Brahāvaneti** mahāvane. **Lākhārasarattasucchavīti** hatthapādātala-agganakha-oṭṭhamamṣesu lākhārasarattamaṇipavālavaṇṇā. **Bindutthanīti** udakapupphuḷaparimaṇḍalatthanī. **Tatoti** yadā taṃ tiṭṭhanti addasaṃ, tato paṭṭhāya. **Sakassa cittassāti** attano cittassa anissaro jātomhīti adhippāyo. **Kañcīnanti** kañci “ayaṃ asuko nāmā”ti na jānāmi, ummattako jātomhīti vadati. **Daṭṭhāti** disvā. **Na supāmīti** neva rattim, na divā niddam labhāmi. **So ca labbhetthāti** yaṃ me sakko varaṃ dadeyya, so ca me varo labbhettha, labheyyāhaṃ taṃ varanti attho.

Atha (5.0228) te amaccā abhipārakassapi ārocayimṣu- “sāmi rājā, nagaraṃ padakkhiṇaṃ karonto tumhākaṃ gharadvāraṃ patvā nivattitvā pāsādaṃ abhiruhi”-ti. So attano gehaṃ gantvā ummānantim āmantetvā “bhadde, kacci rañño attānaṃ dassesī”ti pucchi. “Sāmi, eko mahodaro mahādāṭhiko rathe ṭhatvā āgato puriso atthi, ahaṃ taṃ rājā vā arājā vāti na jānāmi, eko issaroti pana vutte vātapāne ṭhatvā pupphāni khipim, so tāvadeva nivattitvā gato”ti. So taṃ sutvā “nāsitomhi tayā”ti punadivase pātova rājanivesanaṃ āruya

sirigabbhadvāre ṭhatvā rañño ummānantim nissāya vippalāpaṃ sutvā “ayaṃ ummānantiyā paṭibaddhacitto jāto, taṃ alabhanto marissati, rañño ca mama ca aḡuṇaṃ mocetvā imassa mayā jīvitam dātuṃ vaṭṭati”ti attano nivesanaṃ gantvā ekaṃ daḷhamantaṃ upaṭṭhākaṃ pakkosāpetvā, “tāta, asukaṭṭhāne susiracetiya-rukkho atthi, tvaṃ kañci ajānāpetvā atthaṅgate sūriye tattha gantvā antorukkhe nisīda, ahaṃ tattha balikammaṃ karonto taṃ ṭhānaṃ patvā devatā namassanto, ‘sāmi devarāja, amhākaṃ rājā nagaramhi chaṇe vattamāne akīḷitvā sirigabbhaṃ pavisitvā vippalapantova nipanno, mayaṃ tattha kāraṇaṃ na jānāma, rājā devatānaṃ bahūpakāro, anusaṃvaccharaṃ sahasaṃ vissajjetvā balikammaṃ karoti, idaṃ nāma nissāya rājā vippalapatīti ācikkhatha, rañño no jīvitadānaṃ dethā’ti yācissāmi, tvaṃ tasmim̄ khaṇe saddaṃ parivattitvā, ‘senāpati, tumhākaṃ rañño byādhi nāma natthi, so pana tava bhariyāya ummānantiyā paṭibaddhacitto. Sace naṃ labhissati, jīvissati, no ce, marissati. Sace tassa jīvitam icchasi, ummānantimassa dehi’ti vadeyyāsī”ti evaṃ taṃ uggaṇhāpetvā uyyojesi.

So gantvā tasmim̄ rukkhe nisīditvā punadivase senāpatinā amaccagaṇaparivutena taṃ ṭhānaṃ gantvā yācito tathā abhāsi. Senāpati “sādhū”ti vatvā devataṃ vanditvā amacce jānāpetvā nagaraṃ pavisitvā rājanivesanaṃ āruya sirigabbhadvāraṃ ākoṭesi. Rājā satim̄ upaṭṭhapetvā “ko eso”ti pucchi. Ahaṃ, deva, abhipārakoti. Athassa rājā dvāraṃ vivari. So pavisitvā rājānaṃ vanditvā gāthamāha-

71. “Bhūtāni (5.0229) me bhūtapatī namassato, āgamma yakkho idametada-bravi;

rañño mano ummadantiyā nivitṭho, dadāmi te taṃ paricārayassū”ti.

Tattha **namassatoti** tumhākaṃ vippalāpakāraṇajānanatthaṃ balikammaṃ katvā namassantassa. **Tanti** ahaṃ taṃ ummānantim̄ tumhākaṃ paricārikaṃ katvā dadāmi.

Atha naṃ rājā, “samma abhipāraka, mama ummānantiyā paṭibaddhacittatāya vippalapitabhāvaṃ yakkhāpi jānanti”ti pucchi. Āma, devāti. So “sabbalokena kira me lāmakabhāvo ñāto”ti lajjidhamme patiṭṭhāya anantaraṃ gāthamāha-

72. “Puññā ca dhamse amaro na camhi, jano ca me pāpamidañca jaññā;
bhuso ca tyassa manaso vighāto, datvā piyaṃ ummadantim̄ adaṭṭhā”ti.

Tattha **dhamseti**, samma abhipāraka, ahaṃ tāya saddhim̄ kilesavasena paricārento puññato ca dhamseyyaṃ, tāya saddhim̄ paricāritamattena amaro ca na homi, mahājano ca me imaṃ lāmakabhāvaṃ jāneyya, tato “ayuttaṃ raññā katan”-ti garaheyya, tañca mama datvā pacchā piyabhariyaṃ adaṭṭhā tava manaso vighāto cassāti attho.

Sesā ubhinnampi vacanapaṭivacanagāthā honti-

73. “Janinda nāññatra tayā mayā vā, sabbāpi kammaṃ katassa jaññā;
yaṃ te mayā ummadanti padinnā, bhusehi rājā vanathaṃ sajāhi.

74. “Yo pāpakaṃ kammakaraṃ manusso, so maññati māyida maññim̄su aññe.
passanti bhūtāni karontametaṃ, yuttā ca ye honti narā pathabyā.

75. “Añño (5.0230) nu te koci naro pathabyā, saddheyya lokasmi na me piyāti;
bhuso ca tyassa manuso vighāto, datvā piyaṃ ummadantim̄ adaṭṭhā.

76. “Addhā piyā mayha janinda esā, na sā mamaṃ appiyā bhūmipāla; Gaccheva tvaṃ ummadantiṃ bhadante, sīhova selassa guhaṃ upeti.
77. “Na piḷitā attadukhena dhīrā, sukhapphalaṃ kamma pariccajanti; sammohitā vāpi sukkena mattā, na pāpakammañca samācaranti.
78. “Tuvañhi mātā ca pitā ca mayhaṃ, bhattā patī posako devatā ca; dāso ahaṃ tuyha saputtadāro, yathāsukhaṃ sāmi karohi kāmaṃ.
79. “Yo ‘issaromhī’ti karoti pāpaṃ, katvā ca so nuttasate paresaṃ; na tena so jīvati dīghamāyu, devāpi pāpena samekkhare naṃ.
80. “Aññātakam sāmikehī padinnaṃ, dhamme t̥hitā ye paṭicchanti dānaṃ; paṭicchakā dāyakā cāpi tattha, sukhapphalaññeva karonti kammaṃ.
81. “Añño nu te koci naro pathabyā, saddheyya lokasmi na me piyāti; bhuso ca tyassa manaso vighāto, datvā piyaṃ ummadantiṃ adaṭṭhā.
82. “Addhā (5.0231) piyā mayha janinda esā, na sā mamaṃ appiyā bhūmipāla. yaṃ te mayā ummadanti padinnā, bhusehi rājā vanathaṃ saajāhi.
83. “Yo attadukkhena parassa dukkhaṃ, sukkena vā attasukhaṃ dahāti; yathevidaṃ mayha tathā paresaṃ, yo evaṃ jānāti sa vedi dhammaṃ.
84. “Añño nu te koci naro pathabyā, saddheyya lokasmi na me piyāti; bhuso ca tyassa manaso vighāto, datvā piyaṃ ummadantiṃ adaṭṭhā.
85. “Janinda jānāsi piyā mamesā, na sā mamaṃ appiyā bhūmipāla; piyena te dammi piyaṃ janinda, piyadāyino deva piyaṃ labhanti.
86. “So nūnāhaṃ vadhissāmi, attānaṃ kāmahetukaṃ; na hi dhammaṃ adhammena, ahaṃ vadhitumussahe.
87. “Sace tuvaṃ mayha satim janinda, na kāmayāsi naravīra seṭṭha; cajāmi naṃ sabbajanassa sibyā, mayā pamuttaṃ tato avhayesi naṃ.
88. “Adūsiyaṃ ce abhipāraka tvaṃ, cajāsi katte ahitāya tyassa; mahā ca te upavādopi assa, na cāpi tyassa nagaramhi pakkho.
89. “Ahaṃ (5.0232) sahissaṃ upavādametaṃ, nindaṃ pasamaṃsāṃ garahañca sabbam;
- mametamāgacchatu bhūmipāla, yathāsukhaṃ sivi karohi kāmaṃ.
90. “Yo neva nindaṃ na panappasamaṃ, ādiyati garahaṃ nopi pūjaṃ; sirī ca lakkhī ca apeti tamhā, āpo suvuṭṭhiva yathā thalamhā.
91. “Yaṃ kiñci dukkhañca sukhañca etto, dhammātisārañca manovighātaṃ; urasā ahaṃ paccuttarissāmi sabbam, pathavī yathā thāvarānaṃ tasānaṃ.
92. “Dhammātisārañca manovighātaṃ, dukkhañca nicchāmi ahaṃ paresaṃ; ekovimaṃ hārayissāmi bhāraṃ, dhamme t̥hito kiñci ahāpayanto.
93. “Saggūpagaṃ puññakammaṃ janinda, mā me tuvaṃ antarāyaṃ akāsi; dadāmi te ummadantiṃ pasanno, rājāva yaññe dhanam brāhmaṇānaṃ.
94. “Addhā tuvaṃ katte hitesi mayhaṃ, sakhā mamaṃ ummadanti tuvañca; nindeyyu devā pitaro ca sabbe, pāpañca passaṃ abhisamparāyaṃ.
95. “Na hetadhammaṃ sivrāja vajjuṃ, sanegamā jānapadā ca sabbe; yaṃ te mayā ummadanti padinnā, bhusehi rājā vanathaṃ saajāhi.
96. “Addhā (5.0233) tuvaṃ katte hitesi mayhaṃ, sakhā mamaṃ ummadanti

tuvañca;

satañca dhammāni sukittitāni, samuddavelāva duraccayāni.

97. “Āhuneyyo mesi hitānukampī, dhātā vidhātā casi kāmapālo;
tayī hutā rāja mahapphalā hi, kāmena me ummadantiṃ paṭiccha.

98. “Addhā hi sabbaṃ abhipāraṅka tvaṃ, dhammaṃ acārī mama kattuputta;
añño nu te ko idha sotthikattā, dvipado naro aruṇe jīvaloke.

99. “Tvaṃ nu seṭṭho tvamanuttarosi, tvaṃ dhammagutto dhammavidū
sumedho;

so dhammagutto cirameva jīva, dhammañca me desaya dhammapāla.

100. “Tadīṅgha abhipāraṅka, suṇohi vacanaṃ mama;
dhammaṃ te desayissāmi, sataṃ āseviṭvaṃ ahaṃ.

101. “Sādhu dhammarucī rājā, sādhu paññāṇavā naro;
sādhu mittānamaddubbho, pāpassākaraṇaṃ sukhaṃ.

102. “Akkodhanassa vijite, ṭhitadhammassa rājino;
sukhaṃ manussā āsetha, sītacchāyāya saṅghare.

103. “Na cāhametaṃ abhīrocayāmi, kammaṃ asamekkhakataṃ asādhu;
ye vāpi ṇatvāna sayāṃ karonti, upamā imā mayhaṃ tvaṃ suṇohi.

104. “Gavaṃ (5.0234) ce taramānānaṃ, jīmaṃ gacchati puṅgavo;
sabbā tā jīmaṃ gacchanti, nette jīmaṃ gate sati.

105. “Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
so ce adhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
sabbaṃ raṭṭhaṃ dukhaṃ seti, rājā ce hoti adhammiko.

106. “Gavaṃ ce taramānānaṃ, ujūṃ gacchati puṅgavo;
sabbā gāvī ujūṃ yanti, nette ujūṃ gate sati.

107. “Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
so sace dhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
sabbaṃ raṭṭhaṃ sukhaṃ seti, rājā ce hoti dhammiko.

108. “Na cāpāhaṃ adhammena, amarattamabhipatthaye;
imaṃ vā pathaviṃ sabbaṃ, vijetuṃ abhipāraṅka.

109. “Yañhi kiñci manussesu, ratanaṃ idha vijjati;
gāvo dāso hiraññañca, vatthiyaṃ haricandanaṃ.

110. “Assitthiyo ratanaṃ maṇikañca, yañcāpi me candimasūriyā abhipālayanti;
na tassa hetu visamaṃ careyyaṃ, majjhe sivīnaṃ usabhomhi jāto.

111. “Netā hitā uggato raṭṭhapālo, dhammaṃ sivīnaṃ apacāyamāno;
so dhammamevānuvicintayanto, tasmā sake cittavase na vatto.

112. “Addhā tvaṃ mahārāja, niccaṃ abyasanaṃ sivaṃ;
karissasi ciraṃ rajjaṃ, paññā hi tava tādisī.

113. “Etaṃ te anumodāma, yaṃ dhammaṃ nappamajjasi;
dhammaṃ pamajja khattiyo, raṭṭhā cavati issaro.

114. “Dhammaṃ (5.0235) cara mahārāja, mātāpitūsu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

115. “Dhammaṃ cara mahārāja, puttadāresu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

116. “Dhammaṃ cara mahārāja, mittāmaccesu khattiya;
idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

117. “Dhammaṃ cara mahārāja, vāhanesu balesu ca;

idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

118. “Dhammaṃ cara mahārāja, gāmesu nigamesu ca;

idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

119. “Dhammaṃ cara mahārāja, raṭṭhesu janapadesu ca;

idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

120. “Dhammaṃ cara mahārāja, samaṇabrāhmaṇesu ca;

idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

121. “Dhammaṃ cara mahārāja, migapakkhīsu khattiya;

idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

122. “Dhammaṃ cara mahārāja, dhammo ciṅṇo sukhāvaho;

idha dhammaṃ caritvāna, rāja saggaṃ gamissasi.

123. “Dhammaṃ cara mahārāja, sa-indā devā sabrahmakā;

suciṅṇena divaṃ pattā, mā dhammaṃ rāja pāmado”ti.

Tattha **sabbāpīti**, janinda, ahametaṃ ekakova paṭicchādetvā ānessāmi, tasmā ṭhapetvā mamañca tuvañca aññā sabbāpi pajā imassa katassa ākāramattampi na jaññā na jānissanti. **Bhusehīti** tāya saddhiṃ abhiramanto attano taṇhāvanathaṃ bhusaṃ karohi vaḍḍhehi manorathaṃ pūrehi. **Sajāhīti** manorathaṃ pana pūretvā sace te na rucati, atha naṃ saajāhi mayhameva paṭidehi. **Kammakaranti**, samma abhipāraka, yo manusso pāpakaṃ kammaṃ (5.0236) karonto, so pacchā mā idha aññe idaṃ pāpakammaṃ maññimsu mā jānantūti maññati cinteti, ducintitametaṃ tassa. Kiṃkāraṇā? **Passanti bhūtāni karontametanti** ye ca buddhā pacceka-buddhā buddhaputtā iddhiyā yuttā, te ca naṃ passantiyeva. **Na me piyāti**, samma abhipāraka, añño nu te koci “idha lokasmiṃ sakalāyapi pathaviyā na me ummā-dantī piyā”ti evaṃ saddaheyya.

Sīhova selassa guhanti, mahārāja, sace tvaṃ taṃ idha na ānesi, atha yathā sīho kilesapariḷāhe uppanne sīhapotikāya vasanaṭṭhānaṃ maṇiguhaṃ upeti, evaṃ tassā vasanaṭṭhānaṃ gaccha, tattha attano patthanaṃ pūrehīti. **Sukhapphalanti**, samma abhipāraka, paṇḍitā attano dukkhena phuṭṭhā samānā na sukhavipākadā-yakakammaṃ pariccajanti, sammohitā vāpi hutvā mohena mūḷhā sukhena mattā pāpakammaṃ nāma na samācaranti. **Yathāsukhaṃ, sāmi, karohi kāmanti**, sāmi sivarāja, attano dāsiṃ paricārentassa garahā nāma natthi, tvaṃ yathāsukhaṃ yathājjhāsayaṃ kāmaṃ karohi, attano icchaṃ pūrehīti. **Na tena so jīvātīti**, samma abhipāraka, yo “issaromhī”ti pāpaṃ karoti, katvā ca kiṃ maṃ devamanussā vakkhantīti na uttasati na ottappati, so tena kammena na ca dīghakālaṃ jīvati, khippameva marati, devatāpi pana “kiṃ imassa pāparañño rajjena, varamassa vāḷukaghaṭaṃ gale bandhitvā maraṇan”ti lāmakena cakkhunā olokenti.

Aññātakanti, mahārāja, aññesaṃ santakaṃ tehi sāmikehi padinnaṃ dānaṃ ye attano dhamme ṭhitā paṭicchanti, te tattha paṭicchakā ca dāyakā ca sabbepi sukha-pphalameva kammaṃ karonti. Paṭiggāhake hi paṭiggaṇhante taṃ dānaṃ dāya-kassa mahantaṃ vipākaṃ detīti. **Yo attadukkhenaṭīti**, samma abhipāraka, yo attano dukkhena pīḷito taṃ parassa dahati, attano sarīrato apanetvā parassa sarīre khipati, parassa vā sukhena attano sukhaṃ dahati, parassa sukhaṃ gahetvā

attani pakkhipati, “attano dukkhaṃ harissāmi”ti paraṃ dukkhiṃ karoti, “attānaṃ sukhessāmi”ti paraṃ dukkhiṃ karoti, “attānaṃ sukhessāmi”ti parassa sukhaṃ nāseti, na so dhammaṃ jānāti. Yo pana evaṃ jānāti “yatthevīdaṃ mayhaṃ (5.0237) sukhadukkhaṃ, tathā paresan”ti, sa vedi dhammaṃ jānāti nāmāti ayametissā gāthāya attho.

Piyena te dammīti piyena kāraṇabhūtena piyaṃ phalaṃ patthento dammīti attho. **Piyaṃ labhantīti** saṃsāre saṃsaranā piyameva labhanti. **Kāmahetukanti**, samma abhipāraṇa, kāmahetukaṃ ayuttaṃ katvā “attānaṃ vadhissāmi”ti me parivattakko uppajjati. **Mayha satinti** mama santakaṃ. “Mayha sati”tipi pāṭho, mama santakāti evaṃ maññaṃ sace tvaṃ taṃ na kāmesīti attho. **Sabbajanassāti** sabbā seniyo sannipātāpetvā tassa sabbajanassa ayaṃ mayhaṃ ahitāti pariccajissāmi. **Tato avhayesīti** tato taṃ apariggahitattā āneyyāsī. **Adūsiyanti** anaparādhaṃ. **Katteti** tameva aparena nāmena ālapati. So hi rañño hitaṃ karoti, tasmā “kattā”ti vuccati. **Na cāpi tyassāti** evaṃ akiccaṃ nagare tava koci pakkhopi na bhavēyya.

Nindanti na kevalaṃ upavādameva, sacepi maṃ koci sammukhā nindissati vā pasamsissati vā, dosaṃ vā pana āropento garahissati, tampāhaṃ nindaṃ pasamsaṃ garahaṃca sabbā saṃhissāmi, sabbametaṃ mama āgacchatūti vadati. **Tamhāti** yo ete nindādayo na gaṇhāti, tamhā purisā issariyasaṅkhātā sirī ca paññāsaṅkhātā lakkhī ca thalaṭṭhānato suvuṭṭhisāṅkhāto āpo viya apeti na patiṭṭhātīti. **Ettoti** ito mama tassā pariccattakāraṇā. **Dhammātisāraṇcāti** dhammaṃ atikkamitvā pavattaṃ akusalaṃ vā yaṃ kiñci hoti. **Paccuttarissāmīti** sampañcchissāmi dhārayissāmi. **Thāvarānaṃ tasānanti** yathā mahāpathavī khīṇāsavānaṃca puthujjanānaṃca kiñci sampañcchati sabbā adhivāseti, tathevāhampi sabbametaṃ sampañcchissāmi adhivāsessāmīti dīpeti. **Ekovimanti** ahaṃ ekova imampi attano dukkhabhāraṃ hārayissāmi dhārayissāmi vahissāmi. **Dhamme ṭhitoti** vinicchayadhamme paveṇidhamme tividhasucaritadhamme ca ṭhito hutvā.

Saggūpaganti, deva, puññakammaṃ nāmetaṃ saggūpagaṃ hoti. **Yaññe dhananti** yaññadhanaṃ, ayameva vā pāṭho. **Sakhāti**

ummānantipi mama sahāyikā, tvampi (5.0238) sahāyako. **Pitaroti** brahmāno. **Sabbeti** na kevalaṃ devabrahmānova, sabbe raṭṭhavāsinopi maṃ passatha, “bho, sahāyakassa bhariyā sahāyikā iminā gehe katā”ti nindeyyuṃ. **Na hetadhammanti** na hi etaṃ adhammikaṃ. **Yaṃ te mayāti** yasmā mayā sā tuyhaṃ dinnā, tasmā etaṃ adhammoti na vadissanti. **Satanti** santānaṃ buddhādīnaṃ khantimettābhāvanāsīlācārasaṅkhātāni dhammāni suvaṇṇitāni samuddavelāva duraccayāni, tasmā yathā samuddo velaṃ nātikkamati, evamahampi sīlavelaṃ nātikkamissā-mīti vadati.

Āhuneyyo mesīti, mahārāja, tvaṃ mama āhunapāhunasakkārassānucchaviko. **Dhātā vidhātā casi kāmāpāloti** tvaṃ mama, deva, dhāraṇato dhātā issariyasukhassa vidahanato vidhātā icchitapatthitānaṃ kāmānaṃ pālanato kāmāpālo. **Tayī hutāti** tuyhaṃ dinnā. **Kāmena meti** mama kāmena mama patthanāya ummānantipī paṭicchāti evaṃ abhipārako rañño deti. Rājā “na mayhaṃ attho”ti paṭikkhipati. Bhūmiyaṃ patitaṃ sākuṇikapacchimaṃ piṭṭhipādena paharivā aṭaviyaṃ khipantā viya ubhopi naṃ jahanteva. Idāni rājā puna akathanatthāya taṃ santajjento “**addhā hī**”ti gāthamāha. Tattha **kattuputtāti** pitāpissa kattāva, tena naṃ evaṃ ālapati. Idaṃ vuttaṃ hoti- addhā tvaṃ ito pubbe mayhaṃ sabbadhammaṃ acari, hitameva vuḍḍhimeva akāsi, idāni pana paṭipakkho hutvā bahuṃ kathesi, “mā evaṃ vippalapasi, añño nu te dvipado naro, ko idha jīvaloke aruṇeyeva sotthikattā, sace hi ahaṃ viya añño rājā tava bhariyāya paṭibaddhacitto abhavissa, anto-aruṇeyeva tava sīsaṃ chindāpetvā taṃ attano ghare kareyya, ahaṃ pana akusalabhayeneva na karomi, tuṅhī hohi, na me etāya attho”ti taṃ santajjesi.

So taṃ sutvā puna kiñci vattuṃ asakkonto rañño thutivasena “**tvaṃ nū**”ti gāthamāha. Tassattho- mahārāja, tvaññeva sakalajambudīpe sabbesaṃ nariṇḍānaṃ **seṭṭho**, tvaṃ **anuttaro**, tvaṃ vinicchayadhammapaveṇidhammasucaritadhammānaṃ gopāyanena **dhammagutto**, tesaṃ viditattā **dhammavidū** tvaṃ **sumedho**, so tvaṃ yaṃ dhammaṃ gopesi, teneva gutto cīraṃ jīva, dhammañca me desehi dhammapālaka, dhammagopaka, rājavarāti.

Atha (5.0239) rājā dhammaṃ desento “**tadīṅghā**”ti-ādimāha. Tattha **iṅghāti** codanatthe nipāto, yasmā maṃ tvaṃ codesi, tasmāti attho. **Satanti** buddhādīhi sappurisehi āsevitāṃ. **Sādhūti** sundaro pasattho. Vinicchayapaveṇisucaritadhamme rocetīti **dhammaruci**. Tādiso hi jīvitaṃ jahantopi akiccaṃ na karoti, tasmā sādhu. **Paññāṇavāti** ñāṇasampanno. **Mittānamaddubbhoti** mittassa adussana-bhāvo. **Ṭhitadhammassāti** patiṭṭhitatividhadhammassa. **Āsethāti** āseyyuṃ nisīdeyyuṃ. Desanāsīsameva cetāṃ, cattāropi iriyāpathe sukhaṃ kappeyyunti ayaṃ panettha attho. **Sītacchāyāyāti** puttadārañātimitānaṃ sītalāya chāyāya. **Saṅghareti** sakaghare, attano geheti attho. Adhammabalidaṇḍādīhi anupaddutā sukhaṃ vaseyyunti dasseti. **Na cāhametanti**, samma abhipāraka, yametaṃ asamekkhitvā kataṃ asādhukammaṃ, etaṃ ahaṃ na rocayāmi. **Ye vāpi ñatvānāti** ye vā pana rājāno ñatvā tuletvaṃ tīretvaṃ sayaṃ karonti, tesāhaṃ kammaṃ rocemīti adhippāyo. **Upamā imāti** imasmiṃ panatthe tvaṃ mayhaṃ imā dve upamā suṇohi.

Jimhanti vaṅkaṃ. **Netteti** yo gāviyo neti, tasmim jēṭṭhaka-usabhe. **Pagevāti**

tasmim adhammaṃ carante itarā pajā pageva carati, ativiya karotīti attho. **Dhammi-**
koti cattāri agatigamanāni pahāya dhammena rajjaṃ kārento. **Amarattanti**
devattaṃ. **Ratananti** saviññāṇakāviññāṇakarataṃ. **Vatthiyanti** kāsikavattha-
meva. **Assitthiyoti** vātasamagati-assepī uttamarūpadharā itthiyopi. **Ratanaṃ maṇi-**
kañcāti sattavidharatanaṃca mahagghabhaṇḍakaṃca. **Abhipālayantīti** ālokaṃ
karontā rakkhanti. **Na tassāti** tassa cakkavattirajjassapi hetu na visamaṃ
careyyaṃ. **Usabhomhīti** yasmā ahaṃ sivīnaṃ majjhe jeṭṭhakarājā hutvā jāto,
tasmā cakkavattirajjakāraṇampi na visamaṃ carāmīti attho. **Netāti** mahājanaṃ
kusale patitṭhāpetvā devanagaraṃ netā, hitakaraṇena tassa **hitā**, “sivirājā kira
dhammacārī”ti sakalajambudīpe ñātattā **uggato**, samena raṭṭhapālanato **raṭṭhapālo**.
Apacāyamānoti sivīnaṃ porāṇakarājūnaṃ paveṇidhammaṃ apacāyamāno. **Soti**
so ahaṃ tameva dhammaṃ anuvicintayanto tasmā tena kāraṇena attano cittassa
vase na vattāmi.

Evaṃ (5.0240) mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā abhipārako thutiṃ karonto
“**addhā**”ti-ādimāha. **Nappamajjasīti** attanā kathitadhammaṃ nappamajjasi
tattheva vattesi. **Dhammaṃ pamajjāti** dhammaṃ pamussitvā agativasena gantvā.
Evaṃ so tassa thutiṃ katvā “**dhammaṃ carā**”ti dhammacariyāya niyyojento utta-
ripi dasa ovādagāthā abhāsi. Tāsamattho heṭṭhā **tesakuṇajātake** (jā. 2.17.1 ādayo)
vaṇṇitova.

Evaṃ abhipārakasenaṇāpatinā rañño dhamme desite rājā ummādantiyā paṭiba-
ddhacittaṃ vinodesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patitṭhāsi. Tadā sunandasārathi
ānando ahosi, abhipārako sārīputto, ummādanti uppalavaṇṇā, sesaparisā buddha-
parisā, sivirājā ahameva ahosinti.

Ummādanti jātakavaṇṇanā dutiyā.

[528] 3. Mahābodhijātakavaṇṇanā

Kim nu daṇḍaṃ kimajinanti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ
ārabbha katesi. Vatthu **mahā-umaṅgajātake** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati.
Tadā pana satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbe pi tathāgato paññavā parappavā-
dappamaddanoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe asīti koṭivi-
bhavassa udiccabrāhmaṇamahāsālassa kule nibbatti, “bodhikumāro”tissa nāmaṃ
karimṣu. So vayappatto takkasīlāyaṃ uggahitasippo paccāgantvā agāramajjhe
vasanto aparabhāge kāme pahāya himavantapadesaṃ pavisitvā paribbājakapa-
bbajjaṃ pabbajitvā tattheva vanamūlaphalāhāro ciraṃ vasitvā vassārattasamaye
himavantā oruyha cārikaṃ caranto anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne
vasitvā punadvase paribbājakasārūppena nagare bhikkhāya caranto rājadvāraṃ
pāpuṇi (5.0241) tamenāṃ sīhapañjare ṭhito rājā disvā tassa upasame pasīditvā

taṃ attano bhavaṇaṃ pavesetvā rājapallaṅke nisīdāpetvā katapaṭṭisanthāro thokaṃ dhammakathaṃ sutvā nānaggarasabhojanaṃ dāpesi. Mahāsatto bhattaṃ gahetvā cintesi- “idaṃ rājakulaṃ nāma bahudosāṃ bahupaccāmittaṃ hoti, ko nu kho mama uppannaṃ bhayaṃ nittharissati”ti. So avidūre ṭhitaṃ rājavallabhaṃ ekaṃ piṅgalasunakhaṃ disvā mahantaṃ bhattapiṇḍaṃ gahetvā tassa dātukāma- tākāraṃ dassesi. Rājā ñatvā sunakhassa bhājanaṃ āharāpetvā bhattaṃ gāhā- petvā dāpesi. Mahāsattopi tassa datvā bhattakiccaṃ niṭṭhapesi. Rājāpissa paṭiññaṃ gahetvā antonagare rājuyyāne paṇṇasālaṃ kāretvā pabbajitaparikkhāre datvā taṃ tattha vāsāpesi, devasikañcassa dve tayo vāre upaṭṭhānaṃ agamāsi. Bhojanakāle pana mahāsatto niccaṃ rājapallaṅkeyeva nisīditvā rājabhojanaṃ eva bhuñjati. Evaṃ dvādasa saṃvaccharāni atitāni.

Tassa pana rañño pañca amaccā atthañca dhammañca anusāsanti. Tesu eko ahetukavādī, eko issarakatavādī, eko pubbekatavādī, eko ucchedavādī, eko khattavijjavādī. Tesu ahetukavādī “ime sattā saṃsārasuddhikā”ti mahājanaṃ uggaṇhāpesi. Issarakatavādī “ayaṃ loko issaranimmito”ti mahājanaṃ uggaṇhāpesi. Pubbekatavādī “imesaṃ sattānaṃ sukhaṃ vā dukkhaṃ vā uppajjamānaṃ pubbe- kateneva uppajjati”ti mahājanaṃ uggaṇhāpesi. Ucchedavādī “ito paralokaṃ gato nāma natthi, ayaṃ loko ucchijjati”ti mahājanaṃ uggaṇhāpesi. Khattavijjavādī “mātāpitaropi māretvā attanova attho kātabbo”ti mahājanaṃ uggaṇhāpesi. Te rañño vinicchaye niyuttā lañjakhādakā hutvā assāmikaṃ sāmikaṃ, sāmikaṃ assā- mikaṃ karonti.

Athekadivasāṃ eko puriso kūṭaṭṭaparājito mahāsattaṃ bhikkhāya carantaṃ rāja- gehaṃ pavisantaṃ disvā vanditvā, “bhante, tumhe rājagehe bhuñjamānā viniccha- yāmacce lañjaṃ gahetvā lokaṃ vināsente kasmā ajjuhekkhatha, idāni pañcahi amaccehi kūṭaṭṭakārakassa hatthato lañjaṃ gahetvā sāmikova samāno assāmiko kato”ti paridevi. So (5.0242) tasmim kārūññavasena vinicchayaṃ gantvā dhammena vinicchinitvā sāmikaññeva sāmikaṃ akāsi. Mahājano ekappahāre- neva mahāsaddena sādhuakāraṃ adāsi. Rājā taṃ saddaṃ sutvā “kiṃsaddo nāmā- yan”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā katabhattakiccaṃ mahāsattaṃ upanisīditvā pucchi- “bhante, aḷḷa kira vo aṭṭo vinicchito”ti. “Āma, mahārājā”ti. “Bhante, tumhesu vinicchinentesu mahājanassa vuḍḍhi bhavissati, ito paṭṭhāya tumheva vinicchinathā”ti. “Mahārāja, mayaṃ pabbajitā nāma, netāṃ kammaṃ amhākaṃ kamman”ti. “Bhante, mahājane kārūññena kātuṃ vaṭṭati, tumhe sakaladivasāṃ mā vinicchinatha, uyyānato pana idhāgacchantā vinicchayaṭṭhānaṃ gantvā pātova cattāro aṭṭe vinicchinatha, bhutvā uyyānaṃ gacchantā cattāro, evaṃ mahā- janassa vuḍḍhi bhavissati”ti. So tena punappunaṃ yāciyamāno “sādhu”ti sampā- ṭicchitvā tato paṭṭhāya tathā akāsi.

Kūṭaṭṭakārakā okāsaṃ na labhiṃsu. Tepi amaccā lañjaṃ alabhantā duggatā hutvā cintayimṃsu- “bodhiparibbājakassa vinicchinanaḷato paṭṭhāya mayaṃ kiñci na labhāma, handa naṃ ‘rājaveriko’ti vatvā rañño antare paribhinditvā mārā- pessāmā”ti. Te rājānaṃ upasaṅkamtvā, “mahārāja, bodhiparibbājako tumhākaṃ anattakāmo”ti vatvā asaddahantena raññā “silavā esa ñāṇasampanno, na evaṃ

karissatī”ti vutte, “mahārāja, tena sakalanagaravāsino attano hatthe katvā kevalaṃ amheyeva pañca jane kātuṃ na sakkā, sace amhākaṃ vacanaṃ na saddahatha, tassa idhāgamanakāle parisam olokethā”ti āhaṃsu. Rājā “sādhū”ti sīhapañjare ṭhito taṃ āgacchantam olokeno parivāram disvā attano aññaṇena aṭṭakārakamanusse “tassa parivārā”ti maññaṃāno bhijjivā te amacce pakkosāpetvā “kinti karomā”ti pucchi. “Gaṇhāpetha naṃ, devā”ti. “Oḷārikaṃ aparādhaṃ apassantā kathaṃ gaṇhāmā”ti. “Tena hi, mahārāja, pakatiparihāramassa hāpetha, taṃ parihāyantaṃ disvā paṇḍito paribbājako kassaci anārocetvā sayameva palāyissatī”ti.

Rājā “sādhū”ti vatvā anupubbena tassa parihāram parihāpesi. Paṭhamadivasam tāva naṃ tucchapallaṅkeyeva nisīdāpesuṃ. So tucchapallaṅkaṃ disvāva (5.0243) rañño paribhinnabhāvaṃ ñatvā sayameva uyyānaṃ gantvā taṃ divasameva pakkamitukāmo hutvāpi “ekantena ñatvā pakkamissāmī”ti na pakkāmi. Athassa punadivase tucchapallaṅke nisinnassa rañnopakatibhattaṅca aññaṅca gahetvā missakabhattam adāṃsu. Tatiyadivase mahātalaṃ pavisitum adatvā sopānasiseyeva ṭhapetvā missakabhattam adāṃsu. So tampi ādāya uyyānaṃ gantvā bhattakiccaṃ akāsi. Catutthadivase heṭṭhāpāsāde ṭhapetvā kaṇājakabhattam adāṃsu. So tampi gahetvā uyyānaṃ gantvā bhattakiccaṃ akāsi. Rājā amacce pucchi- “bodhiparibbājako sakkāre parihāpitepi na pakkamati, kinti naṃ karomā”ti? “Deva, na so bhattatthāya carati, chattatthāya pana carati. Sace bhattatthāya careyya, paṭhamadivasameveva palāyeyyā”ti. “Idāni kiṃ karomā”ti? “Sve ghātāpetha naṃ, mahārājā”ti. So “sādhū”ti tesaññaeva hatthe khagge ṭhapetvā “sve antaradvāre ṭhatvā pavisantassevassa sīsam chinditvā khaṇḍākhaṇḍikaṃ katvā kañci ajānāpetvā vaccakuṭiyam pakkhipitvā nhatvā āgaccheyyāthā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā “sve āgantvā evam karissāmā”ti aññaṃaññaṃ vicāretvā evam attano nivesanaṃ agamaṃsu.

Rājāpi sāyam bhuttabhojano sirisayane nipajjitvā mahāsattassa guṇe anussari. Athassa tāvadeva soko uppajji, sarīrato sedā

muccim̄su, sayane assāsaṃ alabhanto aparāparaṃ parivatti. Athassa aggama-
hesī upanipajji, so tāya saddhiṃ sallāpamattampi na kari. Atha naṃ sā “kiṃ nu
kho, mahārāja, sallāpamattampi na karotha, api nu kho me koci aparādho atthī”ti
pucchi. “Natthi devi, apica kho bodhiparibbājako kira amhākaṃ paccatthiko jātoti
tassa sve ghātanatthāya pañca amacce āṇāpesiṃ, te pana naṃ māretvā khaṇḍā-
khaṇḍikaṃ katvā vaccakūpe pakkhipissanti, so pana amhākaṃ dvādasa saṃva-
ccharāni bahuṃ dhammaṃ desesi, ekāparādhopissa mayā paccakkhato na diṭṭha-
pubbo, parapattiyena hutvā tassa mayā vadho āṇatto, tena kāraṇena socāmi”ti.
Atha naṃ sā “sace te deva so paccatthiko jāto, taṃ ghātento kiṃ socasi, pacca-
tthikaṃ nāma puttampi ghātetvā attano sotthibhāvo kātabbova, mā socitthā”ti
assāsesi. So tassā vacanena paṭiladdhassāso niddaṃ okkami.

Tasmim̄ (5.0244) khaṇe koleyyako piṅgalasunakho taṃ kathaṃ sutvā “sve
mayā attano balenassa jīvitam̄ dātuṃ vaṭṭatī”ti cintetvā punadivase pātova pāsādā
oruyha mahādvāraṃ āgantvā ummāre sīsaṃ katvā mahāsattassa āgamana-
maggam̄ oloketova nipajji. Tepi amaccā pātova khaggahatthā āgantvā dvāra-
ntare aṭṭhaṃsu. Bodhisattopi velaṃ sallakkhetvā uyyānā nikkhamma rājadvāraṃ
āgañchi. Atha naṃ sunakho disvā mukhaṃ vivaritvā catasso dāṭhā dassetvā “kiṃ
tvam̄, bhante, jambudīpatale aññattha bhikkham̄ na labhasi, amhākaṃ rājā tava
māraṇatthāya pañca amacce khaggahatthe dvārantare ṭhapesi, mā tvam̄ nalāṭena
maccuṃ gahetvā āgami, sīghaṃ pakkamā”ti mahāsaddena viravi. So sabbaruta-
ññutāya tamatthaṃ ṇatvā tatova nivattitvā uyyānaṃ gantvā pakkamanatthāya
parikkhāre ādiyi. Rājā sīhapañjare ṭhito taṃ āgacchantaṃ gacchantañca disvā
“sace ayaṃ mama paccatthiko bhavēyya, uyyānaṃ gantvā balaṃ sannipātāpetvā
kammaṃsajjo bhavissati. No ce, attano parikkhāre gahetvā gamanasajjo bhavissati,
jānissāmi tāvassa kiriyaṃ”ti uyyānaṃ gantvā mahāsattaṃ attano parikkhāre
ādāya “gamissāmi”ti paṇṇasālato nikkhantaṃ caṅkamanakoṭiyaṃ disvāva
vanditvā ekamantaṃ ṭhito paṭhamam̄ gāthamāha-

124. “Kiṃ nu daṇḍam̄ kimajinaṃ, kiṃ chattaṃ kimupāhanaṃ;
kimaṅkusañca pattañca, saṅghāṭiñcāpi brāhmaṇa;
taramānarūpohāsi, kiṃ nu patthayase disaṃ”ti.

Tassattho- bhante, pubbe tvam̄ amhākaṃ gharaṃ āgacchanto daṇḍādīni na
gaṇhāsi, ajja pana kena kāraṇena daṇḍañca ajjañca chattupāhanañca mattikapa-
sibbakolambana-aṅkusañca mattikapattañca saṅghāṭiñcāti sabbepime parikkhāre
taramānarūpo gaṇhāsi, kataram̄ nu disaṃ patthesi, kattha gantukāmosīti pucchi.

Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ attanā katakammaṃ na jānātīti maññati, jānāpe-
ssāmi naṃ”ti dve gāthā abhāsi-

125. “Dvādasetāni vassāni, vusitāni tavantike;
nābhijānāmi soṇena, piṅgalenābhikūjitaṃ.

126. “Svāyam̄ (5.0245) dittova nadati, sukkadāṭham̄ vidaṃsayam̄;
tava sutvā sabhariyassa, vītasaddhassa maṃ patī”ti.

Tattha **abhikūjitaṃ** etena tava sunakhena evaṃ mahāvīravena viravitaṃ na
jānāmi. **Ditto vāti** dappito viya. **Sabhariyassāti** tava sabhariyassa mama māraṇa-

tthāya pañcannaṃ amaccānaṃ āṇattabhāvaṃ kathentassa sutvā “kiṃ tvam aññattha bhikkhaṃ na labhasi, raññā te vadho āṇatto, idha māgacchī”ti dittova nadati. **Vītasaddhassa maṃ patīti** mamantare vigatasaddhassa tava vacanaṃ sutvā eva nadatīti āha.

Tato rājā attano dosaṃ sampaṭicchitvā taṃ khamāpento catutthaṃ gāthamāha-

127. “Ahu esa kato doso, yathā bhāsasi brāhmaṇa;
esa bhiyyo pasīdāmi, vasa brāhmaṇa māgamā”ti.

Tattha **bhiyyoti** saccaṃ mayā evaṃ āṇattaṃ, ayaṃ me doso, esa panāhaṃ idāni adhikataṃ tayi pasīdāmi, idheva vasa, mā aññattha gamīti.

Taṃ sutvā mahāsatto, “mahārāja, paṇḍitā nāma tādīsena parapattiyena apaccakkhakarīnā saddhiṃ na vasanti”ti vatvā tassa anācāraṃ pakāsento āha-

128. “Sabbaseto pure āsi, tatopi sabalo ahu;
sabbalohitako dāni, kālo pakkamituṃ mama.

129. “Abbhantaraṃ pure āsi, tato majjhe tato bahi;
purā niddhamanā hoti, sayameva vajāmahaṃ.

130. “Vītasaddhaṃ na seveyya, upadānaṃvanodakaṃ;
sacepi naṃ anukhaṇe, vāri kaddamagandhikaṃ.

131. “Pasannameva seveyya, appasannaṃ vivajjaye;
pasannaṃ payirupāseyya, rahadaṃvudakatthiko.

132. “Bhaje bhajantaṃ purisaṃ, abhajantaṃ na bhajjaye;
asappurisadhammo so, yo bhajantaṃ na bhajjati.

133. “Yo (5.0246) bhajantaṃ na bhajati, sevamānaṃ na sevati;
sa ve manussapāpitṭho, migo sākhasito yathā.

134. “Accābhikkhaṇasaṃsaggā, asamosaraṇena ca;
etena mittā jīranti, akāle yācanāya ca.

135. “Tasmā nābhikkhaṇaṃ gacche, na ca gacche cirāciraṃ;
kālena yācaṃ yāceyya, evaṃ mittā na jiyare.

136. “Aticiraṃ nivāsena, piyo bhavati appiyo;
āmanta kho taṃ gacchāma, purā te homa appiyā”ti.

Tattha **sabbasetoti**, mahārāja, paṭhamameva tava nivesane mama odano sabbaseto ahosi, yaṃ tvam bhuñjasi, tameva dāpesīti attho. **Tatoti** tato pacchā paribhedakānaṃ vacanaṃ gahetvā tava mayi virattakāle **sabalo** missakodano jāto. **Dānīti** idāni sabbalohitako jāto. **Kāloti** aguṇaññussa tava santikā idāni mama pakkamituṃ kālo. **Abbhantaranti** paṭhamaṃ mama abbhantaraṃ āsanaṃ āsi, alaṅkatamahātalami ussitasetacchatte rājapallaṅkeyeva maṃ nisīdāpesuṃ. **Majjheti** sopānamatthake. **Purā niddhamanā hotīti** yāva gīvāyaṃ gahetvā nikkaḍḍhanā na hoti.

Anukhaṇeti sacepi anudakaṃ udapānaṃ patto puriso udakaṃ apassanto kalalaṃ viyūhitvā anukhaṇeyya, tathāpi taṃ vāri kaddamagandhikaṃ bhavyeyya, amanuññatāya na piveyya, tatheva vītasaddhaṃ payirupāsantena laddhapaccayāpi parittā ceva lūkhā ca, amanuññā aparibhogārahāti attho. **Pasannanti** patiṭṭhi-tasaddhaṃ. **Rahadanti** gambhīraṃ mahārahadaṃ. **Bhajantanti** attānaṃ bhajanta-

meva bhajeyya. **Abhajantanti** paccatthikaṃ. **Na bhajjeyti** na bhajeyya. **Na bhajjati** yo puriso attānaṃ bhajantaṃ hitacittaṃ puggalaṃ na bhajati, so asappurisa-dhammo nāmāti. **Manussapāpiṭṭho**ti manussalāmaṃko patikuṭṭho sabbapacchimako. **Sākhassitoti** makkaṭo.

Accābhikkhaṇasaṃsaggāti (5.0247) ativiya abhiṇhasaṃsaggena. **Akā**leti ayuttappattakāle parassa piyabhaṇḍaṃ yācanāya mittā jīranti nāma, tvampi aticiraṃ nivāsenā mayi mittiṃ bhindi. **Tasmā**ti yasmā accābhikkhaṇasaṃsaggena asamosaraṇena ca mittā jīranti, tasmā. **Cirā**ciranti cirakālaṃ vītināmetvā ciraṃ na gacche na upasaṅkameyya. **Yā**canti yācitabbaṃ bhaṇḍakaṃ yuttakāle yāceyya. **Na jī**yareti evaṃ mittā na jīranti. **Purā te homa appiyā**ti yāva tava appiyā na homa, tāva āmantetvāva taṃ gacchāmāti.

Rājā āha-

137. “Evaṃ ce yācamānānaṃ, añjaliṃ nāvabujjhasi;
paricārakānaṃ sataṃ, vacanaṃ na karosi no;
evaṃ taṃ abhiyācāma, puna kayirāsi pariyāyan”ti.

Tattha **nāvabujjhasī**ti sace, bhante, evaṃ yācantena mayā kataṃ añjaliṃ na jānāsi, na paṭiggaṇhasīti attho. **Pariyāyanti** puna idhāgamanāya ekavāraṃ kareyyāsīti yācati.

Bodhisatto āha-

138. “Evaṃ ce no viharataṃ, antarāyo na hessati;
tuyhaṃ vāpi mahārāja, mayhaṃ vā raṭṭhavaddhana;
appeva nāma passema, ahorattānamaccaye”ti.

Tattha **evaṃ ce noti** sace, mahārāja, evaṃ nānā hutvā viharantānaṃ amhākaṃ antarāyo na hessati, tuyhaṃ vā mayhaṃ vā jīvitaṃ pavattissatīti dīpeti. **Passe**māti api nāma passeyyāma.

Evaṃ vatvā mahāsatto rañño dhammaṃ desetvā “appamatto hohi, mahārājā”ti vatvā uyyānā nikkhamitvā ekasmiṃ sabhāgaṭṭhāne bhikkhāya caritvā bārāṇasito nikkhamma anupubbena himavantokāsameva gantvā kiñci kālaṃ vasitvā puna otaritvā ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya araññe vasi. Tassa pana gatakālato paṭṭhāya te amaccā puna vinicchaye nisīditvā vilopaṃ karontā cintayimṃsu- “sace mahābodhiparibbājako punāgamissati, jīvitaṃ no natthi, kiṃ nu khvassa anāgama-nakāraṇaṃ kareyyāmā”ti. Atha (5.0248) nesam etadahosi- “ime sattā paṭibaddhaṭṭhānaṃ nāma jahituṃ na sakkonti, kiṃ nu khvassa idha paṭibaddhaṭṭhānan”ti. Tato “rañño aggamahe”ti ṇatvā “ṭhānaṃ kho panetaṃ vijjati, yaṃ so imaṃ nissāya āgaccheyya, paṭikaccheva naṃ mārāpessāmā”ti te rājānaṃ etadavocuṃ- “deva, imasmiṃ divase nagare ekā kathā sūyati”ti. “Kiṃ kathā nāmā”ti? “Mahābodhiparibbājako ca kira devī ca aññamaññaṃ sāsanapaṭisāsaṇaṃ pesenti”ti. “Kinti katvā”ti? Tena kira deviyā pesitaṃ “sakkā nu kho attano balena rājānaṃ mārāpetvā mama setacchattaṃ dātun”ti. Tāyapissa pesitaṃ “rañño māraṇaṃ nāma mama bhāro, mahābodhiparibbājako khippaṃ āgacchatū”ti rājā tesam punappunaṃ kathentānaṃ saddahitvā “idāni kiṃ kattabban”ti pucchitvā “deviṃ māretuṃ vaṭṭati”ti vutte anupaparikkhitvāva “tena hi naṃ tumheva māretvā

khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā vaccakūpe khipathā”ti āha. Te tathā kariṃsu. Tassā māritabhāvo sakalanagare pākaṭo ahosi.

ahesuṃ. Rājā mahābhayappatto ahosi. Mahāsatto paramparāya taṃ pavattiṃ sutvā cintesi- “ṭhapetvā maṃ añño te kumāre saññāpetvā pitaraṃ khamāpetuṃ samattho nāma natthi, rañño ca jivitaṃ dassāmi, kumāre ca pāpato mocessāmi”ti. So punadivase paccantagāmaṃ pavisitvā manussehi dinnaṃ makkaṭamaṃsaṃ khāditvā tassa cammaṃ yācitvā gahetvā assamapade sukkhāpetvā niggandhaṃ katvā nivāsesipi pārupesipi aṃsepi ṭhapesi. Kiṃkāraṇā? “Bahūpakāro me”ti vacanathāya. So taṃ cammaṃ ādāya anupubbena bārāṇasiṃ gantvā kumāre upasaṅkamitvā “pitughātakakammaṃ nāma dāruṇaṃ, taṃ vo na kātabbaṃ, ajarāmaro satto nāma natthi, ahaṃ tumhe aññamaññaṃ samagge karissāmicceva āgato, tumhe mayā pahite sāsane āgaccheyyāthā”ti kumāre ovaditvā antonagare uyyānaṃ pavisitvā makkaṭacammaṃ attharivā silāpaṭṭe nisīdi.

Atha naṃ uyyānapālako disvā vegena gantvā rañño ārocesi. Rājā sutvāva sañjātasomanasso hutvā te amacce ādāya (5.0249) tattha gantvā mahāsattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisanthāraṃ kātuṃ ārabhi. Mahāsatto tena saddhiṃ asammoditvā makkaṭacammameva parimajji. Atha naṃ evamāha- “bhante, tumhe maṃ akathetvā makkaṭacammameva parimajjatha, kiṃ vo idaṃ mayā bahūpakārataran”ti? “Āma mahārāja, bahūpakāro me esa vānaro, ahamassa piṭṭhe nisīditvā vicariṃ, ayaṃ me pāṇiyaghaṭaṃ āhari, vasanaṭṭhānaṃ sammajji, ābhisamācārikavattapaṭivattaṃ mama akāsi, ahaṃ pana attano dubbalacittatāya assa maṃsaṃ khāditvā cammaṃ sukkhāpetvā attharivā nisīdāmi ceva nipajjāmi ca, evaṃ bahūpakāro esa mayhan”ti. Iti so tesam vāde bhindanathāya vānaracamme vānaravohāraṃ āropetvā taṃ taṃ pariyāyaṃ sandhāya imaṃ kathaṃ kathesi. So hi tassa nivutthapubbattā “piṭṭhe nisīditvā vicarin”ti āha; taṃ aṃse katvā pāṇiyaghaṭassa āhaṭapubbattā “pāṇiyaghaṭaṃ āhari”ti āha; tena cammena bhūmiyaṃ sammaṭṭhapubbattā “vasanaṭṭhānaṃ sammajji”ti āha; nipaṇnakāle tena cammena piṭṭhiyā, akkantakāle pādānaṃ phuṭṭhapubbattā “vattapaṭivattaṃ me akāsī”ti āha. Chātakāle pana tassa maṃsaṃ labhitvā khāditattā “ahaṃ pana attano dubbalacittatāya tassa maṃsaṃ khādin”ti āha.

Taṃ sutvā te amaccā “pāṇātipāto tena kato”ti saññāya “passatha, bho, pabbajitassa kammaṃ, makkaṭaṃ kira māretvā maṃsaṃ khāditvā cammaṃ gahetvā vicarati”ti pāṇiṃ paharivā parihāsamakamsu. Mahāsatto te tathā karonte disvā “ime attano vādabhedanathāya mama cammaṃ ādāya āgatabhāvaṃ na jānanti, jānāpessāmi ne”ti ahetukavādiṃ tāva āmantetvā pucchi- “āvuso, tvaṃ kasmā maṃ parihasasi”ti? “Mittadubbhikammaṃ ceva pāṇātipātassa ca katattā”ti. Tato mahāsatto “yo pana gatiyā ceva diṭṭhiyā ca te saddahitvā evaṃ kareyya, tena kiṃ dukkaṭan”ti tassa vādaṃ bhindanto āha-

139. “Udīraṇā ce saṃgatya, bhāvāyamanuvattati;
akāmā akaraṇīyaṃ vā, karaṇīyaṃ vāpi kubbatī;
akāmakaraṇīyamhi, kvidha pāpena lippati.

140. “So (5.0250) ce attho ca dhammo ca, kalyāṇo na ca pāpako;
bhoto ce vacanaṃ saccaṃ, suhato vānaro mayā.

141. “Attano ce hi vādassa, aparādhaṃ vijāniyā;
na maṃ tvaṃ garaheyyāsi, bhoto vādo hi tādiso”ti.

Tattha **udīraṇāti** kathā. **Samṅatyāti** samṅatiyā channaṃ abhijātinaṃ taṃ taṃ abhijātiṃ upagamanena. **Bhāvāyamanuvattatīti** bhāvena anuvattati, karaṇatthe sampadānaṃ. **Akāmāti** akāmena anicchāya. **Akaraṇiyaṃ vā karaṇiyaṃ vāpīti** akattabbaṃ pāpaṃ vā kattabbaṃ kusalaṃ vā. **Kubbatīti** karoti. **Kvidhāti** ko idha. Idamaṃ vuttaṃ hoti- tvaṃ ahetukavādī “natthi hetu natthi paccayo sattānaṃ saṃkilesāyā”-ti-ādidiṭṭhiko, ayaṃ loko samṅatiyā ceva sabhāvena ca anuvattati pariṇamati, tattha tattha sukhadukkhaṃ paṭisaṃvedeti. Akāmakova pāpaṃ vā puññaṃ vā karotīti vadasi, ayaṃ tava udīraṇā sace tathā, evaṃ sante akāmakaraṇiyasmiṃ attano dhammatāya pavattamāne pāpe ko idha satto pāpena lippati, sace hi attanā akatena pāpena lippati, na koci na lippeyyāti.

So ceti so ahetukavādasaṅkhāto tava bhāsitattho ca atthajotako dhammo ca kalyāṇo na ca pāpako. “Ahetū appaccayā sattā saṃkilissanti, sukhadukkhaṃ paṭisaṃvediyanti”ti idamaṃ bhoto vacanaṃ saccaṃ ce, suhato vānaro mayā, ko ettha mama dosoti attho. **Vijāniyāti**, samma, sace hi tvaṃ attano vādassa aparādhaṃ jāneyyāsi, na maṃ garaheyyāsi. Kiṃkaraṇā? **Bhoto vādo hi tādiso**, tasmā ayaṃ mama vādaṃ karotīti maṃ pasamseyyāsi, attano pana vādaṃ ajānanto maṃ garahasīti.

Evaṃ mahāsatto taṃ niggaṇhitvā appaṭibhāṇaṃ akāsi. Sopi rājaparisiṭṭi maṅku- bhūto pattakkhandho nisīdi. Mahāsattopi tassa vādaṃ bhinditvā issarakatavādiṃ āmantetvā “tvaṃ, āvuso, maṃ kasmā parihasasi, yadi issaranimmitavādaṃ sārato pacesī”ti vatvā āha-

142. “Issaro sabbalokassa, sace kappeti jīvitamaṃ;
iddhiṃ byasanabhāvañca, kammaṃ kalyāṇapāpakaṃ;
niddesakārī puriso, issaro tena lippati.

143. “So (5.0251) ce attho ca dhammo ca, kalyāṇo na ca pāpako;
bhoto ce vacanaṃ saccaṃ, suhato vānaro mayā.

144. “Attano ce hi vādassa, aparādhaṃ vijāniyā;
na maṃ tvaṃ garaheyyāsi, bhoto vādo hi tādiso”ti.

Tattha **kappeti jīvitanti** sace brahmā vā añño vā koci issaro “tvaṃ kasiyā jīva, tvaṃ gorakkhenā”ti evaṃ sabbalokassa jīvitamaṃ saṃvidahati vicāreti. **Iddhiṃ byasanabhāvañcāti** issariyādibhedā iddhiyo ca ñātivināsādikaṃ byasanabhāvañca sesaṅca kalyāṇapāpakaṃ kammaṃ sabbaṃ yadi issarova kappeti karoti. **Niddesakārīti** yadi tassa niddeṣaṃ āṇattimeva seso yo koci puriso karoti, evaṃ sante yo koci puriso pāpaṃ karoti, tassa issarena katattā issarova tena pāpena lippati. Sesamaṃ purimanayeneva veditabbaṃ. Yathā ca idha, evaṃ sabbattha.

Iti so ambatova muggamaṃ gahetvā ambaṃ pātento viya issarakaraṇeneva issarakatavādaṃ bhinditvā pubbekatavādiṃ āmantetvā “tvaṃ, āvuso, maṃ kiṃ parihasasi, yadi pubbekatavādaṃ saccaṃ maññasī”ti vatvā āha-

145. “Sace pubbekatahetu, sukhadukkhaṃ nigacchati;
porāṇakaṃ kataṃ pāpaṃ, tameso muccate iṇamaṃ;

porāṇaka iṇamokkho, kvidha pāpena lippati.

146. “So ce attho ca dhammo ca, kalyāṇo na ca pāpako;
bhoto ce vacanaṃ saccaṃ, suhato vānaro mayā.

147. “Attano ce hi vādassa, aparādhaṃ vijāniyā;
na maṃ tvaṃ garaheyyāsi, bhoto vādo hi tādiso” ti.

Tattha **pubbekatahetūti** pubbakatahetu purimabhava katakammakāraṇeneva.

Tameso muccate iṇanti yo vadhabandhādīhi dukkhaṃ pāpuṇāti, yadi so yaṃ tena porāṇakaṃ kataṃ pāpaṃ, taṃ idāni iṇaṃ muccati, evaṃ sante mamaṃ esa porāṇaka-iṇato mokkho, anena hi makkaṭena pubbe (5.0252) paribbājakena hutvā ahaṃ makkaṭo samāno māretvā khādito bhavissāmi, svāyaṃ idha makkaṭattaṃ patto mayā paribbājakattaṃ pattena māretvā khādito bhavissati, ko idha pāpena lippatīti.

Iti so tassapi vādaṃ bhinditvā ucchedavādiṃ abhimukhaṃ katvā “tvaṃ, āvuso, ‘itthi dinnan’ti-ādīni vatvā ‘idheva sattā ucchijjanti, paralokaṃ gatā nāma natthīti maññamāno kasmā maṃ parihasasi” ti santajjetvā āha-

148. “Catunnaṃyevupādāya, rūpaṃ sambhoti pāṇinaṃ;
yato ca rūpaṃ sambhoti, tatthevānupagacchati;
idheva jīvati jīvo, pecca pecca vinassati.

149. “Ucchijjati ayaṃ loko, ye bālā ye ca paṇḍitā;
ucchijjamāne lokamhi, kvidha pāpena lippati.

150. “So ce attho ca dhammo ca, kalyāṇo na ca pāpako;
bhoto ce vacanaṃ saccaṃ, suhato vānaro mayā.

151. “Attano ce hi vādassa, aparādhaṃ vijāniyā;
na maṃ tvaṃ garaheyyāsi, bhoto vādo hi tādiso” ti.

Tattha **catunnanti** pathavī-ādīnaṃ bhūtānaṃ. **Rūpanti** rūpakkhandho. **Tatthe-**

vāti yato taṃ rūpaṃ sambhoti, nirujjhanakālepi tattheva anupagacchati. Iminā tassa “cātumahābhūtiko ayaṃ puriso yadā kālaṃ karoti, tadā pathavī pathavī-kāyaṃ anupeti anupagacchati, āpo... tejo... vāyo vāyokāyaṃ anupeti anupagacchati, ākāsaṃ indriyāni saṅkamanti, āsandhipañcamā purisā mataṃ ādāya gacchanti, yāva ālāhanā padāni paññāyanti, kāpotakāni aṭṭhīni bhavanti, bhasmantā āhutiyo, dattupaññattaṃ yadidaṃ dānaṃ, tesaṃ tucchā musā vilāpo, ye keci atthikavādaṃ vadanti, bāle ca paṇḍite ca kāyassa bhedaṃ ucchijjanti vinassanti, na honti paraṃ maraṇā” ti imaṃ diṭṭhiṃ patiṭṭhāpesi. **Idhevāti** imasmimyeva loke jīvo jīvati. **Pecca pecca vinassatīti** paraloke nibbatto satto gativasena idha anāgantvā tattheva paraloke vinassati (5.0253) ucchijjati. Evaṃ ucchijjamāne lokasmim ko idha pāpena lippatīti.

Iti so tassapi vādaṃ bhinditvā khattavijjavādiṃ āmantetvā “tvaṃ, āvuso, ‘mātā-pitaropi māretvā attano attho kātabbo’ ti imaṃ laddhiṃ ukkhipitvā vicaranto kasmā maṃ parihasasi” ti vatvā āha-

152. “Āhu khattavidā loke, bālā paṇḍitamānino;
mātaraṃ pitaraṃ haññe, atho jeṭṭhampi bhātaraṃ;
haneyya puttadāre ca, attho ce tādiso siyā” ti.

Tattha **khattavidā**ti khattavijjā, ayameva vā pāṭho. Khattavijjācariyānaṃ etaṃ nāmaṃ. **Bālā paṇḍitamānino**ti bālā samānāpi “paṇḍitā mayāṃ attano paṇḍita-
bhāvaṃ pakāsemā”ti maññamānā paṇḍitamānino hutvā evamāhu. **Attho ceti** sace

attano yathārūpo koci attho siyā, na kiñci parivajjeyya, sabbaṃ haneyyevāti vadanti, tvampi nesam aññataroti.

Evaṃ tassa laddhiṃ patiṭṭhapetvā attano laddhiṃ pakāsento āha-

153. “Yassa rukkhassa chāyāya, nisīdeyya sayeyya vā;
na tassa sākhaṃ bhañjeyya, mittadubbho hi pāpako.

154. “Atha atthe samuppanne, samūlamapi abbahe;
attho me sambalenāpi, suhato vānaro mayā.

155. “So ce attho ca dhammo ca, kalyāṇo na ca pāpako;
bhoto ce vacanaṃ saccaṃ, suhato vānaro mayā.

156. “Attano ce hi vādassa, aparādhaṃ vijāniyā;
na maṃ tvaṃ garaheyyāsi, bhoto vādo hi tādiso”ti.

Tattha ambho khattavida amhākaṃ pana ācariyā evaṃ vaṇṇayanti. Attanā pari-bhuttacchāyassa rukkhassapi sākhaṃ vā paṇṇaṃ vā na bhañjeyya. Kiṃkāraṇā? Mittadubbho hi pāpako. Tvaṃ pana evaṃ vadesi- “atha atthe samuppanne samūlamapi (5.0254) abbahe”ti, mama ca pātheyyena attho ahosi, tasmā sacepesa mayā hato, tathāpi attho me sambalenāpi, suhato vānaro mayā.

Evaṃ so tassapi vādaṃ bhinditvā pañcasu tesu apaṭibhānesu nisinnesu rājānaṃ āmantetvā, “mahārāja, tvaṃ ime pañca raṭṭhaviropake mahācore gahetvā vicarasi, aho bālo, evarūpānañhi saṃsaggena puriso diṭṭhadhammikampi samparāyikampi mahādukkhaṃ pāpuṇeyyā”ti vatvā rañño dhammaṃ desento āha-

157. “Ahetuvādo puriso, yo ca issarakuttiko;
pubbekatī ca ucchedī, yo ca khattavido naro.

158. “Ete asappurisā loke, bālā paṇḍitamānino;
kareyya tādiso pāpaṃ, atho aññampi kāraye;
asappurisasamṣaggo, dukkhanto kaṭukudrayo”ti.

Tattha **tādisoti**, mahārāja, yādisā ete pañca diṭṭhigatikā, tādiso puriso sayampi pāpaṃ kareyya. Yvāssa vacanaṃ suṇāti, taṃ aññampi kāraye. **Dukkhantoti** evarūpehi asappurisehi saddhiṃ samṣaggo idhalokepi paralokepi dukkhanto kaṭukudrayova hoti. Imassa panatthassa pakāsanatthaṃ “yāni kānici, bhikkhave, bhayāni uppajjanti, sabbāni tāni bālato”ti suttaṃ (a. ni. 3.1) āharitabbaṃ. **Godhajātaka-** (jā. 1.138) **sañjivajātaka-** (jā. 1.1.150) **akittijātakā**dīhi (jā. 1.13.83 ādayo) cāyamatto dīpetabbo.

Idānī opammadassanavasena dhammadesanaṃ vaḍḍhento āha-

159. “Urabbharūpena vakassu pubbe, asaṃkito ajayūthaṃ upeti;
hantvā uraṇiṃ ajikaṃ ajañca, utrāsavitvā yenakāmaṃ paleti.

160. “Tathāvidheke (5.0255) samaṇabrāhmaṇāse, chadanaṃ katvā vañcayanti manusse;

anāsakā thaṇḍilaseyyakā ca, rajojallaṃ ukkuṭikappadhānaṃ;
pariyāyabhattañca apānakattā, pāpācārā arahanto vadānā.

161. “Ete asappurisā loke, bālā paṇḍitamānino;
kareyya tādiso pāpaṃ, atho aññampi kāraye;
asappurisasamṣaggo, dukkhanto kaṭukudrayo.

162. “Yamāhu natthi vīriyanti, ahetuñca pavadanti ye;
parakāraṃ attakārañca, ye tucchāṃ samavaṇṇayum.
163. “Ete asappurisā loke, bālā paṇḍitamānino;
kareyya tādiso pāpaṃ, atho aññampi kāraye;
asappurisasamaṃsaggo, dukkhanto kaṭukudrayo.
164. “Sace hi vīriyaṃ nāssa, kammaṃ kalyāṇapāpakam;
na bhare vaḍḍhakiṃ rājā, napi yantāni kāraye.
165. “Yasmā ca vīriyaṃ atthi, kammaṃ kalyāṇapāpakam;
tasmā yantāni kāreti, rājā bharati vaḍḍhakiṃ.
166. “Yadi vassasataṃ devo, na vasse na himaṃ pate;
ucchijjeyya ayaṃ loko, vinasseyya ayaṃ pajā.
167. “Yasmā ca vassatī devo, himañcānuphusāyati;
tasmā sassāni paccanti, raṭṭhañca pālite ciraṃ.
168. “Gavaṃ ce taramānānaṃ, jimhaṃ gacchati puṅgavo;
sabbā tā jimhaṃ gacchanti, nette jimhaṃ gate sati.
169. “Evameva (5.0256) manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
so ce adhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
sabbam raṭṭham dukham seti, rājā ce hoti adhammiko.
170. “Gavaṃ ce taramānānaṃ, ujuṃ gacchati puṅgavo;
sabbā gāvī ujuṃ yanti, nette ujuṃ gate sati.
171. “Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
so sace dhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
sabbam raṭṭham sukham seti, rājā ce hoti dhammiko.
172. “Mahārukkhassa phalino, āmaṃ chindati yo phalaṃ;
rasañcassa na jānāti, bijañcassa vinassati.
173. “Mahārukkhūpamaṃ raṭṭham, adhammena pasāsati;
rasañcassa na jānāti, raṭṭhañcassa vinassati.
174. “Mahārukkhassa phalino, pakkaṃ chindati yo phalaṃ;
rasañcassa vijānāti, bijañcassa na nassati.
175. “Mahārukkhūpamaṃ raṭṭham, dhammena yo pasāsati;
rasañcassa vijānāti, raṭṭhañjassa na nassati.
176. “Yo ca rājā janapadaṃ, adhammena pasāsati;
sabbosadhīhi so rājā, viruddho hoti khattiyo.
177. “Tattheva negame hiṃsaṃ, ye yuttā kayavikkaye;
ojadānabalīkāre, sa kosena virujjhati.
178. “Pahāravarakhettaññū, saṅgāme katanissame;
ussite hiṃsayam rājā, sa balena virujjhati.
179. “Tattheva isayo hiṃsaṃ, saññate brahmacārino;
adhammacārī khattiyo, so saggena virujjhati.
180. “Yo (5.0257) ca rājā adhammaṭṭho, bhariyaṃ hanti adūsikaṃ;
luddham pasavate ṭhānaṃ, puttehi ca virujjhati.
181. “Dhammaṃ care jānapade, negamesu balesu ca;

isayo ca na hiṃseyya, puttadāre samaṃ care.

182. “Sa tādiso bhūmipati, raṭṭhapālo akodhano;
sapatte sampakampeti, indova asurādhipo” ti.

Tattha **vakassūti** vako assu, **assūti** nipātamattaṃ. Idama vuttaṃ hoti- mahārāja, pubbe eko urabbharūpo vako ahosi, tassa naṅguṭṭhamattameva dīghaṃ, taṃ pana so antarasattimhi pakkhipitvā urabbharūpena asaṃkito ajayūthaṃ upeti. Tattha uraṇikañca ajikañca ajañca hantvā yenakāmaṃ paleti. **Tathāvidhetti** tathāvidhā eke samaṇabrāhmaṇā pabbajjāliṅgena chadanaṃ katvā attānaṃ chādetvā madhuravacanādīhi hitakāmā viya hutvā lokaṃ vañcenti. “**Anāsakā-**”ti-ādi tesama chadanassa dassanattaṃ vuttaṃ. Ekacce hi “mayaṃ anāsakā na kiñci āhāremā”ti manusse vañcenti, apare “mayaṃ thaṇḍilaseyyakā”ti. Aññesaṃ pana rajojallaṃ chadanaṃ, aññesaṃ ukkuṭikappadhānaṃ, te gacchantāpi uppatitvā ukkuṭikāva gacchanti. Aññesaṃ sattāhadāsāhādivārabhojanasaṅkhātaṃ pariyāyabhattachadanaṃ, apare apānakattā honti, “mayaṃ pāṇiyaṃ na pivā-mā”ti vadanti. **Arahanto vadānāti** pāpācārā hutvāpi “mayaṃ arahanto”ti vadantā vicaranti. **Eteti**, mahārāja, ime vā pañca janā hontu aññe vā, yāvanto diṭṭhigatikā nāma, sabbepi ete asappurisā. **Yamāhūti** ye āhu, ye vadanti.

Sace hi vīriyaṃ nāssāti, mahārāja, sace ñāṇasampayuttaṃ kāyikacetāsikavīriyaṃ na bhaveyya. **Kammanti** kalyāṇapāpakaṃ kammampi yadi na bhaveyya. **Na bhareti** evama sante vaḍḍhakiṃ vā aññe vā kārake rājā na poseyya, **napi yantānīti** napi tehi sattabhūmikapāsādādīni yantāni kāreyya. Kiṃkāraṇā? Vīriyassa ceva kamma ca abhāvā. **Ucchijjeyyāti**, mahārāja, yadi ettakaṃ kālaṃ neva devo vasseyya, na himaṃ pateyya (5.0258), atha kappuṭṭhānakālo viya ayaṃ loko ucchijjeyya. Uchedavādinā kathitaniyāmena pana ucchedo nāma natthi. **Pāliteti** pālayati.

“**Gavaṃ ce**”ti catasso gāthā rañño dhammadesanāyameva

vuttā, tathā “mahārukkhassā”ti-ādikā. Tattha **mahārukkhassā**ti madhura-ambarukkhassa. **Adhammenā**ti agatigamanena. **Rasañcassa na jānāti**ti adhammiko rājā raṭṭhassa rasaṃ ojaṃ na jānāti, āyasampattiṃ na labhati. **Vinassatī**ti suññaṃ hoti, manussā gāmanigame chaḍḍetvā paccantaṃ pabbatavisamaṃ bhajanti, sabbāni āyamukhāni pacchijjanti. **Sabbosadhī**ti sabbehi mūlatacapattapupphaphalādīhi ceva sappinavanītādīhi ca osadhehi virujjhati, tāni na sampajjanti. Adhammika-rañño hi pathavī nirojā hoti, tassā nirojatāya osadhānaṃ ojaṃ na hoti, tāni rogañca vūpasametum na sakkonti. Iti so tehi viruddho nāma hoti.

Negameti nigamavāsikuṭumbike. **Hiṃsanti** hiṃsanto piḷento. **Ye yuttāti** ye kaya-vikkaye yuttā āyānaṃ mukhā thalajalopathavāṇijā, te ca hiṃsanto. **Ojadānabalikāreti** tato tato bhaṇḍāharaṇasuñkadānavasena ojadānañceva chabhāgadasabhāgādibhedam baliñca karonte. **Sa kosenāti** so ete hiṃsanto adhammika-rājā dhana-dhaññehi parihāyanto kosena virujjhati nāma. **Pahāravarakhettaññū**ti “imasmiṃ ṭhāne vijjhitaṃ vaṭṭati”ti evaṃ pahāravaraṇaṃ khettaṃ jānante dhanuggahe. **Saṅgāme katanissameti** yuddhe sukatakamme mahāyodhe. **Ussiteti** uggate paññāte mahāmatte. **Hi sayanti** evarūpe sayam vā hiṃsanto parehi vā hiṃsāpento. **Balenāti** balakāyena. Tathāvidhañhi rājānaṃ “ayaṃ bahukāre attano rajjadāyakepi hiṃsati, kimaṅgaṃ pana amhe”ti avasesāpi yodhā vijahantiyeva. Iti so balena viruddho nāma hoti.

Tatheva isayo hiṃsanti yathā ca negamādayo, tatheva esitaguṇe pabbajite akkosanapaharaṇādīhi hiṃsanto adhammacārī rājā kāyassa bheda apāyameva upeti, sagge nibbattitum na sakkotīti (5.0259) saggena viruddho nāma hoti. **Bhariyam hanti adūsikanti** attano bāhucchāyāya vaḍḍhitaṃ puttadhītāhi saṃvaḍḍham sīlavatiṃ bhariyam mittapatirūpakānaṃ corānaṃ vacanaṃ gahetvā māreti. **Luddham pasavate ṭhānanti** so attano nirayūpapattiṃ pasavati nipphādeti. **Puttehi cāti** imasmiññeva attabhāve attano puttehi saddhiṃ virujjhatīti.

Evamassa so tesam pañcannaṃ janānaṃ kathaṃ gahetvā deviyā māritabhāvañca puttānaṃ viruddhabhāvañca sandhimukhe coram cūlāyaṃ gaṇhanto viya kathesi. Mahāsatto hi tesam amaccānaṃ niggaṇhanañca dhammadesanañca deviyā tehi māritabhāvassa āvikaraṇatthañca tattha anupubbena kathaṃ āharitvā okāsaṃ katvā etamatthaṃ kathesi. Rājā tassa vacanaṃ sutvā attano aparādham jāni. Atha naṃ mahāsatto “ito paṭṭhāya, mahārāja, evarūpānaṃ pāpānaṃ kathaṃ gahetvā mā puna evamakāsi”ti vatvā ovadanto “**dhammaṃ care**”ti-ādimāha.

Tattha **dhammaṃ careti**, mahārāja, rājā nāma janapadaṃ adhammikena balinā apiḷento janapade dhammaṃ careyya, sāmike asāmike akaronto negamesu dhammaṃ careyya, aṭṭhāne akilamento balesu dhammaṃ careyya. Vadhabandha-akkosaparibhāse pariharanto paccaye ca nesam dadanto isayo na vihiṃseyya, dhītarō yuttaṭṭhāne patiṭṭhāpento putte ca sippāni sikkhāpetvā sammā pariharanto bhariyam issariyavossagga-alāṅkāradānasammānanādīhi anuggaṇhanto puttadāre samaṃ careyya. **Sa tādisoti** so tādiso rājā paveṇiṃ abhinditvā dhammena samena rajjam kārento rājāṇāya rājatejena sapatte sampakampeti tāseti cāleti. “**Indovā**”ti idaṃ upamatthaṃ vuttaṃ. Yathā asure jetvā abhibhavitvā

ṭhitakālato paṭṭhāya asurādhipoti saṅkhyam gato indo attano sapattabhūte asure kampesi, tathā kampetīti.

Evam mahāsatto rañño dhammam desetvā cattāropi kumāre pakkosāpetvā ova-ditvā rañño katakammaṃ pakāsetvā rājānaṃ khamāpetvā “mahārāja, ito paṭṭhāya atuletvā paribhedakānaṃ kathaṃ gahetvā mā evarūpaṃ sāhasikakammaṃ akāsi, tumhepi kumārā mā rañño (5.0260) dubbhitthā”ti sabbesaṃ ovādaṃ adāsi. Atha naṃ rājā āha- “ahaṃ, bhante, tumhesu ca deviyā ca aparajjhanto ime nissāya etesaṃ kathaṃ gahetvā etaṃ pāpakammaṃ kariṃ, ime pañcapi māremī”ti. Na labbhā, mahārāja, evaṃ kātunti. Tena hi tesam hatthapāde chedāpemīti. Idampi na labbhā kātunti. Rājā “sādhu, bhante”ti sampañicchitvā te sabbasaṃharaṇe katvā pañcacūḷakaraṇagaddūlabandhanagomayāsiñcanehi avamānetvā paṭṭhā pabbājesi. Bodhisatto tattha katipāhaṃ vasitvā “appamatto hohī”ti rājānaṃ ova-ditvā himavantamyeva gantvā jhānābhīññā nibbattetvā yāvajīvaṃ brahmavihāre bhāvetvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ desanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato pañnavāyeva parappavādappamaddanoyevā”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā pañca diṭṭhigatikā pūraṇakassapamakhaligosālapakudhakaccāna-ajitakesaka-mbalanigaṇṭhanāṭaputtā ahesuṃ, piṅgalasunakho ānando, mahābodhiparibbā-jako pana ahameva ahosin”ti.

Mahābodhijātakavaṇṇanā tatiyā.

Jātakuddānaṃ-

Saniḷīnikamavhayano paṭhamo, dutiyo pana sa-ummadantivaro;
tatiyo pana bodhisirīvhayano, kathitā pana tīṇi jinena subhāti.

Paṇṇāsanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

19. Saṭṭhinipāto

[529] 1. Soṇakajātakavaṇṇanā

Kassa (5.0261) **sutvā satam dammīti** idaṃ satthā jetavane viharanto nekkhammapāramiṃ ārabha kathesi. Tadā hi bhagavā dhammasabhāyaṃ nekkhammapāramiṃ vaṇṇayantānaṃ bhikkhūnaṃ majjhe nisīditvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato mahābhinnikkhamaṃ nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte rājagahe magadharājā nāma rajjaṃ kāresi. Bodhisatto tassa aggamahe-siyā kucchismiṃ nibbatti, nāmaggaṇadivase cassa “arindamakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Tassa jātadivaseyeva purohitassapi putto jāyi, “soṇakakumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. Te ubhopi ekatova vaḍḍhitvā vayappattā uttamarūpadharā rūpena nibbisesā hutvā takkasilaṃ gantvā uggahitasippā tato nikkhamitvā “sabba-

samayasippanca desacārittañca jānissāmā”ti anupubbena cārikaṃ carantā bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ pavasiṃsu. Taṃ divasañca ekacce manussā “brāhmaṇavācanakaṃ karissāmā”ti pāyāsaṃ paṭiyādetvā āsanāni paññāpetvā āgacchante te kumāre disvā gharaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpesuṃ. Tattha bodhisattassa paññattāsane suddhavatthaṃ atthataṃ ahosi, soṇakassa rattakambalaṃ. So taṃ nimittaṃ disvāva “ajja me piyasahāyo arindamakumāro bārāṇasirājā bhavissati, mayhaṃ pana senāpatiṭṭhānaṃ dassati”ti aññāsi. Te ubhopi katabhattakiccā uyyānameva agamaṃsu.

Tadā bārāṇasirañño kālakatassa sattamo divaso hoti, aputtakaṃ rājakulaṃ. Amaccādayo pātova sasīsaṃ nhātā sannipatitvā “rajjārahassa santikaṃ gamissati”ti phussarathaṃ yojetvā vissajjesuṃ. So nagarā nikkhamitvā anupubbena rājuyyānaṃ gantvā uyyānadvāre nivattitvā ārohaṇasajjo hutvā aṭṭhāsi. Bodhisatto maṅgalasilāpaṭṭhesasīsaṃ pārupitvā nipajji, soṇakakumāro tassa santike nisīdi. So tūriyasaddaṃ sutvā “arindamassa phussaratho āgacchati, ajjesa rājā (5.0262) hutvā mama senāpatiṭṭhānaṃ dassati, na kho pana mayhaṃ issariyenattho, etasmiṃ gate nikkhamitvā pabbajissāmī”ti cintetvā ekamante paṭicchanne aṭṭhāsi. Purohito uyyānaṃ pavisitvā mahāsattaṃ nipannakaṃ disvā tūriyāni paggaṇhāpesi. Mahāsatto pabujjhitvā parivattitvā thokaṃ nipajjitvā uṭṭhāya silāpaṭṭe pallaṅkena nisīdi. Atha naṃ purohito añjaliṃ paggaṇhitvā āha- “rajjaṃ te, deva, pāpuṇātī”ti. “Kiṃ aputtakaṃ rājakulaṃ”ti? “Evaṃ, devā”ti. “Tena hi sādhu”ti. Atha naṃ te tattheva abhisiñcitvā rathaṃ āropetvā mahantena parivārena nagaraṃ pave-
sesuṃ. So nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā pāsādaṃ abhirūhi. So yasamahantatāya soṇakakumāraṃ na sari.

Sopi tasmīṃ nagaraṃ pavitṭhe pacchā āgantvā silāpaṭṭe nisīdi. Athassa purato bandhanā pavuttaṃ sālārukkato paṇḍupalāsaṃ pati. So taṃ disvāva “yathevetam, tathā mamapi sarīraṃ jaraṃ patvā patissati”ti aniccādivasena vipassanaṃ paṭṭhapetvā paccekabodhiṃ pāpuṇi. Taṃkhaṇaṇṇevassa gihilingaṃ antaradhāyi, pabbajitalingaṃ pāturahosi. So “natthi dāni punabbhavo”ti udānaṃ udānento nandamūlakapabbhāraṃ agamāsi. Mahāsattopi cattālisamattānaṃ saṃvaccharānaṃ accayena saritvā “kahaṃ nu kho me sahāyo soṇako”ti soṇakaṃ punappunaṃ sarantopi “mayā suto vā diṭṭho vā”ti vattāraṃ alabhitvā alaṅkatamahātale rājapallaṅke nisinno gandhabbanāṭakanaccagitādīhi parivuto sampattimanubhavaṃ “yo me kassaci santike sutvā ‘asukatṭhāne nāma soṇako vasati’ti ācikkhissati, tassa sataṃ dassāmi, yo me sāmaṃ disvā ārocessati, tassa sahasan”ti ekaṃ udānaṃ abhisaṅkharitvā gītavasena udānento paṭhamaṃ gāthamāha-

“Kassa sutvā sataṃ dammi, sahasaṃ diṭṭha soṇakaṃ;
ko me soṇakamakkhāti, sahāyaṃ paṃsukīlitaṃ”ti.

Athassa mukhato luñcantī viya gahetvā ekā nāṭakīthī taṃ gāyi. Athaññā athaññāti “amhākaṃ rañño piyagītaṃ”ti sabbā orodhā gāyiṃsu. Anukkamena nagaravāsinopi jānapadāpi tameva gītaṃ gāyiṃsu. Rājāpi (5.0263) punappunaṃ tameva gītaṃ gāyati. Paṇṇāsamattānaṃ saṃvaccharānaṃ accayena panassa bahū putta-
dhitaro ahesuṃ, jeṭṭhaputto dīghāvukumāro nāma ahosi. Tadā soṇakapacceka-

buddho “arindamarājā maṃ daṭṭhukāmo, ahaṃ tattha gantvā kāmesu ādīnavaṃ nekkhamme cānisaṃsaṃ kathetvā pabbajjanākāraṃ karomī”ti cintetvā iddhiyā ākāsenāgantvā uyyāne nisīdi. Tadā eko sattavassiko pañcacūḷakakumārako mātarā pahito gantvā uyyānavane dārūni uddharanto punappunaṃ tameva gītaṃ gāyi. Atha naṃ so pakkositvā “kumāraka, tvaṃ aññaṃ agāyitvā ekameva gītaṃ gāyasi, kiṃ aññaṃ na jānāsī”ti pucchi. “Jānāmi, bhante, amhākaṃ pana rañño idameva piyaṃ, tena naṃ punnappunaṃ gāyāmi”ti. “Etassa pana te gītassa paṭigītaṃ gāyanto koci diṭṭhapubbo”ti. “Na diṭṭhapubbo, bhante”ti. “Ahaṃ taṃ sikkhāpe-ssāmi, sakkhissasi rañño santikaṃ gantvā paṭigītaṃ gāyitun”ti. “Āma, bhante”ti. Athassa so paṭigītaṃ ācikkhanto **“mayhaṃ sutvā”**ti-ādīmāha. Uggaṇhāpetvā ca pana taṃ uyyojesi- “gaccha, kumāraka, imaṃ paṭigītaṃ raññā saddhiṃ gāyāhi, rājā te mahantaṃ issariyaṃ dassati, kiṃ te dārūhi, vegena yāhi”ti.

So “sādhū”ti taṃ paṭigītaṃ uggaṇhitvā vanditvā, “bhante, yāvāhaṃ rājānaṃ ānemi, tāva idheva hothā”ti vatvā vegena mātu santikaṃ gantvā, “amma, khippaṃ maṃ nhāpetvā alaṅkarotha, ajja taṃ daliddabhāvato mocessāmi”ti vatvā nhātamaṇḍito rājadvāraṃ gantvā “ayya dovārika, ‘eko dārako tumhehi saddhiṃ paṭigītaṃ gāyissāmi’ti āgantvā dvāre ṭhito’ti rañño arocehi”ti āha. So vegena gantvā rañño ārocesi. Rājā “āgacchatū”ti pakkosāpetvā, “tāta, tvaṃ mayā saddhiṃ paṭigītaṃ gāyissasi”ti āha. “Āma, devā”ti. “Tena hi gāyassū”ti. “Deva, imasmiṃ ṭhāne na gāyāmi, nagare pana bheriṃ carāpetvā mahājanaṃ sannipātāpetha, mahājana-
majjhe gāyissāmi”ti. Rājā tathā kāretvā alaṅkatamaṇḍape pallaṅkamajjhe nisīditvā tassānurūpaṃ āsanaṃ dāpetvā “idāni tava gītaṃ gāyassū”ti āha. “Deva, tumhe tāva gāyatha, athāhaṃ paṭigītaṃ gāyissāmi”ti. Tato rājā paṭhamaṃ gāyanto gāthamāha-

1. “Kassa (5.0264) sutvā sataṃ dammi, sahassaṃ diṭṭha soṇakaṃ;

so me soṇakamakkhāti, sahāyaṃ paṃsukīlitan” ti.

Tattha **sutvāti** “asukaṭṭhāne nāma te piyasahāyo soṇako vasatī” ti tassa vasana-
ṭṭhānaṃ sutvā ārocentassa kassa sataṃ dammi. **Diṭṭhāti** “asukaṭṭhāne nāma
mayā diṭṭho” ti disvā ārocentassa kassa sahaṣsaṃ dammiti.

Evaṃ raññā paṭhamaṃ udānagāthāya gītāya pañcacūḷakadārakena paṭigīta-
bhāvaṃ pakāseṇa sathā abhisambuddho hutvā dīyaḍḍhagāthā abhāsi-

2. “Athabravī māṇavako, daharo pañcacūḷako;
mayhaṃ sutvā sataṃ dehi, sahaṣsaṃ diṭṭha soṇakaṃ;
ahaṃ te soṇakakkhissaṃ, sahāyaṃ paṃsukīlitan” ti.

Tena vuttagāthāya pana ayamatto- mahārāja, yaṃ tvaṃ “suvā ārocentassa
sataṃ dammi” ti vadasi, tampi mameva dehi, yaṃ “disvā ārocentassa sahaṣsaṃ
dammi” ti vadasi, tampi mayhameva dehi, ahaṃ te piyasahāyaṃ idāneva pacca-
kkhatova “ayaṃ soṇako” ti ācikkhissanti.

Ito paraṃ suviññeyyā sambuddhagāthā pāḷinayeneva veditabbā-

3. “Katamasmiṃ so janapade, raṭṭhesu nigamesu ca;
kattha soṇakamaddakkhi, taṃ me akkhāhi pucchito.
4. “Taveva deva vijite, tavevuyyānabhūmiyaṃ;
ujuvaṃsā mahāsālā, nilobhāsā manoramā.
5. “Tiṭṭhanti meghasamānā, rammā aññoññanissitā;
tesaṃ mūlamhi soṇako, jhāyatī anupādano;
upādānesu lokesu, ḍayhamānesu nibbuto.
6. “Tato (5.0265) ca rājā pāyāsi, senāya caturaṅgiyā;
kārapetvā samaṃ maggaṃ, agamā yena soṇako.
7. “Uyyānabhūmiṃ gantvāna, vicaranto brahāvane;
āsīnaṃ soṇakaṃ dakkhi, ḍayhamānesu nibbutan” ti.

Tattha **ujuvaṃsāti** ujukkhandhā. **Mahāsālāti** mahārukkha. **Meghasamānāti** nīla-
meghasadisā. **Rammāti** ramaṇiyā. **Aññoññanissitāti** sākhaṃ sākhaṃ, mūlena
mūlaṃ saṃsibbitvā ṭhitā. **Tesanti** tesaṃ evarūpānaṃ tava uyyānavane sālānaṃ
heṭṭhā. **Jhāyatīti** lakkhaṇūpaniijhāna-ārammaṇūpaniijhānasaṅkhātehi jhānehi
jhāyati. **Anupādanoti** kāmupādānādivirahito. **Ḍayhamānesūti** ekādasahi aggīhi
ḍayhamānesu sattesu. **Nibbutoti** te aggī nibbāpetvā sītalena hadayena jhāyamāno
tava uyyāne maṅgalasālarukkhamūle silāpaṭṭe nisinno esa te sahāyo kañcanapa-
ṭṭimā viya sobhamāno paṭimānetīti. **Tato cāti**, bhikkhave, tato so arindamo rājā
tassa vacanaṃ sutvāva “soṇakapaccekabuddhaṃ passissāmī” ti caturaṅginīyā
senāya pāyāsi nikkhami. **Vicarantoti** ujukameva agantvā tasmīṃ mahante vana-
saṅḍe vicaranto tassa santikaṃ gantvā taṃ āsīnaṃ addakkhi.

So taṃ avanditvā ekamantaṃ nisīditvā attano kilesābhiratattā taṃ “kapaṇo” ti
maññamāno imaṃ gāthamāha-

8. “Kapaṇo vatayaṃ bhikkhu, muṇḍo saṅghāṭipāruto;
amātiko apitiko, rukkhāmūlasmi jhāyatī” ti.

Tattha **jhāyatīti** nimmātiko nippitiko kāruññappatto jhāyati.

9. “Imaṃ vākyaṃ nisāmetvā, soṇako etadabravi;

na rāja kapaṇo hoti, dhammaṃ kāyena phassayaṃ.

10. “Yo ca dhammaṃ niraṃkatvā, adhammamanuvattati;
sa rāja kapaṇo hoti, pāpo pāpaparāyaṇo” ti.

Tattha (5.0266) **imanti** tassa kilesābhiraṭṭassa pabbajjaṃ arocentassa imaṃ pabbajjāgarahavacanaṃ sutvā. **Etadabravīti** pabbajjāya guṇaṃ pakāseto etaṃ abravi. **Phassayanti** phassayanto yena ariyamaggadhammo nāmakāyena phassito, so kapaṇo nāma na hotīti dassento evamāha. **Niraṃkatvāti** attabhāvato nīharitvā. **Pāpo pāpaparāyaṇoti** sayamaṃ pāpānaṃ karaṇena pāpo, aññesampi karontānaṃ patiṭṭhābhāvena pāpaparāyaṇoti.

Evamaṃ so bodhisattaṃ garahi. So attano garahitabhāvaṃ ajānanto viya hutvā nāmagottaṃ kathetvā tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto gāthamāha-

11. “Arindamoti me nāmaṃ, kāsirājāti maṃ vidū;
kacci bhoto sukhasseyyā, idha pattassa soṇakā” ti.

Tattha **kaccīti** amhākaṃ tāva na kiñci aphāsukaṃ, bhoto pana kacci idha pattassa imasmimṃ uyyāne vasato sukhavihāroti pucchati.

Atha naṃ paccekabuddho, “mahārāja, na kevalaṃ idha, aññatrāpi vasantassa me asukhaṃ nāma natthī” ti vatvā tassa samaṇabhadragāthāyo nāma ārabhi-

12. “Sadāpi bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
na tesamaṃ koṭṭhe openti, na kumbhiṃ na kaḷopiyaṃ;
paraniṭṭhitamesānā, tena yāpenti subbatā.

13. “Dutiyaṃpi bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
anavajjapiṇḍo bhottabbo, na ca kocūparodhati.

14. “Tatiyaṃpi bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
nibbuto piṇḍo bhottabbo, na ca kocūparodhati.

15. “Catutthampi bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
muttassa raṭṭhe carato, saṅgo yassa na vijjati.

16. “Pañcamampi (5.0267) bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
nagaramhi ḍayhamānamhi, nāssa kiñci aḍayhatha.

17. “Chaṭṭhampi bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
raṭṭhe vilumpamānamhi, nāssa kiñci ahīratha.

18. “Sattamaṃpi bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
corehi rakkhitaṃ maggaṃ, ye caññe paripanthikā;
pattacīvaramādāya, sotthiṃ gacchati subbato.

19. “Aṭṭhamampi bhadrāmadhanassa, anāgārassa bhikkhuno;
yaṃ yaṃ disamaṃ pakkamati, anapekkhova gacchatī” ti.

Tattha **anāgārassāti**, mahārāja, gharāvāsaṃ pahāya anāgāriyabhāvaṃ pattassa adhanassa akiñcanaṃ bhikkhuno sabbakālaṃ bhadrāmeva. **Na tesanti**, mahārāja, tesamaṃ adhanānaṃ bhikkhūnaṃ na koṭṭhāgāre dhanadhaññāni openti, na kumbhiyaṃ, na pacchiyaṃ, te pana subbatā **paraniṭṭhitaṃ** paresamaṃ ghare pakkaṃ āhāraṃ saṅghātiṃ pārupitvā kapālamādāya gharapaṭipāṭiyā **esānā** pariyesantā tena tato laddhena piṇḍena taṃ āhāraṃ navannaṃ pāṭikulyānaṃ vasena paccavekkhitvā paribhuñjitvā jīvitavuttiṃ yāpenti.

Anavajjapiṇḍo bhottabboti vejjakammādikāya anesanāya vā kuhanā lapanā nemittikatā nippesikatā lābhena lābhaṃ nijigīsanatāti evarūpena micchājīvena vā uppāditā cattāro paccayā, dhammena uppāditāpi apaccavekkhitvā paribhuttā sāvajjapiṇḍo nāma. Anesanaṃ pana pahāya micchājīvaṃ vajjetvā dhammena samena uppāditā “paṭisaṅkhā yoniso cīvaraṃ paṭisevāmi”ti vuttanayeneva paccavekkhitvā paribhuttā anavajjapiṇḍo nāma. Yena evarūpo anavajjapiṇḍo bhottabbo paribhuñjitabbo, yañca evarūpaṃ anavajjaṃ piṇḍaṃ bhuñjamānānaṃ paccaye nissāya **koci** appamattakopi kilesa **na uparodhati** na pīḷeti, tassa dutiyampi bhadraṃ adhanassa anāgārassa bhikkhuno.

Nibbutoti puthujjanabhikkhuno dhammena uppannapiṇḍopi paccavekkhitvā paribhuñjiyamāno nibbutapiṇḍo nāma, ekantato pana khīṇāsavassa piṇḍova nibbutapiṇḍo nāma. Kiṃkāraṇā? So hi theyyaparibhogo, iṇaparibhogo (5.0268), dāyajjaparibhogo, sāmiparibhogoti imesu catūsu paribhogesu sāmiparibhogava-sena taṃ bhuñjati, taṃhādāsabyaṃ atīto sāmī hutvā paribhuñjati, na taṃ tappa-cayā koci appamattakopi kilesa uparodhati.

Muttassa raṭṭhe caratoti upaṭṭhākakulādīsu alaggamānasassa chinnavalāha-kassa viya rāhumukhā pamuttassa vimalacandamaṇḍalassa viya ca yassa gāma-nigamādīsu carantassa rāgasaṅgādīsu ekopi saṅgo natthi. Ekacco hi kulehi saṃsaṭṭho viharati sahasokī sahanandī, ekacco mātāpitūsupi alaggamānaso vicarati korunagaragāmavāsī daharo viya, evarūpassa puthujjanassapi bhadrameva.

Nāssa kiñcīti yo hi bahuparikkhāro hoti, so “mā me corā parikkhāre hariṃsū”ti atirekāni ca cīvarādīni antonagare upaṭṭhākakule nikkhipati, atha nagaramhi ḍayhamāne “asukakule nāma aggi uṭṭhito”ti sutvā socati kilamati, evarūpassa bhadraṃ nāma natthi. Yo pana, mahārāja, sakuṇavattaṃ pūreti, kāyapaṭibaddhaparikkhārova hoti, tassa tādisassa na kiñci aḍayhatha, tenassa pañcamampi bhadrameva.

Vilumpamānamhīti viluppamānamhi, ayameva vā pāṭho. **Ahīrathāti** yathā pabbatagahanādīhi nikkhamitvā raṭṭhaṃ vilumpamānesu coresu bahuparikkhārassa antogāme ṭhapitaṃ vilumpati harati, tathā yassa adhanassa kāyapaṭibaddhaparikkhārassa na kiñci ahīratha tassa chaṭṭhampi bhadrameva.

Ye caññe paripanthikāti ye ca aññepi tesu tesu ṭhānesu suṅkagahaṇatthāya ṭhapitā paripanthikā, tehi ca rakkhitaṃ. **Pattacīvaranti** corānaṃ anupakāraṃ suṅkikānaṃ asuṅkārahaṃ

mattikāpattañceva katadaḥhikammaaparibhaṇḍaṃ paṃsukūlacīvarañca appa-
gghāni kāyabandhanaparissāvanasūcivāsipattatthavikāni cāti sabbepi aṭṭha pari-
kkhāre kāyapaṭibaddhe katvā maggappaṭipanno kenaci aviheṭṭhiyamāno sotthiṃ
gacchati. **Subbatoti** lobhaniyāni hi cīvarādīni disvā corā haranti, suṅkikāpi “kiṃ nu
kho etassa hatthe”ti (5.0269) pattatthavikādīni sodhenti, subbato pana sallahuka-
vutti tesam passantānaññeva sotthiṃ gacchati, tenassa sattamampi bhadrameva.

Anapekkhova gacchatīti kāyapaṭibaddhato atirekassa vihāre paṭisāmitassa
kassaci parikkhārassa abhāvā vasanaṭṭhānaṃ nivattitvāpi na oloketi. Yaṃ yaṃ
disaṃ gantukāmo hoti, taṃ taṃ gacchanto anapekkhova gacchati anurādhapurā
nikkhamitvā thūpārāme pabbajitānaṃ dvinnaṃ kulaputtānaṃ vuḍḍhataro viya.

Iti soṇakapaccekabuddho aṭṭha samaṇabhadrakāni kathesi. Tato uttarimṃ pana
satampi sahasampi aparimāṇāni samaṇabhadrakāni esa kathetuṃ samattho-
yeva. Rājā pana kāmābhiraṭṭā tassa kathaṃ pacchinditvā “mayhaṃ samaṇabha-
drakehi attho natthi”ti attano kāmādhimuttataṃ pakāseto āha-

20. “Bahūni samaṇabhadrāni, ye tvaṃ bhikkhu pasaṃsasi;
ahañca giddho kāmesu, kathaṃ kāhāmi soṇaka.

21. “Piyā me mānusa kāmā, atho dibyāpi me piyā;
atha kena nu vaṇṇena, ubho loke labhāmase”ti.

Tattha **vaṇṇenāti** kāraṇena.

Atha naṃ paccekabuddho āha-

22. “Kāme giddhā kāmaratā, kāmesu adhimuccitā;
narā pāpāni katvāna, upapajjanti duggatiṃ.

23. “Ye ca kāme pahantvāna, nikkhantā akutobhayā;
ekodibhāvādhigatā, na te gacchanti duggatiṃ.

24. “Upamaṃ te karissāmi, taṃ suṇohi arindama;
upamāya midhekacce, atthaṃ jānanti paṇḍitā.

25. “Gaṅgāya kuṇapaṃ disvā, vuyhamānaṃ mahaṇṇave;
vāyaso samacintesi, appapañño acetaso.

26. “Yānañca (5.0270) vatidaṃ laddhaṃ, bhakkho cāyaṃ anappako;
tattha rattiṃ tattha divā, tattheva nirato mano.

27. “Khādaṃ nāgassa maṃsāni, pivamaṃ bhāgīrathodakaṃ;
sampaṃsaṃ vanacetyāni, na palettha vihaṅgamo.

28. “Tañca otaraṇi gaṅgā, pamattaṃ kuṇape rataṃ;
samuddaṃ ajjhagāhāsi, agatī yattha pakkhinaṃ.

29. “So ca bhakkhaparikkhīṇo, udapatvā vihaṅgamo;
na pacchato na purato, nuttaraṃ nopi dakkhinaṃ.

30. “Dīpaṃ so najjhagāgañchi, agatī yattha pakkhinaṃ;
so ca tattheva pāpattha, yathā dubbalako tathā.

31. “Tañca sāmuddikā macchā, kumbhīlā makarā susū;
pasayhakārā khādiṃsu, phandamānaṃ vipakkhakaṃ.

32. “Evameva tvaṃ rāja, ye caññe kāmabhogino;
giddhā ce na vamiṃssanti, kākapaññāva te vidū.

33. “Esā te upamā rāja, atthasandassanī katā;
tvañca paññāyase tena, yadi kāhasi vā na vā”ti.

Tattha **pāpānīti**, mahārāja, tvaṃ kāmaggiddho, narā ca kāme nissāya kāyaducca-
ritādīni pāpāni katvā yattha supinantepi dibbā ca mānusikā ca kāmā na labbhanti,
taṃ duggatiṃ upapajjantīti attho. **Pahantvānāti** khelapiṇḍaṃ viya pahāya. **Akuto-
bhayāti** rāgādīsu kutoci anāgatabhayā. **Ekodibhāvādhigatāti** ekodibhāvaṃ ekavi-
hārikataṃ adhigatā. **Na teti** te evarūpā pabbajitā duggatiṃ na gacchanti.

Upamaṃ teti, mahārāja, dibbamānusake kāme patthentassa hatthikuṇape paṭi-
baddhakākasadisassa tava ekaṃ upamaṃ karissāmi, taṃ suṇohīti attho. **Kuṇa-
panti** hatthikaḷevamaṃ. **Mahaṇṇaveti** gambhīraputhule uduke (5.0271). Eko kira
mahāvāraṇo gaṅgātīre caranto gaṅgāyaṃ patitvā uttarituṃ asakkento tattheva
mato gaṅgāya vuyhi, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Vāyasoti** ākāsenā gacchanto eko
kāko. **Yānañca vatidanti** so evaṃ cintetvā tattha nilīyitvā “idaṃ mayā hatthiyānaṃ
laddhaṃ, ettha nilīno sukhaṃ carissāmi, ayameva ca me anappako bhakkho
bhavissati, idāni mayā aññattha gantuṃ na vaṭṭati”ti sannitṭhānamakāsi. **Tattha
rattinti** tattha rattiñca divā ca tattheva mano abhirato ahosi. **Na paletthāti** na uppa-
titvā pakkāmi.

Otaṇṇīti samuddābhimukhī otaramānā. “Ohāriṇī”tipi pāṭho, sā samuddābhi-
mukhī avahāriṇīti attho. **Agatī yatthāti** samuddamajjhaṃ sandhāyāha. **Bhakkhapa-
rikkhīṇoti** parikkhīṇabhakkho. **Udapatvāti** khīṇe camme ca maṃse ca aṭṭhisāṅghāto
ūmivegena bhinno uduke nimujji. Atha so kāko uduke patitṭhātuṃ asakkento
uppati, evaṃ uppatitvāti attho. **Agatī yattha pakkhinanti** yasmiṃ samuddamajjhe
pakkhīnaṃ agatī, tattha so evaṃ uppatito pacchimaṃ disaṃ gantvā tattha
patitṭhaṃ alabhitvā puratthimaṃ, tato uttaraṃ, tato dakkhiṇanti catassopi disā
gantvā attano patitṭhānaṃ na ajjhagā nāgañchīti attho. Atha vā vāyaso evaṃ uppa-
titvā pacchimādīsu ekekaṃ disaṃ āgañchi, dīpaṃ pana najjhāgamāti evamettha
attho daṭṭhabbo. **Pāpatthāti** papatito. **Yathā dubbalakoti** yathā dubbalako pateyya,
tattheva patito. **Susūti** susunāmakā caṇḍamacchā. **Pasayhakārāti** anicchamāna-
kaṃyeva balakkārena. **Vipakkhakanti** viddhastapakkhakaṃ.

Giddhā ce na vamissantīti yadi giddhā hutvā kāme na vamissantī, na chaḍḍe-
ssanti. **Kākapaññāva teti** kākassa samānapaññā itī te buddhādayo paṇḍitā **vidū**
vidanti, jānantīti attho. **Atthasandassanīti** atthappakāsikā. **Tvañca paññāyaseti**
tvañca paññāyissasi. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, mayā hitakāmena tava ovādo
dinno, taṃ pana tvaṃ yadi kāhasi, devaloke nibbattissasi, yadi na kāhasi, kāmā-
pañke nimuggo jīvitapariyosāne niraye nibbattissasi evaṃ tvameva tena (5.0272)
kāraṇena vā akāraṇena vā sagge vā niraye vā paññāyissasi. Ahaṃ pana sabba-
bhavehi mutto appaṭisandhikoti.

Imaṃ pana ovādaṃ dentena paccekabuddhena nadī dassitā, tāya vuyhamānaṃ
hatthikuṇapaṃ dassitaṃ, kuṇapakhādako kāko dassito, tassa kuṇapaṃ khādītva
pānīyapivanakālo dassito, ramaṇīyavanasaṇḍadassanakālo dassito, kuṇapassa
nadiyā vuyhamānassa samuddapaveso dassito, samuddamajjhe kākassa hatthiku-
ṇape patitṭhaṃ alabhitvā vināsaṃ pattakālo dassito. Tattha nadī viya anamataggo

samsāro daṭṭhabbo, nadiyā vuyhamānaṃ hatthikuṇapaṃ viya samsāre pañca kāmaguṇā, kāko viya bālaputhujjano, kākassa kuṇapaṃ khāditvā pāṇiyapivana-kālo viya puthujjanassa kāmaguṇe paribhuñjitvā somanassikakālo, kākassa kuṇape laggasseva ramaṇīyavanasaṇḍadassanaṃ viya puthujjanassa kāmaguṇesu laggasseva savanavasena aṭṭhatimsārammaṇadassanaṃ, kuṇape samuddaṃ pavittṭhe kākassa patiṭṭhaṃ labhituṃ asakkontassa vināsaṃ pattakālo viya bālaputhujjanassa kāmaguṇagiddhassa pāpaparāyaṇassa kusaladhamme patiṭṭhaṃ labhituṃ asakkontassa mahāniraye mahāvināsapatti daṭṭhabbāti.

Evamassa so imāya upamāya ovādaṃ datvā idāni tameva ovādaṃ thiraṃ katvā patiṭṭhapetuṃ gāthamāha-

34. “Ekavācampi dvivācaṃ, bhaṇeyya anukampako;
tatuttariṃ na bhāseyya, dāsovayyassa santike”ti.

Tattha **na bhāseyyāti** vacanaṃ aggaṇhantassa hi tato uttariṃ bhāsamāno sāmikassa santike dāso viya hoti. Dāso hi sāmike kathaṃ gaṇhantepi aggaṇhantepi kathetiyeva. Tena vuttaṃ “**tatuttariṃ na bhāseyyā**”ti.

35. “Idaṃ vatvāna pakkāmi, soṇako amitabuddhimā;
vehāse antalikkhasmiṃ, anusāsivāna khattiyā”ti.-

Ayaṃ abhisambuddhagāthā.

Tattha (5.0273) **idaṃ vatvānāti**, bhikkhave, so paccekabuddho amitāya lokuttarabuddhiyā amitabuddhimā idaṃ vatvā iddhiyā uppativā “sace pabbajissasi, taveva, no ce pabbajissasi, taveva, dinno te mayā ovādo, appamatto hohi”ti evaṃ anusāsivāna khattiyāṃ pakkāmi.

Bodhisattopi taṃ ākāseṇa gacchantā yāva dassanapathā olokento ṭhatvā tasmīṃ cakkhupathe atikkante saṃvegaṃ paṭilabhitvā cintesi- “ayaṃ brāhmaṇo hīnajacco samāno asambinne khattiyavaṃse jātassa mama matthake attano pādarajaṃ okiranto ākāsaṃ uppativā gato, mayāpi ajjeva nikkhamitvā pabbajituṃ vaṭṭati”ti. So rajjaṃ niyyādetvā pabbajitukāmo gāthādvayamāha-

36. “Ko nūme rājakattāro, suddā veyyattamāgatā;
rajjaṃ niyyādayissāmi, nāhaṃ rajjena matthiko.

37. “Ajjeva pabbajissāmi, ko jaññā maraṇaṃ suve;
māhaṃ kākova dummedho, kāmānaṃ vasamanvagan”ti.

Tattha **ko numeti** kuhiṃ nu ime. **Rājakattāro**ti ye rājārahaṃ abhisiñcitvā rājānaṃ karonti. **Suddā veyyattamāgatā**ti suddā ca ye ca aññe byattabhāvaṃ āgatā mukha-maṅgalikā. **Rajjena matthiko**ti rajjena atthiko. **Ko jaññā maraṇaṃ suveti** maraṇaṃ ajja vā suve vāti idaṃ ko jānituṃ samattho.

Evaṃ rajjaṃ niyyādentassa sutvā amaccā āhaṃsu-

38. “Atthi te daharo putto, dīghāvu raṭṭhavaḍḍhano;

taṃ rajje abhisiñcassu, so no rājā bhavissati”ti.

Tato paraṃ raññā vuttagāthamaḍiṃ katvā udānasambandhagāthā pāḷinaye-
neva veditabbā-

39. “Khippaṃ kumāramānetha, dīghāvum raṭṭhavaḍḍhanaṃ;
taṃ rajje abhisiñcissaṃ, so vo rājā bhavissati.
40. “Tato (5.0274) kumāramānesum, dīghāvum raṭṭhavaḍḍhanaṃ;
taṃ disvā ālapī rājā, ekaputtaṃ manoramaṃ.
41. “Saṭṭhi gāmasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso;
te putta paṭipajjasu, rajjaṃ niyyādayāmi te.
42. “Ajjeva pabbajissāmi, ko jaññā maraṇaṃ suve;
māhaṃ kāko va dummedho, kāmānaṃ vasamanvagaṃ.
43. “Saṭṭhi nāgasahassāni, sabbālaṅkārabhūsitā;
suvaṇṇakacchā mātaṅgā, hemakappanavāsasā.
44. “Ārūḷhā gāmaṇīyebhi, tomaraṅkusapāṇibhi;
te putta paṭipajjasu, rajjaṃ niyyādayāmi te.
45. “Ajjeva pabbajissāmi, ko jaññā maraṇaṃ suve;
māhaṃ kākova dummedho, kāmānaṃ vasamanvagaṃ.
46. “Saṭṭhi assasahassāni, sabbālaṅkārabhūsitā;
ājānīyāva jātiyā, sindhavā sīghavāhino.
47. “Ārūḷhā gāmaṇīyebhi, illiyācāpadhāribhi;
te putta paṭipajjasu, rajjaṃ niyyādayāmi te.
48. “Ajjeva pabbajissāmi, ko jaññā maraṇaṃ suve;
māhaṃ kākova dummedho, kāmānaṃ vasamanvagaṃ.
49. “Saṭṭhi rathasahassāni, sannaddhā ussitaddhajā;
dīpā athopi veyyagghā, sabbālaṅkārabhūsitā.
50. “Ārūḷhā gāmaṇīyebhi, cāpahatthehi vammibhi;
te putta paṭipajjasu, rajjaṃ niyyādayāmi te.
51. “Ajjeva pabbajissāmi, ko jaññā maraṇaṃ suve;
māhaṃ kākova dummedho, kāmānaṃ vasamanvagaṃ.
52. “Saṭṭhi dhenusahassāni, rohaññā puṅgavūsabhā;
tā putta paṭipajjasu, rajjaṃ niyyādayāmi te.
53. “Ajjeva (5.0275) pabbajissāmi, ko jaññā maraṇaṃ suve;
māhaṃ kākova dummedho, kāmānaṃ vasamanvagaṃ.
54. “Soḷasitthisahassāni, sabbālaṅkārabhūsitā;
vicitravatthābharaṇā, āmuttamaṇikuṇḍalā;
tā putta paṭipajjasu, rajjaṃ niyyādayāmi te.
55. “Ajjeva pabbajissāmi, ko jaññā maraṇaṃ suve;
māhaṃ kākova dummedho, kāmānaṃ vasamanvagaṃ.
56. “Daharasseva me tāta, mātā matāti me sutam;
tayā vinā ahaṃ tāta, jīvitumpi na ussahe.
57. “Yathā āraññakaṃ nāgaṃ, poto anveti pacchato;
jessantaṃ giriduggesu, samesu visamesu ca.

58. “Evaṃ taṃ anugacchāmi, pattamādāya pacchato;
subharo te bhavissāmi, na te hessāmi dubbharo.
59. “Yathā sāmuddikaṃ nāvaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;
vohāro tattha gaṇheyya, vāṇijā byasani siyā.
60. “Evamevāyaṃ puttakali, antarāyakaro mama;
imaṃ kumāraṃ pāpetha, pāsādaṃ rativaḍḍhanaṃ.
61. “Tattha kambusahatthāyo, yathā sakkaṃva accharā;
tā naṃ tattha ramessanti, tāhi ceso ramissati.
62. “Tato kumāraṃ pāpesuṃ, pāsādaṃ rativaḍḍhanaṃ;
taṃ disvā avacuṃ kaññā, dīghāvuṃ raṭṭhavaḍḍhanaṃ.
63. “Devatānusi gandhabbo, adu sakko purindado;
ko vā tvaṃ kassa vā putto, kathaṃ jānemu taṃ mayaṃ.
64. “Namhi (5.0276) devo na gandhabbo, nāpi sakko purindado;
kāsirañño ahaṃ putto, dīghāvu raṭṭhavaḍḍhano;
mamaṃ bharatha bhaddaṃ vo, ahaṃ bhattā bhavāmi vo.
65. “Taṃ tattha avacuṃ kaññā, dīghāvuṃ raṭṭhavaḍḍhanaṃ;
kuhiṃ rājā anuppatto, ito rājā kuhiṃ gato.
66. “Paṅkaṃ rājā atikkanto, thale rājā patiṭṭhito;
akaṇḍakaṃ agahanaṃ, paṭipanno mahāpathaṃ.
67. “Ahañca paṭipannosmi, maggaṃ duggatigāminaṃ;
sakaṇṭakaṃ sagahanaṃ, yena gacchanti duggatiṃ.
68. “Tassa te svāgataṃ rāja, sīhasseva giribbajaṃ;
anusāsa mahārāja, tvaṃ no sabbāsamissaro”ti.

Tattha **khippanti** tena hi naṃ sīghaṃ ānetha. **Ālapīti** “saṭṭhi gāmasahassāni”ti-ā-
dīni vadanto ālapi. **Sabbālaṅkārabhūsitāti** te nāgā sabbehi sīsūpagādīhi alaṅkā-
rehi bhūsitā. **Hemakappanavāsasāti** suvaṇṇakhacitena kappanena paṭicchannasa-
rīrā. **Gāmaṇīyebhīti** hatthācariyehi. **Ājānīyāvāti** kāraṇākāraṇavijānanakā va. **Jāti-**
yāti sindhavajātiyā sindhuraṭṭhe sindhunadīti rē jātā. **Gāmaṇīyebhīti** assācariyehi.
Illiyā cāpadhāribhīti illiyāvudhañca cāpāvudhañca dhārentehi. **Dīpā athopi veyya-**
gghāti dīpicammabyagghacammaparivārā. **Gāmaṇīyebhīti** rathikehi. **Vammibhīti**
sannaddhavammehi. **Rohaññāti** rattavaṇṇā. **Puṅgavūsabhāti** usabhasaṅkhātena
jeṭṭhakapuṅgavena samannāgatā.

Daharasseva me, tātāti atha naṃ kumāro, tāta, mama daharasseva sato mātā
matā iti mayā sutāṃ, sohaṃ tayā vinā jīvitum na sakkhissāmīti āha. **Pototi** taruṇa-
potako. **Jessantanti** vicarantaṃ. **Sāmuddikanti** samudde vicarantaṃ. **Dhanesi-**
nanti dhanaṃ pariyesantānaṃ. **Vohāroti** vicitravohāro heṭṭhākaḍḍhanako vāḷa-
maccho vā udakarakkhaso vā āvaṭṭo vā. **Tatthāti** tasmim samudde. **Vāṇijā byasani**
siyāti atha te vāṇijā byasanappattā bhavēyyuṃ. “Siyyunti”pi pāṭho (5.0277). **Putta-**
kalīti puttalāmako puttakāḷakaṇṇī. Kumāro puna kiñci vattum na visahi. Atha rājā
amacce āṇāpento “**iman**”ti-ādīmāha. **Tattha kambusahatthāyoti** kambusaṃ
vuccati suvaṇṇaṃ, suvaṇṇābharaṇabhūsitahatthāyoti attho. **Yathāti** yathā
icchanti, tathā karonti.

Evam vatvā mahāsatto tattheva taṃ abhisiñcāpetvā nagaraṃ pāhesi. Sayam pana ekakova uyyānā nikkhamitvā himavantam pavisitvā ramaṇīye bhūmibhāge paṇṇasālam māpetvā isipabbajjam pabbajitvā vanamūlaphalāhāro yāpesi. Mahājanopi kumāram bārāṇasim pavesesi. So nagaram padakkhiṇam katvā pāsadam abhiruhi. Tamattham pakāsento sathā **“tato”**ti-ādimāha. **Taṃ disvā avacum kaññāti** taṃ mahantena parivārena sirisobhaggena āgataṃ disvā **“asuko nāmeso”**-ti ajānantiyova tā nāṭakitthiyo gantvā avocum. **Mamaṃ bharathāti** mamaṃ icchatha. **Paṅkanti** rāgādikilesapaṅkaṃ. **Thaleti** pabbajjāya. **Akaṇṭakanti** rāgakaṇṭakādivirahitam. Teheva gahanehi **agahanaṃ**. **Mahāpathanti** saggamokkhagāminam mahāmaggaṃ paṭipanno. **Yenāti** yena micchāmaggena duggatiṃ gacchanti, taṃ aham paṭipannoti vadati. Tato tā cintesum- **“rājā tāva amhe pahāya pabbajito, ayampi kāmesu virattacittarūpo, sace naṃ nābhiramessāma, nikkhamitvā pabbajeyya, abhiraṃanākāramassa karissāmā”**ti. Atha naṃ abhinaṇḍantiyo osānagāthamāhaṃsu. Tattha **giribbajanti** sihapotakānam vasanaṭṭhānam kañcanaguham kesarasīhassa āgataṃ viya tassa tava āgataṃ su-āgataṃ. **Tvaṃ noti** tvaṃ sabbāsampi amhākaṃ issaro, sāmīti.

Evañca pana vatvā sabbā tūriyāni paggaṇhiṃsu, nānappakārāni naccagītāni pavattiṃsu. Yaso mahā ahosi, so yasamadamatto pitaraṃ na sari, dhammena rajjam kāretvā yathākammaṃ gato. Bodhisattopi jhānābhiññā nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokūpago ahosi.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā **“na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathā-gato mahābhinnikkhamaṃ nikkhantoyevā”**ti vatvā jātakaṃ samodhānesi- **“tadā paccekabuddho parinibbāyi, putto rāhulakumāro ahosi (5.0278), sesaparisā buddhāparisā, arindamarājā pana ahameva ahosin”**ti.

Soṇakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[530] 2. Saṃkiccajātakavaṇṇanā

Disvā nisinnaṃ rājānanti idaṃ sathā jīvakambavane viharanto ajātasattussa pitughātakammaṃ ārabha kathesi. So hi

devadattaṃ nissāya tassa vacanena pitaraṃ ghātāpetvā devadattassa saṅgha-
bhedāvasāne bhinnaparisassa roge uppanne “tathāgataṃ khamāpessāmi”ti
mañcasivikāya sāvattiṃ gacchantassa jetavanadvāre pathaviṃ pavitṭhabhāvaṃ
sutvā “devadatto sammāsambuddhassa paṭipakkho hutvā pathaviṃ pavisitvā avī-
ciparāyaṇo jāto, mayāpi taṃ nissāya pitā dhammiko dhammarājā ghātito, ahampi
nu kho pathaviṃ pavisissāmi”ti bhīto rajjasiriyā cittassādaṃ na labhi, “thokaṃ
niddāyissāmi”ti niddaṃ upagatamattova navayojanabahalāyaṃ ayamahāpatha-
viyaṃ pātetvā ayasūlehi koṭṭiyamāno viya sunakhehi luñjitvā khajjamāno viya
bheravaravena viravanto uṭṭhāti.

Athekadivasam komudiyā cātumāsiniyā amaccagaṇaparivuto attano yasaṃ olo-
ketvā “mama pitu yaso ito mahantataro, tathārūpaṃ nāma ahaṃ dhammarājānaṃ
devadattaṃ nissāya ghātesin”ti cintesi. Tassevaṃ cintentasseva kāye ḍāho
uppajji, sakalasarīraṃ sedatintaṃ ahosi. Tato “ko nu kho me imaṃ bhayaṃ vino-
detuṃ sakkhissati”ti cintetvā “ṭhapetvā dasabalaṃ añño natthi”ti ñatvā “ahaṃ
tathāgatassa mahāparādho, ko nu kho maṃ netvā dassessati”ti cinto “na añño
koci aññatra jīvaka”ti sallakkhetvā tassa gahetvā gamanūpāyaṃ karonto “rama-
ṇiyā vata, bho, dosinā ratti”ti udānaṃ udānetvā “kaṃ nu khvajja samaṇaṃ vā
brāhmaṇaṃ vā payirupāseyyāmi”ti vatvā pūraṇasāvakaḍḍhi pūraṇādīnaṃ guṇe
kathite tesam vacanaṃ anādiyitvā jīvakaṃ paṭipucchitvā tena tathāgatassa guṇaṃ
kathetvā “taṃ devo bhagavantaṃ payirupāsātū”ti vutto hatthiyānāni (5.0279)
kappāpetvā jīvakambavanaṃ gantvā tathāgataṃ upasaṅkamtivā vanditvā tathāga-
tena katapaṭisanthāro sandiṭṭhikaṃ sāmāññaphalaṃ pucchitvā tathāgatassa
madhuraṃ **sāmāññaphaladhammadesanaṃ** (dī. ni. 1.150 ādayo) sutvā suttapari-
yosāne upāsakattaṃ paṭiveditvā tathāgataṃ khamāpetvā pakkāmi. So tato
paṭṭhāya dānaṃ dento sīlaṃ rakkhanto tathāgatena saddhiṃ saṃsaggaṃ katvā
madhuradhammakathaṃ suṇanto kalyāṇamittasaṃsaggena pahīnabhayo vigata-
lomahaṃso hutvā cittassādaṃ paṭilabhivā sukkena cattāro iriyāpathe kappesi.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, ajātasattu
pitughātakammaṃ katvā bhayappatto ahosi, rajjasiriṃ nissāya cittassādaṃ ala-
bhanto sabba-iriyāpathesu dukkhaṃ anubhoti, so dāni tathāgataṃ āgamma kalyā-
ṇamittasaṃsaggena vigatabhayo issariyasukhaṃ anubhoti”ti. Satthā āgantvā
“kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti
vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa pitughātakammaṃ katvā maṃ nissāya
sukhaṃ sayi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatto rajjaṃ kārento brahmadattakumāraṃ nāma
puttaṃ paṭilabhi. Tadā bodhisatto purohitassa gehe paṭisandhiṃ gaṇhi, jātassee-
vassa “saṃkiccakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. Te ubhopi rājanivesane ekatova
vaḍḍhiṃsu. Aññamaññaṃ sahāyakā hutvā vayappattā takkasiṃ gantvā sabba-
sippāni uggaṇhitvā paccāgamiṃsu. Atha rājā puttassa uparajjaṃ adāsi. Bodhisat-
topi uparājasseeva santike ahosi. Athekadivasam uparājā pitu uyyānakīlaṃ
gacchantassa mahantaṃ yasaṃ disvā tasmīṃ lobhaṃ uppādetvā “mayhaṃ pitā
mama bhātikasadiṃ, sace etassa maraṇaṃ olokessāmi, mahallakakāle rajjaṃ

labhissāmi, tadā laddhenapi rajjena ko attho, pitaraṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissāmi”-
ti cintetvā bodhisattassa tamatthaṃ ārocesi. Bodhisatto, “samma, pitughāta-
kammaṃ nāma bhāriyaṃ, nirayamaggo, na sakkā etaṃ kātuṃ, mā karī”ti paṭi-
bāhi. So punappunampi kathetvā yāvataṭṭhiyaṃ tena paṭibāhito pādamūlikehi
saddhiṃ mantesi. Tepi sampaṭicchitvā rañño (5.0280) māraṇūpāyaṃ vīmaṃsiṃsu.
Bodhisatto taṃ pavattiṃ ṇatvā “nāhaṃ etehi saddhiṃ ekato bhavissāmi”ti mātāpi-
taro anāpucchitvāva aggadvārena nikkhamitvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ
pabbajitvā jhānābhīṇṇā nibbattetvā vanamūlaphalāhāro vihāsi.

Rājakumāropi tasmīṃ gate pitaraṃ mārāpetvā mahantaṃ yasaṃ anubhavi.
“Saṃkiccakumāro kira isipabbajjaṃ pabbajito”ti sutvā bahū kulaputtā nikkhamitvā
tassa santike pabbajiṃsu. So mahatā isigaṇena parivuto tattha vasi. Sabbepi
samāpattilābhino yeva. Rājāpi pitaraṃ māretvā appamattakam yeva kālaṃ rajja-
sukhaṃ anubhavitvā tato paṭṭhāya bhīto cittassādaṃ alabhanto niraye kammaka-
raṇappatto viya ahosi. So bodhisattaṃ anussaritvā “sahāyo me ‘pitughāta-
kammaṃ bhāriyaṃ, mā karī’ti paṭisedhetvā maṃ attano kathaṃ gāhāpetuṃ asa-
kkonto attānaṃ niddosaṃ katvā palāyi. Sace so idha abhavissa, na me pitughāta-
kammaṃ kātuṃ adassa, idampi me bhayaṃ hareyya, kahaṃ nu kho so etarahi
viharati. Sace tassa vasanaṭṭhānaṃ jāneyyaṃ, pakkosāpeyyaṃ, ko nu kho me
tassa vasanaṭṭhānaṃ āroceyyā”ti cintesi. So tato paṭṭhāya antepure ca rājasabhā-
yañca bodhisattasseva vaṇṇaṃ bhāsati.

Evam addhāne gate bodhisatto “rājā maṃ sarati, mayā tattha gantvā tassa
dhammaṃ desetvā taṃ nibbhayaṃ katvā āgantūṃ vaṭṭati”ti paṇṇāsa vassāni
himavante vasitvā pañcasatatāpasaparivuto ākāsenāgantvā dāyapasse nāma
uyyāne otaritvā isigaṇaparivuto silāpaṭṭe nisīdi. Uyyānapālo taṃ disvā “bhante,
gaṇasatthā konāmo”ti pucchitvā “saṃkiccapaṇḍito nāmā”ti ca sutvā sayampi
sañjānitvā “bhante, yāvāhaṃ rājānaṃ ānemi, tāva idheva hotha, amhākaṃ rājā
tumhe daṭṭhukāmo”ti vatvā vegena rājakulaṃ gantvā tassa āgatabhāvaṃ rañño
ārocesi. Rājā tassa santikaṃ gantvā kattabbayuttakaṃ upahāraṃ katvā pañhaṃ
pucchi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

69. “Disvā nisinnaṃ rājānaṃ, brahmadattaṃ rathesabhaṃ;
athassa paṭivedesi, yassāsi anukampako.
70. “Saṃkiccāyaṃ (5.0281) anuppatto, isīnaṃ sādhusammato;
taramānarūpo niyyāhi, khippaṃ passa mahesīnaṃ.
71. “Tato ca rājā taramāno, yuttamāruyha sandanaṃ;
mittāmaccapariyūḷho, agamāsi rathesabho.
72. “Nikkhippa pañca kakudhāni, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhano;
vālabijanimuḥhisaṃ, khaggaṃ chattañcupāhanaṃ.
73. “Oruyha rājā yānamhā, ṭhapayitvā paṭicchadaṃ;
āsīnaṃ dāyapassasmīṃ, saṃkiccamaṃ upasaṅkami.
74. “Upasaṅkamitvā so rājā, sammodi isinā saha;
taṃ kathaṃ vītisāretvā, ekamantaṃ upāvisi.
75. “Ekamantaṃ nisinnova, atha kālaṃ amaññatha;

tato pāpāni kammāni, pucchitum paṭipajjatha.

76. “Isiṃ pucchāma saṃkiccaṃ, isiṇaṃ sādhusammataṃ;
āsīnaṃ dāyapassasmiṃ, isisaṅghapurakkhataṃ.

77. “Kaṃ gatiṃ pecca gacchanti, narā dhammāticāriṇo;
aticiṇṇo mayā dhammo, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **disvāti**, bhikkhave, so uyyānapālo rājānaṃ rājasabhāyaṃ nisinnaṃ disvā
athassa paṭivedesi, “yassāsī”ti vadanto ārocesīti attho. **Yassāsīti**, mahārāja, yassa
tvam anukampako muducitto ahosi, yassa abhiṅgaṃ vaṇṇaṃ payirudāhāsi, so
ayaṃ saṃkicco isiṇaṃ antare sādhu laddhakoti sammato anuppatto tava uyyāne
silāpaṭṭe isigaṇaparivuto kañcanaṇaṇaṃ viya nisinnaṃ. **Taramānarūpoti**, mahārāja,
pabbajitā nāma kule vā gaṇe vā alaggā tumhākaṃ gacchantānaññeva pakka-
meyyūṃ, tasmā taramānarūpo khippaṃ niyyāhi, mahantānaṃ silādiguṇānaṃ esi-
tattā passa **mahesinaṃ**.

Tatoti, bhikkhave, so rājā tassa vacanaṃ sutvā tato tassa vacanato anantara-
meva. **Nikkhippāti** nikkhipitvā tassa kira uyyānadvāraṃ (5.0282) patvāva etada-
hosi- “pabbajitā nāma garuṭṭhāniyā, saṃkiccatāpasassa santikaṃ uddhatavesena
gantum ayuttan”ti. So maṇicittasuvaṇṇadaṇḍaṃ vālabijaniṃ, kañcanaṃayaṃ
uṇḥisapaṭṭaṃ, suparikkhittaṃ maṅgalakhaggaṃ, setacchattaṃ, sovaṇṇapādukāti
imāni pañca rājakakudhabhaṇḍāni apanesi. Tena vuttaṃ “nikkhippā”ti. **Paṭiccha-**
danti tameva rājakakudhabhaṇḍaṃ ṭhapayitvā bhaṇḍāgārikassa hatthe datvā.
Dāyapassasmiṃti evaṃnāmake uyyāne. **Atha kālaṃ amaññathāti** atha so idāni
me pañhaṃ pucchitum kāloti jāni. Pāḷiyaṃ pana “yathākālan”ti āgataṃ, tassa kālā-
nurūpena pañhapucchanaṃ amaññathāti attho. **Paṭipajjathāti** paṭipajji. **Peccāti**
paṭigantvā, paralokassa vā nāmetam, tasmā paraloketi attho. **Mayāti**, bhante,
mayā sucaritadhammo aticiṇṇo pitughātakammaṃ kataṃ, taṃ me akkhāhi, kaṃ
gatiṃ pitughātakā gacchanti, katarasmiṃ niraye paccantīti pucchati.

Taṃ sutvā bodhisatto “tena hi, mahārāja, suṇohī”ti vatvā ovādaṃ tāva adāsi.
Sathā tamatthaṃ pakāsento āha-

78. “Isī avaca saṃkicco, kāsīnaṃ raṭṭhavaḍḍhanaṃ;
āsīnaṃ dāyapassasmiṃ, mahārāja suṇohi me.

79. “Uppathena vajantassa, yo maggamanusāsati;
tassa ce vacanaṃ kayirā, nāssa maggeyya kaṇṭako.

80. “Adhammaṃ paṭipannassa, yo dhammamanusāsati;
tassa ce vacanaṃ kayirā, na so gaccheyya duggatin”ti.

Tattha **uppathenāti** corehi pariyuṭṭhitamaggena. **Maggamanusāsati**ti khema-
maggam akkhāti. **Nāssa maggeyya kaṇṭakoti** tassa ovādarkarassa purisassa
mukhaṃ corakaṇṭako na passeyya. **Yo dhammanti** yo sucaritadhammaṃ. **Na soti**
so puriso nirayādibhedaṃ duggatiṃ na gaccheyya. Uppathasadi so hi, mahārāja,
adhammo, khemamaggasadi so sucaritadhammo, tvam pana pubbe “pitaram
ghātetvā rājā homī”ti mayham kathetvā mayā paṭibāhito mama vacanaṃ akatvā
pitaram ghātetvā idāni (5.0283) socasi, paṇḍitānaṃ ovādaṃ akaronto nāma cora-
maggapaṭipanno viya mahābyasanaṃ pāpuṇātīti.

Evamassa ovādaṃ datvā upari dhammaṃ desento āha-

81. “Dhammo patho mahārāja, adhammo pana uppatho;
adhammo nirayaṃ neti, dhammo pāpeti suggaṭṭiṃ.
82. “Adhammacārino rāja, narā visamajivino;
yaṃ gatiṃ pecca gacchanti, niraye te suṇohi me.
83. “Sañjīvo kāḷasutto ca, saṅghāto dve ca roruvā;
athāparo mahāvīci, tāpano ca patāpano.
84. “Iccete aṭṭha nirayā, akkhātā duratikkamā;
ākiṇṇā luddakammehi, paccekā soḷasussadā.
85. “Kadariyatāpanā ghorā, accimanto mahabbhayā;

- lomahaṃsanarūpā ca, bhesmā paṭibhayā dukhā.
86. “Catukkaṇṇā catudvārā, vibhattā bhāgasō mitā;
ayopākārapariyantā, ayasā paṭikujjitā.
87. “Tesaṃ ayomayā bhūmi, jalitā tejasā yutā;
samantā yojanasataṃ, phuṭā tiṭṭhanti sabbadā.
88. “Ete patanti niraye, uddhaṃpādā avasirā;
isīnaṃ ativattāro, saññatānaṃ tapassinaṃ.
89. “Te bhūnahuno paccanti, macchā bilakatā yathā;
saṃvacchare asaṅkheyye, narā kibbisakārino.
90. “Ḍayhamānena gattena, niccaṃ santarabāhiraṃ;
nirayā nādhigacchanti, dvāraṃ nikkhamanesino.
91. “Puratthimena dhāvanti, tato dhāvanti pacchato;
uttarenapi dhāvanti, tato dhāvanti dakkhiṇaṃ;
yaṃ yañhi dvāraṃ gacchanti, taṃ tadeva pidhīyare.
92. “Bahūni (5.0284) vassasahassāni, janā nirayagāmino;
bāhā paggayha kandanti, patvā dukkhaṃ anappakaṃ.
93. “Āsivisaṃva kupitaṃ, tejassiṃ duratikkamaṃ;
na sādhurūpe āsīde, saññatānaṃ tapassinaṃ.
94. “Atikāyo mahissāso, ajjuno kekakādhipo;
sahassabāhu ucchinno, isimāsajja gotamaṃ.
95. “Arajaṃ rajasā vacchaṃ, kisaṃ avakiriya daṇḍakī;
tālova mūlato chinno, sa rājā vibhavaṅgato.
96. “Upahacca manaṃ majjho, mātaṅgasmīṃ yasassine;
sapārisajjo ucchinno, majjhāraññaṃ tadā ahu.
97. “Kaṇhadīpāyanāsajja, isiṃ andhakaveṇḍayo;
aññoññaṃ musalā hantvā, sampattā yamasādhanaṃ.
98. “Athāyaṃ isinā satto, antalikkhacaro pure;
pāvekkhi pathaviṃ cecco, hīnatto pattapariyāyaṃ.
99. “Tasmā hi chandāgamaṃ, nappasaṃsanti paṇḍitā;
aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṃ saccūpasamhitāṃ.
100. “Manasā ce paduṭṭhena, yo naro pekkhate muniṃ;
vijjācaraṇasampannaṃ, gantā so nirayaṃ adho.
101. “Ye vuḍḍhe paribhāsanti, pharusūpakkamā janā;
anapaccā adāyādā, tālavatthu bhavanti te.
102. “Yo ca pabbajitaṃ hanti, katakiccaṃ mahesinaṃ;
sa kāḷasutte niraye, cirarattāya paccati.
103. “Yo ca rājā adhammaṭṭho, raṭṭhaviddhaṃsano mago;
tāpayitvā janapadaṃ, tāpane pecca paccati.
104. “So ca vassasahassāni, sataṃ dibbāni paccati;
accisaṅghapareto so, dukkhaṃ vedeti vedanaṃ.
105. “Tassa (5.0285) aggisikhā kāyā, niccharanti pabhassarā;
tejobhakkhassa gattāni, lomehi ca nakhehi ca.

106. “Ḍayhamānena gattena, niccaṃ santarabāhiraṃ;
dukkhābhitunno nadati, nāgo tattaṭṭito yathā.

107. “Yo lobhā pitaraṃ hanti, dosā vā purisādhamo;
sa kālasutte niraye, cirarattāya paccati.

108. “Sa tādiso paccati lohakumbhiyaṃ, pakkañca sattīhi hananti nittacaṃ;
andhaṃ karitvā muttakarīsabhakkhaṃ, khāre nimujjanti tathāvidhaṃ naraṃ.

109. “Tattaṃ pakkuthitamayoguḷañca, dīghe ca phāle cirarattatāpīte;
vikkhambhamādāya vibandharajjubhi, vivaṭe mukhe sampavisanti rakkhasā.

110. “Sāmā ca soṇā sabalā ca gijjhā, kākolasaṅghā ca dijā ayomukhā;
saṅgamma khādanti vipphandamānaṃ, jivhaṃ vibhajja vighāsaṃ salohitaṃ.

111. “Taṃ daḍḍhatālaṃ paribhinnagattaṃ, nippothayantā anuvicaranti
rakkhasā;

ratī hi tesāṃ dukhino panītare, etādisasmīṃ niraye vasanti;
ye keci loke idha pettighātino.

112. “Putto ca mātaraṃ hantvā, ito gantvā yamakkhayaṃ;
bhusamāpajjate dukkhaṃ, attakammaphalūpago.

113. “Amanussā atibalā, hantāraṃ janayantiyā;
ayomayehi vālehi, piḷayanti punappunaṃ.

114. “Tamassavaṃ (5.0286) sakā gattā, rudhiraṃ attasambhavaṃ;
tambalohavilīnaṃva, tattaṃ pāyenti mattighaṃ.

115. “Jigucchaṃ kuṇapaṃ pūtiṃ, duggandhaṃ gūthakaddamaṃ;
pubbalohitasāṅkāsaṃ, rahadamogayha tiṭṭhati.

116. “Tameṇaṃ kimayo tattha, atikāyā ayomukhā;
chaviṃ bhētvaṇa khādanti, saṃgiddhā maṃsalohite.

117. “So ca taṃ nirayaṃ patto, nimuggo sataporisaṃ;
pūtikaṃ kuṇapaṃ vāti, samantā satayojanaṃ.

118. “Cakkhumāpi hi cakkhūhi, tena gandhena jīyati;
etādisaṃ brahmadatta, mātugho labhate dukhaṃ.

119. “Khuradhāraṇamanukkamma, tikkhaṃ durabhisambhavaṃ;
patanti gabbhapātiyo, duggaṃ vetaraṇiṃ nadiṃ.

120. “Ayomayā simbaliyo, soḷasaṅgulakaṇṭakā;
ubhato abhilambanti, duggaṃ vetaraṇiṃ nadiṃ.

121. “Te accimanto tiṭṭhanti, aggikkhandhāva ārakā;
ādittā jātavedena, uddhaṃ yojanamuggatā.

122. “Ete vajanti niraye, tatte tikhiṇakaṇṭake;
nāriyo ca aticārā, narā ca paradāragū.

123. “Te patanti adhokkhandhā, vivattā vihatā puthū;
sayanti vinividdhaṅgā, dīghaṃ jagganti sabbadā.

124. “Tato ratyā vivasāne, mahatiṃ pabbatūpamaṃ;
lohakumbhiṃ pavajjanti, tattaṃ aggisamūdakaṃ.

125. “Evaṃ divā ca ratto ca, dussilā mohapārutā;
anubhonti sakaṃ kammaṃ, pubbe dukkaṭamattano.

- 126.** “Yā ca bhariyā dhanakkītā, sāmikaṃ atimaññati;
sassuṃ vā sasuraṃ vāpi, jeṭṭhaṃ vāpi nanandaraṃ.
- 127.** “Tassā (5.0287) vaṅkena jivhaggaṃ, nibbahanti sabandhanaṃ;
sa byāmamattaṃ kiminaṃ, jivhaṃ passati attani;
viññāpetuṃ na sakkoti, tāpane pecca paccati.
- 128.** “Orabbhikā sūkarikā, macchikā migabandhakā;
corā goghātakā luddā, avaṇṇe vaṇṇakārakā.
- 129.** “Sattīhi lohakūṭehi, nettiṃsehi usūhi ca;
haññamānā khāranadiṃ, papatanti avaṃsirā.
- 130.** “Sāyaṃ pāto kūṭakārī, ayokūṭehi haññati;

tato vantaṃ durattānaṃ, paresaṃ bhuñjare sadā.

131. “Dhañkā bheraṇḍakā gijjhā, kākolā ca ayomukhā;
vipphandamānaṃ khādanti, naraṃ kibbisakāraṃ.

132. “Ye migena migam hanti, pakkhiṃ vā pana pakkhinā;
asanto rajasā channā, gantā te nirayussadan”ti.

Tattha **dhmmo pathoti** dasakusalakammamapathadhammo khemo appaṭibhayo sugatimaggo. **Visamajivinoti** adhammena kappitajivikā. **Niraye teti** te etesaṃ nibbattaniraye kathemi. **Suṇohi meti** mahāsatto raññā pitughātakānaṃ nibbattani-
rayaṃ pucchitopi pathamaṃ taṃ adassetvā aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussada-
niraye dassetuṃ evamāha. Kiṃkāraṇā? Paṭhamañhi tasmiṃ dassiyamāne rājā
phalitena hadayena tattheva mareyya, imesu pana nirayesu paccamānasatte
disvā diṭṭhānugatiko hutvā “ahaṃ viya aññepi bahū pāpakammīno atthi, ahaṃ
etesam antare paccissāmī”ti sañjātupatthambho arogo bhavissatīti te pana niraye
dassento mahāsatto paṭhamaṃ iddhibalena pathaviṃ dvidhā katvā pacchā
dassesī.

Tesaṃ vacanattho- nirayapālehi pajjalitāni nānāvudhāni gahetvā khaṇḍākha-
ṇḍikaṃ chinnā hīraṃ hīraṃ katā nerayikasattā punappunaṃ sañjivanti etthāti
sañjivo. Nirayapālā punappunaṃ nadantā vaggantā pajjalitāni nānāvudhāni
gahetvā jalitāya lohaphaviyaṃ nerayike satte aparāparaṃ anubandhitvā paha-
ritvā jalitaphaviyaṃ patite jalitakāḷasuttaṃ pātetvā jalitapharasuṃ (5.0288)
gahetvā sayam unnadantā mahantena aṭṭassarena viravante aṭṭhamse soḷa-
samse karontā ettha tacchantīti **kāḷasutto**. Mahantā jalita-ayapabbatā ghānti
etthāti **saṅghāto**. Tattha kira satte navayojanāya jalitāya ayapathaviyā yāva kaṭito
pavesetvā niccale karonti. Atha puratthimato jalito ayapabbato samuṭṭhāya asani
viya viravanto āgantvā te satte saṅhakaraṇiyaṃ tile pisanto viya gantvā pacchima-
disāya tiṭṭhati, pacchimadisato samuṭṭhitopi tattheva gantvā puratthimadisāya
tiṭṭhati. Dve pana ekato samāgantvā ucchuyante ucchukhaṇḍāni viya piḷenti. Evaṃ
tattha bahūni vassasatasahassāni dukkhaṃ anubhonti.

Dve ca roruvāti jālaroruvo, dhūmaroruvo cāti dve. Tattha jālaroruvo kappena
saṅghitāhi rattalohajālāhi puṇṇo, dhūmaroruvo khāradhūmena puṇṇo. Tesu jālaro-
ruve paccantānaṃ navahi vaṇṇamukhehi jālā pavisitvā sarīraṃ dahanti, dhūmaro-
ruve paccantānaṃ navahi vaṇṇamukhehi khāradhūmo pavisitvā piṭṭhaṃ viya
sarīraṃ sedeti. Ubhayatthapi paccantā sattā mahāviraṃ viravantīti dvepi “roru-
vā”ti vuttā. Jālānaṃ vā paccanasattānaṃ vā tesaṃ dukkhassa vā vīci antaraṃ
natthi etthāti avīci, mahanto avīci **mahāvīci**. Tattha hi puratthimādīhi bhittīhi jālā
uṭṭhahitvā pacchimādīsu paṭihaññati, tā ca bhittiyo vinivijjhivā purato yojanasataṃ
gaṇhāti. Heṭṭhā uṭṭhitā jālā upari paṭihaññati, upari uṭṭhitā heṭṭhā paṭihaññati. Evaṃ
tāvettha jālānaṃ vīci nāma natthi. Tassa pana anto yojanasataṃ ṭhānaṃ khīrava-
llipiṭṭhassa pūritanāḷi viya sattehi nirantaraṃ pūritaṃ catūhi iriyāpathehi paccā-
ntānaṃ sattānaṃ pamāṇaṃ natthi, na ca aññamaññaṃ byābādhenti, sakaṭṭhāne-
yeva paccanti. Evamettha sattānaṃ vīci nāma natthi. Yathā pana jivhagge cha
madhubindūni sattamassa tambalohabinduno anudahanabalavatāya abbohāri-

kāni honti, tathā tattha anudahanabalavatāya sesā cha akusalavipākupekkhā abbohārikā honti, dukkhameva nirantaram paññāyati. Evamettha dukkhassa vīcī nāma natthi. Svāyaṃ saha bhittīhi vikkhambhato aṭṭhārasādhikatiyojanasato, āvaṭṭato pana catupaṇṇāsādhikanavayojanasato, saha ussadehi dasa yojanasaha-ssāni. Evamassa mahantatā veditabbā.

Nicca (5.0289) satte tapatīti **tāpano**. Ativiya tāpetīti **patāpano**. Tattha tāpanasmim tāva satte tālakhandhappamāṇe jalita-ayasūle nisīdāpenti. Tato heṭṭhā pathavī jalati, sūlāni jalanti, sattā jalanti. Evaṃ so nirayo niccale satte tapati. Itarasmim pana nibbattasatte jalantehi āvudhehi paharivā jalitaṃ ayapabbataṃ āropenti. Tesam pabbatamatthake ṭhitakāle kamma-paccayo vāto paharati. Te tattha saṅghātuṃ asakkontā uddhampādā adhosirā patanti. Atha heṭṭhā ayapathavito jalitāni ayasūlāni uṭṭhahanti. Te tāni matthakeneva paharivā tesu vinividdhasarirā jalantā paccanti. Evamesa ativiya tāpetīti.

Bodhisatto pana ete niraye dassento paṭhamam sañjīvam dassetvā tattha paccante nerayikasatte disvā mahājanassa mahābhaye uppanne taṃ antaradhāpetvā puna pathaviṃ dvidhā katvā kāḷasuttaṃ dassesi, tatthapi paccamāne satte disvā mahājanassa mahābhaye uppanne tampi antaradhāpesīti evaṃ paṭipāṭiyā dassesi. Tato rājānaṃ āmantetvā, “mahārāja, tayā imesu aṭṭhasu mahānirayesu paccamāne satte disvā appamādaṃ kātuṃ vaṭṭati” ti vatvā puna tesaññeva mahānirayānaṃ kiccaṃ kathetum “**iccete**” ti-ādimāha. Tattha **akkhātāti** mayā ca tuyhaṃ kathitā, porāṇakehi ca kathitāyeva. **Ākiṇṇāti** paripuṇṇā. **Paccekā soḷasussadāti** etesaṃ nirayānaṃ ekekassa catūsu dvāresu ekekasmim cattāro cattāro katvā soḷasa soḷasa ussanirayāti sabbepi sataṃ aṭṭhavīsati ca ussanirayā aṭṭha ca mahānirayāti chatṭimsanirayasataṃ. **Kadariyatāpanāti** sabbete kadariyānaṃ tāpanā. Balavadukkhātāya **ghorā**. Kammanibbattānaṃ accīnaṃ atthitāya **accimanto**. Bhayassa mahantatāya **mahabbhayā**. Diṭṭhamattā vā sutamattā vā lomāni haṃsantīti **lomahaṃsanarūpā ca**. Bhīsanatāya **bhesmā**. Bhayajananatāya **paṭibhayā**. Sukhābhāvena **dukhā**. **Catukkaṇṇāti** sabbepi caturassamañjūsasadisā. **Vibhattāti** catudvāravasena vibhattā. **Bhāgasō mitāti** dvāravithīnaṃ vasena koṭṭhāse ṭhapetvā mitā. **Ayasā paṭikujjitāti** sabbepi (5.0290) navayojanikena ayakapālena paṭicchannā. **Phuṭā tiṭṭhantīti** sabbepi ettakaṃ ṭhānaṃ anupharivā tiṭṭhanti.

Uddhampādā avamsirāti evaṃ tesu tesu nirayesu samparivattitvā punappunaṃ patamāne sandhāyāha. **Ativattāroti** pharusavācāhi atikkamitvā vattāro. Mahānirayesu kira yebhuyyena dhammikasamaṇabrāhmaṇesu katāparādhāva paccanti, tasmā evamāha. **Te bhūnahunoti** te isiṇaṃ ativattāro attano vuḍḍhiyā hatattā bhūnahuno koṭṭhāsakatā macchā viya paccanti. **Asaṅkheyyeti** gaṇetum asakkuṇeyye. **Kibbisakārinoti** dāruṇakammakārino. **Nikkhamanesinoti** nirayā nikkhamanaṃ esantāpi gavesantāpi nikkhamanadvāraṃ nādhigacchanti. **Puratthime-nāti** yadā taṃ dvāraṃ apārutaṃ hoti, atha tadabhimukhā dhāvanti, tesam tattha chavi-ādīni jhāyanti. Dvārasamīpaṃ pattānañca tesam taṃ pidhiyati, pacchima-dvāraṃ apārutaṃ viya khāyati. Esa nayo sabbattha. **Na sādthurūpeti** vuttappa-

kāraṃ sappamaṃ viya sādhuṃpe isayo **na āside**, na pharusavacanena kāyaka-
mmena vā ghaṭṭento upagaccheyya. Kimkāraṇā? Saññatānaṃ tapassīnaṃ āsādi-
tattā aṭṭhasu mahānirayesu mahādukkhassa anubhavitabbatā.

Idāni ye rājāno tathārūpe āsādetvā taṃ dukkhaṃ pattā, te dassetuṃ “**atikāyo**”-
ti-ādimāha. Tattha **atikāyoti** balasampanno mahākāyo. **Mahissāsoti** mahādhanu-
ggaho. **Kekakādhipoti** kekakaraṭṭhādhipati. **Sahassabāhūti** pañcahi dhanuggaha-
satehi bāhusahassena āropetabbaṃ dhanuṃ āropanasamatthatāya sahasabāhu.
Vibhavaṅgatoti vināsaṃ patto. Vatthūni pana **sarabhaṅgajātake** (jā. 2.17.50 ādayo)
vitthāritāni. **Upahacca mananti** attano cittaṃ padūsetvā. **Mātaṅgasminti** mātaṅga-
paṇḍite. Vatthu **mātaṅgajātake** (jā. 1.15.1 ādayo) vaṇṇitaṃ. **Kaṇhadīpāyanāsajjāti**
kaṇhadīpāyanaṃ āsajja. **Yamasādhananti** nirayapālakaraṇṇo āṇāpavattaṭṭhānaṃ.
Vatthu **ghaṭapaṇḍitajātake** (jā. 1.10.165 ādayo) vitthāritaṃ. **Isināti** kapilatāpasena.
Pāvekkhāti pavitṭho. **Ceccoti** cetiyarājā. **Hīnattoti** parihīnattabhāvo antarahita-iddhi.
Pattapariyāyanti pariyāyaṃ maraṇakālaṃ patvā. Vatthu **cetiyajātake** (jā. 1.8.45
ādayo) kathitaṃ.

Tasmā (5.0291) **hīti** yasmā cittavasiko hutvā isīsu aparajjhivā aṭṭhasu mahānira-
yesu paccati, tasmā hi. **Chandāgamananti** chandādicatubbidhampi agatigamaṇaṃ.
Paduṭṭhenāti kuddhena. **Gantā so nirayaṃ adhoti** so tena adhogamaniyena
kammena adhōnirayameva gacchati. Pāḷiyaṃ pana “nirayussadan”ti likhitaṃ,
tassa ussanirayaṃ gacchatīti attho. **Vuḍḍheti** vayovūḍḍhe ca guṇavūḍḍhe ca.
Anapaccāti bhavantarepi apaccaṃ vā dāyādaṃ vā na labhantīti attho. **Tālava-**
tthūti diṭṭhadhammepi chinnaṃulātālo viya mahāvīnāsaṃ patvā niraye nibbantanti.
Yo ca pabbajitaṃ hantīti yo bālajano samaṇaṃ hanati. **Cirarattāyāti** ciraṃ kālaṃ.

Evamaṃ mahāsatto isivīheṭṭhakānaṃ paccāniraye dassetvā upari adhammīkarā-
jūnaṃ paccāniraye dassento “**yo cā**”ti-ādimāha. Tattha **raṭṭhaviddhaṃsanoti**
chandādivasena gantvā raṭṭhassa viddhaṃsano. **Accisaṅghaparetoti** accisaṃūha-
parikkhitto. **Tejobhakkhassāti** aggimeva khādantassa. **Gattānīti** tigāvute sarīre
sabbaṅgapaccaṅgāni. **Lomehi ca nakhehi cāti** etehi saddhīṃ sabbāni ekajālāni
honti. **Tuttaṭṭitoti** āneṅjakāraṇaṃ kāriyamāno tuttehi viddho nāgo yathā nadati.

Evamaṃ mahāsatto adhammīkarājūnaṃ paccāniraye dassetvā idāni pitughāta-
kādināṃ paccāniraye dassetuṃ “**yo lobhā**”ti-ādimāha. Tattha **lobhāti** yasadha-
nalobhena. **Dosā vāti** duṭṭhacittatāya vā. **Nittacanti** lohakumbhiyaṃ bahūni vasasa-
hassāni pakkaṃ nīharitvā tigāvutamassa sarīraṃ nittacaṃ katvā jalitāya lohapa-
thaviyaṃ pātetvā tiṇhehi ayasūlehi koṭṭetvā cuṇavicuṇṇaṃ karonti. **Andhaṃ kari-**
tvāti, mahārāja, taṃ pitughātaṃ nirayapālā jalitalohapathaviyaṃ uttānaṃ
pātetvā jalitehi ayasūlehi akkhīni bhinditvā andhaṃ karitvā mukhe uṇhaṃ muttakā-
rīsaṃ pakkhipitvā palālapīṭhaṃ viya naṃ parivattetvā kappena saṅṭhite khāre
loha-udake nimujjāpenti. **Tattaṃ pakkuthitamayoḷaṅcāti** puna pakkuthitaṃ
gūthakalalaṅceva jalita-ayoḷaṅca khādāpenti. So pana taṃ āhariyamānaṃ
disvā mukhaṃ pidheti. Athassa dīghe ciraṭāpīte jalamāne phāle ādāya mukhaṃ
vikkhambhetvā vivaritvā rajjubaddhaṃ ayabalisaṃ (5.0292) khipitvā jivhaṃ nīha-
ritvā tasmīṃ vivaṭe mukhe taṃ ayogaḷaṃ sampavisanti pakkhipanti. **Rakkhasāti**

nirayapālā.

Sāmā cāti, mahārāja, tassa pitughātakassa jivhaṃ balisena nikkadḍhitvā ayasa-
ñkūhi pathaviyaṃ nīhataṃ jivhaṃ sāmā soṇā sabalavaṇṇā sunakhā ca lohatuṇḍā
gijjhā ca kākolasaṅghā ca aññe ca nānappakārā sakuṇā samāgantvā āvudhehi
chindantā viya vibhajja kākapadākārena koṭṭhāse katvā vipphandamānaṃ salo-
hitam vighāsaṃ khādantā viya satte bhakkhayantīti attho. **Taṃ dadḍhatālanti** taṃ
pitughātakam jhāyamānatālam viya jalitasarīraṃ. **Paribhinnagattanti** tattha tattha
paribhinnagattaṃ. **Nippoṭṭhayantāti** jalitehi ayamuggarehi paharantā. **Ratī hi**
tesanti tesam nirayapālānaṃ sā rati kiḷā hoti. **Dukhino panītareti** itare pana nerayi-
kasattā dukkhitā honti. **Pettighātinoti** pitughātakā. Iti imaṃ pitughātakānaṃ pacca-
nanirayaṃ disvā rājā bhītatasito ahosi.

Atha naṃ mahāsatto samassāsetvā mātughātakānaṃ paccananirayaṃ
dassesī. **Yamakkhayanti** yamanivesanaṃ, nirayanti attho. **Attakammaphalūpa-**
goti attano kammaphalena upagato. **Amanussāti** nirayapālā. **Hantāraṃ janayanti-**
yāti mātughātakam. **Vālehīti** ayamakacivālehi veṭhetvā ayayantena piḷayanti.
Tanti taṃ mātughātakam. **Pāyentīti** tassa piḷiyamānassa ruhiraṃ gaḷitvā ayaka-
pallaṃ pūreti. Atha naṃ yantato nīharanti, tāvadevassa sarīraṃ pākatikaṃ hoti.
Taṃ pathaviyaṃ uttānaṃ nipajjāpetvā vilīnaṃ tambaloḥaṃ viya pakkuthitaṃ
lohitaṃ pāyenti. **Ogayha tiṭṭhatīti** taṃ bahūni vassasahassāni ayayantehi piḷetvā
jegucche duggandhe paṭikūle mahante gūthakalala-āvāṭe khipanti, so taṃ
rahadaṃ ogayha ogāhitvā tiṭṭhati. **Atikāyāti** ekadoṇikanāvappamāṇasarīrā. **Ayomu-**
khāti ayasūcimukhā. **Chaviṃ bhetvānāti** chavimādiṃ katvā yāva aṭṭhimpi bhetvā
aṭṭhimiñjampi khādanti. **Samgiddhāti** gadhitā mucchitā. Na

kevalañca khādanteva, adhomaggādīhi pana pavisitvā mukhādīhi (5.0293) nikkhamanti, vāmapassādīhi pavisitvā dakkhiṇapassādīhi nikkhamanti, sakalampi sarīraṃ chiddāvachiddaṃ karonti, so tattha atidukkhapareto viravanto paccati. **So cāti** so mātughātako ca taṃ sataporisaṃ nirayaṃ patto sasīsako nimuggova hoti, tañca kuṇapaṃ samantā yojanasataṃ pūtikaṃ hutvā vāyati. **Mātughoti** mātughātako.

Evam mahāsatto mātughātakānaṃ paccananirayaṃ dassetvā puna gabbhapātakānaṃ paccananirayaṃ dassento gāthamāha. **Khuradhāramanukkammāti** khuradhāranirayaṃ atikkamitvā. Tattha kira nirayapālā mahantamahante khure upari dhāre katvā santharanti, tato yāhi gabbhapātanakharabhesajjāni pivitvā gabbhā pātītā, tā gabbhapātiniyo itthiyo jalitehi āvudhehi pothentā anubandhanti, tā tikhiṇakhuradhārāsu khaṇḍākhaṇḍikā hutvā punappunaṃ uṭṭhāya taṃ durabhisambhavaṃ khuradhāranirayaṃ akkamantiyo atikkamitvā nirayapālehi anubaddhā duggaṃ duratikkamaṃ visamaṃ veteraṇiṃ nadiṃ patanti. Tattha kamma-kāraṇaṃ **nimijātake** (jā. 2.22.421 ādayo) āvi bhavissati.

Evam gabbhapātinīnaṃ nirayaṃ dassetvā mahāsatto yattha paradārikā ca aticāriniyo ca patantā paccanti, taṃ kaṇṭakasimbalinirayaṃ dassento **“ayomayā”** ti-ādimāha. Tattha **ubhato abhilambantīti** veteraṇiyā ubhosu tīresu tāsamaṃ simbalīnaṃ sākhā olambanti. **Te accimantoti** te pajjalitasarīrā sattā accimanto hutvā tiṭṭhanti. **Yojananti** tigāvutaṃ tesamaṃ sarīraṃ, tato uṭṭhitajālāya pana saddhiṃ yojana-ubbedhā honti. **Ete vajantīti** te paradārikā sattā nānāvidhehi āvudhehi koṭṭiyamānā ete simbaliniraye abhiruhanti. **Te patantīti** te bahūni vassasahassāni rukkhaviṭaṃ pesu laggā jhāyitvā puna nirayapālehi āvudhehi vihatā vivattā hutvā parivattitvā adhosāsakā patanti. **Puthūti** bahū. **Vinividdhaṅgāti** tesamaṃ tato patanakāle heṭṭhā ayapathavito sūlāni uṭṭhahitvā tesamaṃ matthakaṃ paṭicchanti, tāni tesamaṃ adhomaggena nikkhamanti, te evamaṃ sūlesu viddhasarīrā cirarattā sayanti. **Dīghanti** supinepi niddaṃ alabhantā dīgharattaṃ jaggantīti attho. **Ratyā vivasāneti** rattīnaṃ accayena, cirakālātikkamenāti attho (5.0294). **Pavajantīti** saṭṭhiyojanikaṃ jalitaṃ lohakumbhiṃ kappena saṅghitaṃ jalitatambaloharasapuṇṇaṃ lohakumbhiṃ nirayapālehi khittā paccanti. **Dussilāti** paradārikā.

Evam mahāsatto paradārika-aticārikānaṃ paccanasimbalinirayaṃ dassetvā ito paraṃ sāmikavattasassusuravattādīni apūrentīnaṃ paccanaṭṭhānaṃ pakāsento **“yā cā”** ti-ādimāha. Tattha **atimaññatīti bhisajātake** (jā. 1.14.78 ādayo) vuttaṃ sāmikavattaṃ akarontī atikkamitvā maññati. **Jeṭṭhaṃ vāti** sāmikassa jeṭṭhabhātaraṃ. **Nanandaranti** sāmikassa bhaginiṃ. Etesampi hi aññatarassa hatthapādapitṭhiparikammaṃ hāpanabhojanādibhedaṃ vattaṃ apūrentī tesu hirottappaṃ anupaṭṭhapentī te atimaññati nāma, sāpi niraye nibbatti. **Vañkenāti** tassā sāmikavattādīnaṃ aparipūrikāya sāmikādayo akkositvā paribhāsitvā niraye nibbattāya lohapaṭhaviyaṃ nipajjāpetvā ayasaṅkunā mukhaṃ vivaritvā balisena jivhaggaṃ nibbahanti, rajjubandhanena sabandhanaṃ kaḍḍhanti. **Kiminanti** kimibharitaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, so nerayikasatto evamaṃ nikkadḍhitaṃ attano byāmena byāmamattaṃ jivhaṃ āvudhehi koṭṭitakoṭṭitatṭhāne sañjātehi mahādoṇippamā-

ñehi kimīhi bharitaṃ passati. **Viññāpetuṃ na sakkotīti** nirayapāle yācitukā mopi kiñci vattuṃ na sakkoti. **Tāpaneti** evaṃ sā tatha bahūni vassasahassāni paccitvā puna tāpanamahāniraye paccati.

Evaṃ mahāsatto sāmikavattasassusuravattādīni apūrentīnaṃ paccanani-
rayaṃ dassetvā idāni sūkarikādīnaṃ paccanani-
raye dassetto “**orabbhikā**”ti-ādi-
māha. Tatha **avaṇṇe vaṇṇakārakā**ti pesuññakārakā. **Khāranadinti** ete orabbhikā-
dayo etehi satti-ādīhi haññamānā vetaraṇiṃ nadiṃ patantīti attho. Sesāni orabbhi-
kādīnaṃ paccanaṭṭhānāni nimijātake āvi bhavissanti. **Kuṭakārīti** kūṭavinicchayassa
ceva tulākūṭādīnañca kārake sandhāyetaṃ vuttaṃ. Tatha kūṭavinicchayakūṭaṭṭa-
kārakakūṭa-agghāpanikānaṃ paccanani-
rayā nimijātake āvi bhavissanti. **Vantanti**
vamitakaṃ. **Durattānanti** duggatattabhāvānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, te
durattabhāvā sattā ayakūṭehi matthake bhijjamāne vanti, tato taṃ vantaṃ jali-
ta-ayakapallehi tesu ekaccānaṃ mukhe khipanti (5.0295), iti te paresaṃ vantaṃ
bhuñjanti nāma. **Bheraṇḍakā**ti siṅgālā. **Vipphandamānanti** adhomukhaṃ nipajjā-
pitaṃ nikkadḍhitajivaṃ ito cito ca vipphandamānaṃ. **Migenā**ti okacārakamigena.
Pakkhināti tathārūpeneva. **Gantā teti** gantāro te. **Nirayussadanti** ussanani-
rayaṃ. Pāḷiyaṃ pana “nirayaṃ adho”ti likhitaṃ. Ayaṃ pana nirayo nimijātake āvi bhavi-
ssatīti.

Iti mahāsatto ettake niraye dassetvā idāni devalokavivaraṇaṃ katvā rañño deva-
loke dassetto āha-

133. “Santo ca uddhaṃ gacchanti, suciṇṇenidha kammunā;
suciṇṇassa phalaṃ passa, sa-indā devā sabrahmakā.

134. “Taṃ taṃ brūmi mahārāja, dhammaṃ raṭṭhapatī cara;
tathā rāja carāhi dhammaṃ, yathā taṃ suciṇṇaṃ nānutappeyya pacchā”ti.

Tatha **santoti** kāyādīhi upasantā. **Uddhanti** devalokaṃ. **Sa-indā**ti tatha tatha
indehi saddhiṃ. Mahāsatto hissa cātumahārājādike deve dassetto, “mahārāja,
cātumahārājike deve passa, cattāro mahārājāno passa, tāvatimse passa, sakkaṃ
passā”ti evaṃ sabbepi sa-indake sabrahmake ca deve dassetto “idampi suci-
ṇṇassa phalaṃ idampi phalaṃ”ti dassetti. **Taṃ taṃ brūmi**ti tasmā taṃ bhaṇāmi.
Dhammanti ito paṭṭhāya pāṇātipātādīni pañca verāni pahāya dānādīni puññāni
karohīti. **Yathā taṃ suciṇṇaṃ nānutappeyyā**ti yathā taṃ dānādipuññakammaṃ
suciṇṇaṃ pitughātakamma paccayaṃ vippaṭisāraṃ paṭicchādetuṃ samatthāya
taṃ nānutappeyya, tathā taṃ suciṇṇaṃ cara, bahuṃ puññaṃ karohīti attho.

So mahāsattassa dhammakathaṃ sutvā tato paṭṭhāya assāsaṃ paṭilabhi.
Bodhisatto pana kiñci kālaṃ tatha vasitvā attano vasaṇṭṭhānaññeva gato.

Satthā (5.0296) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva,
pubbepesa mayā assāsito yevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā rājā ajāta-
sattu ahosi, isigaṇo buddhapaṭisā, saṃkiccapaṇḍito pana ahameva ahosi”ti.

Saṃkiccajātakavaṇṇanā dutiyā.

Jātakuddānaṃ-

Atha saṭṭhinipātamhi, suṇātha mama bhāsitaṃ;
jātakasavhayano pavaro, soṇaka-arindamasavhayano;
tathā vuttarathesabhakiccavaroti.

Saṭṭhinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

20. Sattatinipāto

[531] 1. Kusajātakavaṇṇanā

Idaṃ te raṭṭhanti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabba kathesi. Eko kira sāvattvivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajito ekadivasam sāvattthiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ alaṅkata-itthiṃ disvā subhanimittaggāhavasena oloketvā kilesābhibhūto anabhirato vihāsi dīghakesanakho kiliṭṭhacīvaro uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanīsanthatagatto. Yathā hi devalokā cavanadhammānaṃ devaputtānaṃ pañca pubbanimittāni paññāyanti, mālā milāyanti, vatthāni kilissanti, sarīre dubbaṇṇiyaṃ okkamati, ubhohi kacchehi sedā muccanti, devo devāsane nābhiramati, evameva sāsana cavanadhammānaṃ ukkaṇṭhitabhikkhūnaṃ pañca pubbanimittāni paññāyanti, saddhāpupphāni milāyanti, sīlavattthāni kilissanti, sarīre maṅkutāya ceva ayasavasena ca dubbaṇṇiyaṃ okkamati, kilesasedā muccanti, araññarukkhamūlasuññāgāresu nābhiramanti. Tassapi tāni paññāyimsu. Atha naṃ bhikkhū satthu santikaṃ netvā “ayaṃ, bhante, ukkaṇṭhito”-ti dassesuṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ, bhikkhu, ukkaṇṭhito”-ti taṃ pucchitvā “saccaṃ, bhante”-ti vutte “mā, bhikkhu, kilesavasiko hohi, mātugāmo nāmesa pāpo, tasmīṃ paṭibaddhacittataṃ vinodehi, sāsane abhiraṃ, mātugāme paṭibaddhacittatāya hi tejavantopi porāṇakapaṇḍitā nittejā hutvā anayabyasanaṃ pāpuṇimsū”-ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte mallaraṭṭhe kusāvattirājadhāniyaṃ okkāko nāma rājā dhammena samena rajjaṃ kāresi. Tassa soḷasannaṃ itthisahassānaṃ jeṭṭhikā (5.0297) sīlavatī nāma aggamahesī ahosi, sā neva puttaṃ, na dhītaraṃ labhi. Athassa nāgarā ceva raṭṭhavāsino ca rājanivesanadvāre sannipatitvā “raṭṭhaṃ nassissati, raṭṭhaṃ nassissati”-ti upakkosimsu. Rājā sīhapañjaraṃ ugghāṭetvā “mayi rajjaṃ kārente adhammakāro nāma natthi, kasmā upakkosathā”-ti pucchi. “Saccaṃ, deva, adhammakāro nāma natthi, apica vaṃsānurakkhako (5.0298) pana vo putto natthi, añño rajjaṃ gahetvā raṭṭhaṃ nāsessati, tasmā dhammena rajjaṃ kāretuṃ samatthaṃ puttaṃ patthethā”-ti. “Puttaṃ patthento kiṃ karomī”-ti? “Paṭhamam tāva ekaṃ sattāhaṃ cullanāṭakaṃ dhammanāṭakaṃ katvā vissajjetha, sace sā puttaṃ labhissati, sādhu, no ce, atha majjhimanāṭakaṃ vissajjetha, tato jeṭṭhanāṭakaṃ, avassaṃ etta-kāsu itthīsu ekā puññavatī puttaṃ labhissati”-ti. Rājā tesam vacanena tathā katvā satta divase yathāsukhaṃ abhiraṃitvā āgatāgataṃ pucchi- “kacci vo putto laddho”-ti? Sabbā “na labhāma, devā”-ti āhaṃsu. Rājā “na me putto uppajjissati”-ti anatta-

mano ahosi. Nāgarā puna tatheva upakkosim̄su. Rājā “kiṃ upakkosatha, mayā tumhākaṃ vacanena nāṭakāni vissatṭhāni, ekāpi puttaṃ na labhati, idāni kiṃ karmā”ti āha. “Deva, etā dussīlā bhavissanti nippuññā, natthi etāsaṃ puttalābhāya puññaṃ, tumhe etāsu puttaṃ alabhantīsupi mā appossukkataṃ āpajjatha, aggamahesī vo sīlavatī devī sīlasampannā, taṃ vissajjetha, tassā putto uppajjissatī”ti.

So “sādhū”ti sampañicchitvā “ito kira sattame divase rājā sīlavatiṃ deviṃ dhammanāṭakaṃ katvā vissajjessati, purisā sannipatantū”ti bheriṃ carāpetvā sattame divase deviṃ alaṅkārapetvā rājanivesanā otāretvā vissajjesi. Tassā sīlatejena sakkassa bhavanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “kiṃ nu kho”ti āvajjento deviyā puttapatthanabhāvaṃ ṇatvā “etissā mayā puttaṃ dātuṃ vaṭṭati, atthi nu kho devaloke etissā anucchaviko putto”ti upadhārento bodhisattaṃ addasa. So kira tadā tāvatiṃsabhavane āyuṃ khepetvā uparidevaloke nibbattitukāmo ahosi. Sakko tassa vimānadvāraṃ gantvā taṃ pakkositvā, “mārisa, tayā manussalokaṃ gantvā okkākaraṇṇo aggamahesiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhituṃ vaṭṭatī”ti sampañicchāpetvā aparampi devaputtaṃ “tvampi etissā eva putto bhavissasī”ti vatvā “mā kho panassā koci sīlaṃ bhindatū”ti mahallakabrāhmaṇavesena raṇṇo nivesanadvāraṃ agamāsī.

Mahājanopi nhāto alaṅkato “ahaṃ deviṃ gaṇhissāmi, ahaṃ deviṃ gaṇhissāmi”ti rājadvāre sannipatitvā sakkaṇca disvā “tvaṃ kasmā āgatosī”ti (5.0299) parihāsamakāsī. Sakko “kiṃ maṃ tumhe garahatha, sacepi me sarīraṃ jiṇṇaṃ, rāgo pana na jīrati, sace sīlavatiṃ labhissāmi, ādāya naṃ gamissāmīti āgatomhī”ti vatvā attano ānubhāvena sabbesaṃ puratova aṭṭhāsī. Aṇṇo koci tassa tejena purato bhavituṃ nāsakkhi. So taṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ nivesanā nikkhamantiṇṇeva hatthe gahetvā pakkāmi. Atha naṃ tattha tattha ṭhitā garahiṃsu “passatha, bho, mahallakabrāhmaṇo evaṃ uttamarūpadharaṃ deviṃ ādāya gacchati, attano yuttaṃ

na jānāti”ti. Devīpi “mahallako maṃ gahetvā gacchatī”ti na aṭṭiyati na harāyati. Rājāpi vātapāne ṭhatvā “ko nu kho devīṃ gahetvā gacchatī”ti olokento taṃ disvā anattamano ahosi.

Sakko taṃ ādāya nagaradvārato nikkhamitvā dvārasamīpe ekaṃ gharaṃ māpesi vivaṭadvāraṃ paññattakaṭṭhattharikaṃ. Atha naṃ sā “idaṃ te nivesanan”-ti pucchi. So “āma, bhaddo, pubbe panāhaṃ eko, idānimhā mayaṃ dve janā, ahaṃ bhikkhāya caritvā taṇḍulādīni āharissāmi, tvaṃ imissā kaṭṭhattharikāya nipa-jjāhī”ti vatvā taṃ mudunā hatthena parāmasanto dibbasamphassaṃ pharāpetvā tattha nipajjāpesi. Sā dibbasamphassapharaṇena saññaṃ vissajjesi. Atha naṃ attano ānubhāvena tāvatīṃsabhavanaṃ netvā alaṅkatavimāne dibbasayane nipa-jjāpesi. Sā sattame divase pabujjhivā taṃ sampattiṃ disvā “na so brāhmaṇo manusso, sakko bhavissatī”ti aññāsi. Sakkopi tasmīṃ samaye pāricchattakamūle dibbanāṭakaparivuto nisinno ahosi. Sā sayanā uṭṭhāya tassa santikaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ sakko “varaṃ te, devī, dadāmi, gaṇhāhī”ti āha. “Tena hi, deva, ekaṃ puttaṃ me dehī”ti. “Devī, tiṭṭhatu eko putto, ahaṃ te dve putte dassāmi. Tesu pana eko paññavā bhavissati virūpavā, eko rūpavā na paññavā. Tesu kataraṃ paṭhamaṃ icchasi”ti? “Paññavantaṃ, devā”ti. So “sādhū”-ti vatvā tassā kusatiṇaṃ dibbavatthaṃ dibbacandanaṃ pāricchattakapupphaṃ kokanudañca nāma vīṇaṃ datvā taṃ ādāya rañño sayanagharaṃ pavisitvā rañña saddhiṃ ekasayane nipajjāpetvā aṅguṭṭhakena tassā nābhiṃ parāmasi. Tasmīṃ khaṇe (5.0300) bodhisatto tassā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Sakkopi sakatṭhā-nameva gato. Paṇḍitā devī gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṃ jāni.

Atha naṃ pabuddho rājā disvā, “devī, kena nītāsī”ti pucchi. “Sakkena, devā”ti. “Ahaṃ paccakkhato ekaṃ mahallakabrāhmaṇaṃ taṃ ādāya gacchantaṃ addasaṃ, kasmā maṃ vañcesī”ti? “Saddahatha, deva, sakko maṃ gahetvā deva-lokaṃ nesī”ti. “Na saddahāmi, devī”ti. Athassa sā sakkadattiyaṃ kusatiṇaṃ dassetvā “saddahathā”ti āha. Rājā “kusatiṇaṃ nāma yato kutoci labbhatī”ti na saddahi. Athassa sā dibbavatthādīni dassesi. Rājā tāni disvā saddahitvā, “bhaddo, sakko tāva taṃ netu, putto pana te laddho”ti pucchi. “Laddho mahārāja, gabbho me patiṭṭhito”ti. So tuṭṭho tassā gabbhaparihāraṃ adāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyi, tassa aññaṃ nāmaṃ akatvā kusatiṇanāmameva akaṃsu. Kusaku-mārassa padasā gamanakāle itaro devaputto tassā kucchiyaṃ paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā dasamāse paripuṇṇe puttaṃ vijāyi, tassa “jayampatī”ti nāmaṃ kariṃsu. Te mahantena yasena vaḍḍhiṃsu. Bodhisatto paññavā ācariyassa santike kiñci sippaṃ anuggahetvā attanova paññāya sabbasippesu nipphattiṃ pāpuṇi.

Athassa soḷasavassakāle rājā rajjaṃ dātukāmo devīṃ āmantetvā “bhaddo, puttassa te rajjaṃ datvā nāṭakāni upaṭṭhapessāma, mayaṃ jīvantāyeva naṃ rajje patiṭṭhitaṃ passissāma, sakalajambudīpe kho pana yassa rañño dhītaraṃ icchati, tamassa ānetvā aggamahesiṃ karissāma, cittaṃmassa jānāhi, kataraṃ rājadhī-taraṃ rocesī”ti āha. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā “kumārassa imaṃ pavattiṃ āro-cetvā cittaṃ jānāhī”ti ekaṃ paricārikaṃ pesesi. Sā gantvā tassa taṃ pavattiṃ āro-cesi. Taṃ sutvā mahāsatto cintesi- “ahaṃ na rūpavā, rūpasampannā rājadhīta

ānītāpi maṃ disvā ‘kiṃ me iminā virūpenā’ti palāyissati iti no lajjitabbakaṃ bhavi-
ssati, kiṃ me gharāvāsena, dharamāne mātāpitāro upaṭṭhahitvā tesam accayena
nikkhamitvā pabbajissāmi”ti. So “mayhaṃ neva rajjenattho, na nātakehi, ahaṃ
mātāpitūnaṃ accayena pabbajissāmi”ti āha. Sā gantvā tassa kathaṃ deviyā āro-
cesi, devīpi rañño ārocesi. Rājā anattamano hutvā puna katipāhaccayena
sāsanam pesesi. Sopi (5.0301) paṭibāhatiyeva. Evaṃ yāvatatiyaṃ paṭibāhitvā
catutthavāre cintesi- “mātāpitūhi saddhiṃ ekantena paṭipakkhabhāvo nāma na
yutto, ekaṃ upāyaṃ karissāmi”ti.

So kammārajetṭhakaṃ pakkosāpetvā bahum suvaṇṇaṃ datvā “ekaṃ itthirū-
pakaṃ karohi”ti uyyojetvā tasmim pakkante aññaṃ suvaṇṇaṃ gahetvā sayampi
itthirūpakaṃ akāsi. Bodhisattānañhi adhippāyo nāma samijjhati. Taṃ suvaṇṇarū-
pakaṃ jivhāya avaṇṇanīyasobhaṃ ahosi. Atha naṃ mahāsatto khomaṃ nivāsā-
petvā sirigabbhe ṭhapāpesi. So kammārajetṭhakena ābhatarūpakaṃ disvā taṃ
garahitvā “gaccha amhākaṃ sirigabbhe ṭhapitarūpakaṃ āharā”ti āha. So siri-
gabbhaṃ pavitṭho taṃ disvā “kumārena saddhiṃ abhiramituṃ ekā devaccharā,
āgatā bhavissati”ti hatthaṃ pasāretuṃ avisahanto nikkhamitvā “deva, sirigabbhe
ayyā ekikāva ṭhitā, upagantuṃ na sakkomi”ti āha. “Tāta, gaccha, suvaṇṇarūpakaṃ
etaṃ, āharā”ti puna pesito āhari. Kumāro kammārena kataṃ rūpakaṃ suvaṇṇa-
gabbhe nikkhipāpetvā attanā kataṃ alaṅkārapetvā rathe ṭhapāpetvā “evarūpaṃ
labhanto gaṇhāmi”ti mātu santikaṃ paṇi.

Sā amacce pakkosāpetvā, “tātā, mayhaṃ putto mahāpuñño sakkadattiyo anu-
cchavikaṃ kumārikaṃ labhissati, tumhe evarūpaṃ labhantā gaṇhissatha, imaṃ
rūpakaṃ paṭicchannayāne ṭhapetvā sakalajambudīpaṃ carantā yassa rañño evarū-
paṃ dhītaraṃ passatha, tassetam datvā ‘okkākarājā tumhehi saddhiṃ āvāhaṃ
karissati’ti divasaṃ vavatthapetvā āgacchathā”ti āha. Te “sādhū”ti taṃ ādāya
mahantena parivārena nikkhamitvā vicarantā yaṃ rājadhāniṃ pāpuṇanti, tattha
sāyanhasamaye mahājanassa samosaraṇaṭṭhāne taṃ rūpakaṃ vatthapupphāla-
ṅkārehi alaṅkaritvā suvaṇṇasivikaṃ āropetvā titthamagge ṭhapetvā amaccā
sayam paṭikkamitvā āgatāgatānaṃ kathāsavanatthaṃ ekamante tiṭṭhanti. Mahā-
jano taṃ oloketvā “suvaṇṇarūpakan”ti saññaṃ akatvā “ayaṃ manussitthī samā-
nāpi devaccharapaṭibhāgā ativiya sobhati, kiṃ nu kho ettha ṭhitā, kuto vā āgatā,
amhākaṃ nagare evarūpā natthi”ti vaṇṇento pakkamati. Taṃ sutvā amaccā “sace
idha evarūpā dārikā bhavye, ‘asukā rājadhītā viya (5.0302) asukā amaccadhītā
viyā’ti vadeyyuṃ, addhā idha evarūpā natthi”ti taṃ ādāya aññaṃ nagaraṃ
gacchanti.

Te evaṃ vicarantā anupubbena maddaraṭṭhe sāgalanagaraṃ sampāpuṇiṃsu.
Tattha maddarañño aṭṭha dhītāro uttamarūpadharā devaccharapaṭibhāgā, tāsam
sabbajetṭhikā pabhāvatī nāma. Tassā sarīrato bālasūriyassa pabhā viya pabhā
niccharanti, andhakārepi catuhatthe antogabbhe padīpakiccaṃ natthi, sabbo
gabbho ekobhāsova hoti. Dhātī panassā khujjā, sā pabhāvatim bhojetvā tassā
sīsanhāpanatthaṃ aṭṭhahi vaṇṇadāsīhi aṭṭha ghaṭe gāhāpetvā sāyanhasamaye
udakatthāya gacchantī titthamagge ṭhitam taṃ rūpakaṃ disvā “pabhāvatī”ti

saññāya “ayaṃ dubbinitā ‘sīsaṃ nhāyissāmi’ti amhe udakatthāya pesetvā paṭhamataraṃ āgantvā tithamagge ṭhitā”ti kujjhitvā “are kulalajjāpanike amhehi purimataraṃ āgantvā kasmā idha ṭhitāsi, sace rājā jānissati, nāsessati no”ti vatvā hatthena gaṇḍapasse pahari, hatthatalaṃ bhijjamānaṃ viya jātaṃ. Tato “suvaṇṇarūpakaṃ”ti ñatvā hasamānā tāsāṃ vaṇṇadāsīnaṃ santikaṃ gacchantī “passa thetaṃ me kammaṃ, mama dhītātisaññāya pahāraṃ adāsiṃ, ayaṃ mama dhītu santike kimagghati, kevalaṃ me hattho dukkhāpito”ti āha.

Atha naṃ rājadūtā gahetvā “tvaṃ ‘mama dhītā ito abhirūpataṃ’ti vadantī kaṃ nāma kathesi”ti āhaṃsu. “Maddarañño dhītaraṃ pabhāvatim, idaṃ rūpakaṃ tassā soḷasimpi kalaṃ na agghati”ti. Te tuṭṭhamānasā rājadvāraṃ gantvā “okkākarāñño dūtā dvāre ṭhitā”ti paṭihāresuṃ. Rājā āsanā vuṭṭhāya ṭhitakova “pakkosathā”ti āha. Te pavisitvā rājānaṃ vanditvā “mahārāja, amhākaṃ rājā tumhākaṃ ārogyaṃ pucchati”ti vatvā katasakkārasammānā “kimatthaṃ āgatathā”ti puṭṭhā “amhākaṃ rañño sīhassaro putto kusakumāro nāma, rājā tassa rajjaṃ dātukāmo amhe tumhākaṃ santikaṃ paṇiṇi, tumhākaṃ kira dhītā pabhāvatī, taṃ tassa detha, imaṅca suvaṇṇarūpakaṃ deyyadhammaṃ gaṇhathā”ti taṃ rūpakaṃ tassa adāsu. Sopi “evarūpena mahārājena saddhiṃ vivāhamaṅgalaṃ bhavissati”ti tuṭṭhacitto sampañcchi. Atha naṃ dūtā āhaṃsu- “mahārāja, amhehi (5.0303) na sakkā papañcaṃ kātuṃ, kumārikāya laddhabhāvaṃ rañño ārocessāma, atha naṃ so āgantvā ādāya gamissati”ti. So “sādhū”ti vatvā tesāṃ sakkāraṃ katvā vissajjesi. Te gantvā rañño ca deviyā ca ārocesuṃ. Rājā mahantena parivārena kusāvātito nikkhamitvā anupubbena sāgalanagaraṃ pāpuṇi. Maddarājā paccuggantvā taṃ nagaraṃ pavesetvā mahantaṃ sakkāramakāsi.

Sīlavatī devī paṇḍitattā “ko jānāti, kiṃ bhavissati”ti ekāhadvīhaccayena maddarājānaṃ āha- “mahārāja, suṇisaṃ daṭṭhukāmāmhī”ti. So “sādhū”ti sampañcchitvā taṃ pakkosāpesi. Pabhāvatī sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā dhātigaṇaparivutā āgantvā sassuṃ vandi. Sā taṃ disvā cintesi- “ayaṃ kumārikā abhirūpā, mayhaṃ putto virūpo. Sace esā taṃ passissati, ekāhampi avasitvā palāyissati, upāyaṃ karissāmi”ti. Sā maddarājānaṃ āmantetvā, “mahārāja, suṇisā me puttassa anucchavikā, apica kho pana amhākaṃ kulapaveṇiyā āgataṃ cārittaṃ atthi, sace ayaṃ tasmiṃ cāritte vattissati, nessāmi nan”ti āha. “Kiṃ pana vo cārittan”ti. “Amhākaṃ vaṃse yāva ekassa gabbhassa paṭiṭṭhānaṃ hoti, tāva divā sāmikaṃ passituṃ na labhati. Sace esā tathā karissati, nessāmi nan”ti. Rājā “kiṃ, amma, sakkhissasi evaṃ vattitun”ti dhītaraṃ pucchi. Sā “āma tātā”ti āha. Tato okkākarājā maddarañño bahuṃ dhaṇaṃ datvā taṃ ādāya pakkāmi. Maddarājāpi mahantena parivārena dhītaraṃ uyyojesi.

Okkāko kusāvatiṃ gantvā nagaraṃ alaṅkārapetvā sabbabandhanāni mocetvā puttassa abhisekaṃ katvā rajjaṃ datvā pabhāvatim aggamahesiṃ kāretvā nagare “kusarājassa āṇā”ti bheriṃ carāpesi. Sakalajambudīpatale rājāno yesaṃ dhītaro atthi, te kusarañño dhītaro paṇiṃsu. Yesaṃ puttā atthi, te tena saddhiṃ mittabhāvaṃ ākaṅkhattā putte upaṭṭhāke katvā paṇiṃsu. Bodhisattassa nāṭakapari-vāro mahā ahosi, mahantena yasena rajjaṃ kāresi. So pabhāvatim divā passituṃ

na labhati, sāpi taṃ divā passituṃ na labhati, ubhinnaṃ rattidassanameva hoti. Tattha pabhāvatiyā sarīrappabhāpi abbohārikā ahosi. Bodhisatto sirigabbhato rattiṃyeva nikkhamati.

So (5.0304) katipāhaccayena pabhāvatiṃ divā daṭṭhukāmo mātuyā ārocesi. Sā “mā te tāta, rucci, yāva ekaṃ puttaṃ labhasi, tāva āgamehi”ti, paṭikkhipi. So puna-ppunaṃ yāciyeva. Atha naṃ sā āha- “tena hi hatthisālaṃ gantvā hatthimeṇḍavesena tiṭṭha, ahaṃ taṃ tattha ānessāmi, atha naṃ akkhīni pūretvā olokeyyāsi, mā ca attānaṃ jānāpehi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā hatthisālaṃ agamāsi. Athassa mātā hatthisālaṃ alaṅkārapetvā pabhāvatiṃ “ehi sāmikassa hatthino passāmā”ti tattha netvā “ayaṃ hatthī asuko nāma, ayaṃ hatthī asuko nāmā”ti tassā dassesi. Tattha taṃ rājā mātu pacchato gacchantiṃ disvā hatthigopakavesena hatthichakaṇapiṇḍena piṭṭhiyaṃ pahari. Sā kuddhā “rañño kathetvā te hatthaṃ chindāpessāmī”ti vatvā devīṃ ujjhāpesi. Rājamātā “mā amma kujjhi”ti suṇisaṃ saññāpetvā piṭṭhiṃ parimajji. Punapi rājā taṃ daṭṭhukāmo hutvā assasā-lāya assagopakavesena taṃ disvā tatheva assachakaṇapiṇḍena pahari. Tadāpi taṃ kuddhaṃ sassu saññāpesi.

Punekadivase pabhāvati mahāsattaṃ passitukāmā hutvā sassuyā ārocetvā “alaṃ mā te rucci”ti paṭikkhittāpi punappunaṃ yāci. Atha naṃ sā āha- “tena hi sve mama putto nagaraṃ padakkhiṇaṃ karissati, tvaṃ sīhapañjaraṃ vivarivā taṃ passeyyāsi”ti. Evañca pana vatvā punadivase nagaraṃ alaṅkārapetvā jayampati-kumāraṃ rājavesaṃ gāhāpetvā hatthipiṭṭhe nisīdāpetvā bodhisattaṃ pacchimāsane nisīdāpetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ kārapesi. Sā pabhāvatiṃ ādāya sīhapañjare ṭhatvā “passa tava sāmikassa sirisobhaggaṃ”ti āha. Sā “anucchaviko me sāmiko laddho”ti attamanā ahosi. Taṃ divasaṃ pana mahāsatto hatthimeṇḍavesena jayampatissa pacchimāsane nisīditvā yathādhippāyena pabhāvatiṃ olo-kento hatthavikārādivasena cittaruciyaṃ keḷiṃ dassesi. Hatthimhi atikkante rāja-mātā pabhāvatiṃ pucchi- “diṭṭho te, amma, sāmiko”ti. “Āma ayye, pacchimāsane panassa nisinno hatthimeṇḍo ativiya dubbinīto, mayhaṃ hatthavikārādīni dassesi, kasmā evarūpaṃ (5.0305) alakkhikaṃ rañño pacchimāsane nisīdāpesuṃ, nīharā-pehi nan”ti? “Amma, rañño pacchimāsane rakkhā nāma icchitabbā”ti.

Sā cintesi- “ayaṃ hatthimeṇḍo ativiya nibbhayo, rājānaṃ ‘rājā’tipi na maññati, kiṃ nu kho esova kusarājā, addhā hi eso ativiya virūpo eva bhavissati, teneva maṃ na dassenti”ti. Sā khujjaṃ kaṇṇamūle āha- “amma, gaccha tāva jānāhi, kiṃ purimāsane nisinnako rājā, udāhu pacchimāsane”ti? “Kathaṃ panāhaṃ jānissāmi”ti. “Sace hi so rājā bhavissati, paṭhamataraṃ hatthipiṭṭhito otarissati, imāya saññāya jānāhi”ti. Sā gantvā ekamante ṭhitā paṭhamaṃ mahāsattaṃ otarantaṃ addasa, pacchā jayampatikumāraṃ. Mahāsattopi ito cito ca olokeno khujjaṃ disvā “iminā nāma kāraṇena esā āgatā bhavissati”ti ṇatvā taṃ pakkosāpetvā “imaṃ antaraṃ pabhāvatiyā mā kathehi”ti daḷhaṃ vatvā uyyojesi. Sā gantvā “purimāsane nisinnō paṭhamaṃ otari”ti āha. Pabhāvati tassā vacanaṃ saddahi.

Mahāsattopi puna daṭṭhukāmo hutvā mātaraṃ yāci. Sā paṭikkhipituṃ asakkonti “tena hi aññatakavesena uyyānaṃ gacchāhi”ti āha. So uyyānaṃ gantvā pokkharāṇiyaṃ galappamāṇaṃ udakaṃ pavisitvā paduminipattena sīsaṃ chādetvā pupphitapadumena mukhaṃ āvaritvā aṭṭhāsi. Mātāpissa pabhāvatiṃ uyyānaṃ netvā sāyanhasamaye “ime rukkhe passa, sakuṇe passa, mige passā”ti palobhayamānā pokkharāṇitīraṃ pāyāsi. Sā pañcavidhapadumasañchannaṃ pokkharāṇiṃ disvā nhāyitukāmā paricārikāhi saddhiṃ pokkharāṇiṃ otarivā kiḷanti taṃ padumaṃ disvā vicinitukāmā hatthaṃ pasāresi. Atha naṃ rājā paduminipattaṃ apanetvā “ahaṃ kusarājā”ti vatvā hatthe gaṇhi. Sā tassa mukhaṃ disvā “yakkho maṃ gaṇhi”ti viravitvā tattheva visaññitaṃ pattā. Athassā rājā hatthaṃ muñci. Sā saññaṃ paṭilabhivā “kusarājā kira maṃ hatthe gaṇhi, imināvāhaṃ hatthisālāya hatthichakaṇapiṇḍena, assasālāya assachakaṇapiṇḍena pahaṭā, ayameva maṃ hatthissa pacchimāsane nisiditvā uppaṇḍesi, kiṃ me evarūpena dummukhena patinā, imaṃ jahitvā ahaṃ jīvanti aññaṃ patiṃ labhissāmi”ti cintetvā attanā saddhiṃ āgate amacce pakkosāpetvā “mama yānavāhanaṃ sajjaṃ karoṭha, ajjeva gamissāmi”ti āhaṃ (5.0306). Te rañño ārocesuṃ. Rājā cintesi- “sace gantuṃ na labhissati, hadayamassā phalissati, gacchatu puna taṃ attano balena ānessāmi”ti cintetvā athassā gamanaṃ anujāni. Sā pitunagarameva agamāsi.

Mahāsattopi uyyānato nagaraṃ pavisitvā alaṅkatapāsādaṃ abhiruhi. Bodhisattañhi sā pubbapatthanāvasena na icchi, sopi pubbakammavaseneva virūpo ahosi. Atīte kira bārāṇasiyaṃ dvāragāme uparimavīthiyā ca heṭṭhimavīthiyā ca dve kulāni vasiṃsu. Ekassa kulassa dve puttā ahesuṃ. Ekassa ekāva dhītā ahosi. Dvīsu puttesu bodhisatto kaniṭṭho. Taṃ kumārikaṃ jeṭṭhakassa adāṃsu. Kaniṭṭho adārabharaṇo bhātu santikeyeva vasi. Athekadivasaṃ tasmīṃ ghare atirasaka-pūve paciṃsu. Bodhisatto araññaṃ gato hoti. Tassa pūvaṃ ṭhapetvā avasese bhājetvā khādiṃsu. Tasmīṃ khaṇe paccekabuddho bhikkhāya gharadvāraṃ agamāsi. Bodhisattassa bhātujāyā “cūḷapatino aññaṃ pūvaṃ pacissāmi”ti taṃ gahetvā paccekabuddhassa adāsi. Sopi taṃ khaṇaṇñeva araññato āgacchi. Atha naṃ sā āha- “sāmi, cittaṃ pasādehi, tava koṭṭhāso paccekabuddhassa dinno”ti. So “tava koṭṭhāsaṃ khādītva mama koṭṭhāsaṃ desi, ahaṃ kiṃ khādissāmi”ti kuddho paccekabuddhaṃ anugantvā pattato pūvaṃ gaṇhi. Sā mātu gharaṃ gantvā navavilīnaṃ campakapupphavaṇṇaṃ sappiṃ āharitvā paccekabuddhassa

pattaṃ pūresi, taṃ obhāsaṃ muñci. Sā taṃ disvā patthanaṃ paṭṭhapesi- “bhante, iminā dānabalena nibbattanibbattaṭṭhāne me sarīraṃ obhāsajātaṃ hotu, uttamarūpadharā ca bhaveyyaṃ, iminā ca me asappurisena saddhiṃ ekaṭṭhāne vāso mā ahosi”ti. Iti sā imissā pubbapatthanāya vasena taṃ na icchi. Bodhisattopi taṃ pūva tasmim̐ sappipatte osīdāpetvā patthanaṃ paṭṭhapesi- “bhante, imaṃ yojanasate vasantimpi ānetvā mama pādapariṇāyikaṃ kātuṃ samattho bhaveyyaṃ”ti. Tattha yaṃ so kuddho gantvā pūvaṃ gaṇhi, tassa pubbakammassa vasena virūpo ahosi, pubbapatthanāya sā ca taṃ na icchīti.

So pabhāvatīyā gatāya sokappatto ahosi, nānākārehi paricārayamānāpi naṃ sesitthiyo olokāpetumpi nāsakkhiṃsu, (5.0307), pabhāvatirahitamassa sakalampi nivesanaṃ tucchaṃ viya khāyi. So “idāni sāgalanagaraṃ pattā bhavissatī”ti paccūsasamaye mātu santikaṃ gantvā, “amma, ahaṃ pabhāvatim̐ ānessāmi, tumhe rajjaṃ anusāsathā”ti vadanto paṭhamam̐ gāthamāha-

1. “Idaṃ te raṭṭhaṃ sadhanaṃ sayoggaṃ, sakāyuraṃ sabbakāmūpapannaṃ;
idaṃ te rajjaṃ anusāsa amma, gacchāmahaṃ yattha piyā pabhāvatī”ti.

Tattha **sayogganti** hatthiyoggādisahitaṃ. **Sakāyuranti** sapañcarājakkudhabhaṇḍam̐. **Anusāsa, ammāti** so kira purisassa rajjaṃ datvā puna gaṇhanaṃ nāma na yuttanti pitu vā bhātu vā aniyyādetvā mātu niyyādento evamāha.

Sā tassa kathaṃ sutvā “tena hi, tāta, appamatto bhaveyyāsi, mātugāmo nāma aparisuddhahadayo”ti vatvā nānaggarasabhojanassa suvaṇṇakaroṭim̐ pūretvā “idaṃ antarāmagge bhuñjeyyāsi”ti vatvā uyyojesi. So taṃ ādāya mātaraṃ vanditvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā “jīvanto puna tumhe passissāmi”ti vatvā sirigabbhaṃ pavisitvā pañcāvudhaṃ sannayhitvā bhattakaroṭiyā saddhiṃ kahāpaṇasahassaṃ pasibbake katvā kokanudañca vīṇaṃ ādāya nagarā nikkhamitvā maggaṃ paṭipajjitvā mahabbalo mahāthāmo yāva majjhanhikā paṇṇāsa yojanāni gantvā bhattaṃ bhuñjitvā sesadivasabhāgena puna paṇṇāsa yojanāni gantvā ekāheneva yojanasatikaṃ maggaṃ khepetvā sāyanhasamaye nhatvā sāgalanagaraṃ pāvisi. Tasmim̐ pavitṭhamattheyeva tassa tejena pabhāvatī sayanapitṭhe saṅṭhātuṃ asakkontī otarivā bhūmiyaṃ nipajji. Bodhisattaṃ kilantindriyaṃ vithiyā gacchantaṃ aññatarā itthī disvā pakkosāpetvā nisīdāpetvā pāde dhovāpetvā sayanaṃ dāpesi. So kilantakāyo nipajjitvā niddaṃ okkami.

Atha sā tasmim̐ niddamupagate bhattaṃ sampādetvā taṃ pabodhetvā bhattaṃ bhojesi. So tuṭṭho tassā saddhiṃ bhattakaroṭiyā kahāpaṇasahassaṃ (5.0308) adāsi. So pañcāvudhaṃ tattheva ṭhapetvā “gantabbaṭṭhānaṃ me atthī”ti vatvā vīṇaṃ ādāya hatthisālaṃ gantvā “ajja me idha vasituṃ detha, gandhabbaṃ vo karissāmi”ti vatvā hatthigopakehi anuññāto ekamante nipajjitvā thokaṃ niddāyitvā paṭippassaddhadaratho utṭhāya vīṇaṃ muñcitvā “sāgalanagaravāsino imaṃ saddaṃ suṇantū”ti vīṇaṃ vādento gāyi. Pabhāvatī bhūmiyaṃ nipannā taṃ saddaṃ sutvāva “ayaṃ na aññassa vīṇāsaddo, nissaṃsayam̐ kusarājā mama tthāya āgato”ti aññāsi. Maddarājāpi taṃ saddaṃ sutvā “ativiya madhuraṃ vādeti, sve etaṃ pakkosāpetvā mama gandhabbaṃ kāressāmi”ti cintesi.

Bodhisatto “na sakkā idha vasamānena pabhāvatī daṭṭhuṃ, aṭṭhānametan”ti

pātova nikkhamitvā sāyaṃ bhuttageheyeva pātarāsaṃ bhuñjitvā viṇaṃ ṭhapetvā rājakumbhakārassa santikaṃ gantvā tassa antevāsikabhāvaṃ upagantvā ekadiva-seneva gharaṃ mattikāya pūretvā “bhājanāni karomi ācariyā”ti vatvā, “āma, kārohi”ti vutte ekaṃ mattikāpiṇḍaṃ cakke ṭhapetvā cakkam āviñchi, sakim āviddhameva yāva majjhanhikātikamā bhamiyeva. So nānāvaṇṇāni khuddakamahantāni bhājanāni katvā pabhāvatiyā atthāya bhājanaṃ karonto nānārūpāni samuṭṭhāpesi. Bodhisattānañhi adhippāyo nāma samijjhati, “tāni rūpāni pabhāvatiyeva passatū”ti adhiṭṭhāsi. So sabbabhājanāni sukkhāpetvā pacitvā gehaṃ pūresi. Kumbhakāro nānābhājanāni gahetvā rājakulaṃ agamāsi. Rājā disvā “kenimāni katānī”ti pucchi. “Mayā, devā”ti. “Ahaṃ tayā katāni jānāmi, kathehi, kena katānī”ti? “Antevāsikena me devā”ti. “Na te so antevāsī, ācariyo te so, tvaṃ tassa santike sippaṃ sikkha, ito paṭṭhāya ca so mama dhītānaṃ bhājanāni karotu, imañcassa sahasaṃ dehī”ti sahasaṃ dāpetvā “nānāvaṇṇāni imāni khuddakabhājanāni mama dhītānaṃ dehī”ti āha.

So tāni tāsāṃ santikaṃ netvā “imāni vo kiḷanattāya khuddakabhājanāni”ti āha. Tā sabbā āgamiṃsu. Kumbhakāro mahāsattena pabhāvatiyā atthāya katabhājanameva tassā adāsi. Sā ca bhājanaṃ gahetvā (5.0309) tattha attano ca mahāsattassa ca khujjāya ca rūpaṃ passitvā “idaṃ na aññaena kataṃ, kusarājeneva katan”ti ñatvā kujjhitvā bhūmiyaṃ khipitvā “iminā mayhaṃ attho natthi, icchantānaṃ dehī”ti āha. Athassā bhaginiyo kuddhabhāvaṃ ñatvā “khuddakabhājanaṃ kusarañña katanti maññasi, idaṃ tena na kataṃ, kumbhakārenea kataṃ, gaṇhāhi nan”ti avahasimṃsu. Sā tena katabhāvaṃ tassa ca āgatabhāvaṃ tāsāṃ na kathesi. Kumbhakāro sahasaṃ bodhisattassa datvā “tāta, rājā te tuṭṭho, ito kira paṭṭhāya rājadhītānaṃ bhājanāni kareyyāsi, ahaṃ tāsāṃ harissāmi”ti āha.

So “idhāpi vasantena na sakkā pabhāvati daṭṭhun”ti taṃ sahasaṃ tasseva datvā rājupaṭṭhākassa naḷakārassa santikaṃ gantvā tassa antevāsiko hutvā pabhāvatiyā atthāya tālavaṇṇaṃ katvā tattheva setacchattañca āpānabhūmiñca vatthaṃ gahetvā ṭhitaṃ pabhāvatiñcāti nānārūpāni dassesi. Naḷakāro tañca aññañca tena katabhaṇḍakaṃ ādāya rājakulaṃ agamāsi. Rājā disvā “kenimāni katānī”ti pucchitvā purimanayeneva sahasaṃ datvā “imāni naḷakārabhaṇḍāni mama dhītānaṃ dehī”ti āha. Sopi bodhisattena pabhāvatiyā atthāya kataṃ tālavaṇṇaṃ tassāyeva adāsi. Tatrapi rūpāni añño jano na passati, pabhāvati pana disvā kusarañña katabhāvaṃ ñatvā “gaṇhitukāmā gaṇhantū”ti kuddhā bhūmiyaṃ khipi. Atha naṃ sesā avahasimṃsu. Naḷakāro sahasaṃ āharitvā bodhisattassa datvā taṃ pavattim ārocesi.

So “idampi mayhaṃ avasanaṭṭhānan”ti sahasaṃ tasseva datvā rājamālākārassa santikaṃ gantvā antevāsikabhāvaṃ upagantvā nānāvidhaṃ mālāvikaṭim ganthitvā pabhāvatiyā atthāya nānārūpavicitraṃ ekaṃ cumbaṭakaṃ akāsi. Mālākāro taṃ sabbam ādāya rājakulaṃ agamāsi. Rājā disvā “kenimāni ganthitānī”ti pucchi. “Mayā, devā”ti. “Ahaṃ tayā ganthitāni jānāmi, kathehi, kena ganthitānī”ti? “Antevāsikena me (5.0310), devā”ti. “Na so antevāsī, ācariyo te so, tvaṃ tassa santike sippaṃ sikkha, ito paṭṭhāya ca so mama dhītānaṃ pupphāni ganthatu, ima-

ñcassa sahaṣṣaṃ dehī”ti sahaṣṣaṃ datvā “imāni pupphāni mama dhītānaṃ dehī”-
ti āha. Sopi bodhisattena pabhāvatiyā atthāya kataṃ cumbaṭakaṃ tassāyeva
adāsi. Sā tattha attano ca rañño ca rūpehi saddhiṃ nānārūpāni disvā tena kata-
bhāvaṃ ñatvā kujjhitvā bhūmiyaṃ khipi. Sesā bhaginiyo taṃ tatheva avahasimṣu.
Mālākāropi sahaṣṣaṃ āharitvā bodhisattassa datvā taṃ pavattiṃ ārocesi.

So “idampi mayhaṃ avasanaṭṭhānan”ti sahaṣṣaṃ tasseva datvā rañño
sūdassa santikaṃ gantvā antevāsikabhāvaṃ upagacchi. Athekadivasaṃ sūdo
rañño bhojanavikaṭṭhiṃ haranto attano atthāya pacituṃ bodhisattassa aṭṭhimaṃsaṃ
adāsi. So taṃ tathā sampādesi, yathāssa gandho sakalanagaraṃ avatthari. Rājā
taṃ ghāyitvā “kiṃ te mahānase aññampi maṃsaṃ pacasi”ti pucchi. “Natthi, deva,
apica kho pana me antevāsikassa aṭṭhimaṃsaṃ pacanathāya dinnaṃ, tasseva
so gandho bhavissati”ti. Rājā āharāpetvā tato thokaṃ jivhagge ṭhapesi, tāvadeva
satta rasaharaṇisaṣṣāni khobhentaṃ phari. Rājā rasataṇhāya bajjhitvā
sahaṣṣaṃ datvā “ito paṭṭhāya tava antevāsinaṃ mama ca dhītānaṃca me bhattaṃ
pacāpetvā tvaṃ mayhaṃ āhara, so me dhītānaṃ haratū”ti āha. Sūdo gantvā tassa
ārocesi. So taṃ sutvā “idāni me manoratho matthakaṃ patto, idāni panāhaṃ
pabhāvatim daṭṭhuṃ labhissāmi”ti tuṭṭho taṃ sahaṣṣaṃ tasseva datvā punadivase
bhattaṃ sampādetvā rañño bhattabhājanāni pesetvā rājadhītānaṃ bhattakājaṃ
sayāṃ gahetvā pabhāvatiyā vasaṇapāsādaṃ abhiruhi. Sā taṃ bhattakājaṃ ādāya
pāsādaṃ abhiruhantaṃ disvā cintesi- “ayaṃ attano ananucchavikaṃ dāsakamma-
karehi kattabbaṃ karoti. Sace panāhaṃ katipāhaṃ tuṇhī bhavissāmi, ‘idāni maṃ
esā rocati’ti saññī hutvā katthaci agantvā maṃ olokento idheva vasissati, idāneva
taṃ akkositvā paribhāsitvā muhuttampi idha vasituṃ adatvā palāpessāmi”ti. Sā
dvāraṃ aḍḍhavivaṭaṃ katvā ekaṃ hatthaṃ kavāṭe laggetvā ekena hatthena
aggaḷaṃ uppīletvā dutiyaṃ gāthamāha-

2. “Anujjubhūtena (5.0311) hamaṃ mahantaṃ, divā ca ratta ca nisīthakāle; paṭigaccha tvaṃ khippaṃ kusāvatiṃ kusa, nicchāmi dubbaṇṇamahamaṃ vasantaṃ”ti.

Tassattho- mahārāja, tvaṃ bhattakārako hutvā ujukena cittaena yopi te sīsaṃ bhindeyya, tassapetaṃ kammaṃ na karosi, anujjubhūtena pana cittaena mama-tthāya etaṃ mahantaṃ kājaṃ haranto divā ca ratta ca nisīthakāle ca mahantaṃ dukkhaṃ anubhavissasi, kiṃ te tena anubhūtena dukkhena, tvaṃ attano nagaraṃ kusāvatiṃeva paṭigaccha, aññaṃ attanā sadisiṃ atirasakapūvasaṇṭhānamukhiṃ yakkhiniṃ aggamaheṣiṃ katvā rajjaṃ kārehīti. **Nicchāmi dubbaṇṇamahamaṃ vasantaṃ** ahaṃ pana taṃ dubbaṇṇaṃ dussaṇṭhitaṃ idha vasantaṃ na icchāmi.

So “pabhāvatiyā me santikā kathā laddhā”ti tuṭṭhacitto tisso gāthā abhāsi-

3. “Nāhaṃ gamissāmi ito kusāvatiṃ, pabhāvati vaṇṇapalobhito tava; ramāmi maddassa nicketaramme, hitvāna raṭṭhaṃ tava dassane rato.

4. “Pabhāvati vaṇṇapalobhito tava, sammūḷharūpo vicarāmi mediniṃ; disaṃ na jānāmi kutomhi āgato, tayamhi matto migamandalocane.

5. “Suvaṇṇacīravasane, jātārūpasumekhale; sussoṇi tava kāmā hi, nāhaṃ rajjena matthiko”ti.

Tattha **ramāmi**ti abhiramāmi na ukkaṇṭhāmi. **Sammūḷharūpo**ti kilesasammūḷho hutvā. **Tayamhi matto**ti tayi mattomhi, tayā vā mattomhi. **Suvaṇṇacīravasane**ti suvaṇṇakhacitavattavasane. **Nāhaṃ rajjena matthiko**ti na ahaṃ rajjena atthiko.

Evamaṃ (5.0312) vutte sā cintesi- “ahaṃ etaṃ ‘vippaṭisārī bhavissati’ti paribhāsāmi, ayaṃ pana rajjitvāva katheti, sace kho pana maṃ ‘ahaṃ kusarājā’ti vatvā hatthe gaṇheyya, ko taṃ nivāreyya, koci no imaṃ kathaṃ suṇeyyā”ti dvāraṃ thaketvā sūciṃ datvā anto aṭṭhāsi. Sopi bhattakājaṃ āharitvā bhattaṃ vaḍḍhetvā rājadhītarō bhojesi. Pabhāvati “gaccha kusarājena pakkabhattaṃ āharā”ti khujjaṃ pesesi. Sā āharitvā “bhuñjāhi”ti āha. Nāhaṃ tena pakkabhattaṃ bhuñjāmi, tvaṃ bhuñjitvā attano laddhanivāpaṃ gahetvā bhattaṃ pacitvā āhara, kusarañño āgatabhāvañca mā kassaci ārocesīti. Khujjā tato paṭṭhāya tassā koṭṭhāsaṃ āharitvā sayamaṃ bhuñjati, attano koṭṭhāsaṃ tassā upaneti. Kusarājāpi tato paṭṭhāya taṃ passitumaṃ alabhanto cintesi- “atthi nu kho pabhāvatiyā mayi sineho, udāhu natthi, vīmaṃsissāmi na”ti. So pana rājadhītarō bhojetvā bhattakājaṃ ādāya nikkhanto tassā gabbhadvāre pāsādatalaṃ pādena paharitvā bhājanāni ghaṭṭetvā nitthunitvā visaññi hutvā viya avakujjo pati. Sā tassa nitthunitasaddena dvāraṃ vivaritvā taṃ bhattakājena otthataṃ disvā cintesi- “ayaṃ sakalajambudīpe aggarājā maṃ nissāya rattindivaṃ dukkhaṃ anubhoti, sukhumālatāya bhattakājena avatthato patati, jīvati nu kho, no vā”ti. Sā gabbhato nikkhamitvā tassa nāsavātaṃ upadhāretumaṃ gīvaṃ pasāretvā mukhaṃ olokesi. So mukhapūraṃ kheḷamaṃ gahetvā tassā sarīre pātesī. Sā taṃ paribhāsitvā gabbhaṃ pavisitvā dvāraṃ aḍḍhavivaṭaṃ thaketvā ṭhitā gāthamāha-

6. “Abbhūti tassa bho hoti, yo anicchantamicchati; akāmaṃ rāja kāmesi, akantaṃ kantumicchasi”ti.

Tattha **abbhūti**ti abhūti, avuḍḍhīti attho.

So pana paṭibaddhacittatāya akkosiyamānopi paribhāsiyamānopi vippaṭisāraṃ anuppādetvāva anantaraṃ gāthamāha-

7. “Akāmaṃ vā sakāmaṃ vā, yo naro labhate piyaṃ;
lābhamettha pasamsāma, alābho tattha pāpako”ti.

Sāpi (5.0313) tasmim evaṃ kathentepi anosakkivā thaddhataravacanaṃ vatvā palāpetukāmā itaraṃ gāthamāha-

8. “Pāsāṇasāraṃ khaṇasi, kaṇikārassa dārunā;
vātaṃ jālena bādhesi, yo anicchantamicchasi”ti.

Tattha **kaṇikārassa dārunāti** kaṇikārakaṭṭhena. **Bādhesīti** bandhasīti.

Taṃ sutvā rājā tisso gāthāyo abhāsi-

9. “Pāsāṇo nūna te hadaye, ohito mudulakkhaṇe;
yo te sātaṃ na vindāmi, tirojanapadāgato.

10. “Yadā maṃ bhakuṭiṃ katvā, rājaputtī udikkhati;
āḷāriko tadā homi, rañño maddassantepure.

11. “Yadā umhayamānā maṃ, rājaputtī udikkhati;
nāḷāriko tadā homi, rājā homi tadā kuso”ti.

Tattha **mudulakkhaṇeti** mudunā itthilakkhaṇena samannāgate. **Yoti** yo ahaṃ tiroraṭṭhā āgato tava santike vasanto paṭisanthāramattampi sātaṃ na labhāmi, so evaṃ maññāmi, mayi sinehuppattinivāraṇāya nūna tava hadaye pāsāṇo ṭhapito. **Bhakuṭiṃ katvāti** kodhavasena valivisamaṃ nalāṭaṃ katvā. **Āḷārikoti** bhattakārako. Tasmim khaṇe ahaṃ maddarañño antepure bhattakārakadāso viya homīti vadati. **Umhayamānāti** pahaṭṭhākāraṃ dassetvā hasamānā. **Rājā homīti** tasmim khaṇe ahaṃ kusāvatinagare rajjaṃ kārento rājā viya homi, kasmāsi evaṃ pharusā, ito paṭṭhāya mā evarūpaṃ kari, bhaddeti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā cintesi- “ayaṃ ativiya alliyitvā katheti, musāvādaṃ katvā upāyena naṃ ito palāpessāmī”ti gāthamāha-

12. “Sace (5.0314) hi vacanaṃ saccaṃ, nemittānaṃ bhavissati;
neva me tvaṃ patī assa, kāmaṃ chindantu sattadhā”ti.

Tassattho- mahārāja, mayā “ayaṃ kusarājā mayhaṃ pati bhavissati, na bhavissati”ti bahū nimittapāṭhakā pucchitā, te “kāmaṃ kira maṃ sattadhā chindantu, neva me tvaṃ pati bhavissasi”ti vadiṃsūti.

Taṃ sutvā rājā taṃ paṭibāhanto “bhadde, mayāpi attano raṭṭhe nemittakā pucchitā, te ‘aññatra sīhassarakusarājato tava pati nāma añño natthī’ti byākariṃsu, ahampi attano ñāṇabalanimittena evameva kathesi”ti vatvā anantaraṃ gāthamāha-

13. “Sace hi vacanaṃ saccaṃ, aññesaṃ yadi vā mama;
neva tuyhaṃ patī atthi, añño sīhassarā kusā”ti.

Tassattho- yadi hi aññesaṃ nemittānaṃ vacanaṃ saccaṃ, yadi vā mama vacanaṃ saccaṃ, tava añño pati nāma natthīti.

Sā tassa vacanaṃ sutvā “na sakkā imaṃ lajjāpetuṃ vā palāpetuṃ vā, kiṃ me iminā”ti dvāraṃ pidhāya attānaṃ na dassesi. Sopi kājaṃ gahetvā otari, tato paṭṭhāya taṃ daṭṭhuṃ na labhati, bhattakārakakammaṃ karonto ativiya kilamati,

bhuttapātarāso dārūni phāleti, bhājanāni dhovati, kājena udakaṃ āharati, sayanto ambaṇapitṭhe sayati, pāto vuṭṭhāya yāgu-ādīni pacati harati bhojeti, nandirāgaṃ nissāya atidukkhaṃ anubhoti. So ekadivasaṃ bhattagehadvārena gacchantiṃ khujjaṃ disvā pakkosi. Sā pabhāvatiyā bhayena tassa santikaṃ gantuṃ avisa-hantī turitaturitā viya gacchati. Atha naṃ vegena upagantvā “khujje”ti āha.

Sā nivattitvā ṭhitā “ko eso”ti vatvā “tumhākaṃ saddaṃ na suṇāmi”ti āha. Atha naṃ “khujje tvampi sāmīnīpi te ubhopi ativiya thaddhā, ettakaṃ kālaṃ tumhākaṃ santike vasanto ārogyasāsanamattampi na labhāmi, deyyadhammaṃ pana kiṃ dassatha, tiṭṭhatu tāvetam, api me pabhāvatiṃ mudukaṃ katvā dassetuṃ sakkhissasi”ti āha (5.0315). Sā “sādhū”ti sampaṭicchī. Atha naṃ “sace me taṃ dassetuṃ sakkhissasi, khujjabhāvaṃ te ujukaṃ katvā gīveyyakaṃ dassāmi”ti palobhento pañca gāthāyo abhāsi-

14. “Nekkhaṃ gīvaṃ te kāressaṃ, patvā khujje kusāvatiṃ;
sace maṃ nāganāsūrū, olokeyya pabhāvati.

15. “Nekkhaṃ gīvaṃ te kāressaṃ, patvā khujje kusāvatiṃ;
sace maṃ nāganāsūrū, ālapeyya pabhāvati.

16. “Nekkhaṃ gīvaṃ te kāressaṃ, patvā khujje kusāvatiṃ;
sace maṃ nāganāsūrū, umhāyeyya pabhāvati.

17. “Nekkhaṃ gīvaṃ te kāressaṃ, patvā khujje kusāvatiṃ;
sace maṃ nāganāsūrū, pamhāyeyya pabhāvati.

18. “Nekkhaṃ gīvaṃ te kāressaṃ, patvā khujje kusāvatiṃ;
sace maṃ nāganāsūrū, pañīhi upasamphuse”ti.

Tattha **nekkhaṃ gīvaṃ teti** tava gīveyyaṃ sabbasuvaṇṇamayameva kāressā-mīti attho. “Nekkhaṃ gīvaṃ te karissāmi”tipi pāṭho, tava gīvāya nekkhamayaṃ piḷandhanaṃ piḷandhessāmīti attho. **Olokeyyāti** sace tava vacanena maṃ pabhāvati olokeyya, sace maṃ tāya olokāpetuṃ sakkhissasīti attho. **“Ālapeyyā”**ti-ādī-supi eseva nayo. Ettha pana **umhāyeyyāti** mandahasitavasena parihāseyya. **Pamhāyeyyāti** mahāhasitavasena parihāseyya.

Sā tassa vacanaṃ sutvā “gacchatha tumhe, deva, katipāhaccayena naṃ tumhākaṃ vase karissāmi, passatha me parakkaman”ti vatvā taṃ karaṇīyaṃ tīretvā pabhāvatiyā santikaṃ gantvā tassā vasanagabbhaṃ sodhentī viya pahara-ṇayoggaṃ leḍḍukhaṇḍampi asesetvā antamaso pādukāpi nīharitvā sakala-gabbhaṃ sammajjitvā gabbhadvāre ummāraṃ antaraṃ katvā uccāsanaṃ pañña-petvā pabhāvatiyā ekaṃ nīcapīṭhakaṃ attharitvā “ehi, amma, sīse te (5.0316) ūkā vicinissāmi”ti taṃ tattha piṭhake nisīdāpetvā attano ūru-antare tassā sīsaṃ ṭhapetvā thokaṃ kaṇḍuyitvā “aho imissā sīse bahū ūkā”ti sakasīsato ūkā gahetvā tassā hatthe ṭhapetvā “passa kittakā te sīse ūkā”ti piyakathaṃ kathetvā mahāsa-ttassa guṇaṃ

kathentī gāthamāha-

19. “Na hi nūnāyaṃ rājaputtī, kuse sātampi vindati;
āḷārike bhate pose, vetanena anattike”ti.

Tassattho- ekamsena ayaṃ rājaputtī pubbe kusāvatinagare kusanarindassa santike mālāgandhavilepanavatthālaṅkāravasena appamattakampi sātaṃ na vindati na labhati, tambūlamattampi etena etissā dinnapubbaṃ na bhavissati. Kiṃkāraṇā? Itthiyo nāma ekadivasampi aṅkaṃ avattharivā nipannasāmikamhi hadayaṃ bhindituṃ na sakkonti, ayaṃ pana āḷārike bhate pose āḷārikattañca bhatakattañca upagate etasmiṃ purise mūlenapi anattike kevalaṃ taṃyeva nissāya rajjaṃ pahāya āgantvā evaṃ dukkhaṃ anubhavante paṭisanthāramattampi na karoti, sacepi te, amma, tasmīṃ sineho natthi, sakalajambudīpe aggaraḷā maṃ nissāya kilamatīti tassa kiñcideva dātuṃ arahasīti.

Sā taṃ sutvā khujjāya kujjhi. Atha naṃ khujjā gīvāyaṃ gahetvā antogabbhe khipitvā sayaṃ bahi hutvā dvāraṃ pidhāya āviñchanarajjumhi olambantī aṭṭhāsī. Pabhāvati taṃ gahetuṃ asakkonti dvāramūle ṭhatvā akkosanti itaraṃ gāthamāha-

20. “Na hi nūnāyaṃ sā khujjā, labhati jivhāya chedanaṃ;
sunisitena satthena, evaṃ dubbhāsitaṃ bhaṇan”ti.

Tattha **sunisitenā**ti suṭṭhu nisitena tikhiṇasatthena. **Evaṃ dubbhāsitanti** evaṃ asotabbayuttakaṃ dubbhāsitaṃ bhaṇantī.

Atha khujjā āviñchanarajjuṃ gahetvā ṭhitāva “nippaññe dubbinīte tava rūpaṃ kiṃ karissati, kiṃ mayaṃ tava rūpaṃ khāditvā yāpessāmā”ti vatvā terasahi (5.0317) gāthāhi bodhisattassa guṇaṃ pakāsentī khujjāgajjitaṃ nāma gajji-

21. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
mahāyasoti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

22. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
mahaddhanoti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

23. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
mahabbaloti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

24. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
mahāraṭṭhoti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

25. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
mahārājāti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

26. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
sīhassaroti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

27. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
vaggussaroti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

28. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
bindussaroti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

29. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
mañjussaroti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

30. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
madhussaroti katvāna, karassu rucire piyaṃ.

31. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
satasippoti katvāna, karassu rucire piyaṃ.
32. “Mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
khattiyotipi katvāna, karassu rucire piyaṃ.
33. “Mā (5.0318) naṃ rūpena pāmesi, ārohena pabhāvati;
kusarājāti katvāna, karassu rucire piyaṃ”ti.

Tattha **mā naṃ rūpena pāmesi, ārohena, pabhāvati**ti are pabhāvati, mā tvaṃ etaṃ kusanarindaṃ attano rūpena ārohapariṇāhena pamini, evaṃ pamāṇaṃ gaṇhi. **Mahāyasoti** mahānubhāvo soti evaṃ hadaye katvāna **rucire** piyadassane karassu tassa piyaṃ. Ānubhāvoyeva hissa rūpanti vadati. Esa nayo sabbattha. Api ca **mahāyasoti** mahāparivāro. **Mahaddhanoti** mahābhogo. **Mahabbaloti** mahāthāmo. **Mahāraṭṭhoti** vipularaṭṭho. **Mahārājāti** sakalajambudīpe aggarājā. **Sīhassaroti** sīhasaddasamānasaddo. **Vaggussaroti** līlāyuttassaro. **Bindussaroti** sampiṇḍita-ghanassaro. **Mañjussaroti** sundarassaro. **Madhussaroti** madhurayuttassaro. **Satasippoti** paresaṃ santike asikkhitvā attano baleneva nipphanna-anekasatasippo. **Khattiyoti** okkākapaveṇiyaṃ jāto asambhinnakhattiyo. **Kusarājāti** sakkadattiyaku-satiṇasamānanāmo rājā. Evarūpo hi añño rājā nāma natthīti jānitvā etassa piyaṃ karohīti khujjā ettakāhi gāthāhi tassa guṇaṃ kathesi.

Pabhāvati tassā vacanaṃ sutvā “khujje ativiya gajjasi, hatthena pāpuṇantī sasā-mikabhāvaṃ te jānāpessāmī”ti khujjaṃ tajjesi. Sāpi taṃ “ahaṃ taṃ rakkhamānā pituno te kusarājassa āgatabhāvaṃ nārocesim, hotu, ajja rañño ārocessāmī”ti mahantena saddena bhāyāpesi. Sāpi “kocideva suṇeyyā”ti khujjaṃ saññāpesi. Bodhisattopi taṃ passituṃ alabhanto satta māse dubbhojanena dukkhaseyyāya kilamanto cintesi- “ko me etāya attho, satta māse vasanto etaṃ passitumpi na labhāmi, ativiya kakkhaḷā sāhasikā, gantvā mātāpitāro passissāmī”ti. Tasmim khaṇe sakko āvajjento tassa ukkaṇṭhitabhāvaṃ ṇatvā “rājā satta māse pabhāvatiṃ daṭṭhumpi na labhi, labhanākāramassa karissāmī”ti maddarañño dūte katvā sattannaṃ (5.0319) rājūnaṃ dūtaṃ pāhento “pabhāvati, kusarājaṃ chaḍḍetvā āgatā, āgacchantu pabhāvatiṃ gaṇhantū”ti ekekassa visuṃ visuṃ sāsanaṃ paṇiṇi. Te mahāparivārena gantvā nagaraṃ patvā aññamaññassa āgatakāraṇaṃ na jānanti. Te “tvaṃ kasmā āgato, tvaṃ kasmā āgatosi”ti pucchitvā tamatthaṃ ṇatvā kujjhitvā “ekaṃ kira dhītaraṃ sattannaṃ dassati, passathassa anācāraṃ, uppaṇḍeti no, gaṇhatha na”ti “sabbesampi amhākaṃ pabhāvatiṃ detu yuddhaṃ vā”ti sāsanaṇi paṇiṇitvā nagaraṃ parivārayiṃsu. Maddarājā sāsanaṃ sutvā bhīta-tasito amacce āmantetvā “kiṃ karomā”ti pucchi. Atha naṃ amaccā “deva, sattapi rājāno pabhāvatiṃ nissāya āgatā, ‘sace na dassati, pākāraṃ bhinditvā nagaraṃ pavisitvā jīvitakkhayaṃ pāpetvā taṃ gaṇhissāmā”ti vadanti, pākāre abhinneyeva tesam pabhāvatiṃ pesessāmā”ti vatvā gāthamāhaṃsu-

34. “Ete nāgā upatthaddhā, sabbe tiṭṭhanti vammitā;
purā maddanti pākāraṃ, ānentetaṃ pabhāvatin”ti.

Tattha **upatthaddhāti** atithaddhā dappitā. **Ānentetaṃ pabhāvatin**ti ānentu etaṃ pabhāvatin

tāva nesam pabhāvatim pesehi, mahārājāti.

Taṃ sutvā rājā “sacāhaṃ ekassa pabhāvatim pesessāmi, sesā yuddhaṃ kari-
ssanti, na sakkā ekassa dātuṃ, sakalajambudīpe aggarājānaṃ ‘virūpo’ti
chaḍḍetvā āgatā āgamanassa phalaṃ labhatu, vadhitvāna naṃ satta khaṇḍāni
katvā sattannaṃ khattiyānaṃ pesessāmi”ti vadanto anantaraṃ gāthamāha-

35. “Satta bile karitvāna, ahametaṃ pabhāvatim;

khattiyānaṃ padassāmi, ye maṃ hantuṃ idhāgatā”ti.

Tassa sā kathā sakalanivesane pākaṭā ahosi. Paricārikā gantvā “rājā kira taṃ
satta khaṇḍāni katvā sattannaṃ rājūnaṃ pesessati”ti pabhāvatiyā ārocesuṃ. Sā
maraṇabhayabhītā āsanā vuṭṭhāya bhaginīhi parivutā mātu sirigabbhaṃ agamāsī.
Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

36. “Avuṭṭhahi (5.0320) rājaḥputtī, sāmā koseyyavāsini;

assupuṇṇehi nettehi, dāsigaṇapurakkhatā”ti.

Tattha **sāmā**ti suvaṇṇavaṇṇā. **Koseyyavāsini**ti suvaṇṇakhacitakoseyyanivasanā.

Sā mātu santikaṃ gantvā mātaraṃ vanditvā paridevamānā āha-

37. “Taṃ nūna kakkūpanisevitaṃ mukhaṃ, ādāsadantātharupaccavekkhitaṃ;

subhaṃ sunettaṃ virajaṃ anaṅgaṇaṃ, chuddhaṃ vane ṭhassati khattiyehi.

38. “Te nūna me asite vellitagge, kese mudū candanasāralitte;

samākule sīvathikāya majjhe, pādehi gijjhā parikaḍḍhissanti.

39. “Tā nūna me tambanakhā sulomā, bāhā mudū candanasāralittā;

chinnā vane ujjhitā khattiyehi, gayha dhaṅko gacchati yena kāmaṃ.

40. “Te nūna tālūpanibhe alambe, nisevite kāsikacandanena;

thanesu me lambissati siṅgālo, mātūva putto taruṇo tanūjo.

41. “Taṃ nūna soṇiṃ puthulaṃ sukoṭṭitaṃ, nisevitaṃ kañcanamekhalāhi;

chinnā vane khattiyehi avatthaṃ, siṅgālasaṅghā parikaḍḍhissanti.

42. “Soṇā dhaṅkā siṅgālā ca, ye caññe santi dāṭhino;

ajarā nūna hessanti, bhakkhayitvā pabhāvatim.

43. “Sace (5.0321) maṃsāni hariṃsu, khattiyā dūragāmino;
aṭṭhīni amma yācitvā, anupathe dahātha naṃ.

44. “Khettāni amma kāretvā, kaṇikārettha ropaya;
yadā te pupphitā assu, hemantānaṃ himaccaye;
sareyyātha mamaṃ amma, evaṃvaṇṇā pabhāvati” ti.

Tattha kakkūpaniseviantila **kakkūpanisevianti** sāsapakakkaloṇakakkamattika-
kakkatilakakkahaliddikakkamukhacuṇṇakehi imehi pañcahi kakkehi upanisevitaṃ.
Ādāsadantātharupaccavekkhianti dantamayatharumhi ādāse paccavekkhitaṃ
tattha oloketvā maṇḍitaṃ. **Subhanti** subhamukhaṃ. **Virajanti** vigatarajaṃ
nimmalaṃ. **Anaṅgaṇanti** gaṇḍapiḷakādidosarahitaṃ. **Chuddhanti** amma evarūpaṃ
mama mukhaṃ addhā idāni khattiyehi chaḍḍitaṃ **vane** araññe ṭhassatīti paride-
vati. **Asiteti** kāḷake. **Vellitaget**ti unnatagge. **Sivathikāyāti** susānamhi. **Parikaḍḍhissa-**
ntīti evarūpe mama kese manussamaṃsakhādakā gijjhā pādehi paharivā nūna
parikaḍḍhissanti. **Gayha dhaṅko gacchati yenakāmanti** amma mama evarūpaṃ
bāhaṃ nūna dhaṅko gahetvā luṅjitvā khādanto yenakāmaṃ gacchissati.

Tālūpanibheti suvaṇṇatālaphalasadise. **Kāsikacandanenāti** sukhumacanda-
nena nisevite. **Thanesu meti** amma mama susāne patitāya evarūpethane disvā
mukhena ḍaṃsitvā tesu me thanesu attano tanujo mātu taruṇaputto viya nūna
siṅgālo lambissati. **Soṇinti** kaṭiṃ. **Sukoṭṭitanti** gohanukena paharivā suvaḍḍhitaṃ.
Avatthanti chaḍḍitaṃ. **Bhakkhayitvāti** amma ete ettakā nūna mama maṃsaṃ
khāditvā ajarā bhavissanti.

Sace maṃsāni hariṃsūti amma sace te khattiyā mayiṃ paṭibaddhacittā mama
maṃsāni hareyyuṃ, atha tumhe aṭṭhīni yācitvā **anupathe dahāthanaṃ**, jaṅghama-
ggamahāmaggānaṃ antare daheyyāthāti vadati. **Khettānīti** amma mama jhāpita-
ṭṭhāne mālādivatthūni kāretvā ettha etesu khettesu kaṇikārarukkhe ropaya. **Hima-**
ccayeti himapātātikame phagguṇamāse. **Sareyyāthāti** tesam pupphānaṃ suva-
ṇṇacaṅkoṭakaṃ pūretvā ūrūsu ṭhapetvā mama dhītā pabhāvati evaṃvaṇṇāti sare-
yyātha.

Iti (5.0322) sā maraṇabhayatajjitā mātu santike vilapi. Maddarājāpi “pharasuñca
gaṇḍikañca gahetvā coraghātako idheva āgacchatū” ti āṇāpesi. Tassa āgamaṃ
sakalarājagehe pākaṃ ahoṣi. Athassa āgatabhāvaṃ sutvā pabhāvatiyā mātā
uṭṭhāyāsānā sokasamappitā rañño santikaṃ agamāsi. Tamatthaṃ pakāsentō
sathā āha-

45. “Tassā mātā udatṭhāsi, khattiyā devavaṇṇinī;
disvā asiñca sūnañca, rañño maddassantepure” ti.

Tattha **udatṭhāsīti** āsanā uṭṭhāya rañño santikaṃ gantvā aṭṭhāsi. **Disvā asiñca**
sūnañcāti antepuramhi alaṅkatamahātale rañño purato nikkhittaṃ pharasuñca
gaṇḍikañca disvā vilapantī gāthamāha-

46. “Iminā nūna asinā, susaṅṅaṃ tanumajjhimaṃ;
dhītaraṃ madda hantvāna, khattiyānaṃ padassasī” ti.

Tattha **asināti** pharasuṃ sandhāyāha. So hi imasmim ṭhāne asi nāma jāto.
Susaṅṅaṃ tanumajjhimanti suṭṭhu saṅṅātaṃ tanumajjhimaṃ.

Atha naṃ rājā saññāpento āha- “devi, kiṃ kathesi, tava dhītā sakalajambudīpe aggarājānaṃ ‘virūpo’ti chaḍḍetvā gatamagge padavalañje avinaṭṭheyeva maccuṃ nalāṭenādāya āgatā, idāni attano rūpaṃ nissāya īdisaṃ phalaṃ labhatū”ti. Sā tassa vacanaṃ sutvā dhītu santikaṃ gantvā vilapantī āha-

47. “Na me akāsi vacanaṃ, atthakāmāya puttike;
sājja lohitasañchannā, gacchasi yamasādhanam.
48. “Evamāpajjati poso, pāpiyañca nigacchati;
yo ve hitānaṃ vacanaṃ, na karoti atthadassinaṃ.
49. “Sace ca ajja dhāresi, kumāraṃ cārudassanaṃ;
kusena jātaṃ khattiyam, suvaṇṇamaṇimekhalaṃ;
pūjitaṃ ñātisaṅghehi, na gacchasi yamakkhayaṃ.
50. “Yatthassu (5.0323) bherī nadati, kuñjaro ca nikūjati;
khattiyānaṃ kule bhadde, kinnu sukhataraṃ tato.
51. “Asso ca sisati dvāre, kumāro uparodati;
khattiyānaṃ kule bhadde, kinnu sukhataraṃ tato.
52. “Mayūraakoñcābhirude, kokilābhinikūjite;
khattiyānaṃ kule bhadde, kinnu sukhataraṃ tato”ti.

Tattha **puttiketi** taṃ ālapati. Idaṃ vuttaṃ hoti- amma, idha kiṃ karissasi, sāmi-kassa santikaṃ gaccha, mā rūpamadena majjīti evaṃ yācantiyāpi me vacanaṃ na akāsi, sā tvaṃ ajja lohitasañchannā gacchasi yamasādhanam, maccurājassa bhavanaṃ gamissasīti. **Pāpiyañcāti** ito pāpatarañca nigacchati. **Sace ca ajja dhāresīti**, amma, sace tvaṃ cittassa vasaṃ agantvā kusanarindaṃ paṭicca laddhaṃ attano rūpena sadisaṃ cārudassanaṃ kumāraṃ ajja dhārayissasi. **Yamakkhayananti** evaṃ sante yamanivesanaṃ na gaccheyyāsīti. **Tato** yamhi khattiyakule ayaṃ vibhūti, tamhā nānābherisaddena ceva mattavāraṇakoñcanādena ca ninnāditā kusāvatīrājakulā kiṃ nu sukhataraṃ disvā idhāgatāsīti attho. **Sisatīti** hasati. **Kumāro**ti susikkhito gandhabbakumāro. **Uparodatīti** nānātūriyāni gahetvā upahāraṃ karoti. **Kokilābhinikūjite**ti kusarājakule sāyaṃ pāto pavattanaccagītavāditūpa-hāraṃ paṭippharantī viya kokilehi abhinikūjite.

Iti sāpi ettakāhi gāthāhi tāya saddhiṃ sallapitvā “sace ajja kusanarindo idha assa, ime satta rājāno palāpetvā mama dhītaraṃ dukkhā pamocetvā ādāya gaccheyyā”ti cintetvā gāthamāha-

53. “Kahaṃ nu kho sattumaddano, pararaṭṭhappamaddano;
kuso soḷārapaññāṇo, yo no dukkhā pamocaye”ti.

Tattha **soḷārapaññāṇoti** uḷārapañño.

Tato (5.0324) pabhāvatī “mama mātu kusassa vaṇṇaṃ bhaṇantiyā mukhaṃ nappahoti, ācikkhissāmi tāvassā tassa idheva āḷārikakammaṃ katvā vasanabhāvan”ti cintetvā gāthamāha-

54. “Idheva so sattumaddano, pararaṭṭhappamaddano;
kuso soḷārapaññāṇo, yo te sabbe vadhissatī”ti.

Athassā mātā “ayaṃ maraṇabhaya bhītā vippalapatī”ti cintetvā gāthamāha-

55. “Ummattikā nu bhaṇasi, andhabālā pabhāsasi;

kuso ce āgato assa, kiṃ na jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **andhabālā**ti sammūḷhā aññāṇā hutvā. **Kiṃ na jānemū**ti kena kāraṇena taṃ na jāneyyāma. So hi antarāmagge ʒhitova amhākaṃ sāsanaṃ peseyya, samussitaddhajā caturaṅginisenā paññāyetha, tvaṃ pana maraṇabhayena kathesīti.

Sā evaṃ vutte “na me mātā saddahati, tassa idhāgantvā satta māse vasana-bhāvaṃ na jānāti, dassessāmi nan”ti cintetvā mātaraṃ hatthe gahetvā sīhapa-ñjaraṃ vivaritvā hatthaṃ pasāretvā dassentī gāthamāha-

56. “Eso āḷāriko poso, kumārīpuramantare;

daḷhaṃ katvāna saṃvelliṃ, kumbhiṃ dhovati oṇato”ti.

Tattha **kumārīpuramantare**ti vātapāne ʒhitā tava dhītānaṃ kumārīnaṃ vasana-ʒḥānantare naṃ olokehi. **Samvellinti** kacchaṃ bandhitvā kumbhiṃ dhovati.

So kira tadā “ajja me manoratho matthakaṃ pāpuṇissati, addhā maraṇabhayata-jjitā, pabhāvati, mama āgatabhāvaṃ kathessati, bhājanāni dhovitvā paṭisāmessā-mī”ti udakaṃ āharitvā bhājanāni dhovituṃ ārabhi. Atha naṃ mātā paribhāsanti gāthamāha-

57. “Veṇī tvamasi caṇḍālī, adūsi kulagandhinī;

kathaṃ maddakule jātā, dāsaṃ kayirāsi kāmukan”ti.

Tattha (5.0325) **veṇī**ti tacchikā. **Adūsi kulagandhinī**ti udāhu tvaṃ kuladūsikā. **Kāmukanti** kathaṃ nāma tvaṃ evarūpe kule jātā attano sāmikaṃ dāsaṃ kareyyā-sīti.

Tato pabhāvati “mama mātā imassa maṃ nissāya evaṃ vasanabhāvaṃ na jānāti maññe”ti cintetvā itaraṃ gāthamāha-

58. “Namhi veṇī na caṇḍālī, na camhi kulagandhinī;

okkākaputto bhaddante, tvaṃ nu dāsoti maññasi”ti.

Tattha **okkākaputtoti**, amma, esa okkākaputto, tvaṃ pana “dāso”ti maññasi, kasmā naṃ ahaṃ “dāso”ti kathessāmīti.

Idānissa yasaṃ vaṇṇentī āha-

59. “Yo brāhmaṇasahassāni, sadā bhojeti vīsatiṃ;

okkākaputto bhaddante, tvaṃ nu dāsoti maññasi.

60. Yassa nāgasahassāni, sadā yojenti vīsatiṃ;

okkākaputto bhaddante, tvaṃ nu dāsoti maññasi.

61. “Yassa assasahassāni, sadā yojenti vīsatiṃ;

okkākaputto bhaddante, tvaṃ nu dāsoti maññasi.

62. “Yassa rathasahassāni, sadā yojenti vīsatiṃ;

Okkākaputto bhaddante, tvaṃ nu dāsoti maññasi.

Yassa usabhasahassāni, sadā yojenti vīsatiṃ;
okkākaputto bhaddante, tvaṃ nu dāsoti maññasi.

63. “Yassa dhenusahassāni, sadā duhanti vīsatiṃ;
okkākaputto bhaddante, tvaṃ nu dāsoti maññasi” ti.

Evaṃ tāya pañcahi gāthāhi mahāsattassa yaso vaṇṇito. Athassā mātā “ayaṃ asambhitā kathaṃ katheti, addhā evametan” ti saddahitvā rañño santikaṃ gantvā tamatthaṃ ārocesi. So vegena pabhāvatiyā santikaṃ (5.0326) gantvā “saccaṃ kira, amma, kusarājā idhāgato” ti. “Āma tāta, ajjassa satta māsā atikkantā tava dhītānaṃ ālārikattaṃ karontassā” ti. So tassā asaddahanto khujjaṃ pucchitvā yathābhūtaṃ sutvā dhītaraṃ garahanto gāthamāha-

64. “Taggha te dukkaṭaṃ bāle, yaṃ khattiyaṃ mahabbalaṃ;
nāgaṃ maṇḍūkavaṇṇena, na taṃ akkhāsiddhāgatan” ti.

Tattha **tagghā**ti ekaṃseneva.

So dhītaraṃ garahitvā vegena tassa santikaṃ gantvā katapaṭisanthāro añjaliṃ paggayha attano accayaṃ dassento gāthamāha-

65. “Aparādhaṃ mahārāja, tvaṃ no khama rathesabha;
yaṃ taṃ aññātavesena, nāññāsimsā idhāgatan” ti.

Taṃ sutvā mahāsatto “sacāhaṃ pharusāṃ vakkhāmi, idhevassa hadayaṃ phalissati, assāsessāmi naṃ” ti cintetvā bhājanantare ṭhitova itaraṃ gāthamāha-

66. “Mādisassa na taṃ channaṃ, yohaṃ ālāriko bhava;
tvaññeva me pasīdassu, natthi te deva dukkaṭan” ti.

Rājā tassa santikā paṭisanthāraṃ labhitvā pāsādaṃ abhiruhitvā pabhāvatiṃ pakkosāpetvā khamāpanatthāya pesetuṃ gāthamāha-

67. “Gaccha bāle khamāpehi, kusarājaṃ mahabbalaṃ;
khamāpito kuso rājā, so te dassati jīvitan” ti.

Sā pitu vacanaṃ sutvā bhaginihi ceva paricārikāhi ca parivutā tassa santikaṃ agamāsi. Sopi kammakāra-vesena ṭhitova tassā attano santikaṃ āgamaṃ ṇatvā “ajja pabhāvatiyā mānaṃ bhinditvā pādamūle naṃ kalale nipajjāpessāmi” ti sabbaṃ attanā ābhataṃ udakaṃ chaḍḍetvā khalaṃ maṇḍalamattaṃ ṭhānaṃ madditvā ekakalalaṃ akāsi. Sā tassa santikaṃ gantvā tassa pādesu nipatitvā kalalapiṭṭhe nipannā taṃ khamāpesi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

68. “Pitussa (5.0327) vacanaṃ sutvā, devavaṇṇī pabhāvati;
sirasā aggahī pāde, kusarājaṃ mahabbalan” ti.

Tattha **sirasā**ti sirasā nipatitvā kusarājānaṃ pāde aggahesīti.

Gahetvā ca pana naṃ khamāpentī tisso gāthāyo abhāsi-

69. “Yāmā ratyo atikkantā, tāmā deva tayā vinā;
vande te sirasā pāde, mā me kujjha rathesabha.

70. “Sabbā te paṭijānāmi, mahārāja suṇohi me;
na cāpi appiyaṃ tuyhaṃ, kareyyāmi ahaṃ puna.

71. “Evaṃ ce yācamānāya, vacanaṃ me na kāhasi;
idāni maṃ tāto hantvā, khattiyānaṃ padassati” ti.

Tattha **ratyoti** rattiyo. **Tāmā**ti tā imā sabbāpi tayā vinā atikkantā. **Sabbā te paṭijā-**

nāmīti, mahārāja, ettakaṃ kālaṃ mayā tava appiyameva kataṃ, idaṃ te ahaṃ sabbam paṭijānāmi, aparampi suṇohi me, ito paṭṭhāyāhaṃ puna tuyhaṃ appiyaṃ na karissāmi. **Evaṃ ceti** sace evaṃ yācamānāya mama tvaṃ vacanaṃ na karissasīti.

Taṃ sutvā rājā “sacāhaṃ ‘imaṃ tvañceva jānissasī’ti vakkhāmi, hadayamassā phalissati, assāsessāmi nan”ti cintetvā āha-

72. “Evaṃ te yācamānāya, kiṃ na kāhāmi te vaco;
vikuddho tyasmi kalyāṇi, mā tvaṃ bhāyi pabhāvati.

73. “Sabbam te paṭijānāmi, rājaputti suṇohi me;
na cāpi appiyaṃ tuyhaṃ, kareyyāmi ahaṃ puna.

74. “Tava kāmā hi sussoṇi, pahu dukkhaṃ titikkhisam;
bahuṃ maddakulaṃ hantvā, nayitum taṃ pabhāvati”ti.

Tattha **kiṃ na kāhāmīti** kiṃkāraṇā tava vacanaṃ na karissāmi. **Vikuddho tyasmīti** vikuddho nikkopo te asmim. **Sabbam teti** vikuddhabhāvañca idāni appiyakaraṇaṃ ubhayaṃ te idaṃ sabbameva paṭijānāmi. **Tava kāmāti** tava (5.0328) kāmena taṃ icchamāno. **Titikkhisanti** adhivāsemi. **Bahuṃ maddakulaṃ hantvā nayitum tanti** bahumaddarājakulaṃ hanitvā balakkārena taṃ netum samatthoti.

Atha so sakkassa devaraṅgo paricārikaṃ viya taṃ attano paricārikaṃ disvā khattiyamānaṃ uppādetvā “mayi kira dharamāneyeva mama bhariyaṃ aññe gahetvā gamissantī”ti sīho viya rājaṅgaṇe vijambhamāno “sakalanagaravāsino me āgatabhāvaṃ jānantū”ti vagganto nadanto seḷento apphoṭento “idāni te jīva-ggāhaṃ gahessāmi, rathādayo me yojentū”ti anantaram gāthamāha-

75. “Yojayantu rathe asse, nānācitte samāhite;
atha dakkhatha me vegam, vidhamantassa sattavo”ti.

Tattha **nānācitteti** nānālaṅkāravicitte. **Samāhiteti** asse sandhāya vuttam, susikkhite nibbisevaneti attho. **Atha dakkhatha me veganti** atha me parakkamaṃ passissathāti.

Sattūnaṃ gaṇhanaṃ nāma mayhaṃ bhāro, gaccha tvaṃ nhatvā alaṅkaritvā pāsādaṃ āruhāti taṃ uyyojesi. Maddarājāpissa parihārakaraṇatthaṃ amacce paṇi. Te tassa mahānasadvāreyeva sāṇim parikkhipitvā kappake upaṭṭhapesum. So katamassukammo sīsamhāto sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito amaccādīhi parivuto “pāsādaṃ abhiruhissāmī”ti disā viloketvā apphoṭesi. Olokita-olokitaṭṭhānaṃ vikampi. So “idāni me parakkamaṃ passissathā”ti āha. Tamatthaṃ pakāsento sathā anantaram gāthamāha-

76. “Tañca tattha udikkhiṃsu, raṅgo maddassantepure;
vijambhamānaṃ sīhamva, phoṭentaṃ diguṇam bhujan”ti.

Tassattho- tañca tattha vijambhantaṃ apphoṭentaṃ raṅgo antepure vātapānāni vivaritvā itthiyo udikkhiṃsūti.

Athassa maddarājā kata-āneñjakāraṇam alaṅkatavaravāraṇam pesesi. So samussitasetacchattaṃ hatthikkhandham āruya “pabhāvatiṃ ānethā”ti tampi pacchato nisidāpetvā caturaṅginīyā senāya parivuto pācīnadvārena (5.0329) nikkhamitvā parasenaṃ oloketvā “ahaṃ kusarājā, jīvitatthikā urena nipajantū”ti

tikkhattuṃ sīhanādaṃ naditvā sattumaddanaṃ akāsi. Tamatthaṃ pakāsentō
sathā āha-

77. “Hatthikkhandhañca āruyha, āropetvā pabhāvatiṃ;
saṅgāmaṃ otarivāna, sīhanādaṃ nadī kuso.
78. “Tassa taṃ nadato sutvā, sīhassevitare migā;
khattiyā vipalāyiṃsu, kusasaddabhayaṭṭitā.
79. “Hatthārohā anīkaṭṭhā, rathikā pattikārakā;
aññamaññassa chindanti, kusasaddabhayaṭṭitā.
80. “Tasmiṃ saṅgāmasīsasmiṃ, passitvā haṭṭhamānaso;
kusassa rañño devindo, adā verocanaṃ maṇiṃ.
81. “So taṃ vijjhivā saṅgāmaṃ, laddhā verocanaṃ maṇiṃ;
hatthikkhandhagato rājā, pāvekkhi nagaraṃ puraṃ.
82. “Jīvaggāhaṃ gahetvāna, bandhitvā satta khattiye;
sasurassūpanāmesi, ime te deva sattavo.
83. “Sabbeva te vasaṃ gatā, amittā vihatā tava;
kāmaṃ karohi te tayā, muñca vā te hanassu vā”ti.

Tattha **vipalāyiṃsūti** satiṃ paccupaṭṭhāpetuṃ asakkontā vipallatthacittā
bhijjiṃsu. **Kusasaddabhayaṭṭitā**ti kusarañño saddaṃ nissāya jātena bhayena upa-
ddutā mūḷhacittā. **Aññamaññassa chindanti**ti aññamaññaṃ chindanti maddanti.
“Bhindiṃsū”tipi pāṭho. **Tasminti** evaṃ bodhisattassa saddasavaneneva saṅgāme
bhinne tasmiṃ saṅgāmasīse taṃ mahāsattassa parakkamaṃ passitvā tuṭṭhaha-
dayo sakko verocanaṃ nāma maṇikkhandhaṃ tassa adāsi. **Nagaraṃ puranti**
nagarasaṅkhātaṃ puraṃ. **Bandhitvā**ti tesaññeva uttari sāṭakena pacchābāhaṃ
bandhitvā. **Kāmaṃ karohi te tayāti** tvam attano kāmaṃ icchaṃ ruciṃ karohi, ete
hi tayā dāsā katāyevāti.

Rājā (5.0330) āha-

84. “Tuyheva sattavo ete, na hi te mayha sattavo;
tvaññeva no mahārāja, muñca vā te hanassu vā”ti.

Tattha **tvaññeva noti**, mahārāja, tvamyeva amhākaṃ issaroti.

Evaṃ vutte mahāsatto “kiṃ imehi māritehi, mā tesaṃ āgamaṃ niratthakaṃ
hotu, pabhāvatiyā kaniṭṭhā satta maddarājadhītarō atthi, tā

nesaṃ dāpessāmi” ti cintetvā gāthamāha-

85. “Imā te dhītarō satta, devakaññūpamā subhā;
dadāhi nesaṃ ekekaṃ, hontu jāmātarō tavā” ti.

Atha naṃ rājā āha-

86. “Amhākañceva tāsāñca, tvaṃ no sabbesamissaro;
tvaññeva no mahārāja, dehi nesaṃ yadicchasi” ti.

Tattha **tvam no sabbesanti**, mahārāja kusanarinda, kiṃ vadesi, tvaññeva etesañca sattannaṃ rājūnaṃ mamañca imāsañca sabbesaṃ no issaro. **Yadicchasi** ti yadi icchasi, yassa vā yaṃ dātuṃ icchasi, tassa taṃ dehīti.

Evaṃ vutte so tā sabbāpi alaṅkārapetvā ekekassa rañño ekekaṃ adāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā pañca gāthāyo abhāsi-

87. “Ekamekassa ekekaṃ, adā sīhassaro kuso;
khattiyānaṃ tadā tesāṃ, rañño maddassa dhītarō.

88. “Piṇitā tena lābhena, tuṭṭhā sīhassare kuse;
sakaraṭṭhāni pāyimsu, khattiyā satta tāvade.

89. “Pabhāvatiñca ādāya, maṇiṃ verocanaṃ subhaṃ;
kusāvatiṃ kuso rājā, agamāsi mahabbalo.

90. “Tyassu ekarathe yantā, pavisantā kusāvatiṃ;
samānā vaṇṇarūpena, nāññamaññātirocisuṃ.

91. “Mātā (5.0331) puttena saṃgacchi, ubhayo ca jayampatī;
samaggā te tadā āsuṃ, phītaṃ dharaṇimāvasun” ti.

Tattha **piṇitā**ti santappitā. **Pāyimsū**ti idāni appamattā bhaveyyāthāti kusanarindena ovaditā agamaṃsu. **Agamāsī**ti katipāhaṃ vasitvā “amhākaṃ raṭṭhaṃ gamissāmā” ti sasuraṃ āpucchitvā gato. **Ekarathe yantā**ti dvepi ekarathaṃ abhiruyha gacchantā. **Samānā vaṇṇarūpenā**ti vaṇṇena ca rūpena ca samānā hutvā. **Nāññamaññātirocisunti** eko ekaṃ nātikkami. Maṇiratanānubhāvena kira mahāsatto abhirūpo ahosi suvaṇṇavaṇṇo sobhaggappatto, so kira pubbe paccekabuddhassa piṇḍapātanissandena buddhapaṭimākaraṇanissandena ca evaṃ tejavanto ahosi. **Saṃgacchī**ti athassa mātā mahāsattassa āgamaṃ sutvā nagare bheriṃ carāpetvā mahāsattassa bahuṃ paṇṇākāraṃ ādāya paccuggamaṃ katvā samāgacchi. Sopi mātārā saddhiṃyeva nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā sattāhaṃ chaṇakīlaṃ kīlitvā alaṅkatapāsādalaṃ abhiruhi. Tepi ubho jayampatikā samaggā ahesuṃ, tato paṭṭhāya yāvajivaṃ samaggā sammodamānā phītaṃ dharaṇiṃ ajjhāvasimsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesuṃ, kaniṭṭho ānando, khujjā khujjuttarā, pabhāvati rāhulamātā, parisā buddhapaṇḍita, kusarājā pana ahameva ahosinti.

Kusajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[532] 2. Soṇanandajātakavaṇṇanā

Devatā nusi gandhabboti idam satthā jetavane viharanto mātuposakabhikkhum ārabha kathesi. Vatthu **sāmajātake** (jā. 2.22.296 ādayo) vatthusadisam. Tadā pana satthā “mā, bhikkhave, imam bhikkhum ujjhāyittha, porāṇakapaṇḍitā sakala-jambudīpe rajjam labhamānāpi tam aggahetvā mātāpitaro posiṃsuyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte (5.0332) bārāṇasī brahmavaḍḍhanam nāma nagaram ahosi. Tattha manojo nāma rājā rajjam kāresi. Tattha aññataro asītiḷḷivibhavo brāhmaṇamahā-sālo aputtako ahosi. Tassa brāhmaṇi teneva “bhoti puttam patthehi”ti vuttā patthesi. Atha bodhisatto brahmalokā cavitvā tassā kucchimim paṭisandhim gaṇhi, jātassa cassa “soṇakumāro”ti nāmam kariṃsu. Tassa padasā gamanakāle aññopi satto brahmalokā cavitvā tassāyeva kucchimhi paṭisandhim gaṇhi, tassa jātassa “nandakumāro”ti nāmam kariṃsu. Tesam uggahitavedānam sabbasi-ppesu nipphattim pattānam vayappattānam rūpasampadam disvā brāhmaṇo brāhmaṇim āmantetvā “bhoti puttam soṇakumāram gharabandhanena bandhissā-mā”ti āha. Sā “sādhū”ti sampatiḷḷhitvā puttassa tamattham ācikkhi. So “alam, amma, mayham gharāvāsena, aham yāvajīvam tumhe paṭijaggitvā tumhākam accayena himavantam pavisitvā pabbajissāmī”ti āha. Sā brāhmaṇassa etamattham ārocesi.

Te punappunam kathentāpi tassa cittam alabhitvā nandakumāram āmantetvā “tāta, tena hi tvam kuṭumbam paṭipajjāhi”ti vatvā “nāham bhātarā chaḍḍitakheḷam sīsena ukkhipāmi, ahampi tumhākam accayena bhātarāva saddhim pabbajissāmī”ti vutte tesam vacanam sutvā “ime dve evam taruṇāva kāme pajahanti, kimaṅgam pana mayam, sabbeyeva pabbajissāmā”ti cintetvā, “tātā, kiṃ vo amhākam accayena pabbajjāya, idāneva sabbe mayam pabbajissāmā”ti rañño ārocetvā sabbam dhanam dānamukhe vissajjetvā dāsajanam bhujissam katvā ñātīnam dātābbayuttakam datvā cattāropi janā brahmavaḍḍhananagarā nikkhamitvā himavantapadesa pañcapadumasañchannam saram nissāya ramaṇiye vanasaṇḍe assamam māpetvā pabbajitvā tattha vasimsu. Ubhopi bhātarō mātāpitaro paṭijaggiṃsu, tesam pātova dantakaṭṭhañca mukhadhovanañca datvā paṇṇasālañca pariveṇaṇca sammajjitvā pāṇiyam paribhojanīyam upaṭṭhapetvā araññato madhuraphalāphalāni āharitvā mātāpitaro khādāpenti, uḥhena vā sītena vā vārinā nhāpenti, jaṭā sodhenti, pādaparikkammādīni tesam karonti.

Evam (5.0333) addhāne gate nandapaṇḍito “mayā ābhataphalāphalāneva paṭhamam mātāpitaro khādāpessāmī”ti purato gantvā hiyyo ca parahiyyo ca gahitaṭṭhānato yāni vā tāni vā pātova āharitvā mātāpitaro khādāpesi. Te tāni khāditvā mukham vikkhāletvā uposathikā bhavanti. Soṇapaṇḍito pana dūram gantvā madhuramadhurāni supakkasupakkāni āharitvā upanāmesi. Atha nam, “tāta, kaniṭṭhena te ābhatāni mayam pātova khāditvā uposathikā jātā, na idāni no attho”ti vadanti. Iti tassa phalāphalāni paribhogam na labhanti vinassanti, punadivasesupi tathevāti. Evam so pañcābhiññatāya dūram gantvāpi āharati, te pana na khādanti.

Atha mahāsatto cintesi- “mātāpitaro me sukhumālā, nando ca yāni vā tāni vā apakkaduppakkāni phalāphalāni āharitvā khādāpeti, evaṃ sante ime na cīraṃ pavattissanti, vāressāmi nan”ti. Atha naṃ so āmantetvā “nanda, ito paṭṭhāya phalāphalaṃ āharitvā mamāgamaṃ paṭimānehi, ubhopi ekatova khādāpessā-mā”ti āha. So evaṃ vuttepi attano puññaṃ paccāsīsanto na tassa vacanamakāsi. Mahāsatto “nando mama vacanaṃ akaronto ayuttaṃ karoti, palāpessāmi naṃ, tato ekakova mātāpitaro paṭijaggissāmi”ti cintetvā “nanda, tvaṃ anovādako paṇḍitānaṃ vacanaṃ na karosi, ahaṃ jeṭṭho, mātāpitaro mameva bhāro, ahameva nesamaṃ paṭijaggissāmi, tvaṃ idha vasitumaṃ na lacchasi, aññattha yāhi”ti tassa accharamaṃ pahari.

So tena palāpito tassa santike ṭhātuṃ asakkonto taṃ vanditvā mātāpitaro upasaṅkamitvā tamatthaṃ ārocetvā attano paṇṇasālaṃ pavisitvā kasiṇaṃ oloketvā taṃ divasameva pañca abhiññāyo aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā cintesi- “ahaṃ sīnerupādato ratanavālukā āharitvā mama bhātu paṇṇasālāya pariveṇe okiritvā bhātaraṃ khamāpetumaṃ pahomi, evampi na sobhissati, anotattato udakaṃ āharitvā mama bhātu paṇṇasālāya pariveṇe osiñcitvā bhātaraṃ khamāpetumaṃ pahomi, evampi na sobhissati, sace me bhātaraṃ devatānaṃ vasena khamāpeyyaṃ, cattāro ca mahārājāno sakkañca ānetvā bhātaraṃ khamāpetumaṃ pahomi, evampi na sobhissati (5.0334), sakalajambudīpe manojaṃ aggarājānaṃ ādiṃ katvā rājāno ānetvā khamāpessāmi, evaṃ sante mama bhātu guṇo sakalajambudīpe avattharivā gamissati, candimasūriyo viya paññāyissati”ti. So tāvadeva iddhiyā gantvā brahmavaḍḍhananagare tassa rañño nivesanadvāre otarivā ṭhito “eko kira vo tāpaso daṭṭhukāmo”ti rañño ārocāpesi. Rājā “kiṃ pabbajitassa mayā diṭṭhena, āhāratthāya āgato bhavissati”ti bhattaṃ paṇiṇi, so bhattaṃ na icchi. Taṇḍulaṃ paṇiṇi, taṇḍulaṃ na icchi. Vatthāni paṇiṇi, vatthāni na icchi. Tambūlaṃ paṇiṇi, tambūlaṃ na icchi. Athassa santike dūtaṃ pesesi, “kimatthaṃ āgatosi”ti. So dūtena puṭṭho “rājānaṃ upaṭṭhahitumaṃ āgatomhi”ti āha. Rājā taṃ sutvā “bahū mama upaṭṭhākā, attanova tāpasadhammaṃ karotū”ti pesesi. So taṃ sutvā “ahaṃ tumhākaṃ attano balena sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā dassāmi”ti āha.

Taṃ sutvā rājā cintesi- “pabbajitā nāma paṇḍitā, kiñci upāyaṃ jānissanti”ti taṃ pakkosāpetvā āsane nisīdāpetvā vanditvā “bhante, tumhe kira mayhaṃ sakalajambudīparajjaṃ gahetvā dassathā”ti pucchi. “Āma mahārājā”ti. “Kathaṃ gaṇhissathā”ti? “Mahārāja, antamaso khuddakamakakkhikāya pivanamattampi lohitaṃ kassaci anuppādetvā tava dhanacchedaṃ akatvā attano iddhiyāva gahetvā dassāmi, apica kevalaṃ papañcaṃ akatvā ajeva nikkhamitumaṃ vaṭṭati”ti. So tassa vacanaṃ saddahitvā senaṅgaparivuto nagarā nikkhami. Sace senāya uṇhaṃ hoti, nandapaṇḍito attano iddhiyā chāyaṃ katvā sītaṃ karoti, deve vassante senāya upari vassitumaṃ na deti, sītaṃ vā uṇhaṃ vā vāreti, magge khāṇukaṇṭakādayo sabbaparissaye antaradhāpeti, maggaṃ kasiṇamaṇḍalaṃ viya samaṃ katvā sayamaṃ ākāse cammakhaṇḍaṃ pattharivā pallaṅkena nisinna senāya parivuto gacchati.

Evaṃ senaṃ ādāya paṭhamaṃ kosalaratṭhaṃ gantvā nagarassāvidūre

khandhāvāraṃ nivāsāpetvā “yuddhaṃ vā no detu setacchattaṃ vā”ti kosalarāñño dūtaṃ pāhesi. So kujjhivā “kiṃ ahaṃ na rājā”ti “yuddhaṃ dammi”ti senāya pura-kkhato nikkhami. Dve senā yujjhituṃ ārabhiṃsu. Nandapaṇḍito dvinnampi antare attano nisīdanaṃ ajinacammaṃ mahantaṃ katvā pasāretvā dvīhipi (5.0335) senāhi khittasare cammeneva sampāṭicchi. Ekasenāyapi koci kaṇḍena viddho nāma natthi, hatthagatānaṃ pana kaṇḍānaṃ khayena dvepi senā nirussāhā aṭṭhaṃsu. Nandapaṇḍito manojarājassa santikaṃ gantvā “mā bhāyi, mahārājā”ti assāsetvā kosalassa santikaṃ gantvā “mahārāja, mā bhāyi, natthi te paripantho, tava rajjaṃ taveva bhavissati, kevalaṃ manojarañño vasavattī hohi”ti āha. So tassa saddahitvā “sādhū”ti sampāṭicchi. Atha naṃ manojassa santikaṃ netvā “mahārāja, kosalarājā te vase vattati, imassa rajjaṃ imasseva hotū”ti āha. So “sādhū”ti sampāṭicchitvā taṃ attano vase vattetvā dve senā ādāya aṅgaraṭṭhaṃ gantvā aṅgaṃ gahetvā tato magadharaṭṭhanti etenupāyena sakalajambudīpe rājāno attano vase vattetvā tato tehi parivuto brahmavaḍḍhananagameva gato. Rajjaṃ gaṇhanto panesa sattannaṃ saṃvaccharānaṃ upari sattadivasādhikehi sattamāsehi gaṇhi. So ekekarājadhānito nānappakāraṃ khajjabhojanaṃ āharāpetvā ekasatarājāno gahetvā tehi saddhiṃ sattāhaṃ mahāpānaṃ pivi.

Nandapaṇḍito “yāva rājā sattāhaṃ issariyasukhaṃ anubhoti, tāvassa attānaṃ na dassessāmī”ti uttarakurumhi piṇḍāya caritvā himavante kañcanaguhādvāre sattāhaṃ vasi. Manojopi sattame divase attano mahantaṃ sirivibhavaṃ oloketvā “ayaṃ yaso na mayhaṃ mātāpitūhi, na aññehi dinno, nandatāpasam nissāya uppanno, taṃ kho

pana me apassantassa ajja sattamo divaso, kahaṃ nu kho me yasadāyako”ti nandapaṇḍitaṃ sari. So tassa anussaraṇabhāvaṃ ñatvā āgantvā purato ākāse aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā cintesi- “ahaṃ imassa tāpasassa devatābhāvaṃ vā manussabhāvaṃ vā na jānāmi, sace esa manusso bhavye, sakalajambudīparajjaṃ etasseva dassāmi. Atha devo, sakkāramassa karissāmi”ti. So taṃ vīmaṃsanto paṭhamāṃ gāthamāha-

92. “Devatā nuti gandhabbo, adu sakko purindado;
manussabhūto iddhimā, kathaṃ jānemu taṃ mayan”ti.

So tassa vacanaṃ sutvā sabhāvameva kathento dutiyaṃ gāthamāha-

93. “Nāpi (5.0336) devo na gandhabbo, nāpi sakko purindado;
manussabhūto iddhimā, evaṃ jānāhi bhāradhā”ti.

Tattha **bhāradhā**ti raṭṭhabhāradhāritāya naṃ evaṃ ālapati.

Taṃ sutvā rājā “manussabhūto kirāyaṃ mayhaṃ evaṃ bahupakāro, mahāntena yasena naṃ santappessāmi”ti cintetvā āha-

94. “Katarūpamidaṃ bhoto, veyyāvaccamaṃ anappakaṃ;
devamhi vassamānamhi, anovassaṃ bhavaṃ akā.

95. “Tato vātātape ghore, sītacchāyaṃ bhavaṃ akā;
tato amittamajjesu, saratāṇaṃ bhavaṃ akā.

96. “Tato phītāni raṭṭhāni, vasino te bhavaṃ akā;
tato ekasataṃ khatye, anuyante bhavaṃ akā.

97. “Patitāssu mayaṃ bhoto, vada taṃ bhañjamicchasi;
hatthiyānaṃ assarathaṃ, nāriyo ca alaṅkatā;
nivesanāni rammāni, mayaṃ bhoto dadāmase.

98. “Atha vaṅge vā magadhe, mayaṃ bhoto dadāmase;
atha vā assakāvanti, sumanā damma te mayaṃ.

99. “Upaḍḍhaṃ vāpi rajjassa, mayaṃ bhoto dadāmase;
sace te attho rajjena, anusāsa yadicchasi”ti.

Tattha **katarūpamidanti** katasabhāvaṃ. **Veyyāvaccanti** kāyaveyyāvaticakammaṃ. **Anovassanti** avassaṃ, yathā devo na vassati, tathā katanti attho. **Sītacchāyanti** sītalāṃ chāyaṃ. **Vasino teti** te raṭṭhavāsino amhākaṃ vasavattino. **Khatyeti** khattiye, aṭṭhakathāyaṃ pana ayameva pāṭho. **Patitāssu mayanti** tuṭṭhā mayaṃ. **Vada taṃ bhañjamicchasi**ti **bhañjanti** ratanassetaṃ nāmaṃ, varaṃ te dadāmi, yaṃ ratanaṃ icchasi, taṃ vadehīti attho. “**Hatthiyānan**”ti-ādīhi **sarūpato taṃ taṃ ratanaṃ dasseti** (5.0337). **Assakāvanti** assakaraṭṭhaṃ vā avantiraṭṭhaṃ vā. **Rajjenāti** sacepi te sakalajambudīparajjena attho, tampi te datvā ahaṃ phalakāvudhahattho tumhākaṃ rathassa purato gamissāmīti dipeti. **Yadicchasi**ti etesu mayā vuttappakāresu yaṃ icchasi, taṃ anusāsa āṇāpehīti.

Taṃ sutvā nandapaṇḍito attano adhippāyaṃ āvikaronto āha-

100. “Na me atthopi rajjena, nagarena dhanena vā;
athopi janapadena, attho mayhaṃ na vijjati”ti.

“Sace te mayi sineho atthi, ekaṃ me vacanaṃ karohī”ti vatvā gāthādvayamāha-

101. “Bhotova raṭṭhe vijite, araṅṅe atthi assamo;

pitā mayhaṃ janettī ca, ubho sammanti assame.

102. “Tesāhaṃ pubbācariyesu, puññaṃ na labhāmi kātave;
bhavantaṃ ajjhāvaraṃ katvā, soṇaṃ yācemu saṃvaran” ti.

Tattha **raṭṭheti** rajje. **Vijiteti** āṇāpavattiṭṭhāne. **Assamoti** himavantāraññe eko assamo atthi. **Sammantīti** tasmim̐ assame vasanti. **Tesāhanti** tesu ahaṃ. **Kātaveti** vattapaṭivattaphalāphalāharaṇasaṅkhātāṃ puññaṃ kātuṃ na labhāmi, bhātā me soṇapaṇḍito nāma mamekasmim̐ aparādhe mā idha vasīti maṃ palāpesi. **Ajjhāvā-**
ranti adhi-āvaram̐ te mayamaṃ bhavantaṃ saparivāram̐ katvā soṇapaṇḍitaṃ saṃvaram̐ yācemu, āyatim̐ saṃvaram̐ yācāmāti attho. “Yācemimaṃ varan” tipi pāṭho, mayamaṃ tayā saddhim̐ soṇamaṃ yāceyyāma khamāpeyyāma, imaṃ varam̐ tava santikā gaṇhāmīti attho.

Atha namaṃ rājā āha-

103. “Karomi te taṃ vacanaṃ, yaṃ maṃ bhaṇasi brāhmaṇa;
etañca kho no akkhāhi, kivantō hontu yācakā” ti.

Tattha (5.0338) **karomīti** ahaṃ sakalajambudīparajjaṃ dadamāno ettakaṃ kiṃ na karissāmi, karomīti vadati. **Kivantoti** kittakā.

Nandapaṇḍito āha-

104. “Parosataṃ jānapadā, mahāsālā ca brāhmaṇā;
ime ca khattiyā sabbe, abhijātā yasassino;
bhavañca rājā manojo, alaṃ hessanti yācakā” ti.

Tattha **jānapadāti** gahapati. **Mahāsālā ca brāhmaṇāti** sārappattā brāhmaṇā ca parosatāyeva. **Alaṃ hessantīti** pariyattā bhavissanti. **Yācakāti** mamatthāya soṇapaṇḍitassa khamāpakā.

Atha namaṃ rājā āha-

105. “Hatthī asse ca yojentu, rathaṃ sannayha sārathi;
ābandhanāni gaṇhātha, pādāsussārayaddhaje;
assamaṃ taṃ gamissāmi, yattha sammati kosiyo” ti.

Tattha **yojentūti** hatthārohā hatthī, assārohā ca asse kappentu. **Rathaṃ sannayha sārathīti** sammasārathi tvampi rathaṃ sannayha. **Ābandhanānīti** hatthi-assarathesu ābandhitabbāni bhaṇḍāni ca gaṇhātha. **Pādāsussārayaddha-**
jeti rathe ṭhapitadhajapādāsu dhaje ussārayantu ussāpentu. **Kosiyoti** yasmim̐ assame kosiyagotto vasatīti.

106. “Tato ca rājā pāyāsi, senāya caturaṅginī;

agamā assamaṃ rammaṃ, yattha sammati kosiyo” ti.- ayam̐ abhisambu-
ddhagāthā;

Tattha **tato cāti**, bhikkhave, evamaṃ vatvā tato so rājā ekasatakhattiye gahetvā mahatīyā senāya parivuto nandapaṇḍitaṃ purato katvā nagarā nikkhami. **Catura-**
ṅginīti caturaṅginīyā senāya agamāsi, antaramagge vattamānopi avassaṃ gāmi-
tāya evamaṃ vutto. Catuvīsati-akkhobhaṇisaṅkhātena balakāyena saddhim̐ maggaṃ paṭipannassa tassa nandapaṇḍito iddhānubhāvena aṭṭhusabhavitthataṃ maggaṃ samaṃ māpetvā (5.0339) ākāse cammakhaṇḍamaṃ pattharivā tattha pallaṅkena nisīditvā senāya parivuto alaṅkatahatthikkhandhe nisīditvā gacchantena raññā

saddhiṃ dhammayuttakathaṃ kathento sīta-uṇhādiparissaye vārento agamāsi.

Athassa assamaṃ pāpuṇanadivase soṇapaṇḍito “mama kaniṭṭhassa atirekasa-
ttamāsasattadivasādhikāni satta vassāni nikkhantassā”ti āvajjetvā “kahaṃ nu kho
so etarahī”ti dibbena cakkhunā olokeno “catuvīsati-akkhobhaṇiparivārena
saddhiṃ ekasatarājāno gahetvā mamaññeva khamāpetuṃ āgacchatī”ti disvā
cintesi- “imehi rājūhi ceva parisāhi ca mama kaniṭṭhassa bahūni pāṭihāriyāni
diṭṭhāni, mamānubhāvaṃ ajānitvā ‘ayaṃ kūṭajaṭilo attano pamāṇaṃ na jānāti,
amhākaṃ ayyena saddhiṃ payojesi’ti maṃ vambhentā kathentā avīciparāyaṇā
bhaveyyuṃ, iddhipāṭihāriyaṃ nesaṃ dassessāmi”ti. So caturaṅgulamattena
aṃsaṃ aphasantaṃ ākāse kājaṃ ṭhapetvā anotattato udakaṃ āharituṃ rañño
avidūre ākāseṇa pāyāsi. Nandapaṇḍito taṃ āgacchantaṃ disvā attānaṃ dassetuṃ
avisahanto nisinnaṭṭhāneyeva antaradhāyitvā palāyitvā himavantaṃ pāvisi. Mano-
jarājā pana taṃ ramaṇiyena isivesena tathā āgacchantaṃ disvā gāthamāha-

107. “Kassa kādambayo kājo, vehāsaṃ caturaṅgulaṃ;
aṃsaṃ asamphusaṃ eti, udahārāya gacchato”ti.

Tattha **kādambayoti** kadambarukkhamaṃ. **Aṃsaṃ asamphusaṃ etīti** aṃsaṃ
asamphusanto sayameva āgacchati. **Udahārāyāti** udakaṃ āharituṃ gaccha-
ntassa kassa esa kājo evaṃ eti, ko nāma tvaṃ, kuto vā āgacchasīti.

Evaṃ vutte mahāsatto gāthadvayamāha-

108. “Ahaṃ soṇo mahārāja, tāpaso sahitabbato;
bharāmi mātāpitāro, rattindivamatandito.

109. “Vane phalañca mūlañca, āharitvā disampati;
posemi mātāpitāro, pubbe katamanussaraṇ”ti.

Tattha (5.0340) **sahitabbatoti** sahitavato sīlacārasampanno eko tāpaso ahanti
vadati. **Bharāmīti** posemi. **Atanditoti** analaso hutvā. **Pubbe katamanussaranti** tehi
pubbe kataṃ mayhaṃ guṇaṃ anussarantoti.

Taṃ sutvā rājā tena saddhiṃ vissāsaṃ kattukāmo anantaraṃ gāthamāha-

110. “Icchāma assamaṃ gantuṃ, yattha sammati kosiyo;
maggāṃ no soṇa akkhāhi, yena gacchemu assamaṇ”ti.

Tattha **assamanti** tumhākaṃ assamaṇapadaṃ.

Atha mahāsatto attano ānubhāvena assamaṇapadaḡāmmimaggāṃ māpetvā gātha-
māha-

111. “Ayaṃ ekapadī rāja, yenetam meghasannibham;
koviḷārehi sañchannaṃ, ettha sammati kosiyo”ti.

Tassattho- mahārāja, ayaṃ ekapadiko jaṅghamaggo, iminā gacchatha, yena disābhāgena etaṃ meghavaṇṇaṃ supupphitakoviḷārasañchannaṃ vanaṃ dissati, ettha mama pitā kosiya gotto vasati, etassa so assamoti.

112. “Idaṃ vatvāna pakkāmi, taramāno mahā-isi;
vehāse antalikkhasmiṃ, anusāsivāna khattiye.

113. “Assamaṃ parimajjitvā, paññāpetvāna āsanaṃ;
paṇṇasālaṃ pavisitvā, pitaraṃ patibodhayi.

114. “Ime āyanti rājāno, abhijātā yasassino;
assamā nikkhamitvāna, nisīda tvaṃ mahā-ise.

115. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, taramāno mahā-isi;
assamā nikkhamitvāna, sadvāramhi upāvisī”ti.- imā abhisambuddhagāthā;

Tattha (5.0341) **pakkāmīti** anotattaṃ agamāsi. **Assamaṃ parimajjitvāti**, bhikkhave, so isi vegena anotattaṃ gantvā pāṇiyaṃ ādāya tesu rājūsu assamaṃ asampattesuyeva āgantvā pāṇiyaghaṭṭe pāṇiyamāḷake ṭhapetvā “mahājano pivissati”ti vanakusumehi vāsetvā sammajjanīṃ ādāya assamaṃ sammajjitvā paṇṇasāladvāre pitu āsanaṃ paññāpetvā pavisitvā pitaraṃ jānāpesīti attho. **Upāvisīti** uccāsane nisīdi.

Bodhisattassa mātā pana tassa pacchato nīcaṭṭhāne ekamantaṃ nisīdi. Mahā-satto nīcāsane nisīdi. Nandapaṇḍitopi bodhisattassa anotattato pāṇiyaṃ ādāya assamaṃ āgatakāle rañño santikaṃ āgantvā assamassa avidūre khandhāvāraṃ nivāsesi. Atha rājā nhatvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito ekasatarājaparivuto nandapaṇḍitaṃ gahetvā mahantena sirisobhaggena bodhisattaṃ khamāpetuṃ assamaṃ pāvisi. Atha naṃ tathā āgacchantaṃ bodhisattassa pitā disvā bodhisattaṃ pucchi, sopissa ācikkhi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

116. “Tañca disvāna āyantaṃ, jalantaṃ riva tejasā;
khatyasaṅghaparibyūḷhaṃ, kosiyo etadabravi.

117. “Kassa bherī mudiṅgā ca, saṅkhā paṇavadindimā;
purato paṭipannāni, hāsayaṃtā rathesabhaṃ.

118. “Kassa kañcanapaṭṭena, puthunā vijjuvaṇṇinā;
yuvā kalāpasannaddho, ko eti siriyā jalaṃ.

119. “Ukkāmukhapahaṭṭhaṃva, khadiraṅgārasannibham;
mukhañca rucirā bhāti, ko eti siriyā jalaṃ.

120. “Kassa paggahitaṃ chattaṃ, sasalākaṃ manoramaṃ;
ādiccaramsāvaraṇaṃ, ko eti siriyā jalaṃ.

121. “Kassa aṅgaṃ pariggayha, vālabījanimuttamaṃ;
caranti varapuññassa, hatthikkhandhena āyato.

122. “Kassa (5.0342) setāni chattāni, ājāniyā ca vammitā;
samantā parikīrenti, ko eti siriyā jalaṃ.

123. “Kassa ekasataṃ khatyā, anuyantā yasassino;
samantānupariyanti, ko eti siriyā jalaṃ.

124. “Hatthi-assarathapatti, senā ca caturaṅginī;
samantānupariyanti, ko eti siriyaṅ jalaṃ.

125. “Kassesā mahatī senā, piṭṭhito anuvattati;
akkhobhaṇī अपariyantā, sāgarasseva ūmiyo.

126. “Rājābhirājā manojo, indova jayataṃ pati;
nandassajjhāvaraṃ eti, assamaṃ brahmacāriṇaṃ.

127. “Tassesā mahatī senā, piṭṭhito anuvattati;
akkhobhaṇī अपariyantā, sāgarasseva ūmiyo” ti.

Tattha **jalantaṃ rivāti** jalantaṃ viya. **Paṭipannānīti** etāni tūriyāni kassa purato āgacchantīti attho. **Hāsayantāti** tosentā. **Kaṅcanapaṭṭenāti**, tāta, kassa kaṅcanama-yena vijjuvaṇṇena uṇḥisapaṭṭena nalāṭanto parikkhittoti pucchati. **Yuvāti** taruṇo. **Kalāpasannaddhoti** sannaddhasaratūṇīro. **Ukkāmukhapahaṭṭhaṃ vāti** kammā-rānaṃ uddhane pahaṭṭhaṃ suvaṇṇaṃ viya. **Khadiraṅgārasannibhanti** vītaccitakha-diraṅgāraṇṇaṃ. **Ādiccamaṃsāvarenaṇanti** ādiccamaṃsīnaṃ āvaraṇaṃ. **Aṅgaṃ pariggayhāti** aṅgaṃ pariggahetvā, sarīraṃ parikkhipitvāti attho. **Vālabījanimuttamanti** vālabijaniṃ uttamaṃ. **Carantīti** sañcaranti. **Chattānīti** ājāniyapiṭṭhe nisi-nnānaṃ dhāritachattāni. **Parikīrentīti** tassa samantā sabbadisābhāgesu parikīra-yanti. **Caturaṅginīti** etehi hatthi-ādīhi catūhi aṅgehi samannāgatā. **Akkhobhaṇīti** khobhetuṃ na sakkā. **Sāgarassevāti** sāgarassa ūmiyo viya अपariyantā. **Rājābhirā-jāti** ekasatarājūnaṃ pūjito, tesam vā adhiko rājāti rājābhirājā. **Jayataṃ patīti** jaya-ppattānaṃ tāvatimsānaṃ jeṭṭhako. **Ajjhāvaranti** mamaṃ khamāpanatthāya nandassa parisabhāvaṃ upagantvā eti.

Satthā (5.0343) āha-

128. “Anulittā candanena, kāsikuttamadhārino;
sabbe pañjalikā hutvā, isīnaṃ ajjhupāgamun” ti.

Tattha **isīnaṃ ajjhupāgamunti**, bhikkhave, sabbepi te rājāno surabhicandanena anulittā uttamakāsikavatthadhārino sirasi patiṭṭhāpita-añjalī hutvā isīnaṃ santikaṃ upagatā.

Tato manojo rājā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno paṭisanthāraṃ karonto gāthādvayamāha-

129. “Kacci nu bhoto kusalaṃ, kacci bhoto anāmayam;
kacci uñchena yāpetha, kacci mūlaphalā bahū.

130. “Kacci ḍaṃsā makasā ca, appameva sarīsapā;
vane vāḷamigākiṇṇe, kacci hiṃsā na vijjati” ti.

Tato paraṃ ubhinnaṃ tesam vacanapaṭivacanasena kathitagāthā honti-

131. “Kusalañceva no rāja, atho rāja anāmayam;
atho uñchena yāpema, atho mūlaphalā bahū.

132. “Atho ḍaṃsā makasā ca, appameva sarīsapā;
vane vāḷamigākiṇṇe, hiṃsā mayhaṃ na vijjati.

133. “Bahūni vassapūgāni, assame sammataṃ idha;
nābhijānāmi uppannaṃ, ābādhaṃ amanoramaṃ.

134. “Svāgataṃ te mahārāja, atho te adurāgataṃ;

issarosi anuppatto, yaṃ idhatthi pavedaya.

135. “Tindukāni piyālāni, madhuke kāsūmāriyo;
phalāni khuddakappāni, bhuñja rāja varaṃ varaṃ.

136. “Idampi pāṇiyaṃ sītaṃ, ābhataṃ girigabbharā;
tato piva mahārāja, sace tvaṃ abhikaṅkhasi.

137. “Paṭiggahitaṃ (5.0344) yaṃ dinnaṃ, sabbassa agghiyaṃ kataṃ;
nandassāpi nisāmetha, vacanaṃ so pavakkhati.

138. “Ajjhāvaramhā nandassa, bhoto santikamāgatā;
suṇātu bhavaṃ vacanaṃ, nandassa parisāya cā” ti.

Imā yebhuyyena pākaṭasambandhāyeva, yaṃ panettha apākaṭaṃ, tadeva vakkhāma. **Pavedayāti** yaṃ imasmiṃ ṭhāne tava abhirucitaṃ atthi, taṃ no kathehīti vadati. **Khuddakappānīti** etāni nānārukkhaphalāni khuddakamadhupaṭibhāgāni madhurāni. **Varaṃ varanti** ito uttamuttamaṃ gahetvā bhuñja. **Girigabbharāti** anotattato. **Sabbassa agghiyanti** yena mayaṃ āpucchitā, taṃ amhehi paṭiggahitaṃ nāma tumhehi ca dinnameva nāma, ettāvatā imassa janassa sabbassa agghiyaṃ tumhehi kataṃ. **Nandassāpīti** amhākaṃ tāva sabbaṃ kataṃ, idāni pana nandapaṇḍito kiñci vattukāmo, tassapi tāva vacanaṃ suṇātha. **Ajjhāvaramhāti** mayaṃhi na aññena kammena āgatā, nandassa pana parisā hutvā tumhākaṃ khamāpanatthāya āgatāti vadati. **Bhavanti** bhavaṃ soṇapaṇḍito suṇātu.

Evaṃ vutte nandapaṇḍito uṭṭhāyāsanaṃ mātāpitaro ca bhātarañca vanditvā saka-parisāya saddhiṃ sallapanto āha-

139. “Parosataṃ jānapadā, mahāsālā ca brāhmaṇā;
ime ca khattiyā sabbe, abhijātā yasassino;
bhavañca rājā manojo, anumaññantu me vaco.

140. “Ye ca santi samītāro, yakkhāni idha massame;
araññe bhūtabhabyāni, suṇantu vacanaṃ mama.

141. “Namo katvāna bhūtānaṃ, isiṃ vakkhāmi subbataṃ;
so tyāhaṃ dakkhiṇā bāhu, tava kosiya sammato.

142. “Pitaraṃ me janettiñca, bhattukāmassa me sato;
vīra puññamidaṃ ṭhānaṃ, mā maṃ kosiya vāraya.

143. “Sabbhi (5.0345) hetamaṃ upaññātaṃ, mametaṃ upanissaja;
uṭṭhānapāricariyāya, dīgharattaṃ tayā kataṃ;
dhātāpitūsu puññāni, mama lokadado bhava.

144. “Tattheva santi manujā, dhamme dhammapadaṃ vidū;
maggo saggassa lokassa, yathā jānāsi tvaṃ ise.

145. “Uṭṭhānapāricariyāya, mātāpitūsukhāvahaṃ;
taṃ maṃ puññā nivāreti, ariyamaggāvaro naro” ti.

Tattha **anumaññantūti** anubujjhantu, sādhukaṃ sutvā paccakkhaṃ karontūti attho. **Samitāroti** samāgatā. **Araññe bhūtabhabyānīti** asmiṃ himavantāraññe yāni bhūtāni ceva vuḍḍhimariyādappattāni bhabyāni ca taruṇadevatāni, tānipi sabbāni mama vacanaṃ suṇantūti attho. “**Namo katvānā**” ti idaṃ so parisāya saññaṃ datvā tasmīṃ vanasaṇḍe nibbattadevatānaṃ namakkāraṃ katvā āha. Tassattho-ajja bahūhi devatāhi mama bhātikassa dhammakathāsavanatthaṃ āgatāhi bhavitabbaṃ, ahaṃ vo namakkāro, tumhepi mayhaṃ sahāyā hothāti. So devatānaṃ añjaliṃ paggahetvā parisamaṃ jānāpetvā “**isiṃ vakkhāmi**” ti-ādimāha. Tattha **isinti** soṇapaṇḍitaṃ sandhāya vadati. **Sammato**ti bhātaro nāma aṅgasamā honti, tasmā so te ahaṃ dakkhiṇā bāhūti sammato. Tena me khamituṃ arahathāti dīpeti.

Vīrāti vīriyavanta mahāparakkama. **Puññamidaṃ ṭhānanti** idaṃ mātāpitu-upaṭṭhānaṃ nāma puññaṃ saggasaṃvattanikakāraṇaṃ, taṃ karontaṃ maṃ mā vārayāti vadati. **Sabbhi hetanti** etañhi mātāpitu-upaṭṭhānaṃ nāma paṇḍitehi **upaññātaṃ** upagantvā ñātañceva vaṇṇitañca. **Mametaṃ upanissajāti** idaṃ tvaṃ mayhaṃ nissaja vissajjehi dehi. **Uṭṭhānapāricariyāyāti** uṭṭhānena ca pāricariyāya ca. **Katanti** dīgharattaṃ tayā kusalaṃ kataṃ. **Puññānīti** idāni ahaṃ mātāpitūsu puññāni kattukāmo. **Mama lokadadoti** tassa mama tvaṃ saggalokadado hoti, ahañhi tesamaṃ vattaṃ upaṭṭhānaṃ katvā devaloke aparimāṇaṃ yasaṃ labhissāmi, tassa me tvaṃ dāyako hohīti vadati.

Tathevāti (5.0346) yathā tvaṃ jānāsi, tattheva aññepi manujā imissaṃ parisāyaṃ santi, te nānappakāre dhamme idaṃ jeṭṭhāpacāyikabhāvasaṅkhātaṃ dhammakotṭhāsaṃ vadanti. Kinti? **Maggo saggassa lokassāti**. **Sukhāvahanti** uṭṭhānena ca pāricariyāya ca mātāpitūnaṃ sukhāvahaṃ. **Taṃ manti** taṃ maṃ evamaṃ sammāpaṭipannampi bhātā soṇapaṇḍito tamhā puññā abhivāreti. **Ariyamaggāvaroti** so evamaṃ vārento ayaṃ naro mama piyadassanatāya ariyasaṅkhātassa vedalokassa maggāvaraṇo nāma hotīti.

Evamaṃ nandapaṇḍitena vutte mahāsatto “imassa tāva tumhehi vacanaṃ sutamaṃ, idāni mamapi suṇāthā” ti sāvento āha-

146. “Suṇantu bhonto vacanaṃ, bhāturajjhāvarā mama;
kulavaṃsaṃ mahārāja, porāṇaṃ parihāpayamaṃ;
adhammacārī jeṭṭhesu, nirayaṃ sopapajjati.

147. “Ye ca dhammassa kusalā, porāṇassa disampati;
cārittena ca sampannā, na te gacchanti duggatiṃ.

148. “Mātā pitā ca bhātā ca, bhagini ñāti bandhavā;
sabbe jeṭṭhassa te bhārā, evaṃ jānāhi bhāradha.

149. “Ādiyitvā garuṃ bhāraṃ, nāviko viya ussahe;
dhammañca nappamajjāmi, jeṭṭho casmi rathesabhā”ti.

Tattha **bhāturajjhāvarā**ti mama bhātu parisā hutvā āgatā bhonto sabbepi rājāno mamapi tāva vacanaṃ suṇantu. **Parihāpayanti** parihāpento. **Dhammassāti** jeṭṭhāpacāyanadhammassa paveṇīdhammassa. **Kusalāti** chekā. **Cārittena cāti** ācārasīlena sampannā. **Bhārāti** sabbe ete jeṭṭhena vahitabbā paṭijaggitabbāti tassa bhārā nāma. **Nāviko viyāti** yathā nāvāya garuṃ bhāraṃ ādiyitvā samuddamajjhe nāvaṃ sotthinā netuṃ nāviko ussaheti vāyamati, saha nāvāya sabbabhaṇḍaṅca jano ca tasseva bhāro hoti, tathā mameva sabbe ñātakā bhāroti (5.0347), ahañca te ussahāmi paṭijaggituṃ sakkomi, tañca jeṭṭhāpacāyanadhammaṃ nappamajjāmi, na kevalaṅca etesaññeva, sakalassapi lokassa jeṭṭho ca asmi, tasmā ahameva saddhiṃ nandena paṭijaggituṃ yuttoti.

Taṃ sutvā sabbepi te rājāno attamanā hutvā “jeṭṭhabhātikassa kira avasesā bhārāti ajja amhehi ñātan”ti nandapaṇḍitaṃ pahāya mahāsattaṃ sannissitā hutvā tassa thutiṃ karontā dve gāthā abhāsiṃsu-

150. “Adhigamā tame ñāṇaṃ, jālaṃva jātavedato;
evameva no bhavaṃ dhammaṃ, kosiyo pavidamaṃsayi.

151. “Yathā udayamādicco, vāsudevo pabhaṅkaro;
pāṇīnaṃ pavidamaṃseti, rūpaṃ kalyāṇapāpakaṃ;
evameva no bhavaṃ dhammaṃ, kosiyo pavidamaṃsayi”ti.

Tattha **adhigamāti** mayaṃ ito pubbe jeṭṭhāpacāyanadhammapaṭicchādake tame vattamānā na jānāma, ajja jātavedato jālaṃva ñāṇaṃ adhigatā. **Evameva noti** yathā mahandhakāre pabbatamatthake jalito jātavedo samantā ālokaṃ pharanto rūpāni dasseti, tathā no bhavaṃ kosiya gotto dhammaṃ pavidamaṃsayīti attho. **Vāsudevoti** vasudevo vasujotano, dhanapakāsanoti attho.

Iti mahāsatto ettakaṃ kālaṃ nandapaṇḍitassa pāṭihāriyāni disvā tasmim̐ pasannacitte te rājāno ñāṇabalena tasmim̐ pasādaṃ bhinditvā attano kathaṃ gāhāpetvā sabbeva attano mukhaṃ ullokite akāsi. Atha nandapaṇḍito “bhātā me paṇḍito byatto dhammakathiko sabbepime rājāno bhinditvā attano pakkhe kari, ṭhapetvā imaṃ aṅṅo mayhaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, imameva yācissāmi”ti cintetvā gāthamāha-

152. “Evaṃ me yācamānassa, aṅjalim̐ nāvabujjhatha;
tava baddhacaro hessaṃ, vuṭṭhito paricārako”ti.

Tassatthā (5.0348)- sace tumhe mama evaṃ yācamānassa khamāpanatthāya paggahitaṃ aṅjalim̐ nāvabujjhatha na paṭiggaṇhatha, tumheva mātāpitaro upaṭṭhahatha, ahaṃ pana tumhākaṃ baddhacaro veyyāvaccakaro hessaṃ, rattindivaṃ analasabhāvena vuṭṭhito paricārako ahaṃ tumhe paṭijaggissāmīti.

Mahāsattassa pakatiyāpi nandapaṇḍite doso vā veraṃ vā natthi, atithaddhaṃ vacanaṃ kathentassa panassa mānahāpanatthaṃ niggahavasena tathā katvā idānissa vacanaṃ sutvā tuṭṭhacitto tasmim̐ pasādaṃ uppādetvā “idāni te khamāmi,

mātāpitaro ca paṭijaggituṃ labhissasi” ti tassa guṇaṃ pakāsentō āha-

153. “Addhā nanda vijānāsi, saddhammaṃ sabbhi desitaṃ;
ariyo ariyasamācāro, bālhaṃ tvaṃ mama ruccasi.

154. “Bhavantaṃ vadāmi bhotiñca, suṇātha vacanaṃ mama;
nāyaṃ bhāro bhāramato, ahu mayhaṃ kudācanaṃ.

155. “Taṃ maṃ upaṭṭhitaṃ santaṃ, mātāpitu sukhāvahaṃ;
nando ajjhāvaram katvā, upaṭṭhānāya yācati.

156. “Yo ve icchati kāmēna, santānaṃ brahmacāriṇaṃ;
nandaṃ vo varatha eko, kaṃ nando upaṭṭhatū” ti.

Tattha **ariyoti** sundaro. **Ariyasamācāro**ti sundarasamācāropi jāto. **Bālhanti** idāni tvaṃ mama ativiya ruccasi. **Suṇāthāti** amma tātā tumhe mama vacanaṃ suṇātha. **Nāyaṃ bhāro**ti ayaṃ tumhākaṃ paṭijagganabhāro na kadāci mama bhāramato ahu. **Taṃ manti** taṃ bhāroti amaññitvāva maṃ tumhe upaṭṭhitaṃ samānaṃ. **Upaṭṭhānāya yācatī**ti tumhe upaṭṭhātuṃ maṃ yācati. **Yo ve icchatī**ti mayhañhi tvaṃ me mātaraṃ vā pitaraṃ vā upaṭṭhahāti vattuṃ na yuttaṃ, tumhākaṃ pana santānaṃ brahmacāriṇaṃ yo eko icchati, taṃ vadāmi kāmēna **nandaṃ vo varatha**, taṃ mama kaniṭṭhaṃ nandaṃ rocetha, tumhesu kaṃ esa upaṭṭhātu, ubhopi hi mayaṃ tumhākaṃ puttāyevāti.

Athassa (5.0349) mātā āsanā vuṭṭhāya, “tāta soṇapaṇḍita, cirappavuttho te kaniṭṭho, evaṃ cirāgatampi taṃ yācituṃ na visahāmi, mayañhi taṃ nissitā, idāni pana tayā anuññātā ahaṃ etaṃ brahmacāriṇaṃ bāhāhi upagūhitvā sīse upasiṅghāyituṃ labheyyan” ti imamatthaṃ pakāsentī gāthamāha-

157. “Tayā tāta anuññātā, soṇa taṃ nissitā mayaṃ;
upaghātuṃ labhe nandaṃ, muddhani brahmacāriṇan” ti.

Atha mahāsatto “tena hi, amma, anujānāmi, tvaṃ gaccha, puttaṃ nandaṃ āliṅgitvā sīse ghāyitvā cumbitvā tava hadaye sokaṃ nibbāpehi” ti āha. Sā tassa santikaṃ gantvā nandapaṇḍitaṃ parisamajjheyeva āliṅgitvā sīsaṃ ghāyitvā cumbitvā hadaye sokaṃ nibbāpetvā mahāsattena saddhiṃ sallapantī āha-

158. “Assatthasseva taruṇaṃ, pavāḷaṃ māluteritaṃ;
cirassaṃ nandaṃ disvāna, hadayaṃ me pavedhati.

159. “Yadā suttāpi supine, nandaṃ passāmi āgataṃ;
udaggā sumanā homi, nando no āgato ayaṃ.

160. “Yadā ca paṭibujjhivā, nandaṃ passāmi nāgataṃ;
bhiyyo āvisatī soko, domanassañcanappaṃ.

161. “Sāhaṃ ajja cirassampi, nandaṃ passāmi āgataṃ;
bhattucca mayhañca piyo, nando no pāvisī gharaṃ.

162. “Pitupi nando suppiyo, yaṃ nando nappavase gharā;
labhatū tāta nando taṃ, maṃ nando upatiṭṭhatū” ti.

Tattha **māluteritanti** yathā vātāhataṃ assatthassa pallavaṃ kampaṃ, evaṃ cirassaṃ nandaṃ disvā aṃja mama hadayaṃ kampaṃti vadati. **Suttāti**, tāta soṇa, yadāhaṃ suttāpi supine nandaṃ āgataṃ passāmi, tadāpi udaggā homi. **Bhattu-ccāti** sāmikassa ca me mayhañca piyo. **Nando no pāvisī gharanti**, tāta, putto no nando paṇṇasālaṃ pavisatu. **Yanti** yasmā pitupi suṭṭhu piyo, tasmā puna imamahā gharā na vippavaseyya. **Nando** (5.0350) **tanti**, tāta, nando yaṃ icchati, taṃ labhatu. **Maṃ nandoti**, tāta soṇa, tava pitaraṃ tvaṃ upaṭṭhaha, maṃ nando upaṭṭhātu.

Mahāsatto “evaṃ hotū” ti mātu vacanaṃ sampaṭicchitvā “nanda, tayā jeṭṭhakakoṭṭhāso laddho, mātā nāma atiguṇakārikā, appamatto hutvā paṭijaggeyyāsī” ti ova-
ditvā mātu guṇaṃ pakāsentō dve gāthā abhāsi-

163. “Anukampikā patiṭṭhā ca, pubbe rasadadī ca no;
maggo saggassa lokassa, mātā taṃ varate ise.

164. “Pubbe rasadadī gottī, mātā puññūpasamhitā;
maggo saggassa lokassa, mātā taṃ varate ise” ti.

Tattha **anukampikāti** muduhadayā. **Pubbe rasadadīti** paṭhamameva attano khīra-
saṅkhātassa rasassa dāyikā. **Mātā tanti** mama mātā maṃ na icchati, taṃ varati
icchati. **Gottīti** gopāyikā. **Puññūpasamhitāti** puññūpanissitā puññadāyikā.

Evaṃ mahāsatto dvīhi gāthāhi mātu guṇaṃ kathetvā punāgantvā tassā āsane
nisinnakāle “nanda, tvaṃ dukkarakārikaṃ mātaraṃ labhasi, ubhopi mayaṃ
mātaraṃ dukkhena saṃvaḍḍhitā, taṃ idāni tvaṃ appamatto paṭijaggāhi, amadhū-
rāni phalāphalāni mā khādāpehi” ti vatvā parisamajjheyeva mātu dukkarakārikataṃ
pakāsentō āha-

165. “Ākaṅkhamānā puttaphalaṃ, devatāya namassati;
nakkhattāni ca pucchati, utusaṃvaccharāni ca.

166. “Tassā utumhi nhātāya, hoti gabbhassa vokkamo;
tena dohaḷinī hoti, suhadā tena vuccati.

167. “Saṃvaccharaṃ vā ūnaṃ vā, pariharitvā vijāyati;
tena sā janayantīti, janetti tena vuccati.

168. “Thanakhīrena gītena, aṅgapāvuraṇena ca;
rodantaṃ puttaṃ toseti, tosentī tena vuccati.

169. “Tato (5.0351) vātātape ghore, mamaṃ katvā udikkhati;
dārakaṃ appajānantaṃ, posentī tena vuccati.

170. “Yañca mātudhanaṃ hoti, yañca hoti pituddhanaṃ;
ubhayampetassa gopeti, api puttassa no siyā.

171. “Evaṃ putta aduṃ putta, iti mātā vihaññati;
pamattaṃ paradāresu, nisīthe pattayobbane;
sāyaṃ puttaṃ anāyantaṃ, iti mātā vihaññati.

172. “Evaṃ kicchā bhato poso, mātu aparicārako;
mātari micchā caritvāna, nirayaṃ sopapajjati.

173. “Evaṃ kicchā bhato poso, pitu aparicārako;

pitari micchā caritvāna, nirayaṃ sopapajjati.

174. “Dhanāpi dhanakāmānaṃ, nassati iti me sutamaṃ;
mātaraṃ aparicaritvāna, kicchaṃ vā so nigacchati.

175. “Dhanāpi dhanakāmānaṃ, nassati iti me sutamaṃ;
pitaraṃ aparicaritvāna, kicchaṃ vā so nigacchati.

176. “Ānando ca pamodo ca, sadā hasitakīlitaṃ;
mātaraṃ paricaritvāna, labbhametaṃ vijānato.

177. “Ānando ca pamodo ca, sadā hasitakīlitaṃ;
pitaraṃ paricaritvāna, labbhametaṃ vijānato.

178. “Dānañca piyavācā ca, atthacariyā ca yā idha;
samānattatā ca dhammesu, tattha tattha yathārahaṃ;
ete kho saṅgahā loke, rathassāṇiva yāyato.

179. “Ete ca saṅgahā nāssu, na mātā puttakāraṇā;
labhetha mānaṃ pūjaṃ vā, pitā vā puttakāraṇā.

180. “Yasmā ca saṅgahā ete, sammapekkhanti paṇḍitā;
tasmā mahattaṃ papponti, pāsaṃsā ca bhavanti te.

181. “Brahmāti (5.0352) mātāpitāro, pubbācariyāti vuccare;
āhuneyyā ca puttānaṃ, pajāya anukampakā.

182. “Tasmā hi ne namasseyya, sakkareyya ca paṇḍito;
annena atho pānena, vatthena sayanena ca;
ucchādanena nhāpanena, pādānaṃ dhovanena ca.

183. “Tāya naṃ pāricariyāya, mātāpitūsu paṇḍitā;
idheva naṃ pasaṃsanti, pecca sagge pamodati”ti.

Tattha **puttaphalanti** puttasaṅkhātamaṃ phalaṃ. **Devatāya namassatīti** “putto me uppajjatū”ti devatāya namakkāraṃ karoti āyācati. **Pucchati** “katarena nakkhattena jāto putto dīghāyuko hoti, katarena appāyuko”ti evaṃ nakkhattāni ca pucchati. **Utusamvaccharāni cāti** “channaṃ utūnaṃ katarasmimū utumhi jāto dīghāyuko hoti, katarasmimū utumhi appāyuko, kativassāya vā mātuyā jāto putto dīghāyuko hoti, kativassāya appāyuko”ti evaṃ utusamvaccharāni ca pucchati. **Utumhi nhātāyāti** pupphe uppanne utumhi nhātāya. **Vokkamoti** tiṇṇaṃ sannipātā gabbhāvakkanti hoti, kucchiyaṃ gabbho patiṭṭhāti. **Tenāti** tena gabbhena sā dohaḷinī hoti. **Tenāti** tadā tassā kucchimhi nibbattapajāya sineho uppajjati, tena kāraṇena “suhadā”ti vuccati. **Tenāti** tena kāraṇena sā “janayanti”ti ca “janetti”ti ca vuccati.

Aṅgapāvuraṇena cāti thanantare nipajjāpetvā sarīrasamphassaṃ pharāpentī aṅgasaṅkhāteneva pāvuraṇena. **Tosentīti** saññāpentī hāsentī. **Mamaṃ katvā udikkhatīti** “puttassa me upari vāto paharati, ātapo pharati”ti evaṃ mamaṃkāraṃ katvā siniddhena hadayena udikkhati. **Ubhayampetassāti** ubhayampi etaṃ dhanamaṃ etassa puttassa atthāya aññesaṃ adassetvā sāragabbhādīsu mātā gopeti. **Evaṃ putta, aduṃ puttāti** “andhabāla putta, evaṃ rājakulādīsu appamatto hohi, aduñca kammaṃ mā karohi”ti sikkhāpentī iti mātā vihaññati kilamati. **Pattayobbaneti** (5.0353) putte pattayobbane taṃ puttaṃ nisīthe paradāresu pamattaṃ sāyamaṃ anāgacchantaṃ ñatvā assupuṇṇehi nettehi maggaṃ oloketī vihaññati kila-

mati.

Kicchā bhatoti kicchena bhato paṭijaggito. **Micchā caritvānāti** mātaraṃ apaṭija-ggitvā. **Dhanāpīti** dhanampi, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti- dhanakāmānaṃ uppannaṃ dhanampi mātaraṃ apaṭijaggantānaṃ nassatīti me sutanti. **Kiccham vā soti** iti dhanam vā tassa nassati, dukkham vāso puriso nigacchati. **Labhametanti** etaṃ idhaloke ca paraloke ca ānandādisukham mātaraṃ paricaritvā vijānato paṇḍitassa labbham, sakkā laddhum tādisenāti attho.

Dānañcāti mātāpitūnaṃ dānaṃ dātabbaṃ, piyavacanaṃ bhaṇitabbaṃ, uppa-nnakiccasādhanavasena attho caritabbo. **Dhammesūti** jeṭṭhāpacāyanadhammesu tattha tattha parisamajjhe vā rahogatānaṃ vā abhivādanādivasena samānattatā kātabbā, na raho abhivādanādīni katvā parisati na kātabbāni, sabbattha samāne-neva bhavitabbaṃ. **Ete ca saṅgahā nāssūti** sace ete cattāro saṅgahā na bhavēyyuṃ. **Sammapekkhantīti** sammā nayena kāraṇena pekkhanti. **Mahattanti** seṭṭhattaṃ. **Brahmāti** puttānaṃ brahmasamā uttamā seṭṭhā. **Pubbācariyāti** paṭha-mācariyā. **Āhuneyyāti** āhunapaṭiggāhakā yassa kassaci sakkārassa anucchavikā. **Annena athoti** annena ceva attho pānena ca. **Peccāti** kālakiriyāya pariyosāne ito gantvā sagge pamodatīti.

Evam mahasatto sineruṃ pavatṭento viya dhammadesanaṃ niṭṭhāpesi. Taṃ sutvā sabbepi te rājāno balakāyā ca pasīdiṃsu. Atha ne pañcasu sīlesu paṭiṭṭhā-petvā “dānādīsu appamattā hothā”ti ovaditvā uyyojesi. Sabbepi dhammena rajjaṃ kāretvā āyupariyosāne devanagaraṃ pūrayiṃsu. Soṇapaṇḍitanandapaṇḍitāpi yāvatāyukaṃ mātāpitāro paricaritvā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-nesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā mātā-pitāro mākārajakulāni ahesuṃ, nandapaṇḍito ānando (5.0354), manojarājā sārī-putto, ekasatarājāno asītimahātherā ceva aññataratherā ca, catuvīsati akkhobha-ṇiyo buddhapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Soṇanandajātakavaṇṇanā dutiyā.

Jātakuddānaṃ-

Atha sattatimamhi nipātavare, sabhāvantu kusāvatarājavaro;
atha soṇasunandavaro ca puna, abhivāsitasattatimamhi suteti.

Sattatinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

21. Asītinipāto

[533] 1. Cūlahamaṣajātakavaṇṇanā

Sumukhāti (5.0355) idaṃ satthā veḷuvane viharanto āyasmato ānandassa jīvita-pariccāgaṃ ārabba kathesi. Devadattena hi tathāgataṃ jīvītā voropetuṃ payojītesu dhanuggaheṣu sabbapaṭhamāṃ pesitena āgantvā “nāhaṃ, bhante, sakkomitaṃ bhagavantaṃ jīvītā voropetuṃ, mahiddhiko so bhagavā mahānubhāvo”ti vutte devadatto “alaṃ, āvuso, mā tvaṃ samaṇaṃ gotamaṃ jīvītā voropehi, ahameva samaṇaṃ gotamaṃ jīvītā voropessāmi”ti vatvā tathāgate gijjhakūṭapabbatassa pacchimachāyāya caṅkamante sayaṃ gijjhakūṭaṃ pabbataṃ abhiruhitvā yantavegena mahatiṃ silaṃ pavijjhi, “imāya silāya samaṇaṃ gotamaṃ jīvītā voropessāmi”ti. Tadā dve pabbatakūṭā samāgantvā taṃ silaṃ sampaṭicchimsu. Tato papaṭikā uppatitvā bhagavato pādaṃ paharivā ruhiraṃ uppādesi, balavavedanā pavattimsu. Jīvako tathāgatassa pādaṃ satthakena phāletvā duṭṭhalohitaṃ vame tvā pūtimamsaṃ apanetvā dhovivā bhesajjaṃ ālīpītvā nirogamakāsi. Satthā purimasadisameva bhikkhusaṅghaparivuto mahatiyā buddhalīlāya vicari.

Atha naṃ disvā devadatto cintesi- “samaṇassa gotamassa rūpasobhagga-pattāṃ sarīraṃ disvā koci manussabhūto upasaṅkamtvaṃ na sakkoti, rañño kho pana nāḷāgiri nāma hatthi caṇḍo pharuso manussaghātaḥ buddhadhammasaṅghaṃ na jānāti, so taṃ jīvitaṃ pāpessati”ti. So gantvā rañño tamatthaṃ ārocesi. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā hatthācariyaṃ pakkosāpetvā “samma, sve nāḷāgiriṃ mattaṃ katvā pātova samaṇena gotamena paṭipannavīthiyaṃ vissajjehi”ti āha. Devadattopi naṃ “aṅṅesu divasesu hatthi kittakaṃ suraṃ pivati”ti pucchitvā “attha ghaṭe, bhante”ti vutte “tena hi sve tvaṃ taṃ soḷasa ghaṭe (5.0356) pāyetvā samaṇena gotamena paṭipannavīthiyaṃ abhimukhaṃ kareyyāsi”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchī. Rājā nagare bheriṃ carāpesi- “sve nāḷāgiriṃ mattaṃ katvā nagare vissajjessati, nāgarā pātova sabbakiccāni katvā antaravīthiṃ mā paṭipajjimsū”ti. Devadattopi rājanivesanā oruyha hatthisālaṃ gantvā hatthigopake āmantetvā “mayaṃ bhaṇe uccaṭṭhāniyaṃ nīcaṭṭhāne, nīcaṭṭhāniyaṃ vā uccaṭṭhāne kātva samatthā, sace vo yasena attho, sve pātova nāḷāgiriṃ tikhiṇasurāya soḷasa ghaṭe pāyetvā samaṇassa gotamassa āgamanavelāya tuttomarehi vijjhītvā kujjhāpetvā hatthisālaṃ bhindāpetvā samaṇena gotamena paṭipannavīthiyaṃ abhimukhaṃ katvā samaṇaṃ gotamaṃ jīvitaṃ pāpethā”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchimsu.

Sā pavatti sakalanagare vitthārikā ahoṣi. Buddhadhammasaṅghamāmakā upāsakā taṃ sutvā satthāraṃ upasaṅkamtvā “bhante, devadatto raññā saddhiṃ ekato hutvā sve tumhehi paṭipannavīthiyaṃ nāḷāgiriṃ vissajjāpessati, sve piṇḍāya apavīsitvā idheva hotha, mayaṃ vihāreyeva buddhappamukhassa bhikkhusaṅghassa bhikkhaṃ dassāma”ti vadimsu. Satthāpi “sve piṇḍāya na pavissāmi”ti avatvā “ahaṃ sve nāḷāgiriṃ dametvā pāṭihāriyaṃ katvā titthiye madditvā rāja-

gahe piṇḍāya acaritvāva bhikkhusaṅghaparivuto nagarā nikkhamitvā veļuvana-
meva āgamissāmi, rājagahavāsinopi bahūni bhattabhājanāni gahetvā veļuvana-
meva āgamissanti, sve vihāreyeva bhattaggaṃ bhavissati”ti iminā kāraṇena tesam
adhivāsesi. Te tathāgatassa adhvāsanam veditvā bhattabhājanāni āharitvā “vihā-
reyeva dānam dassāmā”ti pakkamiṃsu.

Satthāpi paṭhamayāme dhammam desetvā majjhimayāme devatānam pañham
vissajjetvā pacchimayāmassa paṭhamakoṭṭhāse sīhaseyyam kappetvā dutiyako-
ṭṭhāse phalasaṃpattiyā vītināmetvā tatiyakoṭṭhāse mahākaruṇāsaṃpattiṃ
saṃpajjitvā vuṭṭhāya bodhaneyyabandhave olokento nāḷāgiridamane caturāsītiyā
pāṇasaḥassānam dhammābhisamayaṃ disvā vibhātāya rattiyā katasarīrapaṭija-
ggano hutvā āyasmantaṃ ānandaṃ āmantetvā (5.0357), “ānanda, ajja rājagaha-
parivattakesu aṭṭhārasasu mahāvihāresu sabbesampi bhikkhūnam mayāsaddhiṃ
rājagahaṃ pavisitum ārocehi”ti āha. Thero tathā akāsi. Sabbepi bhikkhū veļuvane
sannipatiṃsu. Satthā mahābhikkhusaṅghaparivuto rājagahaṃ pāvisi. Atha hatthi-
meṇḍā yathānusiṭṭham paṭipajjiṃsu, mahanto samāgamo ahosi. Saddhāsa-
mpannā manussā “ajja kira buddhanāgassa tiracchānanāgena saṅgāmo bhavi-
ssati, anūpamāya buddhalīlāya nāḷāgiridamaṃ passissāmā”ti pāsādhammiya-
gehacchadanādīni abhiruhitvā aṭṭhamṃsu. Asaddhā pana micchādīṭṭhikā “ayaṃ
nāḷāgiri caṇḍo pharuso manussaghātako buddhādīnam guṇam na jānāti, so ajja
samaṇassa gotamassa suvaṇṇavaṇṇam sarīram viddhamsetvā jīvitakkhayaṃ
pāpessati, ajja paccāmittassa piṭṭhiṃ passissāmā”ti pāsādādīsu aṭṭhamṃsu.

Hatthīpi bhagavantaṃ āgacchantaṃ disvā manusse tāsentō gehāni viddham-
sento sakaṭāni saṃcuṇṇento soṇḍam ussāpetvā pahaṭṭhakaṇṇavālo pabbato viya
ajjhottharanto yena bhagavā tenābhidhāvi. Taṃ āgacchantaṃ disvā bhikkhū
bhagavantaṃ etadavocum- “ayaṃ, bhante, nāḷāgiri caṇḍo pharuso manussaghā-
tako imaṃ racchaṃ paṭipanno, na kho panāyam buddhādiguṇam jānāti, paṭikka-
matu, bhante, bhagavā, paṭikkamatu sugato”ti. Mā, bhikkhave, bhāyittha, paṭibalo
ahaṃ nāḷāgiriṃ dametunti. Athāyasmā sārīputto satthāraṃ yāci- “bhante, pitu
uppanakiccaṃ nāma jeṭṭhaputtassa bhāro, ahameva taṃ damemi”ti. Atha naṃ
satthā, “sārīputta, buddhabalaṃ nāma aññaṃ, sāvakaḥ balaṃ aññaṃ, tiṭṭha tvan”ti
paṭibāhi. Evaṃ yebhuyyena asīti mahātherā yāciṃsu. Satthā sabbepi paṭibāhi.
Atha āyasmā ānando satthari balavasinehena adhvāsetum asakkonto “ayaṃ
hatthī paṭhamaṃ maṃ māretū”ti tathāgatassatthāya jīvitaṃ pariccajitvā gantvā
satthu purato aṭṭhāsi. Atha naṃ satthā “apehi, ānanda, mā me purato aṭṭhāsi”ti
āha. “Bhante, ayaṃ hatthī caṇḍo pharuso manussaghātako kappuṭṭhānaggisadiso
paṭhamaṃ maṃ māretvā pacchā tumhākaṃ santikaṃ āgacchatū”ti thero avaca.
Yāvataṭṭhiyaṃ vuccamānopi tatheva aṭṭhāsi na paṭikkami. Atha naṃ bhagavā iddhi-
balena paṭikkamāpetvā bhikkhūnam antare ṭhapesi.

Tasmiṃ (5.0358) khaṇe ekā itthī nāḷāgiriṃ disvā maraṇabhayaḥ hitā palāya-
mānā añkena gahitaṃ dāraḥ kaṃ hatthino ca tathāgatassa ca antare chaḍḍetvā
palāyi. Hatthī taṃ anubandhitvā nivattitvā dāraḥ kassa santikaṃ agamāsi. Tadā
dāraḥ kaṃ mahāraḥ vaṃ ravi. Satthā nāḷāgiriṃ odissakamettāya pharitvā sumadhuraṃ

brahmassaraṃ nicchāretvā “ambho nāḷāgiri taṃ soḷasa surāghaṭe pāyevā mattaṃ karontā na ‘aññaṃ gaṇhissatī’ti kariṃsu, ‘maṃ gaṇhissatī’ti pana kariṃsu, mā akāraṇena jaṅghāyo kilamento vicari, ito ehī”ti pakkosi. So satthu vacanaṃ sutvā akkhīni ummīletvā bhagavato rūpasiriṃ oloketvā paṭiladdhasaṃvego buddhatejēna pacchinnasurāmadō soṇḍaṃ olambento kaṇṇe cāleno āgantvā tathāgatassa pādesu pati. Atha naṃ satthā, “nāḷāgiri, tvaṃ tiracchānahatthī, ahaṃ buddhavāraṇo, ito paṭṭhāya mā caṇḍo pharusō manussaghātakō bhava, sabbasattesu metta-cittaṃ paṭilabhā”ti vatvā dakkhiṇahatthaṃ pasāretvā kumbhe parāmasitvā-

“Mā kuñjara nāgamāsado, dukkho hi kuñjara nāgamāsado;
na hi nāgahatassa kuñjara, sugati hoti ito paraṃ yato.

“Mā ca mado mā ca pamādo, na hi pamattā sugatiṃ vajanti te;

tvaññeva tathā karissasi, yena tvaṃ sugatiṃ gamissasi”ti. (cūḷava. 342)-

Dhammaṃ desesi.

Tassa sakalasarīraṃ pītiyā nirantaraṃ phuṭaṃ ahosi. Sace kira tiracchānagato nābhavissā, sotāpattiphalaṃ adhigamissā. Manussā taṃ pāṭihāriyaṃ disvā unna-diṃsu apphoṭiṃsu, sañjātasomanassā nānābharaṇāni khipiṃsu, tāni hatthissa sarīraṃ paṭicchādayiṃsu. Tato paṭṭhāya nāḷāgiri dhanapālako nāma jāto. Tasmīṃ kho pana dhanapālakasamāgame caturāsīti pāṇasahassāni amataṃ pivīṃsu. Satthā dhanapālakaṃ pañcasu (5.0359) sīlesu paṭiṭṭhāpesi. So soṇḍāya bhagavato pāde paṃsūni gahetvā upari muddhani ākiritvā paṭikuṭitova paṭikkamitvā dassanūpacāre ṭhito dasabalaṃ vanditvā nivattitvā hatthisālaṃ pāvīsi. Tato paṭṭhāya dantasudanto hutvā na kañci viheṭṭeti. Satthā nipphanna-manoratho “yehi yaṃ dhanam khittaṃ, tesaññeva taṃ hotū”ti adhiṭṭhāya “ajja mayā mahantaṃ pāṭihāriyaṃ kataṃ, imasmīṃ nagare piṇḍāya caraṇaṃ appaṭirūpan”ti titthiye madditvā bhikkhusaṅghaparivuto jayappatto viya khattiyo nagarā nikkhamitvā veḷuvanameva gato. Nagaravāsino bahuṃ annapānakhādaniyaṃ ādāya vihāraṃ gantvā mahādānaṃ pavattayiṃsu.

Taṃ divasaṃ sāyanhasamaye dhammasabhaṃ pūretvā sannisinnā bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, āyasmatā ānandena tathāgatassatthāya attano jīvitaṃ pariccajantena dukkaraṃ kataṃ, nāḷāgiriṃ disvā satthārā tikkhattuṃ paṭibāhiyamānopi nāpagato, aho dukkarakārako, āvuso, āyasmā ānando”ti. Satthā “ānandassa guṇakathā pavattati, gantabbaṃ mayā etthā”ti gandhakuṭito nikkhamitvā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando tiracchānayaniyaṃ nibbatopi mamatthāya jīvitaṃ pariccajīyevā”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte mahiṃsakarattṭhe sāgalanagare sāgalo nāma rājā dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā nagarato avidūre ekasmīṃ nesādagāmake aññataro nesādo pāsehi sakuṇe bandhitvā nagare vikkiṇanto jīvikaṃ kappesi. Nagarato ca avidūre āvaṭṭato dvādasayojano mānusiyo nāma padumasaro ahosi pañcavaṇṇapadumasañchanno. Tattha nānappakāro sakuṇasaṅgho otari. So nesādo tattha aniyāmena pāse oḍḍesi. Tasmīṃ kāle dhatarattṭho haṃsarājā channavutihaṃsasahassapari-vāro cittakūṭapabbate suvaṇṇaguhāyaṃ vasati, sumukho nāmassa senāpati

ahosi. Athekadivasam tato hamsayūthā katipayā suvaṇṇahaṃsā mānusiyaṃ saraṃ gantvā pahūtagocare tasmim yathāsukhaṃ vicarivā suhitā cittakūṭaṃ āgantvā dhataratṭhassa ārocesuṃ- “mahārāja, manussapathe (5.0360) mānusiyo nāma padumasaro sampannagocaro, tattha gocaraṃ gaṇhituṃ gacchāmā”ti. So “manussapatho nāma sāsāṅko sappatibhaya, mā vo ruccitthā”ti paṭikkhipitvāpi tehi punappunaṃ vuccamāno “sace tumhākaṃ rucati, gacchāmā”ti sapaṇivāro taṃ saraṃ agamāsi. So ākāsa otaranto pādaṃ pāse pavesentoyeva otari. Athassa pāso pādaṃ ayapaṭṭakena kaḍḍhanto viya ābandhitvā gaṇhi. Athassa “chindissāmi nan”ti ākaḍḍhantassa paṭhamavāre cammaṃ chijji, dutiyavāre maṃsaṃ chijji, tatiyavāre nhāru chijji, pāso aṭṭhiṃ āhacca aṭṭhāsi, lohitaṃ pagghari, balavavedanā pavattiṃsu.

So cintesi- “sacāhaṃ baddharavaṃ ravissāmi, ñātakā me utrastā hutvā gocaraṃ aggaṇhitvā chātajjhataṃ palāyantā dubbalatāya mahāsamudde patissanti”ti. So vedanaṃ adhvāsetvā ñātināṃ yāvadattaṃ caritvā haṃsānaṃ kiḷana-kāle mahantena saddena baddharavaṃ ravi. Taṃ sutvā te haṃsā maraṇabhayatajjiṭā vaggavaggā hutvā cittakūṭābhimukhā pakkamiṃsu. Tesu pakkantesu sumukho haṃsasenāpati “kacci nu kho idaṃ bhayaṃ mahārājassa uppannaṃ, jānissāmi nan”ti vegena pakkhanditvā purato gacchantassa haṃsagaṇassa antare mahāsattaṃ adisvā majjhimahaṃsagaṇaṃ vicini, tathapi adisvā pacchima-haṃsagaṇaṃ vicini, tathapi adisvā “nissaṃsayam tassevedaṃ bhayaṃ uppannaṃ”ti nivattitvā āgacchanto mahāsattaṃ pāse baddhaṃ lohitaṃ dukkhāturaṃ paṅkapiṭṭhe nipannaṃ disvā “mā bhāyi, mahārāja, ahaṃ mama jīvitaṃ pariccajitvā tumhe pāsato mocessāmi”ti vadanto otarivā mahāsattaṃ assāsento va paṅkapiṭṭhe nisīdi. Atha naṃ vīmaṃsanto mahāsatto paṭhamaṃ gāthamāha-

1. “Sumukha anupacinantā, pakkamanti vihaṅgamā;
gaccha tuvampi mā kaṅkhi, natthi baddhe sahāyatā”ti.

Tattha **anupacinantā**ti sinehena ālayavasena anolokentā. **Pakkamantī**ti ete channavuti haṃsasahassā ñātivihāṅgamā maṃ chaḍḍetvā gacchanti, tvampi gaccha, mā idha vāsaṃ ākaṅkhi, evaṅhi

pāsenā baddhe mayi sahāyatā nāma natthi, na hi te ahaṃ idāni kiñci sahāya-
kiccaṃ kātuṃ (5.0361) sakkhissāmi, kiṃ te mayā nirūpakārena, papañcaṃ akatvā
gacchevāti vadati.

Ito paraṃ-

2. “Gacche vāhaṃ na vā gacche, na tena amaro siyaṃ;
sukhitaṃ taṃ upāsivā, dukkhitaṃ taṃ kathaṃ jahe.
3. “Maraṇaṃ vā tayā saddhiṃ, jīvitaṃ vā tayā vinā;
tadeva maraṇaṃ seyyo, yañce jīve tayā vinā.
4. “Nesa dhammo mahārāja, yaṃ taṃ evaṃ gataṃ jahe;
yā gati tuyhaṃ sā mayhaṃ, ruccate vihagādhīpa.
5. “Kā nu pāsenā baddhassa, gati aññā mahānasā;
sā kathaṃ cetayānassa, muttassa tava rucati.
6. “Kaṃ vā tvaṃ passase atthaṃ, mama tuyhañca pakkhima;
ñātinaṃ vāvasiṭṭhānaṃ, ubhinnaṃ jīvitakkhaye.
7. “Yaṃ na kañcanadepiñcha, andhena tamasā gataṃ;
tādise sañcajaṃ pāṇaṃ, kamatthamabhijotaye.
8. “Kathaṃ nu patataṃ seṭṭha, dhamme atthaṃ na bujhasi;
dhammo apacito santo, atthaṃ dasseti pāṇinaṃ.
9. “Sohaṃ dhammaṃ apekkhāno, dhammā catthaṃ samuṭṭhitaṃ;
bhattiñca tayi sampassaṃ, nāvakañkhāmi jīvitaṃ.
10. “Addhā eso sataṃ dhammo, yo mitto mittamāpade.
na caje jīvitassāpi, hetudhammamanussaraṃ.
11. “Svāyaṃ dhammo ca te ciṅṅo, bhaddi ca veditā mayi;
kāmaṃ karassu mayhetāṃ, gacchevānumato mayā.
12. “Api tvevaṃ gate kāle, yaṃ khaṇḍaṃ ñātinaṃ mayā;
tayā taṃ buddhisampannaṃ, assa paramasaṃvutaṃ.
13. “Icchevaṃ (5.0362) mantayantānaṃ, ariyānaṃ ariyavuttinaṃ;
paccadissatha nesādo, āturānamivantako.
14. “Te sattumabhisañcikkha, dīgharattaṃ hitā dijā;
tuṇhīmāsitha ubhaya, na sañcalesumāsānā.
15. “Dhataratṭhe ca disvāna, samuḍḍente tato tato;
abhikkhamatha vegena, dijasattu dijādhipe.
16. “So ca vegenabhikkamma, āsajja parame dije;
paccakamittha nesādo, baddhā iti vicintayaṃ.
17. “Ekaṃva baddhamāsīnaṃ, abaddhañca punāparaṃ;
āsajja baddhamāsīnaṃ, pekkhamānamadīnavaṃ.
18. “Tato so vimatoyeva, paṇḍare ajjhabhāsatha;
pavaḍḍhakāye āsīne, dijasaṅghagaṇādhipe.
19. “Yaṃ nu pāsenā mahatā, baddho na kurute disaṃ;
atha kasmā abaddho tvaṃ, balī pakkhi na gacchasi.
20. “Kiṃ nu tyāyaṃ dijo hoti, mutto baddhaṃ upāsasi;
ohāya sakuṇā yanti, kiṃ eko avahīyasi.

21. “Rājā me so dijāmitta, sakhā pāṇasamo ca me;
neva naṃ vijahissāmi, yāva kālassa pariyāyaṃ.
22. “Kathaṃ panāyaṃ vihaṅgo, nāddasa pāsamoḍḍitaṃ;
padañhettaṃ mahantānaṃ, boddhumarahanti āpadaṃ.
23. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasañkhaye;
atha jālañca pāsāñca, āsajjāpi na bujjhati.
24. “Api tveva mahāpañña, pāsā bahuviddhā tatā;
guyhamāsajja bajjhanti, athevaṃ jīvitakkhaye” ti.-

Imāsaṃ gāthānaṃ sambandho pālinayeneva vedittabbo.

Tattha (5.0363) **gacche vāti**, mahārāja, ahaṃ ito gaccheyyaṃ vā na vā, nāhaṃ tena gamanena vā agamanena vā amaro siyaṃ, ahañhi ito gatopi agatopi maraṇato amuttova, ito pubbe pana sukhitāṃ taṃ upāsivā idāni dukkhitaṃ taṃ kathaṃ jaheyyanti vadati. **Maraṇaṃ vāti** mama agacchantassa vā tayā saddhiṃ maraṇaṃ bhavēyya, gacchantassa vā tayā vinā jīvitaṃ. Tesu dvīsu yaṃ tayā saddhiṃ maraṇaṃ, tadeva me varaṃ, yaṃ tayā vinā jīveyyaṃ, na me taṃ varanti attho. **Ruccateti** yā tava gati nippatti, sāva mayhaṃ ruccati. **Sā kathanti** samma sumukha mama tāva daḥena vālapāsenā baddhassa parahatthaṃ gatassa sā gati ruccatu, tava pana **cetayānassa** sacetanassa paññavato muttassa kathaṃ ruccati.

Pakkhimāti pakkhasampanna. **Ubhinnanti** amhākaṃ dvinnaṃ jīvitakkhaye sati tvaṃ mama vā tava vā avasiṭṭhañātīnaṃ vā kaṃ atthaṃ passasi. **Yaṃ nāti** ettha **na-kāro** upamāne. **Kañcanadepiñchāti** kañcanadvepiñcha, ayameva vā pāṭho, kañcanasadisa-ubhayapakkhāti attho. **Tamasāti** tamasi. **Gatanti** kataṃ, ayameva vā pāṭho. Purimassa **na-kārassa** iminā sambandho, “na katan” ti kataṃ viyāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti- tayi pāṇaṃ cajantepi acajantepi mama jīvitassa abhāvā yaṃ tava pāṇasañcajanaṃ, taṃ andhena tamasi kataṃ viya kiñcīdeva rūpakammaṃ apaccakkhaguṇaṃ, tādisse tava apaccakkhaguṇe pāṇasañcajane tvaṃ pāṇaṃ sañcajanto kamatthaṃ joteyyāsīti.

Dhammo apacito santoti dhammo pūjito mānito samāno. **Atthaṃ dassetīti** vuddhiṃ dasseti. **Apekkhānoti** apekkhanto. **Dhammā catthanti** dhammato ca atthaṃ samuṭṭhitaṃ passanto. **Bhattinti** sinehaṃ. Sataṃ **dhammoti** paṇḍitānaṃ sabhāvo. **Yo mittoti** yo mitto āpadāsu mittāṃ na caje, tassa acajantassa mittassa esa sabhāvo nāma addhā sataṃ dhammo. **Viditāti** pākaṭā jātā. **Kāmaṃ karassūti** etaṃ mama kāmaṃ mayā icchitaṃ mama vacanaṃ karassu. **Api tvevaṃ gate kāletīti** api tu evaṃ gate kāle mayi imasmiṃ ṭhāne pāsena baddhe. **Paramasaṃvutanti** paramaparipuṇṇaṃ.

Icevaṃ mantayantānanti “gaccha, na gacchāmi” ti evaṃ kathentānaṃ **ariyānanti** ācāra-ariyānaṃ. **Paccadissathāti** kāsāyāni nivāsetvā rattamālaṃ piḷandhitvā (5.0364) muggaraṃ ādāya āgacchanto adissatha. **Āturānanti** gilānānaṃ maccu viya. **Abhisañcikkhāti**, bhikkhave, te ubhopi sattaṃ āyantaṃ passivā. **Hitāti** dīgharattaṃ aññamaññassa hitā muducittā. **Na sañcalesumāsānāti** āsanato na calīsu, yathānisinnāva ahesuṃ. Sumukho pana “ayaṃ nesādo āgantvā paharanto maṃ

paṭhamam paharatū”ti cintetvā mahāsattam pacchato katvā nisīdi.

Dhatarattheti haṃse. **Samuddenteti** maraṇabhayena ito cito ca uppatante disvā. **Āsajjāti** itare dve jane upagantvā. **Paccakamitthāti** “baddhā, na baddhā”ti cinto upadhārento akamittha, vegam hāpetvā saṅikam agamāsi. **Āsajja baddhamāsi-** nanti baddham mahāsattam upagantvā nisinnam sumukham. **Adīnavanti-**ādīnava-meva hutvā mahāsattam olokontam disvā. **Vimatoti** kim nu kho abaddho baddhassa santike nisinno, kāraṇam pucchissāmīti vimatijāto hutvāti attho. **Paṇḍa-** reteti haṃse, atha vā parisuddhe nimmale, sampahaṭṭhakañcanaṇṇeti attho. **Pava-** dḍhakāyeti vadḍhitakāye mahāsarīre. **Yaṃ nūti** yaṃ tāva eso mahāpāsena baddho. **Na kurute disanti** palāyanatthāya ekaṃ disaṃ na bhajati, taṃ yuttanti adhippāyo. **Balīti** balasampanno hutvāpi. **Pakkhīti** taṃ ālapati. **Ohāyāti** chaḍḍetvā. **Yantīti** sesasakuṇā gacchanti. **Avahīyasīti** ohīyasi.

Dijāmittāti dijānam amitta. **Yāva kālassa pariyāyanti** yāva maraṇassa vāro āga-cchati. **Katham panāyanti** tvaṃ rājā me soti vadasi, rājāno ca nāma paṇḍitā honti, itipi paṇḍito samāno kena kāraṇena oḍḍitam pāsaṃ na addasa. **Padam hetanti** yasamahattam vā ñāṇamahattam vā pattānam attano āpadabujjhanam nāma padam kāraṇam, tasmā te āpadam boddhumarahanti. **Parābhavoti** avaḍḍhi. **Āsajjā-** pīti upagantvāpi na bujjhati. **Tatāti** vitatā oḍḍitā. **Guyhamāsajjāti** tesu pāsesu yo guḷho paṭicchanno pāso, taṃ āsajja bajjhanti. **Athevanti** atha evam jīvitakkhaye bajjhantevāti attho.

Iti (5.0365) naṃ so kathāsallāpena muduhadayam katvā mahāsattassa jīvitam yācanto gāthamāha-

25. “Api nāyam tayā saddhiṃ, saṃvāsassa sukhudrayo;
api no anumaññāsi, api no jīvitam dade”ti.

Tattha **api nāyanti** api nu ayam. **Sukhudrayoti** sukhaphalo. **Api no anumaññā-** sīti cittakūṭam gantvā ñātake passitum tvaṃ api no anujāneyyāsi. **Api no jīvitam** dadeti api no imāya kathāya uppannavissāso na māreyyāsīti.

So tassa madhurakathāya bajjhitvā gāthamāha-

26. “Na ceva me tvaṃ baddhosi, napi icchāmi te vadham;
kāmam khippamito gantvā, jīva tvaṃ anigho ciraṇ”ti.

Tato sumukho catasso gāthā abhāsi-

27. “Nevāhametamicchāmi, aññatretassa jīvitā;
sace ekena tuṭṭhosi, muñcetaṃ mañca bhakkhaya.

28. “Ārohapariṇāhena, tulyāsmā vayasā ubho;
na te lābhena jīvatthi, etena niminā tuvaṃ.
29. “Tadiṅgha samapekkhassu, hotu giddhi tavamhasu;
maṃ pubbe bandha pāsena, pacchā muñca dijādhipaṃ.
30. “Tāvadeva ca te lābho, katāssa yācanāya ca;
mitti ca dhataratṭhehi, yāvajīvāya te siyā”ti.

Tattha **etanti** yaṃ aññatra etassa jīvitā mama jīvitaṃ, etaṃ ahaṃ neva icchāmi.

Tulyāsmāti samānā homa. **Niminā** tuvanti parivatthehi tvam. **Tavamhasūti** tava amhesu giddhi hotu, kiṃ te etena, mayi lobhaṃ uppādehīti vadati. **Tāvadevāti** tattakoyeva. **Yācanāya cāti** yā mama yācanā, sāva katā assāti attho.

Iti (5.0366) so tāya dhammadesanāya tele pakkhittakappāsapicu viya mudugatahadayo mahāsattaṃ tassa dāyaṃ katvā dadanto āha-

31. “Passantu no mahāsaṅghā, tayā muttaṃ ito gataṃ;
mittāmaccā ca bhaccā ca, puttadārā ca bandhavā.
32. “Na ca te tādisā mittā, bahūnaṃ idha vijjati;
yathā tvam dhataratṭhassa, pāṇasādhāraṇo sakhā.
33. “So te sahāyaṃ muñcāmi, hotu rājā tavānugo;
kāmaṃ khippamito gantvā, ñātimajjhe virocathā”ti.

Tattha **noti** nipātamattaṃ. **Tayā muttanti** imañhi tvaññeva muñcasi nāma, tasmā imaṃ tayā muttaṃ ito cittakūṭapabbataṃ gataṃ mahantā ñātisaṅghā ete ca mittādayo passantu. Ettha ca **bandhavāti** ekalohitasambandhā. **Vijjati** vijjanti. **Pāṇasādhāraṇoti** sādharmaṇapāṇo avibhattajīviko, yathā tvam etassa sakhā, etādisā aññesaṃ bahūnaṃ mittā nāma na vijjanti. **Tavānugoti** etaṃ dukkhitaṃ ādāya purato gacchantassa tava ayaṃ anugo hotūti.

Evaṃ vatvā pana nesādaputto mettacittena mahāsattaṃ upasaṅkamitvā bandhanaṃ chinditvā āliṅgitvā sarato nikkhāmetvā saratīre taruṇadabbatiṇapiṭṭhe nisīdāpetvā pāde bandhanapāsaṃ muducittena saṅikaṃ mocetvā dūre khipitvā mahāsatte balavasinehaṃ paccupaṭṭhāpetvā mettacittena udakaṃ ādāya lohitaṃ dhovitvā punappaṇaṃ parimajji. Tassa mettacittānubhāvena bodhisattassa pāde sirā sirāhi, maṃsaṃ maṃsena, cammaṃ cammena ghaṭitaṃ, tāvadeva pādo saṃruḷho sañjātachavisañjātalomo ahosi abaddhapādena nibbiseso. Bodhisatto sukhito pakatibhāveneva nisīdi. Atha sumukho attānaṃ nissāya mahāsattassa sukhitabhāvaṃ disvā sañjātasomanasso nesādassa thutimakāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

34. “So (5.0367) patīto pamuttana, bhattunā bhattugāravo;
ajjhabhāsatha vakkaṅgo, vācaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇaṃ.
35. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
yathāhamajja nandāmi, muttaṃ disvā dijādhipan”ti.

Tattha **vakkaṅgoti** vaṅkagīvo.

Evaṃ luddassa thutiṃ katvā sumukho bodhisattaṃ āha- “mahārāja, iminā amhākaṃ mahā-upakāro kato, ayañhi amhākaṃ vacanaṃ akatvā kiḷāhaṃse no katvā issarānaṃ dento bahuṃ dhanam labheyya, māretvā maṃsaṃ vikkiṇanto

mūlampi labhetha, attano pana jīvitam anoloketvā amhākaṃ vacanaṃ akari, imaṃ rañño santikaṃ netvā sukhajīvitam karomā”ti. Mahāsatto sampañcchi. Sumukho attano bhāsāya mahāsattena saddhiṃ kathetvā puna manussabhāsāya ludda-puttam āmantetvā “samma, tvam kimattham pāse oḍḍesi”ti pucchitvā “dhanatthan”-ti vutte “evam sante amhe ādāya nagaram pavisitvā rañño dassehi, bahum te dhanam dāpessāmī”ti vatvā āha-

36. “Ehi tam anusikkhāmi, yathā tvamapi lacchase;
lābham tavāyam dhatarattho, pāpam kiñci na dakkhati.

37. “Khippamantepuram netvā, rañño dassehi no ubho;
abaddhe pakatibhūte, kāje ubhayato ṭhite.

38. “Dhataratthā mahārāja, haṃsādhipatino ime;
ayañhi rājā haṃsānaṃ, ayam senāpatitaro.

39. “Asaṃsayam imaṃ disvā, haṃsarājāṃ narādhipo.
patīto sumano vitto, bahum dassati te dhanan”ti.

Tattha **anusikkhāmīti** anusāsāmi. **Pāpanti** lāmakam. **Rañño dassehi no ubhoti** amhe ubhopi rañño dassehi. Ayam bodhisattassa paññāpabhāvadassanattam, attano mittadhammassa āvibhāvanattam, luddassa dhanalābhattam, rañño sīlesu patitthāpanatthañcāti catūhi kāraṇehi (5.0368) evamāha. **Dhataratthāti** netvā ca pana rañño evam ācikkheyyāsi, “mahārāja, ime dhataratthakule jātā dve haṃsādhipatino, etesu ayam rājā, itaro senāpatī”ti. Iti nam sikkhāpesi. “**Patīto**”ti-ā-dīni tīṇipi tuṭṭhākāravevacanāneva.

Evam vutte luddo, “sāmi, mā vo rājadassanaṃ rucci, rājāno nāma calacittā, kiḷāhaṃse vā vo kareyyum mārāpeyyum vā”ti vatvā, “samma, mā bhāyi, aham tādisaṃ kakkhaḷam luddam lohitapāṇiṃ dhammakathāya mudukaṃ katvā mama pādesu pātesim, rājāno nāma puññavanto paññavanto ca subhāsidadubbhāsitaññū ca, khippam amhe rañño dassehi”ti vutte “tena hi mā mayham kujjhittha, aham avassaṃ tumhākaṃ ruciyā nemī”ti vatvā ubhopi kājam āropetvā rājakulam gantvā rañño dassetvā raññā puṭṭho yathābhūtam ārocesi. Tamattham pakāsento satthā āha-

40. “Tassa tam vacanaṃ sutvā, kammunā upapādayi;
khippamantepuram gantvā, rañño haṃse adassayi;
abaddhe pakatibhūte, kāje ubhayato ṭhite.

41. “Dhataratthā mahārāja, haṃsādhipatino ime;
ayañhi rājā haṃsānaṃ, ayam senāpatitaro;

42. “Katham panime vihaṅgā, tava hatthattamāgatā;
katham luddo mahantānaṃ, issare idha ajjhagā.

43. “Vihitā santime pāsā, pallalesu janādhipa;
yam yadāyatanaṃ maññe, dijānaṃ paṇarodhanaṃ.

44. “Tādisaṃ pāsamāsajja, haṃsarājā abajjhatha;
tam abaddho upāsino, mamāyam ajjhabhāsatha.

45. “Sudukkaram anariyebhi, dahate bhāvamuttamaṃ;
bhatturatthe parakkanto, dhammayutto vihaṅgamo.

46. “Attanāyaṃ cajitvāna, jīvitam jīvitāraho;
anutthunanto āsīno, bhattu yācittha jīvitam.
47. “Tassa (5.0369) taṃ vacanaṃ sutvā, pasādamahamajjhagā;
tato naṃ pāmuciṃ pāsā, anuññāsiṃ sukhena ca.
48. “So patīto pamuttēna, bhattunā bhattugāravo;
ajjhabhāsatha vakkaṅgo, vācam kaṇṇasukham bhaṇam.
49. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
yathāhamajja nandāmi, muttam disvā dijādhipam.
50. “Ehi taṃ anusikkhāmi, yathā tvamapi lacchase;
lābham tavāyaṃ dhatarattho, pāpam kiñci na dakkhati.
51. “Khippamantepuram netvā, rañño dassehi no ubho;
abaddhe pakatibhūte, kāje ubhayato tthite.
52. “Dhataratthā mahārāja, haṃsādhipatino ime;
ayañhi rājā haṃsānam, ayam senāpatītarō.
53. “Asaṃsayam imam disvā, haṃsarājāṃ narādhipo;
patīto sumano vitto, bahum dassati te dhanam.
54. “Evametassa vacanā, ānītāme ubho mayā;
ettheva hi ime āsum, ubho anumatā mayā.
55. “Soyam evam gato pakkhī, dijo paramadhammiko;
mādisassa hi luddassa, janayeyyātha maddavam.
56. “Upāyanañca te deva, nāññam passāmi edisam;
sabbasākuṇikāgāme, taṃ passa manujādhipā”ti.

Tattha **kammunā upapādayīti** yaṃ so avaca, taṃ karonto kāyakammena sampādesi. **Gantvāti** haṃsarājena nisinnakājakoṭiṃ uccataram, senāpatinā nisinnakājakoṭiṃ thokam nīcam katvā ubhopi te ukkhipitvā “haṃsarājā ca senāpati ca rājānam passitum gacchanti, ussaratha ussarathā”ti janam ussārento “evarūpā nāma sobhaggappattā suvaṇṇavaṇṇā haṃsarājāno na diṭṭhapubbā”ti muduhadāyesu manussesu pasamsantesu (5.0370) khippamantepuram gantvā. **Adassayīti** “haṃsarājāno tumhe daṭṭhum āgatā”ti rañño ārocāpetvā tena tuṭṭhacittena “āgacchantū”ti pakkosāpito abhiharitvā dassesi. **Hatthattanti** hatthesu āgataṃ, pattanti vuttam hoti. **Mahantānanti** yasamahantappattānam suvaṇṇavaṇṇānam dhataratthahaṃsānam issare sāmīno katham tvam luddo hutvā adhigatoti pucchati. “Issaramidhamajjhagā”tipi pātho, etesam issariyam tvam katham ajjhagāti attho.

Vihitāti yojitā. **Yaṃ yadāyatanaṃ maññeti,**

mahārāja, yaṃ yaṃ samosaraṇaṭṭhānaṃ dijānaṃ pāṇarodhanaṃ jīvitakkhaya-
karaṃ maññāmi, tattha tattha mayā pallalesu pāsā vihitā. **Tādisanti** mānusiya-
sare tathāvidhaṃ pāṇarodhanaṃ mayā vihitāṃ pāsaṃ. **Tanti** taṃ etaṃ tattha baddhaṃ.
Upāsinoti attano jīvitaṃ agaṇetvā upagantvā nisinno. **Mamāyanti** maṃ ayaṃ senā-
pati **ajjhabhāsatha**, mayā saddhiṃ kathesi. **Sudukkaranti** tasmiṃ khaṇe esa amhā-
disehi anariyehi sudukkaraṃ akāsi. Kiṃ tanti? **Dahate bhāvamuttamaṃ**, attano
uttamaṃ ajjhāsayaṃ dahati vidahati pakāseti. **Attanāyanti** attano ayaṃ. **Anutthuna-**
ntoti bhattuguṇe vaṇṇento tassa jīvitaṃ muñcāti maṃ yāci.

Tassāti tassa tathā yācantassa. **Sukhena cāti** yathāsukhena citta-kūṭaṃ gantvā
ñātisaṅghaṃ passathāti ca anujāniṃ. **Ettheva hīti** mayā pana ime dve ettha mānu-
siyasareyeva citta-kūṭagamanāya anumatā ahesuṃ. **Evaṃ gatoti** evaṃ sattu
hatthagato. **Janayeyyātha maddavanti** attani mettacittaṃ janesi. **Upāyananti**
paṇṇākāraṃ. **Sabbasākuṇikāgāmeti** sabbasmimpi sākuṇikagāme nāhaṃ aññaṃ
tava evarūpaṃ kenaci sākuṇikena ābhatapubbaṃ upāyanaṃ passāmi. **Taṃ**
passāti taṃ mayā ābhataṃ upāyanaṃ passa manujādhipāti.

Evaṃ so ṭhitakova sumukhassa guṇaṃ kathesi. Tato rājā haṃsarañño mahā-
rahaṃ āsanaṃ, sumukhassa ca suvaṇṇabhaddapīṭhakaṃ dāpetvā tesāṃ tattha
nisinnānaṃ suvaṇṇabhājanehi lājamadhuphāṇitādīni dāpetvā niṭṭhite pānabhoja-
nakicce añjaliṃ paggayha mahāsattaṃ dhammakathaṃ yācitvā (5.0371) suvaṇṇa-
pīṭhake nisīdi. So tena yācito paṭisanthāraṃ tāva akāsi. Tamatthaṃ pakāseto
satthā āha-

57. “Disvā nisinnaṃ rājānaṃ, pīṭhe sovaṇṇaye subhe;
ajjhabhāsatha vakkaṅgo, vācaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇaṃ.
58. “Kacci nu bhoto kusalaṃ, kacci bhoto anāmayāṃ;
kacci raṭṭhamidaṃ phitaṃ, dhammena manusāsasi.
59. “Kusalañceva me haṃsa, atho haṃsa anāmayāṃ;
atho raṭṭhamidaṃ phitaṃ, dhammena manusāsahaṃ.
60. “Kacci bhoto amaccesu, doso koci na vijjati;
kacci ca te tavatthesu, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ.
61. “Athopi me amaccesu, doso koci na vijjati;
athopi te mamatthesu, nāvakaṅkhanti jīvitaṃ.
62. “Kacci te sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
puttarūpayasūpetā, tava chandavasānugā.
63. “Atho me sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
puttarūpayasūpetā, mama chandavasānugā” ti.

Tattha **rājānanti** sāgalarājānaṃ. **Vakkaṅgoti** haṃsarājā. **Dhammena manusāsa-**
sīti dhammena anusāsasi. **Dosoti** aparādhō. **Tavatthesūti** uppannesu tava yuddhā-
dīsū atthesu. **Nāvakaṅkhantīti** uraṃ datvā pariccajantā kicci attano jīvitaṃ na
patthenti, jīvitañca cajitvā tavevatthaṃ karonti. **Sādīsīti** samānajātikā. **Assavāti**
vacanasampannicchikā. **Puttarūpayasūpetāti** puttehi ca rūpena ca yasena ca upetā.
Tava chandavasānugāti kacci tava ajjhāsayaṃ tava vasaṃ anuvattati, na attano
cittavasena vattatīti pucchati.

Evaṃ bodhisattena paṭisanthāre kate puna rājā tena saddhiṃ kathento āha-

64. “Bhavantaṃ (5.0372) kacci nu mahā-sattuhatthattaṃ gato;
dukkhamāpajji vipulaṃ, tasmim paṭhamamāpade.

65. “Kacci yantāpatitvāna, daṇḍena samapothayi;
evametesam jammānaṃ, pātikaṃ bhavati tāvade.

66. “Khemamāsi mahārāja, evamāpadiyā sati;
na cāyaṃ kiñci rasmāsu, sattūva samapajjatha.

67. “Paccagamittha nesādo, pubbeva ajjhabhāsatha;
tadāyaṃ sumukhoyeva, paṇḍito paccabhāsatha.

68. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, pasādamayamajjhagā;
tato maṃ pāmucī pāsā, anuññāsi sukhena ca.

69. “Idaṅca sumukheneva, etadatthāya cintitaṃ;
bhoto sakāsegamanaṃ, etassa dhanamicchatā.

70. “Svāgatañcevidaṃ bhavataṃ, patīto casmi dassanā;
eso cāpi bahuṃ vittaṃ, labhataṃ yāvadicchatī”ti.

Tattha **mahāsattuhatthattaṃ gatoti** mahantassa sattuno hatthattaṃ gato. **Āpatitvānāti** upadhāvitvā. **Pātikanti** pākatikaṃ, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti-
etesañhi jammānaṃ tāvadeva evaṃ pākatikaṃ hoti, sakuṇe daṇḍena pothetvā
jīvitakkhayaṃ pāpento dhanavetanaṃ labhatīti. **Kiñci rasmāsūti** kiñci amhesu.
Sattūvāti sattu viya. **Paccagamitthāti**, mahārāja, esa amhe disvā baddhāti
saññāya thokaṃ osakkittha. **Pubbevāti** ayameva paṭhamaṃ ajjhabhāsi. **Tadāti**
tasmim kāle. **Etadatthāyāti** etassa nesādaputtassa atthāya cintitaṃ. **Dhanamiccha-**
tāti etassa dhanam icchantena tava santikaṃ amhākaṃ āgamaṃ cintitaṃ.
Svāgatañcevidanti mā bhonto cintayantu, bhavataṃ idaṃ idhāgamaṃ svāgata-
meva. **Labhatanti** labhatu.

Evañca (5.0373) pana vatvā rājā aññataraṃ amaccaṃ oloketvā “kiṃ karomi
devā”ti vutte “imaṃ nesādaṃ kappitakesamassuṃ nhātānulittaṃ sabbālaṅkārapa-
ṭimaṇḍitaṃ kāretvā ānehī”ti vatvā tena tathā katvā ānītassa tassa saṃvacchare
saṃvacchare satasahassuṭṭhānakaṃ gāmaṃ, dve vīthiyo gahetvā ṭhitaṃ
mahantaṃ gehaṃ, rathavarañca, aññañca bahuṃ hiraññasuvaṇṇaṃ adāsi.
Tamattaṃ āvikaronto satthā āha-

71. “Santappayitvā nesādaṃ, bhogehi manujādhipo;
ajjhabhāsatha vakkaṅgaṃ, vācaṃ kaṇṇasukhaṃ bhaṇan”ti.

Atha mahāsatto rañño dhammaṃ desesi. So tassa dhammakathaṃ sutvā tuṭṭha-
hadayo “dhammakathikassa sakkāraṃ karissāmi”ti setacchattaṃ datvā rajjaṃ
paṭicchāpento āha-

72. “Yaṃ khalu dhammamādhīnaṃ, vaso vattati kiñcanaṃ;
sabbatthissariyaṃ bhavataṃ, pasāsatha yadicchatha.

73. “Dānatthaṃ upabhottuṃ vā, yaṃ caññaṃ upakappati;
etaṃ dadāmi vo vittaṃ, issariyaṃ vissajāmi vo”ti.

Tattha **vaso vattatīti** yattha mama vaso vattati. **Kiñcananti** taṃ appamattakampi.
Sabbatthissariyanti sabbam bhavataṃyeva issariyaṃ atthu. **Yaṃ caññaṃ upaka-**

ppatīti puññakāmatāya dānattham vā chattam ussāpetvā rajjameva upabhottum vā yaṃ vā aññaṃ tumhākaṃ rucati, taṃ karotha, etaṃ dadāmi vo vittaṃ, saddhiṃ-veva setacchattena mama santakaṃ issariyaṃ vissajjāmi voti.

Atha mahāsatto rañña dinnam setacchattam puna tasseva adāsi. Rājāpi cintesi-“haṃsarañño tāva me dhammakathā sutā, luddaputtana pana ‘ayaṃ sumukho mudhurakatho’ti ativiya vaṇṇito, imassapi dhammakatham sossāmi”ti. So tena saddhiṃ sallapanto anantaram gāthamāha-

74. “Yathā ca myāyaṃ sumukho, ajjhabhāseyya paṇḍito;
kāmasā buddhisampanno, taṃ myāssa paramappiyan”ti.

Tattha (5.0374) **yathāti** yadi. Idaṃ vuttaṃ hoti- yadi ca me ayaṃ sumukho paṇḍito buddhisampanno kāmasā attano ruciyā ajjhabhāseyya, taṃ me paramappiyaṃ assāti.

Tato sumukho āha-

75. “Ahaṃ khalu mahārāja, nāgarājārivantaram;
paṭivattum na sakkomi, na me so vinayo siyā.

76. “Amhākañceva so seṭṭho, tvañca uttamasattavo;
bhūmipālo manussindo, pūjā bahūhi hetubhi.

77. “Tesaṃ ubhinnaṃ bhaṇataṃ, vattamāne vinicchaye;
nantaram pativattabbaṃ, pessena manujādhipā”ti.

Tattha **nāgarājārivantaranti** peḷāya abbhantaram pavitṭho nāgarājā viya. **Paṭiva-**
ttunti tumhākaṃ dvinnaṃ antare vattum na sakkomi. **Na me soti** sace vadeyyaṃ,
na me so vinayo bhaveyya. **Amhākañcevāti** channavutiyā haṃsasahassānaṃ. **Utt-**
masattavoti uttamasatto. **Pūjāti** ubho tumhe mayhaṃ bahūhi kāraṇehi pūjārahā
ceva paṃsārahā ca. **Pessenāti** veyyāvaccakarena sevakena.

Rājā tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭhahadayo “nesādaputto taṃ vaṇṇeti, na aññaena tumhādisena madhuradhammakathikena nāma bhavitabban”ti vatvā āha-

78. “Dhammena kira nesādo, paṇḍito aṇḍajo iti;
naheva akatattassa, nayo etādiso siyā.

79. “Evaṃ aggapakatimā, evaṃ uttamasattavo;
yāvatatthi mayā diṭṭhā, nāññaṃ passāmi edisaṃ.

80. “Tuṭṭhosmi vo pakatiyā, vākyena madhurena ca;
eso cāpi mamacchando, ciraṃ passeyya vo ubho”ti.

Tattha (5.0375) **dhammenāti** sabhāvena kāraṇena. **Akatattassāti** asampādita-a-
ttabhāvassa mittadubbhissa. **Nayoti** pañña. **Aggapakatimāti** aggasabhāvo. **Uttama-**
sattavoti uttamasatto. **Yāvatatthīti** yāvatā mayā diṭṭhā nāma atthi. **Nāññanti** tasmim
mayā diṭṭhaṭṭhāne aññaṃ

evarūpaṃ na passāmi. **Tuṭṭhosmi vo pakatiyāti** samma haṃsarāja ahaṃ pakatiyā paṭhamameva tumhākaṃ dassanena tuṭṭho. **Vākyenāti** idāni pana vo madhuravacanena tuṭṭhosmi. **Ciraṃ passeyya voti** idheva vasāpetvā muhuttampi avippavā-santo ciraṃ tumhe passeyyanti esa me chandoti vadati.

Tato mahāsatto rājānaṃ pasamsanto āha-

81. “Yaṃ kiccaṃ parame mitte, katamasmāsu taṃ tayā;
pattā nissaṃsayāṃ tyāmhā, bhattirasmāsu yā tava.
82. “Aduñca nūna sumahā, ñātisaṅghassa mantaraṃ;
adassanena asmākaṃ, dukkhaṃ bahūsu pakkhisu.
83. “Tesaṃ sokavighātāya, tayā anumatā mayaṃ;
taṃ padakkhiṇato katvā, ñātiṃ passemurindama.
84. “Addhāhaṃ vipulaṃ pītiṃ, bhavataṃ vindāmi dassanā;
eso cāpi mahā attho, ñativissāsanā siyā” ti.

Tattha **katamasmāsūti** kataṃ amhesu. **Pattā nissaṃsayāṃ tyāmhāti** mayaṃ nissaṃsayena tayā pattāyeva. **Bhattirasmāsu yā tavāti** yā tava amhesu bhatti, tāya bhattiyā mayaṃ tayā asaṃsayena pattāyeva, na ca vippayuttā, vippavu-ṭṭhāpi saḥavāsino yeva nāma mayanti dīpeti. **Aduñca nūna sumahāti** etañca ekaṃ-seneva sumahantaṃ. **Ñātisaṅghassa mantaranti** amhehi dvīhi janehi virahitassa mama ñātisaṅghassa antaraṃ chiddaṃ. **Asmākanti** amhākaṃ dvinnaṃ adassanena bahūsu pakkhisu dukkhaṃ uppannaṃ. **Passemurindamāti** passeyyāma arindama. **Bhavatanti** bhoto dassanena. **Eso cāpi mahā atthoti** yā esā ñātisaṅghasa-ṅkhātā ñativissāsanā siyā, eso cāpi mahanto atthopi.

Evaṃ vutte rājā tesaṃ gamanaṃ anujāni. Mahāsattopi rañño pañcavidhe dussīlye ādīnavaṃ, sīle ca ānisaṃsaṃ kathetvā “imaṃ sīlaṃ rakkha, dhammena (5.0 rajjaṃ kārehi, catūhi saṅgahavatthūhi janaṃ saṅgaṇhāhi” ti ovaditvā cittakūṭaṃ agamāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

85. “Idaṃ vatvā dhataratṭho, haṃsarājā narādhipaṃ;
uttamaṃ javamanvāya, ñātisaṅghaṃ upāgamuṃ.
86. “Te aroge anuppatte, disvāna parame dije;
kekāti makaruṃ haṃsā, puthusaddo ajāyatha.
87. “Te patitā pamuttana, bhattunā bhattugāravā;
samantā parikirimsu, aṇḍajā laddhapaccayā” ti.

Tattha **upāgamunti** aruṇuggamanavelāyameva lājamadhuphāṇitādīni paribhu-ñjitvā raññā ca deviyā ca dvīhi suvaṇṇatālavaṇṭhehi ukkhipitvā gandhamālādīhi katasakkārā tālavaṇṭhehi otaritvā rājānaṃ padakkhiṇaṃ katvā vehāsaṃ uppatitvā raññā añjaliṃ paggayha “gacchatha sāmīno” ti vutte sīhapañjarena nikkhantā utta-mena javena gantvā ñātigaṇaṃ upāgamimsu. **Parameti** uttame. **Kekāti** attano sabhāvena “kekā” ti saddamakamsu. **Bhattugāravāti** bhattari sagāravā. **Parikirim-sūti** bhattuno muttabhāvena tuṭṭhā taṃ bhattāraṃ samantā parivārayimsu. **Laddha-paccayāti** laddhapatiṭṭhā.

Evaṃ parivāretvā pana te haṃsā “kathaṃ muttosi, mahārājā” ti pucchiṃsu. Mahāsatto sumukhaṃ nissāya muttabhāvaṃ, sāgalarājaluddaputtehi kataka-

mmañca kathesi. Taṃ sutvā tuṭṭho haṃsagaṇo “sumukhasenāpati ca rājā ca luddaputto ca sukhitā niddukkhā ciram jīvantū”ti thutimakāsi. Tamattham pakā-sento satthā osānagāthamāha-

88. “Evaṃ mittavataṃ atthā, sabbe honti padakkhiṇā;
haṃsā yathā dhataratṭhā, ñātisaṅghaṃ upāgamun”ti.

Tattha **mittavatanti** kalyāṇamittasampannānaṃ. **Padakkhiṇā**ti sukhanipphattino vuḍḍhiyuttā. **Dhataratṭhā**ti haṃsarājā sumukho rañṇā ceva luddaputtena cāti dvīhi evaṃ ubhopi te dhataratṭhā kalyāṇamittasampannā yathā ñātisaṅghaṃ upā-gamuṃ (5.0377), ñātisaṅgha-upagamanasaṅkhāto nesam attho padakkhiṇo jāto, evaṃ aññesampi mittavataṃ atthā padakkhiṇā hontīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na bhikkhave idāneva, pubbepānando mamatthāya jīvitaṃ pariccajī”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā nesādo channo ahosi, rājā sārīputto, sumukho ānando, channavuti haṃsasahassā buddhaparisā, haṃsarājā pana ahameva ahosin”ti.

Cūlahamṣajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[534] 2. Mahāhamṣajātakavaṇṇanā

Ete haṃsā pakkamantīti idam satthā veḷuvane viharanto ānandatherassa jīvita-pariccāgameva ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā vuttasadisameva, idha pana satthā atītaṃ āharanto idamāhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ saṃyamassa nāma bārāṇasirañño khemā nāma aggama-hesī ahosi. Tadā bodhisatto navutihamṣasahassaparivuto cittakūṭe vihāsi. Atheka-divasaṃ khemā devī paccūsasamaye supinaṃ addasa. Suvaṇṇavaṇṇā haṃsā āgantvā rājapallaṅke nisīditvā madhurassarena dhammakathaṃ kathesuṃ. Deviyā sādhu-kāraṃ datvā dhammaṃ suṇantiyā dhammassavanena atittāya eva ratti vibhāyi. Haṃsā dhammaṃ kathetvā sīhapañjarena nikkhamitvā agamaṃsu. Sā vegenuṭṭhāya “palāyamāne haṃse gaṇhatha gaṇhathā”ti vatvā hatthaṃ pasā-rentīyeva pabujjhi. Tassā kathaṃ sutvā paricārikāyo “kuhiṃ haṃsā”ti thokaṃ avahasiṃsu. Sā tasmīṃ khaṇe supinabhāvaṃ ñatvā cintesi- “ahaṃ abhūtaṃ na passāmi, addhā imasmīṃ loke suvaṇṇavaṇṇā haṃsā bhavissanti, sace kho pana ‘suvaṇṇahaṃsānaṃ dhammaṃ sotukāmāmhī’ti rājānaṃ vakkhāmi, ‘amhehi suva-ṇṇahaṃsā nāma na diṭṭhapubbā, haṃsānañca kathā nāma abhūtāyevā’ti vatvā nirussukko bhavissati, ‘dohaḷo’ti vutte pana yena kenaci upāyena pariyesissati, evaṃ me manoratho samijjhissati”ti. Sā gilānālayaṃ dassetvā paricārikānaṃ saññaṃ datvā nipajji.

Rājā (5.0378) rājāsane nisinno tassā dassanavelāya taṃ adisvā “kahaṃ, khemā devī”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā tassā santikaṃ gantvā sayanekadesse nisīditvā piṭṭhiṃ parimajjanto “kiṃ te aphāsukan”ti pucchi. “Deva aññaṃ aphā-sukaṃ natthi, dohaḷo pana me uppanno”ti. Tena hi “bhaṇa, devi, yaṃ icchasi, taṃ sīghaṃ te upanāmessāmi”ti. “Mahārāja, ahamekassa suvaṇṇahaṃsassa samu-

ssitasetacchatte rājapallaṅke nisinnassa gandhamālādīhi pūjaṃ katvā sādhu-kāraṃ dadamānā dhammakathaṃ sotumicchāmi, sace labhāmi, iccetaṃ kusalaṃ, no ce, jīvitaṃ me natthī”ti. Atha naṃ rājā “sace manussaloke atthi, labhissasi, mā cintayī”ti assāsetvā sirigabbhato nikkhamma amaccehi saddhiṃ mantesi- “ambho, khemā devī, ‘suaṇṇahaṃsassa dhammakathaṃ sotaṃ labhantī jīvissāmi, alabhantiyā me jīvitaṃ natthī’ti vadati, atthi nu kho suaṇṇavaṇṇā haṃsā”ti. “Deva amhehi neva diṭṭhapubbā na sutapubbā”ti. “Ke pana jāneyyun”ti? “Brāhmaṇā, devā”ti. Rājā brāhmaṇe pakkosāpetvā sakkāraṃ katvā pucchi- “honti nu kho ācariyā suaṇṇavaṇṇā haṃsā”ti? “Āma, mahārāja amhākaṃ mantesumacchā, kakkaṭakā, kacchapā, migā, morā, haṃsāti cha ete tiracchānagatā suaṇṇavaṇṇā hontīti āgatā, tattha dhataratṭhakulahaṃsā nāma paṇḍitā ñāṇasampannā, iti manussehi saddhiṃ satta suaṇṇavaṇṇā hontī”ti.

Taṃ sutvā rājā attamano hutvā “kahaṃ nu kho ācariyā dhataratṭhahaṃsā vasanti”ti pucchitvā “na jānāma, mahārājā”ti vutte “atha ke pana jānissanti”ti vatvā “luddaputtā”ti vutte sabbe attano vijite luddake sannipātāpetvā pucchi- “tātā, suaṇṇavaṇṇā dhataratṭhakulahaṃsā nāma kahaṃ vasanti”ti? Atheko luddo “hima-vante kira, deva, cittakūṭapabbateti no kulaparamparāya kathenti”ti āha. “Jānāsi pana nesam gahaṇūpāyan”ti? “Na jānāmi, devā”ti. “Ke pana jānissanti”ti? Brāhmaṇāti. So brāhmaṇapaṇḍite pakkosāpetvā cittakūṭapabbate suaṇṇavaṇṇānaṃ haṃsānaṃ atthibhāvaṃ ārocetvā “jānātha nu kho tesam gahaṇūpān”ti pucchi. “Mahārāja, kiṃ tehi gantvā gahitehi, upāyena te nagarasamīpaṃ ānetvā gahessāmā”ti. “Ko pana upāyo”ti? “Mahārāja, nagarato avidūre uttarena tigāvutamatte tigāvutappamāṇaṃ khemaṃ nāma saraṃ (5.0379) kārapetvā udakassa pūretvā nānādhaññāni ropetvā pañcavaṇṇapadumasañchannaṃ kārapetvā ekaṃ paṇḍitaṃ nesādaṃ paṭicchāpetvā manussānaṃ upagantaṃ adatvā catūsu kaṇṇesu ṭhitehi abhayaṃ ghoṣāpetha, taṃ sutvā nānāsakuṇā dasa disā otarissanti, tepi haṃsā paramparāya tassa sarassa khemabhāvaṃ sutvā āgacchissanti, atha ne vālapāsehi bandhāpetvā gaṇhāpeyyāthā”ti.

Taṃ sutvā rājā tehi vuttapadese vuttappakāraṃ saraṃ kārapetvā chekaṃ nesādaṃ pakkosāpetvā tassa sahasaṃ dāpetvā “tvaṃ ito paṭṭhāya attano kammaṃ mā kari, puttadāraṃ te ahaṃ posessāmi, tvaṃ appamatto khemaṃ saraṃ rakkhanto manusse paṭikkamāpetvā catūsu kaṇṇesu abhayaṃ ghoṣāpetvā āgatāgate sakuṇe mama ācikkheyyāsi, suaṇṇahaṃsesu āgatesu mahantaṃ sakkāraṃ labhissasi”ti tamassāsetvā khemaṃ saraṃ paṭicchāpesi. So tato paṭṭhāya raññā vuttanayeneva tattha paṭipajji, “khemaṃ saraṃ rakkhati”ti cassa “khemanesādo”tveva nāmaṃ udapādi. Tato paṭṭhāya ca nānappakārā sakuṇā otariṃsu, “khemaṃ nibbhayaṃ saran”ti paramparāghosena nānahaṃsā āgamīṃsu. Paṭhamaṃ tāva tiṇahaṃsā āgamīṃsu, tesam ghosena paṇḍuhaṃsā, tesam ghosena manosilāvaṇṇā haṃsā, tesam ghosena setahaṃsā, tesam ghosena pākahaṃsā āgamīṃsu. Tesu āgatesu khemako rañño ārocesi- “deva, pañcavaṇṇā haṃsā āgantvā sare gocaraṃ gaṇhanti, pākahaṃsānaṃ āgatattā idāni katipāheneva suaṇṇahaṃsā āgamissanti, mā cintayittha, devā”ti.

Taṃ sutvā rājā “aññena tattha na gantabbaṃ, yo gacchissati, hatthapādacheda-
nañca gharavilopañca pāpuṇissati”ti nagara bheriṃ carāpesi. Tato paṭṭhāya tattha
koci na gacchati. Cittakūṭassa panāvidūre kañcanaguḥāyaṃpākahaṃsā vasanti,
tepi mahabbalā. Dhataratṭhakulena saddhiṃ tesam sarīravaṇṇova viseso. Pāka-
haṃsarañño pana dhītā suvaṇṇavaṇṇā ahosi. So taṃ dhataratṭhamahissarassa
anurūpāti tassa pādapariṇāyikāṃ katvā pesesi. Sā tassa piyā ahosi manāpā,
teneva ca kāraṇena tāni dve haṃsakulāni aññamaññaṃ vissāsikāni jātāni.

Athekadivasaṃ (5.0380) bodhisattassa parivārahaṃsā pākahaṃse pucchimṣu-
“tumhe imesu divasesu kahaṃ gocaraṃ gaṇhathā”ti? “Mayaṃ bārāṇasito avidūre
khemasare gocaraṃ gaṇhāma, tumhe pana kuhiṃ āhiṇḍathā”ti. “Asukaṃ
nāmā”ti vutte “kasmā khemasaraṃ na gacchatha, so hi saro ramaṇīyo nānāsaku-
ṇasamākiṇṇo pañcavaṇṇapadumasañchanno nānādhaññaphalasampanno nāna-
ppakārabhamaragaṇanikūjito catūsu kaṇṇesu niccaṃ pavatta-abhayaghosano,
koci naṃ upasaṅkamtuṃ samattho nāma natthi, pageva aññaṃ upaddavaṃ
kātuṃ, evarūpo so saro”ti khemasaraṃ vaṇṇayimṣu. Te tesam vacanaṃ sutvā
“bārāṇasiyā samīpe kira evarūpo khemo nāma saro atthi, pākahaṃsā tattha
gantvā gocaraṃ gaṇhanti, tumhepi dhataratṭhamahissarassa ārocetha, sace anu-
jānāti, mayampi tattha gantvā gocaraṃ gaṇheyāmā”ti sumukhassa kathesuṃ.
Sumukho rañño ārocesi. So cintesi- “manussā nāma bahumāyā kharamantā upā-
yakusalā, bhavitabbamettha kāraṇena, ettakaṃ kālaṃ eso saro natthi, idāni
amhākaṃ gahaṇatthāya kato bhavissati”ti. So sumukhaṃ āha- “mā vo tattha
gamaṇaṃ rucatha, na so saro tehi sudhammatāya kato, amhākaṃ gahaṇatthā-
yeva kato, manussā nāma bahumāyā kharamantā upāyakusalā, tumhe sakeyeva
gocare carathā”ti.

Suvaṇṇahaṃsā “khemamaṃ saram gantukāmamhā”ti dutiyampi tatiyampi sumukhassa ārocesuṃ. So tesamaṃ tattha gantukāmatamaṃ mahāsattassa ārocesi. Atha mahāsatto “mama ñātakā maṃ nissāya mā kilamantu, tena hi gacchāmā”ti navutihamsasahassaparivuto tattha gantvā gocaram gahetvā haṃsakīlam kīlitvā cittakūṭameva paccāgami. Khemako tesamaṃ gocaram caritvā gatakāle gantvā tesamaṃ āgatabhāvaṃ rañño ārocesi. Rājā tuṭṭhacitto hutvā, “samma khemaka, ekaṃ vā dve vā haṃse gaṇhituṃ vāyama, mahantaṃ te yasaṃ dassāmi”ti vatvā paribbayaṃ datvā taṃ uyyojesi. So tattha gantvā cāṭipañjare nisīditvā haṃsānaṃ caraṇaṭṭhānaṃ vīmaṃsi. Bodhisattā nāma nilloluppacārino honti, tasmā mahāsatto otiṇṇaṭṭhānato paṭṭhāya sapadānaṃ sāliṃ khādanto agamāsi. Sesā ito cito ca khādantā vicariṃsu.

Atha (5.0381) luddaputto “ayamaṃ haṃso nilloluppacārī, imaṃ bandhituṃ vaṭṭa-tī”ti cintetvā punadivase haṃsesu saram anotiṇṇesuyeva cāṭipañjare nisinno taṃ ṭhānaṃ gantvā avidūre pañjare attānaṃ paṭicchādetvā chiddena olokento acchi. Tasmim khaṇe mahāsatto navutihamsasahassapurakkhato hiyyo otiṇṇaṭṭhāneyeva otarivā odhiyaṃ nisīditvā sāliṃ khādanto pāyāsi. Nesādo pañjarachiddena olokento tassa rūpasobhaggappattaṃ attabhāvaṃ disvā “ayamaṃ haṃso sakaṭanābhīppamāṇasarīro suvaṇṇavaṇṇo, tīhi rattarājīhi gīvāyaṃ parikkhitto, tisso rājiyo galena otarivā urantarena gatā, tisso pacchābhāgena nibbijhitvā gatā, rattakambalasuttasikkāya ṭhapitakañcanakkhandho viya atirocati, iminā etesaṃ raññā bhavitabbaṃ, imameva gaṇhissāmi”ti cintesi. Haṃsarājāpi bahuṃ gocaram caritvā jalakīlam kīlitvā haṃsagaṇaparivuto cittakūṭameva agamāsi. Iminā niyāme-neva pañca divase gocaram gaṇhi. Chaṭṭhe divase khemako kāḷa-assavālamayaṃ daḷhaṃ mahārajuṃ vaṭṭitvā yaṭṭhiyā pāsamaṃ katvā “sve haṃsarājā imasmim okāse otarissati”ti tathato ñatvā anto-udake yaṭṭhipāsaṃ oḍḍi.

Punadivase haṃsarājā otaranta pādaṃ pāse pavesantoyeva otari. Athassa pāso pādaṃ ayapaṭṭakena kaḍḍhanto viya ābandhitvā gaṇhi. So “chindissāmi nan”-ti vegamaṃ janetvā kaḍḍhitvā pātesi. Paṭhamavāre suvaṇṇavaṇṇamaṃ cammaṃ chijji, dutiyavāre kambalavaṇṇamaṃ maṃsaṃ chijji, tatiyavāre nhāru chijji, catutthavāre pana “pādā chijjeyyumaṃ, rañño pana hīnaṅgatā nāma ananucchavikā”ti na vāyāmaṃ akāsi, balavavedanā ca pavattiṃsu. So cintesi- “sacāhamaṃ baddharavaṃ ravissāmi, ñātakā me ñatrastā hutvā gocaram aggahetvā chātajjhattāva palāyantā dubbalattā samudde patissantī”ti. So vedanaṃ adhivāsetvā pāsavase vattetvā sāliṃ khādanto viya hutvā tesamaṃ yāvadatthaṃ caritvā haṃsakīlam kīlanakāle mahantena saddena baddharavaṃ ravi. Taṃ sutvā haṃsā maraṇabhayaatajjitā vaggavaggā cittakūṭābhīmukhā purimanayeneva pakkamiṃsu.

Sumukhopi (5.0382) heṭṭhā vuttanayeneva cintetvā vicinitvā tīsupi koṭṭhāsesu mahāsattaṃ adisvā “addhā tassevedaṃ bhayaṃ uppannaṃ”ti nivattitvā āgato mahāsattaṃ pāsena baddhaṃ lohitaṃ dukkhāturaṃ paṅkapiṭṭhe nipannaṃ disvā “mā bhāyi, mahārāja, ahaṃ mama jīvitamaṃ pariccajitvā tumhe mocessāmi”ti vadanto otarivā mahāsattaṃ assāsento paṅkapiṭṭhe nisīdi. Mahāsatto “navutihamsasahassesu maṃ chaḍḍetvā palāyantesu ayamaṃ sumukho eka-

kova āgato, kiṃ nu kho luddaputtassa āgatakāle maṃ chaḍḍetvā palāyissati, udāhu no”ti vīmaṃsanavasena lohitaṃakkhito pāsayaṭṭhiyaṃ olambantoyeva tisso gāthā abhāsi-

89. “Ete haṃsā pakkamanti, vakkaṅgā bhayameritā;
harittaca hemavaṇṇa, kāmaṃ sumukha pakkama.

90. “Ohāya maṃ ñātigaṇā, ekaṃ pāsavaṃsā gataṃ;
anapekkhamānā gacchanti, kiṃ eko avahīyasi.

91. “Pateva patataṃ seṭṭha, natthi baddhe sahāyatā;
mā anīghāya hāpesi, kāmaṃ sumukha pakkamā”ti.

Tattha **bhayameritā**ti bhayena eritā bhayaṭṭitā bhayacalitā. Tatiyapade “hari”tipi “hemaṃ”tipi suvaṇṇasseva nāmaṃ. So ca harittacatāya hemavaṇṇo, tena taṃ evaṃ ālapati. **Sumukhā**ti sundaramukha. **Anapekkhamānā**ti tava ñātakā maṃ anolokentā nirālayā hutvā. **Patevā**ti uppatāhiyeva. **Mā anīghāyā**ti ito gantvā patta-bbāya nidukkhābhāvāya vīriyaṃ mā hāpesi.

Taṃ sutvā sumukho “ayaṃ haṃsarājā mama piyamittabhāvaṃ na jānāti, anuppiyabhāṇī mittoti maṃ sallakkheti, sinehabhāvamassa dassessāmī”ti cintetvā catasso gāthā abhāsi-

92. “Nāhaṃ dukkhaparetopi, dhataratṭha tuvaṃ jahe;
jīvitam maraṇam vā me, tayā saddhiṃ bhavissati.

93. “Nāhaṃ (5.0383) dukkhaparetopi, dhataratṭha tuvaṃ jahe;
na maṃ anariyaṃyutte, kamme yojetumarahasi.

94. “Sakumāro sakhātyasmi, sacitte casmi te ṭhito;
ñāto senāpatī tyāhaṃ, haṃsānaṃ pavaruttama.

95. “Kathaṃ ahaṃ vikattissaṃ, ñātimajjhe ito gato;
taṃ hitvā patataṃ seṭṭha, kiṃ te vakkhāmito gato;
idha pāṇaṃ cajissāmi, nānariyaṃ kattumussahe”ti.

Tattha **nāhanti** ahaṃ, mahārāja, kāyikacetāsikena dukkhena phuṭṭhopi taṃ na jahāmi. **Anariyaṃyutte**ti mittadubbhīhi ahirikehi kattabbatāya anariyabhāvena saṃyutte. **Kammeti** taṃ jahitvā pakkamanakamme. **Sakumāro**ti samānakumāro, ekadivaseneva paṭisandhiṃ gahetvā ekadivase aṇḍakosaṃ padāletvā ekato vaḍḍhitakumāroti attho. **Sakhātyasmi**ti ahaṃ te dakkhiṇakkhisamo piyasahāyo. **Sacitteti** tava sake citte ahaṃ ṭhito tava vase vattāmi, tayi jīvante jīvāmi, na jīvante na jīvāmīti attho. “Saṃcitteti”tipi pāṭho, tava citte ahaṃ saṅṭhito suṭṭhu ṭhitoti attho. **Ñātoti** sabbahaṃsānaṃ antare paññāto. **Vikattissanti** “kuhiṃ haṃsarājā”ti pucchito ahaṃ kinti kathessāmi. **Kiṃ te vakkhāmīti** te tava pavattiṃ pucchante haṃsagaṇe kiṃ vakkhāmi.

Evaṃ sumukhena catūhi gāthāhi sīhanāde nadite tassa guṇaṃ pakāsento mahāsatto āha-

96. “Eso hi dhammo sumukha, yaṃ tvaṃ ariyapathe ṭhito;
yo bhattāraṃ sakhāraṃ maṃ, na pariccattumussahe.

97. “Taṃhi me pekkhamānassa, bhayaṃ na tveva jāyati;
adhigacchasi tvaṃ mayhaṃ, evaṃbhūtassa jīvitan”ti.

Tattha **eso dhammoti** esa porāṇakapaṇḍitānaṃ sabhāvo. **Bhattāraṃ sakhāraṃ manti** sāmikañca sahāyañca maṃ. **Bhayanti** cittutrāso mayhaṃ na jāyati, cittakūṭa-pabbate haṃsagaṇamajjhe ṭhito viya homi. **Mayhanti** mama jīvitam tvaṃ labhāpe-ssasi.

Evam (5.0384) tesam kathentānaññeva luddaputto sarapariyante ṭhito haṃse tīhi khandhehi palāyante disvā “kiṃ nu kho”ti pāsattānaṃ olokeno bodhisattam pāsayaṭṭhiyaṃ olambantaṃ disvā sañjātasomanasso kacchaṃ daḷhaṃ bandhitvā muggaraṃ gahetvā kappuṭṭhānaggi viya avattharamāno paṇhiyā akkantakalale uparisīsenā gantvā purato patante vegena upasaṅkami. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

98. “Iccevaṃ mantayantānaṃ, ariyānaṃ ariyavuttinaṃ;
daṇḍamādāya nesādo, āpatī turito bhusaṃ.

99. “Tamāpatantaṃ disvāna, sumukho atibrūhayi;
aṭṭhāsi purato rañño, haṃso vissāsayaṃ byathaṃ.

100. “Mā bhāyi patataṃ seṭṭha, na hi bhāyanti tādisā;
ahaṃ yogaṃ payuñjissaṃ, yuttaṃ dhammūpasañhitaṃ;
tena pariyāpadānena, khippaṃ pāsā pamokkhasī”ti.

Tattha **ariyavuttinanti** ariyācāre vattamānānaṃ. **Bhusanti** daḷhaṃ balavaṃ. **Atibrūhayīti** anantaragāthāya āgataṃ “mā bhāyī”ti vacanaṃ vadanto atibrūhesi mahāsaddaṃ nicchāresi. **Aṭṭhāsīti** sace nesādo rājānaṃ paharissati, ahaṃ pahāraṃ sampaṭicchissāmīti jīvitam pariccajivā purato aṭṭhāsi. **Vissāsayanti** vissā-sento assāsento. **Byathanti** byathitaṃ bhītaṃ rājānaṃ “mā bhāyī”ti iminā vaca-
nena vissāsento. **Tādisāti** tumhādisā ñāṇavīriyasampannā. **Yoganti** ñāṇavīriya-
yogaṃ. **Yuttanti** anucchavikaṃ. **Dhammūpasañhīti** kāraṇanissitaṃ. **Tena pariyā-
padānenāti** tena mayā payuttena yogena parisuddhena. **Pamokkhasīti** mucci-
ssasi.

Evam sumukho mahāsattaṃ assāsetvā luddaputtassa santikaṃ gantvā madhuraṃ mānusiṃ vācaṃ nicchārento, “samma, tvaṃ konāmosī”ti pucchitvā “suvanṇavaṇṇahaṃsarāja, ahaṃ khemako nāmā”ti vutte, “samma khemaka, ‘tayā oḍḍitavālapāse yo vā so vā haṃso baddho’ti saññaṃ mā kari, navutiyā haṃsasa-hassānaṃ pavaro dhatarattāhaṃsarājā te pāse (5.0385) baddho, ñāṇasīlacāra-sampanno saṅgāhakapakke ṭhito, na taṃ māretuṃ yutto, ahaṃ tava iminā katta-bbakiccaṃ karissāmi, ayampi suvaṇṇavaṇṇo, ahampi tatheva, ahaṃ etassatthāya attano jīvitam pariccajissāmi, sace tvaṃ etassa pattāni gaṇhitukāmosi, mama pattāni gaṇha, athopi cammamaṃsanhāru-aṭṭhīnamaññataraṃ gaṇhitukāmosi, mameva sarīrato gaṇha, atha naṃ kīḷahaṃsaṃ kātukāmosi, maññeva kara, jīva-
ntameva vikkiṇitvā sace dhanam uppādetukāmosi, maṃ jīvantameva vikkiṇitvā dhanam uppādehi, mā etaṃ ñāṇadiguṇasaṃyuttaṃ haṃsarājānaṃ avadhi, sace hi naṃ vadhissasi, nirayādīhi na muccissasi”ti taṃ nirayādibhayena santajjetvā attano madhurakathaṃ gaṇhāpetvā puna bodhisattassa santikaṃ gantvā taṃ assāsento aṭṭhāsi. Nesādo tassa kathaṃ sutvā “ayaṃ tiracchānagato samāno manussehipi kātuṃ asakkuṇeyyaṃ evarūpaṃ mittadhammaṃ karoti, manussāpi

evaṃ mittadhamme t̥hātuṃ na sakkonti, aho esa ñāṇasampanno madhurakatho dhammiko”ti sakalasarīraṃ pītisomanassaparipuṇṇaṃ katvā pahaṭṭhalomo daṇḍaṃ chaḍḍetvā sirasi añjaliṃ patiṭṭhapetvā sūriyaṃ namassanto viya sumukhassa guṇaṃ kittento aṭṭhāsi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

101. “Tassa taṃ vacanaṃ sutvā, sumukhassa subhāsitaṃ;
pahaṭṭhalomo nesādo, añjalissa paṇāmayi.

102. “Na me suttaṃ vā diṭṭhaṃ vā, bhāsanto mānusiṃ dijo;
ariyaṃ bruvāno vakkaṅgo, cajanto mānusiṃ giraṃ.

103. “Kiṃ nu tāyaṃ dijo hoti, mutto baddhaṃ upāsasi;
ohāya sakuṇā yanti, kiṃ eko avahīyasi”ti.

Tattha **añjalissa paṇāmayī**ti añjaliṃ assa upanāmayi, “na me”ti gāthāyassa thutiṃ karoti. Tattha

mānusinti manussavācaṃ. **Ariya**nti sundaraṃ niddosaṃ. **Cajanta**nti vissajjento. Idaṃ vuttaṃ hoti- samma, tvaṃ dijo samāno ajja mayā saddhiṃ mānusiṃ vācaṃ bhāsanto niddosaṃ bruvāno mānusiṃ giraṃ cajanto paccakkhato diṭṭho, ito pubbe pana idaṃ acchariyaṃ mayā (5.0386) neva suttaṃ na diṭṭhanti. **Kim nu tāya**nti yaṃ etaṃ tvaṃ upāsasi, kiṃ nu te ayaṃ hoti.

Evaṃ tuṭṭhacittena nesādena puṭṭho sumukho “ayaṃ muduko jāto, idānissa bhiyyosomattāya mudubhāvatthaṃ mama guṇaṃ dassesāmi”ti cintetvā āha-

104. “Rājā me so dijāmitta, senāpaccassa kārayiṃ;

tamāpade pariccataṃ, nussahe vihagādhipaṃ.

105. “Mahāgaṇāya bhattā me, mā eko byasanaṃ agā;

tathā taṃ samma nesāda, bhattāyaṃ abhito rame”ti.

Tattha **nussaheti** na samatthomhi. **Mahāgaṇāyāti** mahato haṃsagaṇassa. **Mā ekoti** mādise sevake vijjamaṇe mā ekako byasanaṃ agā. **Tathā tanti** yathā ahaṃ vadāmi, tatheva taṃ. **Sammāti** vayassa. **Bhattāyaṃ abhito rameti** bhattā ayaṃ mama, ahamassa abhito rame santike ramāmi na ukkaṇṭhāmīti.

Nesādo taṃ tassa dhammanissitaṃ madhurakathaṃ sutvā somanassappatto pahaṭṭhalomo “sacāhaṃ etaṃ silādiguṇasaṃyuttaṃ haṃsarājānaṃ vadhissāmi, catūhi apāyehi na muccissāmi, rājā maṃ yadicchati, taṃ karotu, ahametaṃ sumukhassa dāyaṃ katvā vissajjessāmi”ti cintetvā gāthamāha-

106. “Ariyavattasi vakkaṅga, yo piṇḍamapacāyasi;

cajāmi te taṃ bhattāraṃ, gacchathūbho yathāsukhan”ti.

Tattha **ariyavattasīti** mittadhammarakkhaṇasaṅkhātena ācāra-ariyānaṃ vattena samannāgatosi. **Piṇḍamapacāyasīti** bhattu santikā laddhaṃ piṇḍaṃ senāpatiṭṭhānaṃ pūjesi. **Gacchathūbhoti** dvepi janā assumukhe ñātisaṅghe hāsayaṃānā yathāsukhaṃ gacchathāti.

Evaṃ vatvā nesādo muducittena mahāsattaṃ upasaṅkamtivā yaṭṭhiṃ onāmetvā paṅkapiṭṭhe nisidāpetvā pāsayaṭṭhiyā mocetvā taṃ ukkhipitvā sarato nīharitvā taruṇadabbatiṇapiṭṭhe nisidāpetvā pāde baddhapāsaṃ (5.0387) saṅikaṃ mocetvā mahāsatte balavasinehaṃ paccupaṭṭhāpetvā mettacittena udakaṃ ādāya lohitaṃ dhovitvā punappunaṃ parimajji, athassa mettānubhāvena sirāya sirā, maṃsena maṃsaṃ, cammena cammaṃ ghaṭitaṃ, pādo pākatiko ahosi, itarena nibbiseso. Bodhisatto sukhappatto hutvā pakatibhāvena nisīdi. Sumukho attānaṃ nissāya raṅṅo sukhitaḥāvaṃ disvā saṅjātasomanasso cintesi- “iminā amhākaṃ mahā-upakāro kato, amhehi etassa kato upakāro nāma natthi, sace esa rājarājamahāmattānaṃ atthāya amhe gaṇhi, tesamā santikaṃ netvā bahuṃ dhanamā labhissati, sace attano atthāya gaṇhi, amhe vikkiṇitvā dhanamā labhissateva, pucchissāmi tāva nan”ti. Atha naṃ upakāraṃ kātukāmatāya pucchanto āha-

107. “Sace attappayogena, ohito haṃsapakkhinaṃ;

paṭiggaṇhāma te samma, etaṃ abhayadakkhiṇaṃ.

108. “No ce attappayogena, ohito haṃsapakkhinaṃ;

anissaro muñcamamhe, theyyaṃ kayirāsi luddakā”ti.

Tattha **saceti**, samma nesāda, sace tayā attano payogena attano atthāya

haṃsānañceva sesapakkhīnañca pāso ohito. **Anissaroti** anissaro hutvā amhe muñcanto yenāsi āṇatto, tassasantakaṃ gaṇhanto theyyaṃ kayirāsi.

Taṃ sutvā nesādo “nāhaṃ tumhe attano atthāya gaṇhiṃ, bārāṇasiraññā pana saṃyamena gaṇhāpitomhi”ti vatvā deviyā diṭṭhasupinakālato paṭṭhāya yāva raññā tesam āgatabhāvaṃ sutvā, “samma khemaka, ekaṃ vā dve vā haṃse gaṇhituṃ vāyama, mahantaṃ te yasaṃ dassāmi”ti vatvā paribbayaṃ datvā uyyojitabhāvo, tāva sabbaṃ pavattiṃ ārocesi. Taṃ sutvā sumukho “iminā nesādena attano jīvitam agaṇetvā amhe vissajjenta dukkaram kataṃ, sace mayaṃ ito cittakūṭam gamissāma, neva dhataratṭharañño paññānubhāvo, na mayhaṃ mittadhammo pākaṭo bhavissati, na luddaputto mahantaṃ yasaṃ lacchati, na rājā pañcasu sīlesu patiṭṭhahissati, na deviyā manoratho matthakaṃ pāpuṇissati”ti cintetvā (5.038) “samma, evaṃ sante amhe vissajjetuṃ na labhasi, rañño no dassahi, so amhe yathāruciṃ karissati”ti imamatthaṃ pakāsentō gāthamāha-

109. “Yassa tvaṃ bhatako rañño, kāmaṃ tasseva pāpaya;
tattha saṃyamano rājā, yathābhiññaṃ karissati”ti.

Tattha **tassevāti** tasseva santikaṃ nehi. **Tatthāti** tasmim rājanivesane. **Yathābhiññanti** yathādhippāyaṃ yathāruciṃ.

Taṃ sutvā nesādo “mā vo bhaddante rājadassanaṃ ruccittha, rājāno nāma sappatibhayā, kiḷāhaṃse vā vo kareyyuṃ māreyyuṃ vā”ti āha. Atha naṃ sumukho, “samma luddaka mā amhākaṃ cintayi, ahaṃ tādissassa kakkhaḷassa dhammakathāya maddavaṃ janesiṃ, rañño kiṃ na janessāmi, rājāno hi paṇḍitā subhāsitaḍubbhāsitaññu, khippaṃ no rañño santikaṃ nehi, nayanto ca mā bandhanena nayi, pupphapañjare pana nisīdāpetvā nehi, pupphapañjaraṃ karonto dhataratṭhassa mahantaṃ setapadumasañchannaṃ, mama khuddakaṃ rattapadumasañchannaṃ katvā dhataratṭhaṃ purato, mamaṃ pacchato nīcataraṃ katvā ādāya khippaṃ netvā rañño dassahi”ti āha. So tassa vacanaṃ sutvā “sumukho rājānaṃ disvā mama mahantaṃ yasaṃ dātukāmo bhavissati”ti sañjāta-somanasso mudūhi latāhi pañjare katvā padumehi chādetvā vuttanayeneva te gahetvā agamāsi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

110. “Icceaṃ vutto nesādo, hemavaṇṇe harittace;
ubho hatthehi saṅgayha, pañjare ajjhavodahi.

111. “Te pañjaragate pakkhī, ubho bhassaravaṇṇine;
sumukhaṃ dhataratṭhañca, luddo ādāya pakkamī”ti.

Tattha **ajjhavodahīti** odahi ṭhapesi. **Bhassaravaṇṇineti** pabhāsampannaṃ vaṇṇe.

Evaṃ (5.0389) luddassa te ādāya pakkamanakāle dhataratṭho pākahaṃsarāja-dhītaṃ attano bhariyaṃ saritvā sumukhaṃ āmantetvā kilesavasena vilapi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

112. “Hariyamāno dhataratṭho, sumukhaṃ etadabravi;
bālhaṃ bhāyāmi sumukha, sāmāya lakkhaṇūruyā;
asmākaṃ vadhamaññāya, athattānaṃ vadhissati.

113. “Pākahaṃsā ca sumukha, suhemā hemasuttacā;
koñcī samuddatīreva, kapaṇā nūna rucchatī”ti.

Tattha **bhāyāmi** maraṇato bhāyāmi. **Sāmāyāti** suvaṇṇavaṇṇāya. **Lakkhaṇūru-**
yāti lakkhaṇasampanna-ūruyā. **Vacamaññāyāti** vadhaṃ jānitvā “mama piyasā-
miko mārito”ti saññi hutvā. **Vadhissatīti** kiṃ me piyasāmike mate jīvitenaṭi mari-
ssati. **Pākahaṃsāti** pākahaṃsarājadhītā. **Suhemāti** evaṃnāmikā. **Hemasuttacāti**
hemasadisasundaratacā. **Rucchatīti** yathā loṇisaṅkhātaṃ samuddaṃ otarivā
mate patimhi koṅcī sakuṇikā kapaṇā rodati, evaṃ nūna sā rodissatīti.

Taṃ sutvā sumukho “ayaṃ haṃsarājā aññe ovadituṃ yutto mātugāmaṃ
nissāya kilesavasena vilapati, udakassa ādittakālo viya vatiyā uṭṭhāya kedārakhā-
danakālo viya ca jāto, yaṃnūnāhaṃ attano balena mātugāmassa dosaṃ pakā-
setvā etaṃ saññāpeyyan”ti cintetvā gāthamāha-

114. “Evaṃ mahanto lokassa, appameyyo mahāgaṇi;
ekitthimanusoceyya, nayidaṃ paññavatāmiva.

115. “Vātova gandhamādeti, ubhayaṃ chekapāpakaṃ;
bālo āmakapakkaṃva, lolo andhova āmisaṃ.

116. “Avinicchayaññu atthesu, mandova paṭibhāsi maṃ;
kiccākiccaṃ na jānāsi, sampatto kālapariyāyaṃ.

117. “Aḍḍhummatto (5.0390) udīresi, yo seyyā maññasitthiyo;
bahusādhāraṇā hetā, soḍḍānaṃva surāgharaṃ.

118. “Māyā cetā marīcī ca, sokā rogā cupaddavā;
kharā ca bandhanā cetā, maccupāsā guhāsaya;
tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti.

Tattha **mahantoti** mahanto samāno. **Lokassāti** haṃsalokassa. **Appameyyoti**
guṇehi pametuṃ asakkuṇeyyo. **Mahāgaṇīti** mahantena gaṇena samannāgato
gaṇasatthā. **Ekitthinti** yaṃ evarūpo bhavaṃ ekaṃ itthiṃ anusoceyya, idaṃ anuso-
canaṃ na paññavataṃ iva, tenāhaṃ ajja taṃ bāloti maññāmīti adhippāyeneva-
māha.

Ādetīti gaṇhāti. **Chekapāpakanti** sundarāsundaraṃ. **Āmakapakkati** āmakañca
pakkañca. **Loloti** rasalolo. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, yathā nāma vāto paduma-
sarādīni paharivā sugandhampi saṅkāraṭṭhānādīni paharivā duggandhampīti
ubhayaṃ chekapāpakaṃ gandhaṃ ādiyati, yathā ca bālo kumārako ambaja-
mbūnaṃ heṭṭhā nisinno hatthaṃ pasāretvā patitapatitaṃ āmakampi pakkampi
phalaṃ gahetvā khādati, yathā ca rasalolo andho bhatte upanīte yaṃkiñci sama-
kkhikampi nimmakkhikampi āmisaṃ ādiyati, evaṃ itthiyo nāma kilesavasena
aḍḍhampi duggatampi kulīnampi akulīnampi abhirūpampi virūpampi gaṇhanti
bhajanti, tādisānaṃ pāpadhamānaṃ itthīnaṃ kiṃkāraṇā vippalapasi, mahārā-
jāti.

Atthesūti kāraṇākāraṇesu. **Mandoti** andhabālo. **Paṭibhāsi** manti mama upa-
ṭṭhāsi. **Kālapariyāyanti** evarūpaṃ maraṇakālaṃ patto “imasmiṃ kāle idaṃ
kattabbaṃ, idaṃ nakattabbaṃ, idaṃ vattabbaṃ, idaṃ na vattabban”ti na jānāsi
devāti. **Aḍḍhummatto** aḍḍhummatto maññe hutvā. **Udīresīti** yathā suraṃ
pivitvā nātimatto puriso yaṃ vā taṃ vā palapati, evaṃ palapasīti attho. **Seyyāti**
varā uttamā.

“Māyā cā”ti-ādīsu, deva, itthiyo nāmetā vañcanaṭṭhena **māyā**, agayhupaga-
ṭṭhena **marīcī**, sokādīnaṃ paccayattā **sokā, rogā**, anekappakārā **upaddavā**, kodhā-
dīhi thaddhabhāveneva **kharā**. Tā hi nissāya (5.0391) andubandhanādīhi bandha-
nato **bandhanā cetā**, itthiyo nāma sarīraguhāsayavaseneva

maccu nāma etā, devāti. “Kāmahetu, kāmanidānaṃ, kāmādhikaraṇaṃ, kāmāna-
meva hetu rājāno coraṃ gahetvā”ti (ma. ni. 1.168-169) suttenapesa attho dīpe-
tabbo.

Tato dhatarattho mātugāme paṭibaddhacittatāya “tvam mātugāmassa guṇaṃ
na jānāsi, paṇḍitā eva etaṃ jānanti, na hetā garahitabbā”ti dīpento āha-

119. “Yaṃ vuddhehi upaññātaṃ, ko taṃ ninditumarahati;
mahābhūtithiyo nāma, lokasmiṃ udapajjisuṃ.

120. “Khiḍḍā paṇihitā tyāsu, rati tyāsu patiṭṭhitā;
bijāni tyāsu rūhanti, yadidaṃ sattā pajāyare;
tāsu ko nibbide poso, pāṇamāsajja pāṇibhi.

121. “Tvameva nañño sumukha, thīnaṃ atthesu yuñjasi;
tassa tyajja bhaye jāte, bhīte na jāyate mati.

122. “Sabbo hi saṃsayam patto, bhayaṃ bhīrū titikkhati;
paṇḍitā ca mahantāno, atthe yuñjanti duiyuje.

123. “Ētadatthāya rājāno, sūramicchanti mantinaṃ;
paṭibāhati yaṃ sūro, āpadaṃ attapariyāyaṃ.

124. “Mā no ajja vikantiṃsu, rañño sūdā mahānase;
tathā hi vaṇṇo pattānaṃ, phalaṃ veḷumva taṃ vadhi.

125. “Muttopi na icchi uḍḍetuṃ, sayam bandhaṃ upāgami;
sopajja saṃsayam patto, atthaṃ gaṇhāhi mā mukhaṃ”ti.

Tattha **yanti** yaṃ mātugāmasaṅkhātaṃ vatthu paññāvuddhehi ñātaṃ, tesameva
pākaṭaṃ, na bālānaṃ. **Mahābhūtā**ti mahāguṇā mahānisamsā. **Udapajjisunti** paṭha-
makappikakāle (5.0392) itthilingasseva paṭhamaṃ pātubhūtattā paṭhamaṃ nibba-
ttāti attho. **Tyāsū**ti sumukha tāsu itthīsu kāyavacīkhiḍḍā ca **paṇihitā** ohitā ṭhapitā,
kāmaguṇarati ca patiṭṭhitā. **Bijānī**ti buddhapacceka-buddha-ariyasāvaka-kava-
tti-ādibijāni tāsu ruhanti. **Yadidanti** ye ete sabbepi sattā. **Pajāyare**ti sabbe tāsa-
ññeva kucchimhi saṃvaddhāti dīpeti. **Nibbideti** nibbindeyya. **Pāṇamāsajja pāṇi-**
bhīti attano pāṇehipi tāsaṃ pāṇaṃ āsādetvā attano jīvitaṃ ca jantopi tā labhitvā ko
nibbindeyyāti attho.

Naññoti na añño, sumukha, mayā citta-kūṭatale haṃsagaṇamajjhe nisinnena taṃ
adisvā “kahaṃ nu sumukho”ti vutte “esa mātugāmaṃ gahetvā kañcanaguḥāyaṃ
uttamaratiṃ anubhoti”ti vadanti, evaṃ tvameva thīnaṃ atthesu **yuñjasi** yuttapa-
yutto hosi, na aññoti attho. **Tassa tyajjāti** tassa te ajja maraṇabhaye jāte iminā
bhītena maraṇabhayena bhīto maññe, ayaṃ mātugāmassa dosadassane nipuṇā
mati jāyateti adhippāyenevamāha.

Sabbo hīti yo hi koci. **Saṃsayam pattoti** jīvitasamsayappatto. **Bhīrū**ti bhīrū
hutvāpi bhayaṃ adhivāseti. **Mahantānoti** ye pana paṇḍitā ca honti mahante ca
ṭhāne ṭhitā mahantāno, te duiyuje atthe yuñjanti ghaṭenti vāyamanti, tasmā “mā
bhāyi, dhīro hohi”ti taṃ ussāhento evamāha. **Āpadanti** sāmīno āgataṃ āpadaṃ
esa sūro paṭibāhati, etadatthāya sūraṃ mantinaṃ icchanti. **Attapariyāyanti** attano
parittāṇampi ca kātuṃ sakkotīti adhippāyo.

Vikantiṃsūti chindīṃsu. Idaṃ vuttaṃ hoti- samma sumukha, tvam mayā attano

anantare ṭhāne ṭhapito, tasmā yathā ajja rañño sūdā amhe maṃsatthāya na vika-
ntiṃsu, tathā karohi, tādiso hi amhākaṃ pattavaṇṇo. **Taṃ vadhīti** svāyaṃ vaṇṇo
yathā nāma veḷuṃ nissāya jātaṃ phalaṃ veḷumeva vadhati, tathā mā taṃ vadhi,
tañca mañca mā vadhīti adhippāyenevamāha.

Muttopīti (5.0393) yathāsukhaṃ cittakūṭapabbataṃ gacchāti evaṃ luddaputtena
mayā saddhiṃ mutto vissajjito samānopi uḍḍituṃ na icchi. **Sayanti** rājānaṃ daṭṭhu-
kāmo hutvā sayameva bandhaṃ upagatoti evamidamaṃ amhākaṃ bhayaṃ taṃ
nissāya āgataṃ. **Sopajjāti** sopi ajja jīvitasamṣayaṃ patto. **Atthaṃ gaṇhāhi mā**
mukhanti idāni amhākaṃ muñcanakāraṇaṃ gaṇha, yathā muccāma, tathā
vāyama, “vātova gandhamādeti”ti-ādīni vadanto itthigarahatthāya mukhaṃ mā
pasārayi.

Evaṃ mahāsatto mātugāmaṃ vaṇṇetvā sumukhaṃ appaṭibhāṇaṃ katvā tassa
anattamanabhāvaṃ viditvā idāni naṃ paggaṇhanto gāthamāha-

126. “So taṃ yogaṃ payuñjassu, yuttaṃ dhammūpasamhitam;
tava pariyāpadānena, mama pāṇesanaṃ carā”ti.

Tattha **soti**, samma sumukha, so tvaṃ. **Taṃ yoganti** yaṃ pubbe “ahaṃ yogaṃ
payuñjissam, yuttaṃ dhammūpasamhitam”ti avacāsi, taṃ idāni payuñjassu. **Tava**
pariyāpadānenāti tava tena yogena parisuddhena. “Pariyodātenā”tipi pāṭho, pari-
ttāṇenāti attho, tayā katattā tava santakena parittāṇena mama jīvitapariyesanaṃ
carāti adhippāyo.

Atha sumukho “ayaṃ ativiya maraṇabhayaabhīto mama ñāṇabalaṃ na jānāti,
rājānaṃ disvā thokaṃ kathaṃ labhitvā jānissāmi, assāsessāmi tāva nan”ti
cintetvā gāthamāha-

127. “Mā bhāyi patataṃ seṭṭha, na hi bhāyanti tādīsā;
ahaṃ yogaṃ payuñjissam, yuttaṃ dhammūpasamhitam;
mama pariyāpadānena, khippaṃ pāsā pamokkhasi”ti.

Tattha **pāsāti** dukkhapāsato.

Iti tesam sakuṇabhāsāya kathentānaṃ luddaputto na kiñci aññāsi, kevalaṃ
pana te kājenādāya bārāṇasiṃ pāvisi. Acchariyabbhutaajātena añjalina mahāja-
nena anuggacchamāno so rājadvāraṃ patvā attano āgatabhāvaṃ rañño ārocā-
pesi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

128. “So (5.0394) luddo haṃsakājena, rājadvāraṃ upāgami;
paṭivedetha maṃ rañño, dhataratṭhāyamāgato”ti.

Tattha **paṭivedetha manti** khemako āgatoti evaṃ maṃ rañño nivedetha. **Dhatarat-
ṭṭhāyanti** ayaṃ dhataratṭho āgatoti paṭivedetha.

Dovāriko gantvā paṭivedesi. Rājā sañjātasomanasso “khippaṃ āgacchatū”ti
vatvā amaccagaṇaparivuto samussitasetacchatte rājapallaṅke nisinno khemakaṃ
haṃsakājaṃ ādāya mahātalaṃ abhiruḷhaṃ disvā suvaṇṇavaṇṇe haṃse oloketvā
“sampuṇṇo me manoratho”ti tassa kattabbakiccaṃ amacce āṇāpesi. Tamatthaṃ
pakāsento satthā āha-

129. “Te disvā puññasāṅkāse, ubho lakkhaṇasammate;
khalu saṃyamano rājā, amacce ajjhabhāsatha.

130. “Detha luddassa vatthāni, annaṃ pānañca bhojanaṃ;
kāmaṃkaro hiraññassa, yāvanto esa icchatī”ti.

Tattha **puññasāṅkāseti** attano puññasadise. **Lakkaṇasammate** seṭṭhasammate abhiññāte. **Khalūti** nipāto, tassa “te khalu disvā”ti purimapadena sambandho. “**Dethā**”ti-ādīni rājā pasannākāraṃ karonto āha. Tattha **kāmaṃkaro hiraññassāti** hiraññaṃ assa kāmakiriyaṃ atthu. **Yāvantoti** yattakaṃ esa icchati, tattakaṃ hiraññaṃ massa dethāti attho.

Evaṃ pasannākāraṃ kāretvā pītisomanassāsamussahito “gacchatha naṃ alaṅkaritvā ānethā”ti āha. Atha naṃ amaccā rājanivesanā otāretvā kappitakesamassuṃ nhātānulittaṃ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā rañño dassesuṃ. Athassa rājā saṃvacchare satasahassuṭṭhānake dvādasa gāme ājaññayuttaṃ rathaṃ alaṅkatamahāgehañcāti mahantaṃ yasaṃ dāpesi. So mahantaṃ yasaṃ labhitvā attano kammaṃ pakāsetuṃ “na te, deva, mayā yo vā so vā haṃso ānīto, ayaṃ pana navutiyaṃ haṃsasahassānaṃ rājā dhataratṭho nāma, ayaṃ senāpati sumukho nāmā”ti āha (5.0395). Atha naṃ rājā “kathaṃ te, samma, ete gahitā”ti pucchi. Tamatthaṃ pakāseto satthā āha-

131. “Disvā luddaṃ pasannattaṃ, kāsirājā tadabravi;
yadyāyaṃ samma khemaka, puṇṇā haṃsehi tiṭṭhati.

132. “Kathaṃ rucimajjhagataṃ, pāsahattho upāgami;
okiṇṇaṃ ñātisaṅghehi, nimmajjhimaṃ kathaṃ gahī”ti.

Tattha **pasannattanti** pasannabhāvaṃ somanassappattaṃ. **Yadyāyanti**, samma khemaka, yadi ayaṃ amhākaṃ pokkharāṇī navutihaṃsasahashehi puṇṇā tiṭṭhati. **Kathaṃ rucimajjhagatanti** evaṃ sante tvaṃ tesāṃ rucīnaṃ piyadassanānaṃ haṃsānaṃ majjhagataṃ etaṃ ñātisaṅghehi okiṇṇaṃ. **Nimmajjhimanti** neva majjhimaṃ neva kaniṭṭhaṃ uttamaṃ haṃsarājānaṃ kathaṃ pāsahattho upāgami kathaṃ gaṇhīti.

So tassa kathento āha-

133. “Ajja me sattamā ratti, adanāni upāsato;
padametassa anvesaṃ, appamatto ghaṭassito.

134. “Athassa padamaddakkiṃ, carato adanesanaṃ;
tathāhaṃ odahiṃ pāsaṃ, evaṃ taṃ dijamaggahin”ti.

Tattha **adanānīti** ādānāni, gocaraggahaṇatṭhānānīti attho, ayameva vā pāṭho. **Upāsatotī** upagacchantassa. **Padanti** gocarabhūmiyaṃ akkantapadaṃ. **Ghaṭassitoti** cāṭipaṅjare nissito hutvā. **Athassāti** atha chaṭṭhe divase etassa adanesanaṃ carantassa padaṃ addakkiṃ. **Evaṃ tanti** evaṃ taṃ dijaṃ aggahinti sabbaṃ gahitopāyaṃ ācikkhi.

Taṃ sutvā rājā “ayaṃ dvāre ṭhatvā paṭivedentopi dhataratṭhassevāgamaṃ paṭivedesi, idānīpi etaṃ ekameva gaṇhinti vadati, kiṃ nu kho ettha kāraṇaṃ”ti cintetvā gāthamāha-

135. “Ludda dve ime sakuṇā, atha ekoti bhāsasi;
cittaṃ nu te vipariyattaṃ, adu kiṃ nu jigīsasī”ti.

Tattha (5.0396) **vipariyattanti** vipallatthaṃ. **Adu kiṃ nu jigīsasīti** udāhu kiṃ nu

cintesi, kiṃ itaraṃ gahetvā aññassa

dātukāmo hutvā cintesīti pucchati.

Tato luddo “na me, deva, cittaṃ vipallatthaṃ, nāpi ahaṃ itaraṃ aññassa dātu-
kāmo, apica kho pana mayā ohite pāse ekova baddho”ti āvi karonto āha-

136. “Yassa lohitakā tālā, tapanīyanibhā subhā;

uraṃ saṃhacca tiṭṭhanti, so me bandhaṃ upāgami.

137. “Athāyaṃ bhassaro pakkhī, abaddho baddhamāturaṃ;

ariyaṃ bruvāno aṭṭhāsi, cajanto mānusiṃ giran”ti.

Tattha **lohitakā**ti rattavaṇṇā. **Lātā**ti rājiyo. **Uraṃ saṃhaccā**ti uraṃ āhacca. Idaṃ
vuttaṃ hoti- mahārāja, yassetā rattasuvaṇṇasappaṭibhāgā tisso lohitakā rājiyo
gīvaṃ parikkhipitvā uraṃ āhacca tiṭṭhanti, so ekova mama pāse bandhaṃ upāga-
toti. **Bhassaroti** parisuddho pabhāsampanno. **Āturanti** gilānaṃ dukkhiṃ aṭṭhāsīti.

Atha dhataratṭhassa baddhabhāvaṃ ñatvā nivattitvā etaṃ samassāsetvā mamā-
gamanakāle ca paccuggamaṃ katvā ākāseyeva mayā saddhiṃ madhurapaṭisa-
nthāraṃ katvā manussabhāsāya dhataratṭhassa guṇaṃ kathento aṭṭhāsi, mama
hadayaṃ mudukaṃ katvā puna etasseva purato aṭṭhāsi. Athāhaṃ, deva, sumu-
khassa subhāsitaṃ sutvā pasannacitto dhataratṭhaṃ vissajjesiṃ, iti dhatarat-
ṭhassa pāsato mokkho, ime haṃse ādāya mama idhāgamanañca sumukheneva
katanti. Evaṃ so sumukhassa guṇakathaṃ kathesi. Taṃ sutvā rājā sumukhassa
dhammakathaṃ sotukāmo ahosi. Luddaputtassa sakkāraṃ karontasseva sūriyo
atthaṅgato, dīpā pajjalitā, bahū khattiyādayo sannipatitā, khemā devīpi vividhanāṭa-
kaparivārā rañño dakkhiṇapasse nisīdi. Tasmīṃ khaṇe rājā sumukhaṃ kathāpetu-
kāmo gāthamāha-

138. “Atha kiṃ dāni sumukha, hanuṃ saṃhacca tiṭṭhasi;

adu me paraṃ patto, bhayā bhīto na bhāsasi”ti.

Tattha (5.0397) **hanuṃ saṃhaccā**ti madhurakatho kira tvaṃ, atha kasmā idāni
mukhaṃ pidhāya tiṭṭhasi. **Adū**ti kacci. **Bhayā bhī**toti parisasārajjabhayena bhīto
hutvā.

Taṃ sutvā sumukho abhītabhāvaṃ dassento gāthamāha-

139. “Nāhaṃ kāsipati bhīto, ogayha paraṃ tava;

nāhaṃ bhayā na bhāsissam, vākyaṃ atthasmiṃ tādise”ti.

Tattha **tādiseti** apica kho pana tathārūpe atthe uppanne vākyaṃ bhāsissāmīti
vacanokāsaṃ olokeno nisinnomhīti attho.

Taṃ sutvā rājā tassa kathaṃ vaḍḍhetukāmatāya parihāsaṃ karonto āha-

140. “Na te abhisaraṃ passe, na rathe napi pattike;

nāssa cammaṃva kīṭaṃ vā, vammite ca dhanuggahe.

141. “Na hiraññaṃ suvaṇṇaṃ vā, nagaraṃ vā sumāpitaṃ;

okiṇṇaparikhaṃ duggaṃ, daḷhamatṭālakoṭṭhakaṃ;

yattha pavitṭho sumukha, bhāyitabbaṃ na bhāyasi”ti.

Tattha **abhisaranti** rakkhaṇatthāya parivāretvā ṭhitaṃ āvudhahatthaṃ paraṃ
te na passāmi. **Nāssā**ti ettha **assā**ti nipātamattaṃ. **Cammanti** saraparittāṇa-
cammaṃ. **Kīṭanti** kīṭaṃ cāṭikapālādi vuccati. Cāṭikapālahaṭṭhāpi te santike natthīti
dīpeti. **Vammiteti** cammasannaddhe. **Na hirañña**nti yaṃ nissāya na bhāyasi, taṃ

hiraññampi te na passāmi.

Evaṃ raññā “kiṃ te abhāyanakāraṇaṃ” ti vutte taṃ kathento āha-

142. “Na me abhisarenattho, nagarena dhanena vā;
apathena pathaṃ yāma, antalikkhecarā mayaṃ.

143. “Sutā ca paṇḍitā tyamhā, nipuṇā catthacintakā;
bhāsematthavatiṃ vācaṃ, sacce cassa patitṭhito.

144. “Kiñca (5.0398) tuyhaṃ asaccassa, anariyassa karissati;
musāvādissa luddassa, bhaṇitampi subhāsitaṃ” ti.

Tattha **abhisarenā**ti ārakkhaparivārena. **Atthoti** etena mama kiccaṃ natthi. Kasmā? Yasmā **apathena** tumhādisānaṃ amaggena pathaṃ māpetvā yāma, ākā-sacārino mayanti. **Paṇḍitā tyamhāti** paṇḍitāti tayā sutāmhā, teneva kāraṇena amhākaṃ santikā dhammaṃ sotukāmo kira no gāhāpesi. **Sacce cassāti** sace pana tvaṃ sacce patitṭhito assa, atthavatiṃ kāraṇanissitaṃ vācaṃ bhāseyyāma. **Asaccassāti** vacīsaccarahitassa tava subhāsitaṃ muṇḍassa dantasūci viya kiṃ karissati.

Taṃ sutvā rājā “kasmā maṃ musāvādī anariyoti vadasi, kiṃ mayā katan” ti āha. Atha naṃ sumukho “tena hi, mahārāja, suṇāhī” ti vatvā āha-

145. “Taṃ brāhmaṇānaṃ vacanā, imaṃ khemamakārayi;
abhayañca tayā ghuṭṭhaṃ, imāyo dasadhā disā.

146. “Ogayha te pokkharāṇiṃ, vippasannodakaṃ suciṃ;
pahūtaṃ cādanaṃ tattha, ahiṃsā cettha pakkhinaṃ.

147. “Idaṃ sutvāna nigghosaṃ, āgatamha tavantike;
te te baddhasma pāsena, etaṃ te bhāsitaṃ musā.

148. “Musāvādaṃ purakkhatvā, icchālobhañca pāpakaṃ;
ubhosandhimatikamma, asātaṃ upapajjati” ti.

Tattha **tanti** tvaṃ. **Khemanti** evaṃnāmikaṃ pokkharāṇiṃ. **Ghuṭṭhanti** catūsu kaṇṇesu ṭhatvā ghoṣāpitaṃ. **Dasadhāti** imāsu dasadhā ṭhitāsu disāsu tayā abhayaṃ ghuṭṭhaṃ. **Ogayhāti** ogāhetvā āgatānaṃ santikā. **Pahūtaṃ cādananti** pahūtañca padumapupphasāli-ādikaṃ adanaṃ. **Idaṃ sutvānāti** tesāṃ taṃ pokkharāṇiṃ ogāhetvā āgatānaṃ santikā idaṃ abhayaṃ sutvā **tavantike** tava samīpe tayā kāritapokkharāṇiṃ āgatāmhāti attho. **Te teti** te mayaṃ tava pāsena baddhā. **Purakkhatvāti** purato katvā (5.0399). **Ichchālobhanti** icchāsaṅkhātaṃ pāpakaṃ lobhaṃ. **Ubhosandhanti** ubhayaṃ devaloke ca manussaloke ca paṭi-sandhiṃ ime pāpadhamme purato katvā caranto puggalo sugatipaṭisandhiṃ atikkamitvā asātaṃ nirayaṃ upapajjatīti.

Evaṃ parisamajjheyeva rājānaṃ lajjāpesi. Atha naṃ rājā “nāhaṃ, sumukha, tumhe māretvā maṃsaṃ khāditukāmo gaṇhāpesiṃ, paṇḍitabhāvaṃ pana vo sutvā subhāsitaṃ sotukāmo gaṇhāpesin” ti pakāsento āha-

149. “Nāparajjhāma sumukha, napi lobhāva maggahiṃ;
sutā ca paṇḍitātyattha, nipuṇā atthacintakā.

150. “Appavatthavatiṃ vācaṃ, byāhareyyuṃ idhāgatā;
tathā taṃ samma nesādo, vutto sumukha maggahī” ti.

Tattha **nāparajjhāmā**ti mārento aparajjhāti nāma, mayaṃ na mārema. **Lobhāva maggahinti** maṃsaṃ khāditukāmo hutvā lobhāva tumhe nāhaṃ aggahiṃ. **Paṇḍitātyatthā**ti paṇḍitāti sutā attha. **Atthacintakā**ti paṭicchannānaṃ atthānaṃ cintakā. **Atthavatinti** kāraṇanissitaṃ. **Tathā**ti tena kāraṇena. **Vuttoti** mayā vutto hutvā. **Sumukha, maggahī**ti, sumukhāti ālapati, **ma-kāro** padasandhikaro. **Aggahī**ti dhammaṃ desetumaṃ tumhe gaṇhi.

Taṃ sutvā sumukho “subhāsitaṃ sotukāmena ayuttaṃ te kataṃ, mahārājā”ti vatvā āha-

151. “Neva bhītā kāsipati, upanītasmiṃ jīvite;

bhāsematthavatiṃ vācaṃ, sampattā kālapariyāyaṃ.

152. “Yo migena migamaṃ hanti, pakkhiṃ vā pana pakkhinā;

sutena vā sutaṃ kiṇyā, kiṃ anariyataraṃ tato.

153. “Yo cāriyarudaṃ bhāse, anariyadhammavassito;

ubho so dhamṣate lokā, idha ceva parattha ca.

154. “Na (5.0400) majjetha yasaṃ patto, na byādhe pattasaṃsayamaṃ;

vāyametheva kiccesu, saṃvare vivarāni ca.

155. “Ye vuddhā abbatikkantā, sampattā kālapariyāyaṃ;

idha dhammaṃ caritvāna, evaṃte tidivaṃ gatā.

156. “Idaṃ sutvā kāsipati, dhammamattani pālaya;

dhataratṭhañca muñcāhi, haṃsānaṃ pavaruttaman”ti.

Tattha **upanītasmi**ti maraṇasantikaṃ upanīte. **Kālapariyāyanti** maraṇakālavāraṃ sampattā samānā na bhāsissāma. Na hi dhammakathikaṃ bandhitvā maraṇabhayena tajjetvā dhammaṃ suṇanti, ayuttaṃ te katanti. **Migenā**ti suṭṭhu sikkhāpitena dīpakamigena. **Hantī**ti hanati. **Pakkhinā**ti dīpakapakkhinā. **Sutenā**ti khemaṃ nibbhayanti vissutena dīpakamigapakkhisadisena padumasarena. **Sutanti** “paṇḍito citrakathī”ti evaṃ sutaṃ dhammakathikaṃ. **Kiṇyā**ti “dhammaṃ sossāmi”-ti pāsabandhanena yo kiṇeyya hiṃseyya bādheyya. **Tatoti** tesamaṃ kiriyato uttari aññaṃ anariyataraṃ nāma kimatthi.

Ariyarudanti mukhena ariyavacanaṃ sundaravacanaṃ bhāsati. **Anariyadhammavassitoti** kammena anariyadhammaṃ avassito. **Ubhoti** devalokā ca manussalokā cāti ubhayamhā. **Idha cevā**ti idha uppannopi parattha uppannopi evarūpo dvīhi sugatilokehi dhamṣitvā nirayameva upapajjati. **Pattasaṃsayanti** jīvitasamṣayamāpannampi dukkhaṃ patvā na kilameyya. **Saṃvare vivarāni cāti** attano chiddāni dvārāni saṃvareyya pidaheyya. **Vuddhā**ti guṇavuddhā paṇḍitā. **Abbatikkantā**ti imaṃ manussalokaṃ atikkantā. **Kālapariyāyanti** maraṇakālapariyāyaṃ pattā hutvā. **Evaṃteti** evaṃ ete. **Idanti** idaṃ mayā vuttaṃ

atthanissitaṃ vacanaṃ. **Dhammanti** paveniyadhammampi sucaritadhammampi.

Taṃ sutvā rājā āha-

157. “Āharantudakaṃ pajjaṃ, āsanañca mahārahaṃ;
pañjarato pamokkhāmi, dhataratṭhaṃ yasassinaṃ.

158. “Tañca (5.0401) senāpatiṃ dhīraṃ, nipuṇaṃ atthacintakaṃ;
yo sukhe sukhito rañño, dukkhite hoti dukkhito.

159. “Ediso kho arahati, piṇḍamasnātu bhattuno;
yathāyaṃ sumukho rañño, pāṇasādhāraṇo sakhā”ti.

Tattha **udakanti** pādadhovanaṃ. **Pajjanti** pādabbhañjanaṃ. **Sukheti** sukhamhi sati.

Rañño vacanaṃ sutvā tesaṃ āsanāni āharitvā tattha nisinnānaṃ gandhoda-
kena pāde dhovitvā satapākena telena abbhañjiṃsu. Tamatthaṃ pakāsento
sathā āha-

160. “Piṭhañca sabbasovaṇṇaṃ, aṭṭhapādaṃ manoramaṃ;
maṭṭhaṃ kāsikamatthannaṃ, dhataratṭho upāvisi.

161. “Kocchañca sabbasovaṇṇaṃ, veyyagghaparisibbitaṃ;
sumukho ajjhupāvekkhi, dhataratṭhassanantarā.

162. “Tesaṃ kañcanapattahi, puthū ādāya kāsīyo;
haṃsānaṃ abhihāresu, aggarañño pavāsitaṃ”ti.

Tattha **maṭṭhanti** karaṇapariniṭṭhitaṃ. **Kāsikamatthannanti** kāsikavatthena
atthataṃ. **Kocchanti** majjhe saṃkhittaṃ. **Veyyagghaparisibbitanti** byagghacamma-
parisibbitaṃ maṅgaladivase aggamaheṣiyā nisinnapiṭhaṃ. **Kañcanapattehi**ti suva-
ṇṇabhājanehi. **Puthūti** bahū janā. **Kāsīyoti** kāsiratṭhavāsino. **Abhihāresunti** upanā-
mesuṃ. **Aggarañño pavāsitanti** aṭṭhasatapalasuvaṇṇapātiparikkhittaṃ haṃsa-
rañño paṇṇākāratthāya kāsiraññā pesitaṃ nānaggarasabhojanaṃ.

Evaṃ upanīte pana tasmaiṃ kāsirājā tesaṃ sampaggahatthaṃ sayaṃ suvaṇṇa-
pātiṃ gahetvā upanāmesi. Te tato madhulāje khāditvā madhurodakañca pivīṃsu.
Atha mahāsatto rañño abhihārañca pasādañca disvā paṭisanthāramakāsi.
Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

163. “Disvā abhihaṭaṃ aggaṃ, kāsirājena pesitaṃ;
kusalo khattadhammānaṃ, tato pucchi anantarā.

164. “Kaccinnu (5.0402) bhoto kusalaṃ, kacci bhoto anāmayamaṃ;
kacci ratṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsasi.

165. “Kusalañceva me haṃsa, atho haṃsa anāmayamaṃ;
atho ratṭhamidaṃ phītaṃ, dhammena manusāsahaṃ.

166. “Kacci bhoto amaccesu, doso koci na vijjati;
kacci ca te tavatthesu, nāvakañkhanti jīvitaṃ.

167. “Athopi me amaccesu, doso koci na vijjati;
athopi te mamatthesu, nāvakañkhanti jīvitaṃ.

168. “Kacci te sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;
puttarūpayasūpetā, tava chandavasānugā.

169. “Atho me sādīsī bhariyā, assavā piyabhāṇinī;

puttarūpayasūpetā, mama chandavasānugā.

170. “Kacci raṭṭhaṃ anuppīlaṃ, akutoci-upaddavaṃ;
asāhasena dhammena, samena manusāsasi.

171. “Atha raṭṭhaṃ anuppīlaṃ, akutoci-upaddavaṃ;
asāhasena dhammena, samena manusāsahaṃ.

172. “Kacci santo apacitā, asanto parivajjitā;
no ce dhammaṃ niraṃkatvā, adhammamanuvattasi.

173. “Santo ca me apacitā, asanto parivajjitā;
dhammamevānuvattāmi, adhammo me niraṃkato.

174. “Kacci nānāgataṃ dīghaṃ, samavekkhasi khattiya;
kaccimatto madaniye, paralokaṃ na santasi.

175. “Nāhaṃ anāgataṃ dīghaṃ, samavekkhāmi pakkhima;
ṭhito dasasu dhammesu, paralokaṃ na santase.

176. “Dānaṃ (5.0403) sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ;
akkodhaṃ avihimsaṅca, khantiṅca avirodhanam.

177. “Iccete kusale dhamme, ṭhite passāmi attani;
tato me jāyate pīti, sāmanassaṅcanappaṃ.

178. “Sumukho ca acintetvā, visajji pharusam giram;
bhāvadosamanaññāya, asmākāyaṃ vihaṅgamo.

179. “So kuddho pharusam vācam, nicchāresi ayoniso;
yānasmesu na vijjanti, nayidaṃ paññavatānivā”ti.

Tattha **disvāti** taṃ bahuṃ aggapānabhojanaṃ disvā. **Pesitanti** āharāpetvā upa-
nītaṃ. **Khattadhammānanti** paṭhamakāraṇesu paṭisanthāradhammānaṃ. **Tato**
pucchi anantarāti tasmim kāle “kacci nu, bhoto”ti anupaṭipāṭiyā pucchi. Tā panetā
cha gāthā heṭṭhā vuttatthāyeva. **Anuppīlanti** kacci raṭṭhavāsino yante ucchuṃ viya
na pīlesīti pucchati. **Akutoci-upaddavanti** kutoci anupaddavaṃ. **Dhammena**
samena manusāsasīti kacci tava raṭṭhaṃ dhammena samena anusāsasi. **Santoti**
sīlādiguṇasaṃyuttā sappurisā. **Niraṃkatvāti** chaḍḍetvā. **Nānāgataṃ dīghanti** anā-
gataṃ attano jīvitapavattiṃ “kacci dīghan”ti na samavekkhasi, āyusaṅkhārānaṃ
parittabhāvaṃ jānāsīti pucchati. **Madaniyeti** madārahe rūpādi-ārammaṇe. **Na santa-**
sīti na bhāyasi. Idaṃ vuttaṃ hoti- kacci rūpādisu kāmaguṇesu amatto appamatto
hutvā dānādīnaṃ kusalānaṃ katattā paralokaṃ na bhāyasīti.

Dasasūti dasasu rājadhammesu. Dānādīsu dasavatthukā cetanā **dānaṃ**, pañca-
sīladasasilāni **sīlaṃ**, deyyadhammacāgo **pariccāgo**, ujubhāvo **ajjavaṃ**, mudu-
bhāvo **maddavaṃ**, uposathakammaṃ **tapo**, mettāpubbabhāgo **akkodho**, karuṇā-
pubbabhāgo **avihimsā**, adhivāsana **khanti**, avirodho **avirodhanam**. **Acintetvāti**
mama imaṃ guṇasampattiṃ acintetvā. **Bhāvadosanti** cittadosaṃ. **Anaññāyāti** ajā-
nitvā. Asmākañhi cittadoso (5.0404) nāma natthi, yamesa jāneyya, taṃ ajānitvāva
pharusam kakkhaḷaṃ giram vissajjesi. **Ayonisoti** anupāyena. **Yānasmesūti** yāni
vajjāni amhesu na vijjanti, tāni vadati. **Nayidanti** tasmāssa idaṃ vacanaṃ pañña-
vataṃ iva na hoti, tenesa mama na paṇḍito viya upaṭṭhāti.

Taṃ sutvā sumukho “mayā guṇasampannova rājā apasādito, so me kuddho,

khamāpessāmi nan”ti cintetvā āha-

180. “Atthi me taṃ atisāraṃ, vegena manujādhipa;
dhataratṭhe ca baddhasmiṃ, dukkhaṃ me vipulaṃ ahu.

181. “Tvam no pitāva puttānaṃ, bhūtānaṃ dharaṇīriya;
asmākaṃ adhipannānaṃ, khamassu rājakuñjarā”ti.

Tattha **atisāranti** pakkhalitaṃ. **Vegenāti** ahaṃ etaṃ kathaṃ kathento vegena sahasā kathesiṃ. **Dukkhanti** cetasikaṃ dukkhaṃ mama vipulaṃ ahosi, tasmā kodhavasena yaṃ mayā vuttaṃ, taṃ me khamatha, mahārājāti. **Puttānanti** tvam amhākaṃ puttānaṃ pitā viya. **Dharaṇīrivāti** pāṇabhūtānaṃ patiṭṭhā pathavī viya tvam amhākaṃ avassayo. **Adhipannānanti** dosena aparādhena ajjhotthaṭānaṃ khamassūti idaṃ so āsanā oruyha pakkhehi añjaliṃ katvā āha.

Atha naṃ rājā āliṅgitvā ādāya suvaṇṇapīṭhe nisīdāpetvā accayadesanaṃ paṭi-ggaṇhanto āha-

182. “Etaṃ te anumodāma, yaṃ bhāvaṃ na nigūhasi;
khilaṃ pabhindasi pakkhi, ujukosi vihaṅgamā”ti.

Tattha **anumodāmāti** etaṃ te dosaṃ khamāma. **Yanti** yasmā tvam attano citta-paṭicchannabhāvaṃ na nigūhasi. **Khilanti** cittakhilaṃ cittakhāṇukaṃ.

Idaṅca pana vatvā rājā mahāsattassa dhammakathāya sumukhassa ca uju-bhāve pasīditvā “pasannena nāma pasannākāro kātabbo”ti ubhinnampi tesam attano rajjasiriṃ niyyādentō āha-

183. “Yaṃ kiñci ratanaṃ atthi, kāsirājanivesane;
rajataṃ jātarūpañca, muttā veḷuriyā bahū.

184. “Maṇayo (5.0405) saṅkhamuttā ca, vatthakaṃ haricandanaṃ;
ajinaṃ dantabhaṇḍaṅca, lohaṃ kāḷāyasaṃ bahuṃ;
etaṃ dadāmi vo vittaṃ, issaraṃ vissajāmi vo”ti.

Tattha **muttāti** viddhāviddhamuttā. **Maṇayoti** maṇibhaṇḍakāni. **Saṅkhamuttā cāti** dakkhiṇāvattasaṅkharatanaṅca āmalakavaṭṭamuttaratanaṅca. **Vatthakanti** sukhumakāsikavatthāni. **Ajinanti** ajinamigacammaṃ. **Lohaṃ kāḷāyasanti** tambalo-haṅca kāḷalohaṅca. **Issaranti** kañcanamālena setacchattena saddhiṃ dvādasayo-janike bārāṇasinagare rajjaṃ.

Evañca pana vatvā ubhopi te setacchattena pūjetvā rajjaṃ paṭicchāpesi. Atha mahāsatto raññā saddhiṃ sallapanto āha-

185. “Addhā apacitā tyamhā, sakkatā ca rathesabha;
dhammesu vattamānānaṃ, tvaṃ no ācariyo bhava.

186. “Ācariya manuññātā, tayā anumatā mayaṃ;
taṃ padakkhiṇato katvā, ñātiṃ passemurindamā”ti.

Tattha **dhammesūti** kusalakammamapathadhammesu. **Ācariyoti** tvaṃ amhehi byattataro, tasmā no ācariyo hoti, apica dasannaṃ rājadhammānaṃ kathitattā sumukhassa dosaṃ dassetvā accayapaṭiggahaṇassa katattāpi tvaṃ amhākaṃ ācariyova, tasmā idānipi no ācārasikkhāpanena ācariyo bhavāti āha. **Passemurindamāti** passemu arindama.

So tesam gamanaṃ anujāni, bodhisattassapi dhammaṃ kathentasseva aruṇaṃ uṭṭhahi. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

187. “Sabbarattiṃ cintayitvā, mantayitvā yathākathaṃ;
kāsirājā anuññāsi, haṃsānaṃ pavaruttaman”ti.

Tattha **yathākathanti** yaṃkiñci atthaṃ tehi saddhiṃ cintetabbaṃ mantetabbañca, sabbaṃ taṃ cintetvā ca mantetvā cāti attho. **Anuññāsīti** gacchathāti anuññāsi.

Evaṃ (5.0406) tena anuññāto bodhisatto rājānaṃ “appamatto dhammena rajjaṃ kārehi”ti ovaditvā pañcasu sīlesu paṭiṭṭhāpesi. Rājā tesam kañcanabhājanehi madhulājañca madhurodakañca upanāmetvā niṭṭhitāhāra-kicce gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattaṃ suvaṇṇacaṅkoṭakena sayam ukkhipi, khemā devī sumukhaṃ ukkhipi. Atha ne sihapañjaraṃ ugghāṭetvā sūriyuggamanavelāya “gacchatha sāmīno”ti vissajjesuṃ. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

188. “Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamanaṃ pati;
pekkhato kāsirājassa, bhavanā te vigāhisun”ti.

Tattha **vigāhisunti** ākāsaṃ pakkhandiṃsu.

Tesu mahāsatto suvaṇṇacaṅkoṭakato uppatitvā ākāse ṭhatvā “mā cindayi, mahārāja, appamatto amhākaṃ ovāde vatteyyāsi”ti rājānaṃ samassāsetvā sumukhaṃ ādāya cittakūṭameva gato. Tānipi kho navuti haṃsasahassāni kañcanaguhato nikkhamitvā pabbatatale nisinnāni te āgacchante disvā paccuggantvā parivāresuṃ. Te ñātigaṇaparivutā cittakūṭatalaṃ pavisiṃsu. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

189. “Te aroge anuppatte, disvāna parame dije;
kekāti makaruṃ haṃsā, puthusaddo ajāyatha.

190. “Te patitā pamuttēna, bhattunā bhattugāravā;
samantā parikiṃsu, aṇḍajā laddhapaccayā”ti.

Evaṃ parivāretvā ca pana te haṃsā “kathaṃ muttosi, mahārājā”ti pucchiṃsu. Mahāsatto sumukhaṃ nissāya muttabhāvaṃ saṃyamarājaluddaputtehi katakammañca kathesi. Taṃ sutvā tuṭṭhā haṃsagaṇā “sumukho senāpati ca rājā ca luddaputto ca sukhitā niddukkhā ciraṃ jīvantū”ti āhaṃsu. Tamatthaṃ pakāsento sathā āha-

191. “Evaṃ mittavataṃ atthā, sabbe honti padakkhiṇā;
haṃsā yathā dhataratthā, ñātisaṅghamupāgamun”ti.
Taṃ cūḷahaṃsajātake vuttatthameva.

Satthā (5.0407) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando mamatthāya attano jīvitam pariccajī”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi “tadā luddaputto channo ahosi, khemā devī, khemā bhikkhunī, rājā sārīputto, sumukho ānando, sesaparisā buddhaparisā, dhataratthahaṃsarājā pana aha-meva ahosin”ti.

Mahāhaṃsajātakavaṇṇanā dutiyā.

[535] 3. Sudhābhojanajātakavaṇṇanā

Neva kiṇāmi napi vikkiṇāmīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dānajjhāsayam bhikkhum ārabba kathesi. So kira sāvattiyam eko kulaputto hutvā satthu dhammakatham sutvā pasannacitto pabbajitvā silesu paripūrakārī dhutaṅgagūṇasamannāgato sabrahmacārisu pavattamettacitto divasassa tikkhattum buddhadhammasaṅghupaṭṭhāne appamatto ācārasampanno dānajjhāsayo ahosi. Sāraṇīyadharmapūrako attanā laddham paṭiggāhakesu vijjamānesu chinnabhatto hutvāpi detiyeva, tasmā tassa dānajjhāsaya dānābhīratābhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo ahosi. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum, “āvuso, asuko nāma bhikkhu dānajjhāsayo dānābhīrato attanā laddham pasatama-ttapānīyampi lobham chinditvā sabrahmacārīnam deti, bodhisattassevassa ajjhāsayo”ti. Satthā taṃ katham dibbāya sotadhātuyā sutvā gandhakuṭito nikkhamitvā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “ayam, bhikkhave, bhikkhu pubbe adānasīlo maccharī tiṇaggena telabindumpi adātā ahosi, atha nam aham dametvā nibbisevanam katvā dāna-phalam vaṇṇetvā dāne paṭiṭṭhāpesim, so ‘pasatamattam udakampi labhitvā adatvā na pivissāmi’ti mama santike varam aggahesi, tassa phalena dānajjhāsayo dānābhīrato jāto”ti vatvā tehi yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente eko gahapati aḍḍho ahosi asītikoti-vibhavo. Athassa rājā seṭṭhiṭṭhānam adāsi (5.0408). So rājapūjito nāgarajānapa-dapūjito hutvā ekadivasam attano sampattim oloketvā cintesi- “ayam yaso mayā atītabhave neva niddāyantena, na kāyaduccaritādīni karontena laddho, sucaritāni pana pūretvā laddho, anāgatepi mayā mama paṭiṭṭham katum vaṭṭati”ti. So rañño santikam gantvā “deva, mama ghare asītikotiḍḍhanam atthi, tam gaṇhāhī”ti vatvā “na mayham tava dhanenattho, bahum me dhanam, itopi yadicchasi, tam gaṇhāhī”-ti vutte “kiṃ nu, deva, mama dhanam dātum labhāmi”ti āha. Atha raññā “yathā-ruci karohī”ti vutte catūsu nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāre cāti cha dānasālāyo kāretvā devasikam chasatasahassapariccāgam karonto mahādānam pavattesi. So yāvajivam dānam datvā “imaṃ mama dānavamsam mā upacchinda-thā”ti putte anusāsivā jīvitapariyosāne sakko hutvā nibbatti. Puttopissa tatheva

dānaṃ datvā cando hutvā nibbatti, tassa putto sūriyo hutvā nibbatti, tassa putto mātali hutvā nibbatti, tassa putto pañcasikho hutvā nibbatti, tassa pana putto chaṭṭho seṭṭhiṭṭhānaṃ laddhā macchariyakosiyo nāma ahosi asītikoṭivibhavoyeva. So “mama pitupitāmahā bālā ahesuṃ, dukkhena sambhataṃ dhanam chaḍḍesuṃ, ahaṃ pana dhanam rakkhissāmi, kassaci kiñci na dassāmi”ti cintetvā dānasālā viddhamsetvā agginā jhāpetvā thaddhamaccharī ahosi.

Athassa gehadvāre yācakā sannipatitvā bāhā paggayha, “mahāseṭṭhi, mā attano pitupitāmahānaṃ dānavamaṃsaṃ nāsayi, dānaṃ dehi”ti mahāsaddena parideviṃsu. Taṃ sutvā mahājano “macchariyakosiyena attano dānavamaṃso upacchinno”ti taṃ garahi. So lajjito nivesanadvāre yācakānaṃ āgatāgataṭṭhānaṃ nivāretuṃ ārakkhaṃ ṭhapesi. Te nippaccayā hutvā puna tassa gehadvāraṃ na olokesuṃ. So tato paṭṭhāya dhanameva saṃharati, neva attanā paribhuñjati, na putta-dārādīnaṃ deti, kañjikabilaṅgadutiyaṃ sakuṇḍakabhataṃ bhuñjati, mūlaphalamattatantāni thūlavatthāni nivāseti, paṇṇachattaṃ matthake dhāretvā jaraggoṇayuttana jajjararathakena yāti. Iti tassa asappurisassa tattakaṃ dhanam sunakhena laddham nāḷikeram viya ahosi.

So (5.0409) ekadivasaṃ rājūpaṭṭhānaṃ gacchanto “anuseṭṭhiṃ ādāya gamissāmi”ti tassa geham agamāsi. Tasmim khaṇe anuseṭṭhi puttadhītādīhi parivuto navasappipakkamadhusakkharacuṇṇehi saṅkhataṃ pāyasaṃ bhuñjamāno nisinno hoti. So macchariyakosiyam disvā āsanā vuṭṭhāya “ehi, mahāseṭṭhi, imasmim pallaṅke nisīda, pāyasaṃ bhuñjissāmā”ti āha. Tassa pāyasaṃ disvāva mukhe kheḷā uppajji, bhuñjitukāmo ahosi, evaṃ pana cintesi- “sacāham bhuñjissāmi, anuseṭṭhino mama geham āgatakāle paṭisakkāro kātabbo bhavissati, evaṃ me dhanam nassissati, na bhuñjissāmi”ti. Atha punappunaṃ yāciyamānopi “idāni me bhuttaṃ, suhitosmi”ti na icchi. Anuseṭṭhimhi bhuñjante pana olokento mukhe sañjāyamānena kheḷena nisīditvā tassa bhattakiccāvasāne tena saddhiṃ rājanivesanaṃ gantvā rājānaṃ passitvā rājanivesanato otaritvā attano geham anuppatto pāyāsataṇhāya pīḷiyamāno cintesi- “sacāham ‘pāyasaṃ bhuñjitukāmomhi’ti vakkhāmi, mahājano bhuñjitukāmo bhavissati, bahū taṇḍulādayo nassissantī, na kassaci kathessāmi”ti. So rattindivaṃ pāyāsameva cinto vītināmetvāpi dhananāsanabhayena kassaci akathetvāva pipāsaṃ adhivāsesi, anukkamena adhivāsetuṃ asakkonto uppaṇḍuppaṇḍukajāto ahosi. Evaṃ santepi dhananāsanabhayena akathento aparabhāge dubbalo hutvā sayanaṃ upagūhitvā nipajji.

Atha naṃ bhariyā upagantvā hatthena piṭṭhiṃ parimajjamānā “kiṃ te, sāmi, aphāsukaṃ”ti pucchi. “Taveva sarīre aphāsukaṃ karohi, mama aphāsukaṃ natthi”ti. “Sāmi, uppaṇḍuppaṇḍukajātosī, kiṃ nu te kāci cintā atthi, udāhu rājā te kupito, adu puttehi avamāno kato, atha vā pana kāci taṇhā uppannā”ti? “Āma, taṇhā me uppannā”ti. “Kathehi, sāmī”ti? “Kathessāmi, sakkhissasi naṃ rakkhitun”ti. “Rakkhitabbayuttakā ce, rakkhissāmi”ti. Evampi dhananāsanabhayena kathetuṃ na ussahi. Tāya punappunaṃ pīḷiyamāno kathesi- “bhadde, ahaṃ ekadivasaṃ anuseṭṭhiṃ navasappimadhusakkharacuṇṇehi saṅkhataṃ pāyasaṃ bhuñjantaṃ disvā tato paṭṭhāya tādisaṃ pāyasaṃ bhuñjitukāmo jāto”ti. “Asappurisa, kiṃ tvaṃ

duggato, sakalamārāṇasivāsīnaṃ pahonakaṃ pāyāsaṃ pacissāmi”ti. Athassa sīse daṇḍena paharaṇakālo (5.0410) viya ahosi. So tassā kujjhitvā “jānāmahaṃ tava mahaddhanabhāvaṃ, sace te kulagharā ābhatam atthi, pāyāsaṃ pacitvā nāgarānaṃ dehi”ti āha. “Tena hi ekavīthivāsīnaṃ pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Kiṃ te etehi, attano pana santakaṃ khādantū”ti? “Tena hi ito cito ca sattasatta-gharavāsīnaṃ pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Kiṃ te etehi”ti. “Tena hi imasmiṃ gehe pariyanassā”ti. “Kiṃ te etenā”ti? “Tena hi bandhujanasseva pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Kiṃ te etenā”ti? “Tena hi tuyhañca mayhañca pacāmi sāmi”ti. “Kāsi tvaṃ, na tuyhaṃ vaṭṭati”ti? “Tena hi ekasseva te pahonakaṃ katvā pacāmi”ti. “Mayhañca tvaṃ mā paci, gehe pana pacante bahū paccāsīanti, mayhaṃ pana patthaṃ taṇḍulānaṃ catubhāgaṃ khīrassa accharaṃ sakkharāya karaṇḍakaṃ sappissa karaṇḍakaṃ madhussa ekañca pacanabhājanaṃ dehi, ahaṃ araññaṃ pavisitvā tattha pacitvā bhuñjāmi”ti. Sā tathā akāsi. So taṃ sabbaṃ ceṭakena gāhāpetvā “gaccha asukaṭṭhāne tiṭṭhāhi”ti taṃ purato pesetvā ekakova oguṇṭhikaṃ katvā aññātakavesena tattha gantvā nadītīre ekasmiṃ gacchamūle uddhanaṃ kāretvā dārudakaṃ āharāpetvā “tvaṃ gantvā ekasmiṃ magge ṭhatvā kañcīdeva disvā mama saññaṃ dadeyyāsi, mayā pakkositakāleva āgaccheyyāsi”ti taṃ pesetvā aggim katvā pāyāsaṃ paci.

Tasmiṃ khaṇe sakko devarājā dasasahassayojanaṃ alaṅkatadevanagaraṃ, saṭṭhiyojanaṃ suvaṇṇavīthiṃ, yojanasahassubbedhaṃ vejayantaṃ, pañcayojana-satikaṃ sudhammasabhaṃ, saṭṭhiyojanaṃ

paṇḍukambalasilāsanam, pañcayojanāvaṭṭam kañcanamālasetacchattam, aḍḍha-teyyakoṭisañkhā devaccharā, alaṅkatapaṭiyattam attabhāvanti imaṃ attano siriṃ oloketvā “kiṃ nu kho katvā mayā ayam yaso laddho”ti cintetvā bārāṇasiyam seṭṭhibhūtena pavattitam dānam addasa. Tato “mama puttādayo kuhiṃ nibbatā”ti olokeno “putto me cando devaputto hutvā nibbatti, tassa putto sūriyo, tassa putto, mātali, tassa putto, pañcasikho”ti sabbesam nibbattiṃ disvā “pañcasikhassa putto kīdiso”ti olokeno attano vaṃsassa upacchinnabhāvam passi. Athassa etadahosi- “ayam asappuriso maccharī hutvā neva attanā paribhuñjati (5.0411) na paresam deti, mama vaṃso tena upacchinno, kālam katvā niraye nibbattissati, ovādamassa datvā mama vaṃsam paṭiṭṭhāpetvā etassa imasmiṃ devanagare nibbattanākāram karissāmi”ti. So candādayo pakkosāpetvā “etha manussapatham gamissāma, macchariyakosiyena amhākam vaṃso upacchinno, dānasālā jhāpitā, neva attanā paribhuñjati, na paresam deti, idāni pana pāyāsam bhuñjitukāmo hutvā ‘ghare paccante aññassapi pāyāso dātabbo bhavissati’ti arañnam pavisitvā ekakova pacati, etaṃ dametvā dānaphalam jānāpetvā āgamissāma, apica kho pana amhehi sabbehi ekato yāciyamāno tattheva mareyya. Mama paṭhamam gantvā pāyāsam yācitvā nisinnakāle tumhe brāhmaṇavaṇṇena paṭipāṭiyā āgantvā yāceyyāthā”ti vatvā sayam tāva brāhmaṇavaṇṇena taṃ upasaṅkamitvā “bho, kataro bārāṇasigamanamaggo”ti pucchi. Atha naṃ macchariyakosiyō “kiṃ ummatkosī, bārāṇasimaggampi na jānāsi, kiṃ ito esi, etto yāhī”ti āha.

Sakko tassa vacanam sutvā asuṇanto viya “kiṃ kathesi”ti taṃ upagacchateva. Sopi, “are, badhira brāhmaṇa, kiṃ ito esi, purato yāhī”ti viravi. Atha naṃ sakko, “bho, kasmā viravasi, dhūmo paññāyati, aggi paññāyati, pāyāso paccati, brāhmaṇānam nimantanatṭhānena bhavitabbam, ahampi brāhmaṇānam bhojanakāle thokam labhissāmi, kiṃ maṃ nicchubhasi”ti vatvā “natthettha brāhmaṇānam nimantanam, purato yāhī”ti vutte “tena hi kasmā kujjhasi, tava bhojanakāle thokam labhissāmi”ti āha. Atha naṃ so “aham te ekasitthampi na dassāmi, thokam idaṃ mama yāpanamattameva, mayāpi cetam yācitvāva laddham, tvaṃ aññato āhāram pariyesāhī”ti vatvā bhariyam yācitvā laddhabhāvam sandhāyeva vatvā gāthamāha-

192. “Neva kiṇāmi napi vikkiṇāmi, na cāpi me sannicayo ca atthi;

sukiccharūpaṃ vatidaṃ parittaṃ, patthodano nālamayaṃ duvinnan”ti.

Taṃ (5.0412) sutvā sakko “ahampi te madhurasaddena ekam silokam kathe-ssāmi, taṃ suṇāhī”ti vatvā “na me tava silokena attho”ti tassa vārentasseva gāthādvayamāha-

193. “Appamhā appakam dajjā, anumajjhato majjhakam;

bahumhā bahukam dajjā, adānam nūpapajjati.

194. “Taṃ taṃ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;

ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukhan”ti.

Tattha **anumajjhato majjhakanti** appamattakampi majjhe chetvā dve koṭṭhāse karitvā ekam koṭṭhāsam datvā tato avasesato anumajjhatopi puna majjhe chetvā eko koṭṭhāso dātabboyeva. **Adānam nūpapajjati**ti appam vā bahum vā dinnam

hotu, adānaṃ nāma na hoti, tampi dānameva mahapphalameva.

So tassa vacanaṃ sutvā “manāpaṃ te, brāhmaṇa, kathitaṃ, pāyāse pakke thokaṃ labhissasi, nisīdāhi”ti āha. Sakko ekamante nisīdi. Tasmim̐ nisinne cando teneva niyāmena upasaṅkavitvā tatheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva gāthādvayamāha-

195. “Moghañcassa hutam̐ hoti, moghañcāpi samīhitaṃ;
atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, eko bhuñjati bhojanaṃ.

196. Tam̐ tam̐ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukhan”ti.

Tattha **samīhanti** dhanuppādanavīriyaṃ.

So tassa vacanaṃ sutvā kicchena kasirena “tena hi nisīda, thokaṃ labhissasi”ti āha. So gantvā sakkassa santike nisīdi. Tato sūriyo teneva nayena upasaṅkavitvā tatheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva gāthādvayamāha-

197. “Saccañcassa hutam̐ hoti, saccañcāpi samīhitaṃ;
atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, neko bhuñjati bhojanaṃ.

198. “Tam̐ (5.0413) tam̐ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukhan”ti.

Tassapi vacanaṃ sutvā kicchena kasirena “tena hi nisīda, thokaṃ labhissasi”ti āha. So gantvā candassa santike nisīdi. Atha naṃ mātali teneva nayena upasaṅkavitvā tatheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva imā gāthā abhāsi-

199. “Sarañca juhatai poso, bahukāya gayāya ca;
doṇe timbarutitthasmiṃ, sīghasote mahāvahe.

200. “Atra cassa hutam̐ hoti, atra cassa samīhitaṃ;
atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, neko bhuñjati bhojanaṃ.

201. “Tam̐ tam̐ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;
ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukhan”ti.

Tāsaṃ attho- yo puriso “nāgayakkhādīnaṃ balikammaṃ karomī”ti samuddaso-ṇḍipokkharāṇī-ādīsu yaṃ kiñci sarañca upagantvā juhatai, tattha balikammaṃ karoti, tathā bahukāya nadiyā gayāya pokkharāṇiyā doṇanāmake ca timbarunāmake ca titthe sīghasote mahante vāriyahe. **Atra cassāti** yadi atrāpi etesu sarādīsu assa purisassa hutañceva samīhitañca hoti, saphalaṃ sukhudrayaṃ sampajjati. Atithismiṃ yo nisinnasmiṃ neko bhuñjati bhojanaṃ, ettha vattabbameva natthi, tena tam̐ vadāmi- kosiya, dānāni ca dehi, sayañca bhuñja, ariyānaṃ dānābhiraṭānaṃ buddhādīnaṃ maggaṃ abhiruha. Na hi ekāsī ekova bhuñjamāno sukhaṃ nāma labhatīti.

So tassapi vacanaṃ sutvā pabbatakūṭena otthaṭo viya kicchena kasirena “tena hi nisīda, thokaṃ labhissasi”ti āha. Mātali gantvā sūriyassa santike nisīdi. Tato pañcasikho teneva nayena upasaṅkavitvā tatheva kathaṃ pavattetvā tassa vārentasseva gāthādvayamāha-

202. “Baḷisañhi (5.0414) so nigilati, dīghasuttaṃ sabandhanaṃ;
atithismiṃ yo nisinnasmiṃ, eko bhuñjati bhojanaṃ.

203. “Tam̐ tam̐ vadāmi kosiya, dehi dānāni bhuñja ca;

ariyamaggaṃ samāruha, nekāsī labhate sukhan”ti.

Macchariyakosiyo taṃ sutvā dukkhavedano nitthunanto “tena hi nisīda, thokaṃ labhissasī”ti āha. Pañcasikho gantvā mātālissa santike nisīdi. Iti tesu pañcasu brāhmaṇesu nisinnamattesveva pāyāso pacci. Atha naṃ kosiyo uddhanā otāretvā “tumhākaṃ pattāni āharathā”ti āha. Te anuṭṭhāya yathānisinnāva hatthe pasāretvā himavantato māluvapattāni āharim̐su. Kosiyo tāni disvā “tumhākaṃ etesu pattesu dātabbapāyāso natthi, khadirādīnaṃ pattāni āharathā”ti āha. Te tānipi āharim̐su. Ekekaṃ pattam̐ yodhaphalakappamāṇam̐ ahosi. So sabbesaṃ dabbiyā pāyāsam̐ adāsi, sabbantimassa dānakālepi ukkhaliyā ūnam̐ na paññāyi, pañcannampi datvā sayam̐ ukkhalim̐ gahetvā nisīdi. Tasmim̐ khaṇe pañcasikho uṭṭhāya attabhāvaṃ vijahitvā sunakho hutvā tesam̐ purato passāvaṃ karonto agamāsi. Brāhmaṇā attano pāyāsam̐ pattenā pidahim̐su. Kosiyassa hatthapiṭṭhe passāva-bindu pati. Brāhmaṇā kuṇḍikāhi udakaṃ gahetvā pāyāsam̐ abbhukiritvā bhuñjamānā viya ahesum̐. Kosiyo “mayhampi udakaṃ detha, hattham̐ dhovitvā bhuñjissāmī”ti āha. “Tava udakaṃ āharitvā hattham̐ dhovā”ti. “Mayā tumhākaṃ pāyāso dinno, mayham̐ thokaṃ udakaṃ dethā”ti. “Mayam̐ piṇḍapaṭipiṇḍakammaṃ nāma na karomā”ti. “Tena hi imam̐ ukkhalim̐ oloketha, hattham̐ dhovitvā āgamissāmī”ti nadim̐ otari. Tasmim̐ khaṇe sunakho ukkhalim̐ passāvassa pūresi. So taṃ passāvaṃ karontaṃ disvā mahantaṃ daṇḍamādāya taṃ tajjento āgacchi. So assājānīyamatto hutvā taṃ anubandhanto nānāvaṇṇo ahosi, kāḷopi hoti setopi suvaṇṇavaṇṇopi kabaropi uccopi nīcopi, evam̐ nānāvaṇṇo hutvā macchariyakosiyam̐ anubandhi. So maraṇabhaya bhīto brāhmaṇe upasaṅkami. Tepi uppatitvā ākāse ṭhitā. So tesam̐ taṃ iddhiṃ disvā gāthamāha-

204. “Uḷāravaṇṇā (5.0415) vata brāhmaṇā ime, ayañca vo sunakho kissa hetu; Uccāvacaṃ vaṇṇanibham̐ vikubbati, akkhātha no brāhmaṇā ke nu tumhe”ti.

Taṃ sutvā sakko devarājā-

205. “Cando ca sūriyo ca ubho idhāgatā, ayaṃ pana mātali devasārathi; sakkohamasmi tidasānamindo; eso ca kho pañcasikhoti vuccatī”ti.

Gātham̐ vatvā tassa yasaṃ vaṇṇento gāthamāha-

206. “Pāṇissarā mudiṅgā ca, murajālambarāni ca; suttamenam̐ pabodhenti, paṭibuddho ca nandatī”ti.

So tassa vacanaṃ sutvā “sakka, evarūpaṃ dibbasampattim̐ kinti katvā labhasī”-ti pucchi. Sakko “adānasilā tāva pāpadhammā maccharino devalokaṃ na gacchanti, niraye nibbattantī”ti dassento-

207. “Ye kecime maccharino kadariyā, paribhāsakā samaṇabrāhmaṇānaṃ; idheva nikkhippa sarīradeham̐, kāyassa bhedaṃ nirayaṃ vajantī”ti.-

Imam̐ gātham̐ vatvā dhamme ṭhitānaṃ devalokapaṭilābham̐ dassetuṃ gāthamāha-

208. “Ye kecime suggatimāsamānā, dhamme ṭhitā saṃyame saṃvibhāge;

idheva nikkhippa sarīradehaṃ, kāyassa bhedaṃ sugatiṃ vajanti”ti.

Tattha **āsamanā**ti āsīsaṅkā. Ye keci sugatiṃ āsīsaṅkā, sabbe te saṃyamasa-
ṅkhatē dasasiladhamme saṃvibhāgasāṅkhatē dānadhamme ca ʒhitā (5.0416)
hutvā idha sarīrasāṅkhatāṃ dehaṃ nikkhipitvā tassa kāyassa bhedaṃ sugatiṃ vaji-
nānti attho.

Evamaṃ vatvā ca pana, “kosiya, na mayaṃ tava santike pāyāsathāya āgatā, kāru-
ṇṇena pana taṃ anukampamānā āgatāmhā”ti tassa pakāsetuṃ āha-

209. “Tvaṃ nosi ṇāti purimāsu jātisū, so maccharī rosako pāpadhammo;

taveva atthāya idhāgatāmhā, mā pāpadhammo nirayaṃ gamitthā”ti.

Tattha **soti** so tvaṃ. **Mā pāpadhammoti** ayaṃ amhākaṃ ṇāti pāpadhammo mā
nirayaṃ agamāti etadatthaṃ āgatāmhāti attho.

Taṃ sutvā kosiyo “atthakāmā kira me, ete maṃ nirayā uddharitvā sagge pati-
tṭhāpetukāmā”ti tuṭṭhacitto āha-

210. “Addhā maṃ vo hitakāmā, yaṃ maṃ samanūsāsatha;

sohaṃ tathā karissāmi, sabbaṃ vuttaṃ hitesibhi.

211. “Esāhamajjeva uparamāmi, na cāhaṃ kiñci kareyya pāpaṃ;

na cāpi me kiñci adeyyamatthi, na cāpidatvā udakaṃ pivāmi.

212. “Evañca me dadato sabbakālaṃ, bhogā ime vāsava khīyissanti;

tato ahaṃ pabbajissāmi sakka, hitvāna kāmāni yathodhikāni”ti.

Tattha **manti** mama. **Voti** tumhe. **Yaṃ manti** yena maṃ samanūsāsatha, tena
me tumhe hitakāmā. **Tathāti** yathā vadatha, tatheva karissāmi. **Uparamāmiti**
maccharibhāvato uparamāmi. **Adeyyamatthīti** ito paṭṭhāya ca mama ālopato upa-
ḍḍhampi adeyyaṃ nāma natthi, **na cāpidatvāti** udakapasatampi (5.0417) cāhaṃ
labhitvā adatvā na pivissāmi. **Khīyissanti**ti vikkhīyissanti. **Yathodhikāni**ti vatthukā-
makilesakāmavasena yathāṭṭhitakoṭṭhāsāniyeva.

Sakko macchariyakosiyāṃ dametvā nibbisevanaṃ katvā dānaphalaṃ jānā-
petvā dhammadesanāya pañcasū sīlesū patitṭhāpetvā saddhiṃ tehi devanagara-
meva gato. Macchariyakosiyopi nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ anujānāpetvā “gahita-
gahitabhājanāni pūretvā gaṇhantū”ti yācakānaṃ dhanaṃ datvā tasmīṃ khīṇe
nikkhamma himavantato dakkhiṇapasse gaṅgāya ceva ekassa ca jātassarassa
antare paṇṇasālaṃ katvā pabbajitvā vanamūlaphalāhāro tattha ciraṃ vihāsi, jaraṃ
pāpuṇi. Tadā sakkassa āsā saddhā sirī hirīti catasso dhītarō honti. Tā bahuṃ
dibbagandhamālaṃ ādāya udakakīḷanathāya anotattadahaṃ gantvā tattha kīḷitvā
manosilātale nisīdiṃsu. Tasmīṃ khaṇe nārado nāma brāhmaṇatāpaso tāvatīṃsa-
bhavanaṃ divāvihāratthāya gantvā nandanavanacittalatāvanesu divāvihāraṃ
katvā pāricchattakapupphaṃ chattaṃ viya chāyatthāya dhārayamāno manosilāta-
lamatthakena attano vasanaṭṭhānaṃ kañcanaguhaṃ gacchati. Atha tā tassa
hatthe taṃ pupphaṃ disvā yāciṃsu. Tamatthaṃ pakāseto sathā āha-

213. “Naguttame girivare gandhamādane, modanti tā devavarābhipālītā;

athāgamā isivaro sabbalokagū, supupphitaṃ dumavarasākhamādiya.

214. “Suciṃ sugandhaṃ tidasehi sakkataṃ, pupphuttamaṃ amaravarehi
sevitaṃ;

aladdha maccehiva dānavehi vā, aññatra devehi tadārahaṃ hidam.

215. “Tato (5.0418) catasso kanakattacūpamā, uṭṭhāya nāriyo pamadādhipā munim;

āsā ca saddhā ca sirī tato hirī, iccabravuṃ nāradadeva brāhmaṇaṃ.

216. “Sace anuddiṭṭhaṃ tayā mahāmuni, pupphaṃ imaṃ pārichattassa bramhe. dadāhi no sabbā gati te ijjhatu, tuvampi no hohi yatheva vāsavo.

217. “Taṃ yācamānābhisamekkha nārado, iccabravī saṃkalaham udīrayi; na mayhamatthatti imehi koci naṃ, yāyeva vo seyyasi sā piḷandhathā” ti.

Tattha **girivareti** purimassa vevacanaṃ. **Devavarābhipālitāti** sakkena rakkhitā.

Sabbalokagūti devaloke ca manussaloke ca sabbattha gamanasamattho. **Dumavarasākhāmādiyāti** sākhāya jātattā dumavarasākhanti laddhanāmaṃ pupphaṃ gahetvā. **Sakkatanti** katasakkāraṃ. **Amaravarehīti** sakkaṃ sandhāya vuttaṃ.

Aññatra devehīti ṭhapetvā deve ca iddhimante ca aññehi manussehi vā yakkhādīhi vā aladdhaṃ. **Tadārahaṃ hidanti** tesameva hi taṃ arahaṃ anucchavikaṃ.

Kanakattacūpamāti kanakūpamā tacā. **Uṭṭhāyāti** ayyo mālāgandhavilepanādipaṭivirato pupphaṃ na piḷandhissati, ekasmiṃ padese chaḍḍessati, etha taṃ yācitvā pupphaṃ piḷandhissāmāti hatthe pasāretvā yācamānā ekappahārenea uṭṭahitvā. **Pamadādhipāti** pamadānaṃ uttamā. **Muninti** isim.

Anuddiṭṭhanti “asukassa nāma dassāmī” ti na uddiṭṭhaṃ. **Sabbā gati te ijjhatūti** sabbā te cittagati ijjhatu, patthitapatthitassa lābhī hohīti tassa thulimaṅgalaṃ vadanti. **Yatheva vāsavoti** yathā amhākaṃ pitā vāsavo icchiticchitaṃ deti, tatheva no tvampi hohīti. **Tanti** taṃ pupphaṃ. **Abhisamekkhāti** disvā. **Saṃkalahanti** nānāgāhaṃ kalahavaḍḍhanaṃ kathaṃ udīrayi. **Imehīti** imehi pupphehi nāma mayhaṃ attho natthi, paṭivirato ahaṃ (5.0419) mālādhāraṇatoti dīpeti. **Yāyeva vo seyyasīti** yā tumhākaṃ antare jeṭṭhikā. **Sā piḷandhathāti** sā etaṃ piḷandhatūti attho.

Anuddiṭṭhanti “asukassa nāma dassāmī” ti na uddiṭṭhaṃ. **Sabbā gati te ijjhatūti** sabbā te cittagati ijjhatu, patthitapatthitassa lābhī hohīti tassa thulimaṅgalaṃ vadanti. **Yatheva vāsavoti** yathā amhākaṃ pitā vāsavo icchiticchitaṃ deti, tatheva no tvampi hohīti. **Tanti** taṃ pupphaṃ. **Abhisamekkhāti** disvā. **Saṃkalahanti** nānāgāhaṃ kalahavaḍḍhanaṃ kathaṃ udīrayi. **Imehīti** imehi pupphehi nāma mayhaṃ attho natthi, paṭivirato ahaṃ (5.0419) mālādhāraṇatoti dīpeti. **Yāyeva vo seyyasīti** yā tumhākaṃ antare jeṭṭhikā. **Sā piḷandhathāti** sā etaṃ piḷandhatūti attho.

Tā catassopi tassa vacanaṃ sutvā gāthamāhaṃsu-

218. “Tvam nottamevābhisamekkha nārada, yassicchasi tassā anuppave-

cchasi; yassā hi no nārada tvam padassasi, sāyeva no hehiti seṭṭhasammatā” ti.

Tattha **tvam nottamevāti** uttamamahāmuni tvameva no upadhārehi. Tāsaṃ vacanaṃ sutvā nārado tā ālapanto gāthamāha-

219. “Akallametaṃ vacanaṃ sugatte, ko brāhmaṇo saṃkalaham udīraye; gantvāna bhūtādhipameva pucchatha, sace na jānātha idhuttamādhamen” ti.

Tassattho- bhadde sugatte, idaṃ tumhehi vuttaṃ vacanaṃ mama ayuttaṃ, evañhi sati mayā tumhesu ekaṃ seṭṭhaṃ, sesā hīnā karontena kalaho vaḍḍhito bhavissati, ko bāhitapāpo brāhmaṇo kalahaṃ udīraye vaḍḍheyya. Evarūpassa hi kalahavaḍḍhanaṃ nāma ayuttaṃ, tasmā ito gatvā attano pitaraṃ bhūtādhipaṃ sakkameva pucchatha, sace attano uttamaṃ adhamañca na jānāthāti.

Tato sathā gāthamāha-

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

220. “Tā nāradena paramappakopitā, udīritā vaṇṇamadena mattā; sakāse gantvāna sahasacakkhuno, pucchiṃsu bhūtādhipaṃ kā nu seyyasi” ti.

Tattha (5.0420) **paramappakopitā**ti pupphaṃ adadantena ativiya kopitā tassa kupitā hutvā. **Udīritā**ti “bhūtādhipameva pucchathā”ti vuttā. **Sahassacakkhunoti** sakkassa santikaṃ gantvā. **Kā nū**ti amhākaṃ antare katamā uttamāti pucchiṃsu. Evaṃ pucchitvā ʒhitā-

221. “Tā disvā āyattamanā purindado, iccabravī devavaro katañjalī;
sabbāva vo hotha sugatte sādīsī, koneva bhadde kalahaṃ udīrayī”ti.

Tattha **tā disvā**ti, bhikkhave, catassopi attano santikaṃ āgatā disvā. **Āyattama-**
nāti ussukkamanā byāvaṭacittā. **Katañjalī**ti namassamānāhi devatāhi paggahita-
ñjalī. **Sādīsī**ti sabbāva tumhe sādīsīyo. **Ko nevā**ti ko nu evaṃ. **Kalahaṃ udīrayī**ti
idaṃ nānāgāhaṃ viggahaṃ kathesi vaḍḍhesi.

Athassa tā kathayamānā gāthamāhaṃsu-

222. “Yo sabbalokaccarito mahāmuni, dhamme ʒhito nārado saccanikkamo;
so nobravi girivare gandhamādane, gantvāna bhūtādhipameva pucchatha;
sace na jānātha idhuttamādhaman”ti.

Tattha **saccanikkamoti** tathaparakkamo.

Taṃ sutvā sakko “imā catassopi mayhaṃ dhītarova, sacāhaṃ ‘etāsu ekā guṇa-
sampannā uttamā’ti vakkhāmi, sesā kujjhissanti, na sakkā ayaṃ aḍḍo vinicchi-
nitum, imā himavante kosiyaṭāpasassa santikaṃ pesesāmi, so etāsaṃ aḍḍaṃ
vinicchinissati”ti cintetvā “ahaṃ tumhākaṃ aḍḍaṃ na vinicchinissāmi, himavante
kosiyo nāma tāpaso atthi, tassāhaṃ attano sudhābhojanaṃ pesessāmi, so
parassa adatvā na bhuñjati, dadanto (5.0421) ca vicinitvā guṇavantānaṃ deti, yā
tumhesu tassa hatthato bhattaṃ labhissati, sā uttamā bhavissati”ti ācikkhanto
gāthamāha-

223. “Asu brahāraññacarō mahāmuni, nādatvā bhattaṃ varagatte bhuñjati;
viceyya dānāni dadāti kosiyo,

yassā hi so dassati sāva seyyasī”ti.

Tattha **brahāraññadharoti** mahā-araññavāsī.

Iti so tāpasassa santikaṃ pesetvā mātaliṃ pakkosāpetvā tassa santikaṃ pesento anantaraṃ gāthamāha-

224. “Asū hi yo sammati dakkhiṇaṃ disaṃ, gaṅgāya tīre himavantapassani;
sa kosiyo dullabhapaṇabhojano, tassa sudhaṃ pāpaya devasārathī”ti.

Tattha **sammātīti** vasati. **Dakkhiṇanti** himavantassa dakkhiṇāya disāya. **Passa-**
nīti passe.

Tato satthā āha-

225. “Sa mātali devavarena pesito, sahasayuttaṃ abhiruyha sandanaṃ;
sukhippameva upagamma assamaṃ, adissamāno munino sudhaṃ adā”ti.

Tattha **adissamānoti**, bhikkhave, so mātali devarājassa vacanaṃ sampaṭi-
cchitvā taṃ assamaṃ gantvā adissamānakāyo hutvā tassa sudhaṃ adāsī, dada-
māno ca rattiṃ padhānamanuyuñjitvā paccūsasamaye aggīṃ paricaritvā vibhā-
tāya rattiya udentaṃ sūriyaṃ namassamānassa ṭhitassa tassa hatthe sudhābhoja-
napātiṃ ṭhapesi.

Kosiyo (5.0422) taṃ gahetvā ṭhitakova gāthādvayamāha-

226. “Udagghuttaṃ upatiṭṭhato hi me, pabhaṅkaraṃ lokatamonuddamaṃ;
sabbāni bhūtāni adhicca vāsavo;
ko neva me pāṇisu kiṃ sudhodahi.

227. “Saṅkhūpamaṃ setamatulyadassanaṃ, suciṃ sugandhaṃ piyarūpama-
bbhutaṃ;

adiṭṭhapubbaṃ mama jātu cakkhubhi, kā devatā pāṇisu kiṃ sudhodahi”ti.

Tattha **udagghittanti** udaka-aggihuttaṃ paricaritvā aggisālato nikkhamma
paṇṇasāladvāre ṭhatvā pabhaṅkaraṃ lokatamonudaṃ uttamaṃ ādiccaṃ upati-
ṭṭhato mama sabbāni bhūtāni adhicca atikkamitvā vattamāno vāsavo nu kho evaṃ
mama pāṇisu kiṃ sudhaṃ kiṃ nāmetaṃ odahi. “Saṅkhūpaman”ti-ādīhi ṭhitakova
sudhaṃ vaṇṇeti.

Tato mātali āha-

228. “Ahaṃ mahindena mahesi pesito, sudhābhihāsiṃ turito mahāmuni;
jānāsi maṃ mātali devasārathī, bhuñjassu bhuttama mābhivārayi.

229. “Bhuttā ca sā dvādasa hanti pāpake, khudaṃ pipāsaṃ aratiṃ daraklamaṃ.
koduṇṇāpanāhaṅca vivādapesuṇaṃ, sītuṇha tandiṅca rasuttamaṃ idan”ti.

Tattha **sudhābhihāsinti** imaṃ sudhābhojanaṃ tuyhaṃ abhihariṃ. **Jānāsīti**
jānāhi maṃ tvamaṃ, ahaṃ mātali nāma devasārathīti attho. **Mābhivārayīti** na bhuñjā-
mīti appaṭikkhipitvā bhuñja mā papaṅca kari. **Pāpaketi** ayaṅhi (5.0423) sudhā
bhuttā dvādasa pāpadhamme hanati. **Khudanti** paṭhamaṃ tāva chātabhāvaṃ
hanati, dutiyaṃ pāṇiyapipāsaṃ, tatiyaṃ ukkaṇṭhitaṃ, catutthaṃ kāyadarathaṃ,
pañcamaṃ kilantabhāvaṃ, chaṭṭhaṃ kodhaṃ, sattamaṃ upanāhaṃ, aṭṭhamaṃ
vivādaṃ, navamaṃ pesuṇaṃ, dasamaṃ sītaṃ, ekādasamaṃ uṇhaṃ, dvāda-
samaṃ tandiṃ ālasiyabhāvaṃ, idaṃ rasuttamaṃ uttamarasaṃ sudhābhojanaṃ
ime dvādasa pāpadhamme hanati.

Taṃ sutvā kosiyo attano vatasamādānaṃ āvikaronto-

230. “Na kappatī mātali mayha bhuñjitum, pubbe adatvā iti me vatuttamaṃ; na cāpi ekāsnamariyapūjitaṃ, asaṃvibhāgī ca sukhaṃ na vindatī”ti.-

Gātham vatvā, “bhante, tumhehi parassa adatvā bhojane kaṃ dosaṃ disvā idaṃ vataṃ samādinnaṃ”ti mātalinā puṭṭho āha-

231. “Thīghātakā ye cime pārādārikā, mittadduno ye ca sapanti subbate; sabbe ca te maccharipañcamādhamā, tasmā adatvā udakampi nāsniye.

232. “Sohitthiyā vā purisassa vā pana, dassāmi dānaṃ vidusampavaṇṇitaṃ; saddhā vadaññū idha vītamaccharā, bhavanti hete sucisaccasammatā”ti.

Tattha **pubbeti** paṭhamaṃ adatvā, atha vā iti me pubbe vatuttamaṃ idaṃ pubbeva mayā vataṃ samādinnaṃ dasseti. **Na cāpi ekāsnamariyapūjitaṃ** eka-kassa asanaṃ na ariyehi buddhādīhi pūjitaṃ. **Sukhanti** dibbamānusikaṃ sukhaṃ na labhati. **Thīghātakā**ti itthighātakā. **Ye cimet** ye ca ime. **Sapantī**ti akkosanti. **Subbateti** dhammikasamaṇabrāhmaṇe. **Maccharipañcamā**ti maccharī pañcamo etesanti maccharipañcamā. **Adhamā**ti ime pañca adhamā nāma. **Tasmā**ti yasmā ahaṃ pañcama-adhamabhāvabhayena adatvā udakampi **nāsniye** na (5.0424) paribhuñjissāmīti imaṃ vataṃ samādiyim. **Sohitthiyā vā**ti so ahaṃ itthiyā vā. **Vidusampavaṇṇitaṃ** vidūhi paṇḍitehi buddhādīhi vaṇṇitaṃ. **Sucisaccasammatā**ti ete okappaniyasaddhāya samannāgatā vadaññū vītamaccharā purisā sucī ceva uttamammatā ca hontīti attho.

Taṃ sutvā mātali dissamānakāyena aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe tā catasso devakaññāyo catuddisaṃ aṭṭhaṃsu, sirī pācīnadisāya aṭṭhāsi, āsā dakkhiṇadisāya, saddhā pacchimadisāya, hirī uttaradisāya. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

233. “Ato matā devavarena pesitā, kaññā catasso kanakattacūpamā; āsā ca saddhā ca sirī tato hirī, taṃ assamaṃ āgamu yattha kosiyo.

234. “Tā disvā sabbo paramappamodito, subhena vaṇṇena sikhārivaggino; kaññā catasso caturō catuddisā, iccabravī mātalinō ca sammukhā.

235. “Purimaṃ disaṃ kā tvaṃ pabhāsi devate, alaṅkatā tāravārāva osadhī; pucchāmi taṃ kañcanavelliviggahe, ācikkha me tvaṃ katamāsi devatā.

236. “Sirāha devī manujehi pūjitā, apāpasattūpanisevinī sadā; sudhāvivādena tavantimāgatā, taṃ maṃ sudhāya varapañña bhājaya.

237. “Yassāhamicchāmi sudhaṃ mahāmuni, so sabbakāmehi naro pamodati; sirīti maṃ jānāhi jūhatuttama, taṃ maṃ sudhāya varapañña bhājayā”ti.

Tattha (5.0425) **atoti** tato. **Matā**ti anumatā, atha devavarena anumatā ceva pesitā cāti attho. **Sabbo paramappamoditoti** anavaseso hutvā atipamodito. “Sāma-n”tipi pāṭho, tā devatā sāmaṃ disvāti attho. **Caturōti** caturā. Ayameva vā pāṭho, cāturīyena samannāgatāti attho. **Tāravārā**ti tārakānaṃ varā. **Kañcanavellivigga-**heti kañcanarūpasadisasarīre. **Sirāhā**ti sirī ahaṃ. **Tavantimāgatā**ti tava santikaṃ āgatā. **Bhājayā**ti yathā maṃ sudhā bhajati, tathā karohi, sudhaṃ me dehīti attho. **Jānāhī**ti jāna. **Jūhatuttamā**ti aggim jūhantānaṃ uttama.

Taṃ sutvā kosiyo āha-

238. “Sippena vijjācaraṇena buddhiyā, narā upetā paṇṇā sakammunā;

tayā vihīnā na labhanti kiñcanaṃ, tayidaṃ na sādhu yadidaṃ tayā kataṃ.

239. “Passāmi posaṃ alasaṃ mahagghasaṃ, sudukkulinampi arūpimaṃ naraṃ.
tayānugutto siri jātimāmapī, peseti dāsaṃ viya bhogavā sukhī.

240. “Taṃ taṃ asaccaṃ avibhajjaseviniṃ, jānāmi mūḷhaṃ vidurānupātiniṃ;
na tādisī arahati āsanūdakaṃ, kuto sudhā gaccha na mayha ruccasi” ti.

Tattha **sippenā**ti hatthi-assarathadhanusippādinā. **Vijjācaraṇenā**ti vedattayasa-
ñkhātāya vijjāya ceva sīlena ca. **Paguṇā sakammunā**ti attano purisakārena padhā-
naguṇasamannāgatā. **Kiñcananti** kiñci appamattakampi yasaṃ vā sukhaṃ vā na
labhanti. **Yadidanti** yaṃ etaṃ issariyatthāya sippāni (5.0426) uggaṇhitvā cara-
ntānaṃ tayā vekallaṃ kataṃ, taṃ te na sādhu. **Arūpimanti** virūpaṃ. **Tayānugu-**
ttoti tayā anurakkhito. **Jātimāmapī**ti jātisampannampi sippavijjācaraṇabuddhika-
mmehi sampannampi. **Pesetī**ti pesanakāraṃ karoti. **Taṃ tanti** tasmā taṃ. **Asa-**
ccanti sabhāvasaṅkhāte sacce avattanatāya asaccaṃ uttamabhāvarahitaṃ. **Avi-**
bhajjasevininti avibhajitvā yuttāyuttaṃ ajānitvā sippādisampannepi itarepi seva-
mānaṃ. **Vidurānupātini**ti paṇḍitānupātiniṃ paṇḍite pātetvā pothetvā viheṭhetvā
caramānaṃ. **Kuto sudhā**ti tādisāya nigguṇāya kuto sudhābhojanaṃ, na me
ruccasi, gaccha mā idha tiṭṭhāti.

Sā tena paṭikkhittā tatthevantaradhāyi. Tato so āsāya saddhiṃ sallapanto āha-

241. “Kā sukkadāṭhā paṭimukkakuṇḍalā, cittaṅgadā kambuvimaṭṭhadhārinī; osittavaṇṇaṃ paridayha sobhasi, kusaggirattaṃ apiḷayha mañjarim.

242. “Migīva bhantā saracāpadhārinā, virādhitā mandamiva udikkhasi; ko te dutiyo ida mandalocane, na bhāyasi ekikā kānane vane” ti.

Tattha **cittaṅgadā**ti citrehi aṅgadehi samannāgatā. **Kambuvimaṭṭhadhārinī**ti karaṇapariniṭṭhitena vimaṭṭhasuvaṇṇālaṅkāradhārinī. **Osittavaṇṇanti** avasitta-udakadhāraṇṇaṃ dibbadukūlaṃ. **Paridayhā**ti nivāsetvā ceva pārupitvā ca. **Kusaggirattanti** kusatiṅaggisikhāvaṇṇaṃ. **Apiḷayha mañjarinti** sapallavaṃ asokakaṇṇikaṃ kaṇṇe piḷandhitvāti vuttaṃ hoti. **Saracāpadhārinā**ti luddena. **Virādhitā**ti viraddhapaḥārā. **Mandamivā**ti yathā sā migī bhītā vanantare ṭhatvā taṃ mandaṃ mandaṃ oloketi, evaṃ olokesi.

Tato (5.0427) āsā āha-

243. “Na me dutiyo idha matthi kosiya, masakkasārappabhavamhi devatā; āsā sudhāsāya tavantimāgatā, taṃ maṃ sudhāya varapañña bhājayā” ti.

Tattha **masakkasārappabhavā**ti tāvatimṣabhavane sambhavā.

Taṃ sutvā kosiyo “tvam kira yo te ruccati, tassa āsāphalanipphādanena āsaṃ desi, yo te na ruccati, tassa na desi, natthi tayā samā patthitathavināsikā” ti dīpento āha-

244. “Āsāya yanti vāñijā dhanesino, nāvaṃ samāruyha parenti aṇṇave; te tattha sīdanti athopi ekadā, jīnādhanā enti vinaṭṭhapābhatā.

245. “Āsāya khettāni kasanti kassakā, vapanti bijāni karontupāyaso; itīnipātena avuṭṭhitāya vā, na kiñci vindanti tato phalāgamaṃ.

246. “Athattakārāni karonti bhattusu, āsaṃ purakkhatvā narā sukhesino; te bhaturatthā atigāḷhitā puna, disā panassanti aladdha kiñcanaṃ.

247. “Hitvāna dhaññañca dhanañca ñātaka, āsāya saggādhimanā sukhesino; tapanti lūkhampi tapaṃ cirantaraṃ, kumaggamāruyha parenti duggatiṃ.

248. “Āsā (5.0428) visaṃvādikasammata ime, āse sudhāsaṃ vinayassu attani; na tādisī arahati āsanūdakaṃ, kuto sudhā gaccha na mayha ruccasi” ti.

Tattha **parentī**ti pakkhandanti. **Jīnādhanā**ti jīnadhanā. Iti tava vasena eke sampajjanti eke vipajjanti, natthi tayā sadisā pāpadhammāti vadati. **Karontupāyasoti** taṃ taṃ kiccaṃ upāyena karonti. **Itīnipātenā**ti visamavātamūsikasalabhasukapāṇakasetatṭhikarogādīnaṃ sassupaddavānaṃ aññataranipātena vā. **Tatoti** tato sassato te kiñci phalaṃ na vindanti, tesampi āsacchedanakammaṃ tvameva karosīti vadati. **Athattakārānī**ti yuddhabhūmīsu purisakāre. **Āsaṃ purakkhatvā**ti issariyāsaṃ purato katvā. **Bhaturatthā**ti sāmīno atthāya. **Atigāḷhitā**ti paccatthikehi atipīḷitā viluttasāpateyyā ddhastasenavāhanā hutvā. **Panassantī**ti palāyanti. **Aladdha kiñcananti** kiñci issariyaṃ alabhitvā. Iti etesampi issariyālābhaṃ tvameva karosīti vadati. **Saggādhimanā**ti saggam adhigantumānā. **Lūkhanti** nirojaṃ pañcatapādikaṃ kāyakilamathaṃ. **Cirantaranti** cirakālaṃ. **Āsā visaṃvādikasammata** imeti evaṃ ime sattā saggāsāya duggatiṃ gacchanti, tasmā tvam āsā nāma visaṃvādikasammata visaṃvādikāti saṅkhaṃ gatā. **Āseti** taṃ ālapati.

Sāpi tena paṭikkhattā antaradhāyi. Tato saddhāya saddhiṃ sallapanto gātha-

māha-

249. “Daddallamānā yāsasā yasassinī, jighaññanāmavhayanam disam pati; pucchāmi tam kañcanavelliviggahe, ācikkha me tvam katamāsi devate” ti.

Tattha **daddallamānā**ti jalamānā. **Jighaññanāmavhayananti** aparāti ca pacchi-māti ca evam jighaññena lāmakena nāmena vuccamānam disam pati daddalla-mānā tiṭṭhasi.

Tato (5.0429) sā gāthamāha-

250. “Saddhāha devī manujehi pūjitā, apāpasattūpanisevinī sadā; sudhāvivādena tavanti māgatā, tam maṃ sudhāya varapañña bhājayā” ti.

Tattha **saddhāti** yassa kassaci vacanapattiyāyanā sāvajjāpi hoti anavajjāpi. **Pūjitāti** anavajjakotṭhāsavasena pūjitā. **Apāpasattūpanisevinī**ti anavajjasaddhāya ca ekantapattiyāyanusabhāvāra paresupi pattiyāyanavidahanasamatthāya devatā-yetaṃ nāmaṃ.

Athaṃ naṃ kosiyo “ime sattā yassa kassaci vacanam saddahitvā tam tam karontā kattabbato akattabbameva bahutaram karonti, tam sabbam tayā kāritam nāma hoti” ti vatvā evamāha-

251. “Dānam damaṃ cāgamathopi saṃyamaṃ, ādāya saddhāya karonti hekadā;

theyyam musā kūṭamathopi pesuṇam, karonti heke puna viccutā tayā.

252. “Bhariyāsu poso sadisīsu pekkhavā, silūpapannāsu patibbatāsupi; vinetvāna chandaṃ kulitthirāsupi, karoti saddham puna kumbhadāsiyā.

253. “Tvameva saddhe paradārasevinī, pāpaṃ karosi kusalampi riñcasi; na tādisī arahati āsanūdakaṃ, kuto sudhā gaccha na mayha ruccasi” ti.

Tattha **dānanti** dasavatthukaṃ puññacetanaṃ. Damanti indriyadamaṇaṃ. **Cāganti** deyyadhammapariccāgaṃ. **Samyamanti** silaṃ. **Ādāya saddhāyāti** “etāni dānādāni mahānisaṃsāni kattabbāni” ti vadataṃ vacanaṃ saddhāya ādiyitvāpi (5.043) karonti ekadā. **Kūṭanti** tulākūṭādikaṃ vā gāmakūṭādikaṃ kammaṃ vā. **Karonti heketi** eke manussā evarūpesu nāma kālesu imesañca atthāya theyyādāni katta-bbānīti kesañci vacanaṃ saddahitvā etānīpi karonti. **Puna viccutā tayāti** puna tayā visuttā sāvajjadukkhavipākānetāni na kattabbānīti vadataṃ vacanaṃ apattiyāyitvāpi karonti. Iti tava vasena sāvajjampi anavajjampi kareyyāsi vadati.

Sadisīsūti jātigottasilādīhi sadisīsu. **Pekkhavāti** pekkhā vuccati taṇhā, sataṇhoti attho. **Chandanti** chandarāgaṃ. **Karoti saddhanti** kumbhadāsiyāpi vacane saddham karoti, tassā “ahaṃ tumhākaṃ idaṃ nāma upakāraṃ karissāmi” ti vadantiyā pattiyāyitvā kulitthiyopi chaḍḍetvā tameva paṭisevati, asukā nāma tumhesu paṭibaddhacittāti kumbhadāsiyāpi vacane saddham katvāva paradāraṃ sevati. **Tvameva saddhe paradārasevinī**ti yasmā tam tam pattiyāyitvā tava vasena paradāraṃ sevanti pāpaṃ karonti kusalaṃ jahanti, tasmā tvameva paradārasevinī tvam pāpāni karosi, kusalampi riñcasi, natthi tayā samā lokavināsikā pāpa-dhammā, gaccha na me ruccasīti.

Sā tattheva antaradhāyi. Kosiyopi uttarato ṭhitāya hiriyā saddhiṃ sallapanto gāthādvayamāha-

254. “Jighaññarattiṃ aruṇasmimūhate, yā dissati uttamarūpavaṇṇinī;
tathūpamā maṃ paṭibhāsi devate, ācikkha me tvaṃ katamāsi accharā.

255. “Kāḷā nidāgheriva aggijāriva, anileritā lohitapattamālinī;
kā tiṭṭhasi mandamigāvalokayaṃ, bhāsesamānāva giraṃ na muñcasī”ti.

Tattha **jighaññarattinti** pacchimarattiṃ, rattipariyosāneti attho. **Ūhateti** aruṇe uggate. **Yāti** yā puratthimā disā rattasuvaṇṇatāya uppamarūpadharā (5.0431) hutvā dissati. **Kāḷā nidāgherivāti** nidāghasamaye kāḷavalli viya. **Aggijārivāti** aggijālā iva, sāpi nijjhāmakhettesu taruṇa-uṭṭhitakāḷavalli viyāti attho. **Lohitapattamālinīti** lohitavaṇṇehi pattehi parivutā. **Kā tiṭṭhasīti** yathā sā taruṇakāḷavalli vāteritā vilāsamānā sobhamānā tiṭṭhati, evaṃ kā nāma tvaṃ tiṭṭhasi. **Bhāsesamānāvāti** mayā saddhiṃ bhāsitukāmā viya hosi, na ca giraṃ muñcasī.

Tato sā gāthamāha-

256. “Hirāha devī manujehi pūjitā, apāpasattūpanisevinī sadā;
sudhāvivādena tavantimāgatā, sāhaṃ na sakkomi sudhampi yācituṃ;
kopīnarūpā viya yācanitthiyā”ti.

Tattha **hirāhanti** hirī ahaṃ. **Sudhampīti** sā ahaṃ sudhābhojanaṃ taṃ yācituṃ pi na sakkomi. Kiṃkāraṇā? **Kopīnarūpā viya yācanitthiyā**, yasmā itthiyā yācanā nāma kopīnarūpā viya rahassaṅgavivaraṇasadisā hoti, nillajjā viya

hotīti attho.

Taṃ sutvā tāpaso dve gāthā abhāsi-

257. “Dhammena ñāyena sugatte lacchasi, eso hi dhammo na hi yācanā sudhā.
taṃ taṃ ayācantimahaṃ nimantaye, sudhāya yañcicchasi tampi dammi te.

258. “Sā tvaṃ mayā ajja sakamhi assame, nimantitā kañcanavelliviggahe;
tuvañhi me sabbarasehi pūjiyā, taṃ pūjayitvāna sudhampi asniye”ti.

Tattha **dhammenā**ti sabhāvena. **Ñāyenā**ti kāraṇena. **Na hi yācanā sudhā**ti na hi yācanāya sudhā labbhati, teneva kāraṇena itarā tisso (5.0432) nalabhiṃsu. **Taṃ tanti** tasmā taṃ. **Yañcicchasi**ti na kevalaṃ nimantemiyeva, yañca sudhaṃ icchasi, tampi dammi te. **Kañcanavelliviggaheti** kañcanarāsisassirikasarīre. **Pūjiyā**ti na kevalaṃ sudhāya, aññehipi sabbarasehi tvaṃ mayā pūjetabbayuttakāva. **Asniyeti** taṃ pūjetvā sace sudhāya avasesaṃ bhavissati, ahampi bhuñjissāmi.

Tato aparā abhisambuddhagāthā-

259. “Sā kosiyanānumatā jutimatā, addhā hiri rammaṃ pāvisi yassamaṃ;
udakavantaṃ phalamariyapūjitaṃ, apāpasattūpanisevitaṃ sadā.

260. “Rukkhaggahānā bahukettha pupphitā, ambā piyālā panasā ca kiṃsukā;
sobhañjanā loddamathopi paddhakā, kekā ca bhaṅgā tilakā supupphitā.

261. “Sālā karerī bahukettha jambuyo, assatthanigrodhamadhukavetasā;
uddālakā pāṭali sinduvārakā, manuññagandhā mucalindaketakā.

262. “Hareṇukā veḷukā keṇu tindukā, sāmākanivāramathopi cīnakā;
mocā kadalī bahukettha sāliyo, pavīhaya ābhūjino ca taṇḍulā.

263. “Tassevuttarapassena, jātā pokkharaṇī sivā;
akakkasā apabbhārā, sādhu appaṭigandhikā.

264. “Tattha macchā sanniratā, khemino bahubhojanā;
siṅgū savaṅkā saṃkulā, satavaṅkā ca rohitā;
āḷigaggarakākiṇṇā, pāṭhīnā kākamacchakā.

265. “Tattha (5.0433) pakkhī sanniratā, khemino bahubhojanā;
haṃsā koṅcā mayūrā ca, cakkavākā ca kukkuhā;
kuṇālakā bahū citrā, sikhaṇḍī jīvajīvākā.

266. “Tattha pānāya māyanti, nānā migagaṇā bahū;
sīhā byagghā varāhā ca, acchakokataracchayo.

267. “Palāsādā gavajā ca, mahiṃsā rohitā rurū;
eṇeyyā ca varāhā ca, gaṇino nīkasūkarā;
kadalimigā bahukettha, biḷārā sasakaṇṇikā.

268. “Chamāgirī pupphavicitrasanthatā, dijābhighuṭṭhā dijasaṅghasevitā”ti.

Tattha **jutimatā**ti ānubhāvasampanna. **Pāvisi yassamanti** pāvisi assamaṃ, **ya-kāro** byañjanasandhikaro. **Udakavantanti** tesu tesu ṭhānesu udakasampannaṃ. **Phalanti** anekaphalasampannaṃ. **Ariyapūjanti** nīvaraṇadosarahitehi jhānalābhīhi ariyehi pūjitaṃ pasatthaṃ. **Rukkhaggahānā**ti pupphūpagaphalūpagarukkhagahanā. **Sobhañjanā**ti siggurukkhā. **Loddamathopi paddhakā**ti loddarukkhā ca padumarukkhā ca. **Kekā ca bhaṅgā**ti evaṃnāmakā rukkhā eva. **Karerī**ti karerirukkhā. **Uddālakā**ti vātaghātakā. **Mucalindaketakā**ti mucalindā ca pañcavidhake-

takā ca. **Hareṇukā**ti aparaṇṇajāti. **Veḷukā**ti vaṃsabhedakā. **Keṇū**ti araṇṇamāsā. **Tindukā**ti timbarurukkhā. **Cīnakā**ti khuddakarājamāsā. **Mocā**ti aṭṭhikakadaliyo. **Sāli-**
yoti nānappakārā jātassaraṃ upanissāya jātā sāliyo. **Pavihayoti** nānappakārā
vīhayo. **Ābhūjinoti** bhujapattā. **Taṇḍulā**ti nikkunḍakathusāni sayamjātataṇḍulasī-
sāni.

Tassevāti, bhikkhave, tasseva assamassa uttaradisābhāge. **Pokkharāṇi**ti pañca-
vidhapadumasañchannā jātassarapokkharāṇi. **Akakkasā**ti macchasippikasevālā-
dikakkasarahitā. **Apabbhārā**ti acchinnataṭṭā samatitthā. **Appaṭigandhikā**ti apaṭikkū-
lagandhena udakena samannāgatā. **Tatthā**ti tassā pokkharāṇiyā. **Kheminoti**
abhayā. **“Singū”**ti-ādīni tesam macchānaṃ (5.0434) nāmāni. **Kuṇālakā**ti kokilā.
Citrāti citrapattā. **Sikhaṇḍi**ti utṭhitasikhā morā, añṇepi vā matthake jātasikhā
pakkhino. **Pānāya māyantī**ti pānāya āyanti. **Palāsādā**ti khaggā. **Gavajā**ti gavayā.
Gaṇinoti gokaṇṇā. **Kaṇṇikā**ti kaṇṇikamigā. **Chamāgirī**ti bhūmisamapatthaṭṭā piṭṭhi-
pāsāṇā. **Pupphavicitrasanthatā**ti vicitrapupphasanthatā. **Dijābhigūṭṭhā**ti madhura-
ssarehi dijehi abhigūṭṭhā. Evarūpā tattha bhūmipabbatāti evaṃ bhagavā kosi-
yassa assamaṃ vaṇṇeti.

Idāni hirideviyā tattha pavisanādīni dassetuṃ āha-

269. “Sā suttacā nīladumābhilambitā, vijjū mahāmegharivānupajjatha;
tassā susambandhasiraṃ kusāmayam, suciṃ sugandham ajinūpasevitaṃ;
atricca koccham hirimetadabravi, nisīda kalyāṇi sukhayidamāsanam.

270. “Tassā tadā kocchagatāya kosiyo, yadicchamānāya jaṭājinandharo;
navehi pattehi sayam sahūdakaṃ, sudhābhihāsī turito mahāmuni.

271. “Sā taṃ paṭiggayha ubhohi pāṇibhi, iccabravi attamanā jaṭādhamam;
handāham etarahi pūjitā tayā, gaccheyyam brahme tidivam jītavinī.

272. “Sā kosiyanānumatā jutimatā, udīritā vaṇṇamadena mattā;
sakāse gantvāna sahasacakkhuno, ayam sudhā vāsava dehi me jayam.

273. “Tamena (5.0435) sakkopi tadā apūjayi, sahindadevā surakañṇamuttamam.
sā pañjalī devamanussapūjitā, navamhi kocchamhi yadā upāvisī”ti.

Tattha **suttacā**ti succhavī. **Nīladumābhilambitā**ti nīlesu dumesu abhilambitā
hutvā, taṃ taṃ nīladumasākhāṃ parāmasantīti attho. **Mahāmegharivā**ti tena nima-
ntitā mahāmeghavijju viya tassa taṃ assamaṃ pāvisi. **Tassā**ti tassā hiriyā. **Susa-**
mbandhasiranti suṭṭhu sambandhasīsam. **Kusāmayanti** usīrādīmissakakusatiṇa-
mayam. **Sugandhanti** usīrena ceva añṇena sugandhatiṇena ca missakattā
sugandham. **Ajinūpasevanti** upari-atthataena ajinacammena upasevitaṃ. **Atricca**
kocchanti evarūpaṃ kocchāsanam paṇṇasāladvāre attharivā. **Sukhayidamāsa-**
nanti sukham nisīda idamāsanam.

Yanti yāvadattham. **Icchamānāyā**ti sudham icchantiyā. **Navehi pattehi**ti taṅkha-
ṇāñṇeva pokkharāṇito ābhatehi allapaduminipattehi. **Sayanti** sahatthena. **Sahūda-**
kanti dakkhiṇodakasahitam. **Sudhābhihāsī**ti sudham abhihari. **Turitoti** somanassa-
vegena turito. **Handā**ti vavassaggatthe nipāto. **Jītavinī**ti vijayappattā hutvā.

Anumatāti idāni yathāruciṃ gacchāti anuñṇātā. **Udīritā**ti tidasapuram gantvā
sakkassa santike ayam sudhāti udīrayi. **Surakañṇanti** devadhītam. **Uttamanti**

pavaraṃ. **Sā pañjalī devamanussapūjitā**ti pañjalī devehi ca manussehi ca pūjitā. **Yadā**ti yadā nisīdanatthāya sakkena dāpīte nave kañcanapīṭhasañkhāte kocche sā upāvisi, tadā naṃ tattha nisinnaṃ sakko ca sesadevatā ca pāricchattakapupphādīhi pūjayiṃsu.

Evaṃ sakko taṃ pūjetvā cintesi- “kena nu kho kāraṇena kosiyo sesānaṃ adatvā imissāva sudhaṃ adāsī”ti. So tassa kāraṇassa jānanatthāya puna mātaliṃ pesesi. Tamatthaṃ āvi karonto satthā āha-

274. “Tameva (5.0436) saṃsī punadeva mātaliṃ, sahasanetto tidasānamindo. gantvāna vākyāṃ mama brūhi kosiyaṃ, āsāya saddhā siriya ca kosiya; hirī sudhaṃ kena malattha hetunā”ti.

Tattha **saṃsī**ti abhāsi. **Vākyāṃ mamā**ti mama vākyāṃ kosiyaṃ brūhi. **Āsāya saddhā siriya cā**ti āsāto ca saddhāto ca sirito ca hirīyeva kena hetunā sudhamalattāti.

So tassa vacanaṃ sampañcchitvā vejyantarathamāruyha agamāsi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

275. “Taṃ suplavatthaṃ udatārayī rathaṃ, daddallamānaṃ upakāriyasādisaṃ; jambonadīsaṃ tapaneyyasannibhaṃ, alaṅkataṃ kañcanacittasannibhaṃ.

276. “Suvaṇṇacandettha bahū nipātītā, hatthī gavāssā kiki byagghadīpiyo; eṇeyyakā laṅghamayettha pakkhino, migettha veḷuriyamayā yudhā yutā.

277. “Tatthassarājaharayo ayojayuṃ, dasasatāni susunāgasādise; alaṅkate kañcanajāluracchade, āveḷine saddagame asaṅgite.

278. “Taṃ yānasetṭhaṃ abhiruyha mātali, disā imāyo abhinādayittha; nabhañca selañca vanappatiniñca, sasāgaram pabyathayittha mediniṃ.

279. “Sa (5.0437) khippameva upagamma assamaṃ, pāvāramekaṃsakato katañjali;

bahussutaṃ vuddhaṃ vinitavantaṃ, iccabravi mātali devabrāhmaṇaṃ.

280. “Indassa vākyam nisāmehi kosiya, dūto ahaṃ pucchati taṃ purindado; āsāya saddhā siriyā ca kosiya, hirī sudhaṃ kena malattha hetunā”ti.

Tattha **taṃ suplavatthanti** taṃ vejyantarathaṃ sukhena plavanatthaṃ. **Udatāra-**yīti uttāresi ukkhipitvā gamanasajjamakāsi. **Upakāriyasādisanti** upakaraṇabha-ṇḍehi sadisaṃ, yathā tassa aggisikhāya samānavaṇṇāni upakaraṇāni jalanti, tatheva jalitanti attho. **Jambonadīsanti** jambunadasaṅkhātāṃ rattasuvaṇṇamayaṃ īsaṃ. **Kañcanacittasannibhanti**, kañcanamayena sattaratanavicittena aṭṭhamaṅga- lena samannāgataṃ. **Suvaṇṇacandethāti** suvaṇṇamayā candakā ettha rathe. **Hatthīti** suvaṇṇarajatamaṇimayā hatthī. **Gavādisupi** eseva nayo. **Laṅghamayettha pakkhinoti** ettha rathe laṅghamayā nānāratanamayā pakkhigaṇāpi paṭipāṭiyā ṭhitā. **Yudhā yutāti** attano attano yudhena saddhiṃ yuttā hutvā dassitā.

Assarājaharayoti harivaṇṇamanomaya-assarājāno. **Susunāgasādiseti** balasa- mpattiyā taruṇanāgasadise. **Kañcanajāluracchadeti** kañcanajālamayena uraccha- dālaṅkārena samannāgate. **Āveḷineti** āveḷasaṅkhātehi kaṇṇālaṅkārehi yutte. **Sadda-**gameti patodappahāraṃ vinā saddamatteneva gamanasīle. **Asaṅgītetī** nissaṅge sīghajave evarūpe assarāje tattha yojesunti attho.

Abhinādayitthāti yānasaddena ekaninnādaṃ akāsi. **Vanappatiniñcāti** vanappa- tinī ca vanasaṅḍe cāti attho. **Pabyathayitthāti** kampayittha. Tattha ākāsaṭṭhakavi- mānakampanena nabhakampanaṃ veditabbaṃ. **Pāvāramekaṃsakatoti** ekaṃsa- katapāvāradibbavattho. **Vuddhanti** guṇavuddhaṃ. **Vinitavantaṃ** vinitena (5.0438) ācāravattena samannāgataṃ. **Iccabravīti** rathaṃ ākāse ṭhapetvā otarivā evaṃ abravi. **Devabrāhmaṇanti** devasamaṃ brāhmaṇaṃ.

So tassa vacanaṃ sutvā gāthamāha-

281. “Andhā sirī maṃ paṭibhāti mātali, saddhā aniccā pana devasārathi. āsā viṣaṃvādikasamma tā hi me, hirī ca ariyamhi guṇe paṭiṭṭhitā”ti.

Tattha **andhāti** sippādisampannepi asampannepi bhajanato “andhā”ti maṃ paṭibhāti. **Aniccāti** saddhā pana taṃ taṃ vatthuṃ pahāya aññasmiṃ aññasmiṃ uppajjanato hutvā abhāvākārena “aniccā”ti maṃ paṭibhāti. **Viṣaṃvādikasamma-**tāti āsā pana yasmā dhanatthikā nāvāya samuddaṃ pakkhanditvā vinaṭṭhapā- bhatā enti, tasmā “viṣaṃvādikā”ti maṃ paṭibhāti. **Ariyamhi guṇeti** hirī pana hirotta- ppasabhāvasaṅkhāte parisuddhe ariyaguṇe paṭiṭṭhitāti.

Idāni tassā guṇaṃ vaṇṇento āha-

282. “Kumāriyo yācimā gottarakkhitā, jiṇṇā ca yā yā ca sabhattu-itthiyo;

tā chandarāgaṃ purisesu uggataṃ, hiriyā nivārenti sacittamattano.

283. “Saṅgāmasīse sarasattisaṃyute, parājītānaṃ patataṃ palāyinaṃ;
hiriyā nivattanti jahitva jīvitaṃ, te sampañcchanti punā hirīmanā.

284. “Velā yathā sāgaravegavārinī, hirāya hi pāpajanaṃ nivārinī;
taṃ sabbaloke hirimariyapūjitaṃ, indassa taṃ vedaya devasārathī”ti.

Tattha (5.0439) **jīṇṇāti** vidhavā. **Sabhattūti** sasāmikā taruṇitthiyo. **Attanoti** tā sabbāpi parapurisesu attano chandarāgaṃ uggataṃ veditvā “ayuttametaṃ amhā-
kan”ti hiriyā sacittaṃ nivārenti, pāpakammaṃ na karonti. **Patataṃ palāyinenti**
patantānañca palāyantānañca antare. **Jahitva jīvanti** ye hirimanto honti, te attano
jīvitaṃ cajitvā hiriyā nivattanti, evaṃ nivattā ca pana te hirīmanā puna attano
sāmikaṃ sampañcchanti, amittahatthato mocetvā gaṇhanti. **Pāpajanaṃ nivārinīti**
pāpato janaṃ nivārinī, ayameva vā pāṭho. **Tanti** taṃ hirim. **Ariyapūjanti** ariyehi
buddhādīhi pūjitaṃ. **Indassa taṃ vedayāti** yasmā evaṃ mahāguṇā ariyapūjitāvesā,
tasmā taṃ evaṃ uttamā nāmesāti indassa kathehīti.

Taṃ sutvā mātali gāthamāha-

285. “Ko te imaṃ kosiya diṭṭhimodahi, brahmā mahindo atha vā pajāpati;
hirāya devesu hi seṭṭhasammata, dhītā mahindassa mahesi jāyathā”ti.

Tattha **diṭṭhinti** “hirī nāma mahāguṇā ariyapūjitā”ti laddhiṃ. **Odahīti** hadaye pave-
sesi. **Seṭṭhasammata**ti tava santike sudhāya laddhakālato paṭṭhāya indassa
santike kañcanāsanaṃ labhitvā sabbadevatāhi pūjijamānā uttamasammata
jāyatha.

Evaṃ tasmim̃ kathenteyeva kosiyassa taṅkhaṇaṅṅeva cavanadhammo jāto.
Atha naṃ, mātali, “kosiya āyusaṅkhāro te ossaṭṭho, cavanadhammopi te sampatto,
kiṃ te manussalokena, devalokaṃ gacchāmā”ti tattha netukāmo hutvā gātha-
māha-

286. “Handehi dāni tidivaṃ apakkama, rathaṃ samāruyha mamāyitaṃ imaṃ;
indo ca taṃ indasagotta kaṅkhati, ajjeva tvam̃ indasahabyataṃ vajā”ti.

Tattha (5.0440) **mamāyitanti** piyaṃ manāpaṃ. **Indasagottāti** purimabhava
indena samānagotta. **Kaṅkhatīti** tavāgamaṃ icchanto kaṅkhati.

Iti tasmim̃ kosiyena saddhiṃ kathenteyeva kosiyo cavitvā opapātiko devaputto
hutvā āruyha dibbarathe aṭṭhāsi. Atha naṃ, mātali, sakkassa santikaṃ nesi.
Sakko taṃ disvāva tuṭṭhamānaso attano dhītaraṃ hirideviṃ tassa aggamahesiṃ
katvā adāsi, aparimāṇamassa issariyaṃ ahosi. Tamatthaṃ veditvā “anomasa-
ttānaṃ kammaṃ nāma evaṃ visujjhatī”ti satthā osānagāthamāha-

287. “Evaṃ visujjhanti apāpakammīno, atho suciṇṇassa phalaṃ na nassati;
ye keci maddakkhu sudhāya bhojanaṃ, sabbeva te indasahabyataṃ gatā”ti.

Tattha **apāpakamminoti** apāpakammā sattā evaṃ visujjhanti **ye keci madda-
kkhūti** ye keci sattā tasmim̃ himavantapadese tadā kosiyena hiriyā diyamānaṃ
sudhābhojanaṃ addasaṃsu. **Sabbeva teti** te sabbepi taṃ dānaṃ anumoditvā
cittaṃ pasādetvā indasahabyataṃ gatāti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepetam̃
adānābhiraṃ thaddhamacchariyaṃ samānaṃ ahaṃ damesiṃyevā”ti vatvā

jātakam samodhānesi “tadā hirī devatā uppalavaṇṇā ahosi, kosiyo dānapati bhikkhu, pañcasikho anuruddho, mātali ānando, sūriyo kassapo, cando mogga-llāno, nārado sāriputto, sakko ahameva ahosin”ti.

Sudhābhojanajātakavaṇṇanā tatiyā.

[536] 4. Kuṇāljātakavaṇṇanā

Evamakkhāyatīti idaṃ satthā kuṇāladahe viharanto anabhiratipīlite pañcasate bhikkhū ārabha kathesi. Tatrāyaṃ anupubbikathā- sākiyakoliyā (5.0441) kira kapilavatthunagarassa ca koliyanagarassa ca antare rohiṇiṃ nāma nadiṃ ekenevāvaraṇena bandhāpetvā sassāni kārenti. Atha jeṭṭhamūlamāse sassesu milāyantesu ubhayanagaravāsīnampi kammakārā sannipatiṃsu. Tattha koliyanagaravāsīno vadiṃsu- “idaṃ udakaṃ ubhayato nīhariyamānaṃ neva tumhākaṃ, na amhākaṃ pahossati, amhākaṃ pana sassaṃ eka-udakeneva nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. Kapilavatthuvāsīno vadiṃsu- “tumhesu koṭṭhe pūretvā ṭhitesu mayaṃ rattasuvaṇṇanīlamaṇikāḷakahāpaṇe gahetvā na sakkhi-ssāma pacchipasibbakādihatthā tumhākaṃ gharadvāre vicarituṃ, amhākampi sassaṃ ekeneva udakena nipphajjissati, idaṃ udakaṃ amhākaṃ dethā”ti. “Na mayaṃ dassāmā”ti? “Mayampi na dassāmā”ti. Evaṃ kalahaṃ vadḍhetvā eko uṭṭhāya ekassa pahāraṃ adāsi, sopi aññassāti evaṃ aññamaññaṃ paharivā rājakuḷānaṃ jātiṃ ghaṭṭetvā kalahaṃ pavattesuṃ.

Koliyakammakārā vadanti- “tumhe kapilavatthuvāsīke sākiyadārake gahetvā gajjatha, ye soṇasiṅgālādayo viya attano bhaginīhi saddhiṃ vasiṃsu, etesaṃ hatthi-assādayo vā phalakāvudhāni vā amhākaṃ kiṃ karissantī”ti? Sākiyakammakārā vadanti- “tumhe dāni kuṭṭhino dārake gahetvā gajjatha, ye anāthā niggatikā tiracchānā viya kolarukkhe vasiṃsu, etesaṃ hatthi-assādayo vā phalakāvudhāni vā amhākaṃ kiṃ karissantī”ti? Te gantvā tasmīṃ kamme niyutta-amaccānaṃ kathesuṃ, amaccā rājakuḷānaṃ kathesuṃ. Tato sākiyā “bhaginīhi saddhiṃ saṃvāsikānaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Koliyāpi “kolarukkhavāsīnaṃ thāmañca balañca dassessāmā”ti yuddhasajjā nikkhamiṃsu. Apare panācariyā “sākiyakoliyānaṃ dāsīsu udakatthāya nadiṃ gantvā cumbaṭāni bhūmiyaṃ nikkhipitvā sukhakathāya sannisinnāsu ekissā cumbaṭaṃ ekā sakasaññāya gaṇhi, taṃ nissāya ‘mama cumbaṭaṃ, tava cumbaṭaṇ’ti kalahe pavatte kamena

ubhayanagaravāsino dāsakammakārā ceva sevakagāmaḥojakāmacca-uparājāno cāti sabbe yuddhasajjā nikkhamiṃsū”ti vadanti. Imamhā pana nayā purimanayova bahūsu aṭṭhakathāsu āgato, yuttarūpo cāti sveva gahetabbo.

Te (5.0442) pana sāyanhasamaye yuddhasajjā nikkhamissantīti tasmīṃ samaye bhagavā sāvattiyaṃ viharanto paccūsasamaye lokaṃ volokento ime evaṃ yuddhasajje nikkhante addasa, disvā ca “mayi gate esa kalaho vūpasamiṃssati nu kho, no”ti upadhārento “ahamettha gantvā kalahavūpasamatthaṃ tīṇi jātakāni kathessāmi, tato kalaho vūpasamiṃssati, atha sāmaggidīpanatthāya dve jātakāni kathetvā **attadaṇḍasuttam** (su. ni. 941 ādayo) desessāmi, desanaṃ sutvā ubhayanagaravāsino aḍḍhateyyāni aḍḍhateyyāni kumārasatāni dassanti, ahaṃ te pabbājessāmi, mahanto samāgamo bhavissati”ti sannīṭṭhānaṃ katvā pātova sarīrapaṭṭijaggaṇaṃ katvā sāvattiyaṃ piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṭṭikkanto sāyanhasamaye gandhakuṭito nikkhamitvā kassaci anārocetvā sayameva pattacīvaramādaya dvinnāṃ senānaṃ antare ākāse pallaṅkaṃ ābhujitvā tesāṃ saṃvegajananatthaṃ divā andhakāraṃ kātuṃ kesaraṃsiyo vissajjento nisīdi. Atha nesāṃ saṃviggamānasānaṃ attānaṃ dassento chabbaṇṇā buddharaṃsiyo vissajjesi. Kapilavatthuvāsīnopi bhagavantaṃ disvā “amhākaṃ ṇātiseṭṭho satthā āgato, diṭṭho nu kho tena amhākaṃ kalahakaraṇabhāvo”ti cintetvā “na kho pana sakkā satthari āgate amhehi parassa sarīre satthaṃ pātetuṃ, koliyanagaravāsīno amhehanantu vā bajjhantu vā”ti āvudhāni chaḍḍesuṃ. Koliyanagaravāsīnopi tattheva akāṃsu.

Atha bhagavā otarivā ramaṇīye padese vālukapuline paññattavarabuddhāsane nisīdi anopamāya buddhasiriyā virocamaṇo. Tepi rājāno bhagavantaṃ vanditvā nisīdiṃsu. Atha ne satthā jānantova “kasmā āgatattha, mahārājā”ti pucchi. “Neva, bhante, nadidassanatthāya, na kīlanatthāya, apica kho pana imasmīṃ ṭhāne saṅgāmaṃ paccupaṭṭhāpetvā āgatamhā”ti. “Kiṃ nissāya vo kalaho, mahārājā”ti? “Udakaṃ nissāya bhante”ti. “Udakaṃ kiṃ agghati mahārājā”ti? “Appagghaṃ, bhante”ti. “Pathavī nāma kiṃ agghati, mahārājā”ti? “Anagghā, bhante”ti. “Khattiyā kiṃ agghanti, mahārājā”ti? “Khattiyā nāma anagghā, bhante”ti. “Appagghaṃ udakaṃ nissāya kasmā anagghaṃ khattiye nāsetha, mahārāja, kalahasmiṃhi assādo (5.0443) nāma natthi, kalahavasena hi mahārājā ekāya rukkhadevatāya kālasīhena saddhiṃ baddhāghāto sakalampi imaṃ kappaṃ anuppattoyevā”ti vatvā **phandanajātakaṃ** (jā. 1.13.14 ādayo) kathesi. Tato “parapattiyena nāma mahārājā na bhavitabbaṃ, parapattiyā hi hutvā ekassa sasassa kathāya tiyojanasahassavittthate himavante catuppadagaṇā mahāsamuddaṃ pakkhandino ahesuṃ, tasmā parapattiyena na bhavitabbaṃ”ti vatvā **daddarajātakaṃ** (jā. 1.243-44; 1.4.13-16; 1.9.105 ādayo) kathesi. Tato “kadāci mahārājā dubbalopi mahabbalassa randhaṃ passati, kadāci mahabbalopi dubbalassa randhaṃ passati, laṭukikāpi hi sakuṇikā hatthināgaṃ ghātesī”ti vatvā **laṭukikajātakaṃ** (jā. 1.5.39 ādayo) kathesi. Evaṃ kalahavūpasamanatthāya tīṇi jātakāni kathetvā sāmaggiparidīpanatthāya dve jātakāni kathesi. “Samaggānaṃhi mahārājā koci otāraṃ nāma passituṃ na sakkotī”ti vatvā **rukkhadhammajātakaṃ** (jā. 1.1.74) kathesi. Tato “samaggānaṃ

mahārājā koci vivaraṃ passituṃ nāsakkhi, yadā pana aññamaññaṃ vivādama-
kaṃsu, atha ne eko nesādaputto jīvitakkhayaṃ pāpetvā ādāya gato, vivāde
assādo nāma natthī”ti vatvā **vaṭṭakajātakaṃ** (jā. 1.1.35, 118; 1.6.128-133) kathesi.
Evaṃ imāni pañca jātakāni kathetvā avasāne **attadaṇḍasuttaṃ** (su. ni. 941 ādayo)
kathesi.

Atha rājāno pasannā “sace satthā nāgamissa, mayaṃ aññamaññaṃ vadhitvā
lohitanadiṃ pavattayissāma, satthāraṃ nissāya no jīvitaṃ laddhaṃ. Sace pana
satthā agāraṃ ajjhāvasissa, dvisahassadīparivāraṃ caturmahādīparajjaṃ
hatthagataṃ abhaviṣṣa, atirekasahassaṃ kho panassa puttā abhavissāṃsu, tato
khattiyaparivārova avicarissa, taṃ kho panesa sampattiṃ pahāya nikkhamitvā
sambodhiṃ patto, idānipi khattiyaparivārova vicaratū”ti ubhayanagaravāsino
aḍḍhateyyāni aḍḍhateyyāni kumārasatāni adaṃsu. Bhagavā te pabbājetvā mahā-
vanaṃ agamāsi. Punadivasato paṭṭhāya tehi parivuto ekadā kapilavatthunagare
ekadā koliyanagareti dvīsu nagaresu piṇḍāya carati. Ubhayanagaravāsino mahā-
sakkāraṃ karīṃsu. Tesāṃ garugāravena na attano ruciyā pabbajitānaṃ anabhi-
rati uppajji. Purāṇadutiyikāyopi nesaṃ anabhiratijananaṭṭhāya (5.0444) taṃ taṃ
vatvā sāsanaṃ pesesuṃ. Te atirekataraṃ ukkaṇṭhiṃsu. Bhagavā āvajjento tesāṃ
anabhiratabhāvaṃ ṇatvā “ime bhikkhū mādisena buddhena saddhiṃ ekato
vasantā ukkaṇṭhanti, kathaṃ rūpā nu kho tesāṃ dhammakathā sappāyā”ti upa-
dhārento kuṇāladhammadesanaṃ passi. Athassa etadahosi- “ahaṃ ime bhikkhū
himavantaṃ netvā kuṇālakathāya nesaṃ mātugāmadosaṃ pakāsetvā anabhiratiṃ
haritvā sotāpattimaggaṃ dassāmi”ti.

So pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya kapilavatthuṃ piṇḍāya
caritvā pacchābhataṃ piṇḍapātapaṭikkanto bhattakiccavelāyameva te pañcasate
bhikkhū āmantetvā “diṭṭhapubbo vo, bhikkhave, ramaṇīyo himavantapadeso”ti
pucchi. “Nohetaṃ, bhante”ti. “Gacchissatha pana himavantacārikan”ti? “Bhante,
aniddhimanto mayaṃ kathaṃ gamissāmā”ti. “Sace pana vo koci gahetvā
gaccheyya, gaccheyyāthā”ti? “Āma, bhante”ti. Satthā sabbepi te attano iddhiyā
gahetvā ākāse uppativā himavantaṃ gantvā gaganatale ṭhitova ramaṇīye himava-
ntapadeso kañcanapabbataṃ rajatapabbataṃ maṇipabbataṃ hiṅgulikapabbataṃ
añjanapabbataṃ sānupabbataṃ phalikapabbatanti nānāvidhe pabbate, pañca
mahānadiyo, kaṇṇamuṇḍakaṃ rathakāraṃ sīhapapātaṃ chaddantaṃ tiyaggaḷaṃ
anotattaṃ kuṇāladahanti satta dahe dassesi. Himavanto ca nāma mahā pañcayo-
janasatubbedho tiyojanasahassavitthato, tassa imaṃ ramaṇīyaṃ ekadesaṃ
attano ānubhāvena dassesi. Tattha katanivāsāni sīhabyagghahatthikulādīni catu-
ppadānipi ekadesato dassesi. Tattha ārāmarāmaṇeyyakādīni pupphūpagaphalū-
page rukkhe nānāvidhe sakuṇasaṅghe jalajathalajapupphāni himavantassa pura-
tthimapasse suvaṇṇatalaṃ, pucchimapasse hiṅgulatalaṃ dassesi. Imesaṃ rāma-
ṇeyyakānaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya tesāṃ bhikkhūnaṃ purāṇadutiyikāsu chanda-
rāgo pahīno.

Atha satthā te bhikkhū gahetvā ākāso otarivā himavantapacchimapasse
saṭṭhiyojanike manosilātale sattayojanikassa kappatṭhikasālarukkhasa heṭṭhā

tiyojanikāya manosilātalāya tehi bhikkhūhi parivuto chabbaṅṅarasmiyo vissajjento aṅṅavakucchiṃ khobhetvā jalamāno sūriyo viya nisīditvā madhurassaraṃ nicchārento (5.0445) te bhikkhū āmantesi- “bhikkhave, imasmiṃ himavante tumhehi adiṭṭhapubbaṃ pucchathā”ti. Tasmīṃ khaṇe dve citrakokilā ubhosu koṭṭisu daṇḍakaṃ mukhena ḍaṃsitvā majjhe attano sāmikaṃ nisīdāpetvā aṭṭha citrakokilā purato, aṭṭha pacchato, aṭṭha vāmato, aṭṭha dakkhiṇato, aṭṭha heṭṭhā, aṭṭha upari chāyaṃ katvā evaṃ citrakokilaṃ parivāretvā ākāsenāgacchanti. Atha te bhikkhū taṃ sakuṇasaṅghaṃ disvā satthāraṃ pucchiṃsu- “ke nāmete, bhante sakuṇā”ti? “Bhikkhave, esa mama porāṇako vaṃso, mayā ṭhapitā paveṇī, maṃ tāva pubbe evaṃ paricariṃsu, tadā panesa sakuṇagaṇo mahā ahosi, aḍḍhuḍḍhāni dijakaññā-sahassāni maṃ paricariṃsu. Anupubbena parihāyitvā idāni ettako jāto”ti. “Kathaṃ evarūpe pana, bhante, vanasaṇḍe etā dijakaññāyo tumhe paricariṃsū”ti? Atha nesamaṃ satthā “tena hi, bhikkhave, suṇāthā”ti satīṃ upaṭṭhāpetvā atītaṃ āharitvā dassento āha-

“Evamakkhāyati evamanusūyati, sabbosadhadharaṇidhare nekapupphamālyavitate gajagavajamahimsarurucamarapasadakhaggagokaṅṅasīhabyagghadīpi-acchakokataraccha-uddārakadali- migabiḷārasasakaṅṅikānucarite ākiṅṅanelamaṇḍalamahāvarāhanāgakulakareṇusaṅghādhivutṭhe issamigasākhamigasarabhamiga-eṇīmigavātamiḡapasadamigapurisālukimpurisayakkharakkha- sani-sevite amajjavamañjarīdharapahaṭṭhapupphaphusitaggānekapādapagaṇavītake kuraracakoravāraṇamayūraparabhatajīvañjīvakacelāvakaabhiṅkākaravīkamattavihaṅgagaṇasatatasampaghuṭṭhe añjanamanosilāharitālahaṅgulakahemara-jatakanakānekadhātu- satavinaddhapaṭimaṇḍitapadese evarūpe khalu, bho, ramme vanasaṇḍe kuṇālo nāma sakuṇo paṭivasati ativiya citto ativiya cittapattacchadano”.

“Tasseva khalu, bho, kuṇālassa sakuṇassa aḍḍhuḍḍhāni itthisahassāni paricārikā dijakaññāyo, atha khalu, bho, dve dijakaññāyo kaṭṭhaṃ mukhena ḍaṃsitvā taṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ majjhe nisīdāpetvā uḍḍentimā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ addhānapariyāyapathe kilamatho ubbāhetthā”ti.

“Pañcasatā (5.0446) dijakaññāyo heṭṭhato heṭṭhato uḍḍenti ‘sacāyaṃ kuṇālo sakuṇo āsanā paripatissati, mayaṃ taṃ pakkhehi paṭiggahessāmā’ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo uparūpari uḍḍenti ‘mā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ ātapo paritāpesī’ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo ubhatopassena uḍḍenti ‘mā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ sītaṃ vā uṇhaṃ vā tiṇaṃ vā rajo vā vāto vā ussāvo vā upapphusī’ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo purato purato uḍḍenti ‘mā naṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ gopālakā vā pasupālakā vā tiṇahārakā vā kaṭṭhahārakā vā vanakammikā vā kaṭṭhena vā kaṭhalena vā pāṇinā vā leḍḍunā vā daṇḍena vā satthena vā sakkharāhi vā pahāraṃ adamsu, māyaṃ kuṇālo sakuṇo gacchehi vā latāhi vā rukkhehi vā sākāhi vā thambhehi vā pāsāṇehi vā balavantehi vā pakkhīhi saṅgamesī’ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo pacchato pacchato uḍḍenti saṅhāhi sakhilāhi

mañjūhi madhurāhi vācāhi samudācarantiyo ‘māyaṃ kuṇālo sakuṇo āsane pariyukkaṇṭhī’ti.

“Pañcasatā dijakaññāyo disodisaṃ uḍḍenti anekarukkhavividhavikatiphalamāharantiyo ‘māyaṃ kuṇālo sakuṇo khudāya parikilamitthā’ti.

“Atha khalu, bho, tā dijakaññāyo taṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ ārāmeneva ārāmaṃ, uyyāneneva uyyānaṃ, nadītittteneva nadītittthaṃ, pabbatasikhareneva pabbatasikharaṃ, ambavaneneva ambavanaṃ, jambuvaneneva jambuvanaṃ, labujavaneneva labujavanaṃ, nāḷikerasañcāriyeneva nāḷikerasañcāriyaṃ khippameva abhisambhonti ratitthāya.

“Atha (5.0447) khalu, bho, kuṇālo sakuṇo tāhi dijakaññāhi divasaṃ paribhūḷho evaṃ apasādeti ‘nassatha tumhe vasaliyo, vinassatha tumhe vasiliyo coriyo dhuttiyo asatiyo lahucittāyo katassa appaṭikārikāyo anilo viya yena kāmamaṃgamāyo’” ti.

Tatrāyaṃ atthavaṇṇanā- bhikkhave, so vanasaṇḍo evaṃ akkhāyati evaṃca anusūyati. Kinti? Sabbosadhadharaṇidhareti vitthāro. Tattha **sabbosadhadharaṇidhareti** mūlatacapattapupphādisabbosadhadharāya dharaṇiyā samannāgateti attho, sabbosadhayutto vā dharaṇidharo. So hi padeso sabbosadhadharaṇidharoti evamakkhāyati evaṃca anusūyati, tasmim vanasaṇḍeti vuttaṃ hoti. Sesapadayo janāyapi eseva nayo. **Nekapupphamālyavitateti** anekehi phalatthāya uppannapupphehi ceva piḷandhanamālyehi ca vitate. **Rurūti** suvaṇṇavaṇṇā migā. **Uddārāti** uddā. **Biḷārāti** mahābiḷārā. **Nelamaṇḍalaṃ** vuccati taruṇabhiṅkacchāpamaṇḍalaṃ. **Mahāvarāhāti** mahāhatthino, ākiṇṇanelamaṇḍalamahāvarāhena gocariyādibhedena dasavidhena nāgakulena ceva kareṇusaṅghena ca adhivuṭṭhetti attho. **Issami-gāti** kālasihā. **Vātami-gāti** mahāvātami-gā. **Pasadamigāti** citramigā. **Purisālūti** vaḷavāmukhayakkhiniyo. **Kimpurisāti** devakinnaracandakinnaradumakinnaradaṇḍamāṇavakakonti- sakuṇakaṇṇapāvuraṇādibhedā kinnarā. **Amajjavamañjarīdharapaha-ṭṭhapupphaphusitaggānekapādapagaṇavitateti** makuladharehi ceva mañjarīdharehi ca supupphitehi ca aggamattapupphitehi ca anekehi pādapagaṇehi vitate. **Vāraṇā** nāma hatthiliṅgasakuṇā. **Celāvakātipi** ete sakuṇāyeva. **Hemañca kanakañcāti** dve suvaṇṇajātiyo. Etehi añjanādīhi

anekadhātusatehi anekehi vaṇṇadhāturāsīhi vinaddhapaṭimaṇḍitapadese. **Bhoti** dhammālanamattametam. **Cittoti** mukhatuṇḍakepi heṭṭhā-udarabhāgepi citrova.

Aḍḍhuḍḍhānīti aḍḍhacatuṭṭhāni, tiṇi sahaṣṣāni pañceva satānīti attho. **Addhāna-pariyāyapatheti** addhānasaṅkhāte gamanamagge. **Ubbāhetthāti** (5.0448) bādha-yittha. **Upapphusīti** upagantvā phusi. **Pahāraṃ adamsūti** ettha “mā nan”ti padassa sāmivasena attho veditabbo. **Saṅgamesīti** samāgacchi. **Saṅhāhīti** maṭṭhāhi. **Sakhilāhīti** piyāhi. **Mañjūhīti** sakhilāhi. **Madhurāhīti** madhurassarāhi. **Samudācarantiyoti** gandhabbakaraṇavasena paricarantiyo. **Anekarukkhavividhavi katiphālanti** anekehi rukkhehi vividhavi katiphalaṃ. **Ārāmeneva ārāmanti** pupphārāmādisu aññatarena ārāmeneva aññataraṃ ārāmaṃ nentīti attho. **Uyyānādisupi** eseva nayo. **Nāḷikerasañcāriyenevāti** nāḷikeravaneneva aññaṃ nāḷikeravanaṃ. **Atisambhontīti** evaṃ netvā tattha naṃ khippaññeva ratitthāya pāpuṇanti.

Divasaṃ paribyūḷhoti sakaladivasaṃ paribyūḷho. **Apasādetīti** tā kira taṃ evaṃ divasaṃ paricaritvā nivāsarukkhe otāretvā parivāretvā rukkhasākhāsu nisīditvā “appeva nāma madhuravacanaṃ labheyyāmā”ti patthayantiyo iminā uyyojitakāle attano vasanaṭṭhānaṃ gamissāmāti vasanti. Kuṇālarājā pana tā uyyojento “nassathā”ti-ādivacanehi apasādeti. Tattha **nassathāti** gacchatha. **Vinassathāti** sabbato bhāgena nassatha. Gehe dhanadhaññādīnaṃ nāsanena **coriyo**, bahumāyatāya **dhuttiyo**, naṭṭhassatitāya **asatiyo**, anavaṭṭhitacittatāya **lahucittāyo**, katavināsanena mittadubbhitāya **katassa appaṭikārikāyoti**.

Evañca pana vatvā “iti kho, bhikkhave, ahaṃ tiracchānagatopi itthīnaṃ akataññutaṃ bahumāyataṃ anācārataṃ dussīlatañca jānāmi, tadāpāhaṃ tāsāṃ vase avattitvā tā eva attano vase vattemi”ti imāya kathāya tesāṃ bhikkhūnaṃ anabhiratiṃ haritvā satthā tuṇhī ahosi. Tasmīṃ khaṇe dve kālakokilā sāmikaṃ daṇḍakena ukkhipitvā heṭṭhābhāgādisu catasso catasso hutvā taṃ padesaṃ āgamiṃsu. Te bhikkhū tāpi disvā satthāraṃ pucchiṃsu. Satthā “pubbe, bhikkhave, mama sahāyo puṇṇamukho nāma phussakokilo ahosi, tassāyaṃ vaṃso”ti vatvā purimanayeneva tehi bhikkhūhi pucchito āha-

“Tasseva (5.0449) khalu, bho, himavato pabbatarājassa puratthimadisābhāge susukhumasunipuṇagrippabhavaharitupayantiyo”ti.

Tattha suṭṭhu sukhumasaṅhasalilatāya susukhumasunipuṇā, giri etāsaṃ pabhavoti girippabhavā, himavantato sandamānahrataṇamissa-oghatāya haritā, kuṇāladahaṃ upagamanena upayantiyoti **susukhumasunipuṇagrippabhavaharitupayantiyo**, evarūpā nadiyo yasmīṃ sandantīti attho.

Idāni yaṃ kuṇāladahaṃ tā upayanti, tattha pupphāni vaṇṇento āha-

“Uppalapadumakumudanalinasatapattasogandhikamandālakasampativirūḷha- sucigaṇṭhamanuññaṃāvakappadese”ti.

Tattha **uppalanti** nīluppalaṃ. **Nalinanti** setapadumaṃ. **Satapattanti** paripuṇṇasatapattapadumaṃ. **Sampatīti** etehi sampativirūḷhehi abhinavajātehi sucigandhena ceva manuññaṃ ca hadayabandhanasamatthatāya māvakena ca padesena samannāgateti attho.

Idāni tasmīṃ dahe rukkhadāyo vaṇṇento āha-

“Kuravakamucalindaketakavedisavañjulapunnāgabakulatilakapiyakahasana-sālasaḷala- campaka-asokanāgarukkhatirītibhujapattaloddacandanoghavane kāḷāgarupadmakapiyaṅgudevadārukacocagahane kakudhakuṭaja-aṅkolakaccikāraṅṅikāraṅṅikāra- kanaverakoraṅḍakakoviḷārakim̐sukayodhikavanamallikamanaṅgaṅamanavajjabhaṅḍisurucira- bhaginimālāmalyadhare jātisumanamadhugandhikadhanutakkāritālīsatagaramusīrakoṭṭhakacchavitate atimuttaka-saṅkusumitalatāvitatapaṭimaṅḍitappadese haṁsapilavakādambakāraṅḍavābhinadite vijjādharasiddhasamaṅatāpasagaṅādhivuṭṭhe varadevayakkharakkhasadānavagandhabbakinnaramahoragānuciṅṅappadese- evarūpe khalu, bho, ramme vanasaṅḍe puṅṅamukho nāma phussakokilo pativasati ativiya madhura-giro vilāsitanayano mattakkho.

“Tasseva (5.0450) khalu, bho, puṅṅamukhassa phussakokilassa aḍḍhu-ḍḍhāni itthisatāni paricārikā dijakaññāyo. Atha khalu, bho, dve dijakaññāyo kaṭṭhaṁ mukhena ḍaṁsitvā taṁ puṅṅamukhaṁ phussakokilaṁ majjhe nisīdā-petvā uḍḍenti ‘mā naṁ puṅṅamukhaṁ phussakokilaṁ addhānapariyāyapathe kilamatho ubbāhetthā’ti.

“Paññāsa dijakaññāyo heṭṭhato heṭṭhato uḍḍenti ‘sacāyaṁ puṅṅamukho phussakokilo sakuṇo āsanā paripatissati, mayaṁ taṁ pakkhehi paṭiggahessā-mā’ti.

“Paññāsa dijakaññāyo uparūpari uḍḍenti ‘mā naṁ puṅṅamukhaṁ phussako-kilaṁ ātapo paritāpesī’ti.

“Paññāsa paññāsa dijakaññāyo ubhatopassena uḍḍenti ‘mānaṁ puṅṅa-mukhaṁ phussakokilaṁ sītaṁ vā uṅhaṁ vā tiṅhaṁ vā rajo vā vāto vā ussāvo vā upapphusī’ti.

“Paññāsa dijakaññāyo purato purato uḍḍenti ‘mā naṁ puṅṅamukhaṁ phussakokilaṁ gopālakā vā pasupālakā vā tiṅahārakā vā kaṭṭhahārakā vā vana-kammikā vā kaṭṭhena vā kaṭṭhalāya vā pāṇinā vā leḍḍunā vā daṅḍena vā satthena vā sakkharāhi vā pahāramadaṁsu, māyaṁ puṅṅamukho phussakokilo gacchehi vā latāhi vā rukkhehi vā sākḥāhi vā thambhehi vā pāsāṅhehi vā balava-ntehi vā pakkhīhi saṅgamesī’ti.

“Paññāsa dijakaññāyo pacchato pacchato uḍḍenti saṅḥāhi sakhilāhi mañjūhi madhurāhi vācāhi samudācarantiyo ‘māyaṁ puṅṅamukho phussako-kilo āsane pariyukkaṅṭhī’ti.

“Paññāsa dijakaññāyo disodisaṁ uḍḍenti anekarukkhaividhaviyatiphalamā-harantiyo ‘māyaṁ puṅṅamukho phussakokilo khudāya parikilamitthā’ti.

“Atha khalu, bho, tā dijakaññāyo taṁ puṅṅamukhaṁ phussakokilaṁ ārāme-neva ārāmaṁ, uyyāneneva uyyānaṁ, nadītittheneva (5.0451) nadītitthaṁ, pabbatasikhareneva pabbatasikharaṁ, ambavaneneva ambavanaṁ, jambu-va-neneva jambuvanaṁ, labujavaneneva labujavanaṁ, nāḷikerasañcāriyeneva nāḷikerasañcāriyaṁ khippameva abhisambhonti ratitthāya.

“Atha khalu, bho, puṅṅamukho phussakokilo tāhi dijakaññāhi divasaṁ pari-byūḷho evaṁ pasamsati ‘sādhu sādhu, bhaginiyo, etaṁ kho bhaginiyo

tumhākaṃ patirūpaṃ kuladhītānaṃ, yaṃ tumhe bhattāraṃ paricareyyāthā'ti.

“Atha khalu, bho, puṇṇamukho phussakokilo yena kuṇālo sakuṇo tenupasaṅkama. Addasaṃsu kho kuṇālassa sakuṇassa paricārikā dijakaññāyo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ dūratova āgacchantāṃ, disvāna yena puṇṇamukho phussakokilo tenupasaṅkamisṃsu, upasaṅkamtivā taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ etadavocaṃ- ‘ayaṃ, samma puṇṇamukha, kuṇālo sakuṇo ativiya pharusō ativiya pharusavāco, appeva nāma tavampi āgamma piyavācaṃ labheyyāma'ti. ‘Appeva nāma bhaginiyo'ti vatvā yena kuṇālo sakuṇo tenupasaṅkama, upasaṅkamtivā kuṇālena sakuṇena saddhiṃ paṭisammoditvā ekamantaṃ nisīdi, ekamantaṃ nisinno kho puṇṇamukho phussakokilo taṃ kuṇālaṃ sakuṇaṃ etadavoca- ‘kissa tvaṃ, samma kuṇāla, itthīnaṃ sujātānaṃ kuladhītānaṃ sammāpaṭipannānaṃ micchāpaṭipannosi, amanāpabhāṇīnampi kira, samma kuṇāla, itthīnaṃ manāpabhāṇīnā bhavitabbaṃ, kimaṅgaṃ pana manāpabhāṇīna'ti.

“Evaṃ vutte kuṇālo sakuṇo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ evaṃ apasādesi- ‘nassa tvaṃ, samma jamma vasala, vinassa tvaṃ, samma jamma vasala, ko nu tayā viyatto jāyājīnenā'ti. Evaṃ apasādito ca pana puṇṇamukho phussakokilo tatoyeva paṭinivatti.

“Atha (5.0452) khalu, bho, puṇṇamukhassa phussakokilassa aparena samayena nacirasseva kharo ābādho uppajji, lohitapakkhandikā bālā vedanā vattanti māraṇantikā. Atha khalu, bho, puṇṇamukhassa phussakokilassa paricārikānaṃ dijakaññānaṃ etadahosi- ‘ābādhiko kho ayaṃ puṇṇamukho phussakokilo, appeva nāma imamahā ābādhā vuṭṭhaheyyā'ti ekaṃ adutiyaṃ ohāya yena kuṇālo sakuṇo tenupasaṅkamisṃsu. Addasā kho kuṇālo sakuṇo tā dijakaññāyo dūratova āgacchantiyo, disvāna tā dijakaññāyo etadavoca- ‘kahaṃ pana tumhaṃ vasaliyo bhattā'ti. ‘Ābādhiko kho, samma kuṇāla, puṇṇamukho phussakokilo appeva nāma tamhā ābādhā vuṭṭhaheyyā'ti. Evaṃ vutte kuṇālo sakuṇo tā dijakaññāyo evaṃ apasādesi- ‘nassatha tumhe vasaliyo, vinassatha tumhe vasaliyo coriyo dhuttiyo asatiyo lahucittāyo katassa appaṭikārikāyo anilo viya yena kāmaṃgamāyo'ti vatvā yena puṇṇamukho phussakokilo tenupasaṅkama, upasaṅkamtivā taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ etadavoca- ‘haṃ, samma, puṇṇamukhā'ti. ‘Haṃ, samma, kuṇālā'ti.

“Atha khalu, bho, kuṇālo sakuṇo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ pakkhehi ca mukhatuṇḍakena ca pariggahetvā vuṭṭhāpetvā nānābhessajjāni pāyāpesi. Atha khalu, bho, puṇṇamukhassa phussakokilassa so ābādho paṭippassambhī'ti.

Tattha **piyakāti** setapupphā. **Hasanāti** ha-kāro sandhikaro, asanāyeva. **Tirīṭi** ekā rukkhajāti. **Candanāti** rattasurabhicandanā. **Oghavaneti** etesaṃ oghena ghaṭāya samannāgatavane. **Devadārukacocagahaneti** devadārurukkhehi ceva kadalīhi ca gahane. **Kaccikārāti** ekā rukkhajāti. **Kaṇikārāti** mahāpupphā. **Kaṇṇikārāti** khuddakapupphā. **Kimśukāti** vātaghātakā. **Yodhikāti** yūthikā. **Vanamallikamānaṅgaṇamanavajjabhaṇḍisurucirabhaginimālāmalyadhareti** mallikānañca anaṅga-

ṇānaṃ (5.0453) anavajjānañca bhaṇḍīnaṃ surucirānañca bhaginīnaṃ pupphehi mālyadhārayamāne. **Dhanutakkārī**ti dhanupāṭali. **Tālīsā**ti tālīsapattarukkhā. **Kacchavitateti** etehi jātisumanādīhi vitate nadikacchapabbatakacche. **Samkusumitalatā**ti tesu tesu ṭhānesu suṭṭhu kusumita-atimuttakehi ceva nānāvidhalatāhi ca vitatapaṭimaṇḍitapadese. **Gaṇādhivuṭṭheti** etesaṃ vijjādharaḍīnaṃ gaṇehi adhivuṭṭhe. **Puṇṇamukhoti** mukhaparipuṇṇatāya puṇṇamukho. Parehi phuṭṭhatāya **phussakokilo**. **Vilāsitanayanoti** vilāsitanetto. **Mattakkhoti** yathā mattānaṃ akkhīni rattāni honti, evaṃ rattakkho, pamāṇayuttanetto vā.

Bhaginiyoti ariyavohārena ālapanāṃ. **Paricareyyāthā**ti sakaladivasāṃ gahetvā vicareyyātha. Iti so piyakathaṃ kathetvā uyyojeti. Kadāci pana kuṇālo saparivāro puṇṇamukhaṃ dassanāya gacchati, kadāci puṇṇamukho kuṇālassa santikaṃ āgacchati. Tenāha “**atha khalu, bho**”ti. **Sammā**ti vayassa. **Āgammā**ti paṭicca upaniṣṣāya. **Labheyyāmā**ti kuṇālassa santikā piyavacanaṃ labheyyāma. **Appeva nāmā**ti api nāma labheyyātha, vakkhāmi nanti. **Sujātānanti** samajātikānaṃ.

Nassāti palāya. **Jammā**ti lāmaka.

Viyattoti ko nu tayā sadiso añño byatto nāma atthi. **Jāyājinenāti** jāyājitenā, aya-
meva vā pāṭho. Evaṃ itthiparājitenā tayā sadiso ko nāma byatto atthīti taṃ puna
evarūpassa vacanassa abhaṇanattāya apasādeti. **Tatoyevāti** “kuddho me kuṇālo”-
ti cintetvā tatoyeva paṭinivatti, so nivattitvā saporivāro attano nivāsattānameva
agamāsi.

Appeva nāmāti saṃsayaparivitakko, imamhā ābādhā vuṭṭhaheyya vā no vāti
evaṃ cintetvā taṃ ohāya pakkamiṃsu. **Tumhanti** tumhākaṃ. **Appeva nāmāti**
tamhā ābādhā vuṭṭhaheyya vā no vā, amhākaṃ āgatakāle mato bhavissati.
Mayaṅhi idāneva so marissatīti ñatvā tumhākaṃ pādapariṇāyikā bhavituṃ āgatā.
Tenupasaṅkamīti imā itthiyo sāmikassa (5.0454) matakāle āgatā paṭikkulā bhavi-
ssāmāti taṃ pahāya āgatā, ahaṃ gantvā mama sahāyakaṃ pupphaphalādīni
nānābhesajjāni saṃharitvā arogaṃ karissāmīti cintetvā nāgabalo mahāsatto
ākāse uppatitvā yena so tenupasaṅkami. **Hanti** nipāto, “jīvasi, sammā”ti
pucchanto evamāha. Itaropissa “jīvāmi”ti vadanto **“haṃ sammā”**ti āha. **Pāyāpe-**
sīti pāyesi. **Paṭippassambhīti** vūpasamīti.

Tāpi dijakaññāyo asmiṃ aroge jāte āgatā. Kuṇālopi puṇṇamukhaṃ katipāhaṃ
phalāphalāni khādāpetvā tassa balappattakāle, “samma, idāni tvaṃ arogo, attano
pariṇāyikāhi saddhiṃ vasa, ahampi attano vasanaṭṭhānaṃ gamissāmi”ti āha. Atha
naṃ so “imā, samma, maṃ bālāhagilānaṃ pahāya palāyanti, na me etāhi dhuttīhi
attho”ti āha. Taṃ sutvā mahāsatto “tena hi te, samma, itthīnaṃ pāpabhāvaṃ āci-
kkhissāmi”ti puṇṇamukhaṃ gahetvā himavantapasse manosilātalaṃ netvā satta-
yojanikasālarukkhamūle manosilāsane nisīdi. Ekasmiṃ passe puṇṇamukho sapa-
rivāro nisīdi. Sakalahimavante devaghosanaṃ cari- “ajja kuṇālo sakuṇarājā hima-
vante manosilāsane nisīditvā buddhalīlāya dhammaṃ desessati, taṃ suṇāthā”ti.
Paramparaghosena cha kāmāvacaradevā sutvā yebhuyyena tattha sannipatiṃsu.
Bahunāgasupaṇṇakinnaravijjādharādīnampi devatā tamatthaṃ ugghosesuṃ.
Tadā ānando nāma gijjarājā dasasahassagijjhaparivāro gijjhapabbate paṭivasati.
Sopi taṃ kolāhalaṃ sutvā “dhammaṃ suṇissāmi”ti saporivāro āgantvā eka-
mantaṃ nisīdi. Nāradopi pañcābhiñño tāpaso dasasahassatāpasaporivuto hima-
vantapadese viharanto taṃ devaghosanaṃ sutvā “sahāyo kira me kuṇālo itthīnaṃ
aguṇaṃ kathessati, mahāsamāgamo bhavissati, mayāpi taṃ desanaṃ sotuṃ
vaṭṭati”ti tāpasadasasahassena saddhiṃ iddhiyā tattha gantvā ekamantaṃ nisīdi.
Buddhānaṃ desanāsannipātasadiso mahāsamāgamo ahosi. Atha mahāsatto jāti-
ssaraññaṇena itthidosapaṭisaṃyuttaṃ atītabhave diṭṭhakāraṇaṃ (5.0455) puṇṇa-
mukhaṃ kāyasakkiṃ katvā kathesi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

“Atha khalu, bho, kuṇālo sakuṇo taṃ puṇṇamukhaṃ phussakokilaṃ gilānavu-
ṭṭhitāṃ aciravutṭhitāṃ gelaññā etadavoca-

“Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, kaṇhā dvepitikā pañcapatikāya chaṭṭhe
purise cittaṃ paṭibandhantiyā, yadidaṃ kabandhe piṭhasappimhi”ti. Bhavati ca
panuttaretha vākyaṃ-

290. “Athajjuno nakulo bhīmaseno, yudhiṭṭhilo sahadevo ca rājā;
ete paṭi pañca maticca nārī, akāsi khujjavāmanakena pāpaṇṭi.

“Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, saccatapāpī nāma samaṇi susāna-
majjhe vasantī catutthabhattaṃ pariṇāmayamānā surādhuttakena pāpamakāsi.

“Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, kākavatī nāma devī samuddamajjhe
vasantī bhariyā venateyyassa naṭakuverena pāpamakāsi.

“Diṭṭhā mayā, samma puṇṇamukha, kuruṅgadevī nāma lomasuddarī eḷikaku-
māraṃ kāmāyamānā chaḷaṅgakumārādhānantevāsina pāpamakāsi.

“Evañhettaṃ mayā ṇātaṃ, brahmadattassa mātaraṃ;
ohāya kosalarājaṃ, pañcālacaṇḍena pāpamakāsi.

291. “Etā ca aññā ca akāṃsu pāpaṃ, tasmāhamitthinaṃ na vissase nappa-
saṃse;

mahī yathā jagati samānarattā, vasundharā itaritarāpatiṭṭhā;
sabbasahā aphanānā akuppā, tathitthiyo tāyo na vissase naro.

292. “Sīho (5.0456) yathā lohitaṃsaṃsabhojano, vāḷamigo pañcāvudho
suruddho;

pasayhakhādī parahimsane rato, tathitthiyo tāyo na vissase naro.

“Na khalu, samma puṇṇamukha, vesīyo nāriyo gamaniyo, na hetā bandha-
kiyo nāma, vadhikāyo nāma etāyo, yadidaṃ vesīyo nāriyo gamaniyo” ti.

“Coro viya veṇikatā madirāva diddhā vāṇijo viya vācāsanthutiyo issasiṅga-
miva viparivattāyo uragamiva dujivhāyo. Sobbhā miva paṭicchannā pātālamiva
duppurā rakkhasī viya duttosā yamovekantahāriyo. Sikhī riva sabbabhakkhā
nadī riva sabbavāhī anilo viya yenakāmaṃcarā neru viya avisesakarā visa-
rukkho viya niccaphalitāyoti. Bhavati ca panuttaretha vākyāṃ-

293. “Yathā coro yathā diddho, vāṇijova vikatthanī;
issasiṅgamiva parivattā, dujivhā urago viya.

294. “Sobbhā miva paṭicchannā, pātālamiva duppurā;
rakkhasī viya duttosā, yamovekantahāriyo.

295. “Yathā sikhī nadī vāto, nerunāva samāgatā;
visarukkho viya niccaphalā, nāsayanti ghare bhogaṃ;
ratanantakaritthiyo” ti.

Tattha **gilānavuṭṭhitanti** paṭhamāṃ gilānaṃ pacchā vuṭṭhitāṃ. **Diṭṭhā mayā**ti atīte
kira brahmadatto kāsirājā sampānabalavāhanatāya kosalarājaṃ gahetvā kosala-
rājānaṃ māretvā tassa aggamaheṣiṃ sagabbhaṃ gahetvā bārāṇasiṃ gantvā taṃ
attano aggamaheṣiṃ akāsi. Sā aparabhāge dhītaraṃ vijāyi. Rañño pana pakatiyā
dhītā vā putto vā natthi, so tussitvā, “bhadde, varaṃ gaṇhāhi” ti āha. Sā gahitakaṃ
katvā (5.0457) ṭhapesi. Tassā pana kumārīkāya “kaṇhā” ti nāmaṃ kariṃsu.
Athassā vayappattāya mātā taṃ āha- “amma, pitarā tava varo dinno, tamahaṃ
gahetvā ṭhapesiṃ, tava rucanakaṃ varaṃ gaṇhā” ti. Sā “amma, mayhaṃ aññaṃ
avijjāmaṇaṃ natthi, patiggahaṇatthāya me sayāṃ varaṃ kārehī” ti kilesabahu-
lāya hirottappaṃ bhinditvā mātaraṃ āha. Sā rañño ārocesi. Rājā “yathārucitaṃ
patiṃ gaṇhatū” ti vatvā sayāṃ varaṃ ghosāpesi. Rājāṅgaṇe sabbālaṅkārapaṭi-
maṇḍitā bahū purisā sannipatiṃsu. Kaṇhā pupphasamuggaṃ ādāya uttarasīhapa-
ñjare ṭhitā oloketi ekampi na rocesi.

Tadā paṇḍurājagottato ajjuno nakulo bhīmaseno yudhiṭṭhilo sahaddevoti ime pañca paṇḍurājaputtā takkasilāyaṃ disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippaṃ uggahetvā “desacārittaṃ jānissāmā”ti vicarantā bārāṇasiṃ patvā antonagare kolāhalaṃ sutvā pucchitvā tamatthaṃ ṇatvā “mayampi gamissāmā”ti kañcanarūpasamānarūpā tattha gantvā paṭipāṭiyā aṭṭhaṃsu. Kaṇhā te disvā pañcasupi tesu paṭibaddhacittā hutvā pañcannampi sīsesu mālācumbaṭakāni khipitvā, “amma, ime pañca jane varemī”ti āha. Sāpi rañño ārocesi. Rājā varassa dinnattā “na labhissatī”ti avatvā anattamanova “kiṃjātikā kassa puttā”ti pucchitvā paṇḍurājaputta-bhāvaṃ ṇatvā tesam sakkāraṃ katvā taṃ pādapariicārikaṃ adāsi.

Sā sattabhūmikapāsāde te kilesavasena saṅgaṇhi. Eko panassā paricārako khujjo piṭhasappi atthi. Sā pañca rājaputte kilesavasena saṅgaṇhitvā tesam bahi nikkhantakāle okāsaṃ labhitvā kilesena anuḍayhamānā khujjena saddhiṃ pāpaṃ karoti, tena ca saddhiṃ kathenti- “mayhaṃ tayā sadiso piyo natthi, rājaputte mārāpetvā tesam galalohitena tava pāde makkhāpessāmī”ti vadati. Itaresupi jeṭṭhabhātikena missibhūtakāle- “imehi catūhi tvameva mayhaṃ piyataro, mayā jīvitampi tavatthāya pariccattaṃ, mama pitu accayena tuyhaññeva rajjaṃ dāpessāmī”ti vadati. Itarehi saddhiṃ missibhūtakālepi eseva (5.0458) nayo. Te “ayaṃ amhe piyāyati, issariyañca no etaṃ nissāya jātan”ti tassā ativiya tussanti.

Sā ekadivasam ābādhikā ahosi. Atha naṃ te parivāretvā eko sīsaṃ sambāhanto nisīdi, sesā ekekaṃ hatthañca pādañca. Khujjo pana pādāmūle nisīdi. Sā sīsaṃ sambāhamānassa jeṭṭhabhātikassa ajjunakumārassa- “mayhaṃ tayā piyataro natthi, jīvamānā tuyhaṃ jīvissāmi, pitu accayena tuyhaṃ rajjaṃ dāpessāmī”ti sīsenā saññaṃ dadamānā taṃ saṅgaṇhi, itaresampi hatthapādehi tatheva saññaṃ adāsi. Khujjassa pana- “tvaññeva mama piyo, tavatthāya ahaṃ jīvissāmi”ti jivhāya saññaṃ adāsi. Te sabbepi pubbe kathitabhāvena tāya saññāya tamatthaṃ jāniṃsu. Tesu sesā attano dinnasaññāyeva jāniṃsu. Ajjunakumāro pana tassā hatthapādajivhāvikāre disvā- “yathā mayhaṃ, evaṃ sesānampi imāya saññā dinnā bhavissati, khujjena cāpi saddhiṃ etissāya santhavena bhavitabban”ti cintetvā bhātaro gahetvā bahi nikkhamitvā pucchi- “diṭṭhā vo pañcapatikā mama sīsavikāraṃ dassenti”ti? “Āma, diṭṭhā”ti. “Kiṃkāraṇaṃ jānāthā”ti? “Na jānāmā”ti. “Idaṃ nāmettha kāraṇaṃ, tumhākaṃ pana hatthapādehi dinnasaññāya kāraṇaṃ jānāthā”ti? “Āma, jānāmā”ti. “Amhākampi teneva kāraṇena adāsi, khujjassa jivhāvikārena saññādānassa kāraṇaṃ jānāthā”ti? “Na jānāmā”ti. Atha nesam ācikkhitvā “imināpi saddhiṃ etāya pāpakammaṃ katan”ti vatvā tesu asaddahantesu khujjaṃ pakkosivā pucchi. So sabbaṃ pavattiṃ katesi.

Te tassa vacanaṃ sutvā tassā vigatacchandarāgā hutvā- “aho mātugāmo nāma pāpo dussilo, mādisse nāma jātisampanne sobhaggappatte pahāya evarūpena jegucchapaṭikūlena khujjena saddhiṃ pāpakammaṃ karoti, ko nāma paṇḍitajātiko evaṃ nillajjāhi pāpadhammāhi itthiṃ saddhiṃ ramissati”ti anekapariyāyena mātugāmaṃ garahitvā “alaṃ no gharāvāsenā”ti pañca janā himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā kasiṇaparikkammaṃ katvā āyupariyosāne yathākammaṃ gatā. Kuṇālo pana sakuṇarājā tadā ajjunakumāro ahosi. Tasmā attanā diṭṭhakāraṇaṃ

dassento “**diṭṭhā mayā**” ti-ādimāha.

Tattha (5.0459) **dvepitikā**ti kosalarañño ca kāsirañño ca vasenetam vuttam. **Pañcapatikāyā**ti pañcapatikā, **ya**-kāro nipātamatto. **Paṭibandhantiyā**ti paṭibandhamānā. **Kabandheti** tassa kira gīvā onamivā uram allinā, tasmā chinnaśiso viya khāyati. **Pañca maticcā**ti ete pañca atikkamivā. **Khujjavāmanakenā**ti khujjena vāmanakena.

Idam vatvā aparānipi diṭṭhapubbāni dassento puna “**diṭṭhā**” ti-ādimāha. Tattha dutiyavatthusmiṃ tāva ayam

vibhāvanā- atite kira bārāṇasiṃ nissāya saccatapāpī nāma setasamaṇī susāne paṇṇasālaṃ kāretvā tattha vasamānā cattāri bhattāni atikkamitvā bhuñjati, sakalanagare cando viya sūriyo viya ca pākaṭā ahoṣi. Bārāṇasivāsino khipitvāpi khali tvāpi “namo saccatapāpiyā”ti vadanti. Athekasmiṃ chaṇakāle paṭhamadivase tāva suvaṇṇakārā gaṇabandhena ekasmiṃ padese maṇḍapaṃ katvā macchamaṃsasurāgandhamālādīni āharitvā surāpānaṃ ārabhiṃsu. Atheko suvaṇṇakāro surāpiṭṭhakaṃ chaḍḍento- “namo saccatapāpiyā”ti vatvā ekena paṇḍitena- “ambho andhabāla, calacittāya itthiyā namo karosi, aho bālo”ti vutte- “samma, mā evaṃ avaca, mā nirayasamvattanikaṃ kammaṃ kari”ti āha. Atha naṃ so “dubbuddhi tuṅhī hohi, sahasena abbhutaṃ karohi, ahaṃ te saccatapāpiṃ ito sattame divase alaṅkatapaṭiyattaṃ imasmiṃyeva ṭhāne nisinno surāpiṭṭhakaṃ gāhāpetvā suraṃ pivissāmi, mātugāmo dhuvasīlo nāma natthī”ti āha. So “na sakkhissasi”ti vatvā tena saddhiṃ sahasena abbhutamakāsi. So taṃ aññesaṃ suvaṇṇakārānaṃ ārocetvā punadivase pātova tāpasavesena susānaṃ pavisitvā tassā vasanaṭṭhānassa avidūre sūriyaṃ namassanto aṭṭhāsi.

Sā bhikkhāya gacchamānā naṃ disvā- “mahiddhiko tāpaso bhavissati, ahaṃ tāva susānapasse vasāmi, ayaṃ majjhe susānassa vasati, bhavitabbamassabbhantare santadhammena, vandissāmi na”ti upasaṅkamitvā vandi. So neva olokesi na ālapi. Dutiyadivasepi tattheva akāsi. Tatiyadivase pana vanditakāle adhomukhova “gacchāhī”ti āha. Catutthadivase (5.0460) “kacci bhikkhāya na kilamasi”ti paṭisanthāramakāsi. Sā “paṭisanthāro me laddho”ti tuṭṭhā pakkāmi. Pañcamadivase bahutaraṃ paṭisanthāraṃ labhitvā thokaṃ nisīditvā gatā. Chaṭṭhe divase pana taṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ- “bhagini, kiṃ nu kho ajja bārāṇasiyaṃ mahāgītavāditasaddo”ti vatvā- “ayya, tumhe na jānātha, nagare chaṇo ghuṭṭho, tattha kiḷantānaṃ esa saddo”ti vutte- “ettha nāmeso saddo”ti ajānanto viya hutvā- “bhagini, kati bhattāni atikkamesi”ti pucchi. “Cattāri, ayya, tumhe pana kati atikkamethā”ti? “Satta bhagini”ti. Idaṃ so musā abhāsi. Devasikaṃ hesa rattiṃ bhuñjati. So taṃ “kati te bhagini vassāni pabbajitāyā”ti pucchitvā tāya “dvādasa vassāni”ti vatvā “tumhākaṃ kati vassāni”ti vutto “idaṃ me chaṭṭhaṃ vassan”ti āha. Atha naṃ “atthi pana te bhagini santadhammādhigamo”ti pucchitvā “natthi, ayya, tumhākaṃ pana atthī”ti vutte “mayhampi natthī”ti vatvā- “bhagini, mayaṃ neva kāmasukhaṃ labhāma, na nekkhammasukhaṃ, kiṃ amhākaṃyeva uṇho nirayo, mahājanassa kiriyaṃ karoma, ahaṃ gihī bhavissāmi, atthi me mātu santakaṃ dhanam, na sakkomi dukkhaṃ anubhavitun”ti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvā attano calacittatāya tasmiṃ paṭibaddhacittā hutvā- “ayya, ahampi ukkaṇṭhitā, sace pana maṃ na chaḍḍessatha, ahampi gihinī bhavissāmi”ti āha. Atha naṃ so “ehi taṃ na chaḍḍessāmi, bhariyā me bhavissasi”ti taṃ nagaraṃ pavesetvā samvasitvā surāpānamaṇḍapaṃ gantvā tāya surāpiṭṭhakaṃ gāhāpetvā suraṃ pivi. Itaro sahasaṃ jito. Sā taṃ paṭicca puttadhītāhi vaḍḍhi. Tadā kuṇālo surādhuttako ahoṣi. Tasmā attanā diṭṭhaṃ pakāsento “**diṭṭhā mayā**”ti-ādimāha.

Tatiyavatthusmiṃ atitakathā catukkanipāte **kākatijātakavaṇṇanāyaṃ** (jā. aṭṭha. 3.4.kākatijātakavaṇṇanā) vitthāritā. Tadā pana kuṇālo garuḷo ahoṣi.

Tasmā attanā diṭṭhaṃ pakāsentō “**diṭṭhā mayā**” ti-ādimāha.

Catutthavatthusmiṃ atite brahmadatto kosalarājānaṃ vadhitvā rajjaṃ gahetvā tassa aggamaheṣiṃ gabbhiniṃ ādāya bārāṇasiṃ paccāgantvā tassā gabbhini-bhāvaṃ jānantopi taṃ aggamaheṣiṃ akāsi. Sā paripakkagabbhā suvaṇṇarūpakasadiṣaṃ puttāṃ vijāyitvā- “vuddhippattampi naṃ bārāṇasirājā ‘esa (5.0461) me paccāmittassa putto, kiṃ iminā’ti mārāpessati, mā me putto parahatthe maratū” ti cintetvā dhātiṃ āha- “amma, imaṃ dāraṃ pilotikaṃ attharivā āmakasusāne nipajjāpetvā ehi” ti. Dhāti tathā katvā nhatvā paccāgami. Kosalarājāpi maritvā puttassa āraḅhadevatā hutvā nibbatti. Tassānubhāvena ekassa eḷakapālakassa tasmīṃ padese eḷake cārentassa ekā eḷikā taṃ kumāraṃ disvā sinehaṃ uppādetvā khīraṃ pāyetvā thokaṃ caritvā puna gantvā dve tayo cattāro vāre pāyesi. Eḷakapālako tassā kiriyāṃ disvā taṃ ṭhānaṃ gantvā taṃ dāraṃ disvā puttasi- nehaṃ paccupaṭṭhapetvā netvā attano bhariyāya adāsi. Sā pana aputtikā, tenassā thaññaṃ natthi, atha naṃ eḷikakhīrameva pāyesi. Tato paṭṭhāya pana devasiṃ dve tisso eḷikā maranti. Eḷakapālo- “imasmiṃ paṭijaggiyamāne sabbā eḷikā marissanti, kiṃ no iminā” ti taṃ ekasmiṃ mattikābhājane nipajjāpetvā aparena pidahitvā māsaḅhānaṃ mukhaṃ nibbivaraṃ vilimpitvā nadiyaṃ vissajjesi. Tameṃ vuyhamānaṃ heṭṭhātitthe rājanivesane jiṇṇapaṭisaṅkhārako eko caṇḍālo sapajjāpatiko makaciṃ dhovanto disvāva vegena gantvā āharitvā tīre ṭhapetvā “kimetthā” ti vivaritvā oloḅento dāraṃ passi. Bhariyāpissa aputtikā, tassā tasmīṃ puttasi- neho nibbatti, atha naṃ gehaṃ netvā paṭijaggi. Taṃ sattaṭṭhavassakālato paṭṭhāya māṭāpitaro rājakulaṃ gacchantā ādāya gacchanti. Soḷasavassakālato pana paṭṭhāya sveva bahulaṃ gantvā jiṇṇapaṭisaṅkharaṇaṃ karoti.

Raṅṅo ca aggamaheṣiyā kuruṅgadevī nāma dhītā ahosi uttamarūpadharā. Sā tassa diṭṭhakālato paṭṭhāya tasmīṃ paṭibaddhacittā hutvā aññattha anabhiratā tassa kammakaraṇaṭṭhānameva āgacchati. Tesāṃ abhiṇhadassanena añña- maññaṃ paṭibaddhacittānaṃ antorājakuleyeva paṭicchannokāse ajjhācāro pavatti. Gacchante kāle paricārikāyo ṅatvā raṅṅo ārocesuṃ. Rājā kujjhitvā amacce sannipātetvā- “iminā caṇḍālaputtēna idaṃ nāma kataṃ, imassa kattabbaṃ jānāthā” ti āha. Amaccā “mahāparādho esa, nānāvidhakammakāraṇā kāretvā pacchā māretuṃ vaṭṭati” ti vadiṃsu. Tasmīṃ khaṇe kumārassa pitā āra- kkhadevatā (5.0462) tasseva kumārassa mātu sarīre adhimucci. Sā devatānubhā- vena rājānaṃ upasaṅkamitvā āha- “mahārāja, nāyaṃ kumāro caṇḍālo, esa kumāro mama kucchimhi nibbato kosalaraṅṅo putto, ahaṃ ‘putto me mato’ ti tumhākaṃ musā avacaṃ, ahametaṃ ‘tumhākaṃ paccāmittassa putto’ ti dhātiyā datvā āmakasusāne chaḅḅāpesiṃ, atha naṃ eko eḷakapālako paṭijaggi, so attano eḷikāsu marantīsu nadiyā pavāhesi, atha naṃ vuyhamānaṃ tumhākaṃ gehe jiṇṇa- paṭisaṅkhārako caṇḍālo disvā posesi, sace na saddahatha, te sabbe pakkosā- petvā pucchathā” ti.

Rājā dhātiṃ ādiṃ katvā sabbe pakkosāpetvā pucchitvā tatheva taṃ pavattiṃ sutvā “jāṭisampannaṃ kumāro” ti tuṭṭho taṃ nhāpetvā alaṅkārapetvā tasseva dhitaṃ adāsi. Tassa pana eḷikānaṃ māritattā “eḷikakumāro” ti nāmaṃ akaṃsu.

Athassa rājā sasenavāhanaṃ datvā- “gaccha attano pitu santakaṃ rajjaṃ gaṇhā”-
ti taṃ uyyojesi. Sopi kuruṅgadeviṃ ādāya gantvā rajje patiṭṭhāsi. Athassa bārāṇa-
sirājā “anuggahitasippo ayan”ti sippasikkhāpanatthaṃ chaḷaṅgakumāraṃ nāma
ācariyaṃ pesesi. So tassa “ācariyo me”ti senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. Aparabhāge
kuruṅgadevī tena saddhiṃ anācāramakāsi. Senāpatinopi paricārako dhanante-
vāsī nāma atthi. So tassa hatthe kuruṅgadeviyā vatthālaṅkāradīni pesesi. Sā
tenapi saddhiṃ pāpamakāsi. Kuṇālo taṃ kāraṇaṃ āharitvā dassento “**diṭṭhā mayā**”-
ti-ādimāha.

Tattha **lomasuddarīti** lomarājiyā maṇḍita-udarā. **Chaḷaṅgakumāradhanantevāsī-**
nāti eḷikakumāraṃ patthayamānāpi chaḷaṅgakumārasenāpatinā ca tasseva
paricārakena dhanantevāsīnā ca saddhiṃ pāpamakāsi. Evaṃ anācārā itthiyo
dussilā pāpadhammā, tenāhaṃ tā nappasaṃsāmīti idaṃ mahāsatto atītaṃ āha-
ritvā dassesi. So hi tadā chaḷaṅgakumāro ahosi, tasmā attanā diṭṭhakāraṇaṃ
āhari.

Pañcamavatthusmimpi atīte kosalarājā bārāṇasirajjaṃ gahetvā bārāṇasirañño
aggamahesiṃ gabbhinimpi aggamahesiṃ katvā sakanagameva gato (5.0463).
Sā aparabhāge puttaṃ vijāyi. Rājā aputtakattā taṃ puttasiṃhena posevā sabba-
sippāni sikkhāpetvā vayappattaṃ “attano pitu santakaṃ rajjaṃ gaṇhā”ti pesesi.
So tattha gantvā rajjaṃ kāresi. Athassa mātā “puttaṃ passitukāmāmhī”ti kosalarā-
jānaṃ āpucchitvā mahāparivārā bārāṇasiṃ gacchantī dvinnaṃ raṭṭhānaṃ antare
ekasmiṃ nigame nivāsaṃ gaṇhi. Tattheveko pañcālacaṇḍo nāma brāhmaṇaku-
māro atthi abhirūpo. So tassā paṇṇākāraṃ upanāmesi. Sā taṃ disvā paṭibaddha-
cittā tena saddhiṃ pāpakammaṃ katvā katipāhaṃ tattheva vītināmetvā bārāṇasiṃ
gantvā puttaṃ disvā khippaṃ nivattitvā puna tasmimyeva nigame nivāsaṃ
gahetvā katipāhaṃ tena saddhiṃ anācāraṃ caritvā kosalanagaraṃ gatā. Sā tato
paṭṭhāya nacirasseva taṃ taṃ kāraṇaṃ vatvā “puttassa santikaṃ gacchāmī”ti
rājānaṃ āpucchitvā gacchantī ca āgacchantī ca tasmim nigame aḍḍhamāsa-
mattaṃ tena saddhiṃ anācāraṃ cari. Samma puṇṇamukha, itthiyo nāmetā
dussilā musāvādinīyoti idampi atītaṃ dassento mahāsatto “**evañhetan**”ti-ādimāha.

Tattha **brahmadattassa mātaraṇti** bārāṇasirajjaṃ kārentassa brahmadattakumā-
rassa mātaraṃ. Tadā kira kuṇālo pañcālacaṇḍo ahosi, tasmā taṃ attanā ñātakā-
raṇaṃ dassento evamāha.

Etā cāti, samma puṇṇamukha, etāva pañca itthiyo pāpamakamsu, na aññāti
saññaṃ mā kari, atha kho etā ca aññā ca bahū pāpakammakārikāti. Imasmiṃ
ṭhāne ṭhatvā loke aticārinīnaṃ vatthūni kathetabbāni. **Jagatīti** yathā jagatisaṅkhātā
mahī **samānarattā** paṭighābhāvena sabbesu samānarattā hutvā sā vasundharā **ita-**
rītarāpatiṭṭhā uttamānañca adhamānañca patiṭṭhā hoti, tathā itthiyopi kilesavasena
sabbesampi uttamādhamānaṃ patiṭṭhā honti. Itthiyo hi okāsaṃ labhamānā
kenaci saddhiṃ pāpakaṃ karonti nāma. **Sabbasahāti** yathā ca sā sabbameva
sahati na phandati na kuppati na calati, tathā itthiyo sabbepi purise lokassādava-
sena sahanti. Sace tāsāṃ koci puriso citte patiṭṭhito hoti, tassa rakkhaṇatthaṃ na
phandanti na calanti na kolāhalaṃ karonti (5.0464). Yathā ca sā na kuppati na

calati, evaṃ itthiyopi methunadhammena na kuppanti na calanti, na sakkā tena pūretuṃ.

Vālamigoti duṭṭhamigo. **Pañcāvudhoti** mukhassa ceva catunnañca caraṇānaṃ vasenetam vuttaṃ. **Suruddhoti** suluddho supharuso. **Tathitthiyoti** yathā hi sīhassa mukhañceva cattāro ca hatthapādāti pañcāvudhāni, tathā itthīnampi rūpasaddagandharasaphoṭṭhabbāni pañcāvudhāni. Yathā so attano bhakkhaṃ gaṇhanto tehipi pañcahi gaṇhāti, tathā tāpi kilesabhakkhaṃ gaṇhamānā rūpādīhi āvudhehi paharivā gaṇhanti. Yathā so kakkhaḷo pasayha khādati, evaṃ etāpi kakkhaḷā pasayha khādikā. Tathā hetā thirasilepi purise attano balena pasayhakāraṃ katvā sīlavināsaṃ pāpentī. Yathā so parahiṃsane rato, evametāpi kilesavasena parahiṃsane ratā. **Tāyoti** tā evaṃ aguṇasammannāgatā na vissase naro.

Gamaniyoti gaṇikāyo. Idaṃ vuttaṃ hoti- samma puṇṇamukha, yānetāni itthīnaṃ “vesiyo”ti-ādīni nāmāni, na etāni tāsam sabhāvanāmāni. Na hetā vesiyo nāma gamaniyo nāma bandhakiyo nāma, sabhāvanāmato pana vadhikāyo nāma etāyo, yā etā vesiyo nāriyo gamaniyoti vuccanti. **Vadhikāyoti** sāmikaghātikāyo. Svāyamattho **mahāhaṃsajātakena** dipetabbo. Vuttañhetam-

“Māyā cetā marīcī ca, sokā rogā cupaddavā;
kharā ca bandhanā cetā, maccupāsā guhāsaya;
tāsu yo vissase poso, so naresu narādhamo”ti. (jā. 2.21.118);

Veṇikatāti kataveṇiyo. Yathā hi moḷiṃ bandhitvā aṭaviyaṃ ṭhitacoro dhanam vilumpati, evametāpi kilesavasam netvā dhanam vilumpanti. **Madirāva diddhāti** visamissakā surā viya. Yathā sā vikāraṃ dasseti, evametāpi aññesu purisesu sārattā kiccākiccaṃ ajānantiyo aññasmiṃ kattabbe aññameva karontiyo vikāraṃ dassenti. **Vācāsanthutiyoti** yathā vāṇiyo attano bhaṇḍassa vaṇṇameva bhaṇati, evametāpi (5.0465) attano aguṇam paṭicchādetvā guṇameva pakāsenti. **Viparivattāyoti** yathā issamigassa siṅgaṃ parivattivā ṭhitam, evaṃ lahucittatāya viparivattāyova honti. **Uragamivāti** urago viya musāvāditāya

dujivhā nāma. **Sobbhamivāti** yathā padarapaṭicchanno gūthakūpo, evaṃ vatthāla-
ñkārapaṭicchannā hutvā vicaranti. Yathā ca kacavarehi paṭicchanno āvāṭo
akkanto pādadukkhā janeti, evametāpi vissāsenā upasevīyamānā. **Pātālamivāti**
yathā mahāsamudde pātālaṃ duppūrāṃ, evametāpi methunena vijāyanena ala-
ñkārenāti tīhi duppūrā. Tenevāha- “tiṇṇaṃ, bhikkhave, dhammānaṃ atitto mātuḡā-
mo” ti-ādi.

Rakkhasī viyāti yathā rakkhasī nāma maṃsagiddhatāya dhanena na sakkā
tosetuṃ, bahumpi dhanāṃ paṭikkhipitvā maṃsameva pattheti, evametāpi methu-
nagiddhatāya bahunāpi dhanena na tussanti, dhanāṃ agaṇetvā methunameva
patthenti. **Yamovāti** yathā yamo ekantaharo na kiñci pariharati, evametāpi jāṭisa-
mpannādīsu na kañci pariharanti, sabbaṃ kilesavasena sīlādivināsaṃ pāpetvā
dutiya-cittavāre nirayaṃ upanenti. **Sikhīrivāti** yathā sikhī sucimpi asucimpi sabbaṃ
bhakkhayati, tathetāpi hīnuttame sabbe sevanti. Nadī-upamāyampi eseva nayo.
Yenakā maṃcarāti bhummatthe karaṇavacanaṃ, yattha etāsaṃ kāmo hoti,
tattheva dhāvanti. **Nerūti** himavati eko suvaṇṇapabbato, taṃ upagatā kākāpi suva-
ṇṇavaṇṇāva honti. Yathā so, evaṃ etāpi nibbisesakarā attānaṃ upagataṃ ekasa-
disaṃ katvā passanti.

Visarukkhoti ambasadiṣo kiṃpakkarukkho. So niccāmeva phalati, vaṇṇādisa-
mpanno ca hoti, tena naṃ nirāsañkā paribhuñjitvā maranti, evameva tāpi rūpādiva-
sena niccaphalitā ramaṇīyā viya khāyanti. Seviyamānā pana pamādaṃ uppā-
detvā apāyesu pāṭenti. Tena vuttaṃ-

“Āyatīṃ dosaṃ naññāya, yo kāme paṭisevati;

vipākante hananti naṃ, kiṃpakkamiva bhakkhitan” ti. (jā. 1.1.85);

Yathā vā visarukkho niccaphalito sadā anathāvaho hoti, evametāpi sīlādivināsa-
navasena. Yathā visarukkhasa mūlāpi tacopi pattampi pupphampi (5.0466)
phalampi visamevāti niccaphalo, tattheva tāsāṃ rūpampi ...pe... phoṭṭhabbampi
visamevāti visarukkho viya niccaphalitāyoti.

“**Panuttarethā**” ti gāthābandhena tamatthaṃ pākaṭaṃ kātuṃ evamāha. Tattha
ratanantakaritthiyoti sāmikehi dukkhasambhatānaṃ ratanānaṃ antarāyakarā
itthiyo etāni paresaṃ datvā anācāraṃ caranti.

Ito paraṃ nānappakārena attano dhammakathāvilāsaṃ dassento āha-

“Cattārimāni, samma puṇṇamukha, yāni vatthūni kicce jāte anathacarāni
bhavanti, tāni parakule na vāsetabbāni, goṇaṃ dhenuṃ yānaṃ bhariyā. Cattāri
etāni paṇḍito dhanāni gharā na vippavāsāye. Bhavati ca panuttaretha vākyaṃ-

296. ‘Goṇaṃ dhenuñca yānañca, bhariyaṃ ñātikule na vāsāye;

Bhañjanti rathaṃ ayānakā, ativāhena hananti puṅgavaṃ;

dohena hananti vacchakaṃ, bhariyā ñātikule padussatī” ti.

“Cha imāni, samma puṇṇamukha, yāni vatthūni kicce jāte anathacarāni
bhavanti-

297. ‘Aguṇaṃ dhanu ñātikule ca bhariyā, pāraṃ nāvā akkhabhaggañca yānaṃ;
dūre mitto pāpasahāyako ca, kicce jāte anathacarāni bhavanti” ti.

“Aṭṭhahi khalu, samma puṇṇamukha ṭhānehi itthi sāmikaṃ avajānāti- dali-

ddatā, āturatā, jiṇṇatā, surāsoṇḍatā, muddhatā, pamattatā, sabbakiccesu anu-
ttanatā, sabbadhana-anuppadānena. Imehi khalu, samma puṇṇamukha,
aṭṭhahi ṭhānehi itthī sāmikaṃ avajānāti. Bhavati ca panuttarettha vākyam-

298. “Daliddaṃ (5.0467) āturañcāpi, jiṇṇakaṃ surasoṇḍakaṃ;
pamattaṃ muddhapattañca, sabbakiccesu hāpanaṃ;
sabbakāmappadānena, avajānāti sāmikaṃ” ti.

“Navahi khalu, samma puṇṇamukha ṭhānehi itthī padosamāharati- ārāmagama-
nasilā ca hoti, uyyānagamanasilā ca hoti, naditthagamanasilā ca hoti, ñātikulaga-
manasilā ca hoti, parakulagamanasilā ca hoti, ādāsadussamaṇḍanānuyogamanu-
yuttasilā ca hoti, majjapāyinī ca hoti, nillokanasilā ca hoti, sadvāraṭṭhāyinī ca hoti.
Imehi khalu, samma puṇṇamukha, navahi ṭhānehi itthī padosamāharati. Bhavati
ca panuttarettha vākyam-

299. ‘Ārāmasilā ca uyyānaṃ, nadī ñāti parakulaṃ;
ādāsadussamaṇḍanamanuyuttā, yā citthī majjapāyinī.

300. “Yā ca nillokanasilā, yā ca sadvāraṭṭhāyinī;
navahetehi ṭhānehi, padosamāharanti itthiyo” ti.

“Cattālīsāya khalu, samma puṇṇamukha, ṭhānehi itthī purisaṃ accācarati-
vijambhati, vinamati, vilasati, vilajjati, nakhena nakhaṃ ghaṭṭeti, pādena pādaṃ
akkamati, kaṭṭhena pathaviṃ vilikhati, dārakaṃ ullaṅghati ullaṅghāpeti, kīḷati kīḷā-
peti, cumbati cumbāpeti, bhuñjati bhuñjāpeti, dadāti, yācati, katamanukaroti,
uccaṃ bhāsati, nīcaṃ bhāsati, aviccaṃ bhāsati, viviccaṃ bhāsati, naccena
gītena vādītena rodanena vilasitena vibhūsitena jagghati, pekkhati, kaṭṭiṃ cāleti,
guyhabhaṇḍakaṃ sañcāleti, ūruṃ vivarati, ūruṃ pidahati, thanaṃ dasseti,
kaccaṃ dasseti, nābhiṃ dasseti, akkhiṃ nikhanati, bhamukaṃ ukkhipati,
oṭṭhaṃ upalikhati, jivhaṃ nillāleti, dussaṃ muñcati, dussaṃ paṭibandhati,
sīrasaṃ muñcati, sīrasaṃ bandhati. Imehi khalu, samma puṇṇamukha, cattālī-
sāya ṭhānehi itthī purisaṃ accācarati.

“Pañcavīsāya (5.0468) khalu, samma puṇṇamukha, ṭhānehi itthī paduṭṭhā
veditabbā bhavati- sāmikassa pavāsaṃ vaṇṇeti, pavuṭṭhaṃ na sarati, āgataṃ
nābhinandati, avaṇṇaṃ tassa bhaṇati, vaṇṇaṃ tassa na bhaṇati, anattaṃ
tassa carati, atthaṃ tassa na carati, akiccaṃ tassa karoti, kiccaṃ tassa na
karoti, paridahitvā sayati, parammukhī nipajjati, parivattakajātā kho pana hoti
kuṅkumiyajātā, dīghaṃ assasati, dukkhaṃ vedayati, uccārapassāvaṃ abhiṇhaṃ
gacchati, vilomamācarati, parapurisasaddaṃ sutvā kaṇṇasotaṃ vivaramoda-
hati, nihatabhogā kho pana hoti, paṭivissakehi santhavaṃ karoti, nikkhantapādā
kho pana hoti visikhānucārinī, aticārinī kho pana hoti niccaṃ sāmike agāravā
paduṭṭhamanasaṅkappā, abhiṇhaṃ dvāre tiṭṭhati, kacchāni aṅgāni thanāni
dasseti, disodisaṃ gantvā pekkhati. Imehi khalu samma puṇṇamukha, pañcavī-
sāya ṭhānehi itthī paduṭṭhā veditabbā bhavati. Bhavati ca panuttarettha vākyam-

301. ‘Pavāsaṃ tassa vaṇṇeti, gataṃ tassa na socati;
disvāna patimāgataṃ nābhinandati, bhattāraṇṇaṃ na kadāci bhāsati;
ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.

302. ‘Anattham tassa carati asaññatā, atthañca hāpeti akiccakārinī; paridahitvā sayati parammukhī, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
303. ‘Parivattajātā ca bhavati kuṅkumī, dīghañca assasati dukkhavedinī; Uccārapassāvamabhiṅham gacchati, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
304. ‘Vilomamācarati (5.0469) akiccakārinī, saddam nisāmeti parassa bhāsato; nihatabhogā ca karoti santhavam, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
305. ‘Kicchena laddham kasirābhataṃ dhanam, vittam vināseti dukkhena sambhataṃ; paṭivissakehi ca karoti santhavam, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
306. ‘Nikkhantapādā visikhānucārinī, niccañca sāmimhi paduṭṭhamānasā; aticārinī hoti apetagāravā, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
307. ‘Abhikkhaṇam tiṭṭhati dvāramūle, thanāni kacchāni ca dassayantī; disodisam pekkhati bhantacittā, ete paduṭṭhāya bhavanti lakkhaṇā.
308. ‘Sabbā nadī vaṅkagatī, sabbe kaṭṭhamayā vanā; sabbitthiyo kare pāpaṃ, labhamāne nivātake.
309. ‘Sace labhetha khaṇam vā raho vā, nivātakam vāpi labhetha tādisam; sabbāva itthī kayirum nu pāpaṃ, aññaṃ alattha piṭhasappināpi saddhim.
310. ‘Narānamārāmakarāsu nārisu, anekacittāsu aniggahāsu ca; sabbattha nāpītikarāpi ce siyā, na vissase titthasamā hi nāriyo”ti.

Tattha **goṇam dhenunti** liṅgavipallāsena vuttam. **Ñātikule padussatīti** tattha sā nibbhayā hutvā taruṇakālato paṭṭhāya vissāsakehi dāsādīhipi (5.0470) saddhim anācāram carati, ñātakā ñatvāpi niggaham na karonti, attano akittim pariharamānā ajānantā viya honti. **Anatthacarānīti** acaritabbāni atthāni, akiccakārānīti attho. **Agūṇanti** jiyārahitaṃ. **Pāpasahāyakoti** dummitto.

Daliddatāti daliddatāya. Sesapadesupi eseva nayo. Tattha daliddo alaṅkāradīnam abhāvato kilesena saṅgaṇhitum na sakkotīti taṃ avajānāti. Gilāno vatthukāmakilesakāmehi saṅgaṇhitum na sakkoti. Jarājiṅṅo kāyikavācasikakhiḍḍāratisamattho na hoti. Surāsoṇḍo tassā hatthapiḷandhanādīnipi surāgharaññeva pave-seti. Muddho andhabālo ratikusalo na hoti. Pamatto dāsisoṇḍo hutvā gharadāsīhi saddhim samvasati, bhariyam pana akkosati paribhāsati, tena naṃ avajānāti. Sabbakiccesu anuvattantaṃ “ayam nittejo, mameva anuvattati”ti taṃ akkosati paribhāsati. Yo pana sabbam dhanam anuppadeti kuṭumbaṃ paṭicchāpeti, tassa bhariyā sabbam dhanasāram hatthe

katvā taṃ dāsaṃ viya avajānāti, icchamānā “ko tayā attho”ti gharatopi naṃ nikka-
ḍḍhati. **Muddhapattanti** muddhabhāvappattaṃ.

Padosamāharatīti sāmike padosaṃ āharati dussati, pāpakammaṃ karotīti attho.
Ārāmagamanasīlāti sāmikaṃ āpucchā vā anāpucchā vā abhiṇhaṃ pupphārāmā-
dīsu aññataraṃ gantvā tattha anācāraṃ caritvā “ajja mayā ārāme rukkhadevatāya
balikammaṃ katan”ti-ādīni vatvā bālasāmikaṃ saññāpeti. Paṇḍito pana “addhā
esā tattha anācāraṃ caratī”ti puna tassā gantuṃ na deti. Evaṃ sabbapadesupi
attho veditabbo. **Parakulanti** sandiṭṭhasambhattādīnaṃ gehaṃ. Taṃ sā “asuka-
kule me vaḍḍhi payojitā atthi, tāvakālikaṃ dinnakaṃ atthi, taṃ sādhemī”ti-ādīni
vatvā gacchati. **Nillokanasīlāti** vātapānantarādīhi olokanasīlā. **Sadvāraṭṭhāyini**
attano aṅgapaccaṅgāni dassenti sadvāre tiṭṭhati.

Accācaratīti atikkamma carati, sāmikassa santike ṭhitāva aññassa nimittaṃ
dassetīti attho. **Vijambhatīti** “ahaṃ taṃ disvā vijambhissāmi, tāya (5.0471)
saññāya okāsassa atthibhāvaṃ vā natthibhāvaṃ vā jāneyyāsi”ti paṭhamameva
katasāṅketā vā hutvā akatasāṅketā vāpi “evaṃ esa mayi bajjhissati”ti sāmikassa
passe ṭhitāva vijambhati vijambhanaṃ dasseti. **Vinamatīti** kiñcideva bhūmiyaṃ
pātetvā taṃ ukkhipantī viya onamitvā piṭṭhiṃ dasseti. **Vilasatīti** gamanādīhi vā iriyā-
pathehi alaṅkārena vā vilāsaṃ dasseti. **Vilajjatīti** lajjantī viya vatthena sarīraṃ
chādeti, kavāṭaṃ vā bhittiṃ vā allīyati. **Nakhenāti** pādanakhena pādanakhaṃ,
hatthanakhena hatthanakhaṃ ghaṭṭeti. **Katthenāti** daṇḍakena. **Dārakanti** attano vā
puttaṃ aññassa vā puttaṃ gahetvā ukkhipati vā ukkhipāpeti vā. **Kīlatīti** sayāṃ vā
kīlati, dāraṃ vā kīlāpeti. **Cumbanādīsipi** eseva nayo. **Dadātīti** tassa kiñcideva
phalaṃ vā pupphaṃ vā deti. **Yācatīti** tameva paṭiyācati. **Anukarotīti** dāraṃ
kataṃ kataṃ anukaroti. **Uccanti** mahāsaddavasena vā thomanavasena vā uccaṃ.
Nīcanti mandasaddavasena vā amanāpavacanena vā paribhavavacanena vā
nīcaṃ. **Aviccanti** bahujanamajjhe appaṭicchannaṃ. **Viviccanti** raho paṭicchannaṃ.
Naccenāti etehi naccādīhi nimittaṃ karoti. Tattha roditena nimittakaraṇena rattiṃ
deve vassante vātapānena hatthiṃ āropetvā seṭṭhiputtana nītāya purohitabrāhma-
ṇiyā vatthu kathetabbaṃ. **Jagghatīti** mahāhasitaṃ hasati, evampi nimittaṃ karoti.
Kacchanti upakacchakaṃ. **Upalikhatīti** dantehi upalikhati. **Sirasanti** kesavaṭṭhiṃ.
Evaṃ kesānaṃ mocanabandhanehipi parapurisānaṃ nimittaṃ karoti, niyāmetvā
vā aniyāmetvā vā kocideva sārājissatītipi karotiyeva.

Paduṭṭhā veditabbā bhavatīti ayaṃ mayi paduṭṭhā kuddhā, kujjhivā ca pana
micchācāraṃ caratīti paṇḍitena veditabbā bhavati. **Pavāsanti** “asukagāme
payuttaṃ dhanāṃ nassati, gaccha taṃ sādhehi, vohāraṃ karohī”ti-ādīni vatvā
tasmiṃ gate anācāraṃ caritukāmā pavāsaṃ vaṇṇeti. **Anatthanti** avaḍḍhiṃ. **Aki-
ccanti** akattabbayuttakaṃ. **Paridahitvāti** gāḷhaṃ nivāsetvā. **Parivattakajātāti** ito
cito ca parivattamānā. **Kuṅkumiyajātāti** kolāhalajātā pādamūle nipannā paricārikā
uṭṭhāpeti, dīpaṃ jālāpeti, nānappakāraṃ kolāhalaṃ karoti, tassa kilesaratiṃ
nāseti. **Dukkhaṃ vedayatīti** sīsaṃ me rujjatīti-ādīni vadati. **Vilomamācaratīti**
āhāraṃ (5.0472) sītalaṃ icchantassa uṇhaṃ detīti-ādīnaṃ vasena paccanīkavutti
hoti. **Nihatabhogāti** sāmikena dukkhasambhatānaṃ bhogānaṃ surālolatādīhi vinā-

sikā. **Santhavanti** kilesavasena santhavaṃ karoti. **Nikkhantapādāti** jārassa upadhāraṇatthāya nikkhantapādā. **Sāmiketi** patimhi agāravena ca paduṭṭhamānasāya ca aticārinī hoti.

Sabbitthiyoti ṭhapetvā vipassanāya tanukatakilesā sesā sabbā itthiyo pāpaṃ kareyyuṃ. **Labhamāneti** labbhamāne, saṃvijjamāneti attho. **Nivātaket** rahomanta-nake paribhedake. **Khaṇaṃ vā raho vāti** pāpakaraṇatthāya okāsaṃ vā paṭicchanṇaṭṭhānaṃ vā. **Kayirum nūti** ettha nū-ti nipātamattaṃ. **Alatthāti** aladdhā. Aya-meva vā pāṭho, aññaṃ sampannapurisaṃ alabhitvā piṭhasappināpi tato paṭikkūla-tarenāpi pāpaṃ kareyyuṃ. **Ārāmakarāsūti** abhiraṭṭikārikāsu. **Aniggahāsūti** nigga-hena vinetuṃ asakkuṇeyyāsu. **Titthasamāti** yathā titthaṃ uttamādhamesu na kañci nhāyantaṃ vāreti, tathā etāpi raho vā khaṇe vā nivātake vā sati na kañci paṭikkhipanti.

Tathā hi atīte bārāṇasiyaṃ kaṇḍarī nāma rājā ahosi uttamarūpadharo. Tassa devasikaṃ amaccā gandhakaraṇḍakasahassaṃ āharanti. Tenassa nivesane pari-bhaṇḍaṃ katvā gandhakaraṇḍake phāletvā gandhadārūni katvā āhāraṃ pacanti. Bhariyāpissa abhirūpā ahosi nāmena kinnarā nāma. Purohitopissa samavayo pañcālacaṇḍo nāma buddhisampanno ahosi. Rañño pana pāsādaṃ nissāya anto-pākāre jamburukkho nibbatti, tassa sākhā pākāramatthake olambati. Tassa chāyāya jeguccho dussaṇṭhāno piṭhasappi vasati. Athekadivasam kinnarā devī vātapānena oloketi taṃ ditvā paṭibaddhacittā hutvā rattiṃ rājānaṃ ratiyā saṅga-ṇhitvā tasmim niddaṃ okkante saṅikaṃ uṭṭhāyāsana nānaggarasabhojanaṃ suva-ṇṇasarake pakkhipitvā ucchaṅge katvā sātakarajjuyā vātapānena otarivā jambuṃ āruya sākhāya oruya piṭhasappiṃ bhojetvā pāpaṃ katvā āgatamaggeneva pāsādaṃ āruya gandhehi sarīraṃ (5.0473) ubbaṭṭetvā rañña saddhiṃ nipajji. Ete-nupāyena nibaddhaṃ tena saddhiṃ pāpaṃ karoti. Rājā pana na jānāti.

So ekadivasam nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā nivesanaṃ pavesanto jambuchā-yāya sayitaṃ paramakāruṇṇappattaṃ piṭhasappiṃ disvā purohitaṃ āha-“passetaṃ manussapetan”ti. “Āma, passāmi devā”ti. “Api nu kho, samma, evarūpaṃ paṭikkūlaṃ kāci itthi chandarāgavasena upagaccheyyā”ti. Taṃ kathaṃ sutvā piṭhasappi mānaṃ janetvā “ayaṃ rājā kiṃ katheti, attano deviyā mama santikaṃ āgamaṃ na jānāti maññe”ti jamburukkhasa añjaliṃ paggaḥetvā “suṇa sāmi, jamburukkhe nibbattadevate, ṭhapetvā taṃ añño etaṃ kāraṇaṃ na jānāti”ti āha. Purohito tassa kiriyam disvā cintesi- “addhā rañño aggamaheṣi jamburukkhe gantvā iminā saddhiṃ pāpaṃ karoti”ti. So rājānaṃ pucchi- “mahārāja, deviyā te rattibhāge sarīrasamphasso kīdiso hoti”ti? “Samma, aññaṃ na passāmi, majjhimayāme panassā sarīraṃ sītalaṃ hoti”ti. “Tena hi, deva, tiṭṭhatu añña itthi, aggamaheṣi te kinnarādevi iminā saddhiṃ pāpaṃ karoti”ti. “Samma, kiṃ vadesi, evarūpā paramavilāsasampannā kiṃ iminā paramajegucchena saddhiṃ abhiraṃsati”ti? “Tena hi naṃ, deva, pariggaṇhāhi”ti.

So “sādhū”ti rattiṃ bhuttasāyamāso tāya saddhiṃ nippajjitvā “pariggaṇhissāmi na”ti pakatiyā niddupagamanavelāya niddupagato viya ahosi. Sāpi uṭṭhāya tatheva akāsi. Rājā tassā anupadaññeva gantvā jambuchāyaṃ nissāya aṭṭhāsi.

Piṭhasappī deviyā kujjhitvā “tvam ajja aticirāyitvā āgatā”ti hatthena kaṇṇasaṅkhalikaṃ pahari. Atha naṃ “mā maṃ kujjhi, sāmi, rañño niddupagamaṃ oloken”ti vatvā tassa gehe pādapariṇāṇikā viya ahosi. Tena panassā pahārena sihamukhakuṇḍalaṃ kaṇṇato gaḷitvā rañño pādamūle pati. Rājā “vaṭṭissati ettakan”ti taṃ gahetvā gato. Sāpi tena saddhiṃ aticaritvā purimaniyāmeneva gantvā raññā saddhiṃ nipajjitum ārabhi. Rājā paṭikkhipitvā punadivase “kinnarādevī mayā dinnam sabbālaṅkāraṃ alaṅkaritvā etū”ti āṇāpesi. Sā “sihamukhakuṇḍalaṃ me suvaṇṇakārassa santike”ti vatvā nāgami, puna pesite ca pana ekakuṇḍalāva āgamāsi. Rājā pucchi- “kahaṃ te kuṇḍalan”ti? “Suvaṇṇakārassa santike”ti (5.0474). Suvaṇṇakāraṃ pakkosāpetvā “kiṃkāraṇā imissā kuṇḍalaṃ na desī”ti āha. “Nāhaṃ gaṇhāmi devā”ti. Rājā tassā kujjhitvā “pāpe caṇḍāli mādisena te suvaṇṇakārena bhavitabban”ti vatvā taṃ kuṇḍalaṃ tassā puratho khipitvā purohitaṃ āha- “samma, saccaṃ tayā vuttaṃ, gaccha sīsamassā chedāpehi”ti. So taṃ rājageheveva ekasmiṃ padese ṭhapetvā rājānaṃ upasaṅkamitvā- “deva, mā kinnarādeviyā kujjhittha, sabbā itthiyo evarūpāyeva. Sacepi itthinaṃ dussilabhāvaṃ ñātukāmosi, dassessāmi te etāsaṃ pāpakaṅceva bahumāyābhāvaṅca, ehi aññatakavesena janapadaṃ carāmā”ti āha.

Rājā “sādhū”ti mātaraṃ rajjaṃ paṭicchāpetvā tena saddhiṃ cārikaṃ pakkāmi. Tesaṃ yojanaṃ maggaṃ gantvā mahāmagge nisinnānaṃyeva eko kuṭumbiko puttassatthāya maṅgalaṃ katvā ekaṃ kumārikaṃ paṭicchannayāne nisīdāpetvā mahantena parivārena gacchati. Taṃ disvā purohito rājānaṃ āha- “sace icchasi, imaṃ kumārikaṃ tayā saddhiṃ pāpaṃ kāretum sakkā devā”ti. “Kiṃ kathesi, mahāparivārā esā, na sakkā sammā”ti? Purohito “tena hi passa, devā”ti purato gantvā maggato avidūre sāṇiyā parikkhipitvā rājānaṃ antosāṇiyaṃ katvā sayaṃ maggapasse rodanto nisīdi. Atha naṃ so kuṭumbiko disvā “tāta, kasmā rodasi”ti pucchi. “Bhariyā me garubhārā, taṃ kulagharaṃ netum maggapaṭipannosmi, tassā antarāmaggeyeva gabbho cali, esā antosāṇiyaṃ kilamati, kācissā itthī santike natthi, mayāpi tattha gantum na sakkā, na jānāmi ‘kiṃ bhavissati’ti, ekaṃ itthiṃ laddhum vaṭṭati”ti? “Mā rodi, bahū me itthiyo, ekā gamissati”ti. “Tena hi ayaṃ meva kumārikā gacchatu, etissāpi maṅgalaṃ bhavissati”ti. So cintesi- “saccaṃ vadati, suṇisāyapi me maṅgalameva, iminā hi nimittena sā puttadhītāhi vaḍḍhissati”ti tameva pesesi. Sā tattha pavisitvā rājānaṃ disvāva paṭibaddhacittā hutvā pāpamakāsi. Rājāpissā aṅgulimuddikaṃ adāsi. Atha naṃ katakiccaṃ nikkhamitvā āgataṃ pucchiṃsu- “kiṃ vijātā”ti? “Suvaṇṇavaṇṇaṃ puttan”ti. Kuṭumbiko taṃ ādāya pāyāsi (5.0475). Purohitopi rañño santikaṃ gantvā “diṭṭhā te, deva, kumārikāpi evaṃ pāpā, kimaṅgaṃ pana aññā, api pana te kiñci dinnan”ti pucchi. “Āma, aṅgulimuddikā dinnā”ti. “Nāssa taṃ dassāmi”ti vegena gantvā yānakaṃ gaṇhitvā “kimetan”ti vutte “ayaṃ me brāhmaṇiyā ussīsake ṭhapitaṃ muddikaṃ gahetvā āgatā, dehi, amma, muddikan”ti āha. Sā taṃ dadamānā brāhmaṇaṃ hatthe nakhena vijjhitvā “gaṇha corā”ti adāsi.

Evaṃ brāhmaṇo nānāvidhehi upāyehi aññāpi bahū aticāriniyo rañño dassetvā “idha tāva ettakaṃ hotu, aññattha gamissāma, devā”ti āha. Rājā “sakalajambu-

dīpe caritepi sabbā itthiyo evarūpāva bhavissanti, kiṃ no etāhi, nivattāmā”ti bārāṇasimeva paccāgantvā- “mahārāja, itthiyo nāma evaṃ pāpadhammā, pakati esā etāsaṃ, khamatha, deva, kinnarādeviyā”ti purohitena yācito khamitvā rājanivesanato naṃ nikkadḍhāpesi, tḥānato pana taṃ apanetvā aññaṃ aggamahesiṃ akāsi. Tañca piṭhasappiṃ nikkadḍhāpetvā jambusākhaṃ chedāpesi. Tadā kuṇālo pañcā-lacaṇḍo ahosi. Iti attanā diṭṭhakāraṇameva āharitvā dassento gāthamāha-

311. “Yaṃ ve disvā kaṇḍarīkinnarānaṃ, sabbitthiyo na ramanti agāre;

taṃ tādisaṃ maccaṃ cajitvā bhariyā, aññaṃ disvā purisaṃ piṭhasappin”ti.

Tassattho- yaṃ ve kaṇḍarissa rañño kinnarāya deviyā cāti imesaṃ kaṇḍarīkinnarānaṃ virāgakāraṇaṃ ahosi, taṃ disvā jānitabbaṃ- sabbitthiyo attano sāmīkānaṃ na ramanti agāre. Tathā hi aññaṃ piṭhasappiṃ purisaṃ disvā taṃ rājānaṃ tādisaṃ ratikusalaṃ maccaṃ cajitvā bhariyā tena manussapetena saddhiṃ pāpa-makāsīti.

Aparopi atīte bārāṇasiyaṃ bako nāma rājā dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā bārāṇasiyā pācīnadvāravāsino ekassa daliddassa pañcapāpī nāma dhītā ahosi. Sā kira pubbepi ekā daliddadhītā mattikaṃ madditvā gehe bhittiṃ vilimpati. Atheko paccekabuddho attano pabbhāraparibhaṇḍakaraṇatthaṃ (5.0476) “kahaṃ mattikaṃ labhissāmi”ti cintetvā “bārāṇasiyaṃ laddhuṃ sakkā”ti cīvaraṃ pārupitvā pattahattho nagaraṃ pavisitvā tassā avidūre aṭṭhāsi. Sā kujjhitvā ulloketi padu-ṭṭhena manasā “mattikampi bhikkhatī”ti avoca. Paccekabuddho niccalova ahosi. Atha sā paccekabuddhaṃ niccalitaṃ disvā puna cittaṃ pasādetvā, “samaṇa, mattikampi na labhasī”ti vatvā mahantaṃ

mattikāpiṇḍaṃ āharitvā patte ṭhapesi. So tāya mattikāya pabbhāre paribhaṇḍama-kāsi. Sā nacirasseva tato cavitvā tasmimyeva nagare bahidvāragāme duggati-tthiyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā dasamāsaccayena mātu kucchito nikkhami. Tassā mattikāpiṇḍaphalena sarīraṃ phassasampannaṃ ahosi, kujjhitvā ullokitattā pana hatthapādamukha-akkhināsāni pāpāni virūpāni ahesuṃ. Tena taṃ “pañcapāpī” tveva sañjāniṃsu.

Athekadivasam bārāṇasirājā rattiṃ aññātakavesena nagaram pariggaṇhanto taṃ padesaṃ gato. Sāpi gāmadārikāhi saddhiṃ kiḷantī ajānitvāva rājānaṃ hatthe gaṇhi. So tassā hatthasamphassena sakabhāvena saṅṭhātuṃ nāsakkhi, dibbasamphassena phuṭṭho viya ahosi. So phassarāgaratto tathāvīrūpampi taṃ hatthe gahetvā “kassa dhītāsī”ti pucchitvā “dvāravāsino”ti vutte assāmikabhāvaṃ pucchitvā “ahaṃ te sāmiko bhavissāmi, gaccha mātāpitāro anujānāpehī”ti āha. Sā mātāpitāro upagantvā “eko, amma, puriso maṃ icchatī”ti vatvā “sopi duggato bhavissati, sace tādīsampi icchatī, sādhu”ti vutte gantvā mātāpitūhi anuññātabhāvaṃ ārocesi. So tasmimyeva gehe tāya saddhiṃ vasitvā pātova rājanivesanaṃ pāvisi. Tato paṭṭhāyeva aññātakavesena nibaddhaṃ tattha gacchati, aññaṃ itthiṃ oloketumpi na icchati.

Athekadivasam tassā pitu lohita-pakkhandikā uppajji. Asambhinnakhīrasappimadhusakkharayuttapāyāsova etassa bhesajjaṃ, taṃ te daliddatāya uppādetuṃ na sakkonti. Tato pañcapāpimātā dhītaraṃ āha- “kiṃ, amma, tava sāmiko pāyāsaṃ uppādetuṃ sakkhissati”ti? “Amma, mama sāmikena amhehipi duggatatarena bhavitabbaṃ, evaṃ santepi pucchissāmi naṃ, mā (5.0477) cintayī”ti vatvā tassā-gamanavelāyaṃ dummanā hutvā nisīdi. Atha naṃ rājā āgantvā “kiṃ dummanāsī”ti pucchi. Sā tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā rājā “bhadde idaṃ atirasabhesajjaṃ, kuto labhissāmi”ti vatvā cintesi- “na sakkā mayā niccakālaṃ evaṃ carituṃ, antarā-magge parissayopi daṭṭhabbo, sace kho pana etaṃ antepuraṃ nessāmi, etissā phassasampadaṃ ajānantā ‘amhākaṃ rājā yakkhiniṃ gahetvā āgato’ti keḷiṃ kari-ssanti, sakalanagaravāsino etissā samphassaṃ jānāpetvā garaḥaṃ mocessāmi”ti. Atha naṃ rājā- “bhadde, mā cintayī, āharissāmi te pitu pāyāsan”ti vatvā tāya saddhiṃ abhiraṃsitvā rājanivesanaṃ gantvā punadivase tādīsamaṃ pāyāsaṃ pacāpetvā paṇṇāni āharāpetvā dve puṭe katvā ekasmiṃ pāyāsaṃ pakkhipitvā ekasmiṃ cūḷāmaṇiṃ ṭhapetvā bandhitvā rattibhāge gantvā, “bhadde, mayaṃ daliddā, kicchena sampāditaṃ, tava pitaraṃ ‘ajja imamahā puṭā pāyāsaṃ bhuñja, sve imamahā’ti vadeyyāsī”ti āha. Sā tathā akāsi. Athassā pitā ojasampannattā pāyāsassa thokameva bhuñjitvā suhito jāto. Sesamaṃ mātu datvā sayampi bhuñji. Tayopi suhitā ahesuṃ. Cūḷāmaṇipuṭaṃ pana punadivasatthāya ṭhapesuṃ.

Rājā nivesanaṃ gantvā mukhaṃ dhovivāva “cūḷāmaṇiṃ me āharathā”ti vatvā “na passāma, devā”ti vutte “sakalanagaraṃ vicinathā”ti āha. Te vicinitvāpi na passimṃsu. Tena hi bahinagare daliddagehesu bhattapaṇṇapuṭe upādāya vicinathāti. Vicinantā tasmim ghaṭe cūḷāmaṇiṃ disvā tassā mātāpitāro “corā”ti bandhitvā nayimṃsu. Athassā pitā, “sāmi, na mayaṃ corā, aññenāyaṃ maṇi ābhato”ti vatvā “kenā”ti vutte “jāmātarā me”ti ācikkhitvā “kahaṃ so”ti pucchito “dhītā me

jānāti”ti āha. Tato dhītāya saddhiṃ kathesi- “amma, sāmikaṃ te jānāsī”ti? “Na jānāmi”ti. “Evaṃ sante amhākaṃ jīvitaṃ natthī”ti. “Tāta, so andhakāre āgantvā andhakāre eva yāti, tenassa rūpaṃ na jānāmi, hatthasamphassa pana naṃ jānituṃ sakkomi”ti. So rājapurisānaṃ ārocesi. Tepi rañño ārocesuṃ. Rājā (5.0478) ajānanto viya hutvā “tena hi taṃ itthiṃ rājaṅgaṇe antosāṇiyaṃ ṭhapetvā sāṇiyā hatthappamāṇaṃ chiddaṃ katvā nagaravāsino sannipātetvā hatthasamphassa coraṃ gaṇhathā”ti āha. Rājapurisā tathā kātuṃ tassā santikaṃ gantvā rūpaṃ disvā vipaṭṭisārino hutvā- “dhī, dhī pisācī”ti jigucchitvā phusituṃ na ussaṃsu, ānetvā pana naṃ rājaṅgaṇe antosāṇiyaṃ ṭhapetvā sakalanagaravāsino sannipātesuṃ. Sā āgatāgatassa chiddena pasāritahatthaṃ gahetvā “no eso”ti vadati. Purisā tassā dibbaphassasādise phasse bajjhivā apagantuṃ na sakkhiṃsu, “sacāyaṃ daṇḍārahā, daṇḍaṃ datvāpi dāsakammakārahāvaṃ upagantvāpi etaṃ ghare karissāmā”ti cintayīsu. Atha ne rājapurisā daṇḍehi koṭṭetvā palāpesuṃ. Uparājānaṃ ādiṃ katvā sabbe ummattakā viya ahesuṃ.

Atha rājā- “kacci ahaṃ bhavēyyaṃ”ti hatthaṃ pasāresi. Taṃ hatthe gahetvā “coro me gahito”ti mahāsaddaṃ kari. Rājā tepi pucchi- “tumhe etāya hatthe gahitā kiṃ cintayitthā”ti. Te yathābhūtaṃ ārocesuṃ. Atha ne rājā āha- “ahaṃ etaṃ attano gehaṃ ānetuṃ evaṃ kāresiṃ ‘etissā phassaṃ ajānantā maṃ paribhaveyyun’ti cintetvā, tasmā mayā sabbe tumhe jānāpitā, vadatha, bho dāni, sā kassa gehe bhavituṃ yuttā”ti? “Tumhākaṃ, devā”ti. Atha naṃ abhisiñcitvā aggamaheṣiṃ akāsi. Mātāpitūnampissā issariyaṃ dāpesi. Tato paṭṭhāya ca pana tāya sammatto neva vinicchayaṃ paṭṭhapesi, na aññaṃ itthiṃ olokesi. Tā tassā antaraṃ pariyesīsu. Sā ekadivasā dvinnaṃ rājūnaṃ aggamaheṣibhāvassa supine nimittaṃ disvā rañño ārocesi. Rājā supinapāṭhake pakkosāpetvā “evarūpe supine diṭṭhe kiṃ hoti”ti pucchi. Te itarāsaṃ itthiṃ santikā lañjaṃ gahetvā- “mahārāja, deviyā sabbasetassa hatthino khandhe nisinnabhāvo tumhākaṃ maraṇassa pubbanimittaṃ, hatthikhandhagatāya pana candaparāmasanaṃ tumhākaṃ paccāmittarājānayanassa pubbanimittan”ti vatvā “idāni kiṃ kātabban”ti vutte “deva imaṃ māretuṃ na sakkā, nāvāya pana naṃ ṭhapetvā nadiyaṃ vissajjetuṃ vaṭṭati”ti vadiṃsu. Rājā āhāravatthālaṅkārehi saddhiṃ rattibhāge naṃ nāvāya ṭhapetvā nadiyaṃ vissajjesi.

Sā (5.0479) nadiyā vuyhamānā heṭṭhānadiyā nāvāya udakaṃ kiḷantassa bāvarikarañño abhimukhaṭṭhānaṃ pattā. Tassa senāpati nāvaṃ disvā “ayaṃ nāvā mayhan”ti āha. Rājā “nāvāya bhaṇḍaṃ mayhan”ti vatvā āgatāya nāvāya taṃ disvā “kā nāma tvaṃ pisācīsadisā”ti pucchi. Sā sitaṃ katvā bakassa rañño aggamaheṣibhāvaṃ kathetvā sabbaṃ taṃ pavattiṃ tassa kathesi. Sā pana pañcapāpīti sakalajambudīpe pākaṭā. Atha naṃ rājā hatthe gahetvā ukkhipi, saha gahaṇe neva phassarāgaratto aññāsu itthiṃ itthisaññaṃ akatvā taṃ aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapesi. Sā tassa pāṇasamā ahosi. Bako taṃ pavattiṃ sutvā “nāhaṃ tassa aggamaheṣiṃ kātuṃ dassāmi”ti senaṃ saṅkaḍḍhitvā tassa paṭitithe nivesanaṃ katvā paṇṇaṃ pesesi- “bhariyaṃ vā me detu yuddhaṃ vā”ti. So “yuddhaṃ dassāmi, na bhariyaṃ”ti vatvā yuddhasajjo ahosi. Ubhinnaṃ amaccā “mātugāmaṃ nissāya

marañakiccaṃ natthi, purimasāmikattā esā bakassa pāpuṇāti, nāvāya laddhattā bāvarikassa, tasmā ekekassa gehe satta satta divasāni hotū”ti mantetvā dvepi rājāno saññāpesuṃ. Te ubhopi attamanā hutvā tittapaṭitithe nagarāni māpetvā vasiṃsu. Sā dvinnampi tesuṃ aggamaheṣittuṃ kāresi. Dvepi tassā sammattā ahesuṃ. Sā pana ekassa ghare sattāhaṃ vasitvā nāvāya itarassa gharaṃ gacchantī nāvaṃ pājetvā nentena ekena mahallakakhujjakevaṭṭena saddhiṃ nadīmajjhe pāpaṃ karoti. Tadā kuṇālo sakuṇarājā bako ahosi, tasmā idaṃ attanā diṭṭhakāraṇaṃ āharitvā dassento gāthamāha-

312. “Bakassa ca bāvarikassa ca rañño, accantakāmānugatassa bhariyā;
avācarī paṭṭhavasānugassa, kaṃ vāpi itthī nāticare tadaññan”ti.

Tattha **accantakāmānugatassā**ti accantaṃ kāmaṃ anugatassa. **Avācarī**ti anācāraṃ cari. **Paṭṭhavasānugassā**ti paṭṭhassa attano vasānugatassa, attano pesanā-kārassa santiketī attho. Karaṇatthe vā sāmivacanaṃ (5.0480), tena saddhiṃ pāpamakāsīti vuttaṃ hoti. **Tadaññanti** kataraṃ taṃ aññaṃ purisaṃ nāticareyyāti attho.

Aparāpi atīte brahmadattassa bhariyā piṅgiyānī nāma aggamaheṣī sihapañjaraṃ vivaritvā oloketī maṅgala-assagopakaṃ disvā rañño niddupagamanakāle vātapānena oruyha tena saddhiṃ aticaritvā puna pāsādaṃ āruyha gandhehi sarīraṃ ubbaṭṭetvā raññā saddhiṃ nipajji. Athekadivasāṃ rājā “kiṃ nu kho deviyā aḍḍharattasamaye niccaṃ sarīraṃ sītaṃ hoti, pariggaṇhissāmi na”ti ekadivasāṃ niddupagato viya hutvā taṃ uṭṭhāya gacchantiṃ anugantvā assabandhena saddhiṃ aticarantiṃ disvā nivattitvā sayanaṃ abhiruhi. Sāpi aticaritvā āgantvā cūlasayanake nipajji. Punadivase rājā amaccagaṇamajjheyeva taṃ pakkosāpetvā taṃ kiccaṃ āvikatvā “sabbāva itthiyo pāpadhammā”ti tassā vadhabandhachejja-bhejjārahaṃ dosaṃ khamitvā ṭhānā cāvetvā aññaṃ aggamaheṣiṃ akāsi. Tadā kuṇālo rājā brahmadatto ahosi, tena taṃ attanā diṭṭhaṃ āharitvā dassento gāthamāha-

313. “Piṅgiyānī sabbalokissarassa, rañño piyā brahmadattassa bhariyā;
avācarī paṭṭhavasānugassa, taṃ vāpi sā nājjhagā kāmakāminī”ti.

Tattha **taṃ vā**ti sā evaṃ aticaranti taṃ vā assabandhaṃ taṃ vā aggamaheṣi-ṭṭhānanti ubhayampi nājjhagā, ubhato bhaṭṭhā ahosi. **Kāmakāminī**ti kāme patthayamānā.

Evaṃ pāpadhammā itthiyoti atītavatthūhi itthīnaṃ dosaṃ kathetvā aparenapi pariyaṃyena tāsāṃ dosameva kathento āha-

314. “Luddhānaṃ lahucittānaṃ, akataññūna dubbhinaṃ;
nādevasatto puriso, thīnaṃ saddhātumarahati.

315. “Na tā pajānanti kataṃ na kiccaṃ, na mātaraṃ pitaraṃ bhātaraṃ vā;
anariyā samatikkantadhammā, sasseva cittassa vasaṃ vajanti.

316. “Cirānuvuṭṭhampi (5.0481) piyaṃ manāpaṃ, anukampakaṃ pāṇasa-
mampi bhattuṃ;

āvāsu kiccesu ca naṃ jahanti, tasmāhamitthīnaṃ na vissasāmi.

317. “Thīnañhi cittaṃ yathā vānarassa, kannappakannaṃ yathā rukkhachāyā;
calācalaṃ hadayamitthiyānaṃ, cakkassa nemi viya parivattati.

- 318.** “Yadā tā passanti samekkhamānā, ādeyyarūpaṃ purisassa vittaṃ;
saṅhāhi vācāhi nayanti menaṃ, kambojakā jalajeneva assaṃ.
- 319.** “Yadā na passanti samekkhamānā, ādeyyarūpaṃ purisassa vittaṃ;
samantato naṃ parivajjayanti, tiṇṇo nadīpāragatova kullaṃ.
- 320.** “Silesūpamā sikhiriva sabbabhakkhā, tikkhamāyā nadīriva sīghasotā;
sevanti hetā piyamappiyañca, nāvā yathā orakulaṃ parañca.
- 321.** “Na tā ekassa na dvinnaṃ, āpaṇova pasārito;

yo tā mayhanti maññeyya, vātaṃ jālena bādhave.

322. “Yathā nadī ca pantho ca, pānāgāraṃ sabhā papā;
evaṃ lokitthiyo nāma, velā tāsamaṃ na vijjati.

323. “Ghatāsanasaṃ etā, kaṇhasappasirūpamā;
gāvo bahi tiṇasseva, omasanti varaṃ varaṃ.

324. “Ghatāsaṃ (5.0482) kuñjaraṃ kaṇhasappaṃ, muddhābhisittaṃ pamadā
ca sabbā;

ete naro niccayato bhajetha, tesamaṃ have dubbidu sabbabhāvo.

325. “Naccantavaṇṇā na bahūna kantā, na dakkhiṇā pamadā sevitabbā;
na parassa bhariyā na dhanassa hetu, etitthiyo pañca na sevitabbā”ti.

Tattha **luddhānanti** lubbhānaṃ. **Kaṇaverajātaka** (jā. 1.4.69-72) viya baddhaco-
repi sārājjanamaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Lahucittānanti** muhuttameva parivattanaci-
ttānaṃ. **Cūladhanuggahajātakena** (jā. 1.5.128 ādayo) etaṃ dīpetabbamaṃ. Akata-

ññutā pana etāsaṃ ekakanipāte **takkāriyajātakena** (jā. 1.13.104 ādayo) dīpetabbā.

Nādevasattoti na adevasatto devena anāsatto ayakkhagahitako abhūtavippho
puriso thīnaṃ silavantataṃ saddhātuṃ nārahati, bhūtavippho pana saddaheyya.

Katanti attano kataṃ upakāraṃ. **Kiccanti** attanā kattabbamaṃ kiccaṃ. **Na mātaranti**
sabbepi ñātaka chaḍḍetvā yasmaṃ paṭibaddhacittā honti, taññeva anubandhanato

ete mātādayo na jānanti nāma mahāpanthakamātā viya. **Anariyāti** nillajjā. **Sasse-**
vāti sakassa. **Āvāsūti** āpadāsu. **Kiccesūti** tesu tesu karaṇīyesu.

Kannappakannanti otiṇṇotiṇṇamaṃ. Yathā hi visame padese rukkhachāyā ninna-
mpi-orohati, thalampi abhiruhati, tathā etāsaṃpi cittaṃ na kañci uttamādhamamaṃ

vajjeti. **Calācalanti** ekasmiṃyeva apatiṭṭhitaṃ. **Nemi viyāti** sakaṭassa gacchato
cakkanemi viya. **Ādeyyarūpanti** gahetabbajātikaṃ. **Vittanti** dhanamaṃ. **Nayantīti**

attano vasaṃ nenti. **Jalajenāti** jalajātasevālena. Kambojaraṭṭhavāsino kira yadā
aṭavito asse gaṇhitukāmā honti, tadā ekasmiṃ ṭhāne vatiṃ parikkhipitvā dvāraṃ

yojetvā assānaṃ udakapānatitthe sevālaṃ madhunā makkhetvā sevālasamba-
ndhāni tīre tiṇāni ādiṃ katvā yāva parikkhepadvārā makkhenti, assā pāniyaṃ

pivitvā (5.0483) rasagiddhena madhunā makkhitāni tāni tiṇāni khādantā anukka-
mena taṃ ṭhānaṃ pavisanti. Iti yathā te jalajena palobhetvā asse vasaṃ nenti,

tathā etāpi dhanamaṃ disvā tassa gahaṇatthāya saṅhāhi vācāhipi purisaṃ vasaṃ
nentīti attho. **Kullanti** taraṇatthāya gahitaṃ yaṃ kiñci.

Silesūpamāti purisānaṃ cittabandhanena silesasadisā. **Tikkhamāyāti** tikhiṇa-
māyā sīghamāyā. **Nadīrivāti** yathā pabbateyyā nadī sīghasotā, evaṃ sīghamāyāti

attho. **Āpaṇovāti** yathā ca pasāritāpaṇo yesamaṃ mūlaṃ atthi, tesaññeva upakāro,
tatheva tāpi. **Yo tāti** yo puriso tā itthiyo. **Bādhave**ti so vātaṃ jālena bādheyya. **Velā**

tāsamaṃ na vijjatiti yathā etesaṃ nadī-ādīnaṃ “asukavelāyameva ettha ganta-
n”ti velā natthi, rattimpi divāpi icchiticchitakkaṇe upagantabbāneva, asukenevā-

tipi mariyādā natthi, atthikena upagantabbāneva, tathā tāsampīti attho.

Ghatāsanasaṃ etāti yathā aggi indhanena na tappati, evametāpi kilesaratiyā.
Kaṇhasappasirūpamāti kodhanatāya upanāhitāya ghoravisatāya dujivhatāya
mittadubbhitāyāti pañcahi kāraṇehi kaṇhasappasirasadisā. Tattha bahularāga-

tāya ghoravisatā, pisuṇatāya dujivhatā, aticāritāya mittadubbhitā veditabbā. **Gāvo bahi tiṇassevā**ti yathā gāvo khāditatṭhānaṃ chaḍḍetvā bahi manāpamanāpassa tiṇassa varaṃ varaṃ omasanti khādanti, evametāpi niddhanaṃ chaḍḍetvā aññaṃ sadhanameva bhajantīti attho. **Muddhābhisittanti** rājānaṃ. **Pamadā ca sabbā**ti sabbā ca itthiyo. **Eteti** ete pañca jane. **Niccayatoti** niccasaññato, upatṭhitassati appamattova hutvāti attho. **Dubbidūti** dujjāno. **Sabbabhāvoti** ajjhāsayo. Ciraparici-
ṇṇopi hi aggi dahati, ciravissāsikopi kuñjaro ghātetī, ciraparicitopi sappo ḍaṃsati, ciravissāsikopi rājā anatthakaro hoti, evaṃ cirāciṇṇāpi itthiyo vikāraṃ dassentīti.

Naccantavaṇṇāti abhirūpavatī. **Na bahūna kantā**ti aḍḍhakāsigaṇikā viya bahūnaṃ piyā manāpā. **Na dakkhiṇā**ti naccagītakusalā. Tathārūpā hi (5.0484) bahupatthitā bahumittā honti, tasmā na sevitabbā. **Na dhanassa hetū**ti yā dhana-hetuyeva bhajati, sā apariggahāpi na sevitabbā. Sā hi dhanaṃ alabhamānā kujjha-
tīti.

Evaṃ vutte mahājano mahāsattassa “aho sukathitan”ti sādhu-kāramadāsi. Sopi ettakehi kāraṇehi itthīnaṃ aguṇaṃ kathetvā tuṇhī ahosi. Taṃ sutvā ānando gijjha-
rājā, “samma kuṇāla, ahampi attano ñāṇabalena itthīnaṃ aguṇaṃ kathessāmi”ti vatvā aguṇakathaṃ ārabhi. Taṃ dassento satthā āha-

“Atha khalu, bho, ānando gijjharājā kuṇālassa ādimajjhakathāpariyosānaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imā gāthā abhāsi-

326. “Puṇṇampi cemaṃ pathaviṃ dhanena, dajjitthiyā puriso sammatāya;
laddhā khaṇaṃ atimaññeyya tampi, tāsāṃ vasaṃ asatīnaṃ na gacche.

327. “Uṭṭhāhakaṃ cepi alīnavuttiṃ, komārabhattāraṃ piyaṃ manāpaṃ;
āvāsu kiccesu ca naṃ jahanti, tasmāhamitthīnaṃ na vissasāmi.

328. “Na vissase ‘icchatī man’ti poso, na vissase ‘rodati me sakāse’;
sevanti hetā piyamappiyañca, nāvā yathā orakūlaṃ parañca.

329. “Na vissase sākha-purāṇasanthataṃ, na vissase mittapurāṇacorāṃ;
na vissase rājānaṃ ‘sakhā maman’ti, na vissase itthi dasanna mātaraṃ.

330. “Na (5.0485) vissase rāmakarāsu nārisu, accantasīlāsu asaññatāsu;
Accantapemānugatassa bhariyā, na vissase titthasamā hi nāriyo.

331. “Haneyyūṃ chindeyyūṃ chedāpeyyūṃ, kaṇṭhepi chetvā rudhiraṃ
piveyyūṃ;

mā dīnakāmāsu asaññatāsu, bhāvaṃ kare gaṅgatitthūpamāsu.

332. “Musā tāsāṃ yathā saccaṃ, saccaṃ tāsāṃ yathā musā;
gāvo bahi tiṇasseva, omasanti varaṃ varaṃ.

333. “Gatenetā palobhenti, pekhitena mhitena ca;
athopi dunnivatthena, mañjunā bhaṇitena ca.

334. “Coriyo kathinā hetā, vāḷā ca lapasakkharā;
na tā kiñci na jānanti, yaṃ manussesu vañcanaṃ.

335. “Asā lokitthiyo nāma, velā tāsāṃ na vijjati;
sārattā ca pagabbhā ca, sikhī sabbaghaso yathā.

336. “Natthitthīnaṃ piyo nāma, appiyopi na vijjati;
sevanti hetā piyamappiyañca, nāvā yathā orakūlaṃ parañca.

337. “Natthitthīnaṃ piyo nāma, appiyopi na vijjati;
dhanattā paṭivallanti, latāva dumanissitā.

338. “Hatthibandhaṃ assabandhaṃ, gopurisañca maṇḍalaṃ;
chavaḍāhakaṃ pupphachaḍḍakaṃ, sadhanamanupatanti nāriyo.

339. “Kulaputtampi jahanti akiñcanaṃ, chavakasamasadisampi;
anugacchanti anupatanti, dhanahetu hi nāriyo”ti.

Tattha (5.0486) **ādimajjhakathāpariyosānanti** kathāya ādimajjhapariyosānaṃ.

Laddhā khaṇanti okāsaṃ labhitvā. **icchatī manti** maṃ esā icchatīti puriso itthiṃ na vissaseyya. **Sākhapurāṇasanthanti** hiyyo vā pare vā santhataṃ purāṇasākhāsanthataṃ na vissase, apapphoṭetvā apaccavekkhitvā na paribhuñjeyya. Tatra hi dīghajātikā vā pavisitvā tiṭṭheyye, paccāmitto vā satthaṃ nikkhipeyya. **Mittapurāṇa-**
coranti panthadūhanaṭṭhāne ṭhitaṃ coraṃ “purāṇamitto me”ti na vissaseyya. Corā hi ye sañjānanti teyeva mārenti. **Sakhā mamanti** so hi khippameva kujjhati, tasmā rājānaṃ “sakhā me”ti na vissase. **Dasannamātaranti** “ayaṃ mahallikā idāni maṃ na aticarissati, attānaṃ rakkhissati”ti na vissasetabbā. **Rāmakarāsūti** bālānaṃ ratikarāsu. **Accantasīlāsūti** atikkantasīlāsu. **Accantapemānugatassāti** sacepi accantaṃ anugatapemā assa, tathāpi taṃ na vissase. Kimkāraṇā? Titthasamā hi nāriyoti sambandho, titthaṃ viya sabbasādhāraṇāti attho.

Haneyyunti kuddhā vā aññapurisasārattā vā hutvā sabbametaṃ hananādiṃ kareyyuṃ. **Mā dīnakāmāsūti** hīnajjhāsayāsu saṃkiliṭṭha-āsayāsu. **Bhāvanti** evarūpāsu sinehaṃ mā kare. **Gaṅgatitthūpamāsūti** sabbasādhāraṇaṭṭhena gaṅgātittasadisāsu. **Musāti** musāvādo tāsaṃ saccasadisova. **Gatenāti**-ādisu pekkhitena palobhane **ummādanījātakaṃ**, (jā. 2.18.57 ādayo) dunnivatthena **niḷinikājātakaṃ**, (jā. 2.18.1 ādayo) mañjunā bhaṇitena “tuvaṃ kho, ayyaputta, āgaccheyyāsī”ti nandattherassa vatthu (udā. 22) kathetabbaṃ. **Coriyoti** sambhatassa dhanassa vināsanena coriyo. **Kathināti** thaddhahadayā. **Vāḷāti** duṭṭhā appakeneva kujjhanasīlā. **Lapasakkharāti** niratthakalapanena sakkharā viya madhurā. **Asāti** asatiyo lāmakā. **Sārattāti** sabbadā sārattā. **Pagabbhāti** kāyapāgabbhiyādīhi pagabbhā. **Yathāti** yathā sikhī sabbaghaso, evametāpi sabbaghasā. **Paṭivallantīti** parissajanti upagūhanti veṭṭenti. **Latāvāti** yathā latā rukkhānissitā rukkhāṃ veṭṭenti, evametā purisaṃ parissajanti nāma.

Hatthibandhanti-ādīsu (5.0487) gopuriso vuccati gopālako. **Chavaḍāhakanti** chavānaṃ ḍāhakaṃ, susānapālanti vuttaṃ hoti. **Pupphachaḍḍakanti** vaccaṭṭhāna-sodhakaṃ. **Sadhananti** etesupi sadhanaṃ anugacchantiyeva. **Akiñcananti** adhanaṃ. **Chavakasamasadisanti** sunakhamamaṃsakhādacaṇḍālena samaṃ sadisaṃ, tena nibbisesampi purisaṃ gacchanti bhajanti. Kasmā? Yasmā **anupatanti dhanahetu nāriyoti**.

Evamaṃ attano ñāṇe ṭhatvā ānando gijjharājā itthīnaṃ aguṇaṃ kathetvā tuṇhī ahoṣi. Tassa vacanaṃ sutvā nāradopi attano ñāṇe ṭhatvā tāsaṃ aguṇaṃ kathesi. Taṃ dassento satthā āha-

“Atha khalu, bho, nārado devabrāhmaṇo ānandassa gijjharājassa ādimajjha-kathāpariyosānaṃ veditvā tāyaṃ velāyaṃ imā gāthā abhāsi-

340. “Cattārome na pūrenti, te me suṇātha bhāsato;
samuddo brāhmaṇo rājā, itthī cāpi dijampati.

341. “Saritā sāgaram yanti, yā kāci pathavissitā;
tā samuddaṃ na pūrenti, ūnattā hi na pūراتi.

342. “Brāhmaṇo ca adhiyāna, vedamakkhānapañcamāṃ;
bhiyyopi sutamiccheyya, ūnattā hi na pūراتi.

343. “Rājā ca pathaviṃ sabbaṃ, sasamuddaṃ sapabbataṃ;
ajjhāvasaṃ vijitvā, anantaratanocitaṃ;
pāraṃ samuddaṃ pattheti ūnattā hi na pūراتi.

344. “Ekamekāya itthiyā, aṭṭhaṭṭha patino siyā;
sūrā ca balavanto ca, sabbakāmarasāharā;
kareyya navame chandaṃ, ūnattā hi na pūراتi.

345. “Sabbitthiyo sikhīriva sabbabhakkhā, sabbitthiyo nadīriva sabbavāhī;
sabbitthiyo kaṇṭakānaṃva sākhā, sabbitthiyo dhanahetu vajanti.

346. “Vātañca (5.0488) jālena naro parāmase, osiñcaye sāgaramekapāṇinā;
sakena hatthena kareyya ghosaṃ, yo sabbabhāvaṃ pamadāsu ossaje.

347. “Corīnaṃ bahubuddhīnaṃ, yāsu saccaṃ sudullabhaṃ;
thīnaṃ bhāvo durājāno, macchassevodake gataṃ.

348. “Analā mudusambhāsā, duppūrā tā nadīsamā;
sīdanti naṃ veditvāna, ārakā parivajjaye.

349. “Āvaṭṭanī mahāmāyā, brahmacariyavikopanā;
sīdanti naṃ veditvāna, ārakā parivajjaye.

350. “Yaṃ etā upasevanti, chandasā vā dhanena vā;
jātavedova saṃṭhānaṃ, khippaṃ anudahanti naṃ” ti.

Tattha **dijampatīti** dijajeṭṭhakaṃ kuṇālaṃ ālapati. “**Saritā**” ti-ādi ṭhapitamātikāya bhājanatthaṃ vuttaṃ. **Ūnattāti** udakapatiṭṭhānassa mahantatāya ūnā eva. **Adhiyānāti** sajjhāyitvā. **Vedamakkhānapañcamanti** itihāsapañcamāṃ vedacatukkaṃ. **Ūnattāti** so hi ajjhāsayamahantatāya sikkhitabbassa na pūراتi. **Anantaratanocitanti** nānāratanehi ocitaṃ paripuṇṇaṃ. **Ūnattāti** so hi taṇhāmahantatāya na pūراتi. **Siyāti** siyuṃ, ayameva vā pāṭho. **Sabbakāmarasāharāti** sabbesaṃ kāmarasānaṃ āharaḥkā. “**Navame**” ti aṭṭhahi atittabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. Sā pana dasa-

mepi vīsatimepi tato uttaritarepi chandaṃ karoteva. **Ūnattāti** sā hi kāmataṇhāya mahantatāya na pūrati. **Kaṇḍakānaṃva sākḥāti** sambādhamagge kaṇṭakasākhasadisā. Yathā hi sākḥā laggitvā ākaḍḍhati, evaṃ etāpi rūpādīhi kaḍḍhanti. Yathā sākḥā hatthādīsu vijjhātvā dukkhaṃ uppādeti, evaṃ etāpi phuṭṭhamattā sarīrasamphassena vijjhātvā mahāvināsaṃ pāpenti. **Vajantīti** parapurisaṃ vajanti.

Parāmaseti gaṇḥeyya. **Osiñcayeti** nhāyituṃ otiṇṇo ekena pāṇinā sakalasaṃudda-udakaṃ osiñceyya gaḥetvā chaḍḍeyya. **Sakenāti** ekena (5.0489) attano hatthena tameva hatthaṃ haritvā ghosaṃ uppādeyya. **Sabbabhāvanti** “tvameva iṭṭho kanto piyo manāpo”ti vuccamāno yo puriso “evametan”ti saddahanto sabbaṃ attano ajjhāsayaṃ pamadāsu ossajeyya, so jālādīhi vātaggahaṇādīni kareyyāti attho. **Gatanti** gamanaṃ. **Analāti** tihi dhammehi alanti vacanavirahitā. **Duppurā tāti** yathā mahānadī udakena, evaṃ kilesaratiyā tā duppūrā. **Sīdanti naṃ viditvā nāti** ettha nanti nipātamattaṃ, itthiyo allīnā catūsu apāyesu sīdantīti viditvā. **Āvaṭṭanīti** yathā āvaṭṭanī mahājanassa hadayaṃ mohetvā attano vase vatteti, evametaṃ pīti attho. **Vikopanāti** nāsanatthena ca garahatthena ca brahmacariyassa kopikā. **Chandasā vāti** piyasaṃvāsena vā. **Dhanena vāti** dhanahetu vā. **Samṭhānanti** yathā jātavedo attano ṭhānaṃ yaṃ yaṃ padesaṃ allīyati, taṃ taṃ dahati, tathā etāpi yaṃ yaṃ purisaṃ kilesavasena allīyanti, taṃ taṃ anudahanti mahāvināsaṃ pāpenti.

Evaṃ nāradena itthīnaṃ aguṇe pakāsite puna mahāsatto visesetvā tāsāṃ aguṇaṃ pakāseti. Taṃ dassetuṃ satthā āha-

“Atha khalu, bho, kuṇālo sakuṇo nārādassa devabrāhmaṇassa ādimajjhakathāpariyosānaṃ viditvā tāyaṃ velāyaṃ imā gāthāyo ajjhabhāsī-

351. “Sallape nisitakhaggapāṇinā, paṇḍito api pisācadosinā;
uggatejamuragampi āside, eko ekāya pamadāya nālape.

352. “Lokacittamathanā hi nāriyo, naccagītabhaṇitamhitāvudhā;
bādhayanti anupaṭṭhitassatiṃ, dīpe rakkhasigaṇova vāṇije.

353. “Natthi (5.0490) tāsāṃ vinayo na saṃvaro, majjamaṃsaniratā asaṅṅatā;
tā gilanti purisassa pābhataṃ, sāgareva makaraṃ timiṅgalo.

354. “Pañcakāmaguṇasātagocarā, uddhatā aniyatā asaṅṅatā;
osaranti pamadā pamādināṃ, loṇatoyavatiyaṃva āpakā.

355. “Yaṃ naraṃ upalapenti nāriyo, chandasā vā ratiyā dhanena vā;
jātavedasadisampi tādisaṃ, rāgadosavadhiyo dahanti naṃ.

356. “Aḍḍhaṃ ṇatvā purisaṃ mahaddhanaṃ, osaranti sadhanaṃ sahattanā;
rattacittamativeṭṭhayanti naṃ, sāla māluvalatāva kānane.

357. “Tā upenti vividhena chandasā, citrabimbamukhiyo alaṅkatā;
uhasanti pahasanti nāriyo, sambarova satamāyakovidā.

358. “Jātarūpamaṇimuttabhūsitā, sakkatā patikulesu nāriyo;
rakkhitā aticaranti sāmikaṃ, dānavaṃva hadayanantarassitā.

359. “Tejavāpi hi naro vicakkhaṇo, sakkato bahujanassa pūjito;
nāriṇaṃ vasagato na bhāsati, rāhunā upahatova candimā.

360. “Yaṃ (5.0491) kareyya kupito diso disaṃ, duṭṭhacitto vasamāgataṃ ariṃ;

- tena bhiyyo byasanaṃ nigacchati, nārinaṃ vasagato apekkhavā.
- 361.** “Kesaḷūnanakhachinnatajjitā, pādapāṇikasadaṇḍatāḷitā;
hīnamevupagatā hi nāriyo, tā ramanti kuṇapeva makkhikā.
- 362.** “Tā kulesu visikhantaresu vā, rājadhāninigamesu vā puna;
oḍḍitaṃ namucipāsavākaraṃ, cakkhumā parivajje sukhatthiko.
- 363.** “Ossajitva kusalaṃ tapoguṇaṃ, yo anariyacaritāni mācari;
devatāhi nirayaṃ nimissati, chedagāmimaṇiyaṃva vāṇijo.
- 364.** “So idha garahito parattha ca, dummatī upahato sakammunā;
Gacchatī aniyato gaḷāgaḷaṃ, duṭṭhagadrabharathova uppathe.
- 365.** “So upeti nirayaṃ patāpanaṃ, sattisimbalivanañca āyasaṃ;
āvasitvā tiracchānayaṇiyaṃ, petarājavisayaṃ na muñcati.
- 366.** “Dibyakhiḍḍaratiyo ca nandane, cakkavatticaritañca mānuse;
nāsayanti pamadā pamādiṇaṃ, duggatiñca paṭipādayanti naṃ.

367. “Dibyakhiḍḍaratiyo (5.0492) na dullabhā, cakkavatticaritañca mānuse; soṇṇabyamhanilayā ca accharā, ye caranti pamadāhanatthikā.

368. “Kāmadhātusamatikkamā gati, rūpadhātuyā bhāvo na dullabho; vitarāgavisayūpapatti yā, ye caranti pamadāhanatthikā.

369. “Sabbadukkkhasamattikkamaṃ sivaṃ, accantamacalitaṃ asaṅkhataṃ; nibbuthehi sucihī na dullabhaṃ, ye caranti pamadāhanatthikā” ti.

Tattha **sallapeti** “sace mayā saddhiṃ sallapessasi, sīsaṃ te pātesāmi” ti vatvā khaggaṃ ādāya ṭhitenāpi, “sallapitamatteyeva taṃ khāditvā jīvitavināsaṃ pāpe-ssāmi” ti dosinā hutvā ṭhitenāpi pisācena saddhiṃ sallape. “Upagataṃ ḍaṃsitvā nāsessāmi” ti ṭhitaṃ uggatejaṃ uragampi āside. Eko pana hutvā raho ekāya pama-dāya na hi ālape. **Lokacittamathanā**ti lokassa cittaghātikā. **Dīpe rakkhasigaṇoti** yathā dīpe rakkhasigaṇo manussavesena vāṇije upalāpetvā attano vase gate katvā khādati, evaṃ imāpi pañcahi kāmaguṇehi attano vase katvā satte mahāvi-nāsaṃ pāpentīti attho. **Vinayoti** ācāro. **Samvaroti** mariyādo. **Purisassa pābhatanti** dukkhasambhataṃ dhanam **gilanti** nāsentī.

Aniyatāti aniyatacittā. **Loṇatoyavatiyanti** loṇatoyavantam samuddanti attho. **Āpa-kā**ti āpagā, ayameva vā pāṭho. Yathā samuddam nadiyo osaranti, evaṃ pamā-dinam pamadāti attho. **Chandasā**ti pemena. **Ratīyā**ti pañcakāmaguṇaratiyā. **Dhanena vā**ti dhanahetu vā. **Jātavedasadisanti** guṇasampattiyā aggimiva jalitampi. **Rāgadosavadhiyoti** (5.0493) kāmārāgādosehi vadhikā. Rāgadosagatiyo-tipi pāṭho. **Osarantī**ti dhanagahaṇatthāya madhuravacanena taṃ bandhantiyo upa-gacchanti. **Sadhananti** sadhanā. Ayameva vā pāṭho, vatthālaṅkāratthāya kiñci attano dhanam datvāpi osarantīti attho. **Sahattanā**ti attabhāvena saddhiṃ attabhā-vampi tasseva pariccajantiyo viya honti. **Ativeṭṭhayantī**ti dhanagahaṇatthāya ati-viya veṭṭenti piḷenti.

Vividhena chandasāti nānāvidhena ākārena. **Citrabimbamukhiyoti** alaṅkāravasena citrasarīrā citramukhiyo hutvā. **Uhasantī**ti mahāhasitam hasanti. **Pahasantī**ti mandahasitam hasanti. **Sambarovā**ti māyākārapuriso viya asurindo viya ca. **Dāna-vaṃva hadayantarassitā**ti yathā “kuto nu āgacchatha, bho, tayo janā” ti **karaṇḍakajā-take** (jā. 1.9.87 ādayo) hadayantaraniṣṭitā anto-udaragatāpi dānavam aticari, evaṃ aticaranti. Arakkhitā hetāti dīpeti. **Na bhāsati**ti na virocāti haritacalomasaka-ssapakusarājāno viya. **Tenā**ti tamhā amittena katā byasanā atirekataram byasa-nanti attho. **Apekkhavā**ti sataṇho.

Kesalūnanakhachinnatajjitāti ākaḍḍhitvā lūnakesā nakhehi chinnagattā tajjitā pādādīhi ca tāḷitāva hutvā. Yo kilesavasena etepi vippakāre karoti, tādisam hīna-meva upagatā nāriyo ramanti, na ete vippakāre pariharanti, madhurasamācāre kiṃkāraṇā tā na ramanti. **Kuṇapeva makkhikā**ti yasmā jegucchahatthikuṇapā-dimhi makkhikā viya tā hīneyeva ramantīti attho. **Oḍḍitanti** na etā itthiyo nāma, atha kho imesu ṭhānesu namucino kilesamārassa migapakkhigahaṇattham ludda-kehi oḍḍitam pāsañca vākarañcāti maññamāno paññācakkhumā puriso dibbamā-nusikena sukkena atthiko parivajjeyya.

Ossajivāti devamanussesu mahāsampattidāyakaṃ tapoguṇam chaḍḍetvā.

Yoti yo puriso anariyesu aparissuddhesu kāmaguṇesu kāmaraticaritāni ācarati. **Devatāhi nirayaṃ nimissatīti** so devalokena parivattitvā nirayaṃ gaṇhissati. **Cheda-gāmimaṇiyaṃva vāṇijoti** (5.0494) yathā bālavāṇijo satahassagghabhaṇḍaṃ datvā cheda-gāmimaṇikaṃ gaṇhāti, tathārūpo ayaṃ hotīti attho. **Soti** so itthīnaṃ vasaṃ gato. **Aniyatoti** ettakaṃ nāma kālaṃ apāyesu paccissatīti aniyato. **Galāga-lanti** devalokā vā manussalokā vā gaḷitvā apāyameva gacchatīti attho. Yathā kiṃ? **Duṭṭhagadrabharathova uppatheti**, yathā kūṭagadrabhayuttaratho maggā okkamitvā uppattheyeva gacchati, tathā. **Sattisimbaliyananti** sattisadisehi kaṇṭakehi yuttaṃ āyasaṃ simbalivanaṃ. **Petarājavisyanti** petavisayañca kālakañcika-asu-ravisayañca.

Pamādinanti pamattānaṃ. Te hi pamadāsu pamattā tāsamaṃ sampattīnaṃ mūlabhūtaṃ kusalaṃ na karonti, iti tesamaṃ pamadā sabbā tā nāsenti nāma. **Paṭipādya-ntīti** tathāvidhaṃ purisaṃ tā pamādavaseneva akusalaṃ kāretvā duggatiṃ paṭipādenti nāma. **Soṇṇabyamhanilayāti** suvaṇṇamayavimānavāsiniyo. **Pamadāhanatthi-kāti** ye purisā pamadāhi anatthikā hutvā brahmacariyaṃ caranti. **Kāmadhātusamatikkamāti** kāmadhātusamatikkamā yā gati. **Rūpadhātuyā bhāvoti** yo kāmadhātusamatikkamagatisaṅkhāto rūpadhātuyā bhāvo, so tesamaṃ na dullabho. **Vītarāgavisayū-papatti yāti** yā vītarāgavisaye suddhāvāsalo ke upapatti, sāpi tesamaṃ na dullabhāti attho. **Accantanti** antātītaṃ avināsadhammaṃ. **Acalitanti** kilesehi akampitaṃ. **Nibbutehīti** nibbutakilesehi. **Sucihīti** sucihi parisuddhehi evarūpaṃ nibbānaṃ na dullabhanti.

Evaṃ mahāsatto amatamahānibbānaṃ pāpetvā desanaṃ niṭṭhāpesi. Hima-vante kinnaramahoragādayo ākāse ṭhitā devatā ca “aho buddhalīlāya kathitā”ti sādhu-kāraṃ adamsu. Ānando gijjharājā nārado devabrāhmaṇo puṇṇamukho ca phussakokilo attano attano parisamaṃ ādāya yathāṭṭhānameva gamiṃsu. Mahāsattopi sakaṭṭhānameva gato. Itare pana antarantarā gantvā mahāsattassa santike ovādaṃ gaḥetvā tasmīṃ ovāde ṭhatvā saggaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā (5.0495) imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānento osā-nagāthā abhāsi-

370. “Kuṇālohaṃ tadā āsiṃ, udāyī phussakokilo;
ānando gijjharājāsi, sārīputto ca nārado;
parisā buddhāparisā, evaṃ dhāretha jātaṃ”ti.

Te pana bhikkhū gamanakāle satthānubhāvena gantvā āgamanakāle attano attanova ānubhāvena āgatā. Tesamaṃ satthā mahāvaneyeva kammaṭṭhānaṃ kathesi. Sabbepi te taṃ divasameva arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Mahādevatāsamā-gamo ahosi. Athassa bhagavā **mahāsamayasaṃuttaṃ** (dī. ni. 2.331 ādayo) kathesi.

Kuṇāla-jātakavaṇṇanā catutthā.

[537] 5. Mahāsutasomajātakavaṇṇanā

Kasmā tuvaṃ rasaka edisānīti idaṃ satthā jetavane viharanto aṅgulimālatthera-

damaṇaṃ ārabba kathesi. Tassa uppatti ca pabbajjā ca upasampadā ca **aṅgulimālasuttavaṇṇanāyaṃ** (ma. ni. aṭṭha. 2.34 ādayo) vuttanayena vitthārato veditabbā. So pana saccakiriyāya mūḷhagabbhāya itthiyā sothhibhāvaṃ katvā tato paṭṭhāya sulabhapiṇḍo hutvā vivekamanubrūhanto aparabhāge arahattaṃ patvā abhiññāto va asītiyā mahātherānaṃ abbhantaro ahosi. Tasmim̄ kāle dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, aho vata bhagavatā tathārūpaṃ luddaṃ lohita-pāṇim̄ mahācoraṃ aṅgulimālaṃ adaṇḍena asatthena dametvā nibbisevanaṃ karontena dukkaraṃ kataṃ, aho buddhā nāma dukkarakārino”ti. Satthā gandhakuṭṭiyaṃ ṭhitova dibbasotena taṃ kathaṃ sutvā “ajja mama gamanaṃ bahupakāraṃ bhavissati, mahādhammadesanā pavattissati”ti ñatvā anopamāya buddhalīlāya dhammasabhaṃ gantvā varapaññattāsane nisīditvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyaṃ, bhikkhave, idāneva paramābhisambodhim̄ pattena mayā etassa damaṇaṃ, svāhaṃ pubbacariyaṃ (5.0496) caranto padesañāṇe ṭhitopi etaṃ damesin”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte kururaṭṭhe indapatthanagare korabyo nāma rājā dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti. Dasamāse atikkante suvaṇṇavaṇṇaṃ puttaṃ vijāyi, sutavittatāya pana naṃ “sutasomo”ti sañjāniṃsu. Tameṇaṃ rājā vayappattaṃ nikkhasahassaṃ datvā disāpāmokkhassa ācariyassa santike sippuggahaṇatthāya takkasiḷaṃ pesesi. So ācariyabhāgaṃ ādāya nagarā nikkhamitvā maggaṃ paṭipajji. Tadā bārāṇasiyaṃ kāsirañño putto brahmadattakumārōpi tatheva vatvā pitarā pesito nagarā nikkhamitvā tameva maggaṃ paṭipajji. Atha sutasomo maggaṃ gantvā nagaradvāre sālāya phalake vissamatthāya nisīdi. Brahmadattakumārōpi gantvā tena saddhim̄ ekaphalake nisīdi. Atha naṃ sutasomo paṭisanthāraṃ karonto “samma, maggakilantosi, kuto āgacchasi”ti pucchitvā “bārāṇasito”ti vutte “kassa puttosi”ti vatvā “kāsirañño puttomhī”ti vutte “ko nāmosī”ti vatvā “ahaṃ brahmadattakumārō nāmā”ti vutte “kena kāraṇena idhāgatosī”ti pucchi. So “sippuggahaṇatthāyā”ti vatvā “tvampi maggakilantosi, kuto āgacchasi”ti teneva nayena itaraṃ pucchi. Sopi tassa sabbaṃ ācikkhi. Te ubhopi “mayaṃ khattiyā, ekācariyasseva santike sippuggahaṇatthāya gacchāmā”ti aññamaññaṃ mittabhāvaṃ katvā nagaraṃ pavisitvā ācariyakulaṃ gantvā ācariyaṃ vanditvā attano jāti-ādim̄ kathetvā sippuggahaṇatthāya āgatabhāvaṃ kathesuṃ. So “sādhū”ti sampaṭicchi. Te ācariyabhāgaṃ datvā sippaṃ paṭṭhapesuṃ.

Na kevalaṇca te dveva, aññepi tadā jambudīpe ekasatamattā rājaputtā tassa santike sippaṃ uggaṇhanti. Sutasomo tesaṃ jeṭṭhantevāsiko hutvā sippaṃ upadisaṇto nacirasseva nipphattim̄ pāpuṇi. So aññassa santikaṃ agantvā “sahāyo me”ti brahmadattassa kumārasseva santikaṃ gantvā tassa piṭṭhi-ācariyo hutvā sippaṃ sikkhāpesi. Itaresampi anukkamena sippaṃ niṭṭhitaṃ. Te anuyogaṃ datvā ācariyaṃ vanditvā sutasomaṃ parivāretvā nikkhamiṃsu. Atha ne sutasomo maggantare ṭhatvā uyyojento “tumhe attano attano pitūnaṃ sippaṃ dassetvā rajjesu (5.049 patitṭhahissatha, patitṭhitā ca pana mamovādaṃ kareyyāthā”ti āha. “Kim̄, ācariyā”-

ti? “Pakkhadivasesu uposathikā hutvā mā ghātaṃ kareyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampañcchimsu. Bodhisattopi aṅgavijjāpāṭhakattā “anāgate bārāṇasiyaṃ brahmadattakumāraṃ nissāya mahābhayaṃ uppajjissati”ti ñatvā te evaṃ ovaditvā uyyojesi. Te sabbepi attano attano janapadaṃ gantvā pitūnaṃ sippaṃ dassetvā rajjesu paṭiṭṭhāya paṭiṭṭhitabhāvañceva ovāde vattanabhāvañca jānāpetuṃ paṇṇā-kārena saddhiṃ paṇṇāni paṇiṃsu. Mahāsatto taṃ pavattiṃ sutvā “appamattāva hothā”ti paṇṇāni paṭipesesi.

Tesu bārāṇasirājā vinā maṃsena bhattaṃ na bhuñjati. Uposathadivasatthāya-pissa maṃsaṃ gahetvā ṭhapesi. Athekadivasaṃ evaṃ ṭhapitamamaṃsaṃ bhakkā-rakassa pamādena rājagehe koleyyakasunakhā khādiṃsu. Bhakkā-rako taṃ maṃsaṃ aditvā kahāpaṇamuṭṭhiṃ ādāya carantopi maṃsaṃ uppādetuṃ asakkonto “sace amaṃsakabhattaṃ upanāmessāmi, jīvitaṃ me natthi, kiṃ nu kho karissāmi”ti cintetvā “attheso upāyo”ti vikāle āmakasusānaṃ gantvā muhuttama-tassa purisassa ūrumaṃsaṃ āharitvā supakkaṃ pacitvā bhattaṃ upanāmesi. Rañño maṃsakhaṇḍaṃ jivhagge ṭhapitamattameva satta rasaharaṇisahassāni phari, sakalasarīraṃ khobhetvā aṭṭhāsi. Kiṃkāraṇā? Pubbe cassa sevanatāya. So kira atitānantare attabhāve yakkho hutvā bahuṃ manussamaṃsaṃ khāditapubbo, tenassa taṃ piyaṃ ahosi. So “sacāhaṃ tuṇhīyeva bhuñjissāmi, na me ayaṃ imaṃ maṃsaṃ kathessati”ti cintetvā saha kheḷena bhūmiyaṃ pātesi. “Niddosaṃ, deva, khādāhi”ti vutte manusse paṭikkamāpetvā “ahametassa niddosabhāvaṃ jānāmi, kiṃ nāmetaṃ

maṃsan”ti pucchi. “Purimadivasesu paribhogamaṃsameva, devā”ti. “Nanu aññasmiṃ kāle ayaṃ raso natthī”ti? “Ajja supakkaṃ, devā”ti. “Nanu pubbepi evameva pacasī”ti. Atha naṃ tuṇhībhūtaṃ ṇatvā “sabhāvaṃ kathehi, no ce kathesi, jīvitaṃ te natthī”ti āha. So abhayaṃ yācivā yathābhūtaṃ kathesi. Rājā “mā saddamakāsi, pakatiyā pacanakamaṃsaṃ tvaṃ khāditvā mayhaṃ manussamaṃsa meva pacāhī”ti āha. “Nanu dukkaraṃ, devā”ti? “Mā bhāyi, na dukkaraṃ”ti. “Nibaddhaṃ kuto labhissāmi, devā”ti? “Nanu bandhanāgāre bahū manussā”ti. So tato paṭṭhāya tathā akāsi.

Aparabhāge (5.0498) bandhanāgāre manussesu khīṇesu “idāni kiṃ karissāmi, devā”ti āha. “Antarāmagge sahasabhaṇḍikaṃ khipitvā yo taṃ gaṇhāti, taṃ ‘coro’-ti gahetvā mārehi”ti āha. So tathā akāsi. Aparabhāge rājabhayena sahasabhaṇḍikaṃ olokentampi adisvā “idāni kiṃ karissāmi”ti āha. “Yadā bherivelāya nagaraṃ ākulaṃ hoti, tadā tvaṃ pana ekasmiṃ gharasandhimhi vā vīthiyaṃ vā catukke vā ṭhatvā manusse māretvā maṃsaṃ gaṇhāhī”ti. So tato paṭṭhāya tathā katvā thūlamaṃsaṃ ādāya gacchati. Tesu tesu ṭhānesu kaḷavarāni dissanti. Mama mātā na paññāyati, mama pitā na paññāyati, mama bhātā bhaginī ca na paññāyati, manussānaṃ paridevanasaddo sūyati. Nāgarā bhītatasitā “ime manusse sīho nu kho khādati, byaggho nu kho khādati, yakkho nu kho khādati”ti olokentā pahāramukhaṃ disvā “eko manussakhādako coro ime khādati”ti maññanti. Mahājanā rājaṅgaṇe sannipatitvā upakkosiṃsu. Rājā “kiṃ, tātā”ti pucchi. “Deva imasmiṃ nagare manussakhādako coro atthi, taṃ gaṇhāpethā”ti āhaṃsu. “Ahaṃ kathaṃ taṃ jānissāmi, kiṃ ahaṃ nagaraṃ rakkhantopi carāmi”ti.

Mahājanā “rājā nagarena anattiko, kāḷahatthisenāpatissa ācikkhissāmā”ti gantvā tassa taṃ kathetvā “coraṃ pariyesitūṃ vaṭṭati”ti vadiṃsu. So “sādhu sattāhaṃ āgametha, pariyesitvā coraṃ dassāmi”ti mahājane uyyojetvā purise āṇāpesi, “tātā, nagare kira manussakhādako coro atthi, tumhe tesu tesu ṭhānesu nilīyitvā taṃ gaṇhathā”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya nagaraṃ pariggaṇhanti. Bhattakārakopi ekasmiṃ gharasandhimhi sampaṭicchanno hutvā ekaṃ itthiṃ māretvā ghanaghanamaṃsaṃ ādāya pacchiyaṃ pūretuṃ ārabhi. Atha naṃ te purisā gahetvā pothetvā pacchābāhaṃ bandhitvā “gahito manussakhādako coro”ti mahāsaddaṃ kariṃsu. Mahājano taṃ parivāresi. Atha naṃ suṭṭhu bandhitvā maṃsapacchiṃ gīvāya bandhitvā ādāya senāpatissa dassesuṃ. Senāpati taṃ disvā “kiṃ nu kho esa imaṃ maṃsaṃ khādati, udāhu aññena maṃsena missetvā vikkiṇāti, udāhu (5.0499) aññassa vacanena māretī”ti cintetvā tamatthaṃ pucchanto paṭṭhamaṃ gāthamāha-

371. “Kasmā tuvaṃ rasaka edisāni, karosi kammāni sudāruṇāni;

hanāsi itthī purise ca mūḷho, maṃsassa hetu adu dhanassa kāraṇā”ti.

Tattha **rasakā**ti bhattakāraṇaṃ ālapati.

Ito paraṃ uttānasambandhāni vacanapaṭivacanāni pāḷivaseneva veditabbāni-

372. “Na attahetū na dhanassa kāraṇā, na puttadārassa sahāyañātināṃ;

bhattā ca me bhagavā bhūmipālo, so khādati maṃsaṃ bhadantedisaṃ.

373. “Sace tuvaṃ bhaturatthe payutto, karosi kammāni sudāruṇāni;

pātova antepuraṃ pāpuṇitvā, lapeyyāsi me rājino sammukhe taṃ.

374. “Tathā karissāmi ahaṃ bhadante, yathā tuvaṃ bhāsasi kāḷahatthi; pātova antepuraṃ pāpuṇitvā, vakkhāmi te rājino sammukhe taṃ”ti.

Tattha **bhagavā**ti gāravādhivacanaṃ. **Sace** tuvanti “saccaṃ nu kho bhaṇāti, udāhu maraṇabhayena musā bhaṇāti”ti vīmaṃsanto evamāha. Tattha **sudāruṇā-****nī**ti manussaghātakammāni. **Sammukhe** tanti sammukhe ṭhatvā evaṃ vadeyyā-sīti. So sampaṭicchanto gāthamāha.

Atha naṃ senāpati gāḷhabandhanameva sayāpetvā vibhātāya rattiyā amaccehi ca nāgarehi ca saddhiṃ mantetvā sabbesu ekacchandesu jātesu sabbatṭhānesu ārakkhaṃ ṭhapetvā nagaraṃ hatthagataṃ katvā rasakassa gīvāyaṃ maṃsa-pacchiṃ (5.0500) bandhitvā ādāya rājanivesanaṃ pāyāsi. Sakalanagaraṃ viravi. Rājā hiyyo bhuttapātarāso sāyamāsampi alabhitvā “rasako idāni āgacchissati, idāni āgacchassati”ti nisinnova taṃ rattiṃ vītināmetvā “ajjapi rasako nāgacchatī, nāgarānañca mahāsaddo sūyati, kiṃ nū kho etan”ti vātapānena olokento taṃ tathā āniyamānaṃ disvā “pākaṭaṃ idaṃ kāraṇaṃ jātan”ti cintetvā satīṃ upaṭṭha-petvā pallaṅkeyeva nisīdi. Kāḷahatthipi naṃ upasaṅkamitvā anuyuñji, sopissa kathesi. Tamatthaṃ pakāsentō satthā āha-

375. “Tato ratyā vivasāne, sūriyuggamaṃ pati;
kāḷo rasakamādāya, rājānaṃ upasaṅkami;
upasaṅkamma rājānaṃ, idaṃ vacanamabravi.

376. “Saccaṃ kira mahārāja, rasako pesito tayā.
hanati itthipurise, tuvaṃ maṃsāni khādasi.

377. “Evameva tathā kāḷa, rasako pesito mayā;
mama atthaṃ karontassa, kimetaṃ paribhāsasi”ti.

Tattha **kāḷā**ti kāḷahatthi. **Evamevā**ti tena senāpatinā tejavantena anuyutto rājā musā vattuṃ asakkonto evamāha. Tattha **tathā**ti idaṃ purimassa vevacanaṃ. **Mama atthanti** mama vuḍḍhiṃ. **Karontassā**ti karontaṃ. **Kimetanti** kasmā etaṃ. **Paribhāsasī**ti aho dukkaraṃ karosi, kāḷahatthi tvam nāma aññaṃ coraṃ agga-hetvā mama pesanakāraṃ gaṇhāsīti tassa bhayaṃ janento kathesi.

Taṃ sutvā senāpati “ayaṃ sakeneva mukhena paṭijānāti, aho sāhasiko, ettakaṃ nāma kālaṃ ime manussā etena khāditā, vāressāmi nan”ti cintetvā āha- “mahārāja, mā evaṃ kari, mā manussamaṃsaṃ khādasi”ti. “Kāḷahatthi kiṃ kathesi, nāhaṃ viramituṃ sakkomi”ti. “Mahārāja, sace na viramissasi, attānañca raṭṭhañca nāsessasi”ti. “Evaṃ nassantepi ahaṃ neva tato viramituṃ sakkomi”ti. Tato senā-pati tassa saññāpanatthāya vatthuṃ āharitvā dasseti- atītasmiñhi kāle mahāsa-mudde cha mahāmacchā ahesuṃ. Tesu ānando timinando ajjhārohoti (5.0501) ime tayo macchā pañcayojanasatikā, timiṅgalo timirapiṅgalo mahātimirapiṅgaloti ime tayo macchā saḥassayojanikā honti. Te sabbepi pāsāṇasevālabhakkhā ahesuṃ. Tesu ānando mahāsamuddassa ekapasse vasati. Taṃ bahū macchā dassanāya upasaṅkamanti, ekadivasaṃ “sabbesaṃ dvipadacatuppadānaṃ sattānaṃ rājā paññāyati, amhākaṃ rājā natthi, mayampetaṃ rājānaṃ karissāmā”-ti cintetvā sabbe ekacchandā hutvā ānandaṃ rājānaṃ karimṃsu. Te macchā tato

paṭṭhāya tassa sāyaṃ pātova upaṭṭhānaṃ gacchanti.

Athekadivasam ānando ekasmiṃ pabbate pāsāṇasevālaṃ khādanto ajānitvā “sevālo”ti saññāya ekaṃ macchaṃ khādi. Tassa taṃ maṃsaṃ khādantassa sakalasarīraṃ saṅkhobhesi. So “kiṃ nu kho idaṃ ativiya madhuran”ti nīharitvā olo-kento macchamaṃsakhaṇḍaṃ disvā “ettakaṃ kālaṃ ajānitvā na khādāmi”ti cintetvā “sāyaṃ pātopi macchānaṃ āgantvā gamanakāle ekaṃ dve macche khādissāmi, pākaṭaṃ katvā khādiyamāne ekopi maṃ na upasaṅkamissati, sabbe palāyissanti, paṭicchanno hutvā pacchā osakkitosakkitaṃ paharivā khādissāmi”ti tathā katvā khādi. Macchā parikkhayaṃ gacchantā cintayimṃsu. “Kuto nu kho ñātinam bhayaṃ uppajjissati”ti. Atheke paṇḍito maccho “mayhaṃ ānandassa kiriyā na rucati, pariggaṇhissāmi nan”ti macchesu upaṭṭhānaṃ gatesu ānandassa kaṇṇapatte paṭicchanno aṭṭhāsi. Ānando macche uyyojetvā sabbapa-cchato gacchantam macchaṃ khādi. So paṇḍitamaccho tassa kiriyam disvā ita-resam ārocesi. Te sabbepi bhītatasiṭā palāyimṃsu.

Ānando tato paṭṭhāya macchamaṃsagiddhena aññaṃ gocaraṃ na gaṇhi. So jighacchāya piḷito kilanto “kahaṃ nu kho ime gatā”ti te macche pariyesanto ekaṃ pabbataṃ disvā “mama bhayena imaṃ pabbataṃ nissāya vasanti maññe, pabbataṃ parikkhipitvā upadhāressāmi”ti naṅguṭṭhena ca sīsena ca ubho passe parikkhipitvā gaṇhi. Tato “sace idha vasanti, palāyissanti”ti pabbataṃ parikkhi-pantaṃ attano naṅguṭṭhaṃ disvā “ayaṃ maccho maṃ vañcetvā pabbataṃ nissāya vasati”ti kuddho paṇṇāsayojanamattaṃ sakanaṅguṭṭhakhaṇḍaṃ añña-macchasaññāya daḷhaṃ gahetvā murumurāyanto (5.0502) khādi, dukkhavedanā uppajji. Lohitagandhena macchā sannipatitvā luṅjitvā khādantā yāva sīsā āga-maṃsu. Mahāsarīratāya parivattetuṃ asakkonto tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi, pabbatarāsi viya aṭṭhirāsi ahosi. Ākāśacārino tāpasaparibbājakā manussānaṃ kathayimṃsu. Sakalajambudīpe manussā jānimṃsu. Taṃ vatthum āharitvā dassento kāḷahatthi āha-

378. “Ānando sabbamacchānaṃ, khāditvā rasagiddhimā;
parikkhiṇāya parisāya, attānaṃ khādiyā mato.

379. “Evaṃ pamatto rasagārave ratto, bālo yadī āyati nāvabujjhati;
vidhamma putte caji ñātake ca, parivattiya attānaññeva khādati.

380. “Idaṃ te sutvāna vigetu chando, mā bhakkhayī rāja manussamaṃsaṃ;
mā tvaṃ imaṃ kevalaṃ vārijova, dvipadādhipa suññamakāsi raṭṭhan”ti.

Tattha **ānandoti**, mahārāja, atītasmiṃ kāle mahāsamudde pañcasatayojaniko ānando nāma mahāmaccho sabbesaṃ macchānaṃ rājā mahāsamuddassa eka-passe ṭhito. **Khāditvāti** sakajātikānaṃ macchānaṃ rasagiddhimā macche khāditvā. **Parikkhiṇāyāti** macchaparisāya khayappattāya. **Attānanti** aññaṃ gocaraṃ agga-hetvā pabbataṃ parikkhipanto paṇṇāsayojanamattaṃ attano naṅguṭṭhakhaṇḍaṃ aññamacchasaññāya khāditvā mato maraṇappatto hutvā idāni mahāsamudde pabbatamatto aṭṭhirāsi ahosi. **Evaṃ pamattoti** yathā mahāmaccho ānando, evampi tathā tvaṃ taṇhārasagiddhiko hutvā pamatto pamādabhāvappatto.

Rasagārave rattoti manussamaṃsassa rasagārave ratto atirattacitto hoti.

Bāloti yadi bālo duppañño āyatim anāgate kāle uppajjanakadukkhaṃ **nāvabujjhati** na jānāti. **Vidhammāti** vidhametvā vināsetvā (5.0503). **Puttetī** puttadhītarō ca. **Ñātake cāti** sesañātake ca sahāye ca, vidhamma putte ca cajitvā ñātake cāti attho. **Parivattiyāti** aññaṃ āhāraṃ alabhitvā jighacchāya piḷito sakalanagaraṃ parivattiya vicarivā

manussamaṃsaṃ alabhitvā attānaṃ khādanto ānando maccho viya attānaññeva khādanti.

Idaṃ te sutvānāti, mahārāja, te tuyhaṃ mayā ānitaṃ idaṃ udāharaṇaṃ sutvā **chando** manussamaṃsakhādanacchando **vigetu** vigacchatu viramatu. **Mā bhakkhayīti** rāja manussamaṃsaṃ mā bhakkhayi mā khādi. **Mā tvaṃ imaṃ kevalanti** mahāsamuddaṃ suññaṃ karonto vārijo ānando maccho iva, bho **dvipadādhipa**, dvipadānaṃ manussānaṃ, issara mahārāja, tvaṃ kevalaṃ saccato imaṃ tava kāsiraṭṭhaṃ nagaraṃ suññaṃ mā akāsīti attho.

Taṃ sutvā rājā, “bho kāḷahatthi, na tvameva upamaṃ jānāsi, ahampi jānāmi” ti manussamaṃsagiddhatāya porāṇakavatthuṃ āharitvā dassento āha-

381. “Sujāto nāma nāmena, oraso tassa atrajo;
jambupesimaladdhāna, mato so tassa saṅkhaye.

382. “Evameva ahaṃ kāḷa, bhutvā bhakkhaṃ rasuttamaṃ;
aladdhā mānusaṃ maṃsaṃ, maññe hissāmi jīvitan” ti.

Tattha **sujāto nāmāti** kāḷahatthi kuṭumbiko nāmena sujāto nāma, tassa atrajo putto oraso jambupesim **aladdhāna** alabhitvāna. **Matoti** yathā tassā jambupesiyā saṅkhaye so kuṭumbikaputto mato, evameva ahaṃ **rasuttamaṃ** aññarasānaṃ uttamaṃ manussānaṃ maṃsaṃ **bhutvā** bhuñjitvā aladdhā manussamaṃsaṃ jīvitaṃ hissāmīti **maññe** maññāmi.

Atīte (5.0504) kira bārāṇasiyaṃ sujāto nāma kuṭumbiko loṇambilasevanatthāya himavantato āgatāni pañca isisatāni attano uyyāne vasāpetvā upaṭṭhāsi. Ghare cassa nibaddhaṃ pañcasatamattā bhikkhā ahosi. Te pana tāpasā kadāci janapadepi bhikkhāya caranti, kadāci mahājambupesim āharitvā khādanti. Tesaṃ jambupesim āharitvā khādanakāle sujāto cintesi- “ajja bhaddantānaṃ tayo cattāro divasā anāgacchantānaṃ, kahaṃ nu kho gatā” ti. So attano puttakaṃ aṅguliyaṃ gāhāpetvā tesaṃ bhattakiccakāle tattha agamāsi. Tasmim samaye mahallakānaṃ mukhavikkhālanakāle udakaṃ datvā sabbanavako jambupesim khādanti. Sujāto tāpase vanditvā nisinno- “kiṃ, bhante, khādathā” ti pucchi. “Mahājambupesim, āvuso” ti. Taṃ sutvā kumāro pipāsaṃ uppādesi. Athassa gaṇajetṭhako tāpaso thokaṃ dāpesi. So taṃ khāditvā madhurarase bajjhitvā- “jambupesim me dethā” ti punappunaṃ yāci. Kuṭumbiko dhammaṃ suṇanto, “puttaka, mā viravi, gehaṃ gantvā khādissasi” ti taṃ vañcetvā “imaṃ nissāya bhaddantā ukkaṇṭheyun” ti taṃ samaśsentō isigaṇaṃ anāpucchitvā gehaṃ gato. Gatakālato paṭṭhāya cassa putto “jambupesim me dethā” ti paridevi. Sujāto “isayopi ācikkhissāmī” ti uyyānaṃ gato. Te isayopi “idha ciraṃ vasimhā” ti himavantameva gatā. Ārāme isayo apassanto tassa jambu-ambapanasamocādīnaṃ pesiyo madhusakkharacuṇṇasaṃyuttā adāsi. Tā tassa jivhagge ṭhapitamattā halāhalavisasadisā honti. So sattāhaṃ nirāhāro hutvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Rājā idaṃ kāraṇaṃ āharitvā dassento evamāha.

Tato kāḷahatthi “ayaṃ rājā ativiya rasagiddho, aparānipissa udāharaṇāni āharissāmī” ti cintetvā, “mahārāja, viramāhi” ti āha. “Ahaṃ viramituṃ na sakkomī” ti. Deva, sace na viramissasi, tvaṃ nātimaṇḍalato ceva rajjasirito ca parihāyissasi. Atītasmiñhi, mahārāja, idheva bārāṇasiyaṃ pañcasīlarakkhakaṃ sotthiyakulaṃ

ahosi (5.0505). Tassa kulassa ekaputtako ahosi. So mātāpitūnaṃ piyo manāpo ahosi paṇḍito byatto tiṇṇaṃ vedānaṃ pāragū. So samavayehi taruṇehi saddhiṃ gaṇabandhanena vicari. Sesā gaṇabandhā macchamaṃsādīni khādantā suraṃ pivanti. Māṇavo maṃsādīni na khādati, suraṃ na pivati. Te mantayiṃsu- “ayaṃ surāya apivanato amhākaṃ mūlaṃ na deti, upāyena naṃ suraṃ pāyessāmā”ti. Te sannipativā, “samma, chaṇakīlaṃ kīlissāmā”ti āhaṃsu. “Samma, tumhe suraṃ pivatha, ahaṃ suraṃ na pivāmi, tumheva gacchathā”ti. “Samma, tava pivana-tthāya khīraṃ gaṇhāpessāmā”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchi. Dhuttā uyyānaṃ gantvā paduminipattesu tikhiṇasuraṃ bandhāpetvā ṭhapayiṃsu. Atha nesaṃ pānakāle māṇavassa khīraṃ upanayiṃsu. Atha eko dhutto “pokkharamadhuṃ, bho, āharā”ti āharāpetvā paduminipattapuṭaṃ heṭṭhā chiddaṃ katvā aṅgulīhi mukhe ṭhapetvā ākaḍḍhi. Evaṃ itarepi āharāpetvā pivayiṃsu. Māṇavo “kiṃ nāmeta-n”ti pucchi. “Pokkharamadhunāmā”ti. “Ahampi thokaṃ labhissāmi, detha bhonto”-ti. Tassapi dāpayiṃsu. So pokkharamadhusaññāya suraṃ pivi. Athassa aṅgārapa-kkamaṃsaṃ adāṃsu, tampi khādi.

Evamassa punappunaṃ pivantassa matakāle “na etaṃ pokkharamadhu, surā esā”ti vadiṃsu. So “ettakaṃ kālaṃ evaṃ madhurarasaṃ na jāniṃ, āharatha, bho, suraṃ”ti āha. Te āharitvā punapi adāṃsu. Pipāsā mahatī ahosi. Athassa punapi yācantassa “khīṇā”ti vadiṃsu. So “handa taṃ, bho, āharāpethā”ti aṅgulimuddikaṃ adāsi, so sakaladivasāṃ tehi saddhiṃ pivitvā matto rattakkho kampanto vilapanto gehaṃ gantvā nipajji. Athassa pitā surāya pivitabhāvaṃ ṇatvā vigate matte, “tāta, ayuttaṃ te kataṃ sottiyakule jātena suraṃ pivantena, mā puna evaṃ akāsī”ti āha. “Tāta, ko mayhaṃ doso”ti. “Surāya pivitabhāvo”ti. “Tāta, kiṃ kathesi, mayā eva-rūpaṃ madhurarasaṃ ettakaṃ kālaṃ aladdhapubban”ti. Brāhmaṇo punappunaṃ yāci. Sopi “na sakkomi viramitun”ti āha. Atha brāhmaṇo “evaṃ sante amhākaṃ kulavaṃso ca ucchijjissati, dhanañca vinassissati”ti cintetvā gāthamāha-

383. “Māṇava abhirūposi, kule jātosi sotthiye;

na tvaṃ arahasi tāta, abhakkhaṃ bhakkhayetave”ti.

Tattha (5.0506), **māṇavā**ti, māṇava, tvaṃ abhirūpo asi, sotthiye kule jātopi asi. **Abhakkhaṃ bhakkhayetaveti**, tāta, tvaṃ abhakkhitabbayuttakaṃ bhakkhayituṃ na arahasi.

Evañca pana vatvā, “tāta, virama, sace na viramasi, ahaṃ taṃ ito gehā nikkhā-messāmi, tava raṭṭhā pabbājanīyakammaṃ karissāmi”ti āha. Māṇavo “evaṃ santepi ahaṃ suraṃ jahituṃ na sakkomī”ti vatvā gāthādvayamāha-

384. “Rasānaṃ aññataraṃ etaṃ, kasmā maṃ tvaṃ nivāraye;

sohaṃ tattha gamissāmi, yattha lacchāmi edisaṃ.

385. “Sovāhaṃ nippatissāmi, nate vacchāmi santike;

yassa me dassanena tvaṃ, nābhinandasi brāhmaṇā”ti.

Tattha **rasānanti** loṇambilatittakakaṭukakhārikamadhurakasāvasaṅkhātānaṃ sattannaṃ rasānaṃ aññataraṃ uttamarasameṭṭhaṃ majjaṃ nāma. **Sovāhanti** so ahaṃ eva. **Nippatissāmī**ti nikkhamissāmi.

Evañca pana vatvā “nāhaṃ surāpānā viramissāmi, yaṃ te ruccati, taṃ karo-

hī”ti āha. Atha brāhmaṇo “tayi amhe pariccajante mayampi taṃ pariccajissāmā”ti vatvā gāthamāha-

386. “Addhā aññepi dāyāde, putte lacchāma māṇava;
tvañca jamma vinassasu, yattha pattam na taṃ suṇe”ti.

Tattha **yattha pattanti** yattha gataṃ taṃ “asukaṭṭhāne nāma vasatī”ti na suṇoma, tattha gacchāhīti attho.

Atha naṃ vinicchayaṃ netvā aputtabhāvaṃ katvā nīharāpesi. So aparabhāge nippaccayo kapaṇo jīṇṇapilotikaṃ nivāsetvā kapālahattho piṇḍāya caranto añña-taraṃ kuṭṭam nissāya kālamakāsi. Idaṃ kāraṇam āharitvā kālahatthi rañño dassetvā, “mahārāja, sace tvaṃ amhākaṃ vacanaṃ na karissasi, pabbājanīya-kammaṃ te karissanti”ti vatvā gāthamāha-

387. “Evameva (5.0507) tuvaṃ rāja, dvipadinda suṇohi me;
pabbājessanti taṃ raṭṭhā, soṇḍam māṇavakaṃ yathā”ti.

Tattha **dvipadindāti** dvipadānaṃ inda, bho mahārāja, **me** mama vacanaṃ suṇohi tuvaṃ, evameva soṇḍam māṇavakaṃ yathā taṃ bhavantaṃ raṭṭhato pabbājessanti.

Evaṃ kālahatthinā upamāya āhaṭṭayapi rājā tato viramituṃ asakkonto aparampi udāharaṇam dassetuṃ āha-

388. “Sujāto nāma nāmena, bhāvitattāna sāvako;
Accharaṃ kāmayaṇṭova, na so bhunji na so pivi.

389. “Kusaggenudakamādāya, samudde udakaṃ mine;
evaṃ mānusakā kāmā, dibbakāmāna santike.

390. “Evameva ahaṃ kāḷa, bhutvā bhakkhaṃ rasuttamaṃ;
aladdhā mānusaṃ maṃsaṃ, maññe hissāmi jīvitan”ti.

Vatthu heṭṭhā vuttasadisameva.

Tattha **bhāvitattānāti** bhāvitacittānaṃ tesam pañcannaṃ isisatānaṃ. **Accharaṃ kāmayaṇṭovāti** so kira tesam isīnaṃ mahājambupesiyā khādanakāle anāgamaṃ viditvā “kiṃ nu kho kāraṇā na āgacchanti, sace katthaci gatā, jānissāmi, no ce, atha nesaṃ santike dhammaṃ suṇissāmi”ti uyyānaṃ gantvā isigaṇe vanditvā gaṇajetṭhakassa santike dhammaṃ suṇanto nisinnova sūriye atthaṅgate uyyojiya-mānopi “ajja idheva vasissāmi”ti vatvā isigaṇam vanditvā paṇṇasālam pavisitvā nipajji. Rattibhāge sakko devarājā devaccharāsaṅghaparivuto saddhiṃ attano paricārikāhi isigaṇam vandituṃ āgato, sakalārāmo ekobhāso ahosi. Sujāto “kiṃ nu kho etan”ti utṭhāya paṇṇasālachiddena olokeno sakkaṃ isigaṇam vandituṃ āgataṃ devaccharāparivutaṃ disvā accharānaṃ saha dassanena rāgaratto ahosi. Sakko nisīditvā dhammakathaṃ sutvā sakaṭṭhānameva gato. Kuṭumbikopi punadivase isigaṇam vanditvā (5.0508) pucchi- “bhante, ko nāmesa rattibhāge tumhākaṃ vandanatthāya āgato”ti? “Sakko, āvuso”ti. “Taṃ parivāretvā nisinnā kā nāmetā”ti? “Devaccharā nāmetā”ti. So isigaṇam vanditvā gehaṃ gantvā gatakā-lato paṭṭhāya “accharaṃ me detha, accharaṃ me dethā”ti vilapi. Nātakā parivā-retvā “bhūtāviṭṭho nu kho”ti accharaṃ pahariṃsu. So “nāham etaṃ accharaṃ kathemi, devaccharaṃ kathemi”ti vatvā “ayaṃ accharā”ti alaṅkaritvā ānītam

bharyampi gaṇikampi olokento “nāyaṃ accharā, yakkhinī esā, devaccharaṃ me dethā” ti vilapanto nirāhāro hutvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Tena vuttaṃ-
“Accharaṃ kāmayantova, na so bhuñji na so pivī” ti.

Kusaggenudakamādāya, samudde udakaṃ mineti, samma kāḷahatthi, yo kusa-
ggeneva udakaṃ gahetvā “ettakaṃ siyā mahāsamudde udakaṃ” ti tena saddhiṃ
upamāya mineyya, so kevalaṃ mineyyeva, kusagge pana udakaṃ atiparittaka-
meva. Yathā taṃ, evaṃ mānusakā kāmā dibbakāmānaṃ santike, tasmā so sujāto
aññaṃ itthiṃ na olokesi, acchameva patthento mato. **Evamevāti** yathā so dibba-
kāmaṃ alabhanto jīvitaṃ jahi, evaṃ ahampi uttamarasaṃ manussamaṃsaṃ ala-
bhanto jīvitaṃ jahissāmīti vadati.

jātikānaṃ maṃsaṃ khāditvā ākāśacarā suvaṇṇahaṃsāpi tāva vinaṭṭhāti dassetuṃ gāthādvayamāha-

391. “Yathāpi te dhataratṭhā, haṃsā vehāyasaṅgamā;
abhuttaparibhogena, sabbe abbatthataṃ gatā.

392. “Evameva tuvaṃ rāja, dvipadinda suṇohi me;
abhakkhaṃ rāja bhakkhesi, tasmā pabbājayanti tan”ti.

Tattha **abhuttaparibhogenā**ti attano samānajātikānaṃ paribhogena. **Abbatthataṃ gatā**ti sabbe maraṇameva pattā. Atīte kira cittakūṭe suvaṇṇaguhāyaṃ navuti haṃsasahassāni vasanti. Te vassike cattāro māse na nikkhamanti, sace nikkhameyyuṃ, udakapuṇṇehi pattehi uppatituṃ asakkontā (5.0509) mahāsamuddeyeva pateyyuṃ, tasmā na ca nikkhamanti. Upakaṭṭhe pana vassakāle jātassarato sayamjātasāliyo āharitvā guhaṃ pūretvā sālīṃ khādantā vasanti. Tesam pana guhaṃ pavitṭhakāle guhadvāre eko rathacakkappamāṇo uṇṇanābhi nāma makkaṭako ekekaṃ māse ekekaṃ jālaṃ vinandhati. Tassa ekekaṃ suttaṃ gorajjuppamāṇaṃ hoti. Haṃsā “taṃ jālaṃ bhindissati”ti ekassa taruṇahaṃsassa dve koṭṭhāse denti. So vigate deve purato gantvā taṃ jālaṃ bhindati. Tena maggena sesā gacchanti. Athekasmīṃ kāle pañca māse vasso vuṭṭho ahosi. Haṃsā khīṇagocarā “kiṃ nu kho kattabban”ti mantetvā “mayaṃ jīvantā aṇḍāni labhissāmā”ti paṭhamam aṇḍāni khādiṃsu, tato potake, tato jiṇṇahaṃse. Pañcamāsaccayena vassaṃ apagataṃ. Makkaṭako pañca jālāni vinandhi. Haṃsā saka-jātikānaṃ maṃsaṃ khāditvā appathāmā jātā. Dviguṇakoṭṭhāsālābhī haṃsataruṇo jāle paharitvā cattāri bhindi, pañcamam chindituṃ nāsakkhi, tattheva laggi. Athassa sīsam vijjhivā makkaṭako lohitaṃ pivi. Aññopi āgantvā jālaṃ pahari, sopi tattheva laggīti evaṃ sabbesaṃ makkaṭako lohitaṃ pivi. Tadā dhataratṭhakulaṃ ucchinnanti vadanti. Tena vuttaṃ “sabbe abbatthataṃ gatā”ti.

Evameva tuvanti yathā ete haṃsā abhakkhaṃ sakajātikamaṃsaṃ khādiṃsu, tathā tvampi khādasi, sakalanagaraṃ bhayappattaṃ, virama, mahārājāti. **Tasmā pabbājayanti tanti** yasmā abhakkhaṃ sakajātikamaṃsaṃ bhakkhesi, tasmā ime nagaravāsino taṃ ratṭhā pabbājayanti.

Rājā aññampi upamaṃ vattukāmo ahosi. Nāgarā pana uṭṭhāya, “sāmi senāpati, kiṃ karosi, kiṃ manussamaṃsakhādakaṃ coraṃ gahetvā vicarasi, sace na viramissati, ratṭhato naṃ pabbājehi”ti vatvā nāssa kathetuṃ adaṃsu. Rājā bahūnaṃ kathaṃ sutvā bhīto puna vattuṃ nāsakkhi. Punapi naṃ senāpati “kiṃ mahārāja viramituṃ sakkhissasi, udāhu na sakkhissasi”ti vatvā “na sakkomī”ti vutte sabbaṃ orodhagaṇaṅca puttadhītaro ca sabbālaṅkārapaṭimaṇḍite passe ṭhapetvā, “mahārāja, ime ñātimaṇḍale ceva amaccagaṇaṅca rajjasiriṅca olokehi, mā vinassi, virama manussamaṃsato”ti āha. Rājā “na (5.0510) mayhaṃ ete manussamaṃsato piyatarā”ti vatvā “tena hi, mahārāja, imamhā nagarā ca ratṭhā ca nikkhamatthā”ti vutte, “kāḷahatthi, na me rajjenattho, nagarā nikkhamāmi, ekaṃ pana me khaggaṅca rasakaṅca bhājanaṅca dehī”ti āha. Athassa khaggaṅca maṃsapacana bhājanaṅca pacchiṅca ukkhipāpetvā rasakaṅca datvā ratṭhā pabbājanīya-

kammaṃ kariṃsu.

So khaggañca rasakañca ādāya nagarā nikkhamitvā araññaṃ pavisitvā ekasmiṃ nigrodhamūle vasanaṭṭhānaṃ katvā tattha vasanto aṭavimagge ṭhatvā manusse māretvā āharitvā rasakassa deti. Sopissa maṃsaṃ pacitvā upanāmeti. Evaṃ ubhopi jīvanti. Manussagahaṇakāle “ahaṃ are manussacoro porisādo”ti vatvā tasmim̐ pakkhante koci sakabhāvena saṅṭhātuṃ na sakkoti, sabbe bhūmiyaṃ patanti. Tesu yaṃ icchatī, taṃ uddhampādaṃ adhosīsaṃ katvā āharitvā rasakassa deti. So ekadivasaṃ araññe kañci manussaṃ alabhitvā āgato rasakena “kiṃ devā”ti vutte “uddhane ukkhalim̐ āropehi”ti āha. “Maṃsaṃ kahaṃ, devā”ti? “Labhissāmaḥaṃ maṃsan”ti. So “natthi me dāni jīvitan”ti kampamāno uddhane aggim̐ katvā ukkhalim̐ āropesi. Atha naṃ porisādo asinā māretvā maṃsaṃ pacitvā khādi. Tato paṭṭhāya ekakova jāto sayameva pacitvā khādati. “Porisādo magge maggapaṭipanne hanatī”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahoṣi.

Tadā eko sampannavibhavo brāhmaṇo pañcahi sakaṭasatehi vohāraṃ karonto pubbantato aparantaṃ sañcarati. So cintesi- “porisādo nāma kira coro antarā- magge manusse māresi, dhanaṃ datvā taṃ aṭavim̐ atikkamissāmi”ti. So aṭavimukhavāsīnaṃ manussānaṃ “tumhe maṃ aṭavito atikkāmethā”ti sahasaṃ datvā tehi saddhim̐ maggaṃ paṭipajji. Gacchanto ca brāhmaṇo sabbasatthaṃ purato katvā sayam̐ nhātānulitto sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito setagoṇayutte sukhayānake nisino tehi aṭavivāsikapurisehi parivuto sabbapacchato agamāsi. Tasmim̐ khaṇe porisādo rukkhaṃ āruya purise upadhārento sesamanussesu “kiṃ imesu mayā khāditabbaṃ atthi”ti vigatacchando hutvā brāhmaṇaṃ diṭṭhakālato paṭṭhāya taṃ khāditukāmatāya paggharitakheḷo ahoṣi. So tasmim̐ attano santikaṃ āgate rukkhato (5.0511) oruya “ahaṃ are porisādo”ti nāmaṃ tikkhattuṃ sāvetaṃ khaggaṃ parivattento vālukāya tesam̐ akkhīni pūrento viya pakkhandi. Ekopi ṭhātuṃ samattho nāma natthi, sabbe bhūmiyaṃ urena nipajjimsu. So sukhayānake nisinnaṃ brāhmaṇaṃ pāde gahetvā piṭṭhiyaṃ adhosīsaṃ olambetvā sīsaṃ gopphakehi paharanto ukkhipitvā pāyāsi.

Tadā te purisā uṭṭhāya, “bho, purisā mayaṃ brāhmaṇassa hatthato kahāpaṇasa- hassaṃ gaṇhimhā, ko nāma amhākaṃ purisakāro, sakkontā vā asakkontā vā thokaṃ anubandhāmā”ti vatvā anubandhim̐su. Porisādopi nivattitvā olokeno kañci aditvā saṅikaṃ pāyāsi. Tasmim̐ khaṇe thāmasampanno eko sūrapuriso vegena taṃ pāpuṇi. So taṃ disvā ekaṃ vatim̐ laṅghanto khadirakhāṇukaṃ akkami, khāṇuko piṭṭhipādena nikkhami. Lohitena paggharantena laṅghamāno yāti. Atha naṃ so disvā, “bho, mayā esa viddho, kevalaṃ tumhe pacchato etha, gaṇhissāmi na”ti āha. Te dubbalabhāvaṃ ñatvā taṃ anubandhim̐su. So tehi anubaddhabhāvaṃ ñatvā brāhmaṇaṃ vissajjetvā attānaṃ sotthimakāsi. Atha aṭavivāsikapurisaṃ brāhmaṇassa laddhakālato paṭṭhāya “kiṃ amhākaṃ coreṇā”ti tato niva- ttimsu.

Porisādopi attano nigrodhamūlaṃ gantvā pārohantaraṃ pavisitvā nipanno, “ayye rukkhadevate, sace me sattāhabbhantareyeva vaṇaṃ phāsukaṃ kātuṃ sakkhissasi, sakalajambudīpe ekasatakhattiyānaṃ galalohitena tava khandhaṃ

dhovitvā antehi parikkhipitvā pañcamadhuramaṃsena balikammaṃ karissāmi”ti āyācanaṃ kari. Tassa annapānamamaṃsaṃ alabhantassa sarīraṃ sussitvā antosattāheyeva vaṇo phāsuko ahosi. So devatānubhāvena tassa phāsukabhāvaṃ salla-kkhesi. So katipāhaṃ manussamaṃsaṃ khāditvā balaṃ gahetvā cintesi- “bahupa-kārā me devatā, āyācanā assā muccissāmi”ti. So khaggaṃ ādāya rukkhamūlato nikkhamitvā “rājāno ānessāmi”ti pāyāsi. Atha naṃ purimabhava yakkhakāle ekato manussamaṃsakhādako sahāyakayakkho anuvicarantaṃ disvā “ayaṃ mama atī-tabhave sahāyo”ti ñatvā, “samma, maṃ sañjānāsī”ti pucchi. “Na sañjānāmi”ti. Athassa purimabhava katakāraṇaṃ (5.0512) kathesi. So taṃ sañjānitvā paṭisa-nthāramakāsi. “Kahaṃ nibbattosī”ti puṭṭho nibbattaṭṭhānañca raṭṭhā pabbājitakāra-ṇañca idāni vasanaṭṭhānañca khāṇunā viddhakāraṇañca devatāya āyācanāmocan-atthaṃ gamanakāraṇañca sabbaṃ ārocetvā “tayāpi mametaṃ kiccaṃ nitthari-tabbaṃ, ubhopi gacchāma, sammā”ti āha. “Samma na gaccheyyāhaṃ, ekaṃ pana me kammaṃ atthi, ahaṃ kho pana anaggaṃ padalakkhaṇaṃ nāma ekaṃ mantāṃ jānāmi, so balañca javañca saddañca karoti, taṃ mantāṃ gaṇhāhi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchhi. Yakkhopissa taṃ datvā pakkāmi.

Porisādo mantāṃ uggahetvā tato paṭṭhāya vātajavo atisūro ahosi. So sattāha-bbhantareyeva ekasatarājāno uyyānādīni gacchante disvā vātavegena pakkhan-ditvā “ahaṃ are manussacoro porisādo”ti nāmaṃ sāvetaṃ vagganto nadanto bhayappatte katvā pāde gahetvā adhosīsake katvā paṇhiyā sīsaṃ paharanto vāta-vegena netvā hatthatalesu chiddāni katvā rajjuyā āvunitvā nigrodharukkhe ola-mbesi aggapādaṅgulīhi bhūmiyaṃ phusamānāhi. Te sabbe rājāno vāte paharante milātakuraṇḍakadāmāni viya parivattantā olambimsu. “Sutasomo pana me piṭṭhi-ā-cariyo hoti, sace gaṇhissāmi, sakalajambudīpo tuccho bhavissati”ti taṃ na nesi. So “balikammaṃ karissāmi”ti aggim katvā sūle tacchanto nisīdi. Rukkhadevatā taṃ kiriyaṃ disvā “mayhaṃ kiresa balikammaṃ karoti, vaṇampissa mayā kiñci phāsukaṃ kataṃ natthi, idāni imesaṃ mahāvināsaṃ karissati, kiṃ nu kho katta-bban”ti cintetvā “ahaṃ etaṃ vāretuṃ na sakkhissāmi”ti cātumahārājikānaṃ santikaṃ gantvā tamatthaṃ kathetvā “nivāretha nan”ti āha. Tehipi “na mayaṃ porisādassa kammaṃ nivāretuṃ sakkhissāmā”ti vutte “ko sakkhissati”ti pucchitvā “sakko, devarājā”ti sutvā sakkaṃ upasaṅkamtivā tamatthaṃ kathetvā “nivāretha nan”ti āha. Sopi “nāhaṃ sakkomi nivāretuṃ, samatthaṃ pana ācikkhissāmi”ti vatvā “konāmo”ti vutte “sadevake loke añño natthi, kururaṭṭhe pana indapatthana-gare korabyarājaputto sutasomo nāma taṃ nibbisevanaṃ katvā damessati, rājū-nañca jīvitaṃ dassati, tañca manussamaṃsā oramāpessati, sakalajambudīpe amataṃ viya dhammaṃ abhisiñcissati, sacepi rājūnaṃ (5.0513) jīvitaṃ dātukāmo, ‘sutasomaṃ ānetvā balikammaṃ kātuṃ vaṭṭati’ti vadehī”ti āha.

Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā khippaṃ āgantvā pabbajitavesena tassa avidūre pāyāsi. So padasaddena “rājā nu kho koci palāto bhavissati”ti olokento taṃ disvā “pabbajitā nāma khattiyāva, imaṃ gahetvā ekasataṃ pūretvā balikammaṃ kari-ssāmi”ti utṭhāya asihattho anubandhi, tiyojanaṃ anubandhitvāpi taṃ pāpuṇituṃ nāsakki, gatthehi sedā muccimsu. So cintesi- “ahaṃ pubbe hatthimpi assampi

rathampi dhāvantaṃ anubandhitvā gaṇhāmi, ajja imaṃ pabbajitaṃ sakāya gatiyā gacchantaṃ sabbathāmena dhāvantopi gaṇhituṃ na sakkomi, kiṃ nu kho kāraṇa-
n”ti. Tato so “pabbajitā nāma vacanakarā honti, ‘tiṭṭhā’ti naṃ vatvā ṭhitaṃ gahessā-
mi”ti cintetvā “tiṭṭha, samaṇā”ti āha. “Ahaṃ tāva ṭhito, tvaṃ pana dhāvituṃ vāyā-
mama kāsi”ti. Atha naṃ, “bho, pabbajitā nāma jīvitahetupi alikaṃ na bhaṇanti, tvaṃ
pana musāvādaṃ kathesi”ti vatvā gāthamāha-

393. “Tiṭṭhāhīti mayā vutto, so tvaṃ gacchasi pammukho;
aṭṭhito tvaṃ ṭhitomhīti, lapasi brahmacārini;
idaṃ te samaṇāyuttaṃ, asiñca me maññasi kaṅkapattan”ti.

Tassattho- samaṇa, tiṭṭhāhi iti vacanaṃ mayā vutto so tvaṃ pammukho para-
mmukho hutvā gacchasi, brahmacārini aṭṭhito samāno tvaṃ ṭhito amhi iti lapasi,
asiñca me kaṅkapattaṃ maññasīti.

Tato devatā gāthādvayamāha-

394. “Ṭhitohamasmi sadhammesu rāja, na nāmagottaṃ parivattayāmi;
coraṅca loke aṭṭhitaṃ vadanti;
āpāyikaṃ nerayikaṃ ito cutaṃ.

395. “Sace tvaṃ saddhasi rāja, suttaṃ gaṇhāhi khattiya;
tena yaññaṃ yajitvāna, evaṃ saggaṃ gamissasi”ti.

Tattha (5.0514) **sadhammesūti**, mahārāja, ahaṃ sakesu dasasu kusalakamma-
pathadhammesu ṭhito **asmi** bhavāmi. **Na nāmagottanti** tvaṃ pubbe daharakāle
brahmadatto hutvā pitari kālakate bārāṇasiṃ rajjaṃ labhitvā bārāṇasirājā jāto, taṃ
nāmaṃ jahitvā porisādo hutvā idāni kammāsapādo jāto, khattiyakule jātopi

abhakkhaṃ manussamaṃsaṃ yasmā bhakkhesi, tasmā attano nāmagottaṃ yathā parivattesi, tathā ahaṃ attano nāmagottaṃ na parivattayāmi. **Corañcāti** loke corañca dasakusalakammaphesu aṭṭhitaṃ nāma vadanti. **Ito cutanti** ito cutaṃ hutvā apāye niraye patiṭṭhitaṃ. Khattiya, bhūmipāla mahārāja, tvaṃ mama vacanaṃ sace saddhasi, sutasomaṃ gaṇhāhi, tena sutasomena yaññaṃ yajitvāna evaṃ saggāṃ gamissasi. Bho, porisāda musāvādi tayā mayhaṃ “sakalajambudīpe rājāno ānetvā bahikammaṃ karissāmi”ti paṭissutaṃ, idāni ye vā te vā dubbalarājāno ānesi, jambudīpatale jeṭṭhakaṃ sutasomarājānaṃ sace tvaṃ na ānessasi, vacanaṃ te musā nāma hoti, tasmā sutasomaṃ gaṇhāhīti.

Evañca pana vatvā devatā pabbajitavesaṃ antaradhāpetvā sakena vaṇṇena ākāse taruṇasūriyo viya jalamānā aṭṭhāsi. So tassā kathaṃ sutvā rūpañca oloketvā “kāsi tvaṃ”ti āha. Imasmiṃ “rukkhe nibbattadevatā”ti. So “diṭṭhā me attano, devatā”ti tussitvā, “sāmi devarāja, mā sutasomassa kāraṇā cintayi, attano rukkaṃ pavisa”ti āha. Devatā tassa passantasseva rukkaṃ pāvisi. Tasmīṃ khaṇe sūriyo atthaṅgato, cando uggato. Porisādo vedaṅgakusalo nakkhattacāraṃ jānāti. So nabhaṃ oloketvā “sve phussanakkhattaṃ bhavissati, sutasomonaḥyitūṃ uyyānaṃ gamissati, tattha gaṇhissāmi, ārakkho panassa mahā bhavissati, samantā tiyojanaṃ sakalanagaravāsino rakkhantā carissanti, asaṃvihite ārakkhe paṭhamayāmeveva (5.0515) migājinaṃ uyyānaṃ gantvā maṅgalapokkharāṇiṃ otaritvā ṭhassāmi”ti cintetvā tattha gantvā pokkharāṇiṃ oruyha padumapattena sīsaṃ paṭicchādetvā aṭṭhāsi. Tassa tejena macchakacchapādayo osakkitvā udakapariyante vaggavaggā hutvā vicariṃsu.

Kuto pana laddhoyaṃ tejoti? Pubbayogavasena. So hi kasapadasabalassa kāle khīrasalākabhattaṃ paṭṭhapesi, tena mahāthāmo ahosi. Aggīsañca kāretvā bhikkhusaṅghassa sītavinodanattaṃ aggīsañca dārūni ca dārucchedanavāsīsañca pharasuñca adāsi, tena tejavā ahosi.

Evaṃ tasmīṃ anto-uyyānaṃ gateveva balavapaccūsasamaye samantā tiyojanaṃ ārakkhaṃ gaṇhiṃsu. Rājāpi pātova bhuttapātarāso alaṅkatahatthikkhandhavaragato caturaṅginīyā senāya parivuto nagarato nikkhāmi. Tadā takkasilatō nando nāma brāhmaṇo catasso satārahā gāthāyo ādāya vīsatiyonajasataṃ maggaṃ atikkamitvā taṃ nagaraṃ patvā dvāragāme vasitvā sūriye uggate nagaraṃ pavisanto rājānaṃ pācīnadvārena nikkhantaṃ disvā hatthaṃ pasāretvā jayāpesi. Rājā disācakkhuko hutvā gacchanta unnatappadesa ṭhitassa brāhmaṇassa pasāritahattaṃ disvā hatthinā taṃ upasaṅkamitvā pucchi-

396. “Kismiṃ nu raṭṭhe tava jātibhūmi, atha kena atthena idhānupatto;

akkhāhi me brāhmaṇa etamatthaṃ, kimicchasi demī tayajja patthitaṃ”ti.

Tassattho- bho brāhmaṇa, tava jātibhūmi kismiṃ raṭṭhe atthi nu, kena atthena payojanena hetubhūtena ida imasmiṃ nagare anupatto, bho brāhmaṇa, mayā pucchito so tvaṃ etamatthaṃ etaṃ payojanaṃ me mayhaṃ akkhāhi kathehi, tayā patthitavattaṃ te tuyhaṃ ajja idāni dadāmi, kiṃ vatthaṃ icchasi.

Atha (5.0516) naṃ so gāthamāha-

397. “Gāthā catasso dharaṇīmahissara, sugambhīratthā varasāgarūpamā;

taveva atthāya idhāgatosmi, suṇohi gāthā paramatthasaṃhitā”ti.

Tattha **dharaṇīmahissarā**ti bhūmipāla catasso gāthā kiṃ bhūtā?. Sugambhī-ratthā varasāgarūpamā, **taveva** tava eva atthāya idha ṭhānaṃ anuppatto **asmi** bhavāmi. **Suṇohī**ti kassapadasabalena desitā paramatthasaṃhitā imā satārahā gāthāyo suṇohīti attho.

Iti vatvā, “mahārāja, imā kassapadasabalena desitā catasso satārahā gāthāyo “tumhe sutavittakā’ti sutvā tumhākaṃ desetum āgatomhi”ti āha. Rājā tuṭṭhamā-naso hutvā, “ācariya, suṭṭhu te āgataṃ, mayā pana nivattitum na sakkā, ajja phussanakkhattayogena sīsaṃ nhāyitum āgatomhi, ahaṃ punadivase āgantvā sossāmi, tvaṃ mā ukkaṇṭhī”ti vatvā “gacchatha brāhmaṇassa asukagehe sayanaṃ paññāpetvā ghāsacchādanaṃ saṃvidahathā”ti amacce āṇāpetvā uyyānaṃ pāvisi. Taṃ aṭṭhārasahatthena pākārena parikkhittaṃ ahosi. Taṃ añña-maññaṃ saṅghaṭṭentā samantā hatthino parikkhipiṃsu, tato assā, tato rathā, tato dhanuggahā, tato pattīti, saṅkhubhitamahāsamuddo viya unnādentō balakāyo ahosi. Atha rājā oḷārikāni ābharaṇāni omuñcitvā massukammaṃ kāretvā ubbaṭṭita-sarīro pokkharāṇiyā anto rājavibhavena nhatvā paccuttarivā udakaggahaṇasāṭa-kena nivāsetvā aṭṭhāsi. Athassa dussagandhamālālaṅkāre upanayiṃsu. Porisādo cintesi- “rājā alaṅkatakāle bhāriko bhavissati, sallahukakāleyeva naṃ gaṇhissā-mī”ti. So nadanto vagganto udake macchaṃ āluḷento vijjulātā viya matthake khaggaṃ paribbhamento “ahaṃ are manussacoro porisādo”ti nāmaṃ sāvetaṃ aṅgulim nālāṭe ṭhapetaṃ udakā uttari. Tassa saddaṃ sutvāva hatthārohā hatthīhi, assārohā (5.0517) assehi, rathārohā rathehi bhassimṃsu. Balakāyo gahitagahitāni āvudhāni chaḍḍetvā urena bhūmiyaṃ nipajji.

Porisādo sutasomaṃ ukkhipitvā gaṇhi, sesarājāno pāde gahetvā adhosīsake katvā paṇhiyā sīsaṃ paharanto gacchati. Bodhisattaṃ pana upagantvā onato ukkhipitvā khandhe nisīdāpesi. So “dvārena gamanaṃ papañco bhavissati”ti sammukhaṭṭhāneyeva aṭṭhārasahatthaṃ pākāraṃ laṅghitvā purato galitamadama-ttavāraṇakumbhe akkamitvā pabbatakūṭāni pātento viya vātajavānaṃ assata-rānaṃ piṭṭhe akkamanto pātetvā rathadhurarathasīsese akkamitvā bhamikaṃ bhamanto viya nīlaphalakāni nigrodhapattāni maddanto viya ekavegeneva tiyoja-namattaṃ maggaṃ gantvā “atthi nu kho koci sutasomassatthāya pacchato āga-cchanto”ti oloketvā kañci aditvā saṅikaṃ gacchanto sutasomassa kesehi udakabi-ndūni attano ure patitāni disvā “maraṇassa abhāyanto nāma natthi, sutasomopi maraṇabhayena rodāti maññe”ti cintetvā āha-

398. “Na ve rudanti matimanto sapaññā, bahussutā ye bahuṭṭhānacintino;
dīpañhi etaṃ paramaṃ narānaṃ, yaṃ paṇḍitā sokaṇudā bhavanti.

399. “Attānaṃ ñātī udāhu puttadāraṃ, dhaññaṃ dhanam rajataṃ jātarūpaṃ;
kimeva tvaṃ sutasomānutappe, korabyasetṭha vacanaṃ suṇoma tetan”ti.

Tattha, bho sutasoma mahārāja, ye paṇḍitā kiṃ bhūtā? **Matimanto** atthānatthaṃ kāraṇākāraṇaṃ jānanapaññāya samannāgatā, **sappaññā** vicaraṇapaññāya sama-nnāgatā, **bahussutā** bahussutadharā **bahuṭṭhānacintino** bahukāraṇacintanasīlā, te paṇḍitā maraṇabhaye uppanne sati bhītā hutvā **ve** ekantena **na rudanti** na paride-

vanti. **Dīpaṃ hīti**, bho sutasoma (5.0518) mahārāja hi kasmā pana vadāmi, mahā-samudde bhinnanāvānaṃ vāṇijakānaṃ janānaṃ paṭiṭṭhābhūtaṃ mahādīpaṃ iva, evampi tathā etaṃ paṇḍitaṃ appaṭisaraṇānaṃ narānaṃ paramaṃ. **Yaṃ** yena kāraṇena ye paṇḍitā sokīnaṃ janānaṃ sokaṇudā bhavanti, bho sutasoma mahārāja, tvaṃ maraṇabhayena paridevīti maññe maññāmi. **Attānanti**, bho sutasoma mahārāja, attahetu udāhu ñātihetu puttadārahetu udāhu dhaññadhanarajatajātarū-pahetu **kimeva tvaṃ** kimeva dhammajātaṃ tvaṃ **anutappe** anutappeyyāsi. **Korabyasetṭha** kururaṭṭhavāsīnaṃ seṭṭha uttama, bho mahārāja, etaṃ tava vacanaṃ suṇomāti.

Sutasomo āha-

400. “Nevāhamattānamanutthunāmi, na puttadāraṃ na dhanaṃ na raṭṭhaṃ;
satañca dhammo carito purāṇo, taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇassānutappe.

401. “Kato mayā saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhitena;
taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāvajissan”ti.

Tattha **nevāhamattānamanutthunāmīti** ahaṃ tāva attatthāya neva rodāmi na socāmi, imesampi puttādīnaṃ atthāya na rodāmi na socāmi, apica kho pana **sataṃ** paṇḍitānaṃ carito purāṇadhammo atthi, yaṃ saṅgaraṃ katvā pacchā anutappaṇaṃ nāma, taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇassa ahaṃ anusocāmīti attho (5.0519). **Saccānurakkhīti** saccaṃ anurakkhanto. So hi brāhmaṇo takkasilato kassapadasa-balena desitā catasso satārahā gāthāyo ādāya āgato, tassāhaṃ āgantukavattaṃ kāretvā “nhatvā āgato suṇissāmi, yāva mamāgamanā āgamehī”ti saṅgaraṃ katvā āgato, tvaṃ tā gāthāyo sotuṃ adatvāva maṃ gaṇhi. Sace maṃ vissajjesi, taṃ dhammaṃ sutvā saccānurakkhī punarāvajissāmīti vadati.

Atha naṃ porisādo āha-

401. “Nevāhametaṃ abhisaddahāmi, sukhī naro maccumukhā pamutto;
amittahatthaṃ punarāvajeyya, korabyasetṭha na hi maṃ upesi.

403. “Mutto tuvaṃ porisādassa hatthā, gantvā sakaṃ mandiraṃ kāmakāmī;
madhuraṃ piyaṃ jīvitaṃ laddha rāja, kuto tuvaṃ ehisi me sakāsan”ti.

Tattha **sukhīti** sukhappatto hutvā. **Maccumukhā pamuttoti** mādisassa corassa hatthato muttatāya maraṇamukhā mutto nāma hutvā **amittahatthaṃ punarāvajeyya** āgaccheyya, ahaṃ etaṃ vacanaṃ neva abhisaddahāmi, korabyasetṭha tvaṃ mama santikaṃ na hi upesi. **Muttoti** sutasoma tuvaṃ porisādassa hatthato mutto. **Sakaṃ mandiranti** rājadhānigehaṃ gantvā. **Kāmakāmīti** kāmaṃ kāmayaṃ māno. **Laddhāti** ativiya piyaṃ jīvitaṃ labhitvā tuvaṃ **me** mama santike **kuto** kena nāma kāraṇena ehisi.

Taṃ (5.0520) sutvā mahāsatto sīho viya asamhito āha-

404. “Mataṃ vareyya parisuddhasīlo, na jīvitaṃ garahito pāpadhammo;
na hi taṃ naraṃ tāyati duggatīhi, yassāpi hetu alikaṃ bhaṇeyya.

405. “Sacepi vāto girimāvaheyya, cando ca sūriyo ca chamā pateyyuṃ;
sabbā ca najjo paṭisotaṃ vajeyyuṃ, na tvevahaṃ rāja musā bhaṇeyyaṃ.

406. “Nabhaṃ phaleyya udadhīpi susse, saṃvattaye bhūtadharā vasundharā;

siluccayo meru samūlamuppate, na tvevahaṃ rāja musā bhaṇeyyan”ti.

Tattha **matam vareyyāti** porisāda yo naro parisuddhasīlo jīvitahetu aṇumattampi pāpaṃ na karoti, sīlasampanno hutvā vareyya taṃ maraṇaṃ iccheyya, garahito pāpadhammo taṃ jīvitaṃ na seyyo, dussīlo puggalo yassāpi hetu attādinopi hetu alikaṃ vacanaṃ bhaṇeyya, taṃ naraṃ evarūpaṃ duggatīhi taṃ alikaṃ na tāyate. **Sacepi vāto girimāvaheyyāti**, samma porisāda, tayā saddhiṃ ekācariyakule sikkhito evarūpo sahāyako hutvā ahaṃ jīvitahetu musā na kathemi, kiṃ na saddahasi. Sace puratthimādibhedo vāto uṭṭhāya mahantaṃ giriṃ tūlapicuṃ viya ākāse āvaheyya, cando ca sūriyo ca attano attano vimānena saddhiṃ **chamā** pathaviyaṃ pateyyuṃ, sabbāpi najjo patisotaṃ vajeyyuṃ, bho porisāda (5.0521), evarūpaṃ vacanaṃ sace bhaṇeyya, taṃ saddahitabbaṃ, ahaṃ musā bhaṇeyyaṃ iti vacanaṃ tuyhaṃ janehi vuttaṃ, na tveva taṃ saddahitabbaṃ.

Evaṃ vuttepi so na saddahiyeva. Atha bodhisatto “ayaṃ mayhaṃ na saddahati, sapathenapi naṃ saddahāpessāmi”ti cintetvā, “samma porisāda, khandhato tāva maṃ otārehi, sapathaṃ katvā taṃ saddahāpessāmi”ti vutte tena otāretvā bhūmiyaṃ ṭhapito sapathaṃ karonto āha-

407. “Asiñca sattiñca parāmasāmi, sapathampi te samma ahaṃ karomi; tayā pamutto anaṇo bhavitvā, saccānurakkhī punarāvajissan”ti.

Tassattho- samma porisāda, sace icchasi, evarūpehi āvudhehi saṃvihitārakkhe khattiyakule me nibbatti nāma mā hotūti asiñca sattiñca parāmasāmi. Sace aññehi rājūhi akattabbaṃ aññaṃ vā yaṃ icchasi, taṃ sapathampi te, samma, ahaṃ karomi. Yathāhaṃ tayā pamutto gantvā brāhmaṇassa anaṇo hutvā sacca-manurakkhanto punarāgamissāmi.

Tato porisādo “ayaṃ sutasomo khattiyehi akattabbaṃ sapathaṃ karoti, kiṃ me iminā, esa etu vā mā vā, ahampi khattiyarājā, mameva bāhulohitaṃ gahetvā devatāya balikammaṃ karissāmi, ayaṃ ativiya kilamati”ti cintetvā-

408. “Yo te kato saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhitena; taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāvajassū”ti.

Tattha **punarāvajassūti** puna āgaccheyyāsi.

Atha naṃ mahāsatto, “samma, mā cintayi, catasso satārahā gāthā sutvā dhammakathikassa pūjaṃ katvā pātovāgamissāmi”ti vatvā gāthamāha-

409. “Yo (5.0522) me kato saṅgaro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhitena; taṃ saṅgaraṃ brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāvajissan”ti.

Atha naṃ porisādo, “mahārāja, tumhe khattiyehi akattabbaṃ sapathaṃ karittha, taṃ anussareyyāthā”ti vatvā, “samma porisāda, tvaṃ maṃ daharakālato paṭṭhāya jānāsi, hāsenapi me musā na kathitapubbā, sohaṃ idāni rajje patiṭṭhito dhammā-dhammaṃ jānanto kiṃ musā kathessāmi, saddahasi mayhaṃ, ahaṃ te sve balikammaṃ pāpuṇissāmi”ti saddahāpito “tena hi gaccha, mahārāja, tumhesu anāgatesu balikammaṃ na bhavissati, devatāpi tumhehi vinā na sampatiṭṭhati, mā me balikammaṃ antarāyaṃ karitthā”ti mahāsattaṃ uyyojesi. So rāhumukhā muttaccando viya nāgabalo thāmasampanno khippameva nagaraṃ sampāpuṇi. Senāpissa “sutasomo rājā paṇḍito madhuradhammakathiko ekaṃ dve kathā kathetuṃ

labhanto porisādaṃ dametvā sīhamukhā muttamattavāraṇo viya āgamissati, ‘ime rājānaṃ porisādassa datvā āgatā’ti mahājano garahissati”ti cintetvā bahinagareyeva khandhāvāraṃ katvā ʒhitā taṃ dūratova āgacchantāṃ disvā paccuggantvā vanditvā “kacci, mahārāja, porisādena kilamito”ti paṭisanthāraṃ katvā “porisādena mayhaṃ mātāpitūhipi dukkaraṃ kataṃ, tathārūpo nāma caṇḍo sāhasiko porisādo mama dhammakathaṃ sutvā maṃ vissajjesī”ti vutte rājānaṃ alaṅkaritvā hatthikkhandhaṃ āropetvā parivāretvā nagaraṃ pāvisi. Taṃ disvā sabbe nāgarā tussimsu.

Sopi dhammagarutāya dhammasoṇḍatāya mātāpitaro adisvāva “pacchāpi ne passissāmī”ti rājanivesanaṃ pavisitvā rājāsane nisīditvā brāhmaṇaṃ pakkosāpetvā massukammādīnissa āṇāpetvā taṃ kappitakesamassuṃ nhātānulittaṃ vatthālaṅkārapaṭimaṇḍitaṃ katvā ānetvā dassitakāle sayaṃ pacchā nhatvā tassa attano bhojanaṃ dāpetvā tasmim̄ bhutte sayaṃ bhujitvā taṃ mahārahe pallaṅke nisīdāpetvā dhammagarukatāya assa gandhamālādīhi pūjaṃ katvā sayaṃ nice āsane nisīditvā (5.0523) “tumhehi mayhaṃ ābhatā satārahā gāthā suṇoma ācariyā”ti yāci. Tamatthaṃ dīpento satthā gāthamāha-

410. “Mutto ca so porisādassa hatthā, gantvāna taṃ brāhmaṇaṃ etadavoca;
suṇomi gāthāyo satārahāyo, yā me sutā assu hitāya brahme”ti.

Tattha **etadavocā**ti etaṃ avoca.

Atha brāhmaṇo bodhisattena yācitakāle gandhehi hatthe ubbaṭṭetvā pasibbakā manoramaṃ potthakaṃ niharitvā ubhohi hatthehi gahetvā “tena hi, mahārāja, kassapadasabalena desitā rāgamadādinimadanā amatamahānibbānasampāpikā catasso satārahā gāthāyo suṇohi”ti vatvā potthakaṃ olokento āha-

411. “Sakideva sutasoma, sabbhi hoti samāgamo;
sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahu saṅgamo.

412. “Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ;
sataṃ saddhammamaññāya, seyyo hoti na pāpiyo.

413. “Jīranti ve rājarathā sucittā, atho sarīrampi jaraṃ upeti;
satañca dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.

414. “Nabhañca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
tato have dūratarāṃ vadanti, satañca dhammo asatañca rājā”ti.

Tattha **sakidevā**ti ekavārameva. **Sabbhī**ti sappurisehi. **Sā nanti** sā sabbhi sappurisehi **saṅgati** samāgamo ekavāraṃ pavattopi taṃ (5.0524) puggalaṃ **pāleti** rakkhati. **Nāsabbhī**ti asappurisehi pana **bahu** sucirampi kato **saṅgamo** ekaṭṭhāne nivāso na pāleti, na thāvaro hotīti attho. **Samāsethā**ti saddhim̄ nisīdeyya, sabbepi iriyāpathe paṇḍiteheva saddhim̄ pavatteyyāti attho. **Santhavanti** mittasanthavaṃ. **Sataṃ saddhammanti** paṇḍitānaṃ buddhādīnaṃ sattatiṃsabodhipakkhiyadhammasaṅkhātaṃ saddhammaṃ. **Seyyoti** etaṃ dhammaṃ ñatvā vaḍḍhiyeva hoti, hāni nāma natthīti attho. **Rājarathā**ti rājūnaṃ ārohanīyarathā. **Sucittā**ti suparikammakatā. **Sabbhi pavedayantī**ti buddhādayo santo “sabbhi”ti saṅkhaṃ gataṃ sobhanaṃ uttamaṃ nibbānaṃ pavedenti thomenti, so nibbānasaṅkhāto sataṃ dhammo jaraṃ na upeti na jīrati. **Nabhanti** ākāso. **Dūreti** pathavī hi sappatiṭṭhā

sagahaṇā, ākāso nirālambo appatiṭṭho, iti ubho ete ekābaddhāpi viṣaṃyogaṭṭhena anupalittaṭṭhena ca dūre nāma honti. **Pāranti** orimatīrato paratīraṃ. **Tadāhūti** taṃ āhu.

Iti brāhmaṇo catasso satārahā gāthā kassapadasabalena desitanīyāmena desetvā tuṇhī ahosi. Taṃ sutvā mahāsatto “sapphalaṃ vata me āgamanan”ti tuṭṭhacitto hutvā “imā gāthā neva sāvaka bhāsītā, na isibhāsītā, na kenaci bhāsītā, sabbaññunāva bhāsītā, kiṃ nu kho agghantī”ti cintetvā “imāsaṃ sakalampi cakka-vāḷaṃ yāva brahmalokā sattaratanapuṇṇaṃ katvā dadamānopi neva anucchavikaṃ kātuṃ sakkoti, ahaṃ kho panassa tiyojanasate kururaṭṭhe sattayojanike indapatthanagare rajjaṃ dātuṃ pahomi, atthi nu khvassa rajjaṃ kāretuṃ bhāgyan”-ti aṅgavijjānubhāvena olokento nāddasa. Tato senāpatiṭṭhānādīni olokento ekagā-mabhojakamattassapi bhāgyaṃ adisvā dhanalābhassa olokento koṭidhanato paṭṭhāya oloketvā catunnaṃyeva kahāpaṇasahassānaṃ bhāgyaṃ disvā “etta-kena naṃ pūjessāmī”ti catasso sahasatthavikā dāpetvā, “ācariya, tumhe aññesaṃ khattiyānaṃ imā gāthā desetvā kittakaṃ dhanaṃ labhathā”ti pucchati. “Ekekāya gāthāya sataṃ sataṃ, mahārāja, teneva tā satārahā nāma jātā”ti. Atha naṃ mahāsatto, “ācariya, tvaṃ attanā gahetvā vikkeyyabhaṇḍassa agghampi na jānāsi (5.0525), ito paṭṭhāya ekekā gāthā sahasārahā nāma hontū”ti vatvā gāthamāha-

415. “Sahassiyā imā gāthā, nahimā gāthā satārahā;
cattāri tvaṃ sahasāni, khippaṃ gaṇhāhi brāhmaṇā”ti.

Tassattho- brāhmaṇa, imā gāthā sahasiyā sahasārahā, imā gāthā satārahā na hi hontu, brāhmaṇa, tvaṃ cattāri sahasāni khippaṃ gaṇhāti.

Athassa ekaṃ sukhayānakaṃ datvā “brāhmaṇaṃ sothhinā gehaṃ sampāpethā”-ti purise āṇāpetvā taṃ uyyojesi. Tasmīṃ khaṇe “sutasomaraññā satārahā gāthā sahasārahā katvā pūjitā sādhu sādhu”ti mahāsādhukārasaddo ahosi. Tassa mātāpitāro taṃ saddaṃ sutvā “kiṃ saddo nāmesā”ti pucchitvā yathābhūtaṃ sutvā attano dhanalobhatāya mahāsattassa kujjhiṃsu. Sopi brāhmaṇaṃ uyyojetvā tesāṃ santikaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsi. Athassa pitā “kathaṃ, tāta, evarūpassa sāhasikassa corassa hatthato muttosī”ti paṭisanthāramattampi akatvā attano dhanalobhatāya “saccaṃ kira, tāta, tayā catasso gāthā sutvā cattāri sahasāni dinnāni”ti pucchitvā “saccan”ti vutte gāthamāha-

416. “Āsītiyā nāvutiyā ca gāthā, satārahā cāpi bhavēyya gāthā;
Paccattameva sutasoma jānāhi, sahasiyā nāma kā atthi gāthā”ti.

Tassattho- gāthā nāma, tāta, āsītiyā ca nāvutiyā ca satārahā cāpi bhavēyya, paccattameva attanāva jānāhi, sahasārahā nāma gāthā kā kassa santike atthīti.

Atha naṃ mahāsatto “nāhaṃ, tāta, dhanena vuddhiṃ icchāmi, sutena pana icchāmi”ti saññāpento āha-

417. “Icchāmi (5.0526) vohaṃ sutavuddhimattano, santoti maṃ sappurisā bhajeyyūṃ;

ahaṃ savantīhi mahodadhīva, na hi tāta tappāmi subhāsītena.

418. “Aggi yathā tiṇakaṭṭhaṃ dahanto, na kappatī sāgarova

nadībhi;

evampi te paṇḍitā rājaseṭṭha, sutvā na tappanti subhāsitena.

419. “Sakassa dāsassa yadā suṇomi, gāthaṃ ahaṃ atthavatiṃ janinda;
tameva sakkacca nisāmayāmi, na hi tāta dhammesu mamatthi titti” ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ. “Santo” ti ete ca maṃ bhajeyyumaṃ iti icchāmi. **Savanti-**
hīti nadīhi. **Sakassāti** tiṭṭhatu, nanda, brāhmaṇo, yadā ahaṃ attano dāsassapi
santike suṇomi, tāta, dhammesu mama titti na hi atthīti.

Evañca pana vatvā “mā maṃ, tāta, dhanahetu paribhāsasi, ahaṃ dhammaṃ
suttvā āgamissāmi” ti sapathaṃ katvā āgato, idānāhaṃ porisādassa santikaṃ
gamissāmi, idaṃ te rajjaṃ gaṇhathā” ti rajjaṃ niyyādentō gāthamāha-

420. “Idaṃ te raṭṭhaṃ sadhanaṃ sayoggaṃ, sakāyuraṃ sabbakāmūpapannaṃ;
kiṃ kāmahetu paribhāsasi maṃ, gacchāmahaṃ porisādassa ṇatte” ti.

Tattha **ṇatteti** santike.

Tasmiṃ samaye piturañño hadayaṃ uṇhaṃ ahosi. So, “tāta sutasoma, kiṃ
nāmetaṃ kathesi, mayaṃ caturaṅginīyā senāya coraṃ gahessāmā” ti vatvā gātha-
māha-

421. “Attānurakkhāya (5.0527) bhavanti hete, hatthārohā rathikā pattikā ca;
assārohā ye ca dhanuggahāse, senaṃ payuñjāma hanāma sattun” ti.

Tattha **hanāmāti** sace evaṃ payojitā senā taṃ gahetuṃ na sakkonti, atha naṃ
sakalaratṭhavāsino gahetvā gantvā hanāma sattun, mārema taṃ amhākaṃ paccā-
mittanti attho.

Atha naṃ mātāpitaro assupuṇṇamukhā rodamānā vilapantā, “tāta, mā gaccha,
gantun na labbhā” ti yāciṃsu. Soḷasasahassā nāṭakitthiyopi sesaparijanopi “amhe
anāthe katvā kuhiṃ gacchasi, devā” ti parideviṃsu. Sakalanagare koci sakabhā-
vena saṅṭhātuṃ asakkonto “sutasomo porisādassa kira paṭiññaṃ datvā āgato,
idāni catasso satārahā gāthā suttvā dhammakathikassa sakkāraṃ katvā mātāpi-
taro vanditvā punapi kira corassa santikaṃ gamissati” ti sakalanagaraṃ ekakolā-
halaṃ ahosi. Sopi mātāpitūnaṃ vacanaṃ suttvā gāthamāha-

422. “Sudukkaraṃ porisādo akāsi, jīvaṃ gahetvāna avassajī maṃ;
taṃ tādisaṃ pubbakiccaṃ saranto, dubbhe ahaṃ tassa kathaṃ janindā” ti.

Tattha **jīvaṃ gahetvānāti** jīvaggāhaṃ gahetvā. **Taṃ tādisanti** taṃ tena kataṃ
tathārūpaṃ. **Pubbakiccanti** purimaṃ upakāraṃ. **Janindāti** pitaraṃ ālapati.

So mātāpitaro assāsetvā, “amma tātā, tumhe mayhaṃ mā cintayittha, kataka-
lyāṇo ahaṃ, mama chakāmassaggissariyaṃ na dullabhan” ti mātāpitaro vanditvā
āpucchitvā sesajanaṃ anusāsivā pakkāmi. Tamatthaṃ pakāsento satthā āha-

423. “Vanditvā (5.0528) so pitaraṃ mātarañca, anusāsivā negamañca balañca.
saccavādī saccānurakkhamāno, agamāsi so yattha porisādo” ti.

Tattha **saccānurakkhamānoti** saccaṃ anurakkhamāno. **Agamāsīti** taṃ rattiṃ
nivesaneyeva vasitvā punadivase aruṇuggamanavelāya mātāpitaro vanditvā āpu-
cchitvā sesajanaṃ anusāsivā assumukhena nānappakāraṃ paridevantena itthā-
gārādinā mahājanena anugato nagarā nikkhamma taṃ janaṃ nivattetuṃ asa-
kkonto mahāmagge daṇḍakena tiriyaṃ lekhaṃ kaḍḍhitvā “sace mayi sineho atthi,

imaṃ mā atikkamiṃsū”ti āha. Mahājano silavato tejavantassa āṇaṃ atikkamituṃ asakkonto mahāsaddena paridevamāno taṃ sīhaviyambhitena gacchantam oloketvā tasmim dassanūpacāraṃ atikkante ekaravaṃ ravanto nagaraṃ pāvisi. Sopi āgatamaggeneva tassa santikaṃ gato. Tena vuttaṃ “**agamāsi so yattha porisādo**”ti.

Tato porisādo cintesi- “sace mama sahāyo sutasomo āgantukāmo, āgacchatu, anāgantukāmo, anāgacchatu, rukkhadevatā yaṃ mayhaṃ icchati, taṃ karotu, ime rājāno māretvā pañcamadhuramaṃsena balikammaṃ karissāmi”ti citakaṃ katvā aggim jāletvā “aṅgārarāsi tāva hotū”ti tassa sūle tacchantassa nisinnakāle sutasomo āgato. Atha naṃ porisādo disvā tuṭṭhacitto, “samma, gantvā kattabbakiccaṃ te katan”ti pucchi. Mahāsatto, “āma mahārāja, kassapadasabalena desitā gāthā me sutā, dhammakathikassa ca sakkāro kato, tasmā gantvā kattabbakiccaṃ kataṃ nāma hoti”ti dassetuṃ gāthamāha-

424. “Kato mayā saṅgāro brāhmaṇena, raṭṭhe sake issariye ṭhitena;
taṃ saṅgāraṃ brāhmaṇasappadāya, saccānurakkhī punarāgatosmi;
yajassu yaññaṃ khāda maṃ porisādā”ti.

Tattha (5.0529) **yajassūti** maṃ māretvā devatāya vā yaññaṃ yajassu, maṃsaṃ vā me khādāhīti attho.

Taṃ sutvā porisādo “ayaṃ rājā na bhāyati, vigatamaraṇabhayo hutvā katheti, kissa nu kho esa ānubhāvo”ti cintetvā “aññaṃ natthi, ayaṃ ‘kassapadasabalena desitā gāthā me sutā’ti vadati, tāsāṃ etena āsubhāvena bhavitabbaṃ, ahampi taṃ kathāpetvā tā gāthāyo sossāmi, evaṃ ahampi nibbhayo bhavissāmi”ti sannitṭhānaṃ katvā gāthamāha-

425. “Na hāyate khāditaṃ mayhaṃ pacchā, citakā ayaṃ tāva sadhūmikāva;
niddhūmake pacitaṃ sādhipakkaṃ, suṇomi gāthāyo satārahāyo”ti.

Tattha **khāditanti** khādanaṃ. Taṃ khādanaṃ mayhaṃ pacchā vā pure vā na parihāyati, pacchāpi hi tvaṃ mayā khāditaḥkova. **Niddhūmake pacitanti** niddhūme nijjhāle aggimhi pakkamaṃsaṃ sādhipakkaṃ nāma hoti.

Taṃ sutvā mahāsatto “ayaṃ porisādo pāpadhammo, imaṃ thokaṃ niggahetvā lajjāpetvā kathessāmi”ti cintetvā āha-

426. “Adhammiko tvaṃ porisādakāsi, raṭṭhā ca bhaṭṭho udarassa hetu;
dhammañcimā abhivadanti gāthā, dhammo ca adhammo ca kuhiṃ sameti.

427. “Adhammikassa luddassa, niccaṃ lohitaḥpāṇino;
natthi saccaṃ kuto dhammo, kiṃ sutena karissasi”ti.

Tattha **dhammañcimāti** imā ca gāthā navalokuttaradhammaṃ abhivadanti. **Kuhiṃ sametīti** kattha samāgacchati. Dhammo hi sugatiṃ pāpeti nibbānaṃ vā, adhammo duggatiṃ. **Kuto dhammoti** vacīsaccamattampi natthi, kuto dhammo. **Kiṃ sutenāti** tvaṃ etena sutena kiṃ karissasi, mattikābhājanaṃ viya hi sīhavasāya abhājanaṃ tvaṃ dhammassa.

So (5.0530) evaṃ kathitepi neva kujjhi. Kasmā? Mahāsattassa mettābhāvanāya mahattena. Atha naṃ “kiṃ pana samma sutasoma ahameva adhammiko”ti vatvā gāthamāha-

428. “Yo maṃsahetu migavaṃ careyya, yo vā hane purisamattahetu;

ubhopi te pecca samā bhavanti, kasmā no adhammikaṃ brūsi maṃ tvaṃ” ti.

Tattha **kasmā** noti ye jambudīpatale rājāno alaṅkatapaṭiyattā mahābalaparivārā rathavaragatā migavaṃ carantā tikhiṇehi sarehi mige vijjhivā mārenti, te avatvā kasmā tvaṃ maññeva adhammikanti vadati. Yadi te niddosā, ahampi niddoso evāti dīpeti.

Taṃ sutvā mahāsatto tassa laddhiṃ bhindanto gāthamāha-

429. “Pañca pañca na khā bhakkhā, khattiyena pajānatā;

abhakkhaṃ rāja bhakkhesi, tasmā adhammiko tuvaṃ” ti.

Tassattho- samma porisāda, khattiyena nāma khattiyadhammaṃ jānantena pañca pañca hatthi-ādayo daseva sattā maṃsavasena na khā bhakkhā na kho khāditabbayuttakā. “Na kho” tveva vā pāṭho. Aparo nayo khattiyena khattiyadhammaṃ jānantena pañcanakhesu sattesu sasako, sallako, godhā, kapi kummoti ime pañceva sattā bhakkhitabbayuttakā, na aññe, tvaṃ pana abhakkhaṃ manussamaṃsaṃ bhakkhesi, tena adhammikoti.

Iti so niggahaṃ patvā aññaṃ nissaraṇaṃ adisvā attano pāpaṃ paṭicchādentō gāthamāha-

430. “Mutto tvaṃ porisādassa hatthā, gantvā sakaṃ mandiraṃ kāmakāmī;

amittahatthaṃ punarāgatosi, na khattadhamme kusalosi rājā” ti.

Tattha (5.0531) **na khattadhammeti** tvaṃ khattiyadhammasaṅkhāte nītisatthe na kusalosi, attano atthānatthaṃ na jānāsi, akāraṇeṇeva te loke paṇḍitoti kitti patthaṭā, ahaṃ pana te paṇḍitabhāvaṃ na passāmi na jānāmi, atibālosīhi vadati.

Atha naṃ mahāsatto, “samma, khattiyadhamme kusalena nāma mādiseneva bhavitabbaṃ. Ahañhi taṃ jānāmi, na pana tadatthāya paṭipajjāmī” ti vatvā gāthamāha-

431. “Ye khattadhamme kusalā bhavanti, pāyena te nerayikā bhavanti;

tasmā ahaṃ khattadhammaṃ pahāya, saccānurakkhī punarāgatosmi;

yajassu yaññaṃ khāda maṃ porisādā” ti.

Tattha **kusalā**ti tadatthāya paṭipajjanakusalā. **Pāyenā**ti yebhuyyena nerayikā. Ye pana tattha na nibbattanti, te sesāpāyesu nibbattanti.

Porisādo āha-

432. “Pāsādavāsā pathavīgavāssā, kāmitthiyo kāsikacandanañca;
sabbaṃ tahiṃ labhasi sāmītāya, saccena kiṃ passasi ānisaṃsan” ti.

Tattha **pāsādavāsā**ti, samma sutasoma, tava tiṇṇaṃ utūnaṃ anucchavikā dibba-vimānakappā tayo nivāsapāsādā. **Pathavīgavāssā**ti pathavī ca gāvo ca assā ca bahū. **Kāmitthiyoti** kāmavatthubhūtā itthiyo. **Kāsikacandanañcā**ti kāsikavatthañca lohita-candanañca. **Sabbaṃ tahiṃ** etañca aññañca upabhogaparibhogaṃ sabbaṃ tvaṃ tahiṃ attano nagare **sāmītāya labhasi**, sāmī hutvā yathā icchasi, tathā pari-bhuñjitum labhati, so tvaṃ sabbametaṃ pahāya saccānurakkhī idhāgacchanto saccena kiṃ ānisaṃsaṃ passasīti.

Bodhisatto (5.0532) āha-

433. “Ye kecime atthi rasā pathabyā, saccaṃ tesaṃ sādutaraṃ rasānaṃ;
Sacce ṭhitā samaṇabrāhmaṇā ca, taranti jātimaṇassa pāraṇ” ti.

Tattha **sādutaranti** yasmā sabbepi rasā sattānaṃ saccakāleyeva paṇitā madhurā honti, tasmā saccaṃ tesaṃ sādutaraṃ rasānaṃ, yasmā vā viratisaccava-cīsacce ṭhitā jātimaṇasañkhātassa tebhūmakavaṭṭassa pāraṃ amatamahāni-bbānaṃ taranti pāpuṇanti, tasmāpi taṃ sādutaranti.

Evamassa mahāsatto sacce ānisaṃsaṃ kathesi. Tato porisādo vikasitapaduma-puṇṇacandasassirikamevassa mukhaṃ oloketaṃ “ayaṃ sutasomo aṅgāracitakaṃ mañca sūlaṃ tacchantaṃ passati, cittutrāsamattampissa natthi, kiṃ nu kho esa satārahagāthānaṃ ānubhāvo, udāhu saccassa, aññasseva vā kassaci” ti cintetvā “pucchissāmi tāva naṃ” ti pucchanto gāthamāha-

434. “Mutto tvaṃ porisādassa hatthā, gantvā sakaṃ mandiraṃ kāmakāmī;
amittahatthaṃ punarāgatosi, na hi nūna te maraṇabhayaṃ janinda;
alīnacitto asi saccavādī” ti.

Mahāsattopissa ācikkhanto āha-

435. “Katā me kalyāṇā anekarūpā, yaññā yiṭṭhā ye vipulā pasatthā;
visodhito paralokassa maggo, dhamme ṭhito ko maraṇassa bhāye.

436. “Katā (5.0533) me kalyāṇā anekarūpā, yaññā yiṭṭhā ye vipulā pasatthā;
anānutappaṃ paralokaṃ gamissaṃ, yajassu yaññaṃ ada maṃ porisāda.

437. “Pitā ca mātā ca upaṭṭhitā me, dhammena me issariyaṃ pasatthaṃ;
visodhito paralokassa maggo, dhamme ṭhito ko maraṇassa bhāye.

438. “Pitā ca mātā ca upaṭṭhitā me, dhammena me issariyaṃ pasatthaṃ;
anānutappaṃ paralokaṃ gamissaṃ, yajassu yaññaṃ ada maṃ porisāda.

439. “Ñātīsu mittesu katā me kārā, dhammena me issariyaṃ pasatthaṃ;
visodhito paralokassa maggo, dhamme ṭhito ko maraṇassa bhāye.

440. “Ñātīsu mittesu katā me kārā, dhammena me issariyaṃ pasatthaṃ;
anānutappaṃ paralokaṃ gamissaṃ, yajassu yaññaṃ ada maṃ porisāda.

441. “Dinnaṃ me dānaṃ bahudhā bahūnaṃ, santappitā samaṇabrāhmaṇā ca;
visodhito paralokassa maggo, dhamme ṭhito ko maraṇassa bhāye.

442. “Dinnaṃ me dānaṃ bahudhā bahūnaṃ, santappitā samaṇabrāhmaṇā ca; anānutappaṃ paralokaṃ gamissaṃ, yajassu yaññaṃ ada maṃ porisādā”ti.

Tattha (5.0534) **kalyāṇāti** kalyāṇakammā. **Anekarūpāti** dānādivasena aneka-

vidhā. **Yaññāti** dasavidhadānavatthupariccāgavasena ativipulā paṇḍitehi pasatthā yaññāpi yiṭṭhā pavattitā. **Dhamme ṭhitoti** evaṃ dhamme patiṭṭhito mādiso ko nāma maraṇassa bhāyeyya. **Anānutappanti** anānutappamāno. **Dhammena me issariyaṃ pasatthanti** dasavidhaṃ rājadhammaṃ akopetvā dhammeneva mayā rajjaṃ pasā-

sitaṃ. **Kārāti** ñātisu ñātikiccāni, mittesu ca mittakiccāni. **Dānanti** savatthukacetanā. **Bahudhāti** bahūhi ākārehi. **Bahūnanti** na pañcannaṃ, na dasannaṃ, satassapi sa-

sahassassapi sata-sahassassapi dinnameva. **Santappitāti** gahitagahitabhājanāni pūretvā suṭṭhu tappitā.

Taṃ sutvā porisādo “ayaṃ sutasomamahārājā sappuriso ñāṇasampanno madhuradhammakathiko, sacāhaṃ etaṃ khādeyyaṃ, muddhā me sattadhā phaleyya, pathavī vā pana me vivaraṃ dadeyyā”ti bhītatasito hutvā, “samma, na tvaṃ mayā khāditabbarūpo”ti vatvā gāthamāha-

443. “Visaṃ pajānaṃ puriso adeyya, āsīvisaṃ jalitamuggatejaṃ; muddhāpi tassa vipheyya sattadhā, yo tādissaṃ saccavādiṃ adeyyā”ti.

Tattha **visanti** tattheva māraṇasamatthaṃ halāhalavisāṃ. **Jalitanti** attano visatej-ena jalitaṃ teneva uggatejaṃ aggikkhandhaṃ viya carantaṃ āsīvisaṃ vā pana so gīvāya gaṇheyya.

Iti so mahāsattaṃ “halāhalavisasādiso tvaṃ, ko taṃ khādissatī”ti vatvā gāthā sotukāmo taṃ yācitvā tena dhammagāravajananatthaṃ “evarūpānaṃ anavajjagā-

thānaṃ tvaṃ abhājanan”ti paṭikkhitopi “sakalajambudīpe iminā sādiso paṇḍito natthi, ayaṃ mama hatthā muccitvā gantvā tā gāthā sutvā dhammakathikassa sakkāraṃ katvā nalāṭena maccuṃ ādāya punāgato, ativiya sādhurūpā gāthā bhavissanti”ti suṭṭhutaṃ sañjātadhammassavanādaro hutvā taṃ yācanto gāthamāha-

444. “Sutvā (5.0535) dhammaṃ vijānanti, narā kalyāṇapāpakaṃ; api gāthā suṇitvāna, dhamme me ramate mano”ti.

Tassattho- “samma sutasoma, narā nāma dhammaṃ sutvā kalyāṇampi pāpa-

kampi jānanti, appeva nāma tā gāthā sutvā mamapi kusalakammamāpathadhamme mano rameyyā”ti.

Atha mahāsatto “sotukāmo dāni porisādo, kathessāmi”ti cintetvā “tena hi, samma, sādhukaṃ suṇāhi”ti taṃ ohitasotaṃ katvā nandabrāhmaṇena kathitaniyā-

meneva gāthānaṃ thutiṃ katvā chasu kāmāvacaradevesu ekakolāhalaṃ katvā devatāsu sādhu-kāraṃ dadamānāsu porisādassa dhammaṃ kathesi-

445. “Sakideva mahārāja, sabbhi hoti samāgamo; sā naṃ saṅgati pāleti, nāsabbhi bahu saṅgamo.

446. “Sabbhireva samāsetha, sabbhi kubbetha santhavaṃ; sataṃ sandhammamaññāya, seyyo hoti na pāpiyo.

447. “Jīranti ve rājarathā sucittā, atho sarīrampi jaraṃ upeti; satañca dhammo na jaraṃ upeti, santo have sabbhi pavedayanti.

448. “Nabhañca dūre pathavī ca dūre, pāraṃ samuddassa tadāhu dūre;
tato have dūratarāṃ vadanti, satañca dhammo asatañca rājā” ti.

Tassa tena sukathitattā ceva attano paṇḍitabhāvena ca tā gāthā sabbaññubuddhakathitā viyāti cintentassa sakalasarīraṃ pañcavaṇṇāya pītiyā paripūri, bodhisatte muducittaṃ ahosi, setacchattadāyakaṃ pitaraṃ viya naṃ amaññi. So “ahaṃ sutasomassa dātabbaṃ kiñci hiraññasuvaṇṇaṃ na passāmi, ekekāya panassa gāthāya ekekaṃ varaṃ dassāmi” ti cintetvā gāthamāha-

449. “Gāthā (5.0536) imā atthavatī subyañjanā, subhāsītā tuyha janinda sutvā;
ānandi vitto sumano patīto, cattāri te samma vare dadāmi” ti.

Tattha **ānandī**ti ānandajāto. Sesāni tasseva vevacanāni. Cattāropi hete tuṭṭhākārā eva.

Atha naṃ mahāsatto “kiṃ nāma tvaṃ varaṃ dassasi” ti apasādentō gāthamāha-

450. “Yo nattano maraṇaṃ bujjhasi tvaṃ, hitāhitaṃ vinipātañca saggamaṃ;
giddho rase duccharite nivīṭṭho, kiṃ tvaṃ varaṃ dassasi pāpadhamma.

451. “Ahañca taṃ ‘dehi varan’ ti vajjaṃ, tvaṃ cāpi datvā na

avākareyya;

sandiṭṭhikaṃ kalahamimaṃ vivādaṃ, ko paṇḍito jānamupabbajeyyā” ti.

Tattha **yoti** yo tvaṃ “maraṇadhammohamasmi” ti attanopi maraṇaṃ na bujhasi na jānāsi, pāpakammameva karosi. **Hitāhitanti** “idaṃ me kammaṃ hitaṃ, idaṃ ahitaṃ, idaṃ vinipātaṃ nessati, idaṃ saggaṃ” ti na jānāsi. **Raseti** manussamaṃsarasase. **Vajjanti** vadeyyaṃ. **Na avākareyyāti** vācāya datvā “dehi me varan” ti vuccamāno na avākareyyāsi na dadeyyāsi. **Upabbajeyyāti** ko imaṃ kalaham paṇḍito upagaccheyya.

Tato porisādo “nāyaṃ mayhaṃ saddahati, saddahāpessāmi nan” ti gāthamāha-

452. “Na taṃ varaṃ arahati jantu dātuṃ, yaṃ vāpi datvā na avākareyya;
varassu samma avikampamāno, pāṇaṃ cajitvānapi dassamevā” ti.

Tattha **avikampamānoti** anoliyamāno.

Atha (5.0537) mahāsatto “ayaṃ ativiya sūro hutvā katheti, karissati me vacanaṃ, varaṃ gaṇhissāmi, sace pana “manussamaṃsaṃ na khāditabban” ti paṭhama-meva varaṃ vārayissaṃ, ativiya kilamissati, paṭhamaṃ aññe tayo vare gahetvā pacchā etaṃ gaṇhissāmi” ti cintetvā āha-

453. “Ariyassa ariyena sameti sakhyaṃ, paññassa paññāṇavatā sameti;
passeyya taṃ vassasataṃ arogaṃ, etaṃ varānaṃ paṭhamaṃ varāmi” ti.

Tattha **ariyassāti** ācāra-ariyassa. **Sakhyanti** sakhidhammo mittadhammo. **Paññā-ṇavatāti** ñāṇasampanna. **Sametīti** gaṅgodakaṃ viya yamunodakena saṃsanda-ti. Dhātuso hi sattā saṃsandanti. **Passeyya tanti** sutasomo porisādassa ciraṃ jīvitam icchanto viya paṭhamaṃ attano jīvitavaraṃ yācati. Paṇḍitassa hi “mama jīvitam dehi” ti vattuṃ ayuttaṃ, apica so ‘mayhameva esa ārogyaṃ icchatī’ ti cintetvā tussissatīti evamāha.

Sopi taṃ sutvāva “ayaṃ issariyā dhamsetvā idāni maṃsaṃ khāditukāmassa evaṃ mahā-anatthakarassa mahācorassa mayhameva jīvitam icchatī, aho mama hitakāmo” ti tuṭṭhamānaso vañcetvā varassa gahitabhāvaṃ ajānitvā taṃ varaṃ dadamāno gāthamāha-

454. “Ariyassa ariyena sameti sakhyaṃ, paññassa paññāṇavatā sameti;
passāsi maṃ vassasataṃ arogaṃ, etaṃ varānaṃ paṭhamaṃ dadāmi” ti.

Tattha **varānanti** catunnaṃ varānaṃ paṭhamaṃ.

Tato bodhisatto āha-

455. “Ye khattiyāse idha bhūmipālā, muddhābhisittā katanāmadheyyā;
na tādise bhūmipatī adesi, etaṃ varānaṃ dutiyaṃ varāmi” ti.

Tattha (5.0538) **katanāmadheyyāti** muddhani abhisittattāva “muddhābhisittā” ti katanāmadheyyā. **Na tādiseti** tādise khattiye na adesi mā khādi.

Iti so dutiyaṃ varaṃ gaṇhanto parosatānaṃ khattiyānaṃ jīvitavaraṃ gaṇhi. Porisādupissa dadamāno āha-

456. “Ye khattiyāse idha bhūmipālā, muddhābhisittā katanāmadheyyā;
na tādise bhūmipatī ademi, etaṃ varānaṃ dutiyaṃ dadāmi” ti.

Kiṃ pana te tesam saddaṃ suṇanti, na suṇantīti? Na sabbaṃ suṇanti. Porisādena hi rukkhassa dhūmajāla-upaddavabhayena paṭikkamitvā aggi kato, aggino

ca rukkhassa ca antare nisīditvā mahāsatto tena saddhiṃ kathesi, tasmā sabbaṃ asutvā upaḍḍhupadḍhaṃ suṇiṃsu. Te “idāni sutasomo porisādaṃ damessati, mā bhāyathā”ti aññaṃaññaṃ samassāsesuṃ. Tasmīṃ khaṇe mahāsatto imaṃ gāthamāha-

457. “Parosataṃ khattiyā te gahītā, talāvutā assumukhā rudantā;
sake te raṭṭhe paṭipādayāhi, etaṃ varānaṃ tatiyaṃ varāmī”ti.

Tattha **parosatanti** atirekasataṃ. **Te gahītā**ti tayā gahitā. **Talāvutā**ti hatthatalesu āvutā.

Iti mahāsatto tatiyaṃ varaṃ gaṇhanto tesaṃ khattiyānaṃ sakaraṭṭhaniyyātana-
varaṃ gaṇhi. Kiṃkāraṇā? So akhādantopi verabhayena sabbe te dāse katvā ara-
ññeyeva vāseyya, māretvā vā chaḍḍeyya, paccantaṃ netvā vā vikkiṇeyya, tasmā
tesaṃ sakaraṭṭhaniyyātanavaraṃ gaṇhi. Itaropissa dadamāno imaṃ gāthamāha-

458. “Parosataṃ khattiyā me gahītā, talāvutā assumukhā rudantā;
sake te raṭṭhe paṭipādayāmi, etaṃ varānaṃ tatiyaṃ dadāmi”ti.

Catutthaṃ (5.0539) pana varaṃ gaṇhanto bodhisatto imaṃ gāthamāha-

459. “Chiddaṃ te raṭṭhaṃ byathitā bhayā hi, puthū narā leṇamanuppaviṭṭhā;
manussamaṃsaṃ viramehi rāja, etaṃ varānaṃ catutthaṃ varāmī”ti.

Tattha **chiddanti** na ghanavāsaṃ tattha tattha gāmādīnaṃ uṭṭhitattā savivaraṃ.

Byathitā bhayāhīti “porisādo idāni āgamissati”ti tava bhayena kampaṭṭhā. **Leṇamanu-
ppaviṭṭhā**ti dārake hatthesu gahetvā tiṇagahanādiniliyanaṭṭhānaṃ paviṭṭhā. **Manu-
ssamaṃsanti** duggandhaṃ jegucchaṃ paṭikkūlaṃ manussamaṃsaṃ pajaha.
Nissakkatthe vā upayogaṃ, manussamaṃsato viramāhīti attho.

Evaṃ vutte porisādo pāṇiṃ paharivā hasanto “samma sutasoma kiṃ nāmetaṃ
kathesi, kathāhaṃ tumhākaṃ etaṃ varaṃ dassāmi, sace gaṇhitukāmo, aññaṃ
gaṇhāhī”ti vatvā gāthamāha-

460. “Addhā hi so bhakkho mama manāpo, etassa hetumhi vanaṃ paviṭṭho;
sohaṃ kathaṃ etto upārameyyaṃ, aññaṃ varānaṃ catutthaṃ varassū”ti.

Tattha **vananti** rajjaṃ pahāya imaṃ vanaṃ paviṭṭho.

Atha naṃ mahāsatto “tvaṃ ‘manussamaṃsassa piyatarattā tato viramituṃ na
sakkomi”ti vadasi. Yo hi piyaṃ nissāya pāpaṃ karoti, ayaṃ bālo”ti vatvā gātha-
māha-

461. “Na ve ‘piyaṃ me’ti janinda tādiso, attāṃ niraṃkacca piyāni sevati;
attāva seyyo paramā ca seyyo, labbhā piyā ocitatthena pacchā”ti.

Tattha (5.0540) **tādisoti** janinda tādiso yuvā abhirūpo mahāyaso “idaṃ nāma
me piyan”ti piyavatthulobhena tattha attānaṃ niraṃkatvā sabbasugatīhi ceva
sukhavisesehi ca cavitvā niraye pātetvā na ve piyāni sevati. **Paramā ca seyoti**
purisassa hi paramā piyavatthumhā attāva varataro. Kiṃkāraṇā? **Labbhā piyāti**,
piyā nāma visayavasena ceva puññaṃ ca ocitatthena vaḍḍhitatthena diṭṭha-
dhamme ceva parattha ca devamanussasampattiṃ patvā sakkā laddhuṃ.

Evaṃ vutte porisādo bhayappatto hutvā “ahaṃ sutasomena gahitaṃ varaṃ
vissajjāpetumpi manussamaṃsato viramitumpi na sakkomi, kiṃ nu kho karissāmi”-
ti assupuṇṇehi nettehi gāthamāha-

462. “Piyaṃ me mānusaṃ maṃsaṃ, sutasoma vijānāhi;
namhi sakkā nivāretuṃ, aññaṃ varaṃ samma varassū” ti.

Tattha **vijānāhī**ti tvampi jānāhi.

Tato bodhisatto āha-

463. “Yo ve ‘piyaṃ me’ ti piyānurakkhī, attāṃ niraṃkacca piyāni sevati;
soṇḍova pitvā visamissapānaṃ, teneva so hoti dukkhī parattha.

464. “Yo cīdha saṅkhāya piyāni hitvā, kicchenapi sevati ariyadhamme;
dukkhitova pitvāna yathosadhāni, teneva so hoti sukhī paratthā” ti.

Tattha **yo veti**, samma porisāda, yo puriso “idaṃ me piyaṃ” ti pāpakiriyāya
attānaṃ niraṃkatvā piyāni vatthūni sevati, so surāpemena visamissaṃ suraṃ
pitvā soṇḍo viya tena pāpakammaena parattha nirayādīsu dukkhī hoti. **Saṅkhāyā**ti
jānitvā tuletva. **Piyāni hitvā**ti adhammapaṭisaṃyuttāni piyāni chaḍḍetvā.

Evaṃ (5.0541) vutte porisādo kalūnaṃ paridevanto gāthamāha-

465. “Ohāyahaṃ pitaraṃ mātarañca, manāpiye kāmaguṇe ca pañca;
etassa hetumhi vanaṃ pavitṭho, taṃ te varaṃ kinti maḥaṃ dadāmi” ti.

Tattha **etassā**ti manussamaṃsassa. **Kinti mahanti** kinti katvā ahaṃ taṃ varaṃ
demi.

Tato mahāsatto imaṃ gāthamāha-

466. “Na paṇḍitā diguṇamāhu vākyam, saccappaṭiññāva bhavanti santo; ‘varassu samma’ iti maṃ avoca, iccabravī tvaṃ na hi te sametī” ti.

Tattha **diguṇanti**, samma porisāda, paṇḍitā nāma ekaṃ vatvā puna taṃ viṣaṃ-vādentā dutiyaṃ vacanaṃ na kathenti. **Iti maṃ avocāti**, “samma sutasoma varassu varan” ti evaṃ maṃ abhāsasi. **Iccabravīti** tasmā yaṃ tvaṃ iti abravi, taṃ te idāni na sameti.

So puna rodanto eva gāthamāha-

467. “Apuññalābhaṃ ayasaṃ akittiṃ, pāpaṃ bahuṃ duccharitaṃ kilesaṃ; manussamaṃsassa kate upāgā, taṃ te varaṃ kinti maḥaṃ dadeyyan” ti.

Tattha **pāpanti** kammaṭṭhaṃ appattaṃ. **Duccharitanti** kammaṭṭhappattaṃ. **Kilesanti** dukkhaṃ. **Manussamaṃsassa kateti** manussamaṃsassa hetu. **Upāgāti** upagatomhi. **Taṃ teti** taṃ tuyhaṃ kathāhaṃ varaṃ demi, mā maṃ vārayi, anukampaṃ kāruññaṃ mayi karohi, aññaṃ varaṃ gaṇhāhīti āha.

Atha (5.0542) mahāsatto āha-

468. “Na taṃ varaṃ arahati jantu dātuṃ, yaṃ vāpi datvā na avākareyya; varassu samma avikampamāno, pāṇaṃ cajitvānapi dassamevā” ti.

Evaṃ tena paṭhamaṃ vuttagāthaṃ āharitvā dassetvā varadāne ussāhento gāthā āha-

469. “Pāṇaṃ cajanti santo nāpi dhammaṃ, saccappaṭiññāva bhavanti santo; datvā varaṃ khippamavākarohi, etena sampajja surājasetṭha.

470. “Caje dhanaṃ aṅgavarassa hetu, aṅgaṃ caje jīvitaṃ rakkhamāno; aṅgaṃ dhanaṃ jīvitañcāpi sabbaṃ, caje naro dhammamanussaranto” ti.

Tattha **pāṇanti** jīvitaṃ. Santo nāma api jīvitaṃ cajanti, na dhammaṃ. **Khippama-vākarohīti** idha khippaṃ mayhaṃ dehīti attho. **Etenāti** etena dhammena ceva saccena ca sampajja sampanno upapanno hohi. **Surājasetṭhāti** taṃ paggaṇhanto ālapati. **Caje dhananti**, samma porisāda, paṇḍito puriso hatthapādādīmhi aṅge chijjamāne tassa rakkhaṇatthāya bahumpi dhanaṃ cajeyya. **Dhammamanussarantoti** aṅgadhanajīvitāni pariccajantopi “sataṃ dhammaṃ na vītikkamissāmi” ti evaṃ dhammaṃ anussaranto.

Evaṃ mahāsatto imehi kāraṇehi taṃ sacce patiṭṭhāpetvā idāni attano guru-bhāvaṃ dassetuṃ gāthamāha-

471. “Yasmā hi dhammaṃ puriso vijaññā, ye cassa kaṅkhaṃ vinayanti santo; taṃ hissa dīpañca parāyaṇaṅca, na tena mittiṃ jīrayetha pañño” ti.

Tattha (5.0543) **yasmāti** yamhā purisā. **Dhammanti** kusalākusalajotakaṃ kāraṇaṃ. **Vijaññāti** vijāneyya. **Taṃ hissāti** taṃ ācariyakulaṃ etassa puggalassa patiṭṭhānaṭṭhena **dīpaṃ**, uppanne bhaye gantabbaṭṭhānaṭṭhena **parāyaṇaṅca**. **Na tena mittinti** tena ācariyapuggalena saha so paṇḍito kenacipi kāraṇena mittiṃ na jīrayetha na vināseyya.

Evañca pana vatvā, “samma porisāda, guṇavantassa ācariyassa vacanaṃ nāma bhindituṃ na vaṭṭati, ahañca taruṇakālepi tava piṭṭhi-ācariyo hutvā bahuṃ sikkhaṃ sikkhāpesiṃ, idānipi buddhalīlāya satārahā gāthā te kathesiṃ, tena me vacanaṃ kātuṃ arahasi” ti āha. Taṃ sutvā porisādo “ayaṃ sutasomo mayhaṃ

ācariyo ceva paṇḍito ca, varo cassa mayā dinno, kiṃ sakkā kātuṃ, ekasmiṃ attabhāve maraṇaṃ nāma dhuvaṃ, manussamaṃsaṃ na khādissāmi, dassāmissa varan”ti assudhārāhi pavattamānāhi uṭṭhāya sutasomanarindassa pādesu pativā varam dadamāno imaṃ gāthamāha-

472. “Addhā hi so bhakkho mama manāpo, etassa hetumhi vanaṃ paviṭṭho; sace ca maṃ yācasi etamatthaṃ, etampi te samma varam dadāmi”ti.

Atha naṃ mahāsatto evamāha- “samma, sīle ṭhitassa maraṇampi varam, gaṇhāmi, mahārāja, tayā dinnaṃ varam, ajja paṭṭhāya ariyapathe patiṭṭhitosi, evaṃ santepi taṃ yācāmi, sace te mayi sineho atthi, pañca sīlāni gaṇha, mahārājā”ti. “Sādhu, samma, dehi me sīlāni”ti. “Gaṇha mahārājā”ti. So mahāsattaṃ pañcapatiṭṭhitena vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Mahāsattopi naṃ pañcasīlesu patiṭṭhāpesi. Tasmīṃ khaṇe tattha sannipatitā bhummā devā mahāsatte pītiṃ janetvā “avīcito yāva bhavaggā añño porisādaṃ manussamaṃsato nivāretuṃ samattho nāma natthi, aho sutasomena dukkarataraṃ katan”ti mahantena saddena vanaṃ unnādentā sādhu-kāraṃ adaṃsu. Tesam saddaṃ sutvā cātumahārājikāti evaṃ yāva (5.05 brahmalokā ekakolāhalaṃ ahosi. Rukkhe laggitarājānopi taṃ devatānaṃ sādhu-kārasaddaṃ suṇiṃsu. Rukkhadevatāpi sakavimāne ṭhitāva sādhu-kāramadāsi. Iti devatānaṃ saddova sūyati, rūpaṃ na dissati. Devatānaṃ sādhu-kārasaddaṃ sutvā rājāno cintayiṃsu- “sutasomaṃ nissāya no jīvitam laddhaṃ, dukkaraṃ kataṃ sutasomena porisādaṃ damentenā”ti bodhisattassa thutiṃ kariṃsu. Pori-sādo mahāsattassa pāde vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha naṃ bodhisatto- “samma, khattiye mocehi”ti āha. So cintesi “ahaṃ etesaṃ paccāmitto, ete mayā mocitā ‘gaṇhatha no paccāmittan’ti maṃ hiṃseyyūṃ, mayā jīvitam cajantenapi na sakkā sutasomassa santikā gahitaṃ sīlaṃ bhindituṃ, iminā saddhiyeva gantvā mocessāmi, evaṃ me bhayaṃ na bhavissati”ti. Atha bodhisattaṃ vanditvā, “sutasoma, ubhopi gantvā khattiye mocessāmā”ti vatvā gāthamāha-

473. “Satthā ca me hosi sakhā ca mesi, vacanampi te samma ahaṃ akāsiṃ; tuvampi me samma karohi vākyam, ubhopi gantvāna pamocayāmā”ti.

Tattha **satthā**ti saggamaggassa desitattā satthā ca, taruṇakālato paṭṭhāya sakhā ca.

Atha naṃ bodhisatto āha-

474. “Satthā ca te homi sakhā ca tyamhi, vacanampi me samma tuvaṃ akāsi; ahampi te samma karomi vākyam, ubhopi gantvāna pamocayāmā”ti.

Evaṃ vatvā te upasaṅkamitvā āha-

475. “Kammāsapādena viheṭhitattha, talāvutā assumukhā rudantā; na jātu dubbhetha imassa rañño, saccapaṭiññaṃ me paṭissuṇāthā”ti.

Tattha (5.0545) kammāsapādenāti idaṃ mahāsatto “ubhopi gantvāna pamocayāmā”ti sampaṭicchitvā “khattiyā nāma mānathaddhā honti, muttamattāva ‘iminā mayaṃ viheṭhitamhā’ti porisādaṃ potheyyumpi haneyyumpi, na kho panesa tesu dubbhissati, ahaṃ ekakova gantvā paṭiññaṃ tāva nesaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā tattha gantvā te hatthatale āvunitvā aggapādaṅgulīhi bhūmiṃ phusamānāhi rukkhāsākhāsu olaggite vātappaharaṇakāle nāgadantesu olaggitakuraṇḍakadā-

māni viya samparivattante addasa. Tepi taṃ disvā “idānimhā mayaṃ arogā”ti eka-ppahāreneva mahāviraṃ ravimṣu. Atha ne mahāsatto “mā bhāyitthā”ti assāsetvā “mayā porisādo damito, tumhākaṃ abhayaṃ gahitaṃ, tumhe pana me vacanaṃ karoṭhā”ti vatvā evamāha. Tattha **na jātūti** ekaṃseneva na dubbhetha.

Te āhaṃsu-

476. “Kammāsapādena viheṭṭhitamhā, talāvutā assumukhā rudantā;
na jātu dubbhema imassa rañño, saccapaṭiññaṃ te paṭissuṇāmā”ti.

Tattha **paṭissuṇāmāti** “evaṃ paṭiññaṃ adhvāsema sampaṭicchāma, apica kho pana mayaṃ kilantā kathetuṃ na sakkoma, tumhe sabbasattānaṃ saraṇaṃ, tumheva kathetha, mayaṃ vo vacanaṃ sutvā paṭiññaṃ dassāmā”ti.

Atha ne bodhisatto “tena hi paṭiññaṃ dethā”ti vatvā gāthamāha-

477. “Yathā pitā vā atha vāpi mātā, anukampakā atthakāmā pajānaṃ,
evameva vo hotu ayañca rājā, tumhe ca vo hotha yatheva puttā”ti.

Atha (5.0546) naṃ tepi sampaṭicchamānā imaṃ gāthamāhaṃsu-

478. “Yathā pitā vā atha vāpi mātā, anukampakā atthakāmā pajānaṃ;
evameva no hotu ayañca rājā, mayampi hessāma yatheva puttā”ti.

Tattha **tumhe ca voti vo-kāro** nipātamattaṃ.

Iti mahāsatto tesam paṭiññaṃ gahetvā porisādaṃ pakkosivā “ehi, samma, khattiye mocehi”ti āha. So khaggaṃ gahetvā ekassa rañño bandhanaṃ chindi. Rājā sattāhaṃ nirāhāro vedanappatto saha bandhanachedā mucchito bhūmiyaṃ pati. Taṃ disvā mahāsatto kāruññaṃ katvā, “samma porisāda, mā evaṃ chindī”ti ekaṃ rājānaṃ ubho hi hatthehi daḷhaṃ gahetvā ure katvā “idāni bandhanaṃ chindāhi”ti āha. Porisādo khaggena chindi. Mahāsatto thāmasampannatāya naṃ ure nipajjāpetvā orasaputtaṃ viya muducittena otāretvā bhūmiyaṃ nipajjāpesi. Evaṃ sabbepi te bhūmiyaṃ nipajjāpetvā vaṇe dhovivā dāraṇaṃ kaṇṇato suttakaṃ viya saṇikaṃ rajjuyo nikkadḍhitvā pubbaloḥitaṃ dhovivā vaṇe niddose katvā, “samma porisāda, ekaṃ rukkhatacaṃ pāsāṇe ghaṃsitvā āharā”ti āharāpetvā saccakiriyaṃ katvā tesam hatthatalāni makkhesi. Taṅkhaṇaṇṇeva vaṇo phāsukaṃ ahosi. Porisādo taṇḍulaṃ gahetvā taralaṃ paci, ubho janā parosataṃ khattiye pāyesuṃ. Iti te sabbeva santappitā, sūriyo atthaṅgato. Punadivase pāto ca majjhanhike ca sāyañca taralameva pāyevā tatiyadivase

sasitthakayāgum pāyesum, tāvatā te arogā ahesum.

Atha ne mahāsatto “gantum sakkhissathā”ti pucchitvā “gacchāmā”ti vutte “ehi, samma porisāda, sakaṃ raṭṭhaṃ gacchāmā”ti āha. So rodamāno tassa pādesu patitvā “tvam, samma, rājāno gahetvā gaccha, ahaṃ idheva vanamūlaphalāni khādanto vasissāmi”ti āha. “Samma, idha kiṃ karissasi, ramaṇiyaṃ te raṭṭhaṃ, bārāṇasiyaṃ rajjaṃ kārehī”ti. “Samma kiṃ kathesi, na sakkā mayā tattha gantum, sakalanagaravāsino hi (5.0547) me verino, te ‘iminā mayhaṃ mātā khādītā, mayhaṃ pitā, mayhaṃ bhātā’ti maṃ paribhāsissanti, ‘gaṇhatha imaṃ coran’ti eke-kadaṇḍena vā ekekaleḍḍunā vā maṃ jīvitā voropessanti, ahañca tumhākaṃ santike sīlesu patiṭṭhito, jīvitahetupi na sakkā mayā paraṃ māretum, tasmā nāhaṃ gacchāmi, ahaṃ manussamaṃsato viratattā kittakaṃ jīvissāmi, idāni mama tumhākaṃ dassanaṃ natthī”ti roditvā “gacchatha tumhe”ti āha. Atha mahāsatto tassa piṭṭhiṃ parimajjitvā, “samma porisāda, mā cintayi, sutasomo nāmāhaṃ, mayā tādiso kakkhaḷo pharusō vinīto, bārāṇasivāsikesu kiṃ vattabbaṃ atthi, ahaṃ taṃ tattha patiṭṭhāpessāmi, asakkonto attano rajjaṃ dvidhā bhinditvā dassāmi”ti vatvā “tumhākampi nagare mama verino atthiyevā”ti vutte “iminā mama vacanaṃ karontena dukkaraṃ kataṃ, yena kenaci upāyena porāṇakayase patiṭṭhapetabbo esa mayā”ti cintetvā tassa palobhanatthāya nagarasampattiṃ vaṇṇento āha-

479. “Catuppadaṃ sakuṇaṅcāpi maṃsaṃ, sūdehi randhaṃ sukataṃ suniṭṭhitaṃ. sudhaṃva indo paribhuñjīyāna, hitvā katheko ramaṣī araṅṅhe.

480. “Tā khattiyā vellivilākamajjhā, alaṅkatā samparivārayitvā; indaṃva devesu pamodayiṃsu, hitvā katheko ramaṣī araṅṅhe.

481. “Tambūpadhāne bahugoṇakamhi, subhamhi sabbassayanamhi saṅge; seyyassa majjhamhi sukhaṃ sayitvā hitvā katheko ramaṣī araṅṅhe.

482. “Pāṇissaraṃ kumbhathūṇaṃ nisīthe, athopi ve nippurisampi tūriyaṃ; bahuṃ sugītañca suvāditañca, hitvā katheko ramaṣī araṅṅhe.

483. “Uyyānasampannaṃ (5.0548) pahūtamālyaṃ, migājinūpetam puram surammaṃ;

hayehi nāgehi rathehupetaṃ, hitvā katheko ramaṣī araṅṅhe”ti.

Tattha **sukatanti** nānappakārehi suṭṭhu kataṃ. **Suniṭṭhiantanti** nānāsambhārayojanaena suṭṭhu niṭṭhitaṃ. **Kathekoti** kathaṃ eko. **Ramaṣīti** mūlaphalādīni khādanto kathaṃ ramissasi, “ehi, mahārāja, gamissāmā”ti. **Vellivilākamajjhāti** ettha **vellīti** rāsi, **vilākamajjhāti** vilaggamajjhā. Uttatthaghanasuvaṇṇarāsipabhā ceva tanudīghamajjhā cāti dasseti. **Devesūti** devalokesu accharā indaṃ viya ramaṇīye bārāṇasinagare pubbe taṃ pamodayiṃsu, tā hitvā idha kiṃ karissasi, “ehi, samma, gacchāmā”ti. **Tambūpadhāneti** rattūpadhāne. **Sabbassayanamhīti** sabbattharaṇatthate sayane. **Saṅgeti** anekabhūmike dassetvā addharatta-aṅgayutte tattha tvam pubbe sayīti attho. **Sukhanti** tādisassa sayanassa majjhamhi sukhaṃ sayitvāna idāni kathaṃ araṅṅhe ramissasi, “ehi gacchāma, sammā”ti. **Nisītheti** rattibhāge. **Hitvāti** evarūpaṃ sampattiṃ chaḍḍetvā. **Uyyānasampannaṃ pahūtamālyanti**, mahārāja, tava uyyānasampannaṃ nānāvidhapupphaṃ. **Migājinūpetam puram surammanti**

taṃ uyyānaṃ migājinaṃ nāma nāmena, tena upetaṃ purampi te suṭṭhu rammaṃ. **Hitvā**ti evarūpaṃ manoramaṃ nagaraṃ chaḍḍetvā.

Iti mahāsatto “appeva nāmesa pubbe upabhuttaparibhogarasaṃ saritvā gantu-kāmo bhavyeyā”ti paṭhamaṃ bhojanena palobhesi, dutiyaṃ kilesena, tatiyaṃ sayanena, catutthaṃ naccagītavāditena, pañcamaṃ uyyānena ceva nagarena cāti imehi ettakehi palobhetvā “ehi, mahārāja, ahaṃ taṃ ādāya gantvā bārāṇasiyaṃ patiṭṭhāpetvā pacchā sakaraṭṭhaṃ gamissāmi, sace bārāṇasirajjaṃ na labhissasi, upaḍḍharajjaṃ te dassāmi, kiṃ te araṇṇavāsena, mama vacanaṃ karohi”ti āha. So tassa vacanaṃ sutvā gantukāmo hutvā “sutasomo mayhaṃ attha-kāmo anukampako, paṭhamaṃ maṃ kalyāṇe patiṭṭhāpetvā ‘idāni porāṇakayaseva patiṭṭhāpessāmi’ti vadati, sakkhissati cesa patiṭṭhāpetuṃ, iminā saddhiṃyeva gantuṃ vaṭṭati, kiṃ me araṇṇavāsena”ti cintetvā (5.0549) tuṭṭhacitto tassa guṇaṃ nissāya vaṇṇaṃ kathetukāmo “samma, sutasoma, kalyāṇamittasaṃsaggato sādhitaraṃ, pāpamittasaṃsaggato vā pāpataraṃ nāma natthi”ti vatvā āha-

484. “Kāḷapakkhe yathā cando, hāyateva suve suve;

kāḷapakkhūpamo rāja, asataṃ hoti samāgamo.

485. “Yathāhaṃ rasakamāgama, sūdaṃ kāpurisādhammaṃ;

akāsiṃ pāpakaṃ kammaṃ, yena gacchāmi duggatiṃ.

486. “Sukkapakkhe yathā cando, vaḍḍhateva suve suve;

sukkapakkhūpamo rāja, sataṃ hoti samāgamo.

487. “Yathāhaṃ tuvamāgama, sutasoma vijānahi;

kāhāmi kusalaṃ kammaṃ, yena gacchāmi suggatiṃ.

488. “Thale yathā vāri janinda vuṭṭhaṃ, anaddhaneyyaṃ na ciraṭṭhitikaṃ;

evampi hoti asataṃ samāgamo, anaddhaneyyo udakaṃ thaleva.

489. “Sare yathā vāri janinda vuṭṭhaṃ, ciraṭṭhitikaṃ naravīraseṭṭha;

evampi ve hoti sataṃ samāgamo, ciraṭṭhitiko udakaṃ sareva.

490. “Abyāyiko hoti sataṃ samāgamo, yāvampi tiṭṭheyya tatheva hoti;

khippañhi veti asataṃ samāgamo, tasmā sataṃ dhammo asabbhi ārakā”ti.

Tattha **suve suveti** divase divase. **Anaddhaneyyanti** na addhānakkhamaṃ.

Sareti samudde. **Naravīraseṭṭhāti** naresu vīriyena seṭṭha. **Udakaṃ sarevāti** samudde vuṭṭha-udakaṃ viya. **Abyāyikoti** avigacchanako. **Yāvampi** (5.0550) **tiṭṭheyyāti** yattakaṃ kālaṃ jīvitaṃ tiṭṭheyya, tattakaṃ kālaṃ tatheva hoti, na jīrati sappurisehi mittabhāvoti.

Iti porisādo sattahi gāthāhi mahāsattasseva vaṇṇaṃ kathesi. Mahāsattopi porisādañca te ca rājāno gahetvā attano paccantagāmaṃ agamāsi. Paccantagāmavāsino mahāsattaṃ disvā nagaraṃ gantvā amaccānaṃ ācikkhiṃsu. Amaccā bala-kāyaṃ ādāya gantvā parivārayiṃsu. Mahāsatto tena parivārena bārāṇasirajjaṃ agamāsi. Antarāmagge janapadavāsino bodhisattassa paṇṇākāraṃ datvā anuga-cchiṃsu, mahanto parivāro ahosi, tena saddhiṃ bārāṇasiṃ pāpuṇi. Tadā porisā-dassa putto rājā hoti, senāpati kāḷahatthiyeva. Nāgarā raṇṇo ārocayiṃsu- “mahārāja, sutasomo kira porisādaṃ dametvā ādāya idhāgacchati, nagaramassa pavisitūṃ na dassāmā”ti siḅhaṃ nagaradvārāni pidahitvā āvudhahatthā aṭṭhaṃsu.

Mahāsatto dvārānaṃ pihitabhāvaṃ ñatvā porisādañca parosatañca rājāno ohāya katipayehi amaccehi saddhiṃ āgantvā “ahaṃ sutasomarājā, dvāraṃ vivarathā”ti āha. Purisā gantvā rañño ārocesuṃ. So “khippaṃ vivarathā”ti vivarāpesi. Mahāsatto nagaraṃ pāvisi. Rājā ca kāḷahatthi cassa paccuggamaṃ katvā ādāya pāsādaṃ āropayimsu.

So rājapallaṅke nisīditvā porisādassa aggamaheṣiṃ sesāmacce ca pakkosāpetvā kāḷahatthiṃ āha- “kāḷahatthi, kasmā rañño nagaraṃ pavisitum na dethā”ti? “So rajjaṃ kārento imasmimṃ nagare bahū manusse khādi, khattiyehi akattabbaṃ kari, sakalajambudīpaṃ chiddamakāsi, evarūpo pāpadhammo, tena kāraṇenā”ti. “Idāni ‘so evarūpaṃ karissatī’ti mā cintayittha, ahaṃ taṃ dametvā sīlesu patiṭṭhāpesiṃ, jīvitahetupi kañci na viheṭhessati, natthi vo tato bhayaṃ, evaṃ mā karittha, puttehi nāma mātāpitaro paṭijaggitabbā, mātāpituposakā hi saggamaṃ gacchanti, itare nirayan”ti evaṃ so nicāsane nisinnassa puttaraḷassa ovādaṃ datvā, “kāḷahatthi, tvamaṃ rañño sahāyo ceva sevako ca, raññāpi mahante issariye patiṭṭhāpito, tayāpi rañño atthaṃ caritum vaṭṭati”ti senāpatimpi anusāsivā, “devi, tvampi kula-gehā āgantvā tassa santike aggamaheṣiṭṭhānaṃ patvā puttadhītāhi vaḍḍhippattā, tayāpi tassa atthaṃ caritum (5.0551) vaṭṭati”ti deviyāpi ovādaṃ datvā tamevatthaṃ matthakaṃ pāpetum dhammaṃ desento gāthā āha-

491. “Na so rājā yo ajeyyaṃ jināti, na so sakhā yo sakhāraṃ jināti;

na sā bhariyā yā patino na vibheti, na te puttā ye na bharanti jiṇṇamaṃ.

492. “Na sā sabhā yattha na santi santo, na te santo ye na bhaṇanti dhammaṃ.
rāgañca dosañca pahāya mohaṃ, dhammaṃ bhaṇantāva bhavanti santo.

493. “Nābhāsamaṇaṃ jānanti, missamaṃ bālehi paṇḍitaṃ;
bhāsamaṇaṇca jānanti, desentaṃ amataṃ padaṃ.

494. “Bhāsaya jotaya dhammaṃ, paggaṇhe isinaṃ dhajamaṃ;
subhāsitaḍḍhajā isayo, dhammo hi isinaṃ dhajo”ti.

Tattha **ajeyyanti** ajeyyā nāma mātāpitaro, te jinanto rājā nāma na hoti. Sace tvampi pitu santakaṃ rajjaṃ labhitvā tassa paṭisattu hosi, akiccakārī nāma bhavissasi. **Sakhāraṃ jinātīti** kūṭaḍḍena jināti. Sace tvamaṃ, kāḷahatthi, raññā saddhiṃ mittadhammaṃ na pūresi, adhammaṭṭho hutvā niraye nibbattissasi. **Na vibhetīti** na bhāyati. Sace tvamaṃ rañño na bhāyasi, bhariyādhamme ṭhitā nāma na hosi, akiccakārī nāma bhavissasi. **Jiṇṇanti** mahallakaṃ. Tasmiñhi kāle abharantā puttā puttā nāma na honti.

Santoti paṇḍitā. **Ye na bhaṇanti dhammanti** ye pucchitā saccasabhāvaṃ na vadanti, na te paṇḍitā nāma. **Dhammaṃ bhaṇantāvāti** ete rāgādayo pahāya parassa hitānukampakā hutvā sabhāvaṃ bhaṇantāva paṇḍitā nāma honti. **Nābhāsamaṇanti** na abhāsamaṇaṃ. **Amataṃ padanti** amatamahānibbānaṃ desentaṃ “paṇḍito”ti jānanti, teneva porisādo maṃ ñatvā pasannacitto

cattāro vare datvā pañcasu sīlesu patiṭṭhito. **Bhāsayeti** (5.0552) paṇḍito puriso dhammaṃ bhāseyya joteyya, buddhādayo isayo yasmā dhammo etesaṃ dhajo, tasmā subhāsītaddhajā nāma subhāsitaṃ paggaṇhanti, bālā pana subhāsitaṃ paggaṇhantā nāma natthīti.

Imassa dhammakathaṃ sutvā rājā ca senāpati ca devī ca tuṭṭhā “gacchāma, mahārāja, ānemā”ti vatvā nagare bheriṃ carāpetvā nāgare sannipātetvā “tumhe mā bhāyittha, rājā kira dhamme patiṭṭhito, etha naṃ ānemā”ti mahājanaṃ ādāya mahāsattaṃ purato katvā rañño santikaṃ gantvā vanditvā kappake upaṭṭhāpetvā kappitakesamassuṃ nhātānulittapasādhitaṃ rājānaṃ ratanarāsīmhi ṭhapetvā abhisiñcitvā nagaraṃ pavesesuṃ. Porisādo rājā hutvā parosatānaṃ khattiyānaṃ mahāsattassa ca mahāsakkāraṃ kāresi. “Sutasomanarindena kira porisādaṃ dametvā rajje patiṭṭhāpito”ti sakalajambudīpe mahākolāhalaṃ udapādi. Indapatthanagaravāsīnopi “rājā no āgacchatū”ti dūtaṃ paḥiṃsu. So tattha māsamattaṃ vasitvā, “samma, gacchāmaṃ, tvaṃ appamatto hohi, nagaradvāresu ca majjhe cāti pañca dānasālāyo kārehi, dasa rājadhamme akopetvā agatigamaṃ parihaṛā”ti porisādaṃ ovadi. Parosatāhi rājadhānīhi balakāyo yebhuyyena sannipati. So tena balakāyena parivuto bārāṇasito nikkhami. Porisādopi nikkhamitvā upaḍḍha-pathā nivatti. Mahāsatto avāhanānaṃ rājūnaṃ vāhanāni datvā uyyojesi. Tepi rājāno tena saddhiṃ sammoditvā mahāsattaṃ vandanādīni katvā attano attano janapadaṃ agamiṃsu.

Mahāsattopi nagaraṃ patvā indapatthanagaravāsīhi devanagaraṃ viya alaṅkantanagaraṃ pavisitvā mātāpitaro vanditvā madhurapaṭṭisanthāraṃ katvā mahātalaṃ abhiruhi. So dhammena rajjaṃ kārento cintesi- “rukkhadevatā mayhaṃ bahūpākārā, balikammalābhamassā karissāmī”ti. So tassa nigrodhassa avidūre mahantaṃ taḷākaṃ kāretvā bahūni kulāni pesetvā (5.0553) gāmaṃ nivesesi. Gāmo mahā ahosi asītimatta-āpaṇasahassapaṭṭimaṇḍito. Tampi rukkhamaṃ sākhaṇṭato paṭṭhāya samatalaṃ kāretvā parikkhittavedikatoraṇadvārayuttaṃ akāsi, devatā abhippasīdi. Kammāsapādassa damitaṭṭhāne nivuṭṭhattā pana so gāmo kammāsadammanigamo nāma jāto. Tepi sabbe rājāno mahāsattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā āyupariyosāne saggamaṃ pūrayiṃsu.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā “na, bhikkhave, idānevāhaṃ aṅgulimālaṃ damemi, pubbepesa mayā damitoyevā”ti vatvā jātaṃ samodhānesi “tadā porisādo rājā aṅgulimālo ahosi, kāḷahatthi sārīputto, nandabrāhmaṇo ānando, rukkhadevatā kassapo, sakko anuruddho, sesarājāno buddhapaṭṭhāsi, mātāpitaro mahārājakulāni, sutasomarājā pana ahameva ahosi”ti.

Mahāsutasomajātakavaṇṇanā pañcamā.

Jātakuddānaṃ-

Sumukho pana haṃsavaro ca mahā, sudhabhojaniko ca paro pavaro;
sakuṇāladijādhivatvayano, sutasomavaruttamasavhayanoti.

Asītinipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcamo bhāgo niṭṭhito.